M. TULLII CICERONIS

OPERA OMNIA

EX RECENSIONE

JO. AUGUSTI ERNESTI

QUI ET NOTAS SUAS ADJECIT.

VOLUMINIS QUARTI

PARS PRIMA

OPERA PHILOSOPHICA.

LONDINI:

TYPIS EXCUDIT J. F. DOVE;

PROSTANT VENALES APUD R. PRIESTLEY.

MDCCCXIX.

PRÆFATIO.

QUI hoc volumine continentur libri Ciceronis, ea rerum præstantia insignes sunt, ea disserendi cum subtilitate et elegantia, tum copia et suavitate, ut nihil iis esse possit ad ingenium rerum optimarum copia alendum uberius, et acuendum efficacius, orationem denique in disserendo fingendam ornandamque apte ad rei cujusque genus atque modum limatius. Itaque ut est quisque ad sensum illorum bonorum minus hebes, ita plus horum librorum lectione teneatur necesse est. Nos quidem hi libri juvenili ætate legi cœpti, ita dulcedine bonorum suorum et pulchritudine cepere, ut iis legendis satiari nunquam potuerimus. Quo libentius etiam ad eos recensendos, et tum emendandos, tum explicandos accessimus. In quo nos non parvo exemplorum tum scriptorum, tum formis litterarum expressorum numero adjuti sumus. Scriptorum quidem exempla bibliothecæ variæ, Gothana, Guelferbytana, Curiensis, excerpta autem e talibus exemplis amici plures suppeditavere, editorum autem exempla antiquiora, tum pariter bibliothecæ publicæ, tum nostra, quam a multis annis Ciceronianorum librorum exemplis instruere studuimus: in quibus sunt, quæ a superioribus eorum editoribus, vel omnino non, vel non satis diligenter consulta reperimus. Libros hos primi uno volumine edidere, Sweinhemius et Panartius, omissis tamen de Officiis libris, quos post a. 1479 ab iis editos habemus, et Tusculanis quæstionibus, quæ an. 1471 ex eorum officina prodiere, ante ab Ulrico Gallo Viennensi editæ, Jo. de Colonia et Jensono aliisque post hos, etiam

cum notis, de quibus editionibus Fabricii Bibliotheca latina consulenda est, sicut et de editionibus horum librorum universorum, et in exemplis quæ postea ad eorum exemplum facta sunt, non reperiuntur. Primum eos addidit, quod sciam, editio Mediolanensis loco tertio. Nam ordo primarum editionum differt ab eo, qui nunc servatur, sequunturque libros Academicarum disputationum, qui primum locum tenent, libri de Legibus, hos de Officiis, de Finibus, Tusculanæ Quæstiones, et reliqui. Ordinem eum, qui nunc est, induxit Cratander, ipsum Ciceronem auctorem secutus, ut in præfatione demonstravit. Hoc autem apparatu nostro ita usi sumus in textu recensendo et conformando, ut artis criticæ ratio postulabat, neque audaciæ in eo corrigendo indulgentes, neque evidenti necessitati, per inanem modestiæ speciem repugnantes. Itaque speramus nos multis locis bene consuluisse textus Ciceroniani integritati. Quod si tamen locis forte quibusdam ab legibus severæ artis criticæ, contra consilium nostrum discesserimus, veniam nobis daturos esse viros harum rerum usu peritos, qui, quam difficile sit, sibi ab omni lapsu in hoc genere cavere sciant, speramus. Scr. Lipsiæ. d. XXIV. Sept. a. C. MDCCLXXVI.

M. TULLII CICERONIS

ACADEMICÆ QUÆSTIONES.

CICERO VARRONI S. D.

ETSI munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus: tamen ego exspectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. misi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos. nosti enim profecto os adolescentioris Academiæ. Ex ea igitur media excitatos misi: qui, metuo, ne te forte flagitent. ego autem mandavi, ut rogarent. Exspectabam omnino jamdiu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere. Sed cum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin conjunctionem studiorum, amorisque nostri, quo possem litterarum genere, declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset una Pomponius. tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumsi Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere id nos nos locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus. sed nosti morem dialogorum. Posthæc autem, mi Varro, quam plurima, si videbitur, et de nobis, et inter nos: sero fortasse: sed superiorum temporum, fortuna reipublicæ, causam sustineat: hæc ipsi præstare debemus. atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, si non bono, et saltem certo statu civitatis, hæc inter nos studia exercere possemus! quamquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes, honestas nobis et curas, et actiones darent. nunc autem b.
quid est, sine his cur vivere velimus? mihi vero cum his ipsis vix: his autem detractis, ne vix quidem. sed hæc coram, et sæpius. Migrationem, et emtionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

M. TULLII CICERONIS
ACADEMICARUM QUÆSTIONUM
LIBER PRIMUS,

AD

M. TERENTIUM VARRONEM.

ARGUMENTUM.

Quatuor omnino libros Academicarum Disputationum scripsit Cicero, in quibus omnem Philosophiam Academiæ cum veteris tum novæ explicavit, sed ita, ut facile intelligeretur, id quod ipse fatetur, v. c. Ep. ad Div. IX, 8. se novam veteri præferre. Itaque induxit Varronem, Antiochi, quintæ Academiæ conditoris, et veterem Academiam instaurare cupientis, se autem Philonis partes suscipientem, qui quartæ Academiæ caput fuerat, et novæ Academiæ placita tenuerat, sed ita, ut nihil inter veterem et novam interesse disputaret, v. L. I. c. 4. et Luculli c. 4. quod Antiochus libro, quem SOSUS inscripserat, negabat. Horum quatuor librorum primi tantum fragmentum hoc restat, in quo post præfationem, quæ de instituto Philosophiæ latinis litteris illustrandæ agit, et occasionem sermonis demonstrat, c. 1—3. Varro primum, inde a Socrate repetens usque ad Arcesilam, Philosophiæ rationem exponit, c. 4—13. deinde Cicero ab Arcesila incipit, et in Carneade desinit. Summa sermonis Varroniani hæc est: Socratem primum cœpisse de moribus magis quam de rerum natura disputare, in qua sola superiores philosophi versati erant, atque in omnibus sermonibus usum esse illa εἰρωνείᾳ, qua nihil se scire diceret, nisi ad ipsum, quod nihil sciret. Hujus discipuli, Platonis, auctoritate unam et consentientem duobus vocabulis Philosophiæ formam institutam esse, Academicorum et Peripateticorum, qui certam et completam philosophiæ formulam composuerint, sed Socraticam dubitationem, et de omnibus rebus sine assensione disputandi consuetudinem, reliquerint, atque ita artem Philosophiæ effecerint, c. 4. Triplicem autem fuisse philosophandi rationem, unam, de vita et moribus, *quæ a natura peteretur, cui parendum, in qua summum bonum quærendum dicerent. c. 5. 6.* alteram, de natura, *quæ contineretur ex effectione et materia, quam fingeret et formaret effectio, c. 7. 8. coll. c. 2.* tertiam, *quæ* in ratione et disserendo *versaretur, ductam illam quidem a sensibus, sed ita, ut judicium veritatis non sensibus fallentibus, sed menti tribueretur, quæ sola cerneret, quod semper esset, simplex, et unius modi, et tale, quale esset, quam* ideam *appellavisset. Omnem a sensibus ductam cognitionem opinabilem tantum esse, scientiam tantum in animi motionibus et rationibus inesse, c. 9. Aristotelem deinde primum ideas labefactasse; Theophrastum negasse, in virtute sola positum esse, beate vivere; Stratonem totum se ad naturæ obscuritatem contulisse, c. 10. Zenonem autem inprimis disciplinam corrigere*

conatum esse, et plurima in triplici illa ratione novasse, c. 11. 12. *Zenoni deinde se opposuisse Arcesilam, non pertinacia, sed obscuritate rerum commotum, et revocasse illam veteribus omnibus usurpatam de rebus omnibus dubitandi consuetudinem, nihilque dixisse sciri posse, ne id ipsum quidem, quod Socrates excepisset. cf. L. II. c.* 24. *Hanc esse Academiam novam appellatam, et ad Carneadem perductam. c.* 13.

IN CUMANO nuper cum mecum Atticus noster esset, 1
nuntiatum est nobis [1] a M. Varrone, venisse eum Roma 1
pridie vesperi, et nisi de via fessus esset, continuo ad nos venturum fuisse. quod cum audissemus, nullam moram interponendam putavimus, quin videremus hominem, nobiscum et studiis eisdem, et vetustate amicitiæ conjunctum. itaque confestim ad eum ire perreximus: paullumque cum [2] ejus villa abessemus, ipsum ad nos venientem vidimus: atque illum complexi, ut mos amicorum est, [3] satis cum
longo intervallo ad suam villam reduximus. Hic [4] pauca 2
primo, [5] atque percunctantibus nobis, [6] ecquid forte Roma novi: Atticus, Omitte ista, quæ nec percunctari, nec audire sine molestia possumus, quæso, inquit: et quære potius, ecquid ipse novi. silent enim diutius Musæ Varronis, quam solebant: nec tamen [7] cessare, sed celare, quæ scribat, existimo. Minime vero, inquit ille. intemperantis enim [8] arbitror esse, scribere, quod occultari velit. sed habeo opus
magnum in manibus, quod jam pridem [9] ad hunc ipsum (me b.
autem dicebat) quædam institui, quæ et sunt magna sane, 3
et limantur a me politius. Et ego, Ista quidem, inquam, Varro, jam diu exspectans, non audeo tamen flagitare: audivi enim e Libone nostro, cujus nosti studium (nihil enim ejusmodi celare possumus) non te ea intermittere, sed accuratius tractare, nec de manibus umquam deponere. Illud

1 *a M. Varrone.*] I. e. e villa ejus, per servum aliquem.

2 *Ejus villa abessemus.*] Ed. Ven. 1494. *abissemus via.* v. not. sq.

3 *Satis cum longo intervallo,* &c.] Hoc non convenit cum lectione vulgata: nam si paullum a villa Varronis aberant, non longo intervallo cum potuere reducere ad villam ejus. Itaque Davisius putabat corrigendum *se visentium longo intervallo,* ut alibi dicit Cicero, i. e. post longum intervallum. melius convenit lectioni Venetæ *paullum abissemus via*, sc. a mea villa.

4 *Pauca primo.*] Intell. locuti sumus de more congredientium. Sic de Fin. I, 5. *pauca primo inter nos de literis.* ibid. III, 2. med. *surrexit statim: deinde prima illa, quæ in congressu solemus.*

5 *Atque ea percunct. nobis.*] *Ea* delevimus. abest ed. Ven. 1494.

6 *Et si quid.*] Correximus *ecquid* cum Davisio. ed. Ald. *ecsi quid.* scil. afferret: nisi vero legendum est *Romæ*, quod melius sequentibus conveniret. *ecquid ipse novi* sc. habeat, egerit.

7 *Istum cessare.*] Abest *istum* ab ed. Ven. bene, opinor: nisi legendum *ipsum.*

8 *Arbitror esse.*] *Esse* cum Davisio addidimus. habent edd. Ven. Mediol. Ald. &c.

9 *Ad hunc eum ipsum.*] *Eum* offendit. idque delevit Dav. defendit frustra Wopkensius.

1 CICERO ATTICO SAL.

PETITIONIS nostræ, quam tibi summæ curæ esse scio, hujusmodi ratio est, quod adhuc conjectura provideri possit. Prensat unus P. Galba. sine fuco ac fallaciis, more majorum, negatur. ut opinio est hominum, non aliena rationi nostræ fuit illius hæc præpropera prensatio. nam illi ita negant vulgo, ut mihi se deberé dicant. ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo, comitiis tribuniciis, a. d. XVI Kalend. Sext. Competitores, qui certi esse videantur, Galba, et Antonius, et Q. Cornificius. puto te in hoc aut risisse, aut [1] ingemuisse, ut frontem ferias. sunt, qui etiam Cæsonium putent. Aquillium non arbitramur, [2] qui denegavit, et juravit morbum, et illud suum regnum judiciale opposuit. Catilina, [3] si judicatum erit, meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio, et de Palicano, non puto te exspectare, dum scribam. De iis, qui nunc petunt, Cæsar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur; qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt, ut mihi videatur non esse ἀδύνατον,
b. Curium obducere. sed hoc præter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur, [4] Thermum fieri cum Cæsare. nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod curator est viæ Flaminiæ, quæ tum erit [5] absoluta. sane facile eum [liberi] θερμὸν ciceri

1 *Ingemuisse ut fr. ferias.*] Legitima ratio postulat *ferires*, nisi interpungatur cum Tunstallo p. 25. *ingemuisse. Ut frontem ferias, sunt*, &c. quod mihi durum videtur.

2 *Qui denegat et juravit m.* &c.] Correxi *denegavit*. Favent libri scr. in quibus repertum est *et negavit*, quod et placebat Pithœo, cujus Ms. habebat *et negant*. Grævio placebat, *qui et negavit*.

3 *Si judicatum erit, meridie non lucere.*] I. e. si in manifestissimo scelere tamen absolutus erit. mire hic se, vel potius Ciceronem, torquent critici in verbo *lucere*, nuper etiam Tunstallus l. c. frustra omnes. Vulgatum rectissimum est.

4 *Th. fieri cum Cæsare.*] I. prætorem. Est autem Minucius Thermus is, qui post in gentem patriciam adoptatus, Marciam, *C. Marcius Figulus* fuit.

5 *Absoluta sane facile. eum liberi θερμὸν ciceri consuli accuderint.*] Hæc sine dubio sunt vitiosa. Primum res postulat interpungi post *absoluta*. Sequentium sensum in promtu est esse: libenter eum populus prætorem faciet, me consule: sed ludit in nomen θερμοῦ et suum Ciceronis. *lupini* et *ciceres* sunt similes, et simul coqui, edi possint. Hinc dicit *facile eum θερμὸν ciceri accuderint*. Verbum *consuli* est manifeste a glossa. Si Cicero sic scripsisset, ante et addidisset *prætorem*. Denique verbum *accudere* pro addere, et ipsum per lusum dicitur, ex illo trito *cuditur faba*. restat difficultas in *liberi*, pro quo Mss. quidam et edd. pr. habent *libenter*: sed id est

[cōnsuli] accuderint. Petitorum hæc est adhuc informata cogitatio. Nos [6] in omni munere candidatorum fungendo summam adhibebimus diligentiam: et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum [7] posse Gallia, cum Romæ a judiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Januario revertamur. Cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. cetera spero prolixa esse, his duntaxat urbanis competitoribus. Illam manum, tu, mihi, cura ut præstes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici. nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque hæc hujusmodi sunt. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelim. Cæcilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere cœpit cum ejus fratre Caninio Satrio de iis rebus, [8] quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. una agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus, et P. Scipio, et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. [9] verum hoc ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. rogavit me Cæcilius, ut adessem contra Satrium. Dies fere nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. observat L. Domitium maxime: me habet proximum. fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris petitionibus. Sane sum perturbatus, cum ipsius Satrii fa- p. 2. a.
miliaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi hæc Cæcilio: simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum præsertim amplissimorum, qui sine eo, quem Cæcilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, æquum esse, eum et officio meo consulere, et tempori. durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem, et quam homines belli solent; et postea prorsus [10] ab in-

jam in *facile*. itaque deleverim. aliæ omnes conjecturæ sunt contortæ. Libri veteres et scr. et edd. valde variant et corrupti sunt.

6 *In o. m. candidatorio.*] Non credo hoc verbum esse Ciceronis, etsi in libris omnibus est: corrigendum est *candidatorum*.

7 *Posse Gallia.*] I. Cisalpina, in qua multæ coloniæ et municipia, civesque adeo Romani, quos sibi in transitu conciliaret, quoniam jam a foro abesse posset, cum nulla essent judicia. Exempla hujus generis ambitionis in Gallia et alia occurrunt, quæ ad h. l. affert Victorius. Legatus autem iturus erat legatione libera.

8 *Quas eum dolo malo - - accepisse*, &c.] Nempe per venditionem factam in fraudem creditorum. Grævio non displicet lectio libri veteris *dicerent*, sc. homines. sed vulgata melior et exquisitior. Ed. Rom. *dicebat*.

9 *Verum hoc ridiculum est.*] *Hoc* friget. alibi in simili forma omittitur, ut post II, 15. *verum est stultum, me præcipere*, &c.

10 *Ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine.*] *Paucorum dierum* mihi glossam sapit.

stituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas, et me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem miserrimo ejus tempore venirem: cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. ego autem arbitror, etiamsi id sit, mihi ignoscendum esse: ἐπεὶ οὐχ' ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην [11] vides enim, in quo cursu simus, et quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse; cupio quidem certe. Hermathena tua valde me delectat, et posita ita belle est, ut totum gymnasium ἡλίου ἀνάθημα esse videatur. multum te amamus.

2

CICERO ATTICO S.

L. Julio Cæsare, C. Marcio Figulo [12] consulibus, filiolo me auctum scito, salva Terentia. Abs te tam diu nihil litterarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. judices habemus, quos voluimus, summa accusatoris voluntate. spero, si absolutus erit,
b. conjunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis: sin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo, nam prorsus summa hominum est opinio; tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore. ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. quare Januario mense, ut constituisti, cura ut Romæ sis.

3

CICERO ATTICO S.

AVIAM tuam scito desiderio tui mortuam esse, et simul, quod verita sit, ne Latinæ in officio non manerent, et in montem Albanum hostias non adducerent. ejus rei [13] consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. Nos hic te ad mensem Januarium exspectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quæ nobis curasti, ea sunt ad Ca-

11 *Vides, in quo cursu simus.*] Sic dedi pro *sumus*, ut voluit jam Lambinus et latinitas postulat, hac forma, et alterum *putemus*.

12 *Consulibus.*] Designatis intelligunt Bosius ad h. l. et Tunstallus p. 10. Ceterum in edd. pr. hæc cum antecedente cohæret.

13 *Consolationem L. Saufeium.*] Hoc per jocum dicitur. Saufeius erat et ipse Epicureus, ut Atticus: Epicureorum consolationes quales fuerint, constat.

ietam exposita. nos ea non vidimus. neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit. misimus qui pro vectura solveret. *te multum amamus, quod ea abs te diligenter, parvoque curata sunt.* Quod ad me sæpe scripsisti [14] de nostro amico placando, feci, et expertus sum omnia: sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognosces. Sallustium præsentem restituere in ejus veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quod is me accusare [15] de te solebat. in se expertus est, illum esse minus exorabilem, [16] meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam *C. Pisoni L. F. Frugi* despondimus.

CICERO ATTICO S. 4

CREBRAS exspectationes nobis tui commoves. nuper quidem, cum jam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem rejecti sumus. nunc vero censeo; quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis. obieris Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; Acutilianam controversiam transegeris. hoc me etiam Peducæus, ut ad te scriberem, admonuit. putamus enim utile esse, [17] te aliquando jam rem transigere. mea intercessio parata et est et fuit. Nos hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus. cui cum æqui fuissemus, tamen multo majorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. Quod ad me de Hermathena scribis, [18] per mihi gratum est, et ornamentum Academiæ proprium meæ, quod et Hermes commune omnium, et Minerva singulare est insigne ejus gymnasii. quare velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea signa misisti, ea nondum vidi. in Formiano sunt; quo ego nunc proficisci

p. 3. a.

14 *De amico nostro.*] L. Lucceio. v. ep. 9.

15 *De te.*] Quod te non restituissem in ejus gratiam, eo placato tibi. respicit ea, quæ narrantur ep. 11.

16 *Meum studium nec tibi defuisse.*] Hoc non potest pendere ab *expertus est.* puto excidisse verbum, ut, intellexit, credet, &c. ita et melius ante *est* abfuerit. Ab ed. Rom. etiam abest *at.* bene. delevi.

17 *Te aliquando jam rem tr.*] Corradus corrigebat *al. tandem.*

18 *Per mihi gratum est, et ornamentum A. proprium meæ.*] Hæc non bene cohærent, ut jam alii videre. Edd. pr. non habent *et.* quod et Faernus delebat. Sed tamen sic nondum satis placet. puto legendum *per mihi gratum est* (*vel erit*) *ornamentum Academiæ et proprium meæ*: v. ad Div. IX, 5.

cogitabam. illa omnia in Tusculanum deportabo. Caietam, si quando abundare cœpero, ornabo. Libros tuos conserva; et noli desperare, eos me meos facere posse. quod si assequor, supero Crassum divitiis, atque omnium vicos, et prata contemno.

5 CICERO ATTICO S.

QUANTUM dolorem acceperim, et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico, Lucii fratris nostri morte, in primis, pro nostra consuetudine, tu existimare potes.
b. nam mihi omnia, quæ jucunda ex humanitate alterius et moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant. quare non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, cum et meo dolore moveare, et ipse omni virtute, officioque ornatissimum, tuique et sua sponte, et meo sermone amantem, affinem, amicumque amiseris. Quod ad me scribis de sorore tua; testis erit tibi ipsa, quantæ mihi curæ fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet. quem cum esse offensiorem arbitrarer, eas litteras ad eum misi, quibus et placarem ut fratrem, et monerem ut minorem, et objurgarem ut errantem. itaque ex iis, quæ postea sæpe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut et oporteat, et velimus. De litterarum missione sine causa abs te accusor. numquam enim a Pomponia nostra certior sum factus, esse, cui litteras dare possem. porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epirum [19] proficisceretur: neque dum te Athenis esse audiebamus. De Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam veni, confeceram: sed accidit, ut et contentione nihil opus esset, et ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse, mallem Peducæum tibi consilium per litteras, quam me dare. Etenim cum multos dies aures meas Acutilio dedissem, (cujus sermonis genus tibi notum esse arbitror,) non mihi grave duxissem scribere ad te de illius querimoniis, cum eas audire, quod erat subodiosum, leve putassem. sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras redditas esse, cum et otii ad scribendum plus, et facultatem dandi majorem habueris. Quod scribis, etiamsi cujus animus in te

19 *Proficisceretur.*] Sic omnes præter Rom. edd. pr. non *proficiscerentur* ut ed. Grut.

esset offensior, a me recolligi oportere; [20]quid dicas: ne- p. 4.
que id neglexi: sed est miro quodam modo affectus. ego a.
autem, quæ dicenda fuerunt de te, non præterii. [21] quid autem contendendum esset, ex tua putabam voluntate statuere oportere: quam si ad me perscripseris, intelliges, me neque diligentiorem esse voluisse, quam tu esses, neque negligentiorem fore, quam tu velis. De Tadiana re, mecum Tadius locutus est, te ita scripsisse, nihil esse jam, quod laboraretur, quoniam hereditas usucapta esset. id mirabamur te ignorare. de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. Epiroticam emtionem gaudeo tibi placere. Quæ tibi mandavi, et quæ tu intelliges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. nam nos ex omnibus molestiis et laboribus uno illo in loco conquiescimus, quo fratrem quotidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, et te, et sororem tuam, et matrem maxime diligit, salutemque tibi plurimam adscribit, et Tulliola, deliciæ nostræ. Cura, ut valeas, et nos ames; et tibi persuadeas, te a me fraterne amari.

CICERO ATTICO S. 6

NON committam posthac, ut me accusare de epistolarum negligentia possis. tu modo videto, in tanto otio ut par mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu jam dimensam et exædificatam animo habebas, [22]M. Fonteius emit H-S CCCIↃↃↃ XXX. id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam, et cum ea nunc in Arpinatibus prædiis erat, et secum habebat hominem
χρηστομαθῆ, D. Turranium. Pater nobis decessit a. d. VIII b.
Kal. Decembr. Hæc habebam fere, quæ te scire vellem. Tu, velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quæ loci sint ejus, quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, cum illo venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus, et quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores.

20 *Quid dicas: neque.*] Dicunt elliptice dictum, intelligendumque *scio*. sed durum est et contra consuetudinem Ciceronis, qui semper addit.

21 *Q. contendendum esset.*] Græv. e codice Balliol. affert *concedendum* et probat. recte. nam id verbum *statuere* postulat.

7 CICERO ATTICO S.

APUD matrem recte est, eaque nobis curæ est. L. Cincio H-S XXCD constitui me curaturum Idibus Febr. Tu, velim, ea, quæ nobis emisse et parasse scribis, des operam, ut quam primum habeamus: et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. omnem spem delectationis nostræ, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

8 CICERO ATTICO S.

APUD te est, ut volumus. mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus. is sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse, et miratur istam controversiam fuisse, [23] quod ille recusarit satisdare, amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi, et magnopere jucundum. [24] Ille noster amicus, vir mehercule optimus, et mihi amicissimus, sane tibi iratus est. hoc, si, quanti tu æstimes, sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possim. L. Cincio H-S CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermæ tui Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scrip-
p. 5. a. sisti, jam nunc me admodum delectant. quare velim, et eos, et signa, [25] et cetera, quæ tibi [26] ejus loci, et nostri studii, et tuæ elegantiæ esse videbuntur, quam plurima, quam primumque mittas, et maxime quæ tibi gymnasii xystique videbuntur esse. nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adjuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit, imponito. Tulliola, diliciolæ nostræ, tuum munusculum flagitat, et me, ut sponsorem, appellat. mihi autem abjurare certius est, quam dependere.

22 *M. Fonteius.*] Edd. pr. habent *Fontius*, e quo factum male *Fontinus*, quod nomen nuspiam reperitur. recte sic edidit Grævius.

23 *Quod i. recusarit satisdari, amplius abs te non peti.*] Edd. pr. *recusarat et petit.* Illud bene Malaspina correxit *recusarit* et *peti.* poterat et corrigi *recusaret.* Sed cur non et *satisdare?* quod mihi primum legenti in mentem venit, post et Corrado reperi placuisse. nam pertinet ad procuratorem, qui satisdare noluerat. Non dubitavi sic rescribere.

24 *Ille noster amicus.*] Est *Lucceius.* v. ep. ut supra ep. 3.

25 *Et cetera.*] *Et* deleri volebat Casaubonus. recte. nam signa tantum quærebat Cicero.

26 *Ejus loci.*] Tusculani ep. 5. - - *tuæ elegantiæ*, tuo judicio in hoc genere rectissimi probentur.

CICERO ATTICO S. 9

NIMIUM raro nobis abs te litteræ afferuntur: cum et multo tu facilius reperias, qui Romam proficiscantur, quam ego, qui Athenas: et certius tibi sit, me esse Romæ, quam mihi, te Athenis. itaque propter hanc dubitationem meam brevior hæc ipsa epistola est: quod, cum incertus essem, ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire. Signa Megarica, et Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. quidquid ejusdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere, et arcæ nostræ confidito. genus hoc est voluptatis meæ: quæ γυμνασιώδη maxime sunt, ea quæro. Lentulus naves suas pollicetur. peto abs te, ut hæc cures diligenter. Chilius te rogat, et ego ejus rogatu, Εὐμολπιδῶν πάτρια.

CICERO ATTICO S. 10

CUM essem in Tusculano, (erit hoc tibi pro illo tuo, *Cum essem in Ceramico,*) verumtamen cum ibi essem, b.
Roma puer, a sorore tua missus, epistolam mihi abs te allatam dedit, nuntiavitque, eo ipso die post meridiem [27] iturum, qui ad te proficisceretur. eo factum est, ut epistolæ tuæ rescriberem aliquid; brevitate temporis tam pauca cogerer scribere. Primum tibi de nostro amico placando, aut etiam plane restituendo polliceor. quod ego, etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius, et contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistola voluntatem ejus rei tuam perspicere videor. hoc te intelligere volo, pergraviter illum esse offensum: sed quia nullam video gravem subesse causam, magnopere confido illum fore in officio, et in nostra potestate. Signa nostra, et Hermeraclas, ut scribis, cum commodissime poteris, velim imponas, et si quod aliud οἰκεῖον ejus loci, quem non ignoras, reperies, et maxime, quæ tibi palæstræ, gymnasiique videbuntur esse. etenim ibi sedens hæc ad te scribebam; ut me locus ipse admoneret. Præterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere, et putealia sigillata duo. Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris: nam ego

27 *Iturum eum, qui,* &c.] *Eum* delendum: nec addi solet, et hic in vicinia *eo* bis positi nimis friget.

omnes meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem. De fratre, confido ita esse, ut semper volui et elaboravi. multa signa sunt ejus rei, non minimum, [28] quod soror prægnans est. De comitiis meis et tibi me permisisse memini, et ego jampridem hoc communibus amicis, qui te exspectant, prædico: [29] te non modò non arcessi a me, sed prohiberi; quod intelligam, multo magis interesse tua, te agere, quod agendum est hoc tempore, quam mea, te adesse comitiis. proinde eo animo te velim esse, p. 6. quasi mei negotii causa in ista loca missus esses. me autem 4. cum et offendes erga te, et audies, quasi mihi, si qua parta erunt, non modo te præsente, sed per te parta sint. [30] Tulliola tibi diem dat; sponsorem appellat.

11 CICERO ATTICO S.

ET mea sponte faciebam antea, et post, duabus epistolis tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis, magnopere sum commotus. eo accedebat hortator assiduus Sallustius, ut agerem quam diligentissime cum Lucceio de vestra vetere gratia reconcilianda. sed, cum omnia fecissem, non modo eam voluntatem ejus, quæ fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatæ voluntatis. tametsi jactat ille quidem [31] illud tuum arbitrium, et ea, quæ jam tum, cum aderas, offendere ejus animum intelligebam: tamen habet quiddam profecto, quod magis in animo ejus insederit, quod neque epistolæ tuæ, neque nostra allegatio tam potest facile delere, quam tu præsens non modo oratione, sed tuo vultu illo familiari tolles, si modo tanti putabis id, quod, si me audies, et, si humanitati tuæ constare voles, certe putabis. ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea significarem tibi per litteras,

28 *Quod soror prægnas est.*] Sic libros veteres habere testatur Lambinus, et sic dixisse veteres tradit Probus, reperiturque apud poetas: unde receptum est pro *prægnans*, quod edd. pr. habent. Sed tamen non pro certo dici potest, Ciceronem hanc veterem formam secutum esse, præsertim in tali epistola.

29 *Te non modo non arcessam, sed etiam prohibebo.*] Sic edd. omnes, nisi quod veteres in principio addunt *et*. Bosius e libro scr. corrigebat *arcessi a me, sed prohiberi*: quam correctionem verissimam puto, nec sequi dubitavi. nam tota structura orationis eam desiderat: inprimis verbum *intelligam*, in quo omnes libri consentiunt: pro quo in vulgata lectione *intelligo* deberet esse.

30 *Tulliola -- appellat.*] Edd. vett. addunt *non*, unde et revocavit Victorius in ed. secunda. male. vide ep. 8. extr. omisit primus Aldus.

31 *Illud suum arbitrium.*] Corradus ait, alios libros, quos non nominat, habere *tuum*: quod rectissime probat Grævius. Nempe arbiter fuerat Atticus in causa aliqua Lucceii, et contra eum pronuntiaverat.

me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior, et in hac iracundia offirmatior: sed hæc aut sanabuntur, cum veneris; aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. Quod in epistola tua scriptum erat, me jam arbitrari designatum esse; scito, nihil tam exercitum esse nunc Romæ, quam candidatos, omnibus iniquitati-
bus; nec, quando futura sint comitia, sciri. verum hæc au- b.
dies de Philadelpho. Tu, velim, quæ Academiæ nostræ parasti, quamprimum mittas. mire quam illius loci non modo usus, sed etiam cogitatio delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas. nobis eos, quemadmodum scribis, conserva. summum me eorum studium tenet, sicut odium jam cæterarum rerum: quas tu, incredibile est, quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

CICERO ATTICO S. 12

[32] TEUCRIS illa lentum sane negotium: neque Cornelius ad Terentiam postea rediit. opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est. nam a Cæcilio propinqui [33] minore centesimis numum movere non possunt. [34] sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi. [35] libertum mitto: Tito mandavi: σκήψεις atque ἀναβολαί. sed [36] nescio, an ταυτόματον ἡμῶν. nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant, aperte Pompeium acturum, Antonio succedi oportere: eodemque tempore aget prætor ad populum. res ejusmodi est, ut ego, nec per bonorum, nec per popularem existimationem, honeste possim hominem defendere: nec mihi libeat, quod vel maximum est.

32 *Teucris illa.*] Hæc epistola in edd. pr. et Mss. cohæret cum superiori. auctore Corrado sejuncta est recte, interque hanc et illam biennii intervallum fuit. v. Corrad. Quæst. p. 358. ed. nostræ. Quæ illa Teucris sit, de eo multa viri docti ad h. l. quæ tædio sit legere. Satis est intelligi hominem, quem Cicero nomine figurato appellare maluit, qui debuisse videtur Ciceroni, et non, quo tempore volebat Cicero, solvisse, ut e *lenti* verbo colligere licet. Ad C. Antonium pertinet, ut ex sequentibus patet.

33 *Minore centesimis.*] Conjecere viri docti, scribendum esse *minoris*: quæ est legitima in hac re forma. Etiam *minore* legitimum esse, ut *magni* et *magno emere*, dicunt vulgati defensores. pro *minoris* illud est, quod ex hoc loco sic commemorat Seneca epistola 21. *quam durus fenerator Cæcilius, a quo minoris centesimis propinquis numus moveri non possit*: nisi ibi mutatum est *minore* in *minoris*. Ego in *minore* intelligam *usura*, quod in *centesimis* latet: nam centesimæ usuræ plenæ dicuntur.

34 *Sed, ut ad prima illa redeam.*] Conjeci aliquando, Ciceronem scripsisse, *ad primam illam*, quia Cæcilii mentio intercesserat. Sed non ignoro esse Ciceroni usitatam formulam, *ut ad prima redeam.*

35 *Libertum mitto: Tito mandavi.*] Hæc sunt Teucridis. Sic illa scripserat, vel responderat appellata de solutione.

36 *Nescio, an ταυτ. ἡμῶν.*] V. Indicem Græcum.

etenim accidit hoc, quod totum, cujusmodi sit, mando tibi, ut perspicias. Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem, et clientem tuum. De eo mihi Valerius interpres nuntiat, Chiliusque se audisse scribit hæc; esse hominem cum Antonio: Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare, partem mihi quæri, et a me custodem communis quæstus libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus: neque tamen credidi: sed certe aliquid sermonis fuit. totum investiga, cognosce,
p. 7. perspice, et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis
a. locis amove. Hujus sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. mando tibi plane, totum, ut videas, cujusmodi sit. Pompeium nobis amicissimum constat esse. [37] Divortium Muciæ vehementer probatur. P. Clodium, Appii F. credo te audisse, cum veste muliebri deprehensum domi C. Cæsaris, cum pro populo fieret, eumque [38] per manus servulæ servatum et eductum; rem esse insigni infamia: quod te moleste ferre certo scio. [39] Quod præterea ad te scribam, non habeo. et mehercule eram conturbatior. nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus decesserat, meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim sæpe ad nos scribas. si rem nullam habebis, quod in buccam venerit, scribito. Kal. Januar. M. Messala, M. Pisone coss.

13 CICERO ATTICO S.

ACCEPI tuas tres jam epistolas: unam a M. Cornelio, quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit; tertiam, quam, ut scribis, [40] ancora sublata, de phaselo dedisti: [41] quæ fuerunt omnes rhetorum. pure loquuntur, cum

37 *Divortium Muciæ.*] Quam Pompeius rediens dimiserat, ob suspicionem adulterii cum C. Cæsare.

38 *Per manus servulæ.*] Sic cum Grævio edidi, ut habent edd. pr. pro Gruteriano *Seprullæ*, quod in quibusdam libris scr. repertum est, et a nonnullis valde defenditur, vel ad edendum aliud nomen, quod Romanum sit, torquetur. Cicero clare ancillis idem tribuit in Or. de Har. Resp.

39 *Quod præterea scribam, non habeo.*] Malaspina hærebat, utrum *Quod* an *Quid* probaret, quod utrumque in libris reperiatur. *Quod* verum est, ut aliis jam locis monuimus, ut ad Epp. ad Div. et inde ab Aldi prima in edd. fuit. Lectu digna tamen est illa Malaspinæ nota super his pronominibus eorumque usu.

40 *Ancora soluta, de ph. d.*] Edd. pr. inde a Jens. *ancoris solutis.* Rom. et libri scr. plures *ancora soluta*, quod receptum a Victorio in ceteras edd. venit. Sed Casaubonus legendum defendebat *ancora sublata*, quæ est forma Latinorum legitima. Quia in Ms. Pal. Gruterus reperit *ancoris sublatis*, id prætulerim.

41 *Quæ fuerunt omnes rhetorum. pure loq., &c.*] Hunc locum in principio vitio-

humanitatis sparsæ sale, tum insignes amoris notis. quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium. quotus enim quisque est, qui [42] epistolam paullo graviorem ferre possit, nisi eam pellectione relevarit? accedit eo, quod mihi non est notum, ut quisque in Epirum proficiscatur. ego enim te arbitror, [43] cæsis apud Amaltheam tuam victimis, statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum. neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare, aut quid in Epiro temporis ponas. ita neque Achaicis hominibus, neque Epiroticis paullo liberiores litteras committere audeo. Sunt autem post discessum a me tuum res dignæ litteris nostris, sed non committendæ ejusmodi periculo, ut aut interire, aut aperiri, aut intercipi possint. [44] Primum igitur scito, primum me non esse rogatum sententiam, præpositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante senatu, neque me invito, esse factum. sum enim et ab observando homine perverso liber, et ad dignitatem in republica retinendam contra illius voluntatem solutus: et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem pæne principis, et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis. Tertius est Catulus, quartus (si etiam hoc quæris) Hortensius. [45] Consul autem ipse parvo animo et pravo, tantum [46] cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis, quam facetiis ridiculus, [47] nihil agens cum republica, sejunctus ab optimatibus: a quo nihil speres boni reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet. ejus autem

sum puto. nimis abruptum est: epistolæ fuerunt omnes rhetorum. Si *rhetoris* esset: utcumque ferri posset. Sed libri nihil juvant.

42 *Epistolam graviorem - - pellectione relevarit.*] Lepide. Dicit, raros fideles tabellarios, qui non referent litteras, quas sciant de rebus gravibus scriptas: sicuti qui litteras pecunia graves ferunt, dicere possimus eas ferre non posse, nisi relevent pondere detrahendo, &c.

43 *Cæsis apud Amaltheam victimis - - ad Sicyonem opp.*] Elegans locus. Comparat adventum Attici in Græciam, et iter, quod pecuniarum exigendarum causa susceperat, cum itinere et adventu imperatoris, qui cum in litus egressus est, sacra facit, deinde progreditur ad urbes oppugnandas, &c. Sic Atticum dicit, sacris post adventum in Epirum apud villam suam factis, progredi ad debitores aggrediendos et ad solutionem cogendos.

44 *Primum igitur scito, primum me,* &c.] Alterum *primum* non est in edd. pr. præter Rom. Addidit Victorius, post, inde opinor, P. Manutius. non bene sonat hæc repetitio ejusdem verbi: sed tamen in illis, *me non rogatum e. s.* verbum id est necessarium, ut e sequentibus patet. Sed et potest intelligi ordo hic: *igitur scito, primum me,* &c. ita non opus erit addere.

45 *Consul autem.*] Intell. *Pisonem,* qui post nominatur.

46 *Cavillator genere illo moroso.*] Excidisse puto *de* vel *e*.

47 *Nihil agens cum rep.*] I. e. in agendo non est cum rep. conjunctus: non spectat utilitatem reipublicæ.

collega et in me perhonorificus, et partium studiosus, ac defensor bonarum. quinimmo leviter inter se dissident. Sed vereor, [48] ne hoc, quod infectum est, serpat longius. credo enim te audisse, cum apud Cæsarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum; idque sacrificium cum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam: (is fuit princeps; ne tu forte aliquem nostrûm
p. 8. putes;) [49] postea rem ex senatus consulto ad pontifices re-
a. latam, idque ab iis nefas esse decretum: deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse; uxori Cæsarem nuntium remisisse. In hac causa Piso, amicitia P. Clodii ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert, et fert ex senatus consulto et de religione, antiquetur. Messala vehementer adhuc agit severe. boni viri precibus Clodii removentur a causa: operæ comparantur, nosmetipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, quotidie demitigamur. instat et urget Cato. Quid multa? vereor, ne hæc, neglecta a bonis, defensa ab improbis, [50] magnorum reipublicæ malorum causa sint. [51] Tuus autem ille amicus, (scin' quem dicam?) de quo tu ad me scripsisti, posteaquam non auderet reprehendere, laudare cœpisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occulte, sed ita, ut perspicuum sit, invidet. nihil come, nihil simplex, nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. Sed hæc ad te scribam alias subtilius. nam neque adhuc mihi satis nota sunt: et huic, terræ filio, nescio cui, committere epistolam tantis de rebus non audeo. Provincias prætores nondum sortiti sunt. res eodem est loci, quo reliquisti. τοποθεσίαν, quam postulas, Miseni et Puteolorum, [52] includam orationi meæ. A. d. III Non. Decemb. [53] mendose fuisse animadverteram. Quæ laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant: sed non audebam antea dicere. nunc vero, quod a te probata sunt, multo mihi ἀττικώτερα videntur. In illam oratio-

48 *Ne hoc, quod infectum est.*] Alias dicit Cicero, ne contagio serpat longius: sed hoc loco expressit vitium cum subjecto.

49 *Postea rem ex SCto ad pontifices relatam.*] Proprium in hac re verbum erat *delatam*: et sic videtur legendum. nam hæc duo verba sæpe in libris permutantur.

50 *M. m. causa sint.*] *Sint* cum Grævio dedimus pro *sit*, quod et in Mss. reperitur.

51 *Tuus autem ille amicus.*] Hortensium intelligit Tunstallus p. 36. rectius quam alii, qui Pompeium intelligunt.

52 *Includam orationi meæ.*] Cui? Catilinariam aliquam intelligunt, quia Nonæ Decembres statim commemorantur. non credo. intelligo: ei, in qua tu vitium τοποθεσίας animadvertisti et de eo monuisti.

53 *Mendose f. animadverteram.*] Sc. ante quam tu me monuisti.

nem Metellinam addidi quædam. liber tibi mittetur; quoniam te amor nostri φιλορήτορα reddidit. [54] Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messala consul Autronianam b. domum emit H-S CCCCXXXVII. quid id ad me, inquies? tantum, quod ea emtione et nos bene emisse judicati sumus: et homines intelligere cœperunt, licere [55] amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est, sed tamen est in spe. tu ista confice. a nobis liberiorem epistolam exspecta. VI Kalend. Febr. M. Messala et M. Pisone coss.

CICERO ATTICO S. 14

VEREOR, ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus; sed tamen distinebar, ut huic vix tantulæ epistolæ tempus habuerim, atque id ereptum e summis occupationibus. Prima concio Pompeii qualis fuisset, scripsi ad te antea, non jucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis. itaque frigebat. tum Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus plebis Fufius in concionem produxit Pompeium. res agebatur in circo Flaminio: et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανήγυρις. quæsivit ex eo, placeretne ei, judices a prætore legi, quo consilio idem prætor uteretur. id autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum. tum Pompeius μάλ' ἀριστοκρατικῶς locutus est, senatusque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri, semperque visam esse, respondit, et id multis verbis. Postea Messala consul in senatu de Pompeio quæsivit, quid de religione, et de promulgata rogatione sentiret. locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta [56] γενικῶς laudaret: mihique, ut assedit, dixit, se putare, satis ab se [57] etiam de istius rebus esse responsum. Crassus posteaquam vidit, illum excepisse lau-

54 *Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam.*] Non convenit τῷ *etiam* illa interrogatio *quidnam? quid?* nam *etiam* habet vim adfirmandi; cui illa interrogatio non convenit: sed, *novi tibi quid* vel *aliquid scribam?* itaque delerim *nam*. nisi *etiam* h. l. significat, immo scio quid scribam. nam id correctioni servit.

55 *Amicorum facultatibus.*] I. e. mutua pecunia ab amicis sumenda ad emendum, ut ipse feci domo emenda, et ære alieno contrahendo.

56 Γενικῶς.] V. Ind. Græcum.

57 *Etiam de istius rebus.*] Hoc commodum sensum non habet. Eleganter conjecit Tunstallus p. 34. *de mei ipsius rebus.* nam id optime consentit sequentibus. Alii *istius* referunt ad Ciceronem, δεικτικῶς, quod bene haberet, si coram ista dixisset Attico. in oratione ad absentem locum non habent. alii *de meis, vel nostris rebus.* ad Ciceronem quidem pertinere, sequentia docent. itaque correctio Popmæ, *de istis*, non habet locum, quod ad antecedentia pertineret, nec ei conveuit *etiam*.

p. 9. a. dem ex eo, [58] quod suspicarentur homines, ei consulatum meum placere, surrexit, ornatissimeque de meo consulatu locutus est; ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quoties conjugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, [59] quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro, (nosti illas ληκύθους,) valde graviter pertexuit. Proxime Pompeium sedebam. intellexi hominem moveri; utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse prætermisisset, an esse tantas res nostras, quæ tam libenti senatu laudarentur, ab eo præsertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod [60] meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus esset. Hic dies me valde Crasso adjunxit: et tamen, ab illo aperte, tecte quidquid est datum, libenter accepi. ego autem ipse, dii boni! quod modo ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio? si umquam mihi περίοδοι, ἢ καμπαὶ, ἢ ἐνθυμήματα, ἢ κατασκευαὶ suppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? clamores. etenim hæc erat ὑπόθεσις, de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiæ, [61] de immortuis reliquiis conjurationis, [62] de vilitate, de otio. nosti jam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istim exauditos putem. Romanæ autem se res sic habent. Senatus ἄρειος πάγος. nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. nam cum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendæ, concursabant barbatuli juvenes, totus ille grex Catilinæ, [63] duce filiola
b. Curionis, et populum, ut antiquaret, rogabant. Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. operæ Clodianæ pontes occuparant. tabellæ ministrabantur ita, ut

58 *Quod hi s. h.*] *Hi*, vel *ii*, quod quidam libri habent, hic locum non habet, delevique cum Grævio.

59 *Quem ego varie*, &c.] Tunstallus p. 39. addit *in aristocratia*, i. e. consulatu: *quem in aristocratia varie*, &c. e codice Tornæsiano. Habent et edd. Jens. Ascens. et ceteræ veteres. Delevit primus Victorius, nec mihi placet.

60 *Meis omnibus litteris*] Exquisite pro scriptis libris, orationibus inprimis. v. Clav. mox *ab illo* int. Pompeio.

61 *De immortuis reliquiis conj.*] Non placet *immortuis*: nam *immortuus* est, qui in aliquo actu, conatu mortuus est: quod est alienum. An *intermortuis?* (ut *intermortui plausus* alibi dicuntur) i. e. fractis, debilitatis ita, ut mox plane interituræ sint, ut apud Livium aliquis in concione *intermortuus* dicitur fuisse, qui paullo post mortuus sit.

62 *De vilitate.*] Sc. annonæ, præfectura annonæ Pompeio decernenda ab ipso effecta. hoc cum Grævio revocavi e Victoriana et Manutiana a. 1540. pro *utilitate*.

63 *Duce filiola Curionis.*] Filio Curionis, qui cum Antonio fœdam consuetudinem habebat.

nulla daretur UTI ROGAS. [64] Hic tibi Rostra Cato advolat, convicium Pisoni consuli mirificum facit; si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. accedit eodem etiam noster Hortensius, multi præterea boni. insignis vero opera Favonii fuit. Hoc concursu optimatum comitia dimittuntur: Senatus vocatur. cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad XV Curioni, nullum senatus consultum facienti, assenserunt: ex altera parte facile CCCC fuerunt. acta res est. Fufius tribunus tum concessit. Clodius [65] conciones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messalam consulem contumeliose lædebat; [66] me tantum comperisse omnia criminabatur. Senatus et de provinciis prætorum, et de legationibus, et de ceteris rebus decernebat, ut ante, quam rogatio lata esset, ne quid ageretur. Habes res Romanas. sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messala consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. [67] ille alter uno vitio minus vitiosus; quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπρακτότατος, sed voluntate ita καχέκτης, ut Pompeium post illam concionem, qua ab eo senatus laudatus est, odisse cœperit. itaque mirum in modum omnes a se bonos alienavit. neque id magis amicitia Clodii adductus facit, quam studio perditarum rerum atque partium. sed habet sui similem in magistratibus, præter Fufium, neminem, Bonis utimur tribunis plebis, Cornuto vero pseudocatone. Quid quæris? nunc ad privata redeam, Τεῦκρις promissa patravit. tu mandata effice, p. 10. a.
quæ recepisti. Quintus frater, qui Argiletani ædificii reliquum dodrantem emit H-S DCCXXV, Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redi. video hominem valde petiturire. navabo ope-

64 *Hic tibi Rostra C. advolat.*] Durior est omissio præpositionis. Sed non sine exemplo, saltem apud poetas.

65 *Conciones m. habebat.*] Productus scil. a Fufio trib. pl. *miseras*, in quibus non dicebat, quod caussæ suæ prodesset, tantum maledicebat, criminabatur.

66 *Me tantum comperisse omnia criminabatur.*] Nempe hoc ad irridendum Ciceronem solebant dicere, eum omnia comperisse, quod in consulatu aliquoties de rebus Catilinæ id dixerat. vid. ad Div. V, 5.

67 *Ille alter uno vitio minus vitiosus.*] Lepide. Unum vitium inest Pisoni, propter quod reliqua vitia minora, aut irrita sunt, quia minus noxia fiunt eo vitio, i. e inertia et ignavia.

rum. Tu, quid agas, ubi sis, cujusmodi istæ res sint, fac me quam diligentissime certiorem. Idibus Febr.

15 CICERO ATTICO S.

ASIAM Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti: non enim dubito, quin celerius tibi hoc rumor, quam ullius nostrûm litteræ nuntiarint. nunc quoniam et laudis avidissimi semper fuimus, et præter ceteros φιλέλληνες et sumus, et habemur, et multorum odia atque inimicitias, reipublicæ causa suscepimus; παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο, curaque, effice, ut ab omnibus et laudemur et amemur. His de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me, velim, certiorem facias, quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de tuo negotio. nam ut Brundisio profectus es, nullæ mihi abs te sunt redditæ litteræ. valde haveo scire quid agas. Idib. Mart.

16 CICERO ATTICO S.

QUÆRIS ex me, quid acciderit [68] de judicio, quod tam præter opinionem omnium factum sit: et simul vis scire, quo modo ego minus, quam soleam, prœliatus sim: re-
b. spondebo tibi ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς. Ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer prœliatus sum, ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent. quod si tibi umquam sum visus in republica fortis, certe me in illa causa admiratus esses. cum enim [69] ille ad conciones confugisset, in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, dii immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi? quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci? quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem juventutis? sæpe, ita me dii juvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. Postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus plebis ferret; in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat, [70] nisi judicum genus; (in eo autem erant omnia;) pugnavitque,

68 *De judicio, quod - - factum sit.*] Est judicium Clodianum de violatis sacris. *Factum sit*, ad eventum judicii pertinet.

69 *Ille ad conciones confugisset.*] De quibus supra, ep. 14.

70 *Nisi judicum genus.*] Rogatio consularis jubebat judices legi extra ordinem: Fufia, ut sorte, de more, legerentur e decuriis judicum.

ut ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat, nullis illum judicibus effugere posse: contraxi vela, perspiciens [71] inopiam judicum; neque dixi quicquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem præterire. itaque, si causam quæris absolutionis, (ut jam πρὸς τὸ πρότερον revertar,) egestas judicum fuit, et turpitudo. Id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio: qui dum veritus est, ne Fufius ei legi intercederet, quæ ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse, illum [72] in infamia relinqui ac sordibus, quam infirmo judicio committi. sed ductus odio properavit rem deducere in judicium; cum illum plumbeo gladio jugulatum iri tamen diceret. Sed judicium, si quæris, quale fuerit; incredibili p. 11. a.
exitu; sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. nam ut [73] rejectio facta est clamoribus maximis; cum accusator, tamquam censor bonus, homines nequissimos rejiceret: reus, tamquam clemens lanista, frugalissimum quemque secerneret; ut primum judices consederunt, valde diffidere boni cœperunt. non enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit. maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam ærati, quam, ut appellantur, ærarii. pauci tamen boni inerant, quos rejectione fugare ille non potuerat; qui mœsti inter sui dissimiles, et mœrentes sedebant, et [74] contagione turpitudinis vehementer permovebantur. hic, ut quæque res ad consilium [75] primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas, nulla varietate sententiarum: nihil impetrarat reus: plus accusatori dabatur, quam postulabat: triumphabat (quid quæris?) Hortensius se vidisse tantum: nemo erat, qui illum reum, ac non millies condemnatum arbitraretur. me vero teste producto, credo te, [76] ex acclamatione Clodii advocatorum, audisse, quæ consurrectio judicum facta sit, ut me circumsteterint,

71 *Inopiam judicum.*] Post egestatem judicum commemorat. Videbat Cicero eos propter inopiam facile corrumpi posse, unde post *infirmum judicium* vocat.

72 *In infamia relinqui ac sordibus.*] Reum manere facinoris et suspectum, cum non esset absolutus judicio legitimo. Edd, quædam vett. *infamiæ relinqui sordibus.*

73 *Rejectio f. est clamoribus maximis.*] Sc. populi indignantis, quod homines optimi rejicerentur ab reo, ne inter judices essent.

74 *Contagione turpitudinis.*] Quod timebant, ne et ipsi, absoluto Clodio, in infamiam corruptionis venirent.

75 *Primis postulationibus.*] Cum aliquid peteret a prætore et judicibus ante, quam causa dicebatur, quod ad agendam causam pertinere videretur. quidam habent *petitionibus*; quæ est glossa.

76 *Ex acclamatione advocatorum.*] Non pendet ab *audisse*, sed conjungitur cum *consurrectio f. s.* cum advocati Clodii reclamarent, et Ciceronem testem repudiarent. Sed *ex* paullo durius est.

ut aperte jugula sua pro meo capite P. Clodii ostentarint. quæ mihi res multo honorificentior visa est, quam aut illa, cum jurare [77] tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt; aut cum tabulas Metelli Numidici, cum hæ, ut mos est, circumferrentur, nostri judices aspicere noluerunt. multo hæc, inquam, nostra res major. Itaque judicum vocibus, cum ego sic ab iis, ut salus patriæ, defenderer, fractus reus, et una patroni omnes conciderunt. ad me
b. autem eadem frequentia postridie convenit, quacum abiens consulatu sum domum reductus. clamare præclari Ariopagitæ, se non esse venturos, nisi præsidio constituto. refertur ad consilium: una sola sententia præsidium non desideravit. defertur res ad senatum; gravissime ornatissimeque decernitur: laudantur judices: datur negotium magistratibus: responsurum hominem nemo arbitrabatur. Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε. nosti [78] Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cujus oratione erga me honorifica ad te scripseram. biduo per unum servum, et eum ex gladiatorio ludo, [79] confecit totum negotium: arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. jam vero (o dii boni! rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis judicibus pro mercedis cumulo fuerunt. ita, summo discessu bonorum, pleno foro servorum, XXV judices ita fortes tamen fuerunt, ut, summo proposito periculo, vel perire maluerint, quam perdere omnia. XXXI [80] fuerunt, quos fames magis, quam fama commoverat. quorum Catulus cum vidisset quendam, Quid vos, inquit, præsidium a nobis postulabatis? an, ne numi vobis eriperentur, timebatis? Habes, ut brevissime potui, genus judicii, et causam absolutionis. Quæris deinceps, qui nunc sit status rerum, et qui meus. Reipublicæ statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium conjunctione, et auctoritate consulatus mei, fixus et fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, elapsum

77 *Tui cives.*] Athenienses: quos cives Attici vocat, quod ille amabat Athenienses, unde et Atticus dictus.

78 *Calvum, ex Nanneianis illum.*] M. Crassum, de cujus laudibus in Ciceronem congestis supra scripsit. Calvus per jocum dicitur, quia, cum Nanneii a Sulla proscripti bona emisset per procuratores, in tabulis curavit scribi, ea bona emta Licinio Calvo: nam et Licinii Calvi fuere.

79 *Confecit totum negotium.*] Sc. corrumpendorum judicum.

80 *Fuerunt, quos - - commoverit.*] Scr. *commoverat*, sive ex ed. Rom. *commoverat*, etsi ante est in eadem forma *maluerint*, ad quod sc. hoc a librariis est conformatum.

scito esse de manibus uno hoc judicio: si judicium est, [81] triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos, nummulis acceptis, jus ac fas omne delere, et, quod omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciunt, id Talnam, et Plautum, et Spongiam, et ceteras hujusmodi quisquilias statuere, numquam esse factum. Sed tamen, ut te de republica consoler, non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito reipublicæ vulnere, alacris exultat improbitas in victoria. nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum judiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore, ut aperte victrix nequitia ac libido pœnas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatus mei. Idem ego ille, (non enim mihi videor insolenter gloriari, cum de me apud te loquor, in ea præsertim epistola, quam nolo aliis legi,) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum, unumquemque confirmans, excitans. insectandis vero exagitandisque numariis judicibus, omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius victoriæ παῤῥησίαν eripui: Pisonem consulem nulla in re consistere umquam sum passus: desponsam homini jam Syriam ademi: senatum ad pristinam suam severitatem revocavi, atque abjectum excitavi: Clodium præsentem fregi in senatu, cum oratione perpetua, plenissima gravitatis, tum altercatione ejusmodi, ex qua licet pauca degustes. nam cetera non possunt habere neque vim, neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem ἀγῶνα vos appellatis. Nam, ut Idib. Maii in senatum convenimus, rogatus ego sententiam, multa dixi de summa republica, atque ille locus inductus a me est divinitus: ne, una plaga accepta, patres conscripti conciderent, ne deficerent: vulnus esse ejusmodi, quod mihi nec dissimulandum, nec pertimescendum videretur: ne aut metuendo ignavissimi, aut ignorando stultissimi judicaremur: bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam: hunc tertium jam esse a judicibus [82] in rempublicam immissum. Erras, Clodi, non te judices urbi, sed carceri reservarunt; neque te retinere in civitate, [83] sed exsilio privare voluerunt. Quam-

p. 12. a.

b.

81 *Triginta homines populi Rom.*] Dixit *triginta* rotunde pro XXXI. Sed *populi Romani* mihi suspectum est.

82 *In remp. immissum.*] Sc. non damnando: ut jam posset rempublicam vexare.

83 *Sed exsilio privare.*] Nempe ut bono, beneficio: quod bene consultum putarent Clodio, si in exsilium damnatus abiret: cum nunc pœnæ graviori relinqueretur.

obrem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. manet illa in republica bonorum consensio: dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est. in unius hominis perditi judicio plures similes reperti sunt. Sed quid ago? pæne orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer: objicit mihi, me ad Baias fuisse. [84] falsum: sed tamen quid hoc? simile est, inquam, quasi dicas in operto fuisse. Quid, inquit, [85] homini Arpinati cum aquis caldis? narra, inquam, [86] patrono tuo, qui [87] Arpinatis aquas concupivit: [88] nosti enim marinas. Quousque, inquit, hunc regem feremus? regem appellas, inquam, cum Rex tui mentionem nullam fecerit? (ille autem Regis hereditatem spe devorarat.) Domum, inquit, emisti. putes, inquam, dicere, judices emisti: juranti, inquit, tibi non crediderunt. mihi vero, inquam, XXV judices crediderunt: XXXI, quoniam numos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt. magnis clamoribus afflictus conticuit, et concidit. Noster autem status est hic. apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem urbis, et fæcem multo melius nunc, quam reliquisti. nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse. [89] missus est sanguis invidiæ sine dolore; atque etiam hoc
p. 13. a. magis, quod omnes illi fautores illius flagitii, [90] rem mani-

84 *Falsum.*] Tunstallus eleganter ac vere, p. 31. corrigit *salsum.* nempe hoc est respondentis Clodio Ciceronis. post interpungit: *sed tamen quid? hoc est simile,* quod non placet. Vulgatum verum est: quid, aut quale est, quod mihi exprobras? quasi hoc esset tale, quale tuum est illud, quod in operto Bonæ Deæ fuisti.

85 *Homini Arpinati.*] I. e. rustico, quem non decent lautitiæ vitæ.

86 *Patrono tuo.*] Clodiæ sorori, quæ te per amasios suos tuetur.

87 *Arpinates aquas.*] Nempe Ciceronem illa Clodia appetiverat, ut tradit Plutarchus in Cicerone. Idem Tunstallus corrigit *Arpinatis;* quod placet, nam sic edd. pr. et melius respondet antecedenti: quid *homini Arpinati.* Sed ille intelligit Marii, qui et ipse Arpinas fuit, villas ad Baias, quas M. Crassus appetiverat, quem et patroni nomine intelligit: quod mihi alienum videtur, nec convenit sententiæ universæ: quæ pertinet ad docendum, Arpinates homines non esse alienos ab elegantia: et vix *aquæ* sic intelligi possunt.

88 *Nosti enim marinas.*] Sic ed. Jens. In Rom. et Ascens. pr. est *Marianas,* ex ed. Med. opinor. quod nonnulli prætulere, præfert etiam Tunstallus, ut consentiens suæ interpretationi. *marinas* intelligunt de Clodio stuprato a piratis, quorum in manus olim venerat. Fateor me nexum hujus scommatis cum superioribus non videre. Sed non magis in altera lectione satis perspicio aptum sensum: nam si Marianæ aquæ sunt villæ illæ, secundum Tunstalli rationem, idem bis dicitur.

89 *Missus est sanguis invidiæ.*] I. e. ille testimonii nostri contemtus profuit nobis ad invidiam exstinguendam, nec multum nobis ille doloris attulit.

90 *Rem manifestam illam.*] Hoc non verum videtur. Cicero videtur dixisse, manifestum esse, judicium illud redemtum et corruptum fuisse. facinus ipsum, quæ esset res manifesta, non redimitur, saltem non a judicibus. Tum nimis frequens est

festam illam redemtam esse a judicibus confitentur. [91]Accedit, quod illa concionalis hirudo ærarii, misera ac jejuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat: et hercule multa et jucunda consuetudine conjuncti inter nos sumus, usque eo, ut nostri isti comissatores conjurationis, barbatuli juvenes, illum in sermonibus Cnæum Ciceronem appellent. itaque et ludis, et gladiatoribus, mirandas ἐπισημασίας, sine ulla pastoricia fistula, auferebamus. Nunc est exspectatio comitiorum, in qua omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium; atque in eo neque auctoritate, neque gratia pugnat, sed [92]quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo asellus onustus auro posset ascendere. [93]Consul autem ille, Doterionis histrionis similis, suscepisse negotium dicitur, et domi divisores habere: quod ego non credo. sed senatus consulta duo jam facta sunt, odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante; unum, ut apud magistratus inquiri liceret; alterum, [94]cujus domi divisores haberent adversus rempublicam. Lurco autem tribunus plebis, [95]qui magistratum simul cum lege Ælia iniit, solutus est et Ælia, et Fufia, ut legem de ambitu ferret; quam ille [96]bono auspicio claudus homo promulgavit. ita comitia in ante diem VI Kal. Sext. dilata sunt. novi est in lege hoc, ut, [97]qui

pronomen *ille*, quod tribus versibus quinquies est. Itaque legerim *rem manifeste redemtam esse*, vel *manifestam illam* pro glossa deleverim.

91 *Accedit, quod,* &c.] Etiam *id* interdum temere verbo *accedit* additum est a librariis. delevi *illud*.

92 *Quibus Ph.*] Intelligitur aurum: sed pluralem posuit, quia duo præcedunt, auctoritas et gratia.

93 *Consul ille.*] Est Piso. *Doterionis* est correctio Bosii e Ms. in quo erat *Deterionis* pro vulg. *deterioris*.

94 *Cujus domi div. haberent.*] Primi editores dedere, ut Rom. Jensonus, Asc. 1. *habitarent*, item *modi* pro *domi*, quæ est correctio. Aldus *haberent* dedit, sed servato *cujus modi*, quod servatum est diu. Gruterus dedit *cujus domi - - habitarent*: in ed. Gronovii factum *haberent*, nescio an consulto. *habere* pro *habitare* dici potest sine dubio. Sed an dici possit *alicujus domi habere*, ea quæstio est, et id non credo, nec exemplum tale reperi. nec credo, commode dici posse, domi alicujus divisores habitare. Legendum est *qui*. nam id respondet illi de Pisone, *qui domi divisores haberet*. Forte et *alterum* est insititium: nam *inquiri* simpliciter positum est, nec additur, de quo inquirere liceret: sed id videtur esse hoc ipsum, qui domi haberent divisores. Alterum autem SCtum est de Lurcone, ut legem ferret. quia ei non additur numeri verbum, putaverunt *alterum* excidisse librarii, et alieno loco addiderunt. Sed et alia loca reperta sunt, in quibus post *unum* aut *primum* non diserte est *alterum* vel *secundum*.

95 *Qui magistratum simul - - Fufia.*] Hoc vix intelligi potest: nec incorruptum puto. Tunstallus, qui id sensit, p. 70. conjecit, *qui magistratus*, i. e. tribunatus, quod lex Ælia ita confirmasset intercessionem, ut tum tribunatus incepisse videretur. Sed *magistratus iniit* dici sic non potest. Ego locum sic corrigendum puto: *qui magistratum simul* (pro *simulac*) *iniit, solutus est lege Ælia et Fufia.* Solutus autem est senatus consulto.

96 *Bono auspicio claudus homo.*] In hoc est jocus Ciceronis: malum enim auspicium erat, quod legem claudus ferret.

97 *Qui nummos in tribu pronuntiarit.*] *In tribu* vitiosum est: nam *in tribu* pro-

numos in tribus pronuntiarit, si non dede[illegible] sin dederit, ut, quoad vivat, singulis tri[illegible] CIↃ CIↃ debeat. Dixi, hanc legem P. Clodium [illegible]
b. servasse: pronuntiare enim solitum esse, et non dare. [illegible] heus tu! videsne, consulatum illum nostrum, quem [illegible] antea ἀποθέωσιν vocabat, [98] si hic factus erit, [99] fabam [illegible] futurum? quare, ut opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu facis, et istos consulatus [100] non flocci ἑατέον. Quod ad me scribis, te in Asiam statuisse non ire; equidem mallem, ut ires: ac vereor, ne quid in ista re minus commode fiat. sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, præsertim cum egomet in provinciam non sim profectus. Epigrammatis tuis, quæ in Amaltheo posuisti, contenti erimus, præsertim cum et Chilius nos reliquerit, et Archias nihil de me scripserit; ac vereor, [1] ne, Lucullis quoniam Græcum poema condidit, nunc ad Cæcilianam fabulam spectet. [2] Antonio tuo nomine gratias egi; eamque epistolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rarius scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem; nec satis sciebam, quid darem. [3] Vale. Te vindi-

nuntiare non dicitur. Edidi *in tribus:* quod et sequentibus consentit: *singulis tribubus*, &c. Sic esse legendum conjecere Corradus et alii. at sic est in edd. Jens. Ascens. Est *tribu* ex ed. Rom. unde Aldina videtur sumsisse. In ed. Rom. est mox *tribulibus*, inde in margine ed. Crat. et *sestertia* sine numero 3000.

98 *Si hic f. e.*] Auli filius, Afranius. homo indignissimus consulatu, ut patet ex epp. ultimis hujus libri.

99 *Fabam imum futurum.*] Valde exercuit hic locus viros doctos; unde variæ ortæ conjecturæ, quas omnes commemorare tædet. Lectio edd. pr. est *fabam numum:* Victorius dedit *fabam mimum*, e *fabam minimum*, quod in Mss. antiquis omnibus repertum tradit, nec tamen ei lectioni satis confidit. Si *numum* est a Cicerone, sensus est: erit nomen inane, ut fabæ[illegible] pro numo est, ut apud pueros, [illegible]. Horatii locus notus est: *quid distent æra lupinis*, i. e. verus numus a lupino, qui pro numo est. idem autem intelligunt in *fabam mimum:* sed id est durius, quocumque modo explicetur. Si conjicere placeat, corrigam *fabam puerorum*, vel *puerium*, quod et inter Casanboni conjecturas est: favet illud Plauti, *non*, sc. reperi, *quod pueri in faba:* idque eundem sensum efficit, quod *fabam numum*.

100 *Non flocci ἰατέον.*] Mss. teste Victorio et Malaspina *non floccisacteon*. Edd. inde ab Rom. Asc. 1. *nonne* ἐλαφητέον. Ex illis recepit Victorius *non floccisacteon*, velut imitatione τοῦ φιλοσοφητέον factum: item Lambinus. Adr. Turnebus correxit *consulatus non flocci* ἰατέον: i. e. mittendi consultatus, ut res non flocci: quæ correctio probata Casaubono in textum recepta est a Grutero. estque sine dubio melius Tunstalliano p. 39. ἀφιλοσοφακτέον.

1 *Ne nunc ad Cæcilianam fabulam spectet.*] I. e. ne nunc de Metellis, qui fuerunt e Cæciliis, scribat carmen. nam iis æque familiaris erat Archias, ac Lucullis. Id appellat per jocum *Cæcilianam fabulam*, per allusionem ad Cæcilium poetam scenicum.

2 *Antonio.*] Intelligit C. qui Ciceronis collega fuerat.

3 *Vale. te vindicavi.*] Sic ed. Jens. *Vale* omittit Ascens. In *valde* mutavit Aldus, quod secuti sunt ceteri ad Victorium usque, qui edidit: *Vale. Te venditavi.* Gruterus e Bosii correctione *vile te venditari*. Grævius revocavit vetus: *Vale. Te vindicavi.* Difficile est decernere. Edidi cum Grævio vetus. Valde tamen placet J. Fr. Gronovii correctio *belle te vindicavi.* Nam *vale* sane non placet. nam sequentia non habent formam appendicis finita epistola scriptæ.

cavi. Cincius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam, sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum. Tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspecta; ast plures etiam ipse mittito. Velim, ad me scribas, cujusmodi sit Ἀμαλθεῖον tuum, ornatu, qua τοποθεσίᾳ; et quæ poemata quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. [4]lubet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. nihil erat absoluti.

CICERO ATTICO S. 17

MAGNA mihi varietas voluntatis, et dissimilitudo opinionis ac judicii Quinti fratris mei, demonstrata est ex litteris tuis, in quibus ad me epistolarum illius exempla mi- p. 14.
sisti. qua ex re et molestia sum tanta affectus, quantam a.
mihi meus amor summus erga utrumque vestrûm afferre debuit; et admiratione, quidnam accidisset, quod afferret Quinto fratri meo, aut offensionem tam gravem, aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me jam ante intelligebatur, quod te quoque ipsum discedentem a nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis incommodæ, [5]sauciumque ejus animum insedisse quasdam odiosas suspiciones: quibus ego mederi cum cuperem antea sæpe, et vehementius etiam post sortitionem provinciæ; nec tantum intelligebam ei esse offensionis, quantum litteræ tuæ declarant, nec tantum proficiebam, quantum volebam. sed tamen hoc me ipse consolabar, quod non dubitabam, quin te ille aut Dyrrachii, aut in istis locis uspiam visurus esset. quod cum accidisset; confidebam ac mihi persuaseram fore, ut omnia placarentur inter vos non modo sermone ac disputatione, sed conspectu ipso congressuque vestro. nam, quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta jucunditas, quam mollis animus et ad accipiendam et ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nosti, scribere. sed accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti. valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificiis inculcatum, quam aut officium, aut necessitudo, aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit. At-

4 *Lubet mihi facere in Arpinati.*] I. e. Amaltheum simile tui ædificare in villa mea Arpinati.

5 *Sauciumque ejus animum, et insedisse, &c.*] Credo delendum *et*: opiniones insidere animum bene dicuntur. nam et cum accusativo *insidere* dicitur. *et* est ex ed. Rom. quæ pro *ejus* habet *esse*: quo in *ejus* mutato debebat *et* deleri.

que hujus incommodi culpa ubi resideat, facilius possum existimare, quam scribere. vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis. nam sic intelligo, ut nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem, quod erat, eos certe sanare potuisse. Sed hujusce rei totius vitium, quod ali-
b. quanto etiam latius patet, quam vedetur, præsenti tibi commodius exponam. De iis litteris, quas ad te Thessalonica misit, et de sermonibus, quos ab illo et Romæ apud amicos tuos, et in itinere habitos putas; [6] ecquid tantum causæ sit, ignoro: sed omnis in tua posita est humanitate mihi spes hujus levandæ molestiæ. nam, si ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum sæpe hominum, et eosdem placabiles; et esse hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturæ plerumque bonitatis, et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive injurias esse tolerandas; facile hæc, quemadmodum spero, mitigabuntur. quod, ego, ut facias, te oro. nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet, neminem esse meorum, qui aut te non amet, aut abs te non ametur. Illa pars epistolæ tuæ minime fuit necessaria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium, aut urbanorum commodorum, et aliis temporibus, et [7] me ipso consule, prætermiseris. mihi enim perspecta est ingenuitas et magnitudo animi tui; neque ego inter me atque te quicquam interesse umquam duxi, præter [8] voluntatem institutæ vitæ: quod me ambitio quædam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit. Vera quidem laude probitatis, diligentiæ, religionis, neque me tibi, neque quemquam antepono: amoris vero erga me, [9] cum a fraterno [amore] domesticoque discessi, tibi primas defero. vidi enim, vidi, penitusque perspexi, in meis variis temporibus, et sollicitudines et lætitias tuas. fuit mihi sæpe et laudis nostræ gratulatio tua
p. 15. jucunda, et timoris consolatio grata. quin mihi nunc, te
a. absente, non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quæ mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest. quid dicam? [10] in publica re? quo in

6 *Ecquid tantum causæ sit.*] Friget hic *tantum*. Cicero scripsit, opinor, *tandem*.

7 *Me ipso consule.*] *Ipso* augendi vim habet, me consule ipso, quo tempore etiam per me adjuvari potuisses ac debuisses.

8 *Voluntatem institutæ vitæ.*] Exprimit Græcorum προαίρεσιν.

9 *Cum a fraterno amore domesticoque d.*] *Amore* delendum est, quod ob nimis vicinum *amoris* valde friget. est a glossatore.

10 *In publica re?*] Bosius e Ms. addidit *ne*: *in publicane re*, quod Gruterus imitatus est. nil interest, addatur, an omittatur.

genere mihi negligenti esse non licet; an in forensi labore? quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratia possim; an in ipsis domesticis negotiis? in quibus ego cum antea, tum vero post discessum fratris, te sermonesque nostros desidero. postremo non labor meus, non requies; non negotium, non otium; non forenses res, non domesticæ, non publicæ, non privatæ carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt. Atque harum rerum commemorationem verecundia sæpe impedivit utriusque nostrûm. nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistolæ tuæ, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi, illud inest tamen commodi, quod et mihi et ceteris amicis tuis nota fuit, et abs te aliquando testificata tua voluntas omittendæ provinciæ; ut, quod una non estis, non dissensione ac dissidio vestro, sed voluntate ac judicio tuo factum esse videatur. quare et illa, quæ violata, expiabuntur; et hæc nostra, quæ sunt sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt. Nos hic in republica infirma, misera, commutabilique versamur. credo enim te audisse, nostros equites pæne a senatu esse disjunctos; [11] qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de iis, [12] qui ob judicandum pecuniam accepissent, quæreretur. qua in re decernenda cum ego casu b.
non affuissem, sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste, neque aperte dicere; objurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate; et [13] in causa non verecunda, admodum gravis et copiosus fui. Ecce [14] aliæ deliciæ equitum vix ferendæ, quas ego non solum tuli, sed

11 *Qui primum illud - - tulerunt prom.*] *Illud* mihi non placet. nam si maxime cum *promulgatum fuisse* conjungas, tamen friget. In vulgata interpunctione deberet esse, *quod promulgatum e SCto fuit.* Id autem pertinebat eo, quod cum in judicio Clodiano etiam equites judicassent, si ita quærendum esset, etiam de equitibus quæri deberet. Erat autem hoc semper defensum ab equitibus, legem de repetundis ad ordinem equestrem, sive equites, non pertinere, de quo late Cicero in Or. pro Cluentio.

12 *Qui ob judicandum pecuniam accepissent.*] A quibusdam Mss. abest *pecuniam*, item ed. Rom. quod Lambino, Grævio, &c. placuit, qui et omisere. mihi non placet, quod semper in hac forma additur. malim etiam *cepissent*, quod est verbum in hac re legitimum. Sed *accipere* tamen est L. II. ep. 1.

13 *In causa non verecunda.*] Nam impudens videri poterat, defendere equites in re turpi: sc. ne, cum judices essent, rei fieri possent, si in suspicionem acceptæ pecuniæ venissent, cum senatores eo nomine rei fieri possent.

14 *Aliæ deliciæ equitum.*] Utrum de re ab equitibus postulata impudenter dictum ironice, an de equitibus ipsis capiendum? mihi posterius placet, ut sint illi Asiani publicani.

etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus conduxerant, questi sunt in senatu, se, cupiditate prolapsos, nimium magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulaverunt. Ego princeps in adjutoribus atque adeo secundus. nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit. invidiosa res, turpis postulatio, et confessio temeritatis. summum erat periculum, ne, si nihil impetrassent, plane alienarentur a senatu. Huic quoque rei subventum est maxime a nobis; perfectumque, ut frequentissimo senatu et libentissimo uterentur, multaque a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal. Decemb. et postridie. neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perspecta. unus enim contra dixerat Metellus, consul designatus. quin erat dicturus (ad quem propter diei brevitatem perventum non est) heros ille noster Cato. [15] Sic ego conservans rationem institutionemque nostram, tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam: sed tamen, quoniam ista sunt infirma, munitur quædam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non possum; significatione parva ostendam tamen. Utor Pompeio familiarissime. [16] Video, quid dicas. cavebo, quæ sunt cavenda; ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendæ reipublicæ plura. Lucceium scito consulatum habere in ani-
p. 16. a. mo statim petere. duo enim soli dicuntur petituri. Cæsar cum eo coire per Arrium cogitat: et Bibulus cum hoc se putat per Pisonem posse conjungi. Rides? non sunt hæc ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te? quid? multa sunt: sed in aliud tempus. Te si exspectari velis, cures, ut sciam. jam illud modeste rogo, quod maxime cupio, ut quamprimum venias. Nonis Decemb.

18 CICERO ATTICO S.

NIHIL mihi nunc scito tam deesse, quam hominem eum, [17] quocum omnia, quæ me cura aliqua afficiunt, una communicem: qui me amet, qui sapiat, [18] quicum ego col-

15 *Sic ego conservans*, &c.] Bene habet: sed tamen interdum suspicatus sum, Ciceronem scripsisse: *Sic ergo*.

16 *Video, quid dicas.*] Sc. hæc legens. facile intelligo, quid tu hæc legens sis cogitaturus et judicaturus de hoc, quod scripsi, me Pompeio familiariter uti. Sed cavebo, ne ejus invidia decipiar, &c.

17 *Quocum omnia -- una communicem.*] *Una* profecto hic durum et suspectum est. nam addi sic verbo *communicare cum aliquo*, hoc quidem sensu, non reperi.

18 *Quicum ego colloquar, nihil fingam.*] Hæc non satis Ciceroniano more cohærent, ut alibi. Scripsisse putem, *ita colloquar, ut nihil fingam*, &c. hic certe sensus est Ciceronis.

loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus: Metellus non homo sed littus, atque aër, et solitudo mera: tu autem, qui sæpissime curam et angorem animi mei sermone et consilio levasti tuo; qui mihi et in publica re socius, et in privatis omnibus conscius, et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es? ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore, et filiola, et mellito Cicerone consumitur. nam illæ ambitiosæ nostræ fucosæque amicitiæ sunt in quodam splendore forensi; fructum domesticum non habent. itaque, cum bene completa domus est, tempore matutino, cum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna turba neminem possumus, quocum aut jocari libere, aut suspirare familiariter possimus. quare te exspectamus, te desideramus, te jam etiam arcessimus. [19] multa enim me sollicitant anguntque, quæ mihi videor, aures nactus tuas, unius ambulationis sermone exhaurire posse. Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnes et b.
scrupulos occultabo: [20] neque ego huic epistolæ atque ignoto tabellario committam. Atque hi (nolo enim te permoveri) non sunt permolesti, sed tamen insident et urgent, et nullius amantis consilio aut sermone requiescunt. In republica vero, quamquam animus est præsens, [21] tamen voluntas etiam atque etiam ipsam medicinam refugit. nam, ut ea breviter, quæ post tuum discessum acta sunt, colligam, jam exclames necesse est, res Romanas diutius stare non posse. Etenim, post profectionem tuam, [22] primus, ut opinor, introitus fuit in causam fabulæ Clodianæ; in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum resecandæ libidinis, et coercendæ juventutis, vehemens fui, et omnes profudi vires

19 *Multa enim me sollicitant anguntque, quæ m. v.*] Hanc lectionem, quam ex parte Victorius e Ms. suo dedit, prætuli alteri, *multa enim sunt, quæ m. s. anguntque, quæ mihi videor*; in qua repetitio *quæ, que, quæ*, frigidior est, et tota forma languet.

20 *Neque ego huic.*] *Ego* me semper offendit, conjecique id aut delendum esse, aut legendum *eos*, quod et Ursino placuisse vidi.

21 *Tamen voluntas e. a. e. ipsa medicinam effugit.*] Hæc est antiquior lectio ed. Jens. Aldi, nisi quod illa habet *medicina*; Rom. etiam *efficit*. aliæ aliter, sed e conjectura: ut P. Manutii *tamen voluntas e. a. e. ipsa me deficit*, quod non placet. (nam *voluntas* quidem bona Ciceronem non defecit, et ea est ab h. l. aliena, nata a glossatore.) Ego sic corrigo: *tamen e. a. e. ipsam medicinam refugit* sc. animus. Sic Virgil. Æn. II, 12. *animus meminisse horret, luctuque refugit.* item ipse Cicero; ut Phil. XIV, 3. *animus refugit ac reformidat.*

22 *Primus.- - introitus fuit in causam fabulæ Clodianæ.*] Gronov. corrigit *fabula Clodiana.* non male, sed non necesse erat.

animi atque ingenii mei, non odio adductus alicujus, sed spe reipublicæ corrigendæ, et sanandæ civitatis. Afflicta respublica est [23] emto constupratoque judicio. vide, quæ sint postea consecuta. Consul est impositus is nobis, quem nemo, præter nos philosophos, aspicere sine suspiratu posset. quantum hoc vulnus? facto senatus consulto de ambitu, de judiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites Romani. sic ille annus duo firmamenta reipublicæ, per me unum constituta, evertit: [24] nam et senatus auctoritatem abjecit, et ordinum concordiam disjunxit. Instat hic nunc [25] ille annus egregius. ejus initium ejusmodi fuit, ut anniversaria sacra Juventatis non committerentur. nam M. Luculli uxorem Memmius [26] suis sacris initiavit. Menelaus, ægre id passus, divortium fecit. quamquam ille
p. 17. pastor Idæus Menelaum solum contemserat: hic noster
a. Paris tam Menelaum, quam Agamemnonem liberum non putavit. Est autem C. Herennius quidam tribunus plebis, quem tu fortasse ne nosti quidem, (tametsi potes nosse; tribulis enim tuus est, et Sextus, pater ejus, numos vobis dividere solebat;) is ad plebem P. Clodium traducit; idemque fert, ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat. hunc ego accepi in senatu, ut soleo: sed nihil est illo homine lentius. Metellus est consul egregius, et nos amat; sed imminuit auctoritatem suam, [27] quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius, o dii immortales! quam ignavus, ac sine animo

23 *Emto stupratoque judicio.*] De eo supra ep. 16. Edidi ex edd. pr. *constupratoque.* Sic dixit judicium, quia concubitus judicibus concessi. vid. ep. 13. Ed. Rom. tamen habet *stupratoque.*

24 *Nam et senatus auct. abj.*] Malim: *nam senatus et auctoritatem a. et o. c. d.* Durius est, *annus abjecit.*

25 *Ille annus e.*] Metello et Afranio Coss.

26 *Suis sacris initiavit.*] Sc. stuprando; jocose, pro, in suis sacris stupravit. Memmius Æd. Cur. sacra Cerialia primus fecit, teste numo antiquo. v. Politianus Misc. c. 85. qui hunc locum primus hinc explicavit bene. *Menelaus* est Lucullus, *Paris* idem Memmius, et *Agamemnon* est L. Luculli frater *Marcus. liberum non putavit*, pro, ejus uxorem pariter stupravit.

27 *Quod habet dicis causa promulgatum de Clodio.*] Hoc nullum sensum habet commodum. nam quod dicunt esse *dicis causa*, non vere, frustra, id non probatur usu latino. Ed. Jens. *quod habet dicit causam promulgatam:* edd. Rom. Asc. Ald. &c. *habere dicit promulgatam causam. illud idem de Clodio:* et valde variant Mss. quidam: *et habet, ut dicit, c. p.* quod Victorius recepit. Vulgatum habent Malasp. Lamb. &c. Tunstallus p. 41. correxit: *quod habere dicit causam promulgatum illud idem de Clodio:* quod non displicet. *causam habere* rhetorum formula est, cum volunt dicere, aliquem habere rationem probabilem, qua uti possit quis in re sua disceptanda. Infra VII, 3. *causam solum illa causa non habet, ceteris rebus abundat.* v. et Clav. in *causa.* Ita sensus erit, Metellus dicit legem illam de Clodio rationem saltem probabilem habere.

miles? quam dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad male audiendum quotidie præbeat? Agraria autem promulgata est a Flavio, sane levis, eadem fere, quæ fuit Plotia. sed interea πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ quisquam inveniri potest. [28] qui poterat, familiaris noster (sic est enim; volo te hoc scire) Pompeius, togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam. ceteros jam nosti: qui ita sunt stulti, ut amissa republica [29] piscinas suas fore salvas sperare videantur. Unus est, qui curet, constantia magis et integritate, quam, ut mihi videtur, consilio, aut ingenio, Cato; qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium jam mensem vexat, neque iis a senatu responsum dari patitur. ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante, quam publicanis responsum sit. quare etiam legationes rejectum iri puto. Nunc vides, quibus b.
fluctibus jacemur: et, [30] si ex iis, quæ scripsimus, (tanta es perspicacitate,) etiam a me non scripta perspicis, revise nos aliquando: et quamquam sunt hæc fugienda, quo te voco; tamen fac, ut amorem nostrum tanti æstimes, ut eo vel cum his molestiis perfrui velis. nam, ne absens censeare, curabo edicendum et proponendum locis omnibus. sub lustrum autem censeri, germani negotiatoris est. quare cura, ut te quamprimum videamus. Kal. Febr. Q. Metello et L. Afranio coss.

CICERO ATTICO S. 19

NON modo, si mihi tantum esset otii, quantum est tibi, verum etiam, [31] si tam brevis epistolas vellem mittere, [32] quam tu soles facere, te superarem, et in scribendo multo essem crebrior, quam tu: sed ad summas atque incredibiles

28 *Qui poterat, fam. noster,* &c.] *Qui poterat* inveniri, esse, se talem rebus præstare — silet, et se illo jure togæ pictæ ludis gestandæ, quod ei ex Asia victori datum erat, parum dignum præstat: hoc ironice dixit, *silentio tuetur.*

29 *Piscinas suas f. salvas.*] Videtur ad Lucullum pertinere, cujus piscinæ murænarum, &c. famosæ erant, et ad similes. jocus valde mordax. infra *piscinarii* dicuntur. cf. et II, 1.

30 *Si ex iis, quæ scripsimus, tanta etiam,* &c.] Interpungam in hac lectione post *tanta,* ut ad *scripsimus* pertineat. P. Manutius e *tanta* fecit *tamem.* Sed ed. Rom. habet, *tanta es perspicacitate,* in parenthesi dictum: quod ed. Hervag. revocavit. id verum est, idque adeo restitui.

31 *Si tam br., ep. vellem mittere.*] Dedi *vellem* pro vulgato *velim,* quod est vitiosum et contra latinitatem.

32 *Quod tu s. facere.*] Si *tam* verum est, pro *quod* debet esse *quam;* quod Grævius e Ms. Helmst. recepit, idque secutus sum. Sed prope malim *tam* deleri. Mox pro *in scripto* puto legendum *in scribendo:* ut jam alii voluere, nescio qui, apud Manutium. nam ita solet Cicero dicere, ut: *quis est in scribendo tam impiger,* &c. in epp. ad Div. &c. *in scripto* sic nuspiam reperi. e. *scribdo* factum est *scripto.*

occupationes meas accedit, quod nullam a me epistolam ad te sino [33] absque argumento ac sententia pervenire. Et primum tibi, ut æquum est, civi amanti patriam, quæ sunt in republica, exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quæ scire te non nolle arbitramur. Atque in republica nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus. nam Ædui, fratres nostri, pugnant: Sequani permale pugnarunt: et Helvetii sine dubio sunt in armis, excursionesque in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut consules duas Gallias sortirentur, delectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliæ civitates, darentque operam, ne eæ cum Helvetiis se jungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus, et L. Flaccus, et, τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μῦρον, Lentulus Clodiani filius. Atque hoc loco illud non queo præterire, quod, cum de consularibus [34] mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit. hoc idem post me Pompeio accidit: ut nos duo, quasi pignora reipublicæ, retineri videremur. quid enim ego [35] aliorum in me ἐπιφωνήματα exspectem, cum hæc
p. 18. a. domi nascantur? Urbanæ autem res sic se habent. Agraria lex a Flavio tribuno plebis vehementer agitabatur auctore Pompeio; [36] quæ nihil populare habebat, præter auctorem. ex hac ego lege, secunda concionis voluntate, omnia tollebam, quæ ad privatorum incommodum pertinebant: liberabam agrum eum, qui, P. Mucio, L. Calpurnio consulibus, publicus fuisset: Sullanorum hominum possessiones confirmabam: Volaterranos et [37] Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat, neque diviserat, in sua possessione retinebam: unam rationem non rejiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur, quæ ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariæ senatus adversabatur, suspicans, Pompeio novam quandam potentiam quæri.

33 *Absque argumento ac sententia.*] I. e. in qua non aliqua res tractetur gravior: non, in qua variæ res minutæ narrentur, ludantur, &c. Sic Livius L. VII, 2. *fabulam* argumento *serere*, cum ante essent meræ saturæ, dicteria non cohærentia. v. et ad Cœl. 27.

34 *Mea prima sors exisset.*] Sc. ut legatus in provinciam Galliam irem.

35 *Aliorum in me ἐπιφ.*] Bene Malaspina conjecit *alienorum*, i. e. externorum, Gallorum.

36 *Quæ nihil populare habebat.*] Videtur Cicero scripsisse *habet*: nam imperfecta adhibentur in tali narratione de rebus iis, quæ interea, dum epistola est in via, mutari possunt. Librarii tempus hujus verbi ceteris consentiens facere voluere, ut opinor.

37 *Arretinos.*] Pro *Artemitanos* cum Grævio edidi. v. Clavis.

Pompeius vero ad voluntatem perferendæ legis incubuerat. ego autem, magna cum agrariorum gratia, confirmabam omnium privatorum possessiones: (is enim est noster exercitus, hominum, ut tute scis, locupletium:) populo autem, et Pompeio (nam id quoque volebam) satisfaciebam emtione: qua constituta diligenter, et sentinam urbis exhauriri, et Italiæ solitudinem frequentari posse arbitrabar. sed hæc tota res interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus, et nos admodum diligit. ille alter ita nihil est, [38] ut plane, quid emerit, nesciat. Hæc sunt in republica: [39] nisi etiam illud ad rempublicam putas pertinere, Herennium quendam, tribunum plebis, tribulem tuum, sane hominem nequam atque egentem, sæpe jam de P. b. Clodio ad plebem traducendo agere cœpisse. huic frequenter interceditur. [40] [Hæc sunt, ut opinor, in republica.] Ego autem, ut semel nonarum illarum Decembrium, junctam invidia ac multorum inimicitiis, eximiam quandam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in republica versari, et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri: sed posteaquam primum Clodii absolutione levitatem infirmitatemque judiciorum perspexi, deinde vidi, nostros publicanos facile a senatu disjungi, quamquam a me ipso non divellerentur, tum autem beatos homines (hos piscinarios dico, amicos tuos) non obscure nobis invidere: putavi, mihi majores quasdam opes et firmiora præsidia esse quærenda. Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium adduxi in eam voluntatem, ut in senatu non semel, sed sæpe, multisque verbis, hujus mihi salutem imperii atque orbis terrarum adjudicarit. quod non tam interfuit mea, (neque enim illæ res aut ita sunt obscuræ, ut testimonium, aut ita dubiæ, ut laudationem desiderent,) quam reipublicæ: quod erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio, ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. [41] Cum hoc ego me tanta familiaritate conjunxi, ut uterque

38 *Ut plane, quid emerit, nesciat.*] Ut frustra largitiones fecerit, cum dignitatis nihil e consulatu gerendo quærat.

39 *Nisi etiam - - putes pertinere.*] Malasp. in suis libris *putas*, et in Ms. Helmst. reperit Grævius. mihi quoque in mentem venit dudum, denique in ed. Rom. reperi, et sic edidi.

40 *Hæc sunt, u. o. in republica.*] Hæc repetitio valde friget, præsertim et propter *ut opinor*. Dixisset, *inquam*, *igitur*, &c. Uncis inclusi.

41 *Cum hoc ego.*] Puto *ergo* legendum. mox *in sua ratione* exquisite dixit pro *privatim*: ita concinnior oratio: *in sua ratione - - in republica*.

nostrûm in sua ratione munitior, et in republica firmior hac conjunctione esse possit. Odia autem illa libidinosæ et delicatæ juventutis, quæ erant in me incitata, sic mitigata sunt comitate quadam mea, me unum ut omnes illi colant. nihil jam denique a me asperum in quemquam fit, nec ta-
p. 19. men quicquam populare ac dissolutum; sed ita temperata
a. tota ratio est, ut reipublicæ constantiam præstem, privatis rebus meis, propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malivolorum, odium in me improborum, adhibeam quandam cautionem et diligentiam; atque ita amem, [42] si iis novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam:

Νᾶφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

Ac nostræ quidem rationis ac vitæ quasi quandam formam, ut opinor, vides. [43] De tuo autem negotio sæpe ad me scribis; cui mederi nunc non possumus. est enim illud senatus consultum [44] summa pedariorum voluntate, nullius nostrûm auctoritate factum. nam, quod me [45] esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intelligere potes, aliam rem tum relatam, hoc autem [46] de populis liberis, sine causa additum: [47] et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit, sed immutari hoc tempore non potest. itaque [48] conventus, qui initio celebrabantur, jam diu fieri desierunt. tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis numulorum aliquid expresseris; velim, me facias certiorem. Commentarium consulatus mei Græce compositum misi ad te; in quo si quid erit, quod homini Attico minus Græcum

42 *Si iis novis amic. implicati s.*] *Iis* delendum est: quod et Ms. Tornæs. abfuit. idque melius est, quam si cum Grævio legamus *etsi iis*, aut cum Victorio *tametsi iis*. *tametsi* habent edd. Rom. Jens. sed hæc *ejus* pro *iis*, quod ad Pompeium pertineret, si verum esset. non autem est de unius Pompeii amicitia sermo, et *tametsi* ex *amem, si* natum est.

43 *De tuo negotio.*] De pecunia, quam ei debebat Sicyon publice.

44 *Summa pedariorum volunt.*] Quare *summa* additum sit h. l. non intelligo. Sed mihi venit in mentem, Ciceronis manum esse *sola ped. vol.* quod melius respondet alteri, *nullius nostrûm auctoritate factum esse SCtum*, et de *Servilio* auctore, qui in extremis consularibus sententiam dixit, quam pedarii arripuerunt. cf. ep. 20.

45 *Esse ad scribendum.*] Hæsere viri docti in verbo *esse*, et fecere inde *adesse* vel *affuisse*, ut Lambinus et Ursinus, vel *isse*, ut Bosius. Corradus defendit ex altera forma ad Div. IX, 15. nemini in mentem venit locus alter ad Div. XII, 29. *Consulibus illis numquam fuit ad scribendum.*

46 *De populis liberis.*] Scil. ut videtur, ne ii vi publica in rebus privatis cogerentur, ut colligas ex sequentibus: *si tuis blanditiis aliquid numulorum a Sicyoniis expresseris.* cf. ep. 20.

47 *Et ita factum est.*] Ferri potest, melius tamen, opinor, foret *et id factum est*. etiam alibi hæc verba confusa reperi.

48 *Conventus, qui init. celebr.*] Nempe senatorum, quibus deliberaretur de illo SCto, si posset aboleri.

eruditumque videatur; non dicam quod tibi, ut opinor, Panormi Lucullus de suis historiis dixerat; se, quo facilius illas probaret Romani hominis esse, idcirco barbara [49] quædam et σόλοικα dispersisse. apud me si quid erit ejusmodi, me imprudente erit et invito. [50] Latinum si perfecero, ad te mittam. tertium poema exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meæ prætermittatur. hic tu, cave, dicas, τίς πατέρ' αἰνήσει; si est enim apud homines quidquam, quod potius sit, laudetur; nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. quamquam non ἐγκωμιαστικὰ sunt hæc, sed ἱστορικά, b.
quæ scribimus. Quintus frater purgat se multum per litteras, et affirmat, nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. Verum hæc nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda: tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo, et non levis, et amans tui visus est, et talis, qualem esse eum tuæ mihi litteræ nuntiarant. Idibus Mart.

CICERO ATTICO S. 20

CUM e Pompeiano me Romam recepissem a. d. IIII Idus Maii, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idib. Feb. dederas. ei nunc epistolæ litteris his respondebo. Ac primum, tibi perspectum esse judicium de te meum, lætor; deinde, te in iis rebus, quæ mihi asperius a nobis, atque nostris, et injucundius actæ videbantur, moderatissimum fuisse, vehementissime gaudeo; idque neque amoris mediocris, et ingenii summi, ac sapientiæ judico. qua de re cum ad me ita suaviter, diligenter, officiose, et humaniter scripseris, ut non modo te hortari amplius non debeam, sed ne exspectare quidem abs te, aut ab ullo homine tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim; nihil duco esse commodius, quam de his rebus [51] nihil amplius scribere. cum erimus congressi; tum, si quid res feret, coram inter nos conferemus. Quod ad me de republica scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter; et a meis

49 *Quædam et σόλοικα dispersisse.*] Edd. pr. *obsoleta.* una Rom. *soloeca*, quod Victorius e Mss. se dicit edidisse. bene. *Dispersisse* est, pro quibusdam locis admiscuisse, nisi scribendum est *adspersisse*, quod et aliis in mentem venit.

50 *Latinum.*] Sc. commentarium similem. *tertium* int. opus, librum meum, habebis poema, ipsum quidem de rebus meis, sed non historicum.

51 *Nihil amplius scribere.*] Sic edd. pr. In Mss. quibusdam et ed. Rom. est *nihil jam amplius scribere*, unde *jam* ascitum est. Sed redundat non suaviter.

consiliis ratio tua non abhorret: (nam [52]neque de statu no-
p. 20. a. bis nostræ dignitatis est recedendum, neque sine nostris copiis intra alterius præsidia veniendum: et is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summissum atque populare:) verumtamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis; sed mehercule reipublicæ multo etiam utilior, quam mihi, civium improborum impetus in me reprimi, cum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia, fluctuantem sententiam confirmassem, et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. quod si [53]cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti æstimassem; sed tamen a me ita acta sunt omnia, non ut ego illi assentiens levior, sed ut ille me probans gravior videretur. Reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non committamus, ut ea, quæ gessimus, [54]fortuito gessisse videamur, meos bonos viros, illos quos significas, et eam, quam mihi dicis obtigisse, σπάρταν, non modo numquam deseram; sed etiam, [55]si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. illud tamen, velim, existimes, me hanc viam optimatium, post Catuli mortem, nec præsidio ullo, nec comitatu tenere. nam, ut ait Rhinton, ut opinor,

Οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει·

mihi vero ut invideant piscinarii nostri, aut scribam ad te alias, aut in congressum nostrum reservabo. A curia autem nulla me res divellet: vel quod ita rectum est: vel quod rebus meis maxime consentaneum: vel quod, a senatu quanti fiam, minime me pœnitet. De Sicyoniis, ut ad te scripsi antea, non multum spei est in senatu. nemo est enim jam, qui queratur. quare, si id exspectas, longum est. alia via, si qua potes, pugna. cum est actum, neque animadver-

52 *Neque de statu nostræ dign.*] Locus elegans. Sensus est: non abjiciam auctoritatem, quam in rep. consulatu meo consecutus sum, nec me cum alio, ut Pompeio, conjungam sic, ut ejus auctoritatem tantum sequar et ei obediam.

53 *Cum aliqua levitate.*] Ut auctoritatem meam amitterem ac dignitatem, inconstantiam aut cupiditatem aliquam prodendo, nulla res me potuisset inducere, quamvis utilis videretur.

54 *Fortuito gessisse videamur, meos bonos v., &c.*] *Meos* non rectum videtur. Mss. quidam et ed. Rom. habent *in eos.* quod favet emendationi Tunstalli p. 104. *g. v. in consulatu. Bonos v.* i. mihi tamen languere hæc appendix videtur, et glossæ similis videretur, si maxime in libris reperiretur: nisi transferretur ad *gessimus*, ubi bene staret.

55 *Si ego ab illa deserar.*] A qua? nam cum *sparta* conjungi non potest, nisi *republica* intelligere velimus, quæ in *sparta* latet. Lenius fuerit *illis*, sq. bonis viris illis, quos sequor.

sum est, ad quos pertineret, et raptim in eam sententiam b.
[56]pedarii cucurrerunt. inducendi senatus consulti maturitas nondum est: quod neque sunt, qui querantur, et multi partim malivolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Metellus tuus est egregius consul. unum reprehendo, quod otium e Gallia nuntiari non magnopere gaudet. cupit, credo, triumphare. Hoc vellem mediocrius: cetera egregia. Auli filius vero ita se gerit, ut ejus consulatus non consulatus sit, [57]sed Magni nostri ὑπώπιον. De meis scriptis, misi ad te [58]Græce perfectum consulatum meum. eum librum L. Cossinio dedi. puto te Latinis meis delectari; huic autem Græco Græcum invidere. alii si scripserint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. Nunc (ut ad rem meam redeam) L. Papirius Pætus, vir bonus, amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit. cum mihi, per legem Ciniciam licere capere, Cincius amicus tuus diceret: libenter, dixi, me accepturum, si attulisset. nunc, si me amas, si te a me amari scis, enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique, ac servos tuos, ut scida ne qua depereat. nam et Græcis his libris, quos suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi vehementer opus est. ego autem quotidie magis, quod mihi de forensi labore temporis datur, in iis studiis conquiesco. per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fueris, quam soles in his rebus, quas me valde velle arbitraris: ipsiusque Pæti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias: et ut jam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

56 *Pedarii cucurrerunt.*] Lepide ad exprimendam levitatem et præcipitantiam, pro solemni: *pedarii ierunt.* post *inducere SCtum* pro abolere, verbum proprium in hac re. v. Clav.

57 *Sed M. nostri ὑπώπιον.*] Nempe, quia Pompeius, omnibus invitis cum omni ope adjuverat in consulatu consequendo. vid. ep. 16.

58 *Græce perfectum cons. m.*] Durius est *perfectum*, placetque Lambini correctio *perscriptum.*

p. 21. a.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

ATTICUM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

Duæ primæ libri hujus epistolæ, scriptæ sunt, item ut ultimæ superioris, Q. Metello Celere, L. Afranio: reliquæ omnes, C. Julio Cæsare, M. Bibulo coss. *mensibus fere* XVII. *Continent vero contentionem Clodii, ut Tribunus pl. fieret: quod demum obtinuit, Cæsare adnitente, cujus item opera, quo magistratum illum capere posset, plebejus factus est. Nam Ciceroni iratus, quod quodam in judicio statum temporum deplorasset, ejus inimicum Clodium, frustra jam pridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaque, nova lege de adoptione ejus lata, traduxit. Auctor est Suetonius. Idem hoc ipso anno, agrariam legem pertulit, contradicente Catone: quem ea de causa e senatu abreptum in carcerem duci jussit; invitis optimatibus et collega: quem obnuntiantem, armis foro depulit: seque domesticis parietibus, reliquo anni tempore, continere coëgit; ut, nisi per edicta, prorsus nihil ageret: quæ tamen ille acerbissima in collegam proponebat: hisque comitia in mensem Octobrem distulit. perlata igitur lege,* XX *millia hominum qui tris plurisve liberos haberent, in campum Stellatem majoribus consecratum, ut Tranquillus ait, in agrumque Campanum, ad subsidia reip. vectigalem relictum, induxit. Publicanos a Catone vexatos, remissionem petentes, tertia mercedum parte relevavit. Et ut in quosdam diversæ factionis cives sævire posset, Vettium quendam præmiis adduxit, qui se ab illis, de inferenda Cn. Pompeio nece sollicitatum diceret: quamvis irrito conatu, propterea, quod unum atque alterum frustra, nec sine suspicione fraudis, nominaverit. Quare tam præcipitis consilii eventum desperans, intercepisse veneno indicem creditus est. Hæc fere in hoc secundo libro continentur, ad remp. spectantia. Alia privata sunt.*

CICERO ATTICO S.

KAL. Jun. eunti mihi Antium, et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti, vneit obviam tuus puer. is mihi litteras abs te, et commentarium consulatus mei Græce scriptum reddidit. In quo lætatus sum, aliquanto ante, de iisdem

rebus Græce, item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse. nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse, diceres. quamquam tua illa ([1] legi enim libenter) horridula mihi atque incomta visa sunt: sed tamen erant ornata hoc ipso, [2] quod ornamenta neglexerant; et, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur. meus autem liber totum Isocrati μυροθήκιον, atque omnes ejus discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Aristotelia pigmenta consumsit: quem tu Corcyræ, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti; post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti; quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lente ac fastidiose probavissem. quamquam ad me rescripsit jam Rhodo Posidonius, se, nostrum illud ὑπόμνημα cum legeret, quod ego ad eum, ut ornatius de iisdem rebus scriberet, miseram, [3] non modo excitatum esse ad scribendum, sed etiam plane perterritum. quid quæris? conturbavi Græcam nationem. ita vulgo qui instabant, ut darem sibi, b.
quod ornarent, jam exhibere mihi molestiam destiterunt. tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut et Athenis sit, et in ceteris oppidis Græciæ. videtur enim posse [4] aliquid nostris rebus lucis afferre. Oratiunculas autem, et quas postulas, et plures etiam mittam: quoniam quidem ea, quæ nos scribimus, adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quæ *Philippicæ* nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, et quod se ab hoc refractariolo judiciali dicendi genere abjunxerat, ut σεμνότερός τις, καὶ πολιτικώτερος videretur, curare, ut meæ quoque essent orationes, quæ *Consulares* nominarentur. quarum una est in senatu Kal. Jan. altera ad populum de lege agraria; tertia de Othone; quarta pro Rabirio; quinta de proscriptorum filiis; sexta, cum provinciam in concione deposui; septima, qua Catilinam emisi; octava, quam habui ad populum postridie, quam Catilina profugit; nona in concione, quo die Allobroges involgarunt; decima in senatu, nonis Decemb.

1 *Legi enim libenter.*] Hoc non videtur sequenti consentire. Vult dicere, se statim cupide legisse. Sed *libenter* tamen interdum pro *cupide* reperi.

2 *Quod ornamenta neglexerant.*] Veniat alicui in mentem *neglexeras.* nam libri ipsi non negligunt. Sed loquitur per prosopopœiam de libris.

3 *Non modo - - sed etiam.*] Pro non modo non. v. Clavis in *modo*, tum pro *perterritum* Lambinus malebat *deterritum*, quod placet.

4 *Aliquid nostris rebus lucis afferre.*] *Lux* hic pertinet ad laudis et gloriæ augmentum.

Sunt præterea duæ breves, [5] quasi ἀποσπασμάτια legis agrariæ. hoc totum σῶμα curabo ut habeas. Et quoniam te cum scripta, tum res meæ delectant; iisdem ex libris perspicies, et quæ gesserim, et quæ dixerim: [6] aut ne poposcisses. ego enim tibi me non offerebam. Quod quæris, quid sit, quod te arcessam; ac simul, impeditum te negotiis esse, significas; neque recusas, quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras: nihil sane est necesse; verumtamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse describere. nimis abes diu, præsertim cum sis in pro-
p. 22. pinquis locis: neque nos te fruimur; et tu nobis cares. Ac
a. nunc quidem otium est: sed, si paulo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istinc excitarem. verum præclare Metellus impedit, et impediet. quid quæris? est consul φιλόπατρις, et, ut semper judicavi, natura bonus. [7] ille autem non simulat, sed plane tribunus plebis fieri cupit. qua de re cum in senatu ageretur, fregi hominem: et inconstantiam ejus reprehendi, qui Romæ tribunatum plebis peteret, [8] cum in Sicilia ædilitatem sæpe dictasset. sed neque magnopere dixi esse nobis laborandum: quod nihilo magis ei liciturum esset plebeio rempublicam perdere, quam [9] similibus ejus, me consule, patriciis esset licitum. Jam, cum se ille septimo die venisse a freto, neque sibi obviam quemquam prodire potuisse, et noctu se introisse dixisset, in eoque se in concione jactasset: nihil ei novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam; [10] tribus horis Roma Interamnam: noctu introisse item ante: [11] non esse itum obviam;

5 *Quasi ἀποσπασμάτια.*] Quæ non totam causam tractant, suntque velut appendices justarum orationum. harum alteram adhuc habemus, numeraturque tertia Agraria.

6 *Aut ne poposcisses.*] Est paullo abruptius dictum. Capio autem sic: id si non ita erit, vellem ne poposcisses.

7 *Ille autem non simulat.*] Quid simulet Clodius? Immo sequentia, *sed plane tribunus plebis fieri cupit*, videntur postulare *non dissimulat*, sc. quid velit, petat.

8 *Cum in Sicilia ædilitatem sæpe dictasset.*] Sc. se petiturum. hæc est lectio edd. pr. Manutii dedere *dictitasset*, ut est in ed. Rom. Corradus e *sæpe* faciebat *se petere* pro petiturum. Victorius e libris antiquis dedit *hæreditatem sæpe hæreditasset*, sed ut, quid ex eo faciendum sit, aliis cogitandum relinqueret: unde variæ conjecturæ, quas referre nihil attinet. Grævius: *Heræ ædilitatem se petere dictitasset*, sed mallet *Himeræ*, aut *Hirro. ædilitas* quidem necessaria est; nam hinc inconstantia hominis patet, quam ei Cicero exprobravit, quod in Sicilia sæpe dixisset, se ædilitatem post quæsturam petiturum, nunc tribunus fieri velit.

9 *Similibus ejus - - patriciis esset licitum.*] Temporis ratio postulat *fuisset*.

10 *Tribus horis Roma Interamnam.*] Abrupte dictum, ut cetera, pro, qui tribus horis Roma Interamnam isset: pertinet ad causam Clodii de violatis sacris, in qua dixerat, se tum Interamnæ fuisse, cum diceretur facinus illud fecisse, Cicero autem dixisset, se die illa Romæ ipsum vidisse.

11 *Non esse itum obviam.*] Jocus ex ambiguo verborum, *obviam ire*, honoris causa, et resistendi causa, nempe ne in-

ne tum quidem, cum iri maxime debuit. quid quæris? hominem petulantem modestum reddo, non solum perpetua gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum. itaque jam familiariter cum ipso etiam cavillor ac jocor. quin etiam cum candidatum deduceremus, quærit ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare? negavi. [12]at ego, inquit, novus patronus instituam. sed soror, [13]quæ tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat. noli, inquam, de uno pede sororis queri: licet etiam alterum tollas. non consulare, inquies, dictum; fateor: sed ego illam odi male consularem. ea est enim seditiosa: ea cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, [14]quod eos in hoc esse, moleste fert. Quod de agraria lege quæris, sane jam videtur refrixisse. Quod b.
[15]me quodam modo, molli brachio, de Pompeii familiaritate objurgas: nolim ita existimes, me mei præsidii causa cum illo conjunctum esse: sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in republica discordias versari esset necesse. quod a me ita præcautum, atque ita provisum est, non ut ego de optima illa mea ratione decederem, sed ut ille esset melior, et aliquid de populari levitate deponeret: quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius, quam de suis prædicare. sibi enim bene gestæ, mihi conservatæ reipublicæ dat testimonium. hoc facere illum, mihi quam prosit, nescio; reipublicæ certe prodest. Quid, si etiam Cæsarem, cujus nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem? [16]num tantum obsum reipublicæ? quin etiam, si mihi ne-

grederetur domum Cæsaris, cum sacra Bonæ deæ fierent.

12 *At ego novus patronus instituam.*] *Patronus* int. Siciliæ, melior sc. te, qui et ipse, quæstor olim in Sicilia, patronus Siciliæ es: *instituam* dare locum Siculis in munere gladiatorio.

13 *Quæ tantum habeat consularis loci.*] I. e. quæ, quia consulis uxor est, latius habeat spectaculum, ut aliis locum dare possit, si velit. Ceterum res et oratio postulant *habet*, nisi ante pro *quæ* legendum sit *quum*. — *licet etiam alterum tollas.* v. Clav. in *pes*.

14 *Quod eos in hoc esse, moleste fert.*] Est a Victorio, sed e libris. etiam ed. Rom. *quod eos nihil in hoc esse*. intelligunt *in hoc*, hoc agere, ut ejus tribunatum impediant. Sed id durius est, quia, quod de impediendo tribunatu ejus dixit, nimis longe hinc abest, nec ad illum Ciceronis sermonem cum Clodio pertinet. nec minus altera interpretatio, ut *in hoc* ad Ciceronem pertineat δεικτικῶς pronuntiatum. Igitur præfero lectionem ceterarum edd. pr. *quod eos mihi amicos esse*.

15 *Me quodammodo molli brachio.*] *Quodammodo* mihi videtur esse glossa τοῦ *molli brachio*.

16 *Num tantum obsum reip.*] *Tantum*, int. quantum tu dicis, exprobrans mihi Pompeii familiaritatem. Bosius δεικτικῶς dictum vult, pro vel tantillum. Suspicatus autem sæpe sum, Ciceronem scripsisse, *num tamen obsum r.*

mo invideret; si omnes, ut erat æquum, faverent; tamen non minus esset probanda medicina, quæ sanaret vitiosas partes reipublicæ, quam quæ exsecaret. nunc vero, cum [17] equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino, te signifero ac principe, collocaram, senatum deseruerit; nostri autem principes digito se cælum putent attingere, si mulli barbati in piscinis sint, [18] qui ad manum accedant; alia autem negligant: nonne tibi satis prodesse videor, si perficio, ut nolint obesse, qui possunt? Nam Catonem nostrum non tu amas plus, quam ego: sed tamen ille, optimo animo utens, et summa fide, nocet interdum reipublicæ. dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Ro-
p. 23. muli fæce, sententiam. Quid verius, quam in judicium
a. venire, qui ob rem judicandam pecuniam acceperit? censuit hoc Cato. assensit senatus. Equites curiæ bellum, non mihi. nam ego dissensi. quid impudentius [19] publicanis renuntiantibus? fuit tamen, retinendi ordinis causa, facienda jactura. Restitit et pervicit Cato. itaque nunc, [20] consule in carcere incluso, sæpe item seditione commota, aspiravit nemo eorum, quorum ego concursu, itemque consules, qui post me fuerunt, rempublicam defendere solebant. Quid ergo? istos, inquies, [21] mercede conductos habebimus? Quid faciemus, si aliter non possumus? [22] an libertinis atque etiam servis serviemus? sed, ut tu ais, ἅλις σπουδῆς. Favonius meam tribum tulit honestius, quam suam; Lucceii perdidit. accusavit Nasicam inhoneste, ac (modeste tamen dicit) ita ut Rhodi videretur molis potius, quam Moloni, operam dedisse. mihi, quod defendissem, leviter succensuit. nunc tamen [23] petit iterum reipublicæ causa.

17 *Equitatus ille - - deseruerit.*] *Equitatum* dicit insolentius ordinem equestrem, opinor, quia de equitum opera militari sibi navata loquitur. *deseruerit*, scil. disjunctus ab eo per negatam sibi remissionem locationis vectigalium, de qua superiori libro dixerat.

18 *Qui ad manum accedant.*] Sc. vocati a domino adnatent, manum lambant, e manu edant, &c. ut Martialis habet IV, 30. et alii.

19 *Publicanis renuntiantibus.*] Scil. locationem vectigaliorum Asiæ, de quo supra.

20 *Consule in carcerem incluso.*] Consule Metello, a Flavio tribuno plebis, quia legi ejus agrariæ restiterat, ut narrat Dio L. 37. c. 50. — *nemo eorum*, &c. *περίφρασις* equitum.

21 *Mercede conductos habebimus.*] Invidiose, de remissa parte locationis.

22 *An lib. a. e. servis serviamus.*] *Serviamus* invidiosius etiam, pro, an libertinorum et servorum opera utemur potius ad rempublicam defendendam, iisque nos obnoxios faciemus. Ceterum malim *serviemus* legere, quod forma hujus orationis postulat. atque etiam ante est *mercede conductos habebimus*, non habeamus, propter quod etiam sic correxi.

23 *Petit iterum reip. causa.*] Nempe post repulsam. In altero, reip. causa, videtur esse irrisio Favonii, quasi alias non petituri iterum.

Lucceius quid agat, scribam ad te, cum Cæsarem videro, qui aderit biduo. Quod [24] Sicyonii te lædunt; Catoni et ejus æmulatori attribuas Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed, si ita placuit, laudemus; deinde [25] in dissensionibus soli relinquamur. Amalthea mea te exspectat, et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant; nisi quod me, illum ipsum vindicem æris alieni, ære non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta. et tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos. nam mihi Pomponia nuntiari jussit, te mense Quintili Romæ fore. id a tuis litteris, quas ad me [26] de accessu tuo miseras, discrepabat. Pætus, ut antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. hoc illius munus b.
in tua diligentia positum est. si me amas, cura, ut conserventur, [27] et ad me perferantur. hoc mihi nihil potest esse gratius: et, cum Græcos, tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. tuum esse hoc munusculum putabo. Ad [28] Octavium dedi litteras: cum ipso nihil eram locutus. neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam: neque te in tocullionibus habebam. sed scripsi, ut debui, diligenter.

CICERO ATTICO S. 2

CURA, amabo te, [29] Ciceronem nostrum. ei nos ϑεῖοι videmur. [30] Πελληναίων in manibus tenebam, et hercule magnum acervum Dicæarchi mihi ante pedes [31] exstruxeram.

24 *Sicyonii te lædunt.*] Non solvenda pecunia, quam tibi debent, propter illud SCtum de populis liberis, de quo supra. *ea plaga n. ad m. bonos viros p.* int. jactura pecuniæ, quæ multis locupletibus, negotiatoribus, facienda est, eadem de causa.

25 *In dissensionibus.*] Hæc est lectio edd. pr. P. Manutius, quamquam e libris, induxit *discessionibus.* Grævius vetus restituit bene. intelliguntur dissensiones civiles, in quibus ait relicturos equites senatum. De discessionibus in senatu, cum in sententias itur, hic cogitari non potest: nam equites hic intelligendi, qui senatores non sunt, publicani, negotiatores, &c.

26 *De accessu tuo.*] Intelligunt ad nos, de reditu tuo: quod et non displicet Grævio, etsi ipse cum Bosio edidit *de decessu tuo* sc. e provincia. illud est ex edd. Rom. Aldi, P. Manutii. Edd. aliæ pr. habent *de recessu tuo*, ut Jens.

27 *Et ad me perferantur.*] Hæc verba a quibusdam libris scr. absunt, malebatque et Grævius deleri. Edd. vett. habent omnes præter Rom. a qua absunt. nec video, quare languere dicantur.

28 *Octavium.*] Macedoniæ prætorem: de quo v. in Clave.

29 *Ciceronem nostrum.*] Q. filium, Attici e sorore nepotem, qui erat apud Atticum in Epiro.—*ei nos ϑεῖοι videmur:* et erant patrui, sed eos severiores putabat. v. Ind. Gr.

30 Πελληναίων.] Int. *πολιτείαν*, sc. a Dicæarcho scriptam, de quo statim.

31 *Exstruxeram.*] Edd. pr. *obstruxeram*, nescio an melius. Vulgatum est ab Aldo. intelligit libros a se lectos deinceps, quos a lectione ante pedes abjecerat.

O magnum hominem! [32] et a quo multo plura didiceris, quam de Procilio. Κορινθίων et Ἀθηναίων puto me Romæ habere. [33] mihi credes, leges; hæc doceo; mirabilis vir est. Ἡρώδης, si homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram scriberet: [34] qui me epistola petivit, ad te, ut video, cominus accessit. conjurasse mallem, quam restitisse conjurationi, [35] si illum mihi audiendum putarem. De Lollio, sanus non es: de Vinio, laudo. Sed heus tu, ecquid vides, Kal. venire, [36] Antonium non venire? judices cogi? nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in concione, se judicem, qui non affuerit, compellaturum. velim tamen, si quid est de Antonii adventu, quod audieris, scribas ad me, et, quoniam huc non venis, cenes apud nos utique pridie Kal. Cave aliter facias. Cura, ut valeas.

3 CICERO ATTICO S.

p. 24. a. PRIMUM, ut opinor, εὐαγγέλια. Valerius absolutus est, Hortensio defendente. id judicium [37] K. Atilio condonatum putabatur: et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. etenim mihi caligæ ejus, ut fasciæ cretatæ, non placebant. quid sit, sciemus, cum veneris. Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te Κύρου παιδείαν reprehendere. nam, cum ego idem istuc dicerem, Cyrus ajebat, [38] viridariorum διαφάσεις latis luminibus, non tam esse sua-

32 *Et a quo m. p. d.*] Et non placet h. l. deleri velim. Sed et Jens. habet *et eodem m. p. d.* forte pro *ex eo quidem*, ut mox *de Procilio*. v. Clav.

33 *Mihi credes, leges; hæc doceo.*] Hoc est vitiosum: in eoque corrigendo fluctuant viri docti. Simplicissimum est sequi ed. Jens., quæ habet: *mihi credes, lege. te hoc doceo.* Sensus est: Si modo legeris, mihi credes, re cognita: ceterum ego tibi hoc pro certo dico. quamquam et ultimum etiam ad sequens referri potest. Ed. Rom. *mihi heredes, lege hoc doceo.*

34 *Qui me epistola petivit, ad te,* &c.] Simplicissimum est, cum J. Fr. Gronovio accipere, mihi epistola molestus fuit, tibi coram.

35 *Si illum m. aud. putassem.*] Quocumque modo accipias, legendum *putarem*, nam *mallem* indicat, de præsenti sermonem esse. Si de præterito, de tempore consulatus, deberet esse *maluissem conjurare:* et tum Herodes nondum hæc scripserat. *audiendum* i. e. probanda ea, quæ ipse probat et commendat.

36 *Antonium non venire.*] E provincia, cum ei successor esset datus Octavius. Intelligitur *Caius:* is reus erat factus.

37 *K. Atilio.*] Sic e Ms. Tornæs. et alio edidit Bosius, nempe cum *K.* nam *Atilio* omnes habent. Sed quis ille fuerit, non potuit docere; qui tantæ tum dignitatis et gratiæ fuerit, ut ei judicium tale condonaretur. At conjunctio Pompeii (Epicratis) cum hac re, satis docet, veram lectionem esse, *Auli filio;* ut conjecit primum Malaspina ad h. l. deinde Tunstallus p. 40. Sed ille intelligebat Valerii filium, hic Afranium, qui supra sic appellatur aliquoties. Is apud Pompeium gratiosissimus fuit.

38 *Viridariorum διαφάσεις.*] Edd. pr. habent *viridiorum.* Inde Aldus fecit *radiorum*, quod Victorius dicit se e codice suo restituisse, idque alii secuti sunt. Sed Lamb. et Bosius e Mss. suis dedere *viridariorum*, quæ vulgata facta est. Salmasius volebat *thuridium* pro græco θυριδίων. Tunstallus p. 85. sic: *vi radiorum* (esse) διαφάσεις. (i. e. τὸ ὁρᾶν, per radios esse vi-

ves. etenim ἔστω ὄψις μὲν ἡ α· τὸ δὲ ὁρώμενον, β. γ. ἀκτῖνες δὲ, δ, καὶ ε. vides enim cetera. [39] nam, si κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις videremus, valde laborarent εἴδωλα in angustiis: nunc fit lepide illa ἔκχυσις radiorum. cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit ejusmodi, quod sine sumtu corrigi possit. Venio nunc ad mensem Januarium, et ad ὑπόστασιν nostram ac πολιτείαν: in qua Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, τὴν ἀρέσκουσαν. est res sane magni consilii. nam aut fortiter resistendum est [40] legi agrariæ; in quo est quædam dimicatio, sed plena laudis: aut quiescendum; quod est non dissimile, atque ire in Solonium, aut Antium: aut etiam adjuvandum; quod a me ajunt Cæsarem sic exspectare, ut non dubitet. nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Cæsaris familiarem. is affirmabat, illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum, daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum conjungeret. Hic sunt hæc, conjunctio b
mihi summa cum Pompeio; si placet, etiam cum Cæsare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. sed me [41] κατάτασις mea illa commovet, quæ est in libro III.

Interea cursus, quos prima a parte juventæ,
Quosque ideo consul virtute, animoque petisti,
Hos retine, atque auge famam, laudesque bonorum.

Hæc mihi cum in eo libro, in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa præscripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Sed hæc ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. balineum calfieri jubebo: et Pomponiam Terentia rogat: matrem adjungemus. Θεοφράστου [42] περὶ φιλοτιμίας affer mihi de libris Quinti fratris.

sum.) *latis luminibus non tam esse suaves.* Sed illa ellipsis τοῦ *esse* h. l. durior est. Si de fenestris versus hortum sermo est, vulgata bene habet, intelligiturque prospectus in hortos, quem suaviorem esse angustis fenestris. atque ita videtur; quia de villæ ædificatione sermo est sine dubio.

39 *Nam, si - - nunc.*] Puto Ciceronem scripsisse *jam:* cui *nunc* bene respondet. est genus argumentationis. nunc illa ἔκχυσις *radiorum*, quam ego sc. probo.

40 *Legi agrariæ.*] Cæsaris.

41 Κατάτασις *illa.*] Est cohortatio ad cursum; nam κατατείνειν δρόμον dicunt Græci. Tunstallus probat Turnebi conjecturam κατακλεὶς, *conclusio* s. *clausula*, putatque his versibus finitum fuisse librum III, de consulatu. κατακλεὶς sic est IX, 18. Placebat et Lambino.

42 Περὶ φιλοτιμίας.] Sic legitur e correctione Victorii, cum ante legeretur φιλομαθίας. In Ms. fuit φιλοτείας. Tunstallus

4 CICERO ATTICO S.

FECISTI mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti: ex quo quidem ego (quod inter nos [43]liceat dicere) millesimam partem vix intelligo. pro eo tibi præsentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. At quoniam numorum mentio facta est; amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas. si in eo, [44]quod ostenderat, non stat; mihi maxime placet, ea, quæ male emta sunt, reddi, si voluntate Pomponiæ fieri poterit: si ne id quidem, [45]numi potius reddantur, quam ullus sit scrupulus. Valde hoc velim ante, quam proficiscare, amanter, ut soles, diligenterque conficias. Clodius
p. 25. ergo, ut ais, ad Tigranem? velim, [46]Syspiræ conditione:
a. sed facile patior. accommodatius enim nobis erit ad liberam legationem [47]tempus illud, cum et Quintus noster jam, ut speramus, in otio consederit, [48]et, iste sacerdos Bonæ deæ, cujus modi futurus sit, sciemus. Interea quidem cum Musis nos delectabimus animo æquo, immo vero etiam gaudenti ac libenti. neque mihi umquam veniet in mentem Crasso invidere, neque pœnitere, quod a me ipse non desciverim. De Geographia, dabo operam, ut tibi satisfaciam: sed nihil certi polliceor. magnum opus est; [49]sed tamen, ut jubes, curabo, ut hujus peregrinationis aliquod tibi opus exstet. Tu quidquid indagaris de republica, et maxime quos consules futuros putes, facito, ut sciam: tametsi minus sum curiosus. statui enim nihil jam de republica cogitare. Terentiæ saltum perspeximus. quid quæris? præter quercum Dodonæam nihil desideramus, quo minus

legit περὶ πολιτείας, qualem librum Theophrasti fuisse patet e libris de Legibus III, 6. Laertius V, 49. laudat περὶ ἀρίστης πολιτείας. non displicet conjectura.

43 *Liceat dicere.*] Grævius e Ms. Helmst. delendum putat *dicere*, quod et alibi in hac forma omittit Cicero: idque bene convenit Ciceroni in his epistolis.

44 *Quod ostenderat.*] De pretio rei a se emendæ.

45 *Numi potius reddantur.*] Manutius, Malaspina et J. Fr. Gronovius corrigunt *addantur*, quod rei bene convenit.

46 *Syspiræ conditione.*] Sic e correctione Bosii legitur. Edd. pr. *Syrpiæ*. Varie se torquent critici. nihil melius vidi Gronovii conjectura *Scepsii*, ut ad Metrodorum Scepsium pertineat, qui in legatione ad Tigranem missus a Mithridate perierat: unde sensus valde aptus fit. Tunstallus p. 43. legit *scirpeæ conditiones*: i. e. αἰνιγματώδεις.

47 *Tempus illud.*] Sc. quo aberit Clodius Roma.

48 *Et, iste sac. - - futurus, ejus sit.*] Edd. pr. *sciri possit*, præter Rom. quæ habet *c. futurus sit, scimus.* Mss. quidam *scius sit*, unde factum *ejus sit.* In Ms. Victorii erat: *et iste sacerdos bene de te cujusmodi futurus scius sit.* Ex quo Tunstallus, p. 96. facit: *et i. s. bene, de te cujusmodi futurus, ejectus sit.* Edidi lectionem Romanam: *accommodatius enim nobis erit ad l. l. - - cum - - de te futurus sit, sciemus.* Unum *sciemus* e conjectura nostra, omisso *de te.*

49 *Sed tamen curabo.*] V. epist. 6. init.

Epirum ipsam possidere videamur. Nos circiter Kal. aut in Formiano erimus, aut in Pompeiano. tu, si in Formiano non erimus; si nos amas, in Pompeianum venito. id et nobis erit perjucundum, et tibi non sane devium. De muro, imperavi Philotimo, ne impediret, quo minus id fieret, quod tibi videretur. censeo tamen, adhibeas Vettium. his temporibus, tam dubia vita optimi cujusque, magni æstimo unius æstatis [50]fructum palæstræ Palatinæ, sed ita tamen, ut nihil minus velim, quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinæ.

CICERO ATTICO S. 5

CUPIO equidem, et jam pridem cupio Alexandriam, reliquamque Ægyptum visere, et simul ab hac hominum satietate nostri discedere, et cum aliquo desiderio reverti: b.
sed hoc tempore, et [51]his mittentibus,

Αἰδέομαι Τρῶας, καὶ Τρωάδας ἑλκεσιπέπλους.

quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an, me aliquo præmio de sententia esse deductum?.

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus. Quid vero historiæ de nobis ad annos DC prædicarint? quas quidem ego multo magis vereor, quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. [52]sed, opinor, excipiamus, et exspectemus. si enim deferetur, erit quædam nostra potestas, et tum deliberabimus. etiam est in non accipiendo nonnulla gloria. quare si quid Θεοφάνης tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. de istis rebus exspecto tuas litteras: [53]quid Arrius narret; quo animo se destitutum ferat: ecqui consules parentur; utrum, ut populi sermo, Pompeius et Crassus; an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius: et, num quæ novæ leges: et, num quid

50 *Fructum palæstræ Palat.*, &c.] Sermo est de domo Ciceronis in Palatio, quæ habebat palæstram. Domus Q. fratris ei erat sine intervallo juncta, sed murus palæstræ, unde exercitationes palæstricæ spectabantur, erat ruinosus. ei vitio mederi volebat per architectum.

51 *His mittentibus.*] Cæsare et Pompeio, qui ei hanc legationem destinarant, ad societatem cum Ptolemæo faciendam.

52 *Sed, o. excipiamus et exspectemus.*] Quid sit *excipiamus* nescio, nec quisquam explicavit.

53 *Quid Arrius narret: quo animo*, &c.] Tunstallus, p. 47. corrigit: *quid Arrius, narrent*, (sc. litteræ) *quo animo*, &c. nempe speraverat, se Crassi patrocinio consulem futurum. Sed non placet, *quid - - quo animo:* et *narret* ep. 6. iterum sic dicitur, ut h. l. accipi debet.

novi omnino: et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur: quo quidem uno ego ab istis capi possum. [54] vide levitatem meam. sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, et toto animo atque omni cura φιλοσοφεῖν? sic, inquam, in animo est. vellem ab initio. nunc vero, quoniam, quæ putavi esse præclara, expertus sum, quam essent inania, [55] cum omnibus Musis rationem habere cogito. Tu tamen [56] de Curtio ad me rescribe certius; et, num quis in ejus locum paretur; et, quid de P. Clodio fiat; et, omnia, quemadmodum polliceris, ἐπὶ σχολῆς scribe; et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas: ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus sim; epistolamque
p. 26. statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi. valde enim
a. exspecto tuas litteras.

6 CICERO ATTICO S.

QUOD tibi superioribus litteris promiseram, fore, ut opus exstaret hujus peregrinationis; nihil jam magnopere confirmo. sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam. itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam: aut fluctus numero. nam ad [57] lacertos captandos tempestates non sunt idoneæ. a scribendo prorsus abhorret animus. etenim γεωγραφικὰ, quæ constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur. quid censes, si Tyrannio accesserit? Et hercule sunt res difficiles ad explicandum, et ὁμοειδεῖς, nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖσθαι, quam videbatur: et, quod caput est, mihi quævis satis justa causa cessandi est. quin etiam dubitem, an hic, an Antii considam, et hoc tempus omne consumam; ubi quidem ego mallem Duumvirum, quam Romæ

54 *Vide levitatem meam.*] Edd. pr. *civitatem*, sine dubio vitiose. Ex eo Mureti conjectura factum *levitatem*. Bosius e Ms. reposuit *securitatem*, quod et Gruterus secutus est, probat Tunstallus, l. c. Sed quid hic securitas velit, non potest intelligi, aut doceri. Jac. Gronovius conjecit *cæcitatem*, et id in textum recepit, quia et infra ep. 19. se dicit τυφλώττειν: verum in alia re. Mihi lectio Mureti optima videtur, eamque secutus sum. Levitas est in eo, quod movetur auguratus cupiditate, et eo se capi posse dicit: item ante gloria e legatione oblata.

55 *Cum omnibus Musis r. h. c.*] Bene, pro: omne genus litterarum tractabo. Sed hoc non satis aptum rei: quæ postulare videtur *cum solis Musis*, aut simile quid hujus sententiæ.

56 *De Curtio.*] Historiam ignorant omnes: si tamen lectio vera est. Conjiciunt *Arrio*, sed de eo ante scripserat, et ei non satis apta res est.

57 *Lacertas captandas.*] J. Fr. Gron. bene corrigit *lacertos captandos*: nam hi sunt marini, *lacertæ* sunt terrestria animalia. Non dubitavi sic edere.

me fuisse. tu vero sapientior Buthroti domum parasti. sed, mihi crede, proxima est illi municipio hæc Antiatium civitas. [58] esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit præter me, qui quemquam ex vigintiviris [59] vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? hic nimirum πολιτευτέον. nam istic non solum non licet, sed etiam tædet. itaque ἀνέκδοτα, quæ tibi uni legamus, Theopompino genere, aut etiam asperiore multo, pangentur. neque aliud jam quicquam πολιτεύομαι, nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. Sed ut ad rem, scripsi ad quæstores urbanos [60] de Quinti
fratris negotio. vide, quid narrent, ecqua spes sit denarii, b.
an cistophoro Pompeiano jaceamus. Præterea de muro, statue, quid faciendum sit. Aliud quid? etiam. quando te proficisci istinc putes, fac, ut sciam.

CICERO ATTICO S. 7

DE geographia etiam atque etiam deliberabimus. Orationes autem me duas postulas: quarum alteram non libebat mihi scribere, [61] quia abscideram; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. sed id quoque videbimus. denique aliquid exstabit; ne tibi plane cessasse videamur. De Publio quæ ad me scribis, sane mihi jucunda sunt: eaque etiam velim, omnibus vestigiis indagata, ad me afferas, cum venies; et interea scribas, si quid intelliges, aut suspicabere: et maxime de legatione quid sit acturus. equidem

58 *Esse locum*, &c.] Forma admirantis. quis credat in loco tam vicino Romæ nemini visum Vatinium. Sic comici inprimis passim.

59 *Vivum et salvum velit.*] Hoc prætuli cum Grævio e correctione Corradi, quæ maxime consentit lectioni edd. Jensoni, Aldi, &c. *unum esse salvum velit.* Sæpe in libris *unus* et *vivus* permutantur. Vitium etiam ortum videtur ex eo, quod *præter me* ad præcedentia referebant. Ceteræ correctiones nihili sunt. Ed. Rom. *unum esse Sergium velit.*

60 *De Q. fratris negotio.*] Prætoris Asiæ pecuniam sibi decretam petentis sibi solvi pecunia Romana, non Græca, cistophoro, in qua jacturam faceret Cicero, lucrum quæstor vel ærarium. Cur Pompeianum dicat cistophorum, non satis mihi liquet.

* 61 *Quia abscideram.*] Sic, vel *absciram*, libri omnes, præter ed. Rom. quæ habet *abfueram.* Sensus est autem, quia, cum scribere epistolam cœpissem, repente ejus scriptionem præcidi et ipsam abjeci, nolens ad finem perducere. Sic *abscissio* figura est, qua, cum aliquid dicere cœpimus, præcidimus, ut est ad Herenn. IV, 54. Scilicet oratores scribebant orationes suas non ante, quam dicerent, sed postquam dixerant, nec id faciebant in omnibus. Itaque Cicero et ipse voluerat eam orationem, de qua dicit, re recenti, scribere, quia et audientibus et ipsi placuerat, sed antequam ad finem venerat, mutato consilio abruperat scriptionem. nunc serum erat et difficile eam scribere. nisi vero illa abscissio in ipsa orationis dictione facta est propter repentinam aut idoneam aliquam causam: nec voluit deinde orationem absolute scribere, quam in dicendo non absolvisset.

novi omnino: et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur: quo quidem uno ego ab istis capi possum. [54] vide levitatem meam. sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, et toto animo atque omni cura φιλοσοφεῖν? sic, inquam, in animo est. vellem ab initio. nunc vero, quoniam, quæ putavi esse præclara, expertus sum, quam essent inania, [55] cum omnibus Musis rationem habere cogito. Tu tamen [56] de Curtio ad me rescribe certius; et, num quis in ejus locum paretur; et, quid de P. Clodio fiat; et, omnia, quemadmodum polliceris, ἐπὶ σχολῆς scribe; et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scrib[illegible] rem te f[illegible] [illegible] ad exigendas pecunias, *Druso, ut opinor, Pisaurensi,* [65] *an epuloni Vatinio reservatur: hæc jejuna ac bella relegatio datur ei,* cujus tribunatus ad istorum tempora reservatur. incende hominem, amabo te, [66] quod potest. una spes est salutis, [67] istorum inter ipsos dissensio: cujus ego quædam initia sensi ex Curione. jam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit. [68] Megabocchus, et hæc sanguinaria juventus inimicissima est. accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. spero, me præclaras de istis rebus epistolas ad te sæpe missurum.

62 *In hominem ire cupiebam.*] Si sic Cicero scripsisset, sensus esset: impetum in eum facere volebam; sed id non convenit sequentibus. Itaque *in* delendum putavere viri docti, delevere Lambinus, Brutus, &c. Atque hoc ipse verum puto, Græv. conjicit *istim* pro *istinc*. Tunstallus, p. 43. corrigit *meo nomine ire cup.* i. e. de causa mea, ut possem cum eo altercari, exagitare ejus legationem, sc. ut post est. Sed hæc intelligi possunt etiam servata lectione illa.

63 *Commovet et latoribus. et ausp. legis.*] Primum *et* deleverim, quod e finali τοῦ *commovet* natum puto. Latores et auspices sunt ejusdem generis.

64 *Ad exigendas pecunias.*] In Ægyptum, opinor, ad pecunias a rege exigendas.

65 *An epuloni Vatinio.*] Sic correxere Lamb. Bosius et alii lectionem ed. pr. *neptiloni V.* e Mss. et sic vocatur Vatinius or. in Vat. 12. Ed. Rom. habet *nebuloni*, quod non displicet. videtur et dare voluisse *aut.* nam habet *Pisaurensia.* Tunstallus l. c. corrigit, *an Puteolano V.* ex or. in Vat. 5. Drusus quare Pisaurensis dicatur, nemo dicat.

66 *Quoad pot' est.*] Libri plures scr. *potes.* Grævius præfert *quod*, e libris scr. bene. *pot' est* pro *potest* ineptum est. Edidi *quod potest*, ut habent etiam edd. Rom. Jens. *quod potes* ed. Asc. *quoad* induxit Aldus.

67 *Istorum inter istos dissensio.*] *Inter istos* ineptum est. Scr. *inter ipsos:* si isti inter se ipsi dissentiant. nec dubitavi sic edere, re manifesta. *isti* et *ipsi* passim in libris confunduntur.

68 *Megabocchus.*] Sic ed. Rom. et Mss. plures, intelliguntque de Pompeio, quod is Bogudi Mauritaniæ regi pro patre ejus Boccho imperarit. Sed quare hic sic appelletur? In edd. Jens. et seqq. est *Megabrotus*, quod simile videtur *Epicrati*, ut supra appellatur Pompeius: quasi princeps hominum. *Megabocchus* revocatum est a Vict. Man. &c. J. Fr. Gronovius malit *Megabucchus* e Plutarchi Crasso, nobilis juvenis, qui cum Crasso occubuit videaturque e suspectis Catilinæ sociis fuisse. Sed quare is hic commemoretur? oportet aliquis potens homo esse illius temporis? et videtur utique Pompeius indicari. *sanguinaria juventus* est Catilinaria, v. I, 12.

me fuisse. tu vero sapientior Buthroti domum parasti. sed, mihi crede, proxima est illi municipio hæc Antiatium civitas. [58] esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit præter me, qui *quemquam ex vigintiviris [69] vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? hic nimirum [illegible] iam istic non solum non licet, [illegible] [illegible] quæ tibi nunc [illegible] [illegible]*

[illegible] καὶ ὑπὸ στέγῃ

Πυκνᾶς ἀκούειν ψεκάδος εὐδούσῃ φρενί.

De muro, quid opus sit, videbis. [70] Castricianum mendum nos corrigemus: tamen ad me Quintus [71] [CIϽ] CCIϽϽ IϽϽϽ scripserat, nunc ad sororem tuam H-S XXX. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuæ filio, respondisti. De Amalthea quod me admones, non negligemus. Cura, ut valeas.

CICERO ATTICO S.

EPISTOLAM cum a te avide exspectarem ad vesperum, ut soleo; ecce tibi nuntius, pueros venisse Roma. voce, quæro, ecquid litterarum? negant. quid ais, inquam, nihilne a Pomponio? perterriti voce et vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. Quid quæris? permoleste tuli. nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat. nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI Kal. Mai. dedisti, fuit [72] historia dignum, scribe quamprimum, ne ignoremus: sin nihil præter jocationem, redde id ipsum. et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. valde ejus sermo de Publio cum tuis litteris congruebat. ipse vero mirandum in modum 8 b.

69 *Cum cogar exire d. n. non abjectis, sed receptis gub.*] Edd. pr. inde a Jens. *ereptis*, quod male a Victorio mutatum est in *receptis*, quod Mss. quidam habent, et ed. Rom. nam id quid est? Gronovius dicit esse, *sed* retractis *in* navem et suo commodo depositis. Sed Cicero exibat de nave. Victorius dicit: receperat ad se gub. ut iis uti post posset. Sed habebat jam et tenebat ante, quam exiret. Vult dicere, se non sponte, sed coactum injuriis dimisisse gubernacula. Sic et Manutius intelligebat. Itaque vetus restitui. Forte et melius sit scribere, *cum cogor.*

70 *Castricianum mendum.*] De Castricio v. Clav. *mendum* videtur esse aliquid peccati vel fraudis in re pecuniaria et negotio cum Q. Cicerone.

71 CIϽ CCIϽϽ IϽϽϽ.] Numeri hi vitiosi sunt. CIϽ quid ante majorem numerum? deinde inepte IϽϽϽ, post CCIϽϽ, i. e. numerum minorem. Verum videtur CCIϽϽ IϽϽ quæ sunt quindecim millia aut CCCIϽϽϽ IϽϽϽ potius. post Quintus XXX scripserat sibi deberi.

72 *Historia dignum.*] V. Clav.

[73] *reges odisse superbos.* peræque narrabat incensam esse juventutem, neque ferre hæc posse. [74] bene habemus: nos, si in his spes est, opinor, aliud agamus. Ego me do historiæ. quamquam, licet me Saufeium putes esse, nihil me est inertius. Sed cognosce itinera nostra; ut statuas, ubi nos visurus sis. In Formianum volumus venire Parilibus: inde (quoniam putas prætermittendum nobis esse hoc tempore [75] Cratera illum delicatum) Kal. Mai. de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. v Non. Mai. ludi enim Antii futuri sunt a iv ad prid. Non. Mai. eos Tullia spectare vult. inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Jun. Te aut in Formiano, aut Antii, aut in Tusculano, cura, ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis, et appinge aliquid novi.

9 CICERO ATTICO S.

p. 28. a. S. V. B. E. Cum mihi dixisset [76] Cæcilius quæstor, puerum se Romam mittere, hæc scripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos, cum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis, et ais, longum esse, quæ ad ea responderis, perscribere: [77] illum vero, qui nondum habitus est, quem illa βοῶπις, cum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse jucundius. si vero, [78] quæ de me pacta sunt, ea non servantur; [79] in cælo sum: ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam [80] bonam meis putissimis orationibus gratiam retulerit: quarum exspecta divinam παλινῳδίαν. etenim, quantum conjectura auguramur, si erit nebulo iste cum his

73 *Reges odisse superbos.*] Est Ennii. et infra ep. 24. intelliguntur autem Pompeius, Cæsar, Crassus.

74 *Bene habemus.*] In edd. pr. Rom. Jens. cum *habemus* conjungitur *nos*. ita nihil difficultatis in *habemus*. Sed *nos* ad *agamus* referri debere, clarum est. Itaque cum Corrado sentio, qui *habet* legi volebat. Sic semper Cicero. nec illius formulæ exemplum aliud notatum est.

75 *Cratera i. d.*] V. Clav. Ind. Geogr.

76 *Cæcilius quæstor.*] Qui sit, nemo dixit. In ed. Rom. est *Cœlius*, ut infra lex *Cœlia* pro *Cæcilia*.

77 *Illum vero.*] Int. quod ad illum vero dialogum attinet, quem a Clodia accipies: nam alias constructio non constat.

78 *Quæ de me pacta sunt.*] Inter Clodium et Pompeium, de Cicerone, ne illum Clodius vexaret. *pacisci* passive dictum in tali contextu non reperi. an fuit *pacti*?

79 *In cælo sum: ut sciat.*] *In cælo sum* bene: sed quomodo cohæret cum sequentibus? sc. gaudeto id factum esse, quod et optavi, ut ita sentiat Pompeius, &c.

80 *Bonam meis putissimis or. gratiam.*] *Putissimæ orationes* etsi explicari possunt, tamen non placent. nam Cicero non vult orationes suas laudare, sed quid iis debuerit Pompeius, dicere. Ed. Rom. habet *potissimis orat.* Conjecerim *meis potissimum orationibus.* earum *divinam palinodiam*: eleganter dixit. ipse non vult illas laudes retractare, sed a diis ipsis falsitatis convinci.

dynastis in gratia, [81] non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se jactare. non enim poterimus ulla esse in invidia, spoliati opibus et illa senatoria potentia. sin autem ab his dissentiet; erit absurdum in nos invehi. verumtamen invehatur. festive, mihi crede; et minore sonitu, quam putaram, orbis hic in republica est conversus: [82] citius omnino, quam potuit, [id] culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Æliam legem, qui Juniam et Liciniam, qui Cæciliam et Didiam neglexerunt; qui [83] omnia remedia reipublicæ effuderunt; qui regna, [84] qui prædia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt. Video jam, quo invidia transeat, et ubi sit habitatura. nihil me existimaris, neque usu, neque a Theophrastò didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris, etenim si fuit invidiosa senatus potentia; cum ea non ad populum, sed ad tris homines immoderatos b. redacta sit, quidnam censes fore? proinde isti licet faciant, quos volent, consules, tribunos plebis, denique etiam Vatinii strumam sacerdotii διβάφῳ vestiant; videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, σοφιστεύειν cogitamus: [85] si ille cogit ἄντα, tum duntaxat nos defendere; et, quod est proprium artis hujus, ἐπαγγέλλομαι

Ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria propicia sit: habet a nobis, etiamsi non plus, quam debitum est, plus certe, quam postulatum est. male vehi malo, alio gubernante, quam, tam ingratis vectòribus, bene

81 *Non modo de cynico consulari.*] I. e. de me. Clodius Ciceronem consularem cynicum appellabat, quod non minus quam cynici mordax esset dicteriis. In *non modo* int. *non*, omissum, quia sequitur *ne quidem*, ut sæpe.

82 *Citius, quam potuit, id culpa Catonis.*] *Quam potuit* dictum pro *posse fieri putabatur*. Sed id tamen durius est, nec culpæ Catonis satis convenit. Probo lectionem Ms. Longoliani *oportuit*. tum *id* delendum puto; nam durum est sic abrupte poni. natum est e finali præcedentis verbi, ut sæpe alibi. Culpa Catonis supra narrata est in causa publicanorum.

83 *O. remedia reipublicæ.*] Omnia ea, per quæ respublica resistere turbulentis tribunis et eorum conatus noxios reprimere potuit.

84 *Qui prædia tetrarchis.*] Quid hic sint *prædia*, non vel dixere, vel in eo satisfecere interpretes. Mihi videtur excidisse *populi Rom.* Scriptum erat P. R. id absorptum est, ut quibusdam aliis locis similibus a verbo *prædia*. In Agr. Cicero vectigalia et agros publicos vocat *prædia populi Rom.* Puto, me hanc correctionem omnibus probaturum. Mox *immanes pecunias* ex ærario erogatas *paucis*, singulis hominibus, ut est in or. in Vatin.

85 *Si ille cogit ἄντα.*] Si sic a Cicerone est, int. ἔρχεσθαι, ἰέναι. Sed est e mera conjectura Bosii, ceteris tamen meliore. Poterat sufficere, *si ille cogit*, ut ante est tantum *si licebit*.

gubernare. Sed hæc coram commodius. nunc audi, quod quæris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v Non. Mai. Antio volo Non. Mai. proficisci in Tusculanum. sed cum e Formiano rediero, (ibi esse usque ad prid. Kalend. Mai. volo,) faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem. Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον.

10 CICERO ATTICO S.

VOLO ames meam constantiam. ludos Antii spectare non placet. Est enim ὑποσόλοικον, cum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente ἀναφαίνεσθαι [86] non solum delicate, sed etiam inepte peregrinantem. quare usque ad Non. Mai. te in Formiano exspectabo. nunc fac, ut sciam,
p. 29. quo die te visuri simus. Ab Appii Foro, hora quarta. de-
a. deram aliam paulo ante Tribus Tabernis.

11 CICERO ATTICO S.

NARRO tibi: plane relegatus mihi videor, posteaquam in Formiano sum. dies enim nullus erat, Antii cum essem, quo die non melius scirem, Romæ quid ageretur, quam ii, qui erant Romæ. etenim litteræ tuæ, non solum quid Romæ, sed etiam quid in republica, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset, indicabant. nunc, nisi si quid ex prætereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. quare quamquam jam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim jussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum: ac diem, quo Roma sis exiturus, cura, ut sciam. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Mai. eo si ante eam diem non veneris, Romæ te fortasse videbo. nam Arpinum quid ego te invitem?

Τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος. οὔτι ἔγωγε
Ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

Hæc igitur. Cura, ut valeas.

12 CICERO ATTICO S.

[87] NEGENT illi Publium plebeium factum esse. hoc vero regnum est, et ferri nullo pacto potest. Emittat ad me

86 *Non solum delicate, sed etiam inepte peregrinantem.*] Illud refertur ad Antii delicias, hoc ad spectacula extra urbem. ineptum est foris quærere, quod domi melius habeas.

87 *Negent illi.*] Hæc epistola debe-

Publius, [88] qui obsignent; jurabo, Cnæum nostrum, [89] col-
legam Balbi, Antii mihi narrasse, se in auspicio fuisse. o
suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas, duas! qui-
bus εὐαγγέλια quæ reddam, nescio: deberi quidem plane
fateor. sed vide συγκύρημα. Emerseram commode ex An- b.
tiati in Appiam ad Tris Tabernas, ipsis Cerialibus, cum
in me incurrit Roma veniens Curio meus.* ibidem ilico
puer abs te cum epistolis. ille ex me, nihilne audissem
novi: ego negare. Publius, inquit, tribunatum plebis petit.
quid ais? et inimicissimus quidem Cæsaris, et ut omnia,
inquit, ista rescindat. quid Cæsar? inquam. negat, se quic-
quam de illius adoptione tulisse. deinde suum, Memmii,
Metelli Nepotis expromsit odium. Complexus juvenem
dimisi, properans ad epistolas. Ubi sunt, qui ajunt ζώσης
φωνῆς? quanto magis vidi ex tuis litteris, quam ex illius
sermone, quid ageretur? [90] de ruminatione quotidiana, de
cogitatione Publii, de lituis βοώπιδος, [91] de signifero Athe-
nione, de litteris missis ad Cnæum, de Theophanis, Mem-
miique sermone: quantam porro mihi exspectationem de-
disti convivii istius ἀσελγοῦς? [92] sum in curiositate ὀξύπεινος:
sed tamen facile patior te id ad me συμπόσιον non scribere;
præsentem audire malo. Quod me, ut scribam aliquid,
hortaris: crescit mihi quidem materies, ut dicis: sed tota
res etiam nunc fluctuat: κατ' ὀπώρην τρύξ. [93] quæ si dese-
derit; magis erunt judicata, quæ scribam: quæ si statim
a me ferre non potueris, primus habebis tamen, et aliquam-
diu solus. Dicæarchum recte amas. luculentus homo est,
et civis haud paullo melior, quam isti nostri ἀδικαίαρχοι.
Litteras scripsi hora decima Cerialibus, statim, ut tuas
legeram: sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei,
qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est

bat ante septimam esse, ex ordine temporis scriptarum epistolarum, quia non eo ordine reddita est. v. ep. seq.

88 *Qui obsignent.*] Int. testimonium meum, quod jurato firmabo.

89 *Collegam Balbi.*] Int. in XXviratu agri Campani dividundi.

90 *De ruminatione quotidiana.*] Videtur nomen hominis excidisse, quod in singulis membris est. Itaque nec satis intelligi potest, quæ sit illa ruminatio quotidiana.

91 *De sign. Athenione.*] V. Clav.

92 *Sum in curiositate ὀξύπεινος.*] Facere cum irrisione eorum, qui convivia ἀσελγῆ expetebant. in studio rerum cognoscendarum sum avidus.

93 *Quæ si desederit.*] Hæc est vera h. l. lectio. opponitur materiæ *fluctuanti*, quæ recte dicitur *desidere*. Libri scr. et edd. item fluctuant inter *desederit et decesserit*. Locus est elegans admodum a tropi delectu et constantia. Sed *judicata* post hæc non placet, quod nimis aberrat a tropo. *purgata* aut simile quid exspectassem.

tuis litteris. impertit tibi multam salutem: καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.

13 CICERO ATTICO S.

p. 30. a. *FACINUS* indignum! epistolam, *αὐθωρεὶ* tibi a Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas, neminem reddidisse? at scito, eum fasciculum, quo illam conjeceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, et ad me in Formianum relatum esse. itaque [94] tibi tuam epistolam jussi referri; ex qua intelligeres, quam mihi tum illæ gratæ fuissent. Romæ quod scribis sileri, ita putabam. at hercule in agris non siletur: nec jam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. si vero in hanc τηλέπυλον veneris Λαιστρυγονίην, (Formias dico,) qui fremitus hominum? quam irati animi? quanto in odio noster amicus Magnus? cujus cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenescit. credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui hæc tam lente, quam ego fero, ferret. quare, mihi crede, φιλοσοφῶμεν. juratus tibi possum dicere, nihil esse tanti. Tu [95] si litteras ad Sicyonios habes, advola in Formianum: unde nos pr. Non. Mai. cogitamus.

14 CICERO ATTICO S.

QUANTAM tu mihi moves exspectationem de sermone Bibuli? quantam de colloquio βοώπιδος? quantam etiam de illo delicato convivio? [96] proinde ita fac, venias ad sitientis aures. quamquam nihil est jam, quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster Sampsiceramus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare, et cum has actiones

b. εὐανατρέπτους videbit, ruere incipiat. ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim ἐντυραννεῖσθαι, quam cum optima spe dimicare. [97] De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. basilicam

94 *Tibi tuam*, &c.] Quam tibi destinaveram, scripseram. — *quam mihi tum illæ gratæ fuissent*, sc. de quibus ante. Sed interdum conjeci: *quam mihi tuæ illæ*.

95 *Si litteras ad Sicyonios*.] De negotio pecuniario tuo. *habes* est mittere cupis, scribere. de epistolis a senatu vel Coss. hic non est cogitandum.

96 *Proinde ita fac, venias*, &c.] Int. ut promisisti litteris alii libri *ut* subjiciunt: *ut ad sitientes aures*. Sed id friget. Ceterum si verbum *venire* ad sequentia refertur, videtur melius *venies*.

97 *De pangendo*, &c.] I. e. Scribendo libro, quod Atticus hortabatur sæpe Ciceronem litteris. Non fieri hoc tempore posse respondet, se jam nunc villam habere, quæ basilicæ instar sit, a multitudine hominum in ista regione. erat autem ibi tribus Æmilia, hanc frequentia et copia sua facile instar basilicæ efficere. ita illo concursu et strepitu impediri a scribendo.

habeo, non villam, frequentia Formianorum, at quam parem basilicæ tribum Æmiliam? sed omitto vulgus: post horam IV molesti ceteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus: immo ille quidem jam contubernalis; qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. quo me vertam? statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem, duntaxat ad prid. Non. Mai. vide enim, quibus hominibus aures sint deditæ meæ. occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit. et tamen illud probem? *magnum quid aggrediamur, et multæ cogitationis atque otii.* sed tamen [98] satisfiet a nobis, neque parcetur labori.

CICERO ATTICO S. 15

UT scribis, ita video, non minus incerta in republica, quam in epistola tua: sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat. Romæ enim videor esse, cum tuas litteras lego, et, ut fit in tantis rebus, modo hoc, modo illud audire. illud tamen explicare non possum, [99] quidnam invenire possit, nullo recusante, ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione, quid habet, nisi ipsius judicium sine ulla correctione reipublicæ? nimirum in Publio spes est? fiat tribunus plebis: si nihil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertare. nam, ut illo tu careas, non video posse fieri; præsertim si mecum aliquid volet disputare. sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit ejusmodi, sis advolaturus. verum ut hoc non sit; tamen seu ruet, seu eriget rempublicam, præclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat. Cum hæc maxime scriberem, ecce tibi Sebosus. nondum plane ingemueram; salve, inquit Arrius. Hoc est Roma decedere? Quos ego homines effugi, cum in hos incidi? ego vero in montes patrios, et ad incunabula nostra pergam. denique, [100] si solus non po-

98 *Satisfiet.*] Tibi, qui vis aliquid a nobis scribi.

99 *Quidnam invenire possit*, &c.] *Invinere* habent edd. Rom. Jens. et Mss. ceteræ vett. *inveniri*, quod facile in mentem veniat. Sed vetus restituit Victorius. intellige *Cæsar.* Sensus est, quid excogitare possit, ut lex agraria perferri nemine repugnante possit. sed *nullo recusante*, pro ita, ut nullus repugnet, est duriuscule dictum.

100 *Si solus non potuero.*] Immo non potero.

tero, cum rusticis potius, quam cum his perurbanis: ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi præstoler usque ad III Non. Mai. Terentiæ pergrata est assiduitas tua et diligentia in controversia Mulviana. nescit omnino, te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. sed tamen [1]tu aliquid publicanis pendis; hæc etiam id recusat. ea tibi igitur, et Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς, salutem dicunt.

16 CICERO ATTICO S.

CENATO mihi, et jam dormitanti, prid. Kal. Mai. epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. quid quæris? primum ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, [2]sed id cogitatione magis, quam molestia. cogitanti autem hæc fere succurrebant. primum ex eo, quod superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse, prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret; majus aliquid
b. timueram: hoc mihi ejusmodi non videbatur. deinde, ut me ego consoler, omnis exspectatio largitionis agrariæ in agrum Campanum videtur esse derivata: qui ager, [3]ut dena jugera sint, non amplius hominum quinque millia potest sustinere. reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur, necesse est. præterea, si ulla res est, quæ bonorum animos, quos jam video esse commotos, vehementius possit incendere, hæc certe est, et eo magis, quod portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum, præter vicesimam? quæ mihi videtur una conciuncula, clamore pedissequorum nostrorum, esse peritura. Cnæus quidem noster jam plane quid cogitet, nescio.

Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι, φορβείας ἄτερ:

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. nam adhuc hoc ἐσοφίζετο, se leges Cæsaris probare; actiones ipsum præstare debere: agrariam legem sibi placuisse: potuerit in-

1 *Tu aliquid publicanis pendis.*] Hoc melius quam *publicanus*, quod in libris multis est, etiam ed. Rom. nam non qui sit, quæritur, sed quid faciat, an vectigal pendat, quod publicanis penditur. is igitur immunitatem eorum agrorum, de quibus Terentia controversiam habebat cum publicanis, non petebat.

2 *Sed id cogitatione m. q. m.*] Hic quoque *id* e præcedente *sed* natum puto. melius enim abfuerit.

3 *Ut dena jugera sint.*] Sc. quæ singulis dentur: si dena jugera fiant in singula capita.

tercedi, nec ne, nihil ad se pertinere: [4]de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de cælo tum servasset, nec ne, sibi quærendum non fuisse: de publicanis, voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse. nunc vero Sampsicerame, quid dices? [5]vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quemadmodum obtinebis? oppressos vos, inquit, tenebo exercitu Cæsaris. non mehercule me tu quidem tam isto exercitu, quam ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni: qui mihi non modo præmiorum, sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum, p. 32.
aut gratiam retulerunt. quodsi [6]in eam me partem incitarem, profecto jam aliquam reperirem resistendi viam. nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicæarcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικὸν, utrique a me mos gestus esse videatur. puto enim me Dicæarcho affatim satisfecisse: [7]respicio nunc ad hanc familiam, quæ mihi non modo, ut requiescam, permittit, sed reprehendit, quia non semper quierim. quare incumbamus, o noster Tite, ad illa præclara studia, et eo, unde discedere non oportuit, aliquando revertamur. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὄπιθεν δέ. quid dicam nescio. nam ita deplorat primis versibus [8]mansionem suam, ut quemvis movere possit: ita rursus remittit, ut me roget, ut annales suos emendem, et edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, de portorio circumvectionis: ait, se de consilii sententia rem ad senatum rejecisse. nondum videlicet meas litteras legerat; quibus ad eum, re consulta et explorata, perscripseram, non deberi. velim, si qui Græci jam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas, et, si tibi

4 *De rege Alexandrino.*] Ut socius pop. R. appellaretur, de quo etiam confectum est.

5 *Vectigal te nobis,* &c.] Cum Syriam regi ademisset post bellum Mithridaticum, etiam Palæstinæ.

6 *In eam me partem incitarem.*] Hoc est efficacius, quam si dixisset, si *in eam partem inclinarem*, quod et sequentibus aptius est.

7 *Respicio nunc ad hanc familiam.*] Sc. philosophorum, in qua erat Theophrastus. non autem hic sectam, quam proprie dicimus, intelligit, sed tantum diversam rationem sentiendi etiam inter philosophos ejusdem scholæ.

8 *Mansionem suam.*] In provincia Asia. mox, *roget ut emendem annales* s. scil. ut diu abesse velle videatur. de Annalibus Quinti v. Clav.

videbitur, his demonstres, quid ego de ea re sentiam. [9] si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis; εἰ δὲ μὴ, (vere tecum loquar,) in hac re malo universæ Asiæ, et negotiatoribus. nam eorum quoque vehementer interest. hoc ego sentio valde nobis opus esse. sed tu id videbis. Quæstores autem, quæso, num
b. etiam [10] de cistophoro dubitant? nam si illud nihil erit; cum erimus omnia experti, ego illud ne quidem contemnam, [11] quod extremum est. Te in Arpinati videbimus, et [12] hospitio agresti accipiemus; quoniam maritimum hoc contemsisti.

17

CICERO ATTICO S.

PRORSUS, ut scribis, ita sentio. [13] turbatur Sampsiceramus. nihil est, quod non timendum sit. *ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται.* quid enim ista repentina affinitatis conjunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniæ significant? [14] quæ si essent extrema, tamen esset nimium mali: sed ea natura rei est, ut hæc extrema esse non possint. quid enim eos hæc ipsa per se delectare possunt? numquam huc venissent, nisi ad alias res pestiferas aditus sibi compararent. [15] verum, ut scribis, hæc in Arpinati a. d. VI circiter Id. Mai. non deflebimus, ne et opera et oleum [16] philologiæ nostræ perierit: sed conferemus tranquillo animo. dii immortales! neque tam me εὐελπιστία consolatur, ut antea, quam ἀδιαφορία, qua nulla in re tam utor, quam in hac civili et publica. quin etiam, [17] quod est subinane in

9 *Si possum discedere.*] Manutius, nam ceteri tacent, explicat, si possum consequi, ita ut in ea causa discedam, ut Græcos liberem a vectigali. Sed ita nimis abrupte dixit Cicero. an ad discessionem in senatu spectat?

10 *De cistophoro.*] V. supra ad ep. 6.

11 *Quod extremum est.*] Alii appellationem tribb. pl. intelligunt: P. Manutius, ut a quæstoribus Romæ cistophoros exigam: quod iis contumeliosum erit, cum ibi non valeant: idque et Grævius probat. mihi illud magis placet.

12 *Hospitio agresti - - maritimum hoc.*] Int. hospitio rustico et minus amœno, quoniam in hoc amœnius, Formianum, non venisti.

13 *Turbatur Sampsiceramus.*] Sic edd. pr. quod esset, animo consternatus est: sed id sequentibus non convenit. Sine dubio Cicero scripsit *turbat*, turbas dat, vel movet. id sequentibus convenit: idque et aliis, etiam Grævio probatur. Si tamen *turbatur* servandum sit, intelligendum erit, inconstans factus est, et de statu suo discessit.

14 *Quæ si essent extrema.*] Si in his finem turbandi faceret, nec longius progrederetur.

15 *Verum.*] Ed. Grævii habet *dii immortales. verum.* id est ab Aldo, idque Hervag. P. Manutius, &c. secuti sunt. edd. pr. Crat. Vict. non habent. nec tamen displicet, beneque sequentibus convenit. Videtur tamen e sequentibus huc tractum esse.

16 *Philologiæ nostræ.*] Ms. Balliol. *philosophiæ nostræ*, quod præfert Grævius. nil interest. nam *philologia* est studium philosophiæ. item mox *hoc feremus* pro *conferemus*, non bene. dicit, non flebimus, sed philosophiæ disserendo dabimus operam.

17 *Quod est subinane.*] V. not. sequentem.

nobis, et non ἀφιλόδοξον, (bellum est enim sua vitia nosse,) afficitur quadam delectatione. solebat enim me pungere, ne Sampsicerami merita in patriam ad annos DC majora viderentur, quam nostra: hac quidem cura certe [18] jam vacuum est. jacet enim ille sic, ut [19] Phocis Curiana stare videatur. Sed hæc coram. Tu tamen videris mihi Romæ fore ad nostrum adventum. quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit. sin, ut scribis, ita venies; velim e p. 33.
Theophane expiscere, quonam in me animo sit Alabar- a.
ches. quæres scilicet, ut soles κατὰ τὸ κηδεμονικόν, et ad me ab eo quasi ὑποθήκας adferes, quemadmodum me geram. aliquid ex ejus sermone poterimus περὶ τῶν ὅλων suspicari.

CICERO ATTICO S. 18

ACCEPI aliquot epistolas tuas: ex quibus intellexi, quam suspenso animo et sollicito scire averes, quid esset novi. tenemur undique: neque jam, quo minus serviamus, recusamus: sed mortem, et ejectionem, quasi majora, timemus: quæ multo sunt minora. [20] atque hic status, qui una voce omnium gemitur, neque verbo cujusquam sublevatur. σκοπὸς est, ut suspicor, [21] illis qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. unus loquitur, et palam adversatur adolescens Curio. huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa præterea benivolentiæ permulta a bonis impertiuntur: Fufium clamoribus, et conviciis, et sibilis consectantur. his ex rebus non spes, sed dolor est major; cum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. ac ne forte quæras [22] κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit, aliquando non modo privatos, verum etiam magistratus

18 *Jam vacuum est.*] Bosius refert ad superius, *quod est subinane in nobis et non* ἀφιλόδοξον. recte. pars animi ea, quæ habet aliquid inane, quia sc. movetur laudis dulcedine, ea jam nihil movetur et vacua est cura. Ludit in ambiguitate verborum. Ante Bosium legebatur *vacuus est*: quod quo referatur non habet.

19 *Phocis Curiana.*] Hæc est lectio edd. pr. in qua valde se torsere ingenia virorum doctorum, variis conjecturis proferendis. Bene Turnebus *Q. Curium* intelligit, hominem perditum et senatu motum, cum allusione ad Phocidem Græciæ, a Philippo rege eversam, *Phocidem Curianam* vocari. Jac. Gronovius edidit *Prætis Curiana* e mera conjectura, ducta a fabula Prætidum. quod justo audacius factum. Tunstallus p: 49. corrigit Αφιλότης *Curiana*, quæ tum in proverbium abierit.

20 *Atque hic status, qui una v. o. g.*] Aut addendum *est*, cujus durior hic ellipsis sit, aut *qui* delendum.

21 *Illis, qui tenent.*] Int. omnia, rempublicam, vel etiam nos; ut referatur ad superius *tenemur*.

22 Κατὰ λεπτὸν *de singulis rebus.*] *De s. rebus* glossam sapit: nisi vero oppositionis exprimendæ causa additum est: *singulæ res, universa res.* Illud et Manutio in mentem venisse video.

liberos fore. Hac tamen in oppressione, sermo, in circulis duntaxat et conviviis, est liberior, quam fuit. vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. habet etiam Campana lex exsecrationem [23] in coitione candidatorum; [24] si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Juliis. [25] Non dubi-
b. tant jurare ceteri: Laterensis existimatur [26] laute fecisse, quod tribunatum plebis petere destitit, ne juraret. Sed de republica non libet plura scribere. displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore. me tueor; ut oppressis omnibus, non demisse; ut tantis rebus gestis, parum fortiter. a Cæsare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus: atque etiam libera legatio voti causa datur. sed hæc et præsidii apud pudorem Pulchelli non habet satis, et a fratris adventu me ablegat: illa et munitior est, et non impedit, quo minus adsim, cum velim. hanc ego teneo; sed usurum me non puto. neque tamen scit quisquam. non lubet fugere: aveo pugnare. magna sunt hominum studia. sed nihil affirmo: tu hoc silebis. [27] De Statio manumisso, et nonnullis aliis rebus, angor quidem, sed jam prorsus occallui. tu, vellem, [28] egove cuperem, adesses: nec mihi consilium, nec consolatio deesset. sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

19 CICERO ATTICO S.

MULTA me sollicitant, et ex reipublicæ tanto motu, et ex iis periculis, quæ mihi ipsi intenduntur: [29] et sexcenta

23 *In coitione candidatorum.*] *Coitiones candidatorum* etiam alibi memorantur. v. Clav. sed eæ privatæ et illicitæ. Itaque Grævius prætulit lectionem Ms. Balliol. *concione*, quam et ed. Rom. habet *contione*. atque ita edidit. Sed *concionem candidatorum* sic memorari non reperi. Conjeci aliquando *in ambitione cand.* cum in foro vel campo Martio circumeunt populum prensandi causa, et candidato alicui hæc conditio proponitur. Possis etiam *conditione cand.* legere, eodem sensu: ac mihi hoc optime placet: *Concio* et *conditio* sæpe in Mss. confunduntur.

24 *Si ment. fecerint, quo aliter ager poss.*] Sunt verba juris jurandi, aut legis, quæ illud juramentum jusserat. Sensus est, si legem tulerint de conditione agrorum mutanda, ut sacri sint.

25 *Non dubitant j. ceteri: Laterensis &c.*] Sic interpungendum est. nam *ceteri* refertur ad Laterensem. Ceterum suspicatus sum legendum esse *dubitarunt:* quod de præterito sermo esse videtur.

26 *Caute fecisse.*] Mihi semper *τὸ caute* minus visum est quam pro re. sicut et *recte* in edd. Rom. Aldinis et sqq. restitui igitur antiquam lectionem *laute* i. e. magnifice, in quo est etiam lepida allusio ad nomen Laterensis. Sic edd. Jens. Asc. et Mss. plures, probabaturque Malaspinæ. *caute* ex uno Ms. edidit Bosius primus.

27 *De Statio manumisso.*] A fratre in Asia. v. ep. seq. et ad Q. Fr. I, 2.

28 *Egove cuperem.*] Alii *egone c.* sed nemo explicat, et, quid id sibi velit, docet. An e *magnopere* factum est? aut plane delebimus? hoc optimum.

29 *Et sexcenta sunt.*] Hoc non bene sic cum antecedente conjungitur. Conjeci *ea s. s.*

sunt. sed mihi nihil est molestius, quam Statium manumissum. *nec meum imperium? ac mitto imperium, non simultatem meam revereri saltem?* nec, quid faciam, scio: neque tantum est in re, quantus est sermo. ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo; tantum doleo, ac mirifice quidem. cetera in magnis rebus, minæ Clodii, contentionesque, quæ mihi proponuntur, modice me tangunt. etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate, vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse, dig- p. 34.
nitatis ἅλις, tamquam δρυός: saluti, si me amas, consule. a.
Me miserum! cur non ades? nihil te profecto præteriret: ego fortasse τυφλώττω, et nimium τῷ καλῷ προςπέπονθα. scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peræque omnibus generibus, ordinibus, ætatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est: magis mehercule, quam vellem, non modo [30] quam putaram. populares isti jam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in cælo est: nec, quare, scio; sed ita laudatur, quasi *Unus homo nobis cunctando* [31] *restituit rem.* Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se afflixit: neminem tenet: [32] voluntate, an metu necesse sit iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa, propter illam amicitiam, neque approbo, ne omnia improbem, quæ antea gessi: utor via. populi sensus maxime [33] theatro et spectaculis perspectus est. nam gladiatoribus, [34] qua dominus, qua advocati sibilis conscissi: ludis Apollinaribus Diphilus tragœdus in nostrum Pompeium petulanter invectus est: *Nostra miseria tu es Magnus,* millies coactus est dicere. *Eandem virtutem istam, veniet tempus, cum graviter gemes,* totius theatri clamore dixit, itemque cetera. nam et ejusmodi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur. *Si neque leges, neque mores cogunt,* et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Cæsar cum

30 *Quam putaram.*] Sic cum Grævio dedi pro vulg. *putarem,* quod et sponte fecissem.

31 *Restituit rem.*] Debebat esse *restituerit rem,* sed versum Ennii extra structuram orationis posuit: ita laudatur, ut ille apud Ennium *unus,* &c.

32 *V. a. m. n. s. iis uti, vereor.*] *Iis,* Cæsare, Crasso et similibus. *Vereor* h. l. debet esse, non satis scio. Sed constructio non satis constat. *voluntate* non habet, unde pendeat. nam ad *necesse sit* referri non potest. itaque abrupte capiendum est, pro, voluntate iis se adjunxerit, an metu necesse sit, se adjungere. Forte locus corruptus est.

33 *Theatro et spectaculis.*] I. ceteris spectaculis, Circensibus, muneribus.

34 *Qua dominus, qua adv.*] Dominum int. editorem: advocatos autem amicos, qui resisterent inimicis sibilantibus, male dicentibus.

venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus. [35] huic ita plausum est, ut, salva republica, Pompeio plaudi solebat. tulit Cæsar graviter. litteræ Capuam ad Pompeium volare dicebantur. [36] inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant; hostes omnibus. [37] Rosciæ legi, etiam frumentariæ minitabantur. sane res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transire: sed vereor, ne non liceat. non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. sed est jam una vox omnium, magis odio firmata, quam præsidio. Noster autem Publius [38] mihi inimicatur: impendet negotium: ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre. idem affirmat, [39] verbum de me ullum non esse facturum. in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. [40] Cosconio mortuo, sum in ejus locum invitatus. id erat [41] vocari in locum mortui. [42] nihil me turpius apud homines fuisset: neque vero, ad istam ipsam ἀσφάλειαν quicquam alienius. sunt enim illi apud bonos invidiosi: ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumsissem. Cæsar me sibi vult esse legatum. honestior hæc declinatio periculi. [43] sed ego hoc repudio. quid ergo est? pugnare malo. nihil tamen certi. iterum dico, utinam adesses! sed tamen, si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? hoc opinor. certi sumus perisse omnia. quid enim ἀκκιζόμεθα tamdiu? sed

35 *Huic i. p. e.*] Quia Cæsaris et Pompeii potentiam libere insectabatur.

36 *Inimici erant.*] Cæsar et ejus amici.

37 *Rosciæ legi, etiam frum.*] Illi, equitum odio, huic populi.

38 *Mihi minitatur, inimicus est.*] *Inimicus est* abest Ms. Balliol. delerique volebat Græviua, bene. Sed originem hujus appendiculæ reperi. Ed. Jensoni habet *mihi inimicatur, inimicus est.* Vera igitur lectio est *mihi inimicatur:* ejus glossa est *inimicus est,* quæ in textum irrepsit: ex *inimicatur* factum est *minitatur,* quia illud rarius est, e præcedente paullo ante *minitabantur.* Verbo illo et Q. Cicero de Petit. Cons. c. 12. usus est, si edd. pr. audias, quarum lectionem mutavit Corradus, de quo suo loco videbimus; et Horatius C. IV, 15. 20. *inimicare,* ut id verbum repudiandum non sit. Itaque non dubitavi, id verbum Ciceroni h. l. restituere.

39 *Verbum de me illum n. e. facturum.*] *Illum* de Clodio intelligendum. mox *ille* de Pompeio. Sed legendum putavi *ullum,* et tamen de Clodio res intelligenda. Itaque sic correxi. Et sic edd. Rom. Ascens. habent.

40 *Cosconio.*] Qui XXvir fuerat.

41 *Vocari in locum mortui.*] Quomodo id turpe erat? nempe quia non ab initio lectus esset, sed ei Cosconius prælatus, ipse mortuo demum suffectus.

42 *Nihil me turpius ap. h. f.*] Durum est *turpis apud homines* de homine. an scripsit *mi* pro *mihi?* quod et alibi in libris reperitur, etiam in his ipsis epistolis sic a nonnullis aliquoties editum.

43 *Sed ego hoc nunc repudio.*] Quare *nunc?* an alio tempore accepisset aut accipere volebat? Edd. pr. habent *non,* e quo *nunc* factum correctione. At a Ms. Ursini abfuit particula. recte. factum est *non* casu ex *hoc.* Delevi.

hæc scripsi properans, et mehercule [illegible]. posthac ad te, aut, si perfidelem habebo, cui dem, [illegible] plane omnia, aut, si obscure scribam, tu tamen intelliges, in iis epistolis me Lælium, tè Furium faciam: cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. Hic Cæcilium colimus et observamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te missa. iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

CICERO ATTICO S. 20

ANICATO, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. p. 44. a. Numestium ex litteris tuis, studiose scriptis, libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus possum, tueor diligenter. Varro satisfacit nobis. Pompeius amat nos, carosque habet. credis? inquies. credo: prorsus mihi persuadet. sed quia, ut video, pragmatici homines omnibus historicis præceptis, versibus denique cavere jubent, et vetant credere: alterum facio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non possum. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum: Pompeius affirmat, non esse periculum: adjurat; addit etiam, se prius occisum iri ab eo, quam me violatum iri. tractatur res. [44] simul ac quid erit certi, scribam ad te. si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris: si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo. De republica breviter ad te scribam. jam enim, charta ipsa ne nos prodat, pertimesco. itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, cum omnes ea, quæ sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas in re nulla sit, aperteque loquantur, et jam clare gemant; tamen medicina nulla afferatur. neque enim resisti sine internecione posse arbitramur: nec videmus, qui finis cedendi, præter exitium, futurus sit. Bibulus hominum admiratione et benivolentia in cælo est. edicta ejus et conciones describunt et legunt. novo quodam genere in summam gloriam venit. populare nunc nihil tam est, quam odium popularium. Hæc quo sint eruptura, timeo. sed, b. si dispicere quid cœpero, scribam ad te apertius. tu, si me amas tantum, quantum profecto amas; expeditus, facito,

44 *Simul et quid erit certi.*] *Simul et* edd. Jens. Asc. Ald., &c. Sed interpungunt post *simul*. At altera princeps editio, Romana, habet *simulac* sine interpunctione. recte. atque ita edidi.

ut sis; si mutabimus, ut occurras. sed do operam [illegible], ne sit necesse. Quod scripseram, te Furium scripturum; nihil necesse est tuum nomen mutare. me faciam Lælium, et te Atticum; neque utar meo chirographo, neque signo; si modo erunt ejusmodi litteræ, quas in alienum incidere nolim. [45] Diodotus mortuus est: reliquit nobis H-S fortasse centies. Comitia Bibulus cum Archilochio edicto in ante diem XV Kal. Novemb. distulit. A Vibio [46] libros accepi. poeta ineptus: [47] nec tamen scit nihil: et est non inutilis. describo et remitto.

21 CICERO ATTICO S.

DE republica [48] quid ego tibi subtiliter? tota periit: [49] atque hoc est miserior, quam reliquisti, quod tum videbatur ejusmodi dominatio civitatem oppressisse, quæ jucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicie: nunc repente tanto in odio est omnibus, ut, quorsum eruptura sit, horreamus. nam iracundiam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui Catoni irati omnia perdiderunt. sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire. nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiæ, vereor ne exarserint. Equidem sperabam, ut sæpe etiam loqui tecum solebam, [50] sic orbem reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus: et fuisset ita, si homines transitum tempestatis exspectare potuis-
p. 36. a. sent: sed cum diu occulte suspirassent, postea jam gemere, ad extremum vero loqui omnes et clamare cœperunt. itaque ille amicus noster, insolens infamiæ, semper in laude versatus, circumfluens gloria, [51] deformatus corpore, fractus animo, quo se conferat nescit: progressum præcipitem, in-

45 *Diodotus - - H-S. fortasse centies.*] *Diodotus* est Stoicus ille, qui domi Ciceronis vixit et mortuus. Summa pecuniæ major videtur, quam pro tali homine: nam *centies H-S* æquat 250000 scutatorum. Itaque Malaspina corrigebat *centum* i. e. tria millia fere. Bene.

46 *Libros.*] Alexandri poetæ, de quo supra scripsit.

47 *Nec tamen scit nihil: sed e. n. i.*] Edd. pr. *et tamen:* quod recte e sensu mutatum est in *nec tamen*. Cur ergo alterum *sed est non in.* relictum est? quod non convenit novæ lectioni. Legendum est, *et est non inutilis*, nempe quia non indoctus est. Sic Man. a. 1540. edidit.

48 *Quid ego tibi subtiliter.*] Sic ed. Rom. P. Manutii et inde aliæ bene. Ed. Jens. Asc. Aldi addunt *scribam.* male.

49 *Atque hoc est miserior.*] Nexus orationis suadet legere *atque nunc est miserior*.

50 *S. o. r. esse conversum.*] Corradus corrigebat *iri*. nam sententia certe futurum postulat. possis et: *esse se conversurum*, vel sine *se*. locus totus venustus est.

51 *Deformatus corpore.*] Nempe infra dicit, eum dolore et ægritudine tabescere.

constantem reditum videt: bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. Ac vide mollitiem animi. non tenui lacrymas, cum illum ante VIII Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem: qui antea solitus esset jactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant, displicebat. o! spectaculum uni Crasso jucundum, ceteris non item! [52]nam, qui deciderat ex astris, lapsus, quam progressus, potius videbatur: et, ut Apelles, si Venerem, aut si Protogenes Jalysum illum suum cœno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem: sic ego hunc, omnibus a me pictum et politum artis coloribus, subito deformatum, non sine magno dolore vidi. quamquam nemo putabat, propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere: tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nulla posset injuria. itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt jucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, præ multitudine eorum, qui legunt, transire nequeant; ipsi ita acerba, ut tabescat dolore; mihi mehercule molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant, et timeo, tam vehemens vir, tamque acer in ferro, et tam insuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori et iracundiæ pareat. Bibuli qui sit exitus futurus, b.
nescio. ut nunc res se habet, admirabili gloria est. quin cum comitia in mensem Octobr. distulisset; quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Cæsar, oratione sua posse impelli concionem, [53]ut iret ad Bibulum; multa cum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quæris? sentiunt, se nullam ullius partis voluntatem tenere: eo magis vis nobis est timenda. Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat, cum nihil esse facturum contra me. mihi periculosum est credere: ad resistendum me paro. studia spero me summa habiturum omnium ordinum. te cum ego desidero, [54]tum vero res ac tem-

52 *Nam, quia deciderat,* &c.] Quæ ratiocinatio ista! *quia lapsus cælo erat,* propterea lapsus magis quam progressus videbatur. Immo pro *quia* scribendum *qui.* res est ita evidens, ut sic rescribere non dubitarim. Post *lapsus* ad temeritatem et præcipitantiam pertinet, *progressus* ad consilium.

53 *Ut iret ad Bibulum.*] Ursinus conjecit *in Bibulum.* scil. impetum in eum faceret, clamore, &c. speciose. et sic ipse conjeci. Sed *ad Bibulum* potest etiam accipi *ad ædes Bibuli* tumultuandi causa: ut accepit Manutius.

54 *Tum vero res ad tempus illud vocat.*] Non intelligo, quid sit *res ad tempus vocat.* immo scribendum *res ac tempus* i. v. infra ep. 25. extr. *res et tempus,* in eadem sententia. nec dubitavi sic corrigere.

pus illud vocat plurimum consilii, animi, præsidii denique mihi, se te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit. Pompeius loquitur divinitus. spero nos aut certe cum summa gloria, aut sine molestia etiam discessuros. Tu, quid agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam, cura.

22 CICERO ATTICO S.

QUAM vellem Romæ! mansisses profecto, si hæc fore putassemus. nam Pulchellum nostrum facillime teneremus: aut certe, quid esset facturus, scire possemus. nunc se res sic habet; volitat, furit, nihil habet certi; multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur. cum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui hæc egerunt, impetum facturus videtur. cum autem rursus opes et vim exercitus recordatur, convertit se in nos. nobis autem ipsis cum vim, tum judicium minatur. Cum hoc Pompeius egit, et, ut ad me ipse referebat, (alium enim habeo neminem tes-
p. 37. a. tem,) vehementer egit, cum diceret, in summa se perfidiæ et sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, cum plebeium fieri passus esset: [55]sed fidem recepisse sibi et ipsum, et Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intelligerent, nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. Hæc, et in eam sententiam cum multa dixisset, ajebat illum primo sane diu multa contra: ad extremum autem manus dedisse, et affirmasse, nihil se contra ejus voluntatem esse facturum. sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui. quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus: atque omnia, sicut facimus, pararemus. nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos et studia in nos hominum, et opes nostræ augeantur. rempublicam nulla ex parte attingimus. in causis atque in illa opera nostra forensi summa industria versamur. quod egregie, non modo iis, qui utuntur opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. domus celebratur: occurritur: renovatur memoria consulatus: studia significantur: in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quæ

55 *Sed fidem recepisse.*] Offendit hoc *fidem* me, ut Lambinum, Popmam; quorum ille edidit *f. dedisse*, hic *re fecisse*, sc. dextra data. illud melius: sed tamen durius. Ego pro glossa delerim. In *hanc* fides intelligi potest e re et sensu verbi *recepisse*.

impendet, interdum non fugienda videatur. nunc mihi et consiliis opus est tuis, et amore, et fide. quare advola. expedita mihi erunt omnia, si te habebo. multa per Varronem nostrum agi possunt, quæ te urgente erunt firmiora; multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quæ tibi occulta esse non poterunt: multa etiam; sed absurdum est singula explicare: tum ego requiram te ad omnia. Unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro: sed totum est in eo, si ante, quam ille ineat magistratum. b.
Puto Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per βοῶπιν ex ipso intelligere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia, aut certe sine errore futuros. precibus nostris et cohortatione non indiges. quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intelligis. De republica nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia, mutationis tamen spes nulla. sed, quod facile sentias, tædet ipsum Pompeium, vehementerque pœnitet. non provideo satis, quem exitum futurum putem. sed certe videntur hæc aliquo eruptura. Libros Alexandri, negligentis hominis, et non boni poetæ, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam; et hominem gravem, et prudentem, et dignum tua commendatione cognovi.

CICERO ATTICO S. 23

NUMQUAM ante arbitror te epistolam meam legisse, nisi mea manu scriptam. ex eo colligere poteris, quanta occupatione distinear. nam, cum vacui temporis nihil haberem, et cum, recreandæ voculæ causa, necesse esse mihi ambulare, hæc dictavi ambulans. Primum igitur illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui status pœnitere; restituique in eum locum cupere, ex quo decidit: doloremque suum impertire nobis, et medicinam interdum aperte quærere;[56] quam ego possum invenire nullam: post deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consenescere; consensionem universorum nec voluntatis, nec sermonis majorem umquam

56 *Quam ego possum invenire nullam.*] Sic cum Grævio rescripsi pro vulgato *posse inveniri*, ut et Man. et Vict. edidere, habentque Mss. quidam. Edd. pr. *possem inveniri*, unde *posse inveniri* factum, in quo int. *dixi*. Sed id durius est. pro *post deinde* Tunstallus p. 44. legit ἁπλῶς *deinde*, et id sæpe in *post* mutatum dicit. *post deinde* etiam alibi occurrit, ut *deinde post*.

p. 38. a. fuisse. Nos autem (nam id te scire cupere, certo scio) publicis consiliis nullis intersumus, totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus. ex quo, quod facile intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur. sed βοώπιδος nostræ consanguineus non mediocris terrores jacit atque denuntiat, et Sampsiceramo negat; ceteris præ se fert, et ostentat. Quamobrem, [57] si me amas tantum, quantum profecto amas; si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola. Credibile non est, quantum ego in consiliis et prudentia tua, quod maximum est, quantum in amore et fide ponam. magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat: conjunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. permagni nostra interest, te, si comitiis non potueris, at, declarato illo, esse Romæ. Cura, ut valeas.

24 CICERO ATTICO S.

QUAS Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius, neque incitatius fieri posset. ad illam κέλευσιν adde etiam, si quid potes. ac ne sis perturbatus; novi enim te, et non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius: sed res est, ut spero, non tam exitu molesta, quam auditu. Vettius ille, ille noster index, Cæsari, ut perspicimus, pollicitus est, sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. itaque insinuatus in familiaritatem adolescentis, et cum eo, ut res indicat,
b. sæpe congressus, [58] rem in eum locum deduxit, ut diceret, sibi certum esse, cum suis servis in Pompeium impetum facere, eumque occidere. hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. res delata ad senatum est. introductus Vettius, primo negabat, [59] se umquam cum Curione restitisse: neque id sane diu. nam statim fidem publicam postulavit. [60] haud reclamatum est. tum exposuit, manum fuisse juven-

57 *Si me amas - - amas.*] Videatur consequens excidisse: sed hoc pro antecedente est, *si dormis, exp.* et reliqua pro consequente.

58 *Rem in eum locum deduxit, ut diceret.*] Sc. Curioni. id autem fecit, ut e Curione eliceret aliquid, quod deferre et inde facinoris suspectum facere posset. Sed res aliter cecidit.

59 *Se umquam cum Curione restitisse.*] I. e. umquam se cum eo verbum commutasse, collocutum esse; ne breviter quidem, ut fit, cum in via sibi occurrentes *resistunt*, quod est proprium de tali congressu verbum.

60 *Haud reclamatum est.*] I. e. haud negatum; nempe non SCto ei fides data, sed acclamatione senatus. Sed id dubium

tutis, duce Curione, in qua Paullus initio fuisset, et [61] Q. Cæpio hic Brutus, et Lentulus, flaminis filius, conscio patre. postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est: Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset: eoque magis id ejectum est, quod a. d. III Id. Mai. Bibulus Pompeium fecerat certiorem, ut caveret insidias. in quo ei Pompeius gratias egerat. Introductus Curio filius, dixit ad ea, quæ Vettius dixerat: maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod [62] dixerat, adolescentium consilium, ut in foro cum gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur; in eo principem Paullum fuisse; quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. fit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset, se cum telo fuisse, in vincula conjiceretur: qui cum emisisset, contra rempublicam esse facturum. res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione, et item servi ejus comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum; [63] idque ita factum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. tum senatus consultum in concione recitatum est. Postero autem die Cæsar, is, qui olim, prætor cum esset, Q. Catulum ex inferiore loco jusserat dicere, [64] Vettium in Rostra produxit; cumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli aspirare non liceret. [65] hic ille omnia, quæ voluit, de republica dixit; [66] et qui illuc factus institutusque venisset. primum Cæpionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat; ut appareret, [67] noctem et nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne te- p. 39. a.

factum nonnullis ex eo, quod post dicitur in vincula conjectus esse. Verum illa fides pertinebat ad delationem eorum, quos appellaturus erat, in quibus ipse consul Bibulus. In vincula conjectus est ob facinus, ad quod fides publica non pertinet. Ceterum edd. pr. omnes carent verbo *haud.* e Ms. addidit Bosius.

61 *Q. Cæpio hic Brutus.*] *Q.* pro *Cn.* recte recepit Grævius. nam id prænomen et alibi est. v. Clav. Ed. Rom. habet *Cn.* Jens. *C.*

62 *Dixerat, adolescentium consilium.*] Int. e. sequentibus *fuisse:* etsi paullo durius omittitur hic. forte post legendum *in eoque.*

63 *Idque ita actum esset.*] Haud dubie scribendum *factum esset.* vitium ortum, quod ante est *actum esse.*

64 *Vettium in Rostra produxit.*] Nempe ex inferiore loco audiendus erat homo vilis, cum Q. Catulus non in Rostra productus esset ab eo.

65 *Hic ille omnia, quæ voluit,* &c.] Puto *ille* esse alieno loco, scribendumque: *hic omnia, quæ ille* (Cæsar) *voluit.*

66 *Et qui illuc f. i. venisset.*] Sic Mss. fere, et edd. pr. Aldus dedit *ut qui*, quod et alii secuti sunt. id est sane facilius. Sed *qui* est pro *quomodo*, vel *ut.* et id firmat correctionem nostram de loco τοῦ *ille.* nam alias deberet esse *venerat*, ut ante *voluit*, quod tamen et in Aldina lectione valet. *factus*, sc. a Cæsare, est *compositus:* dixit omnia ex composito.

67 *Noctem.*] Jocus ex ambiguo. nam de tempore et de concubitu intelligi potest.

nuissima quidem suspicione attigerat, eos nominavit: Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat; L. Domitium, cujus domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret: me non nominavit: sed dixit, consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse, Ahalam Servilium aliquem, aut Brutum opus esse reperiri. addidit ad extremum, cum, jam dimissa concione, revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione, his de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, et M. Laterensem. nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi: et, [68] cum esset damnatus, erat indicium postulaturus: quod si impetrasset, [69] judicia fore videbantur. [70] ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. hominum quidem summa erga nos studia significabantur: sed prorsus vitæ tædet: ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. modo cædem timueramus, quam oratio fortissimi senis Q. Considii discusserat: [71] ea, quam quotidie timere potueramus, subito exorta est. Quid quæris? nihil me infortunatius, [72] nil fortunatius est Catulo, cum splendore vitæ, tum hoc tempore. nos tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus: honestissimeque [73] et dignitatem nostram magna cura tuemur. Pompeius de Clodio jubet nos esse sine cura, et summam in nos benivolentiam omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in co-
b. gitatione conjunctum, cupio. quare, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles. respiraro, si te videro.

25 CICERO ATTICO S.

CUM aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te, me id fecisse; ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse,

68 *Cum esset damnatus.*] Non damnatum esse dicit: sed, si esset damnatus, apparebat postulaturum esse, ut sibi liceret indicium facere. male, ut sæpe. edd. pr. habent *judicium*, Bosius primus recte dedit *indicium*.

69 *Judicia fore vid.*] Futuros esse ex illa secta, qui reos facerent, quos indicasset ille.

70 *Ea nos, utpote qui n. c. s. non pertimescebamus.*] *Utpote* alienum est, viderturque esse a glossatore. non pertimescebam, cum alias nil contemnere soleam.

71 *Ea subito exorta est.*] I. in lucem prolata est, ut appareret, eam agitatam timendamque fuisse.

72 *Nil fortunatius est Catulo, &c.*] Nempe quia mortuus erat ante hoc tam miserum tempus.

73 *Et dignitatem n. magna cura.*] Et pertinet ad *magna cura*, forteque temere transpositum est.

eam rem summæ tibi voluptati esse, sed ego [74] mallem, ad ipsum scripsisses, mihi illum satisfacere, non quo faceret, sed ut faceret. [75] mirabiliter enim moratus est, sicut nosti, ἑλικτὰ καὶ οὐδέν. sed nos tenemus præceptum illud, τὰς τῶν κρατούντων. at hercule alter, tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci prætura, et de illo tempore Allobrogum diceret? sic habeto, nec amantius, nec honorificentius, nec copiosius potuisse dici. ei te hoc scribere a me tibi esse missum, sane volo. sed quid tu scribas? quem jam ego venire atque adesse arbitror. ita enim egi tecum superioribus litteris. valde te exspecto, valde desidero; neque ego magis, quam ipsa res et tempus poscit. His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod sæpe? Republica nihil desperatius; iis, quorum opera, nihil majore odio. Nos, ut opinio, et spes, et conjectura nostra fert, firmissima benivolentia hominum muniti sumus. quare advola. aut expedies nos omni molestia, aut eris particeps. Ideo sum brevior, quod, ut spero, coram brevi tempore conferre, quæ volumus, licebit. Cura, ut valeas.

M. TULLII CICERONIS p. 40 a.

EPISTOLARUM

AD

ATTICUM

LIBER III.

ARGUMENTUM.

P. Clodius ope C. Cæsaris consulis, tribunus pl. declaratus, ut magistratum iniit, illud unum spectavit, ut M. Tullium inimicissimum suum ulcisceretur. Itaque duabus legibus, quarum altera frumentum, quod antea semis æris

74 *Mallem, ad illum scripsisses.*] *Illum* sine dubio vitiosum est. scripsi *ad ipsum* scr opponuntur *me - - ipsum.* ejus confusionis plura exempla reperta sunt.

75 *Mirabiliter moratus est.*] Intelligunt de cunctatione nescio qua. ei sensui vix aptum τὸ *mirabiliter.* et illud ἑλικτὰ, &c. immo, mores hominis sunt miri.

ac trientibus esset in singulos modios, gratis dabatur: altera non solum collegia, quæ senatus sustulerat, restituta sunt, sed nova etiam ex omni vulgi fæce atque servitio constituta. Plebis voluntate sibi adjuncta rogationem promulgavit contra eos, qui sine judicio populi, civem Romanum necavissent, quæ tametsi cum nullo nominatim agebat, nemo tamen dubitabat, quin Ciceronem peteret, qui in suo consulatu, quamquam ex senatus consulto, tamen injussu populi, contra leges in cives animadvertisset. Id cum agi videret Cicero, mutavit vestem, et cum eo, velut in communi calamitate, ad hominum XX millia. Verum cum se a Cn. Pompeio, M. Crasso, C. que Cæsare destitutum videret, ne sua causa cædes civium fieret, invidorum, ut ipse palam queritur, consilio, circiter Kalendas Aprilis, urbe cessit, Gabinio et Pisone consulibus: domus ipsius a Clodio statim incensa: area Libertati consecrata: bona publicata: prædia direpta sunt: lex de ejus exsilio perlata: eique aqua et igni interdictum: et ne quis tectum intra quadringenta millia passuum ab Italia præberet: ne quis de eo ad senatum referret: ne decerneret: ne disputaret: ne loqueretur: ne pedibus iret: ne scribendo adesset, ut in oratione post reditum in senatu et pro domo legitur. Ille ergo in Macedoniam transmittens, Thessalonicæ apud Cn. Plancium, toto fere illo exsilii tempore mansit; unde, præter paucas ex itinere missas, omnes fere libri hujus epistolæ datæ sunt.

1 CICERO ATTICO S.

CUM antea maxime nostra interesse arbitrabar, te esse nobiscum; tum vero, [1] ut legi rogationem, intellexi, ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequare; ut, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque præsidio uteremur; sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. quamobrem, te oro, des operam, ut me statim consequare. facilius potes; quoniam de provincia Macedonia [2] perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

2 CICERO ATTICO S.

ITINERIS nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo jure diutius esse possem, quam in fundum Sicæ; præsertim [3] nondum rogatione correcta: et simul intelligebam, ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre; sine te autem non esse nobis illas partes te-

1 *Ut legi rogationem.*] Clodiam de ipso. v. argumentum.

2 *Perlata lex est.*] Qua L. Pisoni ea provincia data fuit: propter quam scil. consultum erat, Atticum abire ex urbe et in provinciam proficisci.

3 *Nondum rogatione correcta.*] Sc. addita definitione loci, quo exsul esse posset, nempe ultra quadringenta millia passuum. v. ep. 4.

nendas [4] propter Autronium. nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. iter esse molestum scio: sed tota calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum, ita sum animo perculso et abjecto. Cura, ut valeas. Dat. VI Id. Apr. [5] in oris Luc.

CICERO ATTICO S. 3

UTINAM illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coegisti! adhuc quidem valde me pœnitet. sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum. sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero. si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

CICERO ATTICO S. 4

MISERIÆ nostræ potius velim, quam inconstantiæ, tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus. allata est enim nobis rogatio de pernicie mea; b.
in qua, quod correctum esse audieramus, erat ejusmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret esse. illo cum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis; ne et Sica, apud quem eram, periret; et quod Melitæ esse non licebat. nunc tu propera, ut nos consequare, si modo recipiemur. adhuc invitamur benigne. sed, quod superest, timemus. me, mi Pomponi, valde pœnitet vivere. qua in re apud me tu plurimum valuisti. Sed hæc coram. fac modo, ut venias.

CICERO ATTICO S. 5

TERENTIA tibi et sæpe et maximas agit gratias. id est mihi gratissimum. ego vivo miserrimus, et maximo dolore conficior. ad te quid scribam, nescio. si enim es Romæ, jam me assequi non potes: sin es in via, cum eris me asse- p. 41.
quutus, coram agemus, quæ erunt agenda. tantum te oro, a.
ut, [6] quoniam me ipsum semper amasti, eodem amore sis. ego enim idem sum. inimici mea mihi, non me ipsum, ademerunt. Cura, ut valeas. Dat. IIX Id. Apr. Thurii.

4 *Propter Autronium.*] Catilinarium illum, cujus sc. insidias timeret.

5 *In oris Luc.*] I. e. Lucaniæ. ex corr. Bosii in edd. pr. *in Naris Luc.* quod Tunstallus p. 89. capit *in Naris*, fluminis, *luco*: unde egressurus hanc epistolam scripserit.

6 *Quoniam me ipsum s. amasti.*] I. e. non splendorem, opes, gratiam, &c. sed animum, &c. — mox *inimici me mea mihi mei* delendum est: nam sic bene latine non additur. et satis est conjungi *mea mihi mei* si accesserit, frigeat.

6 CICERO ATTICO S.

NON fuerat mihi dubium, quin te Tarenti aut Brundisii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, et ut in Epiro consisteremus, et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. nobis iter est in Asiam maxime Cyzicum. meos tibi commendo. me vix misereque sustento. Dat. XIV Kal. Mai. de Tarentino.

7 CICERO ATTICO S.

BRUNDISIUM veni a. d. XIV Kal. Mai. eo die pueri tui mihi a te litteras reddiderunt: et alii pueri, post diem tertium ejus diei, alias litteras attulerunt. Quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim; voluntas tua mihi valde grata est, et minime nova: [7]sed et consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere: odi enim celebritatem; fugio homines; lucem aspicere vix possum: esset mihi ista solitudo, præsertim tam familiari in loco, non amara: sed, itineris causa, ut deverterem, primum est devium; deinde ab Autronio et ceteris quatridui;
b. deinde sine te. nam castellum munitum habitanti mihi prodesset; transeunti non est necessarium. quod si auderem, Athenas peterem. sane ita cadebat, ut vellem. nunc et nostri hostes ibi sunt; et te non habemus; et veremur, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse: nec scribis, quam ad diem te exspectemus. Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abstineam; alterum non potes, ut me non nostri consilii vitæque pœniteat. quid enim est, quod me retineat, præsertim si spes ea non est, quæ nos proficiscentes prosequebatur? non faciam, ut enumerem miserias omnes, in quas incidi per summam injuriam, et scelus non tam inimicorum meorum, quam invidorum, ne et meum mœrorem exagitem, et te in eundem luctum vocem. hoc affirmo, neminem umquam tanta calamitate esse affectum, nemini mortem magis optandam fuisse: cujus oppetendæ tempus honestissimum prætermissum est. reliqua tempora [8]non sunt jam ad me-

7 *Sed et consilium - - sic itineris causa.*] Hæc male cohærent. *et* abest edd. pr. et post variant libri: *sit, sic, sed.* Cicero mihi videtur scripsisse: *et esset consilium - - sed itineris causa,* &c.

8 *Non sunt jam ad medicinam, sed ad fin. doloris.*] Sic plerique scr. et ed. Rom. at ed. Jensoni, Ald. Asc. &c. *non tam - - quam,* quod et Victorius secutus est, mihique melius videtur. *jam* non aptum videtur

dicinam, sed ad finem doloris. De republica video te colligere omnia, quæ putes aliquam spem mihi posse adferre mutandarum rerum: quæ quamquam exigua sunt; tamen, quoniam placet, exspectemus. Tu nihilo minus, si properaris, nos consequere. nam aut accedemus in Epirum, aut tarde per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra afferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus. quem quidem ego [9]nec quo modo visurus, nec ubi dimissurus sim, scio. id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum. Ego et sæpius ad te, et plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnes partes mentis, tum maxime hujus generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura, ut valeas. Dat. prid. Kal. Mai. Brundisii.

CICERO ATTICO S. 8

[10]BRUNDISII proficiscens scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti; quod et Achaia prope esset plena audacissimorum inimicorum, et exitus difficiles haberet, cum inde proficisceremur. accessit, cum Dyrrachii essemus, ut duo nuntii afferrentur; unus, classe fratem Epheso Athenas; alter, pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret. ipsi processimus, et Thessalonicam a. d. x. Kal. Jun. venimus; neque de illius itinere quicquam certi habebamus, nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. nunc, istic quid agatur, magno opere timeo. quamquam tu altera epistola scribis Id. Mai. audiri, fore, ut acrius postularetur; altera, jam esse mitiora. sed hæc est pridie data, quam illa: quo conturbor magis. itaque, cum meus me mœror quotidianus lacerat et conficit, tum vero hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit. sed et navigatio perdifficilis fuit: et ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. Nam Phaetho libertus eum non vidit; vento rejectus ab illo in Macedoniam, Pellæ mihi præsto fuit. reliqua quam mihi timenda sint video,

p. 42. a.

tempori futuro, nisi forte exprimit Græcum ἔτι.

9 *Nec - - nec - - nescio.*] Sic vulgati recentiores, quamquam e libris scr. idque Grævius exemplis poetarum defendit. Ego restitui *scio* ex edd. pr. Rom. Jens. Aldi. Asc., &c.

10 *Brundisii proficiscens.*] Hoc in edd. pr. adhæret ep. præcedenti. Grævius e Balliol. et aliis libris edidit *Brundisio*. recte, si ad *proficiscens*: sed pertinet ad *scripseram*.

nec, quid scribam, habeo, et omnia timeo: nec tam miserum est quicquam, quod non in nostram fortunam cadere videatur. equidem adhuc miser, in maximis meis ærumnis et luctibus, hoc metu adjecto, maneo Thessalonicæ suspensus. nec audeo quicquam. Nunc ad ea, quæ scripsisti. Tryphonem Cæcilium non vidi. Sermonem tuum et Pompeii cognovi ex tuis litteris. Motum in republica non tan-
b. tum ego impendere video, quantum tu aut vides, aut ad me consolandum affers. [11]Tigrane enim neglecto, sublata sunt omnia. Varroni me jubes agere gratias: faciam: item Hypsæo. Quod suades, ne longius discedamus, dum acta mensis Maii ad nos perferantur: puto me ita esse facturum; sed ubi, nondum statui. atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere. sed tamen statim te faciam certiorem. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meæ motum videre; qui, etsi incredibili et singulari calamitate adflictus sum, tamen non tam est ex miseria, quam ex culpæ nostræ recordatione, commotus. cujus enim scelere [12]impulsi ac proditi simus, jam profecto vides: atque utinam jam ante vidisses! neque totum animum tuum mœrori mecum simul dedisses. quare, cum me adflictum et confectum luctu audies, existimato, me stultitiæ meæ pœnam ferre gravius, quam eventi; quod ei crediderim, quem esse nefarium non putarim. Me et meorum malorum memoria, et metus de fratre in scribendo impedit. tu ista omnia vide et guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Litterarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. Dat. IIII Kal. Jun. Thessalonicæ.

9 CICERO ATTICO S.

QUINTUS frater cum ex Asia discessisset ante Kal. Mai. et Athenas venisset Idib. valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset. itaque eum malui
p. 43. properare Romam, quam ad me venire: et simul (dicam
a. enim, quod verum est; ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis) animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in mœrore aspicerem; aut meas miserias, luctu adflictas, et

11 *Tigrane e. neglecto.*] V. Clav.
12 *Impulsi ac pr.*] *Impulsi* ad agendum quod egerant, et deinde deserti. Pompeium intelligit.

perditam fortunam, illi offerrem, aut ab illo aspici paterer. atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset. versabatur mihi tempus illud ante oculos, cum ille aut lictores dimitteret, aut vi avelleretur ex complexu meo. hujus acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. in hunc me casum vos, vivendi auctores, impulistis. itaque mei peccati luo pœnas. quamquam me tuæ litteræ sustentant: ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio. quæ quidem tamen aliquid habebant solatii ante, quam eo venisti, [13]*a Pompeio nunc* b.
Hortensium allice, et ejusmodi viros. obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? sed tecum hæc coram agemus. tantum dico, quod scire te puto, nos non inimici, sed invidi perdiderunt. nunc, si ita sunt, quæ speras, sustinebimus nos, et spe, qua jubes, nitemur. [14]sin, ut mihi videntur, infirma sunt; [15]quod optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet. Terentia tibi sæpe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu est, [16]fratris miseri negotium: quod, si sciam, cujusmodi sit; sciam, quid agendum mihi sit. Me etiam nunc illorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicæ tenet. si quid erit novi allatum, sciam, de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Jun. Roma profectus es, propediem nos videbis. Litteras, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. Dat. Id. Jun. Thessalonicæ.

CICERO ATTICO S. 10

ACTA quæ essent usque ad VIII Kalend. Jun. cognovi ex tuis litteris. reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicæ: quibus allatis, facilius statuere potero ubi sim. nam, si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibi-

13 *A Pompeio nunc H.*] In edd. pr. *a Pompeio* conjungitur cum *venisti*. ita sensus: ante quam ab iis, quæ de Pompeio scripseras, venisti ad hæc: *nunc H.* &c. Si vulgata interpunctio vera est, sensus est: post Pompeium; sive, quia ille te deseruit, s. ut ille primus sit, qui alliciatur.

14 *Sin - - infirma sunt.*] Sic edd. Jensoni, Asc. Aldi, P. Mau. &c. at ed. Rom. habet *firma*: quod Vict. Bosius, Gruterus et Græv. male secuti sunt. manifeste opponitur hoc superioribus *si ita sunt, quæ speras.* eadem sententia est in ep. sequente.

15 *Quod optimo tempore facere n. l.*] *Tempore* habent edd. Rom. Ald. Asc. &c. at Jens. *genere*, atque ita Mss. quidam. recepit Bosius, Gruterus, defenditque et Grævius. male *optimum tempus* est, quo cum laude potuisset mori. hoc minus idoneum erat, quia humilis animi nota fuisset, non ferre miserias.

16 *Fratris miseri negotium.*] Metus, ne Romam e provincia reversus accusaretur. v. ep. 15.

dem opperiar, aut me ad te conferam: sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. omnino adhuc nihil mihi significatis, nisi discordiam istorum; quæ tamen inter eos de omnibus potius rebus est, quam de me. itaque, quid ea mihi prosit, nescio. sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. Nam quod me tam sæpe, et tam vehementer objurgas, et animo infirmo esse dicis: quæso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiæ, tantis præsidiis bonorum omnium, concidit? possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore? qua gloria? quibus liberis? quibus fortunis? quo fratre? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) cum pluris facerem, quam me ipsum, semperque fecissem, vitavi, ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem, aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi adflictumque offerrem. Mitto cetera intolerabilia. etenim fletu impedior. Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo; an, quod commisi, ut hæc aut non retinerem, (quod facile fuisset, [17]nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur,) aut certe vivus nunc amitterem? Hæc eo scripsi, ut potius relevares me, quod facis, quam aut ca-
44. stigatione, aut objurgatione dignum putares: eoque ad te
a. minus multa scribo, quod et mœrore impedior, et [18]quod exspectem istinc, magis habeo, quam quod ipse scribam. quæ si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorem. Tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas; ut prorsus ne quid ignorem. Dat. XIIII Kal. Quint. Thessalonicæ.

11 CICERO ATTICO S.

ME et tuæ litteræ, et quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum litterarum, et quod tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicæ tenebant. si accepero litteras, quas exspecto; si spes erit ea, quæ rumoribus afferebatur; ad te me conferam: si non erit, fa-

17 *Nisi intra parietes*, &c.] Sc. ab amicis et familiaribus, ut Hortensio, Arrio, &c. ut scribit ad Q. fr. ep. 1. quorum consilia secutus ad perniciem venerat, ut ep. superiore dixit.

18 *Quod exspectem - - quod ipse scribam.*] Vulgati *quid - - quid*. male. in altero Ms. Balliol. habet *quod*. utroque loco ed. Rom.

ciam te certiorem, quid egerim. Tu me, ut facis, opera, consilio, gratia juva: consolari jam desine: objurgare vero noli: quod cum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! quem ita adfectum mea ærumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum humanissimumque sustenta. Ad me, obsecro te, ut omnia certa prescribas. Dat. IIII Kal. Quint.

CICERO ATTICO S. 12

TU quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum, et maxime per senatum: [19]idemque caput rogationis proponi scribis, quare in senatu dici nihil liceat, itaque siletur. Hic tu me accusas, quod me adflictem; cum ita sim adflictus, ut nemo umquam: quod tute intelligis. Spem ostendis se- b.
cundum comitia. quæ ista est, eodem tribuno plebis, et inimico consule designato? Percussisti autem me etiam [20]de oratione prolata. cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. scripsi equidem olim iratus, quod ille prior scripserat; sed ita compresseram, ut numquam manaturam putarem. quo modo exciderit, nescio. sed quia numquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem; et quia scripta mihi videtur negligentius, quam ceteræ; puto posse probari, non esse meam. id, si putas me posse sanari, cures velim: sin plane perii, minus laboro. Ego etiam nunc eodem in loco jaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me [21]venires Dodona; tamen intelligo, te re istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere: nec est, quod scribam: vestra magis exspecto. Dat. XVI Kal. Sext. Thessalonicæ.

CICERO ATTICO S. 13

QUOD ad te scripseram, me in Epiro futurum: posteaquam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium; nec me Thessalonica commovi, ubi esse statue-

19 *I. caput rogationis proponi scribis, &c.*] Hic locus varie editur, et est in libris scr. Edd. pr. habent *proponis. Scribis, &c.* ed. Jens. etiam omittit *dici*. pro *siletur* Malaspina malebat *sileri*. Sensus quidem Ciceronis in promtu est. *proponi* potest intelligi, ab adversariis Ciceronis: sed potius de Clodio est res narratur ep. 15. *itaque siletur* est Ciceronis, Atticum irridentis.

20 *De oratione prolata.*] Oratione in Curionem, ut patet ex ep. 15.

21 *Venires Dodona.*] Edd. pr. *Sidona*. Ms. Bessarionis habebat *Dodomitam*: unde Tunstallus p. 90. facit: *id omittam tamen*: *int.* &c. ingeniose sane.

ram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras, fore, uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse. [22] Qua de re, quoniam comitia habita sunt, tuque nihil ad me scribis, proinde habebo, ac si scripsisses nihil esse; [23] neque temporis non longinqui spe ductum esse, moleste feram. Quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In tribunis plebis designatis reliqua spes est: quam si exspectaro, non erit, quod putes me causæ meæ [24] ac volun-
p. 45. tati meorum defuisse. Quod me sæpe accusas, cur hunc
a. meum casum tam graviter feram; debes ignoscere, [25] cum ita me adflictum vides, ut neminem umquam nec videris, nec audieris. Nam quod scribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici: mihi vero mens integra est. atque utinam tam in periculo fuisset! cum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum: qui, ut me paululum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni suo scelere et perfidia abuterentur ad exitium meum. nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad me litteræ perferentur, hoc velim diligentius omnia, quæ putaris me scire opus esse, perscribas. Quintum fratrem meum fac diligas: quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisse arbitrabor. Dat. Non. Sext.

14 CICERO ATTICO S.

EX tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit, aut ostendat. comitia enim credo esse habita: quibus absolutis, scribis illi placuisse, agi de nobis. si tibi stultus esse videor, qui sperem; facio tuo jussu; etsi scio te me iis epistolis potius et meas spes solitum esse remorari. nunc velim, mihi plane perscribas, quid videas. scio nos nostris multis peccatis in hanc ærumnam incidisse. ea [26] si qui casus aliqua ex parte correxerit; minus moleste feremus nos vixisse, et adhuc vivere. Ego,

22 *Qua de re.*] Absolute capiendum: quod igitur ad eam rem attinet.

23 *Neque temporis.*] Edd. pr. *meque*, Bosius e libris scr. *neque*. rectius. forte tamen excidit *me*: *neque me temporis*, &c.

24 *Ac voluntati.*] *Ac* bene restituit Grævius. est et in ed. Rom.

25 *Cum ita me afflictum vides.*] Vulgati omnes *videas*. male et contra latinitatem.

26 *Si qui casus -- correxerint.*] Non dubito Ciceronem scripsisse *correxerit*, præsertim cum dicat *aliqua ex parte*.

propter viæ celebritatem, et quotidianam exspectationem rerum novarum, non commovi me adhuc Thessalonica. sed jam extrudimur, non a Plancio, (nam is quidem reti- b. net,) verum ab ipso loco, minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuntii venerant et litteræ, quare nihil esset necesse quamproxime Italiam esse. hinc, si aliquid [27] a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus: neque adhuc stabat, quo potissimum: sed scies. Dat. XII Kal. Sext. Thessalonicæ.

CICERO ATTICO S. 15

ACCEPI Id. Sext. quatuor epistolas a te missas; unam, qua me objurgas, ut sim firmior; alteram, qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macieque narrasse; tertiam, qua demonstras acta in senatu; quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeii. Ad primam tibi hoc scribo; me ita dolere, ut non modo a mente non deserar, sed id ipsum doleam, me, tam firma mente ubi utar, et quibuscum, non habere. nam si tu me uno non sine mœrore cares, quid me censes, qui et te et omnibus? et si tu incolumis me requiris; ecquo modo a me ipsam incolumitatem desiderari putas? nolo commemorare, quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne scindam ipse dolorem meum. hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam, neque in tantas miserias incidisse. dies autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget. nam ceteri dolores mitigantur vetustate; hic non potest non et sensu præsentis miseriæ, et recordatione præteritæ vitæ quotidie augeri. desidero enim non mea solum, neque meos, sed me p. 46. ipsum. [28] quid enim sum? sed non faciam, ut aut tuum ani- a. mum angam querelis, aut meis vulneribus sæpius manus adferam. Nam quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, et in eis Catonem: ego vero tantum illum puto ab isto scelere abfuisse, ut maxime doleam, plus apud me simulationem aliorum, [29] quam istius fidem, valuisse. [30] cete-

27 *A comitiis.*] Post comitia quod actum sit.

28 *Quid enim sum.*] An *qui enim sum?* In fine est, *me esse aliquem, quoniam qui fui, et qui esse potui, jam esse non possum.* et sic alibi dicit.

29 *Quam istius fidem.*] *Fidem* Catoni tribuit, qui palam invidit Ciceroni, nec eum specie amicitiæ fefellit.

30 *Ceteri, quos - - purgati esse.*] Sic

ri, quos purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. Sed hæc sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere locutum. In senatu rem probe scribis actam. sed quid Curio? [31] an illam orationem non legit? quæ unde sit prolata, nescio. sed Axius, ejusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. [32] at potest ille aliquid prætermittere: tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Cæsaris: atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto cum sua sponte, tum te instante faciet. ego, si me aliquando vestri et patriæ compotem fortuna fecerit, certe efficiam, ut maxime lætere unus ex omnibus amicis; meaque officia et studia, quæ parum antea luxerunt, (fatendum est enim,) sic exequar, ut me æque tibi, ac fratri, et liberis nostris, restitutum putes. si quid in te peccavi, [33] ac potius quoniam peccavi, ignosce. in me enim ipsum peccavi vehementius. neque hæc eo scribo, quo te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam: sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum amare deberes ac debuisses, numquam esses passus, me, quo tu abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi, utile nobis esse, legem de collegiis perferri. [34] sed tu tantum lacrymas præbuisti dolori meo, quod
b. erat amoris, tamquam ipse ego: quod meritis meis perfectum esse potuit, ut dies et noctes, quid mihi faciendum esset, cogitares, id abs te, meo, non tuo scelere prætermissum est. quodsi non modo tu, sed quisquam fuisset, qui me Pompeii [35] minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti: aut occubuissem honeste, [36] aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignosces. me enim ipsum multo magis accuso;

edd. Rom. Aldi, Asc. P. Manut. Vict. Idque e Ms. Helmst. restituit Grævius. Ed. Jens. vitiose *ceteris* et *probati*. alii libri *ceteros*, quod recentiores inde a Bosio secuti sunt, item *probati* Crat. Hervag., &c.

31 *An illam orationem non legit.*] De qua supra ep. 12. nempe qua illum bene de Cicerone dixisse scripserat Atticus.

32 *Ac potest - - prætermittere.*] Videtur *potuit* legendum, aut *prætermisisse*. Ed. Jens. abest *aliquid*. non male. mox *non* abest ed. Grævii, vitio, opinor, operarum.

33 *Ac potius quoniam p.*] Videtur legendum *aut potius*.

34 *Sed tu tantum lacrymas præbuisti, - - tamquam ipse ego.*] Grævius conjicit, *tantum lacrymarum - - quantum ipse ego*. hoc ex Helmst. libro, qui habet *tantum - - tamquam*. nec tamen vulgatum improbat.

35 *Minus liberali responso.*] Nempe se contra Cæsarem nil facere posse, nec contra tribunum pl. sine consilio publico certare, ut in or. in Pisonem narrat et infra X, 4.

36 *Aut victores h. viveremus.*] Mutavit numerum, quia hoc ipsi cum aliis optimatibus commune esset. Similiter mox: *ac si restituor, etiam minus videbimur deliquisse*: quod hoc cum Attico commune futurum erat: ubi Grævius malebat *at*.

deinde te, quasi me alterum: et simul meæ culpæ socium quæro: ac si restituor, etiam minus videbimur deliquisse; abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur. Quod te [37] cum Culeone scribis de privilegio locutum, est aliquid; [38] sed multo est melius abrogari. si enim nemo impediet, [39] quid est firmius? sin erit, qui ferri non sinat; idem senatus consulto intercedet. [40] nec quicquam aliud opus est, quam abrogari. [41] nam prior lex nos nihil lædebat. [42] quam si, ut est promulgata, laudare voluissemus, aut, ut erat negligenda, negligere; nocere omnino nobis non potuisset. [43] hic mihi primum meum consilium defuit, sed etiam obfuit. cæci, cæci, inquam, fuimus, in vestitu mutando, in populo rogando. quod, [44] nisi nominatim mecum agi cœptum esset, fieri perniciosum fuit. sed pergo præterita. verumtamen ob hanc causam, ut, [45] si quid agatur, legem illam, in qua popularia multa sunt, ne tangatis. verum est stultum, me præcipere, quid agatis, aut quo modo. utinam modo agatur aliquid! in quo ipso multa occultant tuæ litteræ, credo, ne vehementius desperatione perturber. quid enim vides agi posse, aut quo modo? per senatumne? ast tute scripsisti ad me, [46] quoddam caput legis Clodium in curiæ poste fixisse, ne referri, neve dici liceret. p. 47. a.
quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? quo modo autem, iis, quos tu scribis, et de re dicentibus, et, ut referretur, postulantibus, [47] Clodius tacuit? ac, si per po-

37 *Cum Culeone de privilegio, &c.*] Sc. mihi sic posse consuli, si doceatur, legem Clodii contra me esse non legem, sed privilegium, atque adeo, ex legibus XII tabularum, ipso jure non valere. *Culeo* amicus Pompeii fuit. cum eo igitur de hac re locutus est Atticus, ut id Pompeio demonstraret, &c. Corradus conjicit etiam *Aculeone*, Ciceronis consobrino et juris perito e disciplina paterna, eodemque Cæsaris amico. Ed. Jens. et aliæ habent *Curione*.

38 *Sed multo est melius abrogari.*] Nempe lege alia, non SCto, ex illa juris causa.

39 *Quid est firmius.*] Suspicatus sum, legendum esse *erit*.

40 *Nec quicquam aliud opus est, quam abrogari.*] Tunstallus p. 71. *nec q. a. opus est, inquam, abrogari.* bene, opinor. nam consentit sequentibus.

41 *Nam prior lex.*] In qua universe Clodius tulerat de iis, qui civem indicta causa occidissent.

42 *Quam si, ut est promulgata, l. voluissemus.*] Scribendum puto, *ut erat p.* sic mox, *ut erat negligenda.*

43 *Hic mihi primum meum c. d. sed etiam obfuit.*] Sic Victorius ex antiquo exemplari se edere dicit, pro *h. m. p. non modo consilium d.* quod ab ed. Rom. fluxit. Sed sic erat jam in ed. Jensoni. an id vocat antiquum exemplar? *sed etiam* non præcedente *non modo* non rarum est.

44 *Nisi nominatim mecum agi c. e.*] Alias est *de me*, nempe in lege. mox *sed pergo præterita*; int. commemorare ac reprehendere.

45 *Si quid ageretur.*] Correxi *agatur*. necessario, quia sequitur, *ne tangatis*. Si quis malit *agetur*, non repugnem.

46 *Quoddam caput legis, &c.*] *Quoddam* verum esse non potest. nam illud caput quod fuerit, diserte dicit. an scribendum *quondam*? nempe in ea epistola, cui respondet in ep. 12.

47 *Clodius tacuit.*] In ed. Gronoviana

18 CICERO ATTICO S.

EXSPECTATIONEM nobis non parvam attuleras, cum scripseras, Varronem tibi pro amicitia confirmasse, causam nostram Pompeium certe suscepturum: et, simul a Cæsare ei litteræ, quas exspectaret, remissæ essent, auctorem etiam daturum. utrum id nihil fuit, an adversatæ sunt Cæsaris litteræ? an est aliquid in spe? etiam illud scripseras, eundem, secundum comitia, dixisse. fac (si vides, quantis in malis jaceam, et, si putas esse humanitatis tuæ) me fac de tota causa nostra certiorem. nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi mei. tuæ autem litteræ sunt variæ. neque enim me desperare vis, nec temere sperare. fac, obsecro te, ut omnia, quæ perspici a te possunt, sciamus.

19 CICERO ATTICO S.

QUOAD ejusmodi mihi litteræ a vobis adferebantur, ut aliquid ex iis esset exspectandum; spe et cupiditate
b. [54] Thessalonicæ retentus sum: posteaquam [55] omnis actio hujus anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui: quod et celebritas mihi odio est; et, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longe nolebam. itaque in Epirum ad te statui me conferre; non quo mea interesset loci natura, qui lucem omnino fugerem: sed et ad salutem libentissime ex tuo portu proficiscar, et, si ea præcisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo, vel, quod multo est melius, abjecero. ero cum paucis; multitudinem dimittam. Me tuæ litteræ numquam in tantam spem adduxerunt, [56] in quantam aliorum. attamen mea spes etiam tenuior semper fuit, quam tuæ litteræ. sed tamen, quoniam cœptum est, ego, quoquo modo cœptum est, et quacumque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces, nec Sextii ceterorumque promissa, nec spem ærumnosissimæ mulieris Te-

54 *Thessalonicæ retentus sum.*] Hoc deberi ajunt Victorio, pro vetere *detentus*. Sed sic jam ed. Rom. unde et in margine habet ed. Crat. *detentus* ex ed. Jens. fluxit.

55 *Omnis actio hujus anni confecta.*] Quia finis anni aderat, neque adeo legislatio suscipi poterat a magistratibus. *confecta est*, ad finem venit.

56 *Quantum aliorum.*] Sine dubio addendum *in*. mox pro *ego* edd. pr. *age*. nec hoc male. nisi quod ed. Jens. habet *ago*, ut ambigua sit lectio ejus. Sed *ego*, quod e bonis libris est, mihi quidem magis placet.

rentiæ, nec miserrimæ mulieris Tulliolæ obsecrationem, et fideles litteras tuas. mihi Epirus aut iter ad salutem dabit, aut, quod scripsi supra. te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis, jucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum; si me a meis consiliariis proditum et projectum vides; si intelligis me coactum, ut ipse me et meos perderem; ut me tua misericordia juves: et Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentes: Terentiam liberosque meos tueare; me, si putas te istic visurum, exspectes; si minus, invisas, si potes, mihique ex agro tuo tantum assignes, quantum meo corpore occupari potest; et pueros ad me cum litteris quamprimum et quam sæpissime mittas. Dat. XVI Kal. Octob.

CICERO S. D. Q. CÆCILIO, Q. F. POMPONIANO ATTICO. 20

[57] QUOD quidem ita esse, et avunculum tuum functum esse officio, vehementissime probo: gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset: quæ colligere nolo, ne augeam mœrorem. sed tibi venire in mentem [58] certo scio, quæ vita esset nostra, quæ suavitas, quæ dignitas. ad quæ recuperanda, per fortunas! incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei, cura, ut in tuis ædibus amœnissimis agam tecum et cum meis. Ego huic spei et exspectationi, [59] quæ nobis proponitur, maxime tamen volui præstolari apud te in Epiro: sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius, nos eisdem in locis esse. De domo [60] et Curionis oratione, ut scribis, ita est. in universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia; ex quibus nihil malo, quam domum. sed tibi nihil mando nominatim: totum me tuo amori fideique commendo. Quod te, in tanta hereditate, ab omni occupatione expedisti,

p. 49. a.

57 *Quod quidem ita esse.*] Conjungitur hoc cum inscriptione, qua Cicero in his litteris primum usus est. *quod* ergo est pro *hoc ita e.* sc. ut tu sis filius Q. Cæcilii Metelli, avunculi tui, et heres.

58 *Certo scio.*] Sic ex latinitate dudum correxeram vulgatum inde a Jensono, *certe*, cum id in edd. Cratandri, Hervagii, Pauli Manutii, tandem in ed. Rom. reperi. miror a Victorio id desertum et *certe* revocatum esse.

59 *Quæ nobis proponitur, maxime tamen.*] Grævius corrigit: *quæ nobis p. cummaxime, volui pr.* eleganter, deleto etiam *tamen*, quod hic sane stare non potest.

60 *Et Curionis oratione.*] *Curionis* pontificis, *oratione*, sermone cum Attico, de domo Ciceronis consecrata.

valde mihi gratum est. Quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te præter ceteros juver: id quantum sit præsidium, video; intelligoque, te multas partes meæ salutis et suscipere, et posse sustinere: neque, ut ita facias, rogandum esse. Quod me vetas quicquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum, aut prætermissum videretur, geram tibi morem, et liberabor ista cura: tibi tamen eo plus debeo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior, quam
b. in te mea. Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur, ad me scribas: tuosque omnes ad nostram salutem adhortere. Rogatio Sextii neque dignitatis satis habet, nec cautionis. nam et [61] nominatim ferre oportet, et de bonis diligentius scribi: et id animadvertas velim. Dat. IIII Non. Octob. Thessalonicæ.

21 CICERO ATTICO S.

TRIGINTA dies erant ipsi, cum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam. mihi autem erat in animo, jam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum: et [62] ibi omnem casum potissimum exspectare. Te oro, ut, si quid erit, quod perspicias, quamcumque in partem, quam planissime ad me scribas: et meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis opus esse, ut des. Dat. V Kal. Novemb.

22 CICERO ATTICO S.

ETSI diligenter ad me Quintus frater et Piso, quæ essent acta, [63] scripserunt: tamen vellem, tua te occupatio non impedisset, quo minus, ut consuesti, ad me, quid ageretur et quid intelligeres, perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet, jam aliquoties conatum ire in Epirum. spes homini est injecta, non eadem, quæ mihi, posse nos una decedere: quam rem sibi magno honori sperat fore. sed [64] jam, cum adventare milites dicuntur, faciendum

61 *Nominatim ferre oportet.*] Si de nondum lata lege sermo est, cujus exemplum Cicero viderit, bene habet *oportet*. Si ea lex jam lata erat, Cicero scripsit *oportebat*, ut mihi aliquando in mentem venerat. Sed illud esse, ep. 23. extr. clare videtur docere.

62 *Ibi o. casum potissimum exspectare.*] *Potissimum* pertinet ad *ibi*, non ad *exspectare*. fortasse transpositum est per negligentiam. ed. Jens. habet *potissime*, et quædam sequaces, ut Crat.

63 *Scripserant.*] Sic edd. omnes: tamen edidi *scripserunt*: præsertim, cum et sequens, *tamen vellem*, nullo modo post *scripserant* stare potest.

64 *Jam, cum adventare milites dicuntur.*] *Dicuntur* revocavj ex edd. Rom. Ald. Her-

nobis erit, ut ab eo discedamus. quod cum faciemus, ad te statim mittemus; ut scias, ubi simus. Lentulus suo in nos officio, quod et re, et promissis, et litteris declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeii voluntatis. sæpe enim tu ad me scripsisti, eum totum esse in illius potestate. [65] De Metello, scripsit ad me frater, quantum sperarit, perfectum esse per te. Mi Pomponi, pugna, ut tecum et cum meis mihi liceat vivere: et scribe ad me omnia. premor cum luctu, [66] tum desiderio meorum omnium, tum eorum, p. 50. qui mihi me cariores semper fuerunt. Cura, ut valeas. a. Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus, et quod mei studiosos habeo Dyrrachinos, ad eos perrexi, cum illa superiora Thessalonicæ scripsissem. inde cum ad te me convertam, faciam ut scias. tuque ad me velim omnia quam diligentissime, cuicuimodi sunt, scribas. ego jam aut rem, aut ne spem quidem exspecto. Dat. VI Kal. Decemb. Dyrrachii.

CICERO ATTICO S. 23

A. d. V Kal. Decemb. tres epistolas a te accepi; unam datam a. d. VIII Kal. Novemb. in qua me hortaris, ut forti animo mensem Januarium exspectem: eaque, quæ ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompeii ratione, perscribis. in altera epistola, præter consuetudinem tuam, diem non adscribis: sed satis significas tempus. lege enim ab octo tribunis plebis

vag. ceteræ inde a Jensono *dicentur*, denique e Faerni libro *dicerentur:* quod miror arreptum esse a Grutero, etiam Grævio: cum ei repugnare sequentia, *erit* et *discedamus*, etiam tiro sentire possit: nam pro his deberet esse *erat* et *discederemus*. Ita sæpe occæcavit criticos libri scripti nomen. Malaspina conjiciebat *dicantur*, quod et mihi olim videbatur, antequam veteres libros videram. in significatione temporis *dicuntur* nihil vitii habet. *milites* intell. Pisonis Proc. inimici Ciceroni.

65 *De Metello - - quantum speraret, profectum esse per te.*] De Metello consule Ciceroni inimico, sed placato hactenus, ut restitutionem ejus non impediret. Ed. Rom. habet *perfectum esse*, Jens. *profectum.* Vulgati plerique secuti sunt hanc lectionem: ego edidi illam; nam *quantum sp.* non convenit huic, nec τὸ *per te.* Sed *speraret* vitiosum est manifeste, debetque esse aut *sperarit* aut *sperasset*. Sed illud prætuli. Quintus scripserat: *quantum sperari, perfectum est per Atticum:* hinc in narratione ejus fit, *quantum sperarit.*

66 *Tum des. meorum omnium, tum eorum, qui, &c.*] Hæc lectio est a Bosio, qui sic se in libris scr. reperisse dicit. Ed. Rom. habet *des. rerum omnium, tum eorum qui, &c.* ed Jens. *des. rerum omnium, quæ mihi, &c.* hanc Grævius post Victorium et alios secutus est. Eam non possum probare. de rebus, in quibus fere bona, domus, villæ, intelliguntur, Cicero non sic loquitur. Servavi lectionem Bosianam: sed in ea *cum* delendum, quod a Mss. Balliol. et Helmst. abest. *tum* est alieno loco, et pro *eorum* legendum est *ceterorum* Ita locus sic restituetur: *premor luctu et desiderio tum meorum omnium, tum ceterorum, qui mihi me cariores semper fuerunt.* nam in desiderio tali solet Cicero primum suos, tum amiciores sibi commemorare.

promulgata, [67] te eas litteras eo ipso die dedisse, id est, a. d. IIII Kal. Novemb. et, quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse, scribis. in quo si jam hæc nostra salus, cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam, miserabilem potius, quam ineptam, putes: sin est aliquid spei, des operam, ut ma-
b. jore diligentia [68] posthac a novis magistratibus defendamur. nam ea veterum tribunorum plebis rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, scriptum incaute. nihil enim restituitur, præter civitatem et ordinem: quod mihi pro meo casu satis est. sed, quæ cavenda fuerint, et quo modo, te non fugit. alterum caput est tralaticium de impunitate, si quid contra alias leges, ejus legis ergo, factum sit. tertium caput, mi Pomponi, quo consilio, et a quo sit inculcatum, vide. scis enim Clodium sanxisse, ut vix, aut omnino non posset nec per senatum, nec per populum infirmari sua lex. sed vides, numquam esse observatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam si id esset, nulla fere abrogari posset: (neque enim ulla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis:) sed, cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, [69] quo non eam abrogari oporteat. hoc cum [re vera] ita sit; cum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni plebis caput posuerunt hoc: SI QUID IN HAC ROGATIONE SCRIPTUM EST, QUOD PER LEGES, PLEBIS VE SCITA [70] [HOC EST, QUOD PER LEGEM CLODIAM] PROMULGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE S. F. SUA NON LICEAT, NON LICUERIT; QUOD VE EI QUI PROMULGAVIT, ABROGAVIT, DEROGAVIT, OBROGAVIT, OB EAM REM PŒNÆ, MULTÆ VE SIT [71] E. H. L. N. R. Atque hoc in illis tribunis plebis non lædebat. [72] lege enim collegæ sui non

67 *Scribis, te - - attulisse scribis.*] Alterutrum sine dubio delendum est. delevi primum.

68 *Posthac a nostris mag. def.*] Viri docti legendum putarunt *novis*, quod et Malaspina probat. id ego non dubitavi recipere. nam opponuntur statim *veteres tr. pl.* mox delendum *ea*; quod non habet, quo referatur. Si esset *illa*, bene haberet. Infra *nostri trib. pl.* sed ibi nulla veterum mentio, et post quoque *novi tribuni plebis* occurrunt. ut illo quoque loco sic corrigendum videatur, præsertim cum sequatur, hoc *in illis* i. e. veteribus. Ed. Jens. pro *veterum* habet *vetus*, quod et proximi editores secuti sunt.

69 *Quo non eam abrogari oporteat.*] Sic per conjecturam Malaspina, e libris Bosius correxit. *quomodo* ante Bosium erat ex ed. Jens. Rom. per compendium habet *quo*. post *revera* est a glossatore, delendumque. nam *revera* numquam dicitur, nisi ubi *verbis*, *specie* aut simile quid præcesserit.

70 HOC EST - - CLODIAM.] Hoc est a glossatore, ut et sensit Brissonius. Uncis inclusi.

71 E. H. L. N. R.] Ejus hac lege nihil rogatum.

72 *Lege enim collegii sui.*] Sic edd. pr. sed manifestum est, legendum *collegæ*, i. e. Clodii. nam collegii lege tenebantur

tenebantur. quo major est suspicio malitiæ alicujus; cum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt: ut novi tribuni plebis, si essent timidiores, multo magis sibi eo capite utendum putarent. neque id a Clodio prætermissum est. dixit enim in concione a. d. III Non.·Nov. hoc capite designatis tribunis plebis præscriptum esse, quid liceret: tamen, in lege nulla esse ejusmodi caput, te non fallit. quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur. Ut Ninnium, aut ceteros fugerit, investiges, velim: et, quis attulerit; et, quare octo tribuni plebis ad senatum de me referre non dubitarint; [73] [sitne] quod observandum illud caput non putabant, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, soluti cum essent; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. id caput sane nolim novos tribunos plebis ferre: [74] sed ferant modo quidlibet: uno capite, quo revocabor, (modo res conficiatur,) ero contentus. Jam dudum pudet tam multa scribere. vereor enim, ne, re jam desperata, legas; ut hæc mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. sed si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio scripsit Visellius: ea mihi perplacet. nam Sextii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. Tertia est epistola prid. Id. Novemb. data: in qua exponis prudenter et diligenter, quæ sint, quæ rem distinere videantur; de Crasso, de Pompeio, de ceteris. quare oro te, ut, si qua spes erit, posse [75] studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata, rem confici, des operam, [76] ut uno impetu perfringatur; in eam rem incumbas, ceterosque excites. sin, ut ego perspicio cum tua conjectura, tum etiam mea, spei nihil est; oro obtestorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego mise-

p. 51. a.

sine dubio tribuni. sic placebat Corrado, sic edd. Aldi, Crat. Hervagii. *collegii* revocavit Victorius.

73 *Sitne, quod o. illud caput,* &c.] Hæc lectio est a Bosii e Ms. correctione. Edd. pr. *sive*. Locum alii aliter tentant. difficile est decernere. mihi videtur esse delendum *sitne* vel *sive*. ratio redditur relationis ad senatum. ita sic cohærebit oratio: quare trib. pl. cum ad senatum de me retulerint, quia illo capite se non impediri putabant, iidem tamen post in rogatione sua id metuerint, &c.

74 *Sed perferant modo quidlibet.*] *Perferant* verum non puto: nam de ferenda lege sermo est: legendumque: *sed ferant modo quidlibet*, vel *quod libet*, ut Grævius edidit cum aliis.

75 *Studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata.*] Multitudinem comparatam explicant de civibus ex omni Italia. Sed quis hanc multitudinem comparatam dicat? ea semper in deteriorem partem dicitur. Locum vitiosum puto; nec scio quomodo sit sanandus.

76 *Ut uno impetu perfringatur.*] Ed. Jens. *perfringantur*, quod et ceteri post eum edidere: idque referunt ad ea, quæ rem distineant. *perfringatur* melius est, quod ed. Rom. habet, restituit Victorius. id dicitur pro conficiatur, quo ante usus est, sed efficacius hoc est.

rum misere perdidi; neve quid eum patiare gravius consulere de se, quam expediat sororis tuæ filio. meum Ciceronem, cui nihil misello relinquo præter invidiam et ignominiam nominis mei, tuere, quoad poteris; Terentiam, unam omnium ærumnosissimam, sustentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar, cum primorum dierum nuntios
b. excepero. Tu ad me, velim, proximis litteris, ut se initia dederint, perscribas. Dat. prid. Kal. Decemb.

24 CICERO ATTICO S.

ANTEA, cum ad me scripsissetis, vestro consensu consulum provincias ornatas esse; etsi verebar, quorsum id casurum esset, tamen sperabam, vos aliquid aliquando vidisse prudentius: posteaquam mihi et dictum est, et scriptum, vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus; quod illa ipsa spes exigua, quæ erat, [77]videbatur esse sublata. nam si tribuni plebis nobis succensent, quæ potest spes esse? [78]at videntur jure succensere: cum et expertes consilii fuerint, qui causam nostram susceperant; et nostra concessione [79]omnem vim sui juris amiserint: præsertim cum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adjungerent. nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; [80]sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. Nam quod scribis, [81]ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum assecuturos fuisse; invitis tribunis plebis fieri nullo modo potuit. ita vereor, ne et studia tribunorum amiserimus, et, si studia maneant, vinclum illud adjungendorum consulum amissum sit. Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante, quam de nobis actum esset, amissa est; præsertim in ea causa, quæ non

77 *Videtur esse sublata.*] Scribendum est *videbatur*.

78 *At videntur.*] Sic pro *ac* legendum esse existimavi: nunc in ed. Rom. id reperi, ideoque recepi.

79 *Omnem vim sui juris.*] Sc. in ornandis provinciis consulem, quo usus erat ante Clodius.

80 *Sin velint nostra causa.*] Inepte Vulgg. *vellent*, cum in eadem orationis serie ante sit, *si velint*. et tamen nemo hic hæsit.

81 *Ni ita nobis placuisset.*] *Nobis* in exemplo meo, primum legens, pro vitio operarum habui, correxique *vobis*. Sed omnes edd. habent præter Jensonianam, quam alias proximi sequuntur, et Ascens. in quibus est *vobis*, quod restitui. Atticus scripserat utique, *ni ita nobis placuisset*: sed etiam post *assecuturi fuissent*: sed Cicero non verba Attici repetit, sed sententiam, narrando.

modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova. [82] neque enim umquam arbitror ornatas esse provincias designatorum: ut, cum in hoc illa constantia, quæ erat mea p. 52.
causa suscepta, imminuta sit, nihil jam possit non decerni. a.
iis, ad quos relatum est, amicis placuisse, [83] non mirum. erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. fuit omnino difficile non obsequi, vel amicissimo homini, Lentulo, vel Metello, qui simultatem humanissime deponeret. sed vereor, [84] ne, hos cum tamen tenere potuerimus, tribunos plebis amiserimus. hæc res quemadmodum ceciderit, et tota res quo loco sit, velim ad me scribas, et ita, ut instituisti. nam ista veritas, etiamsi jucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. IIII Id. Decemb.

CICERO ATTICO S. 25

POST tuum a me discessum litteræ mihi Roma allatæ sunt: ex quibus perspicio, nobis in hac calamitate tabescendum esse: neque enim, (sed bonam in partem accipies,) [85] si ulla spes salutis nostræ subesset, tu, pro tuo amore in me, hoc tempore discessisses. sed ne ingrati, aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kal. Jan. ubicumque erimus, sistas.

CICERO ATTICO S. 26

LITTERÆ mihi a Quinto fratre cum senatus consulto, quod de me est factum, allatæ sunt. mihi in animo est, legum lationem exspectare; et si obtrectabitur, utar auctoritate senatus, et potius vita, quam patria, carebo. Tu, quæso, festina ad nos venire.

82 *Neque e. u. a. ornatas esse pr. des.*] Sed antequam designati essent, sicut et ipsæ provinciæ ante decretæ ex lege Sempronia.

83 *Non mirum.*] Sic ed. Jens. habet. Edd. R. Ald. &c. *n. mirum sit*: quod revocavit male Grævius. nam id dicitur de re futura: at de præterita, ut hic, *iis placuisse*, dicitur *est*. quod Cicero sæpe omittit. itaque et *est* delevi, quod primus edidit Bosius. si e Ms. a glossatore fuit, ut *sit*.

84 *Ne hos tamen* - *tr. pl. amiserimus.*] Hæc est lectio ed. Rom. at Jens. *ne hos cum tenere potuerimus, trib. pl. miserimus*. *Potuerimus* non sane placet. est de re plane præterita: *potuissemus*. Sed optime utraque edd. pr. lectio conjungetur: *vereor, ne, hos cum tamen tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus.*

85 *Si ulla spes saluti nostræ subesset.*] Sic edd. pr. et Mss. fere. Primi *salutis nostræ* dedere Victorius et Hervagius, post P. Manut., &c. quod verum est. illud revocavit Bosius, Gruterus. illius constructionis exemplum nullum exstat.

27 CICERO ATTICO S.

b. EX tuis litteris, et ex re ipsa nos funditus perisse video. Te oro, ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseriis ne desis. ego te, ut scribis, cito videbo.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
ATTICUM
LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Hoc libro quatuor annorum epistolæ continentur. Tres primæ, P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote: quinque consequentes, Cn. Lentulo Marcellino, L. Philippo: post has, totidem Cn. Pompeio Magno II, M. Crasso: reliquæ usque ad finem, Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo Coss. scriptæ sunt. Necesse est autem aut eas una fuisse, aut non plures ab eo, qui epistolas congessit, inventas. Primæ igitur reditum Ciceronis continent: qui fuit prid. Non. Septembris, duodevigesimo mense, post ejus fugam: Quomodo area domus illius, pontificum sententiis liberata fuerit: domus ac villa publica pecunia restitutæ: et cum in reditu ejus summa annonæ caritas esset, SC. in sententiam illius factum est, quo Cn. Pompeio rei frumentariæ per quinquennium cura dabatur; cum eodem imperio, quod is bello piratico habuisset: item, ut T. Annius Milo sæpe cum Clodio, ædilitatis candidato, manu armisque dimicaverit, ne ejus comitia haberentur. Hæc in tribus primis epistolis. In proximis, quæ Cn. Lentulo Marcellino et L. Philippo Coss. scriptæ sunt, nihil est historia dignum, nisi de Domitii repulsa in petitione consulatus: qui etiam foro per vim pulsus sit: servo illius, qui lucernam præferebat, interfecto: Creati vero sunt ex interregno et per vim, Cn. Pompeius II, M. Crassus II: quorum anno scriptæ litteræ reditum Ptolemæi in regnum strictim attingunt: turpemque Crassi in provinciam Syriam profectionem, dirarum obnuntiatione neglecta. Porro autem litteræ quarti anni, Ap. Claudio videlicet et L. Domitio Coss. candidatorum ambitum et contentionem habent: quæ tanta fuit, ut M. Messalla et Cn. Domitius ex interregno, septimo hujus anni mense consules declarati vix denique fuerint: idque Q. Pompeio Rufo tribuno pl. qui intercessionibus comitia tollebat, in

carcerem conjecto ex SC. ceterisque, si quis impetum conaretur, deterritis. Continent etiam A. Gabinii reditum, nocturnumque in urbem ingressum, omnium hominum odium adversus illum: accusationem de majestate, quod contra senatus populique judicium Ptolemæum in regnum reduxisset: et quædam alia, sed pleraque privata atque domestica. Inter proxime superioris libri epistolas, atque hujus, menses octo fluxerunt: nimirum ex Kalendis Jan. ad Nonas Sept.

CICERO ATTICO S. 1

CUM primum Romam veni, fuitque, cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. cognoram enim, (ut vere scribam,) te in consiliis mihi dandis nec fortiorem, nec prudentiorem, quam me ipsum, nec etiam, pro præterita mea in te observantia, nimium in custodia salutis meæ diligentem; eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri, aut potius furoris particeps, et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse, plurimumque operæ, studii, diligentiæ, laboris ad conficiendum reditum meum contulisse. Itaque hoc tibi vere affirmo, in maxima lætitia, et exoptatissima gratulatione, unum ad cumulandum gaudium conspectum, aut potius complexum mihi tuum defuisse; quem semel nactus numquam dimisero: ac, nisi etiam prætermissos fructus tuæ suavitatis [1][præteriti temporis] omnes exegero, profecto hac restitu- p. 53.
tione fortunæ me ipse non satis dignum judicabo. Nos adhuc in nostro statu, quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem, et in senatu auctoritatem, et apud viros bonos gratiam, magis, quam optaramus, consecuti sumus. in re autem familiari, quæ quemadmodum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde laboramus, tuarumque non tam facultatum, quas ego nostras esse judico, quam consiliorum ad colligendas et constituendas reliquias nostras indigemus. Nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror, aut etiam nuntiis ac rumore perlata: [2] tamen ea scribam brevi, quæ te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere. Pridie Nonas Sext. Dyrrachio sum profectus, [3] ipso illo die, quo

1 *Præteriti temporis.*] Hoc mihi glossam olet. nam id est in *prætermissos.*

2 *Tamen ea scribam brevi.*] Sic Ms. Helmst. et alii. recte. Vulgg. *inscribam*, quod nullo modo verum esse potest.

3 *Ipso illo die.*] Melius Ms. Faerni *illo ipso*, ut alibi est.

lex est lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sext. ibi mihi Tulliola mea fuit præsto, natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundisinæ coloniæ [4] et tuæ vicinæ Salutis. quæ res animadversa a multitudine, summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. Ante diem VI Id. Sext. cognovi, cum Brundisii essem, litteris Quinti fratris, mirifico studio omnium ætatum atque ordinum, incredibili concursu Italiæ, legem comitiis centuriatis esse perlatam. inde [5] a Brundisinis honestissimis ornatus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint: ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, præter eos inimicos, quibus [6] id ipsum non liceret aut dissimulare, aut negare. Cum venissem ad portam Capenam, gradus tem-
b. plorum ab infima plebe completi erant: a qua plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata; similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit: in foroque, et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit: postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septemb. senatui gratias egimus. eo biduo cum esset annonæ summa caritas, et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodii; mea opera frumenti inopiam esse clamarent; cum per eos dies senatus de annona haberetur, et ad ejus procurationem sermone non solum plebis, verum etiam bonorum Pompeius vocaretur, idque ipse cuperet; multitudoque a me nominatim, ut id decernerem, postularet; feci, et accurate sententiam dixi; cum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, præter Messalam et Afranium. factum est senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem susciperet, lexque ferretur: [7] quo senatus consulto recitato cum continuo, more hoc insulso et novo, [8] plausum, meo nomine recitando, dedisset; habui concionem: omnes magistratus præsentes, præter unum prætorem, et

4 *Et tuæ vicinæ Salutis.*] Ædis Salutis, quæ erat vicina ædibus Attici in monte Quirinali.

5 *A Brundisinis honestissimis ornatus.*] Hoc sensum commodum non habet. Eleganter Guilielmius conjiciebat excidisse *SCtis*: quamquam talibus urbibus *SCta* non tribuuntur, *sed decreta*. mihi etiam in mentem venit *comitatus* pro *ornatus*.

6 *Id ipsum.*] Sc. se inimicos esse, quod ex glossa etiam in libris nonnullis est, ut edd. Rom. Jens., &c.

7 *Quo SCto recitato.*] *SCto* forte est a glossa: *recitato* sc. apud populum.

8 *Plausum - - dedisset.*] Videtur legendum *dedissent*. videtur ortum vulgatum ex eo, quod pro *continuo* libri quidam habent *concio*. Si vulgatum verum est, intell. populus e sensu, ex verbo *recitato*, sc. ap. populum.

duos tribunos plebis, dederunt. postridie senatus frequens, et omnes consulares nihil Pompeio postulanti negarunt. ille legatos quindecim cum postularet, me principem nominavit; [9] et ad omnia me alterum se fore dixit. legem consules conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum daretur: alteram Messius, qui omnis pecuniæ dat potestatem, et adjungit classem et exercitum, et majus imperium in provinciis, quam sit eorum, qui eas obtineant. [10] illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, hæc Messii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. Consulares, duce Favonio, fremunt; nos tacemus, et eo magis, quod de domo nostra [11] nihil adhuc pontifices responderunt. qui si sustulerint p. 54. a.
religionem, aream præclaram habebimus; superficiem consules ex senatus consulto æstimabunt: [12] sin aliter, demolientur; suo nomine locabunt; rem totam æstimabunt. Ita sunt res nostræ; ut in secundis, fluxæ; ut in adversis, bonæ. In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. præterea sunt quædam domestica, quæ litteris non committo. Quintum fratrem, insigni pietate, virtute, fide præditum, sic amo, ut debeo. Te exspecto; et oro, ut matures venire; eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. alterius vitæ quoddam initium ordimur. jam quidam, qui nos absentes defenderunt, incipiunt præsentibus occulte irasci: aperte invidere. vehementer te requirimus.

CICERO ATTICO S. 2

SI forte rarius tibi a me, quam a ceteris, litteræ redduntur; peto a te, ut id non modo negligentiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas: quæ etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei. nam ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus, esse, cui darem litteras. itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset, et

9 *Et ad omnia.*] Cum Grævio addidi *ad*, quod et ed. Jens. Asc., &c. habent.

10 *Illa nostra lex cons.*] Suam vocat, quia e SCto in ejus sententiam facta erat.

11 *Nihil adhuc p. responderunt.*] Sic Mss. Faerni, Helmst. pro *responderant*, quod et sine libris corrigendum erat, editque et Grævius.

12 *Sin aliter, demolientur - - æstimabunt.*] Tunstallus, p. 77. hæc *demolientur - - æstimabunt*, spuria judicat, et *sin aliter* *κατ' ἀποσιώπησιν* accipit, actum est de nobis. Sane non placent ista. primum ea, sine pontificum decreto, facere consules non poterant, et partim sunt in superiori.

quis esset status, atque omnes res nostræ quemadmodum essent, ut in secundis, fluxæ, ut in adversis, bonæ. Post illas datas litteras, secuta est summa contentio de domo. diximus apud pontifices pridie Kal. Octobres. acta res est accurate a nobis: et si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si umquam alias fuimus, tum profecto dolor et magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. itaque oratio
b. juventuti nostræ deberi non potest: quam tibi, etiamsi non desideras, tamen mittam cito. Cum pontifices decressent, ita, SI NEQUE POPULI JUSSU, NEQUE PLEBIS SCITU, IS QUI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRÆFECTUS ESSET, NEQUE POPULI JUSSU, AUT PLEBIS SCITU ID FACERE JUSSUS ESSET; VIDERI, POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREÆ MI RESTITUI; mihi facta statim est gratulatio. [13]nemo enim dubitabat, quin domus nobis esset adjudicata. tum subito ille in concionem ascendit, quam Appius ei dedit. [14]nuntiat jam populo, pontifices secundum se decrevisse; me autem vi conari in possessionem venire. hortatur, ut se et Appium sequantur, et suam Libertatem ut defendant. Hic cum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam; ego statueram illuc non accedere, nisi cum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent. Kal. Octob. habetur senatus frequens. adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores: a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quæsivit, quid essent in decernendo secuti. tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit, religionis judices pontifices fuisse, legis senatum: se et collegas suos de religione statuisse, in senatu [15]de lege statuturos. quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundum causam nostram disputavit. cum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere; neque ei finis est factus: sed tamen,

13 *Nemo dubitabat.*] Sic recte pro *dubitat* editum est in ed. Manutii majori sive secunda. nam in *dubitat* est vitium puerile, ortum, ut sæpe, e compendio scripturæ, cum sequatur *esset adjudicata.*

14 *Nuntiat jam populo.*] Displicuit viris doctis *jam*, idque varie e conjectura et libris scr. correxere. Edd. pr. habent primo *nuntiant:* quod non spreverim; nam ad Clodium et Appium simul pertinere potest, quem et post cum Clodio conjungit. *jam* sane verum non videtur. an factum est e *tum?* ut passim in libris scriptis animadversum est fieri solitum a librariis. Tunstallus, p. 88. *nuntiat in omni populo.* non bene.

15 *De lege statuturos.*] Tunstallus ibidem addit *cum senatoribus*, e libro, qui haberet *cum senatu.* Sed id frigide redundat. inest in *senatu.* post sic corrigit: *Itaque suo quisque horum loco r. s.* *Itaque* non displicet nimis, sed tamen *suo* commode, ut alibi in tali sensu, abest.

cum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. cum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini; omnibus præter unum assentientibus, Serranus intercessit. de intercessione statim ambo consules referre cœperunt. cum sententiæ gravissimæ dicerentur; senatui placere, mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi; si quæ vis esset facta, senatum existimaturum, ejus opera factum esse, qui senatus consulto intercessisset: Serranus pertimuit; et Cornicinus ad suam [16] veterem fabulam rediit: abjecta toga, se [17] ad generi pedes abjecit. ille noctem sibi postulavit: non concedebant. [18] reminiscebantur enim Kal. Januar. [19] vix tamen de mea voluntate concessum est. postridie senatus consultum factum est id, quod ad te misi. deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt: [20] illam porticum redemtores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. nobis superficiem ædium consules de consilii sententia æstimarunt H-S vicies; cetera valde illiberaliter: Tusculanam villam quingentis millibus; Formianum H-S ducentis quinquaginta millibus. quæ æstimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur. Dices, quid igitur causæ fuit? dicunt illi quidem, pudorem meum; quod neque negarim, neque vehementius postularim. sed non est id. nam hoc quidem etiam profuisset. verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci. sed, ut spero, jam renascuntur. tu modo ad nos veni: quod vereor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias. Quoniam acta quæ sint, habes: de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me a Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re [21] impedirer, quod ne, si vellem, mihi esset integrum, aut, si co-

p. 55. a.

16 *Veterem fabulam.*] Vide notam ad verba *reminiscebantur K. J.*

17 *Ad generi.*] Serrani. conf. ad Quir. p. R. 5. et Clav. in *Oppius.*

18 *Remin. Kal. Jan.*] Quibus eodem modo, velut soceri precibus commotus, cum spatium cogitandi petisset et impetrasset, tamen intercessionem non retractavit.

19 *Vix tamen sibi, &c.*] *Sibi* delevi, ut voluit Faernus. est enim contra latinitatem, deberetque esse *illi.* est repetitum e proxime superioribus.

20 *Illam porticum.*] Quasi Clodiam, quia ab eo quædam in ea ædificata erant.

21 *Impedirer, quod ne, &c.*] In *quod ne*, quod est a Bosio, valde variant libri edd. et scr. Rom. habet *quod nisi*, ut Mss. Grævii, Tornæs. idque secutus est Vict. ed. Jens. *quin nisi.* Manut. et Lamb. *quod minus.* sed e conjectura. Ego putem vel *quin si* e vestigiis ed. Jens. aut *quo ne* pro quo minus, unde factum sit *quod ne.*

mitia censorum proximi consules haberent, [22] petere [posse],
b. aut votivam legationem [23] sumsisse prope [24] omnium fanorum, lucorum. sic enim nostræ rationes postulabant. sed volui meam potestatem esse vel petendi, vel ineunte æstate [25] *exeundi: et, interea me esse in oculis civium, de me optime meritorum, non alienum putavi.* Ac forensium quidem rerum hæc nostra consilia sunt: domesticarum autem valde impedita. Domus ædificatur. scis, quo sumtu, qua molestia reficiatur Formianum; quod ego [26] nec relinquere possum, nec videre. Tusculanum proscripsi: suburbano non facile careo. amicorum benignitas exhausta est in ea re, quæ nihil habuit præter dedecus; (quod sensisti tu absens;) [27] quorum studiis ego, et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus. quo in genere nunc vehementer laboratur. Cetera, quæ me sollicitant, μυστικώτερα sunt. amamur a fratre, et a filio. te exspectamus.

3 CICERO ATTICO S.

AVERE te, certo scio, cum scire, quid hic agatur, tum mea a me scire; non quo certiora sint ea, quæ in oculis omnium geruntur, si a me scribantur, quam cum ab aliis aut scribuntur tibi, aut nuntiantur; verum ut perspicias ex meis litteris, quo animo ea feram, quæ geruntur: et qui sit hoc tempore aut mentis meæ sensus, aut omnino vitæ status. Armatis hominibus ante diem tertium Non. No-

22 *Petere posse.*] Ed. Rom. *p. posset*, Jens. *possem*, unde factum *posse*. Sed hoc verbum mihi a glossa natum videtur. nam id est in *integrum esset*. nuspiam in hac formula additur.

23 *Sumsisse.*] Hoc a Victorio esse dicit Grævius: sed is ex ed. Rom. sumsit, habetque et ed. Jens. ex eo Manutius fecit *sumere*, quod et Lamb. secutus est.

24 *Omnium fanorum, lucorum.*] Ed. Rom. *locorum*, ut Jens. *o. fanorum et locorum sacrorum*. Unde Corradus corrigit *omnium locorum sacrorum*. quod placet. *Fanorum, lucorum* Bosius e Mss. duobus edidit. Sensus est: ut possem legationem liberam suscipere ad votum solvendum, quocumque loco sacro vellem. Sed quorsum additur *prope?* vereor, ne totum hoc sit a glossatore, legationem votivam explicare volentis. nam nuspiam tale quid additur votivæ aut liberæ legationi.

25 *Exeundi.*] Sc. per legationem votivam, quo vellem.

26 *Nec relinquere possum, nec videre.*] Non relinquere, propter amorem istius villæ, nec videre, propter dolorem e ruina.

27 *Præsentes, quorum st.*] Sic libri omnes. Malasp. corr. *præsensque*, quod nec Grævio displicet. Sed obstat τὸ *quorum*. Si lectio sana est, intelligendum *sensere*, e *sensisti*. Recte judicatum est, locum esse vitiosum. Ego *præsentes* glossam esse puto. Locus sic est constituendus: *amicorum benignitas exhausta est -- dedecus, (quod sensisti tu absens) quorum studiis ego*, &c. nec dubitavi sic edere. Sensus est: non possum amicorum copiis in restituendis villis uti; nam iis jam abunde usus sum in exsilio tolerando: nec eorum mihi jam benignitate tali opus esset, si ii, quorum opera revocatus sum, non impedissent, quo minus satis liberalis in meis jacturis sarciendis, senatus esset. *copiis* accipio pro *opibus*: et fortasse sic legendum. nam de divitiis intelligere, res non sinit.

vemb. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quæ ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur, et ad tectum pæne pervenerat. Quinti fratris domus primo fracta conjectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata jussu Clodii, inspectante urbe, conjectis ignibus, p. 56. a.
magna querela et gemitu, non dicam bonorum, [28]qui, nescio, an nulli sint, sed plane hominum omnium. [29]ille vehemens ruere: post hunc furorem nihil nisi cædem inimicorum cogitare; vicatim ambire; servis aperte spem libertatis ostendere. etenim antea, cum judicium nolebat, habebat ille quidem [30]difficilem manifestamque causam, sed tamen causam: [31]poterat infitiari; poterat in alios derivare; poterat etiam aliquid jure factum defendere. post has ruinas, incendia, rapinas, desertus a suis, vix jam Decimum designatorem, vix Gellium retinet: servorum consiliis utitur: videt, si omnes, quos vult, palam occiderit, [32]nihilo suam causam difficiliorem, quam adhuc sit, in judicio futuram. itaque ante diem tertium Idus Novemb. cum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis. clamor, lapides, fustes, gladii, hæc improvisa omnia. discessimus in vestibulum Tettii Damionis. qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt. ipse occidi potuit. sed ego diæta curari incipio: chirurgiæ tædet. ille omnium vocibus cum se non ad judicium, sed [33]ad supplicium præsens trudi videret,

28 *Qui nescio an ulli sint.*] Sic omnes edd. nec quisquam hic hæsit. Correxi *nulli*. Littera prima absorpta est in libris a finali in *an*, ut aliis locis, vel inscitia latinitatis veræ. Vult dicere Cicero: vereor, ne nulli, vel ut ulli sint: id est manifestum, sed hoc in illa formula est, *nescio an nulli sint*, quod modeste affirmat. v. Clav. in *haud*. Res hodie est liquida, ut de hac mea correctione dubitari non possit.

29 *Ille vehemens ruere.*] *Ruere* restitutum esse dicunt e libris scr. pro *furere*: sed id jam erat in edd. pr. Rom. Jens. Asc. *furere* est ab Aldo, per conjecturam e *furorem*. pro *vehemens* libri scr. quidam *vehementer*, quod placebat Junio et Grævio. mihi non. Cicero *ruere* simpliciter ponit. v. Clav. atque omnino mihi et *vehemens* de glossa suspectum est.

30 *Difficilem manifestamque causam.*] Quæ ita manifeste falsa esset, ut vix defendi posset: sermo est de judicio de vi, cujus reum fecerat Milo.

31 *Id poterat infitiari: poterat.*] *Id* friget, semperque putavi delendum. delevique, cum et ab edd. Jens. Asc. abesse reperi. Aldus e Romana sumsit, unde in omnes alias venit.

32 *Nihilo - - difficiliorem.*] Nam jam ita difficilis erat, ut difficilior fieri non posset. efficaciter ad exprimendam magnitudinem difficultatis.

33 *Ad suppl. præsens trudi videret.*] Hæc lectio est ex ed. Jens. in qua, nescio quare, ita hæserint viri docti, eamque corruptam judicarint, cum nil melius e libris protulerint. Victorius e libro, nescio quo, commemoravit pro eo *videri*, nihil ipse judicans de correctione, vitiosum tamen id existimans. Inde fieri volebat Corradus *vocari*: nempe, quia hoc est usitatum in ea re verbum. Grævius inde faciebat *vadari*. Sed id semper simpliciter dicitur, et est minus, quam pro re præsenti. Nemo hic inspexit ed. Rom., quæ habet *urgeri*. quæ et ipsa bona lectio est. Sed tamen *trudi* præfero; nec id est profecto ex ingenio librarii: sed *urgeri* potest ejus

omnes Catilinas, Acidinos postea reddidit. nam Milonis domum, [34]eam, quæ in Germalo, pridie Idus Novemb. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora v cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. ipse domum P. Sullæ pro castris sibi ad eam impugnationem sumserat. tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit; [35]sed ille
b. in interiora ædium: Sulla in senatu postridie Idus: domi Clodius. egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit, adjuvante Oppio, etiam hercule [36]familiari tuo; de cujus constantia, virtute [37]tuæ verissimæ litteræ. Sextius furere. ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam areæ, incendiorum, periculi mei, judicio complecteretur, eaque omnia comitiis anteferret: proscripsit, se per omnes dies comitiales de cælo servaturum. conciones turbulentæ Metelli, temerariæ Appii, furiosissimæ Publii. hæc tamen summa: nisi Milo in campum obnuntiasset, comitia futura. ante diem XII Kal. Decemb. Milo media nocte cum magna manu in campum venit. Clodius, cum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum lætitia, summa cum gloria. contentio [38]fratrum trium turpis, fracta

verbi glossa esse. Verbum *vocari* erat lenius quam pro re: quid poterat melius pro eo dici, quam *trudi*? Sic *ad mortem trudi* dixit Cicero de Socrate, cum poculum mortiferum bibendum esset, Tusc. I, 30. extr.

34 *Eam, quæ in Germalo.*] Addidi *in* ex ed. Rom. *Germalo* est e verissima correctione Turnebi. nam is mons in urbe, ubi Milo domum habebat, in qua non habitabat, sed in altera, quæ mox *Anniana* est.

35 *Sed ilicet interiorem - - Clodius.*] Hic locus varie et corrupte exhibetur in libris scr. et edd. Varietatem præcipuam, nec accurate commemoratam ante afferemus, et locum nostro modo constituemus. Tenendum autem, Ciceronem hic abrupte locutum, ut celeritatem fugientis Clodii exprimeret. Ex hac ratione bene se habet alterum et tertium membrum: nisi quod *se in sen.* vitiosum est, abestque *se* ed. Jens. Respondent sibi, *Sulla in senatu, Clodius domi,* accurate. In primo membro est varietas illa. Ed. Rom. habet: *sed ille se in interiorem partem ædium recepit,* quod sensu bene habet, sed languet comparatum sequentibus. deterius etiam ed. Jens. *sed ille ex interiore abditu ædium prosiliit.* eadem alteri membro addit *non venit:* quod manifeste est a glossa. Hæc deinde varie vel per conjecturas, vel per libros alios mutata sunt. Jac. Gronovius e conjectura non inelegante edidit *sed ilicet interiorem*: Grævius, *ille se in interiorem ædium*: mitto Tunstallum, p. 39. qui audacius corrigit. Ego, *quia libri* quidam habent *interiora* et *interiore, sine ædium,* edidi: *sed ille in interiora.*

36 *Familiari tuo.*] Videtur esse Hortensius.

37 *Verissimæ litteræ.*] Grævius bene addit *tuæ*, ut et placebat Malaspinæ.

38 *Fratrum trium.*] Metelli, Appii, Clodii, quos ante nominavit.

vis, contemtus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur: nihil esse, quod in campum nocte veniretur: se hora prima in Comitio fore. itaque ante diem XI Kal. in Comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat: assequitur [39]inter lucos hominem Milo; obnuntiat. ille se recepit, magno et turpi Q. Flacci convicio. ante diem X Kal. nundinæ. concio biduo nulla. ante diem VIII Kal. hæc ego scribebam, hora noctis nona. Milo campum jam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur. [40]pauci pannosis linea laterna. meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consilii. miranda virtus est. [41]nova quædam divina mitto. sed hæc summa est. comitia fore non arbitror. reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto. [42]si se inter viam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. non dubitat facere; præ se fert; casum illum nostrum non extimescit. numquam enim cujusquam invidi et perfidi consilio est usus: nec inerti nobili crediturus. Nos animo duntaxat vigemus, etiam magis, quam cum florebamus: re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati, pro facultatibus nostris, [43]ne omnino exhaustus esset, illo recusante, subsidiis amicorum respondemus. quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus. quare appropera.

p. 57. a.

CICERO ATTICO S. 4

PERJUCUNDUS mihi Cincius fuit ante diem tertium Kalend. Febr. ante lucem. dixit enim mihi, te esse in Ita-

39 *Inter lucos.*] Locus in Capitolii descensu, ubi asylum fuit. v. Liv. I, 8. ubi v. Intt. et qui ab iis commemorantur.

40 *Paucis pannosis linea laterna.*] Hæc est lectio Bosii. Magna varietas est in scr. et edd. in libris pluribus sunt nominativi. nempe homines infimæ modo conditionis et pauperes ibi erant.

41 *Nova quædam divina mitto.*] Hoc quid sit, nemo dixit: et quæ latinitas *nova divina?* Suspicatus sum *divinare*: quod bene consentit sequentibus, quæ sunt omnia de futuris.

42 *Si se inter viam obtulerit.*] Hoc e corruptis librorum lectionibus factum a P. Manutio. Cur autem non servatum, quod est in ed. Jensoni et quibusdam sequentibus: *si se ituro Lanuvium in via obtulerit?* quod tamen certum sensum habet. in quo tamen *in via* e glossa esse videtur: nisi illud, *ituro Lanuvium*, ex eventu additum a glossatore. Sed nil certi est. Tunstallus, p. 52. *si se in turba obtulerit.*

43 *Ne omnino exh. esset - - respondemus.*] Temporum ratio postulat *sit.* pro *illo* videtur legendum *ipso.* Gronovius *respondemus* accipiebat pro *solvimus.* nam debitores eleganter dicuntur respondere, cum solvunt, quod debent. probante Grævio. male. v. Clav.

lia, seseque ad te pueros mittere: quos sine meis litteris ire nolui: non quo haberem, quod tibi, præsertim jam prope præsenti, scriberem; sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse. quare advola ad nos, eo animo, ut nos ames, te amari scias. cetera coram agemus. hæc properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis. perbelle feceris, si ad nos veneris. [44] offendes designationem b. Tyrannionis mirificam librorum meorum: quorum reliquiæ multo meliores sunt, quam putaram. [45] etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris: iisque imperes, ut sumant membranulam; ex qua indices fiant, quos vos Græci, ut opinor, [46] σvλλάβους appellatis. Sed hæc, si tibi erit commodum. ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhærescere, et Piliam adducere. ita enim et æquum est, et cupit Tullia. [47] Mediusfidius ne tu emisti locum præclarum. gladiatores audio pugnare mirifice. si locare voluisses, duobus his muneribus liberasses. Sed hæc posterius. tu fac venias: et de librariis, si me amas, diligenter.

44 *O. designatione T. m. l. m. bibliothecam.*] Hæc est lectio ed. Rom. nisi quod ea habet *designationem*. lectiones aliæ e corrupta ed. Jens. natæ sunt. atque ea facilis est. sed mihi tamen suspectum semper fuit *bibliothecam*, quod vidi et Lambinum sensisse. nam videtur potius, si ab Cicerone est hoc verbum, dicturus fuisse *cujus reliquiæ*, et designatio librorum est ipsa bibliotheca. denique venustas loci minuitur, quæ est in eo, quod designatorem facit Tyrannionem, qui libris, ut hominibus in pompa, nuptiis, &c. locum cuique suum adsignat. denique edd. pr. Rom. Jens. consentiunt in *designationem*, quod non fert *bibliothecam*. et quis dicat *bibliotheca librorum?* Itaque scribam: *offendes designationem Tyrannionis mirificam librorum meorum.*: denique edidi cum Grævio mox, *quam putaram*, pro *putaras*. sic edd. pr.

45 *Etiam velim mihi mittas.*] Sic mea sponte correxeram ex lege latinitatis vulgatum *vellem*, cum ita reperi in edd. pr. Rom. Jens. Ald. &c.

46 Συλλάβους *app.*] V. Clav. in Græcis. ubi docui σιλλύβους scribendum.

47 *Mediusfidius ne tu emisti locum præclarum.*] Sic volebat Malaspina: et sic habet ed. Rom. *næ* est ex ed. Jens. in qua *mediusfidius* ad antecedentia refertur. exempla similia sunt apud comicos, ut docuit ille: *ædepol ne tu*, vel *nos*. Difficultatem habet *locus*, qui emtus esse dicitur ab Attico: item reliqua. J. Fr. Gronovius accipiebat de loco in spectaculis, de Sest. II, 7. sed loca in spectaculis non emebantur. nec reliqua consentiunt, ut vidit Grævius: qui locum putat intelligi, ubi gladiatores exercerentur, quos aliis, edentibus munera, locaret, ut æs alienum ex ea emtione contractum dissolveret. ita et P. Manutius. Sed durum est, talem palæstram simpliciter *locum* dici. nam quod infra dicit, se Dionysio præceptori Ciceronem *ædificasse locum*, id non satis simile est, quia ibi ad hominem refertur, qui ibi habitet, doceat. nec credibile est, Atticum aliena pecunia emisse, qui tam dives esset. melius Popina, qui *locum* de ludo glad. capit, et *liberasses* explicat, ut manumittere gladiatores posses, recepta pecunia tua, etiam cum fœnore. *Locum* ergo capiemus de ludo cum gladiatoribus in eo ludo: nisi legamus *ludum*.

CICERO ATTICO S. 5

AIN tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique, quam a te? cur igitur cuiquam misi prius? urgebar [48]ab eo, ad quem misi, et non habebam exemplar. quid? etiam (dudum enim circumrodo, quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse [49]παλινῳδία. sed valeant recta, vera, honesta consilia. non est credibile, quæ sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse, et ut essent, si quicquam haberent fidei. senseram, noram, inductus, relictus, projectus ab iis; tamen hoc erat in animo, ut cum iis in republica consentirem. iidem erant, qui fuerant. vix aliquando, te auctore, resipui. Dices, ea te monuisse, suasisse, quæ facerem; non etiam ut scriberem. ego mehercule mihi necessitatem volui imponere hujus novæ conjunctionis; ne qua mihi liceret labi ad illos, [50]qui etiam tum, cum misereri mei debent, non desinunt invidere. sed tamen modici fuimus ὑποθέσει, ut scripsi. erimus uberiores, p. 58. a.
si et ille libenter accipiet, et hi subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quæ Catuli fuerat, [51]a Vettio emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me ædificare, [52]vendere ajunt oportuisse. sed quid ad hoc? si, quibus sententiis dixi, quod et ipsi probarent, lætati sunt tamen, me contra Pompeii voluntatem dixisse? [53]finis: sed quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare; demus operam, ut ab iis, qui possunt, diligamur. Dices: vellem jampridem. scio te voluisse, [54]et me asinum germanum fuisse. sed jam tempus est me ipsum a me amari,

48 *Ab eo, ad q. m.*] Cæsar intelligendus aut Pompeius, de cujus laudibus in eo libro, de quo sermo est, h. e. de consulatu suo.

49 Παλινῳδία.] Retractatio laudum, quas tribuerat Cæsari, Pompeio, &c. quos principes mox vocat.

50 *Qui etiam tum, cum m. m. debent.*] Sermo est de tempore præsenti. itaque *etiam tum* est pro etiam nunc. nisi legendum *etiamdum* vel *etiamnum*. Tacit. A. III, 61. tamen *tum etiam* habet pro *etiamnum*.

51 *A Vettio me emisse.*] Ab homine longe me inferiori: qui si villam Catuli habere potuit, cur non et ego, etsi homo novus, tamen consularis? Ceterum *a Vectio* est e Ms. Faerni: edd. pr. non habent, quæ nec habent *me*. itaque hoc quidem delevi.

52 *Vendere ajunt oportuisse.*] Sc. vel modestiæ causa, ne depressus exsilio magnifice habitarem, vel ne sumtus ædificationis fierent, quibus ego non sufficerem. Post forte legendum, ut alibi est, *sed id q. u. h.*

53 *Finis: sed quoniam.*] Sic ed. Jens. Sed omnes proximæ, etiam quæ e Jensoniana ductæ sunt, omisere *finis*. quod et ed. Rom. abest. e Mss. reposuere Bosius et alii: Grævius conjiciebat. *Finis sit, quoniam.* vulgatum hodie melius puto. Tunstallus, p. 111. corrigit *sinis*. putat Atticum fingi dicere, se sinere et facile pati istam optimatium improbitatem.

54 *Et me asinum germanum fuisse.*] Plane stupidum, qui non te audierim. Sed lectio est e conjectura e vitiosæ librorum scripturæ vestigiis.

quando ab illis nullo modo possum. Domum meam quod crebro invisis, est mihi valde gratum. [55] Viaticum Crassipes præripit. Tu de via recta in hortos. videtur commodius ad te. postridie scilicet: quid enim tua? sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione [56] et sittybis. eos velim laudes.

6 CICERO ATTICO S.

DE Lentulo scilicet sic fero, ut debeo. virum bonum, et magnum hominem, et in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus; nosque malo solatio, sed nonnullo tamen, consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus, non [57] ut Saufeius et vestri; immo hercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex ejus incendio esse ereptus. nam quid fœdius nostra vita? præcipue mea? nam tu quidem, etsi es natura πολιτικὸς, tamen [58] nullam habes propriam servitutem: [59] communi frueris nomine. ego vero, qui, si loquor de republica, quod oportet, insanus; si, quod opus est, servus
b. existimor; si taceo, oppressus et captus; quo dolore esse debeo? quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quod ne dolere quidem possum, ut non ingratus videar. quid, si cessare libeat, et in otii portum confugere? nequicquam. immo etiam in bellum et in castra. ergo erimus ὀπαδοὶ, qui ταγοὶ esse noluimus? sic faciendum est. tibi enim ipsi, cui utinam semper paruissem! sic video placere. [60] reliquum est, Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει· non mehercule possum; et Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. verumtamen id ipsum mecum in his locis commentor, [61] ut ista improbem; idque tu, cum una erimus, confirmabis. A

55 *Viaticum Crassipes præripit.*] Crassipes novus gener Ciceronis: ei quia dos danda erat, Ciceroni sumtus itineris circa villas faciendi deerat.

56 *Et sittybis.*] Hoc est e conjectura e vitiosis lectionibus librorum. idem verbum hic debet esse, quod supra, ep. 4. ubi vid.

57 *Ut Saufeius et vestri.*] Epicurei, quorum sectam Atticus sequebatur, qui nihil dolent, nisi sua mala.

58 *Nullam propriam servitutem.*] Quia sc. remp. non administrarat, sed semper privatus vixerat.

59 *Communi frueris nomine.*] Sc. servitutis: servitutem omnibus communem modo sentis, quæ est levior propria servitute, qualis mea est.

60 *Reliquum est.*] Sic conjiciebat Malaspina. immo sic ed. Rom. quam nemo hic inspexit. alii libri scr. et edd. *reliqua, reliquia, reliqui*, quod Victorius edidit, male defendit Grævius exemplis, in quibus *reliqui* est cum *quid, aliquid, nihil*: quæ sunt omnia aliena.

61 *Ut ista improbem.*] Quomodo ita improbem, ut ne nimis offendam. Malaspina corrigit e duobus Mss. *probem*, sc. salva dignitate, sive ut amici suadent; quod cum Grævio probo.

te litteras crebro ad me scribi video; sed omnes uno tempore accepi. quæ res etiam auxit dolorem meum. casu enim trinas ante legeram, quibus, meliuscule Lentulo esse, scriptum erat. ecce quartæ fulmen. [62] sed ille, ut scripsi, non miser; nos vero ferrei. Quod me admones, [63] ut scribam illa Hortensiana: in alia incidi, non immemor istius mandati tui. sed mehercule incipiendo refugi; [64] ne, qui videar stulte illius amici intemperiem non tulisse, rursus stulte injuriam illius faciam illustrem, si quid scripsero; et simul, ne βαθύτης mea, quæ in agendo apparuit, [65] in scribendo sit oculatior, et aliquid satisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus. tu modo quam sæpissime ad me aliquid. Epistolam, Lucceio nunc quam misi, qua, meas res ut scribat, rogo, fac ut ab eo sumas: valde bella est: cumque, ut approperet, adhorteris: et, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias. Domum nostram, quoad poteris, invisas. [66] Vestorio aliquid significes. valde enim est in me liberalis. p. 59. a.

CICERO ATTICO S. 7

NIHIL εὐκαιρότερον epistola tua, quæ me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Chærippus; [67] mera monstra nuntiarat. De Apollonio quod scribis, qui illi dii irati, homini Græco, [68] qui conturbare quidem putat sibi licere; quod equitibus Romanis. nam Terentius suo jure. [69] De Metello,

62 *Sed i. u. s. non miser, nos vero ferrei.*] Victorius corrigebat, *nos vero servi*, quod et Manutius recepit. id bene consentit cum superioribus: ad quæ Ciceronem respexisse patet e verbis, *ut scripsi.* nec *ferrei* commode τῷ *miser* opponitur.

63 *Ut scribam illa Hortensiana.*] Ad librum Hortensii nomine inscriptum de philosophia referunt. Sed is non commode sic dicatur, ut opinor.

64 *Ne, quod videor stulte - - tulisse, rursus stulte*, &c.] *Quod videor* verum esse non potest. Correxi *qui videar*: ita latinitas postulat. *videar* habet ed. Jens. eademque *ne quidem. qui* conjecere etiam Nizolius et Lambinus. post *faciam* delendum putat Grævius, quod et Ms. Helmst. abest. placet.

65 *In scribendo sit oculatior.*] Sic pro *occultior* e Ms. edidit Bosius: bene. v. Clav.

66 *Vestorio aliquid significes.*] Sc. fac intelligat aliquo modo, cum mihi et tibi gratum facere, cum sit in me tam liberalis.

67 *Mera monstra nuntiarat.*] Magnum periculum Quinti ægrotantis.

68 *Qui conturbare*, &c.] *Conturbare* pertinet ad rem pecuniariam, sed varie dici potest de peccatis in ea: genus peccati et fraudis intelligi e contextu debet. Manutius de ordine solutionis perturbato accipit, cum posterioribus debitoribus prius solvitur, quam prioribus: quod ex or. pro Plancio firmatur, c. 28. id scilicet publicanis licere, non aliis. Si acceperimus pro decoquere, totus locus erit ironicus in Terentium equitem R. qui decoxerat. idque mihi prope magis placet.

69 *De Metello.*] Est is, quem supra, ep. 3. cum Clodio et Appio conjunxerat. nam improbum hominem fuisse et Ciceroni inimicum, illa ἀποσιώπησις, *qui quidem*, et sequentia docent. Nempe et is conturbarat.

οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν. sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui quidem. [70]tibi numi meo periculo sint. quid enim vereris, [71]quemcumque heredem fecerit. nisi Publium fecit. [72]verum fecit non improbe; quamquam fuit ipse. quare in hoc thecam numariam non retexeris. in aliis eris cautior. Mea mandata de domo curabis: præsidia·locabis: Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. quid quæris? equidem dolui. ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων. Quod superest, etiam puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

8 CICERO ATTICO S.

MULTA me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis, quam patina tyrotarichi. nam de rauduscula quod scribis, μήπω μέγαν εἴπῃς, πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς. ædificati tibi in agris nihil reperio. [73]in oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum quidem nostris ædibus. hoc scito, [74]Antium esse Romæ, ut Corcyræ Buthrotum illud tuum. nihil quietius, nihil alsius, nihil amœnius. εἴη μισητὸς φίλος οἶκος. postea vero quam Tyrannio mihi libros
b. disposuit, mens addita videtur meis ædibus: qua quidem in re mirifica opera Dionysii, et Menophili tui fuit. nihil venustius, quam [75]illa tua pegmata, postquam mi sittybis libros illustrarunt. valde est. Scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita, bene si rem gerunt: non quæro, male si se gessere. Apenas vix discesserat, cum epistola: [76]quid ais? putasne fore, ut legem non ferat? dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudisse videor. verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem,

70 *Tibi numi meo periculo sint.*] Dictum et hoc ironice. solutionem a me pete, si ex hereditate non accipies: scil. Cicero solvere non potuisset, qui tum pecuniæ inopia laborabat, ut sæpe ipse dicit. et sequentia omnia sunt talia. ironia intelligitur e clausula: *in aliis eris cautior.*

71 *Quemcumque heredem fecit.*] Hic legendum *fecerit.*

72 *Verum fecit non improbe.*] Si Clodium fecit, quia ejus sororem in matrimonio habet. in *fuit ipse* intell. improbus, ex *improbe*, quod per εὐφημίαν, ut ante, omisit.

73 *In oppido.*] Antium intelligi, e sequentibus patet.

74 *Antium Buthrotum esse -- tuum.*] Omnes explicationes hujus loci sunt contortæ. Puto *Buthrotum* esse alieno loco, et verba sic esse ordinanda: *Antium esse Romæ, ut Corcyræ Buthrotum illud tuum.* nec dubitavi sic edere. Ita sensus facilis: ita Antium comparatur Romæ, ut B. quod tibi tam jucundum est, Corcyræ.

75 *Illa tua pegmatā, postquam -- valde est.*] Hæc fere sunt e correctionibus virorum doctorum. *pegmata* bene pro *poemata.* reliqua *mihi sittybis l. i.* e superioribus, ep. 5. extr. ubi v. Sensus est: postquam libris meis titulos addidere, plutei, ad modum structi tuorum, admodum pulchri facti sunt. reliquum non intelligo.

76 *Quid ais? putasne fore, &c.*] Historiam, quam hic locus respicit, ignoramus: nec explicare possumus.

quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. De Trebonio prorsus tibi assentior. [77] De Domitio,

> Σύκῳ μὰ τὴν Δήμητρα σῦκον οὐδὲ ἓν
> Οὕτω ὅμοιον γέγονεν,

quam est ista περίστασις nostræ: [78] vel quod ab iisdem, vel quod præter opinionem, vel quod viri boni nusquam. unum dissimile, quod huic merito. nam de ipso casu nescio, [79] an illud melius. quid enim hoc miserius, quam eum, qui [80] tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? [81] præsertim cum aut solus, aut certe non plus, quam cum altero petat. si vero id est, quod nescio an sit, [82] ut non minus longas jam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeat, quam factorum; quid illo miserius, nisi respublica? in qua ne speratur quidem melius quidquam. [83] De Natta ex tuis primum scivi litteris: oderam hominem. De poemate quod quæris; quid [84] si cupiat effugere? quid? sinas? [85] De Fabio Lusco quod eram exorsus; homo peramans semper nostri fuit, nec mi umquam odio. satis enim acutus et permodestus, ac bonæ frugi. eum, quia non videbam, abesse putabam. audivi ex Gavio hoc Firmano, Romæ esse hominem, et fuisse assiduum. percussit animum. dices, tantulane causa? permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. [86] quid sit, quod se a me remorit, si modo removit, ignoro. p. 60. De eo, quod me mones, ut et πολιτικῶς me geram, et τὴν a. ἔσω γραμμὴν teneam; ita faciam. sed opus est majore pru-

77 *De Domitio.*] L. Ænobarbo, consulatus candidato, ut e seqq. patet.

78 *Vel quod ab iisdem.*] Ei invidetur, vel impeditur.

79 *An illud melius.*] Quod mihi accidit per invidiam aliorum, etsi in alio genere se.

80 *Tot annos, quot habet.*] Per omnem vitam. facete. nobiles homines per ipsam nobilitatem videbantur designati anno suo, quod ii solerent fere semper anno suo designari; quod secus erat in hominibus novis.

81 *Præsertim cum aut solus, aut certe non plus, quam cum altero petat.*] In his quoque ironia aut jocus est, etsi obscurior, ut opinor, in potentiores, quales Pompeius, Cæsar, Crassus, qui ita in potestate haberent honores, ut imperare potius, quam petere viderentur.

82 *Ut non minus - - quam factorum.*] Nova ironia. Sensus est: si jam de fama aut alio modo scit, consulatum jam in multos annos privatim a potentioribus illis esse adsignatos, quibus velint, ut ei spes consulatus in permultos annos adempta sit. *Fasti codicillorum* sunt fasti privati.

83 *De Natta.*] V. Clavis.

84 *Si cupiat effugere.*] Nempe, e tenebris domesticis, in quibus latet, premente domino, in lucem, ut ab omnibus legi possit. poema videtur intelligi, quod *de temporibus suis* scripsit.

85 *De F. L. quod eram exorsus.*] Nempe paullo ante, cum de Natta scripsi.

86 *Quid sit, quod se a me removit.*] Scribendum *remorit*.

dentia; quam a te, ut soleo, petam. Tu velim e Fabio, si quem habes aditum, odorere; et istum convivam tuum degustes; et ad me de his rebus, et de omnibus quotidie scribas. ubi nihil erit, quod scribas; id ipsum scribito. Cura, ut valeas.

9 CICERO ATTICO S.

SANE velim scire; [87]num censum impediant tribuni diebus vitiandis, (est enim hic rumor,) totaque de censura, quid agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompeio fuimus. multa mecum de republica, sane sibi displicens, ut loquebatur, (sic est enim in hoc homine dicendum,) Syriam spernens, Hispaniam jactans: hic quoque, ut loquebatur; et opinor, usquequaque de hoc cum dicemus, sit hoc quasi, καὶ τόδε Φωκυλίδου· tibi etiam gratias agebat, quod [88]signa componenda suscepisses: in nos vero suavissime hercule effusus. venit etiam ad me in Cumanum a se. nihil minus velle mihi visus est, quam Messalam consulatum petere: de quo ipso si quid scis, velim scire. Quod Lucceio scribis te nostram gloriam commendaturum, et ædificium nostrum quod crebro invisis; [89]gratum. Quintus frater ad me scripsit, se, quoniam Ciceronem suavissimum secum haberet, ad te Nonis Mai. venturum. Ego me de Cumano movi ante diem v Kal. Maias. eo die Neapoli [90]apud L. Pætum, ante diem IV Kal. Maias, iens in Pompeianum, bene mane hæc scripsi.

87 *Num censum impediant, &c.*] Recepi cum aliis correctionem veteris lectionis *impendant.* Sed res habet difficultatem. nam *censores* tum nulli fuere, et demum a. V. C. 703. C. Marcello et L. Paullo consulibus post longum intervallum creati sunt. Itaque videtur hoc pertinere ad comitia creandis censoribus impedienda: quod diebus vitiandis fit. deinde addit de censura ipsa universa, an eam sc. tollere lege in animo habeant, aut mutare, limitibus novis circumscribendis, quale quid fecerat lege quadam Clodius. sed tamen ep. 11. *censores* memorantur. an hæc aut illa epistola demum scripta est, cum censores essent? cf. ep. 17. Pro *diebus vitiandis*, quod est e correctione Victorii, et Manutii in ed. 1540, qui tamen post maluit *injiciendis*, i. e. intercalandis, quod in Ms. repererat *initiandis*, ut alii post in aliis. at *initiandis* habent omnes edd. pr. placet correctio Grævio.

88 *Signa componenda.*] Statuas in theatro ejus ordinandas apte ad pulchritudinem adspectus.

89 *Gratum.*] Alibi memini semper Ciceronem in hoc consequente dicere *est gratum.* quid, si *est* absorptum esse putemus per finem antecedentis verbi?

90 *Apud Lætum.*] Sine dubio legendum *L. Pætum.* Sæpe in libris reperi similia vitia. alii simpliciter *Pætum.* nec dubitavi sic edere. Is Neapoli habebat domum, et omnino illam regionem amabat.

CICERO ATTICO S. 10

PUTEOLIS magnus est rumor, Ptolemæum esse in regno. Si quid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti. fortasse tu putabas, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus. ne ista quidem desunt. sed mehercule a ceteris oblectationibus [91]ut deseror et voluptatibus propter rempublicam; sic litteris sustentor et recreor: maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere, quam in istorum sella curuli; tecumque apud te ambulare, quam cum eo, [92]quocum video esse ambulandum. Sed de illa ambulatione fors viderit, aut si qui est, qui curet deus. Nostram ambulationem, et Laconicum, eaque, quæ Cyrea sint, velim, quod poteris, invisas; et [93]urgeas Philotimum, [ut properet]; ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit: misit ad me statim, qui salutem nuntiaret. ad eum postridie mane vadebam, cum hæc scripsi.

(b.)

CICERO ATTICO S. 11

DELECTARUNT me epistolæ tuæ: quas accepi uno tempore duas ante diem II Kal. perge reliqua. gestio scire ista omnia. etiam illud cujusmodi sit, velim perspicias: potes a Demetrio. [94]dixit mihi Pompeius, Crassum a se in Albano exspectari ante diem IV Kal. is cum venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent. quæsivi, gladiatoribusne? respondit, antequam inducerentur. id cujusmodi sit, aut nunc, si scias, aut cum is Romam venerit, ad me mittas velim. Nos hic voramus litteras cum homine mirifico (ita mehercule sentio) Dionysio, qui te omnesque vos salutat. οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι. quare, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid p. 61.
primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, a.

91 *Ut deseror.*] Hic *ut* inserui, ubi ab ultima præcedentis verbi absorberi facile potuit, quod omnes fere agnoscunt excidisse, ob sequens *sic.*

92 *Quocum v. esse ambulandum.*] Nempe cum Pompeio, si Romæ sim, sed alio modo quam cum amico in villa, i. e. assectando, obsequendo, &c. aut etiam in legatione.

93 *Urgeas Phil. ut properet, ut possim,* &c.] *Ut properet* mihi valde de glossa suspectum est: nam est in *urgeas,* quod in tali re semper absolute ponitur, et illa *ut pr. ut poss.* in tanta vicinia aures Ciceronis nullo modo tulissent. nec dubitavi uncis includere.

94 *Dixit mihi Pompeius.*] Addidi *mihi,* ut volebat Malaspina, qui in Mss. duobus repererat. est et in ed. Rom. Jens. Asc. Ald. respondet ei *quæsivi.*

[95] quid illa populi Apuleia. denique, etiam quid a te fiat, ad me velim scribas. non enim (ut vere loquamur) tam rebus novis, quam tuis litteris, delector. Ego mecum, præter Dionysium, duxi neminem: [96] nec metuo tamen, ne mihi sermo desit: abs te opere delector. Tu Lucceio [97] nostrum librum dabis. Demetrii Magnetis tibi mitto; statim ut sit, qui a te mihi epistolam referat.

12 CICERO ATTICO S.

EGNATIUS Romæ est. sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi. graviter se acturum [98] cum Aquilio confirmavit. videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor præsto esse. [99] Idibus enim auctionem Larini video, et biduum præterea. id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mihi, velim. Sed, si me diligis, postridie Kalend. cena apud me cum Pilia. prorsus id facies. Kalend. cogito in hortis Crassipedis, quasi in diversorio, cenare. [100] facio fraudem senatus consulto. inde domum cenatus, ut sim mane præsto Miloni. [1] ibi te igitur videbo, et promovebo. Domus te nostra tota salutat.

CICERO ATTICO S.

NOS in Tusculanum venisse a. d. XVII Kal. Decemb. video te scire. ibi Dionysius nobis præsto fuit. Romæ a.

95 *Quid illa populi Apuleia.*] Clodius, alter Apuleius Saturninus, quem Apuleium propter libidinum infamiam dicit. Tunstallus tamen, p. 98, mavult intelligi Clodiam, si lectio sana sit: sed malit legere ἀφέλεια. quid populus in Appii petitione consulatus faciat pro illa sua ἀφελείᾳ, qua in creandis consulibus utitur, libere agens et sine simulatione aut dissimulatione. Non placet. nam meræ hic personæ sunt.

96 *Nec metuo tamen, ne mihi sermo desit abs te. Opere delector.*] Valde se torserunt in h. l. viri docti: qui sic est in ed. Rom. at ed. Jens. Ald. &c. habent, *desit abs te, quo magnopere delector.* *τὸ tamen* comparatum cum *neminem*, clarum facit, hoc *non metuo ne mihi sermo desit*, referri ad antecedentia: etsi unum Dionysium mecum habeo, tamen sermo non deerit, sc. propter doctrinam ejus. *Ergo abs te* cum *opere delector* conjungendum est: tu interea quoque me delectabis opere sive libro, quem de rebus novis scripsisti, sive epistolis ad me scribendis, de quibus ab initio dixerat: *epistolæ tuæ me delectarunt.* dixit *opere*, ut opponeretur *sermoni*, sicut alibi *verba* et *res*, *facta* opponuntur. in quo venustas quædam est. quidam de ædificio intelligunt: nec hoc male.

97 *Nostrum librum.*] De consulatu meo, ut habeat materiam operis de me scribendi.

98 *Cum Aquilio.*] JCto, an trib. plebis, qui illis temporibus fuit, incertum, quia historia rei ignoratur.

99 *Idibus enim.*] Addidi cum Grævio *Idibus*, ut jam Bosius fecit, e veteribus suis, ut dicit, scriptis an editis? nam sic jam est in ed. Jens. Asc. Ald. &c. Victorius delevit, opinor auctoritate ed. Rom.

100 *Facio fraudem SCto.*] Nempe absens tali modo, ne mihi necesse sit adesse in senatu e SCto.

1 *Ibi te igitur, &c.*] *Ibi* apud Milonem. edidi deinde ex edd. pr. *promovebo*, pro *promouebo*, quod a Bosio est. *promovebo* est, inde te deducam ad me cenatum, ut recte explicat Tunstallus, p. 97.

d. XIIX Kalend. volumus esse: quid dico, volumus? immo vero cogimur. [2]Milonis nuptiæ; comitiorum nonnulla opinio est. [3]ergo, ut si rata. abfuisse me in altercationibus, quas in senatu factas audio, fero non moleste. nam aut defendissem, quod non placeret, aut defuissem, cui non oporteret. sed mehercule velim, res istas, et præsentem statum reipublicæ, et quo animo consules ferant hunc σκυλμὸν, rescribas ad me, [4]quantum potest. [5]valde sum ὀζύπεινος: et, si quæris, omnia mihi sunt suspecta. Crassum quidem nostrum [6]minore dignitate ajunt profectum paludatum, quam olim æqualem ejus L. Paullum, iterum consulem. o hominem nequam! De libris oratoriis factum est a me diligenter. diu multumque in manibus fuerunt; describas licet. Illud etiam te rogo, τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς: ne istuc hospes veniam. b.

CICERO ATTICO S. 14

VESTORIUS noster me per litteras fecit certiorem, te Roma a. d. VI Id. Mai. putare profectum esse, tardius, quam dixerat, quod minus valuisses. si jam melius vales, vehementer gaudeo. Velim, domum ad te scribas, ut mihi tui libri pateant, non secus, ac si ipse adesses, cum ceteri, tum Varronis. est enim mihi utendum quibusdam rebus ex iis libris ad eos, quos in manibus habeo: quos, ut spero, tibi valde probabo. Tu velim, si quid forte novi habes, maxime a Quinto fratre, deinde a C. Cæsare, et si quid forte de comitiis, de republica, (soles enim tu hæc [6]festive odorari,) scribas ad me: si nil habebis; tamen scribas ali-

2 *Milonis nuptiæ: com. n. o. e.*] Causæ, propter quas Romam ire necesse erat. *Milonis nuptiæ* cum Fausta L. Syllæ filia. *est* delendum puto.

3 *Ego ut sit rata.*] Varie locus corruptus in scr. et edd. scribitur. Hæc lectio est a Bosio e Ms. alii omnes *ergo*. Tunstallus, p. 83. corrigit: *Ego, ut si rerer, abfuisse*, &c. non placet. Puto: *Ergo, ut si rata*. sc. sit ea comitiorum opinio, ibo Romam ut iis intersim. *si* habent ed. Jens. et Mss. quidam. in *abfuisse*, &c. nova sententia est.

4 *Quantum potest.*] Ex uno Ms. Bosius *potest*: alii omnes edd. et scr. *potes*.

5 *Valde sum ὀξύπεινος.*] Sic ed. Rom. unde, et Ms. Faerni, Malaspina. ed. Jensoni et seqq. *potes et vales. sum ὀ.* sane *et vales* friget sed et *valde*: nam id est jam in ὀξύπεινος. Suspicor in *valde* vel *vales* latere verbum, quod rem exprimat, in qua sit ὀξύπεινος, ut II, 12. est, *in curiositate sum ὀξύπεινος.*

6 *Minore dignitate p. p. quam olim æ. e. L. P.* &c.] Hic locus mihi semper frigidus visus est. Si sanus est; comparationis fundamentum est in eo, quod uterque post alterum consulatum in provinciam abiit, uterque eadem ætate fuit. Paullus magno comitatu prosequentium abiit, Crassus nullo, atque etiam ab Ateio Capitone trib. pl. diris devotus. Sed mihi hoc friget, uti dixi.

6 *Festive odorari.*] Primum legens sic correxi vulgatum *festine*. adeo evidens vitium hoc est, legendumque *festive*. post et Victorium et Manutium sic judicasse vidi. Itaque sine hæsitatione recepi.

quid. numquam enim mihi tua epistola aut intempestiva aut
p. 62. loquax visa est. maxime autem rogo, rebus tuis totoque
a. itinere ex sententia confecto, nos quamprimum revisas. Dionysium jube salvere. Cura, ut valeas.

15 CICERO ATTICO S.

DE Eutychide gratum; [7] qui vetere prænomine, novo nomine T. erit Cæcilius; ut est ex me, et ex te junctus Dionysius, M. Pomponius. valde mehercule mihi gratum, si Eutychides tuam erga me benivolentiam cognoscet, et suam illam in meo dolore συμπάθειαν, neque tum mihi obscuram, neque post ingratam fuisse. [8] Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse. numquam enim tu sine justissima causa tam longe [9] a tot tuis et hominibus, et rebus carissimis abesse voluisses. sed humanitatem tuam, amoremque in tuos, reditus celeritas declarabit. sed vereor, ne lepore te suo detineat diutius rhetor Clodius, et homo pereruditus, ut ajunt, et nunc quidem deditus Græcis litteris Pituanius. sed, si vis homo esse, recipe te ad nos, ad quod tempus confirmasti. cum illis tamen, cum salvi venerint, Romæ vivere licebit. Avere te scribis, accipere aliquid a me litterarum; dedi, ac multis quidem de rebus, ἡμερόλεγδον perscripta omnia: sed, [10] ut conjicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. genus autem mearum, ad te quidem, litterarum ejusmodi fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit, tibi eum redditurum. Nunc Romanas res accipe. A. d. III Non. Quint. Sufenas et Cato absoluti: Procilius condemnatus. [11] ex quo intellectum est, τριςαρεοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, majestatem, totam denique rempublicam flocci non facere. debemus patrem
b. familias domi suæ occidere nolle; neque tamen id ipsum abunde. nam absolverunt XXII, condemnarunt XXIIX.

7 *Qui v. prænomine, novo nomine T. erit Cæcilius.*] Puto excidisse *tuo*. vetus pronomen erat T. quia ante Atticus erat T. Pomponius. novum nomen Cæcilius ex adoptione. Post *ex me et ex te*, venuste, e pronomine meo, nomine tuo.

8 *Iter Asiaticum tuum.*] *Tuum* friget ob sequens *tibi*: videturque ortum e clausula verbi antecedentis.

9 *A tot tuis et hom. - - voluisses.*] *Tot* abest ab edd. nonnullis et Græv. vicissim post in edd. pr. et Græv. additur *et suavissimis*. Ego locum sic constituam: *a tot tuis et hominibus carissimis et rebus suavissimis ab. vol.*

10 *Ut conjicio.*] Hoc quidem genuinum non puto. quis dicat, *ut conjicio, - - non arbitror?*

11 *Ex quo intell. est.*] Sequentia non satis intelligi possunt, quia historiam ignoramus. Similiter in seqq. *verita est enim pusilla* nihil certi est.

Publius sane diserto epilogo criminans, mentes judicum moverat. Hortalus in ea causa fuit, cujusmodi solet. nos verbum nullum. verita est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animi in Publio offenderer. His rebus actis, Reatini me ad sua τέμπη duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem et decem legatos; quod lacus Velinus, a M' Curio emissus, interciso monte, in Narem defluit: ex quo est illa siccata, et humida tamen modice Rosia. Vixi cum Axio. quin etiam me ad Septem aquas duxit. Redii Romam Fonteii causa a. d. VII Idus Quint. veni in spectaculum; primum, magno et æquabili plausu: sed hoc ne curaris; ego ineptus, qui scripserim: deinde, Antiphonti operam. is erat ante manumissus, quam productus. ne diutius pendeas, palmam tulit. sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, [12] nihil tam verum. hæc tu tecum habeto. in Andromacha tamen major fuit, quam Astyanax. in ceteris parem habuit neminem. quæris nunc de Arbuscula: valde placuit. Ludi magnifici et grati. Venatio in aliud tempus dilata. Sequere nunc me in campum. ardet ambitus; σῆμα δέ τοι ἐρέω. [13] fœnus ex triente Idib. Quint. factum erat bessibus. [14] dices, istuc quidem non moleste fero. o virum! o civem! Memmium Cæsaris omnes opes confirmant. cum eo [15] Domitium consules junxerunt; qua pactione, epistolæ committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet: sed utrum fronte, an mente, dubitatur. ἐξοχὴ in nullo est. pecunia omnium dignitatem exæquat. Messala languet: non quo aut animus desit, aut amici: sed coitio consulum et Pompeius obsunt. ea p. 63.
comitia, puto fore, ut ducantur. Tribunicii candidati ju- a.
rarunt se arbitrio Catonis petituros. apud eum H-S quingena deposuerunt; ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet, et competitoribus tribueretur. hæc ego pridie scribebam, quam comitia fore putabantur. sed ad te v Kal. Sext. si facta erunt, et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam: quæ si, ut putantur, gratuita fuerint;

12 *Nihil tam verum.*] Hoc præcedentibus non consentit, quæ omnia ad contemtum pertinent. Nil melius scio, quam quod Malaspina conjecit, *victum*: etsi nec hoc satis placet.

13 *Fœnus ex triente*, &c.] Nempe inde intelligebatur, pecuniam quæri magnam, quod fœnus repente tantopere crevisset: eam autem ad emenda suffragia quæri.

14 *Dices*, &c.] Jocus in Atticum negotiatorem et fœneratorem, qui inde lucrari posset.

15 *Domitium consules.*] Domitium Calvinum, consules L. Domitius Ahenobarbus, Appius Claudius Pulcher.

plus unus Cato potuerit, quam omnes quidem judices. Messius defendebatur a nobis, e legatione revocatus. nam eum Cæsari legarat Appius. Servilius edixit, ut adesset. tribus habet Pomtinam, Velinam, Mæciam. pugnatur acriter: agitur tamen satis. deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. parantur orationibus [16] indices gloriosi. fortasse accedent etiam consules designati: in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc judicio valde laborabit. Ex Quinti fratris litteris suspicor, jam eum esse in Britannia. suspenso animo exspecto, quid agat. illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus judicare, nos Cæsari et carissimos et jucundissimos esse. Dionysium velim salvere jubeas, et eum roges et hortere, ut quamprimum veniat, ut possit Ciceronem meum, atque etiam me ipsum, erudire.

16 CICERO ATTICO S.

OCCUPATIONUM mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarii manu est. De epistolarum frequentia te
b. nihil accuso: sed pleræque tantummodo mihi nuntiabant, ubi esses, [17] quod erant abs te: vel etiam significabant recte esse. quo in genere [18] maxime delectarunt duæ, fere eodem tempore abs te [19] Bruto datæ. scire enim volebam, te commode navigasse. sed hæc epistolarum frequentia non tam ubertate sua, quam celeritate delectavit. illa fuit gravis, et plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum: Paccio re et verbis ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet. itaque in intimis est meis, cum antea notus non fuisset. nunc pergam ad cetera. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. sed nosti genus dialogorum meorum: [20] ut in oratoriis, quos tu in cælum fers, non mentio potuit fieri cujusquam ab iis, qui disputant, nisi ejus, qui illis notus, aut auditus

16 *Indices gloriosi.*] Tituli gloriosi; quod pro tantis viris dictæ erant.

17 *Quod erant abs te.*] Intelligunt, ab loco, ubi esses. sed id frivolum. nam tales omnes. forte delendum est.

18 *Maxime delectarunt duæ.*] Suspicatus sum, *me* excidisse post *maxime.*

19 *Bruto datæ.*] An *Buthroto?* Sed sic jam correxit P. Manutius, recceperatque Gruterus. Gronovius *Bruto* reposuit.

20 *Ut in oratoriis, &c.*] *Ut* mihi insititium videtur; nam sensum hic commodum non habet. Cicero vult dicere, in oratoriis libris, i. e. de oratore, qui per dialogum scripti sint, se Varronem inducere non potuisse: at in libris de rep. fortasse se eum inducere laudando posse, per exordium aliquod.

esset. hanc ego de republica, quam institui, disputationem in Africani personam, et Phili, et Lælii, et Manilii contuli. adjunxi adolescentes, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Lælii generos, Scævolam, et Fannium. itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor procemiis, ut Ἀριστοτέλης in iis, quos ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem: id quod intelligo tibi placere. utinam modo conata efficere possim! rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et gravem, et plurimi otii, quo ego maxime egeo. Quod in iis libris, quos laudas, personam desideras Scævolæ; [21] non eam temere dimovi: sed feci idem, quod in πολιτείᾳ deus ille noster Plato. cum in Piræeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem; quoad primus ille sermo haberetur, adest in p. 64. a. disputando senex: deinde cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere; neque postea revertitur. credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id ætatis in tam longo sermone diutius retinuisset. [22] multo ego satius hoc mihi cavendum putavi in Scævola; qui et ætate et valitudine erat ea, qua esse meministi; et iis honoribus, ut vix satis decorum videretur, cum plures dies esse in Crassi Tusculano. et erat primi libri sermo non alienus a Scævolæ studiis. reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis. huic joculatorem senem illum, ut noras, interesse sane nolui. [23] De re filiæ, quod scribis, erit mihi curæ. etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis, indiciis: et in eo me etiam Tulliæ meæ venditabo. Vestorio non desum. gratum enim tibi id esse intelligo: et, ut ille intelligat, curo. sed scis, qui? cum habeat duo faciles, nihil difficilius. Nunc ad ea, quæ quæris de C. Catone. [24] Lege Junia et Licinia scis absolutum: Fufia ego tibi nuntio absolutum iri; neque patronis suis tam libentibus, quam accusatoribus. is tamen et mecum, et cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio,

21 *Non eam temere dimovi.*] Hoc verbum alienum videtur, pro *semovi*, sc. e disputatione L. II. et III. cum in libro primo inductus esset.

22 *Multo ego satius h. m. cavendum putavi.*] *Satius* hic locum non potest habere: et *ego* friget. Corrigendum est: *multo ergo potius* vel *magis h. m. c. p.* natum est *satius* e *satis*, quod paullo ante est; et *ergo* habent omnes edd. pr.

23 *De re filiæ*, &c.] H. l. non intelligo: nec satisfaciunt interpretes. nihil mihi pronius videtur, quam de matrimonio capere. id est verbis Ciceronis, *luculenta res, me in eo filiæ venditabo*, aptius.

24 *Lege Junia - - Licinia - - Fufia.*] E quibus reus factus erat propter tribunatum.

[25]judicibus rejiciendis a. d. v Non. Quint. De Procilio rumores non boni: sed judicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. Senatus consultum, quod hic consules de provinciis fecerunt, QUICUMQUE POSTHAC, non mihi, [26]ut qui jam intelligebamus enuntiationem illam Memmii, valde Cæsari displicere. Messala noster, et ejus competitor Domitius [27]liberalis in populum valde fuit. nihil gratius. [28]certi erant consules. [29]at senatus decrevit, ut tacitum judicium ante comitia fieret. [30]ab iis consiliis, quæ erant omnibus sortita in singulos candidatos, magnus timor candidatorum. Sed quidam judices, in his Opimius VEIEN. TRO. Antius, tribunos plebis appellarunt, ne injussu populi judicarent. [31]res cedit. comitia dilata ex senatus consulto, dum lex de tacito judicio ferretur. Venit legi dies: Terentius intercessit. Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt. hic Abdera, non tacente me. dices, tamen tu non quiescis? ignosce, vix possum. verumtamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata esset: si qui intercessisset, res integra referretur. [32]cœpta ferri leviter: intercessum non invitis; res ad senatum: de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi, esse e re. Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, [33]cum ego partem ejus ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scævolam interpositis, singulis diebus usque ad pridie Kal. Octob. quo ego hæc die scripsi, sublatis, populo tributim domi suæ satisfecerat. sed tamen, etsi uberior liberalitas hujus, gratior esse videbatur eorum, qui occuparant. Cu-

(b. in margin beside "nibus sortita in singulos candidatos")

25 *Judicibus rejiciendis*, &c.] Interpretantur, cum judicum rejectio fieret, vel, ut Manutius, ut judicum rejectio fieret; quod melius. Sed oratio est durior.

26 *Ut qui jam*, &c.] Hæc vitiosa et obscura. non intelligo, nec corrigere possum.

27 *Liberalis in populo.*] Scr. *in populum.*

28 *Certi erant consules.*] Ed. Rom. addit *scilicet.* quod non spreverim.

29 *At senatus.*] *At* edidi pro *ac*, ut habuit Ms. Maffei, placebatque Malaspinæ. *tacitum judicium* quid sit, non satis scio. an quod fieret non de certis hominibus nominatim: sed de genere universo, ut, si quis candidatorum hoc vel illud fecisset, ejus creatio irrita esset, idque fieret ita, ut lateret, quid judicatum esset, sitque adeo simile *SCto tacito.*

30 *Ab iis consiliis, quæ erant omnibus s. in s.*] Hæc non intelligo, nec quisquam satis explicavit. *omnibus* vitiosum videtur.

31 *Res cedit.*] Hoc quoque obscurum, vel vitiosum: nec satisfaciunt conjecturæ eruditorum. est autem hæc lectio a Bosio. edd. pr. *rescidit.*

32 *Cœpta ferri leviter.*] Puto scribendum *leniter.*

33 *Cum ego patrem ejus*, &c.] Sic edd. pr. et Asconius. ex eo factum *partem ejus.* qui modus loquendi est inusitatus. difficultas est ex eo. quod Scaurus pater mortuus est Cicerone adhuc adolescente. et sane verbum *ornatissime* non placet in illa lectione.

perem vultum videre tuum, cum hæc legeres. [34]nam profecto rem habes nullam, hæc negotia multarum nundinarum fore. sed senatus hodie fuerat futurus, id est, Kal. Octobribus. jam enim luciscit. ibi loquetur, præter Antium et Favonium, libere nemo. nam Cato ægrotat. de me nihil timueris: sed tamen promitto nihil. Quid, quæris, aliud? judicia, credo. Drusus, Scaurus [35]non fecisse videbantur. tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messala, a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario, aut a L. Cæsare. quid poteris, inquies, pro iis dicere? ne vivam, si scio. [36]in illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio. [37] Nunc, ut opinionem habeas rerum, ferendum est. p. 65.
quæris, ego me ut gesserim? constanter et libere. quid a.
ille, inquies, ut ferebat? humaniter, meæque dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. quo modo ergo absolutus? omnino γοργεῖα γυμνά: accusatorum incredibilis infantia, [38]id est, L. Lentuli, L. F. quem fremunt omnes prævaricatum; deinde Pompeii mira contentio; judicum sordes. attamen XXXII condemnarunt, XXXIIX absolverunt. judicia reliqua impendent: nondum est plane expeditus. Dices, tu ergo hæc quo modo fers? belle mehercule, et in eo me valde amo. amisimus, mi Pomponi, omnem non modo succum ac sanguinem, sed etiam colorem, et speciem pristinam civitatis. nulla est respublica, quæ delectet, in qua acquiescam. idne igitur, inquies, facile fers? id ipsum. recordor enim, quam bella paullisper, nobis gubernantibus, civitas fuerit, quæ mihi gratia relata sit. nullus dolor me angit, unum omnia posse: dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt: multa mihi dant solatia: nec tamen ego de meo statu demigro: quæ-

34 *Nam profecto rem habes nullam.*] Nam his rebus omnibus nihil actum est. *hæc negotia,* &c. hic aliquid excidisse puto, unde pendeat *fore.*

35 *Non fecisse videntur.*] Sc. ambitum. Ceterum puto scripsisse Ciceronem *videbantur:* primo ne clausula hexametri sit: deinde, quia sequitur *putabantur.*

36 *In illis quidem tribus libris.*] Intelligit libros de oratore, quos supra laudasse Atticum memoravit. Sed *tribus* mihi esse a glossatore videtur. *nihil reperio,* quod pro eo dicere possim, nullum artificium dicendi, quo uti possim ad probabiliter eum defendendum.

37 *Nunc, ut opinionem h.,* &c.] Hæc esse alieno loco et ex alia epistola huc translata, putabat Malaspina, et quidem usque ad verba *sed accipe alia.* Tunstallus, p. 118. usque ad verba *in Ciliciam cogitat,* et in ep. sequentem transfert, post verba *detur esse valiturum.* Ceterum pro *ferendum est* putem legendum *faciendum est,* sc. mihi.

38 *Id est.*] Hoc delendum videtur. in ed. Rom. est I. quod forte numeri signum est adscriptum ab aliquo, nisi id intelligendum *in primis:* nam is unus ex accusatoribus nominatur.

que vita maxime est ad naturam, ad eam me refero, [39] et litteras, et studia nostra: dicendi laborem delectatione oratoria consolor. domus me et rura nostra delectant. Non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. fratrem mecum et te si habebo, per me ista pedibus trahantur. vobis ἐμφιλοσοφῆσαι possum. locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit. privata modo et domestica nos delectant. miram securitatem videbis; cujus plurimæ mehercule partes sunt in tuo reditu. nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus. Sed accipe alia.
b. Res fluit ad interregnum; et est nonnullus odor dictaturæ: sermo quidem multus; qui etiam Gabinium [40] apud timidos judices adjuvit. Candidati consulares omnes rei ambitus. accedit etiam Gabinius: quem P. Sulla, [41] non dubitans, quin foris esset, postularat, contradicente et nihil obtinente Torquato. sed omnes absolventur; nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit. hoc tamen agitur severius. [42] itaque judicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est. [43] multi alii urbani ne respondent quidem. Quid aliud novi? [44] et tamen, absoluto Gabinio, stomachantes alii judices, hora post, Antiochum Gabinium, nescio quem e [45] Sopolidis pictoribus, [46] libertum accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. [47] itaque dixit statim reus P. lege majestatis. οὐ σ' οἶδ' Ἄρης ἅμα Παφίῃ? Pomtinus vult a. d. IV Non. Novemb. [48] triumphare. huic obviam Cato et Servilius, prætores, aparte, et Q. Mucius tribunus. negant enim [49] latum de imperio: et est latum hercule in-

39 *Et litteras et st. n.*] Malim *ad litteras et st. n.* est enim interpretatio superioris.

40 *Apud timidos judices.*] Qui timent, ne offendant futurum dictatorem Pompeium, si ejus amicum Gabinium condemnent. v. ad Q. Fr. III, 6.

41 *Non dubitans, quin foris esset, postularat.*] Non intelligo h. l. nec aliorum interpretationes satisfaciunt. Manutii quidem, quem Grævius dicit intellexisse, ne intelligo quidem. an intelligi potest, quomodo aliquis dubitare possit, aliquis talis vir domi an absens sit?

42 *Itaque judicia calent.*] Sic edd. pr. bene. Victorius et alii *indicia*: sed ei verbo non convenit *calent*.

43 *M. alii urbani ne respondent quidem.*] Frigidum sit, *urbanos* intelligere, qui non absint. Recte J. F. Gronovius, Obs. II, 8. facetos homines intelligit, sed per ironiam qui non respondent in judicio, sed abeunt in exsilium voluntarium.

44 *Et tamen.*] Int. *est* sc. aliquid. sed non displicet Mureti correctio: *est tamen*.

45 *Sopolidis.*] V. Clavem.

46 *Libertum ac accensum.*] *Ac* sequente vocali non est Ciceronianum. ab edd. Rom. Jens., &c. abest. delevi.

47 *Itaque dixit* - - Παφίῃ.] Hæc nec intelligo, nec corrigere possum: nec aliis dicta vel intelligo satis vel probo, nec quæ recentissimus Tunstallus, p. 125.

48 *Triumphare.*] Ex Allobrogibus victis. v. Clav. in *Pomtinus*.

49 *Latum de imperio.*] Sc. lege curiata: sine qua qui in provincias abiere, non possunt triumphare, ut qui imperium non habuerunt. v. infra, ep. 18. De eadem mox *sine lege*, *suo sumtu* i. e. sine decreto

sulse. sed erit cum Pomtino Appius consul. Cato tamen affirmat, se vivo illum non triumphare. id ego puto, ut multa ejusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumtu, in Ciliciam cogitat. Paccianæ epistolæ respondi: cognosce cetera. Ex fratris litteris incredibilia quædam de Cæsaris in me amore cognovi: eaque sunt ipsius Cæsaris uberrimis litteris confirmata. Britannici belli exitus exspectatur. constat enim, aditus insulæ esse munitos mirificis molibus. etiam illud jam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa insula, neque ullam spem prædæ, nisi ex mancipiis: ex quibus nullos puto te litteris aut musicis eruditos exspectare. Paullus in medio foro basilicam jam pæne texuit iisdem antiquis columnis: illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. quid quæris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. itaque Cæsaris amici (me dico et Oppium: [50] dirumparis licet:) [51] in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus, et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contemsimus sexcenties H-S. cum privatis non poterat transigi minore pecunia. efficiemus rem gloriosissimam. nam in campo Martio Septa tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi; eaque cingemus excelsa porticu; ut mille passuum conficiatur. simul adjungetur huic operi villa etiam publica. Dices, quid mihi hoc monumentum proderit? [52] quid? celabo te res Romanas? non enim te puto de lustro, quod jam desperatum est, aut de judiciis, quæ [53] lege Coctia fiant, quærere. Nunc te objurgari patere, si jure. scribis enim in epistola, quam C. Decimius mihi reddidit, Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse, te arbitrari. mihi mehercule nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset, utrum per procuratores ageres, an per te ipsum; [54] ut abires toties et tam longe abesses. sed hæc p. 66. a.

viatico. tum *insulse* dicit latum. sc. contra leges et perverse, sc. ut Dio tradit, L. 39. ante lucem et primam horam: ante quam ferre non licebat.

50 *Dirumparis licet.*] Per jocum dictum, quod Appius ab ea amicitia eum absterrere solebat.

51 *In monumentum illud, - - contemsimus, &c.*] *In*, quod abest edd. pr. absorptum a littera sequente, recte restituit Bosius. deinde *contemsimus* eleganter pro effudimus, impendimus. mox *cum privatis*, intellige dominis ædium ad forum, quorum ædes emendæ erant, ad amplificandam aream. Sic Cæsari area fori Julii *constitit H-S. millies.* Suet. Cæs. 26.

52 *Quid? celabo te res Rom.*] Hæc sic cohærent: dices, quid mihi, &c. non erat opus de eo ad me scribi. sed ibi tibi non possum res Romanas perscribere: quæ nullæ majores sunt. nam de lustro, &c.

53 *Lege Coctia.*] Hæc est lectio edd. pr. et Mss. plurium, quam secutus cum Grævio sum, dum melior et certior reperiatur. v. Clav. in h. lege.

54 *Ut abires toties et tam longe abesses.*]

mallem, integra re, tecum egisse. profecto enim aliquid egissem. nunc reprimam susceptam objurgationem. utinam valeat ad celeritatem reditus tui! Ego ad te propterea minus sæpe scribo, quod certum non habeo, ubi sis, aut ubi futurus sis. Huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quæ tempora te exspectemus, facias me certiorem velim, et [55] de Eutychide quid egeris.

17 CICERO ATTICO S.

O EXSPECTATAS mihi tuas litteras! o gratum adventum! o constantiam promissi, et fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans superioris tuæ transmissionis δέῤῥεις. sed nisi fallor, citius te, quam scribis, videbo. credo enim te putasse, tuas mulieres in Apulia esse: quod cum secus erit, quid te Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies, et ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas, et invisis illius [56] nostræ reipublicæ germina? ne puta, vide, numis ante comitia tributim uno loco divisis, palam inde absolutum Gabinium. detur esse valiturum. De Messala quod quæris; quid scribam nescio: numquam ego vidi tam pares candidatos. Messalæ copias nosti. Scaurum Triarius reum fecit. si quæris, nulla est magnopere commota συμπάθεια. sed tamen habet ædilitas ejus memoriam non ingratam; et est pondus apud rusticos in patris memoria. reliqui duo plebeii sic exæquantur, ut Domitius valeat amicis, adjuvetur tamen non gratissimo munere; Memmius Cæsaris commendetur militibus, [57] Pompeii Gallia nitatur. quibus si non valuerit, putant fore aliquem, qui
5. comitia in adventum Cæsaris detrudat, Catone præsertim absoluto. Ab Quinto fratre, et a Cæsare accepi a. d. IX Kalend. Novemb. litteras, confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla præda, imperata tamen pecunia, datas a litto-

Sic dudum correxi vulgatum inde a Victorio *abis* et *abes*, e temporum ratione. reperi deinde *abesses* in edd. Rom. Jens. sed ante *mutabis*. Aldus *ne abires - - abesses*.

55 *De Eutychide quid egeris.*] Patet hinc, epistolam 15. post hanc scriptam esse.

56 *Nostræ reip. - - detur e. valiturum.*] Edidi lectionem Gruterianam, etsi vitiosam: in qua frustra adhuc laboravere viri docti: quorum conjecturas referre inane sit.

57 *Pompeii Gallia nitatur.*] I. e. clientibus Pompeii in Gallia Cisalpina. Simili in re Galliæ mentio et alibi facta est. Sed de *Pompeii* nomine h. l. dubitat Manutius, quia tum Cæsar et Pompeius non amici fuere.

ribus Britanniæ, proximo a. d. VI Kalend. Octob. Exercitum Britannia reportabant. Q. Pilius erat jam ad Cæsarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum, aut ulla veritas, aut si etiam sapis, ac frui tuis commodis cogitas. adventare et prope adesse jam debes. non mehercule æquo animo te careo. te autem quid mirum, qui Dionysium tantopere desiderem? quem quidem [58] abs te, cum dies venerit, et ego, et Cicero meus flagitabit. Abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. V Id. Sext. datas.

CICERO ATTICO S. 18

PUTO te existimare, me, nunc oblitum consuetudinis p. 67. a.
et instituti mei, rarius ad te scribere, quam solebam; sed, cum loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum, neque Athenas, neque in Asiam, neque cuiquam, nisi ad te ipsum proficiscenti, dedi litteras. neque enim sunt eæ epistolæ nostræ, quæ si perlatæ non sint, nihil ea res nos offensura sit; quæ tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere [59] committamus. Lepidum quo exedar; consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse et suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo H-S quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent, qui se adfuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, [60] quæ lata non esset; et duo consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. hæc pactio, [61] non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis cum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis, auctore Pompeio. b.

58 *Abs te, cum dies venerit - - flagitabit.*] Sc. ut libertatem ei des, quo tempore pollicitus es.

59 *Committamus. Lepidum quo excidat.*] Sic edd. Rom. Jens. Asc. Aldus pro eo edidit, *nedum cuiilibet*: quod facilem intellectum habet, sed e conjectura esse videtur. Grævius ne *lepidum quod (quid) excidat*. Sed quid timeat, ne dictum lepidum excat?

60 *Quæ lata non esset.*] Hoc non fuit in pactione: sed est e Ciceronis persona dictum, ut in altero, *cum omnino ne senatus quidem fuisset*. Itaque videtur esse debere *erat*.

61 *Non verbis sed.*] *Verba* opponuntur *rebus*. eæ sunt in *nominibus, perscriptionibus, tabulis multorum*. primum est, nomina fecere, suis et consulum illorum tabulis. (v. Clav. in *nomen*.) alterum, apud argentarios vel fœneratores iis pecuniam eandem assignavere, ut ab iis acciperent, iique fidem adeo suam pro iis obligarent. (v. Clav. in *perscribere*.) denique aliorum multorum in tabulis, fecere, ut ea res scriberetur, quibus testium loco uti possent: essetque adeo, ut Cicero alibi dicit, multorum tabulis testata. ita omni ratione cautum consulibus erat.

[62]hic Appius erat idem. nihil sane jacturæ. corruerat alter, et plane, inquam, jacebat. Memmius autem, diremta coitione invito Calvino, [63]plane refrixerat; [64]et eo magis nunc cogitare dictaturam, tum favere justitio, et omnium rerum licentiæ. Perspice æquitatem animi mei et ludum, et contemtionem [65]Seleucianæ provinciæ, et mehercule cum Cæsare suavissimam conjunctionem, (hæc enim me una ex hoc naufragio tabula delectat,) qui quidem Quintum meum tuumque, dii boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia? non secus, ac si ego essem imperator. [66]hiberna legionum eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. hunc tu non ames? quem igitur istorum? Sed heus tu, [67]scripseramne tibi, me esse legatum Pompeio? et extra urbem quidem fore ex Idib. Jan.? Visum est hoc mihi ad multa quadrare. sed quid plura? coram, opinor, reliqua; [68]ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem: cui quidem ego non modo servavi, sed etiam [69]ædificavi locum. quid quæris? ad summam lætitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu [70]cumulus accedit. quo die ad me venies, [71]si me amas, apud me cum tuis maneas.

62 *Hic Appius erat idem,* &c.] Appius Pulcher, alter consul. nempe is ante jam satis infamis erat et contemtus. itaque ea res, quamquam turpis, nihil majoris infamiæ afferebat; seu, ut Manutius interpretatur, non commovebatur animo ex ea turpitudine. *alter*, Domitius Ahenobarbus, jacturam omnis existimationis faciebat.

63 *Plane refrixerat.*] Omnem spem consulatus potiundi amiserat, pactione illa sublata, suo consilio altero candidato Domitio Calvino non consentiente.

64 *Et eo magis nunc cogitare dictaturam,* &c.] Hæc est lectio ed. Rom. nisi quod e vestigiis Mss. factum est *cogitare* pro *concitare*, et *licentiæ* e *licentia*. Lectio Gruterianæ editionis, *cogi ἀκηδείᾳ, tum fluere justitio et o. r. licentia*, est e correctione Bosii. *Cogitare dictaturam*, non ut ipse acciperet, sed ut Pompeius, quo auctore pactionem enuntiarat: nam dictaturam animo agitasse Pompeium, supra dictum, famam tulisse. vide ad Q. Fr. III, 8. extr.

65 *Seleucianæ pr.*] Sic edd. pr. et Mss. plerique intelligunt Syriam seu Ciliciam. in utraque est urbs Seleucia. Bosius e Mss. suis edidit *Silicianæ*.

66 *Hibernam legionem eligendi optio delata.*] Hæc sine dubio vitiosa sunt. *hiberna legio* nihili est. Puto legendum, *et hiberna legionum eligendi o. d.* nam legiones, quibus præerat, mutatas non credibile est. Accepit autem hiberna in Nerviis, ad Q. Fr. III, 8. Firmat locus infra, ep. 21. ubi Cicero dicit, se fratrem *hibernis præfecisse*. nec dubitavi sic corrigere.

67 *Scripseramne tibi.*] Aut intelligendum, nonne scripseram; cujus generis et alia exempla sunt ap. Ciceronem notata; si tamen sunt sine vitio: aut *ne* delendum, quod malim.

68 *Ut tu tamen,* &c.] Quod ex me ipso audias. ob eam causam se dicit scripsisse, *coram reliqua*, ut speret, se ex eo auditurum alia quæ scire intersit.

69 *Ædificavi locum.*] V. supra ad ep. 4. extr.

70 *Cumulus accedit.*] Forte melius *accedet*: reditus Attici e Græcia factus erat: Dionysii futurus erat.

71 *Si me amas.*] Delevi *tu*, quod est a Faerno factum e lectione *ut* in Mss. quibusdam, quæ et est in ed. Rom. revocata a Victorio. Ed. Jensoni sic habet, ut ipse edidi, et edd. Asc. Ald. Crat. Hervag. P. Manutii, &c.

p. 68. a.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

ATTICUM

LIBER V.

ARGUMENTUM.

Ex antepenultima epistola superioris libri, atque hujus secunda, intelligimus, cessatum esse scribi inter eos, annos ipsos duos, et menses paullo amplius sex: nimirum ex a. d. IX *Kal. Nov. L. Domitio Ahenobarbo et Ap. Claudio Pulchro* coss. *ad usque mensem Maium,* coss. *M. Marcello et Ser. Sulpicio: quo mense Cicero pro consule, in provinciam Ciliciam, cum imperio, Roma profectus est, sibi et S. C. et lege Curiata traditam extra sortem: Appioque successit. Scriptæ sunt autem libri hujus epistolæ ex itinere magna ex parte: reliquæ ex provincia, quo pervenit prid. K. Sext. cum Roma egressus est, ut diximus, circiter K. Maii, Marcello et Sulp.* coss. *Quæ ex itinere scriptæ sunt, nihil continent memorabile: quæ in provincia, tantum, qua moderatione, qua abstinentia illam gubernarit: quoque modo se comparaverit, si forte Parthi in suam provinciam irruptionem facere conarentur. Nam cum superiore anno, exercitum populi Romani, Crasso duce interfecto, miserabili clade affecissent; reliquiasque illius, haud sane magna manu, in Syriam persecuti, a Q. Cassio Longino fortissime repulsi fuissent: majori ac firmiori vi, hoc anno redierunt: ab eodemque Cassio rursum Syria excedere coacti sunt. Ita enim infra Cicero: Interim rumore adventus nostri, et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit: et Parthis timor injectus est. Itaque cedentes ab oppido Cassius insecutus, rem bene gessit: qua in fuga, magna auctoritate Osaces dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis post diebus. Continetur item his epistolis, quomodo Cicero in Amano, Pindenisso, oppido Eleutherocilicum capto, nomen imperatoris assecutus fuerit: et quædam alia, haud magni ad historiam momenti. Cessatum est autem scribi inter eos toto consulatu Cn. Domitii Calvini: M. Valerii Messallæ: item Cn. Pompeii Magni* III, *et Q. Metelli Scipionis.*

CICERO ATTICO S. 1

EGO vero et tuum in discessu vidi animum, et meo sum ipse testis. quo magis erit tibi [1] videndum, ne quid novi de-

1 *Videndum, ne quid, &c.*] Idem est ep. 2. scilicet statim ab abitu in provinciam hoc curabat, ne sibi provincia prorogaretur, idque ut curarent amici, rogabat

cernatur; ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum. De Annio Saturnino curasti probe. De satisdando vero, te rogo, quoad eris Romæ, tu ut satisdes. et [2] sunt aliquot satisdationes secundum mancipium, [3] vel Memmianorum prædiorum, vel Atilianorum. De Oppio, factum est ut volui, et maxime, [4] quod DCCC aperuisti: quæ quidem ego utique [5] vel versura [facta] solvi volo; ne extrema exactio nostrorum nominum exspectetur. Nunc venio ad [6] transversum illum extremæ epistolæ tuæ versiculum, in quo me [7] admones de sorore. quæ res se sic habet. Ut [8] veni in Arpinum, cum ad me frater venisset, in primis nobis sermo, isque multus, de te fuit: ex quo veni ad ea, quæ fueramus ego et tu inter nos [de sorore] in Tusculano locuti. nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erat in sororem tuam; ut etiam, si qua fuerat [9] ex

2 *S. a. satisdationes s. m.*] Hoc est vel, sunt exempla talium satisdationum, vel, et potes satisdare pro me aliquot modis, vel Memmianis vel Atilianis prædiis, quod verius puto. v. Clavem in *satisdatio*.

3 *Et Memm. vel At.*] Edd. pr. *vel his tu M. vel At.* Si prædia hæc Ciceronis fuere, emta ab eo in auctione bonorum Memmii et Atilii Serrani, cum fuissent condemnati, sensus est, et has ad satisdationes uti potes vel Memmianis vel Atilianis prædiis: sin minus, sensus est, ut in illis prædiis factum est: sed hoc est durius, opinor. Vulgatum *in his et M. vel At.* durum est, debeturque Aldo. Ego edidi *vel M. vel A.*

4 *Quod* DCCC *aperuisti.*] Recte DCCC pro CCC ex ep. 5. factum: ultima in *quod* absorpsit τὸ D. clarum est ex ed. Jens. in qua est *qua* DCCC. hic deinde est *aperuisti*, ibi *exposuisti*. utrumque obscurius puto. Sensus est: promisisti Oppio, ea solutum iri.

5 *Vel versura facta solvi volo.*] *Facta* est sine dubio a glossatore. *versuram facere* dicitur; numquam *versura facta solvere*, sed semper *versura solvere*. itaque saltem uncis inclusi. Sensus est: malo solvi, quæ debeo, pecunia mutuo sumta, quam committere, ut omnem pecuniam meam, aliis creditam, exacturus videar, eaque res a debitoribus meis timeatur. Utrum Cn. Oppius, Atilii Serrani gener, an aliquis negotiator alius intelligatur, non decernam; fuere plures Oppii nomine. v. Clav. Ceterum ea pecunia debebatur Cæsari. ep. 6.

6 *Transversum illum, &c.*] Scriptus fuerat in margine epistolæ, adeoque transverse.

7 *Admones de sorore. quæ res.*] Hic addendum semper putavi *tua*, quod a verbo sequente absorptum esse potest. nam in tali textu semper pronomen possessivum additur. et infra est *frater meus erat in sororem tuam.* Mox in his: *quæ fueramus - - de sorore in Tusc. locuti.* puto a glossatore esse *de sorore*. nam mihi quidem valde friget, et me semper offendit, etiam ob repetitionem nimis propinquam *de sorore, de sorore, in sororem.*

8 *Veni in Arpinas.*] Sic ed. Rom. at ed. Jens. *Arpinum*, quod ceteræ secutæ sunt. illud cum in Ms. aliquo repertum esset, receptum, etsi insolens, vel propterea, ut alia, quia insolens; idque late et scrupulose defendit Malaspina. Ego id vitiosum credo. Nam quodnam substantivum intelligemus, cum hic esse debeat accusativus? In hac forma semper intelligitur *ager, fundus.* deberet ergo esse in *Arpinatem.* Si *Arpinum* non est a Cicerone: certe legendum *Arpinates*, unde per compendiariam aliquam scripturam *Arpinas* natum sit. *in Arpinum* autem non esset grammatice vitiosum, ut putavere, si maxime urbs intelligeretur. sed *Arpinum* hic non urbem notat; nec enim ibi fuit, sed est ager Arpinas, fines Arpini vel Arpinatium. Sic est infra, XIV, extr. *scire te volui, me hinc Arpinum* sc. *ire.* Itaque *Arpinum* restitui.

9 *Ex ratione sumta offensio.*] *Sumere off.* bene dicitur, ut *sumere inimicitias.* In ed. Rom. est *sumtus*, quod et in margine Cratandri notatum, et in Mss. repertum, a

ratione sumta offensio, non appareret. illo sic die. postridie ex Arpinati profecti sumus. ut in Arcano Quintus maneret, [10] dies fecit: ego Aquini, sed prandimus in Arcano. nosti hunc fundum. quo ut venimus, humanissime Quintus, Pomponia, inquit, [11] tu invita mulieres, ego vero acciam pueros. nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque [12] cum verbis, tum etiam animo, ac vultu. at illa, audientibus nobis, ego sum, inquit, hic hospita. id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Statius, ut prandium nobis videret. tum Quintus, en, inquit mihi, hæc ego patior quotidie. Dices, quid, quæso, istuc erat? magnum: itaque me ipsum commoverat: sic absurde et aspere verbis vultuque responderat. dissimulavi dolens. discubuimus omnes præter illam; cui tamen Quintus de mensa misit; illa rejecit. quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore mihi visum est: et multa prætereo, quæ tum mihi majori stomacho, quam ipsi Quinto, fuerunt. ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit, et Aquinum ad me postridie mane venit, mihique narravit, nec secum illam dormire voluisse; et cum discessura esset, fuisse ejusmodi, qualem ego vidissem. quid quæris? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei, meo judicio, illo die defuisse. Hæc ad te scripsi fortasse pluribus, quam necesse fuit, ut videres, tuas quoque esse partes instituendi et monendi. Reliquum est, ut ante, quam proficiscare, mandata nostra exhaurias; scribas ad me omnia; Pomtinum extrudas; cum profectus eris, cures, ut sciam. sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse, nec suavius. A. Torquatum amantissime dimisi b.

Victorio quidem in omnibus, ut ait. editionis Rom. nullam mentionem facit. Forma loquendi, *ex ratione sumta offensio*, elegans est et Ciceroniana: non illud. dixisset: *si qua fuerat e sumtu offensio*. usitatius tamen *ex* abesset. *ratione sumta offensio* est, quæ ab idonea et justa causa orta est.

10 *Dies fecit.*] Sc. dies festus, aut aliam ob causam talis fuit, ut Quintus non posset ea die honeste abire.

11 *Tu invita m. ego accivero pueros.*] Hæc lectio est ex ed. Rom. quamquam ea habet *ascivero*. unde Asc. Aldus, &c. Editionem Jens. deseruere, qui alias sequuntur, in qua est *ego vero acciam pueros*: nec eam quisquam criticorum clarorum inspexit. mihi autem hæc lectio placet, nec dubitavi recipere. nam futurum conjunctivi hic alienum est. *acciverim* rectum esset, nullo modo *accivero*: uti dici potest *ego ei dixerim*, non *ego ei dixero*.

12 *Cum verbis, tum etiam animo ac vultu.*] Alias tantum *vultus* opponitur in tali re, et sic post est: *aspere verbis vultuque responderat*. Cannegieterus ad Avianum ingeniose corrigit *mimo ac vultu*, sicut Perizonius, in Floro IV, 11, 3. *ut mente, ita animo ac cultu*, correxit *mimo*. Sed *vultus* ad mimum pertinet: essetque intelligendus modo gestus, nempe placidi et amantis. *animus* hic locum non habet commode, ubi de externis sermo est, e quibus animus intelligitur: sed tamen et *mimus* in tali sermone hominis placidi vix locum habet. Si de Pomponia esset, femina feroci et iracunda, placeret.

Minturnis, optimum virum: cui me ad te scripsisse aliquid, in sermone significes velim.

2 CICERO ATTICO S.

p. 69. A. D. VI Id. Mai. cum has dabam litteras, ex Pompeia-
a. no proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. deinde cogitabam sine ulla mora justa itinera facere. In Cumano cum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius: cui, deposcenti mea mandata, cetera universe mandavi; illud proprie, ne pateretur, quantum esset in ipso, prorogari nobis provincias. in quo eum tu velim confirmes, gratumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me, et hoc mihi, prætereaque si quid opus esset, promiserit. confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum; quem ad annum tribunum plebis videbam fore. Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo, cum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit. nam ad me non accessit. itane? cum Hortensius veniret, et infirmus, et tam longe, et Hortensius, cum maxima præterea multitudo, ille non venit? non, inquam. non vidisti igitur hominem, inquies? qui potui non videre, cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo [13] illum, agentem aliquid, credo, salutavi; [14] postea etiam jussi valere, cum me [15] expense e sua villa, numquid vellem, rogasset. hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudandum, quod audiri non laborarit? Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse hujus ingentis molestiæ, nisi quod spero non longiorem annua fore. hoc me ita velle multi non credunt, [16] ex consuetudine
b. aliorum. tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, cum id agi debebit. Cum ex Epiro redieris, de republica scribas ad me velim, si quid erit, quod opperiare. nondum enim satis huc erat allatum, [17] quomodo Cæsar

13 *Illum agentem aliquid c. salutavi.*] Sc. prætericns eum tractantem res venales, velut ille apud Horatium, ep. I, 7. Philippus Volteium.

14 *Postea jam jussi valere.*] *Jam* hic admodum friget. Ciceronem puto scripsisse: *post etiam*, vel *postea etiam*.

15 *Expense e sua villa - - rogasset.*] In hoc *expense* critici impense laborarunt: nec tamen satisfecere. alius *exiens*, quod et in Ms. suo reperisse se dicit Lambinus; alius, ut Victorius, *spectans, e Pansæ villa* P. Manutius. Deligat sibi quisque, quod placet. Vulgatum quidem non est a Cicerone.

16 *Ex consuetudine aliorum.*] Quia alii quam diutissime cupiunt retinere provincias, et tantum desiderium Romæ simulant.

17 *Q. C. f. de auctoritate perscripta.*] Sc. nuntium, senatum decrevisse, Marcello

ferret de auctoritate perscripta: eratque rumor [18] de Transpadanis, eos jussos IIIIviros creare. quod si ita est, magnos motus timeo. sed aliquid ex Pompeio sciam.

CICERO ATTICO S. 3

A. D. VI Id. Mai. veni in Trebulanum ad Pontium. ibi mihi tuæ litteræ binæ redditæ sunt tertio abs te die: eodem autem, ex Pansæ Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras. nec vero nunc erat sane, quod scriberem. Qui de republica rumores, scribe quæso. in oppidis enim summum video timorem; sed multa inania. quid de iis cogites, [19] et quando, scire velim. Ad quas litteras tibi rescribi velis, nescio. nullas enim adhuc acceperam, præter [20] quæ mihi binæ semel in Trebulano redditæ sunt: quarum alteræ [21] edictum P. Licinii habebant, (erant autem Non. Mai. datæ,) alteræ rescriptæ ad meas Minturnenses. quam vereor, ne quid fuerit σπουδαιότερον in iis, quas non accepi, quibus rescribi vis. Apud Lentulum [22] ponam te in gratiam. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Jam deest, [23] quod scribam; et lucet. [24] Bene- b.
venti cogitabam hodie. nostra continentia et diligentia [25] esse satisfaciemus. satis. A Pontio, ex Trebulano a. d. v Id. Mai.

CICERO ATTICO S. 4

BENEVENTUM veni a. d. v Id. Mai. ibi accepi eas p. 70.
litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te de- a.
disse: [26] ad quas ego ipso eo die dederam ex Trebulano a

referente, ut ei succederetur, ei tamen SCto intercessum esse.

18 *De Transp. eos jussos IVviros creare.*] Transpadani intelligendi, qui jus Latinum haberent, velut coloniæ, quæ ibi essent. eos Pompeius volebat accipere jus municipiorum, ut Romam venire omnes et suffragia ferre possent: municipiorum autem magistratus IVviri erant. Res narratur a Dione.

19 *Et quando.*] Si sana lectio est, int. quando futurum sit aliquid de oppidis. Pertinet, opinor, ad Transpadanam illam causam, de qua ep. superiori.

20 *Quæ mihi binæ semel r. s.*] Placet Ursini conjectura *simul.*

21 *Edictum P. Licinii.*] Quale fuerit, ignoratur. Putant intelligi provinciale, quod Cicero habere voluerit, ut eo uti in suo componendo posset.

22 *Ponam te in gratiam.*] Alias Cicero dicit *in gratia*, quod et viris doctis placet. Ed. Rom. habet *Lentulo*. Jens. *Lentulum* sine *apud.*

23 *Quod scribam.*] Edd. pr. male *quid.* male servavit Grævius, cum ep. 5. init. ipse dederit *deest, quod scr.*

24 *Beneventi cogitabam h.*] Int. esse. Sed malim *Beneventum*, cum Grævio, quia in hac forma iter intelligitur alibi.

25 *Esse satisfaciemus.*] *Esse* abest ed. Grævii. quæ correctio facillima. Sed vix est a librariis. an Cicero didit *ex asse?*

26 *Ad quas ego ipse eo die d. ex Trebulano L. Pontio.*] Male *ipse* edd. vulgg. Correxi *ipso eo die*, ut habent edd. Jens. Ald. &c. Rom. *eo ipso die*, etiam lenius. tum dedi *a Pontio*, ut est in fine prioris, ubi et ed. Rom. habet *L. Pontio.*

Pontio. [27] ac binas quidem tuas Beneventi accepi. quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. Gratissima est mihi tua [28] cura de illo meo primo et maximo mandato. sed tua profectio spem meam debilitat. [29] ac me ille: illuc quidem labar, non quo; sed inopia cogimur eo contenti esse. De illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut nostra possit; [30] et, ut vis, δυςδιάγνωστον. esset quidem summe facilis: sed tu aberis, et me absente res. habebis mei rationem. nam posset aliquid, si utervis nostrûm adesset, [31] agente Servilia, Servio fieri probabile. nunc, si jam res placeat, agendi tamen viam non video. Nunc venio ad illam epistolam, quam accepi a Tullio. De Marcello, fecisti diligenter. igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me: sin minus, rem tamen conficies. [32] mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. sed non dubito, quin senatusconsultum expeditum sit, in quo præsertim sit compendium populi. De Torquato, probe. De Masone, et Ligure, cum venerint. De illo, quod Chærippus: quoniam hic quoque πρόςνευσιν sustulisti: o provincia! etiamne hic mihi curandus est? curandus autem? hactenus, [33] ne quid ad senatum, consule, aut numera. nam de ceteris. Sed tamen commode, quod cum Scrofa. De Pomtino, recte scribis. est enim ita, ut si ante Kalend. Jun. Brundisii futurus sit, minus urgendi fuerint M. Annius et Tullius. Quæ [34] de Sicinio audisti, ea

b. mihi probantur: modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. sed considerabimus. rem enim

27 *Ac binas quidem tuas.*] *Tuas* hic friget: nec in superiore epistola additum est. Puto *binas alias*: quia sc. ante jam binas simul acceperat.

28 *Cura de illo meo primo - - mandato.*] Putem esse de filia sua collocanda. nam et de eo intelligi posset, de quo ep. 1. init. et 2. sed illud sequentibus aptius.

29 *Ac me ille, illuc labar,* &c.] Hæc vitiosa esse, non est dubium; et sunt tamen et hæc e correctione. sed nulla est certa correctio. Ed. Jens. habet *labat*, unde *labar* factum. Ed. Rom. neutrum habet: omisit cum aliis Grævius. Sensus quidem hic est: unus quidem ex iis, qui filiam meam appetit. non satis placet, sed non est delectus copia, et oportet esse hoc Catone contentum: alter filiæ non placet.

30 *Et, ut vis, δυςδιάγν.*] *Ut vis* Bosius edidit e Ms. alii et edd. vett. *et tuis*, quod Grævius revocavit. nihili est. *ut vis*, non male. Suspicatus etiam sum, *ut ais*. intelligendum *est*. nisi malis, *est ut ais*, δ. sequentia vero ita sunt corrupta, ut corrigendi spes nulla sit. itaque iis nec me, nec lectores torquebo.

31 *Agente Servilia.*] Edidi *Servilia* pro *Servilio* ex L. VI, ep. 1. quod et vidit Tunstallus, p. 187. hic esse faciendum.

32 *Mihi enim attribui oportebit.*] Verbum *attribui* ap. Ciceronem de provinciis, pecunia, legionibus dicitur: hic opinor de pecunia, quia simpliciter dicitur.

33 *Ne quid ad senatum, consule, aut numera.*] Ne quid ad senatum veniat, propter quod impediatur causa mea. Erant autem illa duo genera impediendi, cum clamaretur *consule* vel *numera*.

34 *De Sicinio audisti.*] I. quæ is tibi dixit.

probo. De nostro itinere, quod statuero; [35] de quinque præfectis, quid Pompeius facturus sit, cum ex ipso cognoro, faciam, ut scias. De Oppio bene curasti, [36] quod ei DCCC exposuisti: idque, quoniam Philotimum habes, perfice, et cognosce rationem: et, ut agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris, effice. magna me cura levaris. Habes ad omnia. etsi pæne præterii, chartam tibi deesse: [37] mea cautio est; siquidem ejus inopia minus multa ad me scribis. tu vero [38] aufer ducentos. etsi meam in eo parsimoniam hujus paginæ contractio significat, [39] dum acta et rumores vellet. jam, si qua certa habes de Cæsare, exspecto litteras; et alias Pomtino de omnibus rebus [40] diligenter dabis.

CICERO ATTICO S. 5

PLANE deest, quod scribam. nam [41] nec, quod mandem, habeo: nihil enim prætermissum est: nec quod narrem: novi enim nihil: nec jocandi locus est; ita me multa sollicitant. tantum tamen scito, Idibus Mai. nos Venusia mane proficiscentes has dedisse. eo autem die credo aliquid actum in senatu. sequantur igitur nos tuæ litteræ, quibus non modo res omnes, sed etiam rumores cognoscamus. eas accipiemus Brundisii. ibi enim Pomtinum ad eam diem, quam tu scripsisti, exspectare consilium est. Nos Tarenti, quos cum Pompeio διαλόγους de republica habuerimus, ad te perscribemus, etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte p. 71.
ad te scribere possim, id est, quamdiu Romæ futurus sis, a.
ut aut quo dem posthac litteras sciam, aut ne dem frustra. Sed antequam proficiscare, utique [42] explicatum sit illud

35 *De quinque præfectis.*] V. ep. 7. Sed ibi est *quinis:* quod videtur et hic reponendum.

36 *Quod ei* DCCC *exposuisti.*] V. supra ad ep. 1.

37 *Mea cautio est.*] Sic ed. Jens. prima dedit. Rom. habet *captio*, ut et Mss. plures: idque late defendunt, inprimis Malaspina. Sed *cautio* verum est. *mea cautio, tua cautio est*, frequens et usitatum est Ciceroni et aliis. Sensus est: hoc ego cavere debeo, ne amittam commodum litterarum tuarum.

38 *Aufer ducentos.*] Sestertios ad emendam chartam, de mea pecunia. jocose.

39 *Dum acta et rumores vellet.*] Hoc *vellet* ineptum est latinitate et sensu. Manutius interpretatur, intelligendo, a te quærere. Sed ita deberet esse, *vult*. Venit aliquando in mentem *tollit*, i. non memorat tibi, quæ tu forte libenter legas. melius nihil dum succurrit.

40 *Diligenter dabis.*] Sic correxi ex ep. 9. ubi sunt *litteræ diligenter datæ*. Vulg. *diligentes*. non sic Latini: *diligentes litteras dare*.

41 *Nec quod mandem - - nec quod narrem.*] Vulgg. omnes *quid*, male, ut aliis locis.

42 *Explicatum sit illud* H-S XX *et* DCCC.] An excidit *de* H-S? ut sit, *de sestertiis* XX *et* DCCC. sive, ut ed. Rom. habet, *sestertium*, in quo int. millibus.

H-S XX et DCCC. hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas; ut, quod auctore te velle cœpi, adjutore assequar.

6 CICERO ATTICO S.

TARENTUM veni a. d. XV Kalend. Jun. Quod Pomtinum statueram exspectare, commodissimum duxi, dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere: eoque magis, quod ei gratum esse id videbam; qui etiam a me petierit, ut secum et apud se essem quotidie: quod concessi libenter. multos enim ejus præclaros de republica sermones accipiam: instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium. Sed ad te brevior jam in scribendo incipio fiere, dubitans, Romæne sis, an jam profectus. quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius, quam committam, ut, tibi cum possint reddi a me litteræ, non reddantur. nec tamen jam habeo, quod aut mandem tibi, aut narrem. mandavi omnia, quæ quidem tu, ut polliceris, exhauries: narrabo, cum aliquid habebo novi. illud tamen non desinam, dum adesse te putabo, [43] de Cæsaris nomine rogare, ut confectum relinquas. avide exspecto tuas litteras, et maxime, ut norim tempus profectionis tuæ.

7 CICERO ATTICO S.

QUOTIDIE, vel potius in dies singulos, breviores lit-
b. teras ad te mitto. quotidie enim magis suspicor, te in Epirum jam profectum. sed tamen, ut mandatum scias me curasse; [44] quot ante, ait se Pompeius [quinos] præfectos delaturum, novos, vacationes, judiciariam causam. Ego cum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium [45] a. d. XI Kal. Junias. civem illum egregium relinquebam, et ad hæc, quæ timentur, propulsanda paratissimum. Tuas litteras exspectabo, cum ut, quid agas, [46] tum, ut ubi sis, sciam.

43 *De Cæsaris nomine.*] De pecunia, quam ei debeo, H-S DCCC, de quo supra.

44 *Quot ante, ait se P. quinos pr. d. novos; vacationes.*] Sic edidit primus Victorius. Lectiones edd. valde corruptæ et variæ sunt. Sed nec hanc sine vitio puto esse. *quinos* est sine dubio a glossa e superioribus addita. *quot* non patitur numerum: nec *novos* verum puto. Grævius corrigit *non vult v.* &c. sc. deferri. mihi videtur *non vero.* quod consentit ep. 11. ubi omnes vacationes negavisse præfectis dicitur: et VI, 1. Græcis Græcos judices dat Cicero, quod et in aliarum provinciarum, ut Siciliæ, formula erat, ut provinciales haberent judices suos.

45 *A. d.* XIII *Kal.*] Corrigunt viri docti recte XI. nam venerat ad Pompeium a. d. XV. et ibi triduum manserat.

46 *Tum ut, ubi sis, sciam.*] Conjeceram

CICERO ATTICO S. 8

ME et incommoda valitudo, qua jam emerseram, utpote cum sine febri laborassem, et Pomtini exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum jam diem Brundisii. sed cursum exspectabamus. tu si modo es Romæ; vix enim puto: sin es, hoc vehementer animadvertas velim. [47] Roma acceperam litteras, Milonem meum queri per litteras injuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia; quem et amicissimum Miloni perspexeram, et talem virum, qualem tu judicas, cognoram. ejus autem consilium, meumque hoc fuerat; primum, ut in potestate nostra esset res, ne illum [48] malus emtor alienus [49] mancipiis, quæ permulta secum habet, spoliaret: deinde, ut Faustæ, cui [50] cautum ille [esse] voluisset, ratum esset. erat etiam illud, ut [51] ipsi nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus. nunc rem totam perspicias velim. nobis enim [52] scribuntur sæpe majora. sed si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coram dixeram, mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis. p. 72. a. nihil nobis fuerat tanti. sin hæc leviora sunt, tu judicabis. Loquere cum Duronio. scripsi etiam [53] ad Camillum, ad Lamiam: eoque magis, quod non confidebam Romæ te esse. summa erit hæc: statues, ut ex fide, fama, reque mea videbitur.

CICERO ATTICO S. 9

ACTIUM venimus a. d. XVII Kal. Quint. cum quidem et Corcyræ, et Sybotis, muneribus tuis, quæ et Arcus, et

ut hic esse addendum, quia Cicero in tali forma solet repetere: reperi tandem id ipsum in ed. Rom. unde recipere non dubitavi.

47 *Roma acceperam litteras.*] *Litteras* mihi suspectum est de glossa, vel, si hoc Ciceronis sit, illud alterum *per litteras*, Massiliæ in exsilio erat Milo. itaque sua sponte intelligitur, eum per litteras questum esse apud amicos: infra tamen litteræ ejus memorantur.

48 *Malus emtor alienus.*] Grævius putat *et alienus.* bene. Edd. pr. *alienis.* male.

49 *Mancipiis - - spoliaret.*] Quod in iis pars esset bonorum Milonis emtorum, eaque adeo emtori deberentur.

50 *Cautum ille esse voluisset.*] Alibi non additur *esse* in hac forma: nec bene sonat h. l. sæpe hoc *esse* a glossatoribus vel librariis additum est. Cautum voluerat Faustæ, uxori, de dote.

51 *Ipsi nos.*] Qui sumus socii Philotimi in istis bonis emtis. itaque infra dicit: *ex fide, fama, reque mea.*

52 *Scribuntur s. majora.*] I. a scribentibus augentur, ut fit, quæ sunt *leviora*, ut infra dicit.

53 *Ad Camillum, ad Lamiam.*] *Camillum* prædiatorem et hujus rei peritum. *Lamiam*, nobilem illum apud Ciceronem? an alium? negotia quidem illum in Asia habuisse, atque adeo rei pecuniariæ peritum fuisse, ex epp. ad Div. constat.

meus amicus Eutychides opipare et φιλοπροσηνέστατα nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodissime navigassemus: et Leucatam flectere molestum videbatur. actuariis autem minutis, Patras accedere [54] sine his impedimentis, non satis visum est decorum. Ego, ut sæpe tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, præcipio meis, faciam denique, ut summa modestia et summa abstinentia [55] munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus, velim, quiescat, et fortuna nos juvet: nostra præstabimus. Tu, quæso, quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, quales res nostras Romæ reliqueris, [56] maxime de XX et DCCC, cura ut sciamus. id unis diligenter litteris datis, quæ ad me utique perferantur, consequere. Illud tamen (quoniam nunc abes, cum id non agitur: aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsisti) memento curare per te, et per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut [57] annus noster maneat suo
b. statu, ne quid novi decernatur. hoc tibi ita mando, ut dubitem, an etiam te rogem, ut pugnes, [58] ne intercaletur. sed non audeo tibi omnia onera imponere annum quidem utique teneto. Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi, sed quotidie pluris facio, et mehercule in primis, quod te amat, nec tui mentionem intermitti sinit.

10 CICERO ATTICO S.

UT Athenas a. d. VII Kal. Quint. veneram, exspectabam ibi jam quartum diem Pomtinum: neque de ejus adventu certi quicquam habebam: eram autem totus, crede mihi, tecum: et quamquam [59] sine his per me ipse, tamen acrius, vestigiis tuis monitus, de te cogitabam. quid quæris? non mehercule alius ullus sermo, nisi de te. sed tu aliquid [60] de

54 *Sine his impedimentis.*] Lictoribus et aliis, quæ ad pompam proconsulis pertinerent et ad dignam speciem ejus.

55 *Munus hoc extraordinarium.*] Proconsulatum, quem gereret alio, quam mos esset, h. e. post magistratum urbanum, tempore.

56 *Maxime de* XX *et de* DCCC.] Alterum *de* delevi, quod supra non additum est, nec in numeris talibus interponitur, sc. qui unius summæ nomen exprimunt. Edd. pr. valde in his numeris vitiosi sunt, unde illud *de* natum est, tamquam duæ diversæ summæ essent.

57 *Annus maneat suo statu.*] I. e. conditione ea, qua accepi, nempe ut unus sit. v. ad Div. VIII, 7.

58 *Ne intercaletur.*] Sc. ne anno meo ex intercalatione aliquot dies accedant. cf. ep. 13. mox *annum utique teneto;* saltem hoc effice, ut unus annus provinciæ maneat.

59 *Sine his, per me ipse,* &c.] *Sine his* int. Athenis, *vestigiis tuis monitus,* locis iis in urbe, in quibus tu versari solitus esses, &c.

60 *De me ipso scire,* &c.] Hæc lectio

me scire fortasse mavis. hæc sunt. Adhuc sumtus nec in me aut publice, aut privatim, nec in quemquam comitum. nihil accipitur lege Julia, nihil ab hospite. persuasum est omnibus meis, serviendum esse famæ meæ. belle adhuc. Hoc animadversum, Græcorum laude et multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere. sed hæc tum laudemus, cum erunt perorata. Reliqua sunt ejusmodi, ut meum consilium sæpe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emerserim. o rem minime aptam meis moribus! o illum verum, ἔρδοι τίς! Dices, quid adhuc? nondum in negotio versaris. nescio; et puto molestiora restare: etsi hæc ipsa fero equidem [61] fronte, ut puto, et vultu, bellissime; sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracunde, vel insolenter, vel in p. 73.
omni genere stultitiæ insulse, arroganter [62] et dicuntur et a.
tacentur quotidie. quæ, non quo te celem, non perscribo, sed quia δυςεξίμητα sunt. itaque admirabere meam βαθύτητα, cum salvi redierimus: tanta mihi μελέτη hujus virtutis datur. ergo hæc quoque hactenus. [63] Etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum; quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem: nec hercule umquam tam diu [64] ignarus rerum mearum fui; quid de Cæsaris, quid de Milonis nominibus actum sit: ac non modo nemo, sed ne rumor quidem quisquam, ut sciremus, in republica quid ageretur. quare si quid erit, quod scias de iis rebus, quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me perferendum. Quid est præterea? nihil sane, nisi illud: valde me Athenæ delectarunt: urbs duntaxat, et [65] urbis ornamentum, et hominum amores in te, et in nos quædam benivolentia; sed multum est philosophia. ἄνω κάτω si quid est, est in Aristo, apud quem eram. nam Xenonem tuum, vel nostrum potius, Quinto concesseram: et tamen

a Jensono est. Ed. Rom., ut codd. quidam, *de ipso*. Scripsi cum Grævio *de me*, deleto *ipso*. oppo[illegible]tur *de me*: itaque *ipso* hic locum non habet.

61 *Fronte, ut puto, et volo.*] *Et volo* est a Bosio, qui in libris scr. reperit. restitui veterem et veram edd. lectionem *et vultu*. frons et vultus sic sæpe junguntur ap. Ciceronem, ut: *simulatio facillime sustinetur fronte atque vultu*, ad Div. I, 9.

62 *Et dicuntur et tacentur.*] A meis. dicitur autem proverbii modo. alias aptius foret, dicuntur et aguntur. sed nihil mutandum.

63 *Etsi mihi n. e. p. ad scribendum.*] Est h. l. oratio ἀνακόλουθος.

64 *Ignarus rerum mearum.*] Intelligit ea, quæ post dicit *nomina Milonis et Cæsaris*, quæ an et quomodo explicata essent, scire cupiebat. de istis nominibus supra est.

65 *Urbis ornamentum.*] Quodnam? immo *ornamenta*.

propter vicinitatem totos dies simul eramus invicem. Cum primum poteris, tua consilia ad me scribas; ut sciam, quid agas, [66]ubi quoque, et maxime quando Romæ futurus sis.

11 CICERO ATTICO S.

HUI! totiesne me litteras dedisse Romam, cum ad te nullas darem? at vero posthac frustra potius dabo, quam si recte dari potuerint, committam, ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quidquid
b. provideri potest, provide. Non dici potest, quam flagrem desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram. [67]Marcellus fœde de Comensi. [68]etsi ille magistratum non gesserat; erat tamen Transpadanus. ita mihi videtur non minus stomachi nostro ac Cæsari fecisse. sed hoc ipse viderit. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, [69]in Hispaniam certe iturus. id ego minime probabam; qui quidem Theophani facile persuasi, nihil esse melius, quam nusquam illum discedere. ergo Græcus incumbet. valet autem auctoritas ejus apud illum plurimum. Ego has pridie Nonas Quint. proficiscens Athenis dedi; cum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomtinus: una Cn. Volusius: aderat quæstor: tuus unus Tullius aberat. ἄφρακτα Rhodiorum, et dicrota Mytilenæorum habebam: [70]et aliquid ἐπικὸν δεῖ. De Parthis erat silentium. quod superest, dii juvent. Nos adhuc iter per Græciam summa cum admiratione fecimus. nec mehercule habeo, quod adhuc quem accusem meorum. videntur mihi nosse nos, nostram causam, et conditionem profectionis suæ. plane serviunt existimationi meæ. Quod superest, si verum illud est: οἵα γ' ἡ δέσποινα, certe permanebunt. nihil

66 *Ubi quoque.*] Quid hic est *quoque?* excidisse puto *tempore*. nam certe intelligi deberet: quod insolitum est ac durum.

67 *Marcellus fœde de Comensi.*] Quem ille male tractavit, forte virgis cecidit. Ceterum hæc lectio est a Bosio e vestigiis librorum veterum scr. et edd. qui hic mire corrupti sunt.

68 *Etsi ille magistratum non gesserat.*] Edidi *gesserat* pro vulgato *gesserit*, postulante latinitate; sed et e libris ita commemoratur. Sensus est: non poterat ille pro cive agnosci, quia nondum magistratus in civitate sua fuerat, per quem Latini accipiebant civitatem Romanam: tamen erat Latinus, quia Transpadanus erat, nec sic debebat tractari. —— Mox *nostro* est Pompeio.

69 *In Hispaniam certe.*] Si non in aliam provinciam, tamen in Hispaniam.

70 *Et aliquid ἐπικὸν δεῖ.*] Sic libri antiqui, nisi quod est ἐπικόν σοι, uno tenore. sensum facit Tunstallus, p. 133, hunc: oportet aliquid gerere me illustre, dignum carmine epico. quæ sententia per se bona est, sed huic loco non nimis apta videtur. Sed tamen melior iis, quæ e correctionibus Victorii ἐπίκωπον, et Bosii ἐπεῖχον δεῖ, fiunt; neutra placet.

enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus. sin id parum pro fuerit, fiet aliquid a nobis severius. nam adhuc lenitate dulces sumus; et, ut spero, proficimus aliquantum. sed ego hanc, [71] ut singuli dicunt, ἀνεξίαν in unum annum meditatus sum. proinde pugna, ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar. Nunc redeo ad quæ mihi mandas: [72] ni præfectis excusationi sis, quos voles deferto. non ero tam μετέωρος, [73] quam in Apuleio fui. Xenonem tam diligo, quam tu: quod ipsum sentire certo scio. Apud Patronem [74] et p. 74.
reliquos barones te in maxima gratia posui: et hercule a.
merito tuo feci. nam mihi is, ter, dixit, te scripsisse ad se, mihi ex illius litteris rem illam curæ fuisse, quod ei pergratum erat. sed cum Patron mecum egisset, ut peterem a vestro Ariopago, ὑπομνηματισμὸν tollerent, quem Polycharmo prætore fecerant; commodius visum est et Xenoni, et post ipsi Patroni, me ad Memmium scribere, qui pridie, quam ego Athenas veni, Mitylenas profectus erat, ut is ad suos scriberet, posse id sua voluntate fieri. non enim dubitabat Xeno, quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem ædificandi consilium abjecerat: sed erat Patroni iratus. itaque scripsi ad eum accurate: [75] cujus epistolæ misi ad te exemplum. Tu, velim, Piliam meis verbis consolere: indicabo enim tibi: tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliæ: abstuli, aperui, legi: [76] valde scripta est συμπαθῶς. Brundisio quæ tibi epistolæ redditæ sunt sine mea, [77] tum videlicet datas, cum ego me non belle haberem. nam illam

71 *Ut singuli dicunt.*] Nempe meorum comitum. sive, ut omnes in tali causa et re dicere solent.

72 *Ni præfectis - - deferto.*] Hæc est lectio Bosii, sed e Ms. sensum facit: si non postulas, ut præfecti, quos tu vis a me fieri, vacent muneribus militaribus, et tantum nomen habeant, quos voles faciam. qui sensus bonus est: nam præfecti illi tales abutebantur hoc nomine ad injurias faciendas, præsertim in pecuniis exigendis, ut negotiatores, de quo videbimus infra. Sed latinitas durior est, *ni excusationi sis.* malim: *in præfectis excusatio ni sit*, vel *ni excusatio sit.* antiqua edd. lectio est, *in præfectis excusatio iis, quos voles, deferto*, quam Grævius, etsi vitiosam, servavit.

73 *Quam in Apuleio fui.*] Quem sc. mihi commendasti, ut præfecturam ei darem. Apuleius negotiator videtur esse, qui et prædiator, cujus mentio XII, 13. 17.

74 *Et reliquos barones.*] Sic Epicureos dicit. est autem hæc lectio edd. pr. pro quo libri quidam *varones*, quod Bosius et alii, etiam Tunstallus, præferunt: sed est modo diversa scriptura. v. *baro* in Clav.

75 *Cujus epistolæ.*] Est ea, quæ prima est L. XIII, ad Div.

76 *Valde scripta est συμπαθῶς.*] Forte rectius *erat*: nam miserat eum fasciculo clauso ad Piliam.

77 *Tum videlicet datas.*] Sic edd. pr. aliæ *datæ*, quod servavit Grævius. Putem fuisse: *tum v. datæ sunt*, excusat scilicet se, quod sine sua illæ venerint ad Atticum, quia non belle se habuerit. nam intelligi *sunt*, durius est h. l.

[78]νομανανδρίαν excusationem ne acceperis. Cura, ut omnia sciam, sed maxime, ut valeas.

12 CICERO ATTICO S.

NEGOTIUM magnum est navigare, atque id mense Quintili. sexto die Delum Athenis venimus. pridie Nonas Quintil. a Piræeo ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. VIII Idus ad Ceo jucunde. inde Gyarum sævo vento, non adverso: hinc Scyrum, inde Delum, utroque citius, quam vellemus, [79]cursum confecimus.
b. Jam nosti ἄφρακτα Rhodiorum. nihil, quod minus fluctum ferre possit. itaque erat in animo nihil festinare, [80]Delo nec movere, nisi [81]omnia ἀκρωτηρίων οὔρια vidissem. [82]De Messala ad te statim, ut audivi, de Gyaro dedi litteras: et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium: cui quidem valde συνηγωνίων. sed tuas de ejus judicii sermonibus, et mehercule omni de reipublicæ statu litteras exspecto, πολιτικώτερον quidem scriptas, (quoniam [83]meos cum Thallumeto nostro pervolutas libros,) ejusmodi inquam litteras, ex quibus ego, non quid fiat, (nam id vel Helenius, [84]vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus,) sed quid futurum sit. etiam cum hæc leges, habebimus consules. omnia perspicere poteris, de Cæsare, de Pompeio, de ipsis judiciis. Nostra autem negotia, quoniam Romæ commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me rescribere, de strue laterum, plane rogo. [85]De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse: quam ego cum mea sponte, tum tuis sermonibus æstimo plurimi. [86]ergo aliquid conficies. Præterea, si quid Philippus rogavit, quod in sua re faceres, id velim facias. Plura scribam ad te, cum constitero: nunc eram plane in medio mari.

78 Νομανανδρίαν.] V. Ind. Græc. Ed. Rom. addit *me*.

79 *Cursum confecimus.*] Hoc mihi videtur esse glossatoris.

80 *Delo nec me movere.*] *Me* aberat Mss. Balliol. Helmst. placebatque Grævio. recte.

81 *Omnia ἀκρ.*] Sic edd. pr. recte. *omnia οὔρια*. Bosius fecit *omina*, quod et Gruterus secutus est. non bene. illa οὔρια non sunt signa bona, sed res ipsa, ventus secundus.

82 *De Messala.*] Reo ambitus, VIII, 2. 4. ejus avunculus erat Hortensius, itaque ad hunc retulit consilium suum.

83 *Meos - - libros.*] Int. politicos. quæ lectio Attici indicabat, eum rei politicæ studiosum esse.

84 *Vir gravissimus.*] Edd. pr. *vir gratissimus*. correxit e Mss. Malaspina. recte. dixit *homo grat.* non *vir*.

85 *De aqua.*] Int. Crabra. de qua ad Div. XVI.

86 *Ergo quid conficies.*] Victorius edidit *aliquid*, quod secutus est Græv. bene.

CICERO ATTICO S. 13

EPHESUM venimus a. d. XI Kal. Sext. [87] sexagesimo et quingentesimo post pugnam Bovillam. navigavimus sine timore et sine nausea; sed tardius, propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum, privatorum, et de incredibili multitudine, quæ mihi jam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi præsto fuit, aut audisse te puto, aut quid ad me attinet? [88] Verumtamen. [89] Decumani, ac si venissem cum imperio, Græci quasi Ephesio p. 75. a. prætori se alacres obtulerunt. ex quo te intelligere certo scio, multorum annorum [90] ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. sed, ut spero, utemur ea palæstra, quam a te didicimus; omnibusque satisfaciemus; et eo facilius, quod in nostra provincia confectæ sunt pactiones. [91] Sed hactenus, præsertim cum cenanti mihi nuntiaret Cæstius, se de nocte proficisci. Tua negotia Ephesi curæ mihi fuerunt: Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi; Apollonidiensem Xenonem commendavi. omnino omnia se facturum recepit. Ego præterea rationem Philogeni permutationis ejus, quam tecum feci, edidi. ergo hæc quoque hactenus. Redeo ad urbana. Per fortunas! quoniam Romæ manes, primum illud præfulci atque præmuni, quæso, ut simus annui; ne intercaletur quidem. deinde exhauri mea mandata; maximeque, [92] si quid potest, de illo domestico, scrupulum, quem non ignoras; deinde de Cæsare: cujus in cupiditatem te auctore incubui; nec me piget. et, si intelligis, quam meum sit scire et curare, quid in republica fiat: fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia; sed diligentissime: in primisque, ecquid judiciorum status, aut factorum

87 *Sexagesimo et quingentesimo post p. B.*] Edd. pr. *sexagesimo et quinto:* vitiose sine dubio. illud edidit e Ms. Bosius. Pontedera in epist. antiquitatum Lat. et Gr. p. 321. supputatione sua conficit DLV dies. quæ supputatio si vera est, Cicero numerum plenum posuisse videri potest. *pugna Bovilla* est cædes Clodii.

88 *Verumtamen.*] Int. dicam, abrupte, ut alibi dictum in correctione.

89 *Decumani, si venissem cum imp.*] Edd. pr. *Decumanis venissem.* alii edidere *ac si v.* quod pro certo recepit Grævius. respondet sane bene alteri membro *quasi Eph. prætori.* intelligendum autem est, in Asiam, ut ibi pro imperio agere possem: quod non erat.

90 *Ostentationes meas.*] De studio erga publicanos. — *tua palæstra* i. e. tuis consiliis.

91 *Sed hactenus.*] Int. ista. Sed malim addi *hæc*, ut est mox. et int. scripsi.

92 *Si quid potest, de illo domestico.*] Ursinus malebat *potes.* Ed. Rom. habet *quoad potest. de illo domestico*, sc. de filia collocanda. debebat esse *de i. d. scrupulo, quem:* sed alterius collocationis græcissantis et alia exempla sunt.

aut futurorum etiam, laboret. De aqua, si curæ est, si quid Philippus aget, animadvertas.

14 CICERO ATTICO S.

ANTEQUAM aliquo loco consedero, neque longas a me, neque semper mea manu litteras exspectabis. cùm au-
b. tem erit spatium, utrumque præstabo. nunc iter conficiebamus æstuosa et pulverulenta via. Dederam Epheso pridie: has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus. ex ea die, si me amas, [93]παράπηγμα ἐνιαύσιον commoveto. tamen interea hæc, quæ vellem, mihi afferebantur: primum otium Parthicum, dein confectæ pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio, stipendiumque eis usque ad Idus Quint. persolutum. Nos Asia accepit admirabiliter. adventus noster nemini ne minimo quidem fuit sumtui. spero meos omnes servire laudi meæ. tamen magno timore sum: sed bene speramus. omnes jam nostri, præter Tullium tuum, [94]venerunt. erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, æstivos menses reliquos rei militari dare, hibernos jurisdictioni. Tu, velim, si me nihilo minus nosti curiosum in republica, quam te, scribas ad me omnia, quæ sint, quæ futura sint. nihil mihi gratius facere potes: nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quæ tibi mandavi, confeceris; in primisque illud ἐνδόμυχον, quo [95]mihi scis nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis et pulveris. reliquæ subtiliores erunt.

15 CICERO ATTICO S.

LAODICEAM veni pridie Kal. Sext. ex hoc die clavum anni movebis. nihil exoptatius adventu meo, nihil carius, sed est incredibile, quam me negotii tædeat. [96]non habet satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi, et industriæ meæ præclara opera cessat. quippe, jus
p. 76. a. Laodiceæ me dicere, cum Romæ A. Plotius dicat? et cum

93 Παράγγελμα ἐνιαύσιον *commoveto.*] Primus græca edidit Cratander. intellexere viri docti, sermonem esse de gnomone; in epist. seq. est *clavum anni movere.* Sed ei rei non aptum est παράγγελμα. Tunstallus, p. 128. rectissime correxit παράπηγμα, quod nos recipere, propter evidentiam rei, non dubitavimus. v. Ind. Gr.

94 *Venerunt.*] Propter sequentia malim *venerant.*

95 *Mihi scis nihil esse carius.*] Int. majoris curæ: est enim τὸ ἐνδόμυχον ille, quem ante, ep. 13. dixerat *scrupulum domesticum.* infra, ep. 17. vocat *domesticam et maximam curam suam.*

96 *Non habet - - cessat.*] Sic cum Grævio edidi, qui *habet* in Mss. Balliol. et Helmstad. reperit, cessat in hoc. *habet* et in ed. Rom. est.

exercitum [97]noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? denique hæc non desidero; lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. sed feram, ut potero: sit modo annuum. si prorogatur, actum est. verum perfacile resisti potest. tu modo Romæ sis. Quæris, quid hic agam? ita vivam, [98]ut maximos sumtus facio. mirifice delector hoc instituto. admirabilis abstinentia ex præceptis tuis: ut verear, ne illud, [99]quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico: sed apparent, nec occuli possunt. iter Laodicea faciebam a. d. III Non. Sext. cum has litteras dabam, in castra in Lycaoniam: inde ad Taurum cogitabam, ut cum Mœragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. clitellæ bovi sunt impositæ, plane non est nostrum onus: sed feremus: modo, si me amas, sit annuum. adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. mirifice sollicitus sum, quod jam diu ignota sunt mihi ista omnia. quare, ut ad te ante scripsi, cum cetera, tum respublica, cura, ut mihi nota sit. [100]Plura scribebam tarde redditurо. sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. tu autem sæpe dare tabellariis publicanorum poteris, per magistros scripturæ et portus [1]nostrarum diœcesium.

CICERO ATTICO S. 16

ETSI in ipso itinere et via discedebant publicanorum
tabellarii, et eramus in cursu: tamen surripiendum aliquid
putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares. ita- b.
que subsedi in ipsa via, dum hæc, quæ longiorem desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. Maxima exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextiles. moratus triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud, nisi [2]imperata ἐπικεφάλια sol-

97 *Noster amicus.*] Bibulum alii, alii alium intelligunt. ironice dictum esse patet. igitur de Pompeio et Cæsare non cogitandum.

98 *Ut maximos sumtus facio.*] Nempe, de meo, patet e sqq.

99 *Quod tecum permutavi.*] Quam pecuniam tu mihi mutuam dedisti per procuratores tuos in provincia, eam e fructibus provinciæ reddere iis non possim. nempe litteris suis Ciceroni pecunias assignaverat; quod in permutatione intelligitur.

100 *Plura scribebam tarde redditurо.*] *Scribebam* pro *scribam* dedi, quod in aliquot Mss. repertum est. id requirit sequens *dabam*.

1 *Nostrarum diœcesium.*] Asiaticarum illarum trium, quæ Ciliciæ provinciæ Ciceronis, adjectæ erant, ut in ep. ad Div. tradit XIII, 53. 67.

2 *Imp. ἐπικεφ. solvere non posse.*] Ver-

vere non posse: ὠνὰς omnium venditas: civitatum gemitus, ploratus: monstra quædam non hominis, sed feræ nescio cujus immanis. Quid quæris? [3] tædet omnium nos vitæ. levantur tamen miseræ civitates, quod nullus fit sumtus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quemquam. scito, non modo nos fœnum, aut quod lege Julia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem; nec, præter quatuor lectos et tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis ne tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, [4] ex domibus omnibus. mehercule etiam, adventu nostro, reviviscunt; justitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. itaque opiniones omnium superavit. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se conjecit Tarsum usque: ibi forum agit. De Partho silentium est: sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunquam in provinciam suam accedere. id autem facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus, quæ aberant bidui.

17 CICERO ATTICO S.

p. 77. a. ACCEPI Roma sine epistola tua fasciculum litterarum: in quo, si modo valuisti, et Romæ fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. hanc epistolam dictavi sedens in rheda, cum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. [5] paucis diebus habebam certos homines, quibus darem litteras. itaque eo me servavi. Nos, tametsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut [6] nullus teruncius insumatur in quemquam. id fit etiam et legatorum, et tribunorum, et præfectorum diligentia. nam omnes mirifice συμφιλοδοξοῦσιν

ba *solvere non posse* mihi suspecta sunt et insititia videntur. omnino tributa in capita odiosa fuere, ut Cicero alibi dicit in epp. ad Div. et sequentia genera omnia simpliciter dicuntur.—*Ὠναὶ* sunt *possessiones*, quod ipsum verbum est in ed. Jens. et aliis inde ductis. Ed. Rom. habet latinis litteris *onas*.

3 *Tædet omnium nos vitæ.*] Hoc nihili est. Conjecturæ variæ sunt, probo eam, quæ *t. omnino eos vitæ* corrigendum putat. Infra dicuntur reviviscere.

4 *Ex domibus.*] In hoc sæpe hæsi: conjeci et *oppidis*.

5 *Paucis diebus habebam.*] Pro habiturus eram, nisi inde per contractionem factum *habebam*: ut perfecta infinitivi passivi confluxere interdum in libris in activa, v. c. *habitum esse* in *habuisse*.—*itaque eo me servavi*, i. e. eo distuli scribere ipse, quæ per librarium scribi nolui.

6 *Nullus t. insumatur in quemq.*] Sc. a provincialibus in quemquam meorum.

gloriæ meæ. Lepta noster mirificus est. Sed nunc propero. perscribam ad te paucis diebus omnia. Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est, secum in regnum. dum in æstivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. Sextius ad me scripsit, quæ tecum esset de mea domestica et maxima cura locutus, et quid tibi esset visum. amabo te, incumbe in eam rem, et ad me scribe, [7] quid et possit, et tu censeas. Idem scripsit, Hortensium de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid. mihi in Cumano, diligentissime, se, ut, annui essemus, defensurum, receperat. si quicquam me amas, hunc locum muni. dici non potest, quam invitus a vobis absim. et simul hanc gloriam justitiæ et abstinentiæ fore illustriorem spero, si cito decesserimus: id quod Scævolæ contigit, qui solos novem menses Asiæ præfuit. Appius noster, cum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodicea. ibi forum agit, cum ego sim in b.
provincia; quam ejus injuriam non insector. satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quæ sunt imposita provinciæ. quod, do operam, ut faciam quam minima illius contumelia. sed hoc [8] Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle, qui adventu meo, quam longissime potuerit, discesserit.

CICERO ATTICO S. 18

QUAM vellem Romæ esses, si forte non es: [9] nihil enim certi habebamus, nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIIII Kal. Sext. datas: in quibus scriptum esset, te in Epirum iturum circiter Kal. Sextiles. sed, sive Romæ es, sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt duce Pacoro, [10] Orodi, regis Parthorum, filio, cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. Cassius in oppido Antiochiæ cum omni exercitu. nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra. hostis in Cyrrhestica; quæ

7 *Quid et possit et tu censeas.*] *Possit* intelligunt *fieri*. Sed id est in *censeas*. quia in hoc additur *tu*, videtur et in primo membro pronomen fuisse. forte scripsit Cicero: *quid ille possit et tu censeas*. ita primum referetur ad illud: *quæ esset de mea - - cura tecum locutus*, alterum ad hoc: *quid tibi esset visum*.

8 *Bruto nostro.*] Marco, qui fuit Appii gener.

9 *Nihil certi habebamus, nisi accepisse nos tuas litteras*, &c.] Non hæc bene cohærent. nam illud *nihil certi habebamus* est, nihil certi sciebamus, cognoramus nuntiis aut litteris, de ea re, Romæ sit, nec ne. Sed ei non convenit. *nisi accepisse nos t. l.* itaque mihi verba *accepisse nos* suspecta sunt, quibus deletis omnia plana forent.

10 *Orodi.*] V. ad ep. 21.

Syriæ pars proxima est provinciæ meæ. his de rebus scripsi ad senatum: quas litteras, si Romæ es, videbis, putesne reddendas, et multa, immo omnia: quorum κεφάλαιον, ne quid inter cæsa et porrecta, ut ajunt, oneris mihi addatur aut temporis. nobis enim, hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, præsertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. ea si venerit, nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus, propter urbanarum
p. 78. rerum metum, Pompeium [11] nolit dimittere. quodsi alium
a. ad ver mittit, non laboro: nobis modo temporis ne quid prorogetur. Hæc igitur, si Romæ es: sin abes, aut etiam si ades; hæc negotia sic se habent. Stamus animis, et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, [12] speramus etiam manu, [13] tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum, loco; parvo exercitu; sed, ut spero, ad benivolentiam erga nos consentiente: quem nos, Deiotari adventu cum suis omnibus copiis, duplicaturi eramus. Sociis multo fidelioribus utimur, [14] quam quisquam usus esset: quibus incredibilis videtur et nostra mansuetudo et abstinentia. delectus habetur civium Romanorum: frumentum ex agris in loca tuta comportatur. si fuerit occasio, manu; sin minus, locis nos defendemus. quare bono animo es. video enim te, et, quasi coram adsis, ita cerno συμπάθειαν amoris tui. sed te rogo, (si ullo pacto fieri poterit,) si integra in senatu nostra causa ad Kal. Jan. manserit, ut Romæ sis mense Januario. profecto nihil accipiam injuriæ, si tu aderis. amicos consules habemus, nostrum tribunum plebis Furnium. verum tua est opus assiduitate, prudentia, gratia. tempus est necessarium. sed turpe est, me pluribus verbis agere tecum. Cicerones nostri sunt apud Deiotarum; sed, si opus erit, deducentur Rhodum. Tu, si es Romæ; ut soles, diligentissime: si in Epiro; mitte tamen ad nos de tuis aliquem ta-

11 *Nolit dimittere.*] Ad bellum contra Parthos gerendum, aut in provinciam aliam, v. infra, ep. 21.

12 *Speramus etiam manu.*] *Manu* opponitur *animis*. *Stamus animis, et manu.* sed hic nexus velut divellitur forma illa, *et speramus etiam manu*: firmetur, si addatur *ut*; *ut speramus*. sed et sic aliquid duri est.

13 *Tuto consedimus*, &c.] Ed. Rom. addit: *in Amano*, cujus lectionis apud Manutium mentio: illi, *Ciliciam prope conspiciente*, satis convenit, item ei, quod infra est, *locis nos defendemus.* Sed videtur natum ex *etiam manu*. nam tum in Amano fuisse non videtur.

14 *Quam quisquam usus esset.*] Faerni liber habebat *est*, quod ipse et Ursinus præferebat: idque et mihi olim, primum legenti, in mentem venit: sed *esset* verum est: quam quisquam alius, nostro loco missus, usus esset.

bellarium; ut et tu, quid nos agamus, et nos, quid tu agas, quidque acturus sis, scire possimus. Ego [15] tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret. [16] sed jam exhibeo pupillum, neque defendo. sunt enim negotia et lenta, et inania. faciam tamen satis. tibi quidem, cui difficilius est, quam ipsi. sed certe satisfaciam utrique.

CICERO ATTICO S. 19

OBSIGNARAM jam epistolam eam, quam puto te modo perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continentur, cum subito Appii tabellarius a. d. XI Kal. Octob. septimo quadragesimo die Roma celeriter (hui tam longe!) mihi tuas litteras reddidit. ex quibus non dubito, quin tu Pompeium exspectaris, dum Arimino rediret, et jam in Epirum profectus sis: magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus, quam nos hic sumus. [17] De Attelliano nomine scripsi ad Philotimum, [18] ne appellaret Messalam. Itineris nostri famam ad te pervenisse lætor, magisque lætabor, si reliqua cognoris. Filiolam tuam tibi jam Romæ jucundam esse gaudeo; eamque, quam numquam vidi, tamen et amo, et amabilem esse certo scio. [19] etiam atque etiam valete, Patron, et tui condiscipuli. Quæ de Tarentinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis libente te [20] repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuæ filii patruo certaret; magni amoris signum. itaque me etiam admonuisti, ut gauderem. nam mihi in mentem non venerat. non credo, inquis. ut libet: sed plane gaudeo: quoniam τὸ νεμεσᾷν interest τοῦ φθονεῖν.

15 *Tui Bruti rem.*] Pecuniariam. ei debebat Ariobarzanes. cf. VI, 1.

16 *Sed jam exhibeo pupillum.*] Int. Ariobarzanem, cujus tutelam susceperat, ut est l. c. alludit ad factum illud suum, cum in judicio Ser. Gallum exhibuerat judicibus ad misericordiam movendam in judicio patris. Sed quid est *neque defendo?* nam illud *exhibeo* pertinet ad defendendum. an legendum *atque?* nihil melius video. nam et causa defensionis subjicitur.

17 *De Attelliano nomine.*] Corrigunt viri docti *Atiliano.*

18 *Ne appellaret Messalam.*] Qui videtur sponsor pro Atilio fuisse.

19 *Etiam atque etiam valete Patron, &c.*] Variant hic libri valde. Hæc lectio est a Bosio: quæ nec ipsa mihi probatur. nam Patron non erat apud Atticum. Tunstallus, p. 174. sic constituit: *e. a. e. vale. De Patrone et tuis condiscipulis* (hos ablativos habent edd. pr.) *quæ de parietinis in militia laboravi*, &c. ut hæc *de Patrone*, &c. epistola finita jam addiderit, cujus generis et alia exempla sunt in his epistolis. *parietinæ* etiam Manutio placuere. nempe ex ad Div. XIII, 1. *militiam* intelligit peregrinationem suam ex VI, 2. *in peregrinatione militiave nostra.* Non displicet.

20 *Repulsam tulisse eum, &c.*] In petitione auguratus. intelligit *Hirrum* et deinde *sororis tuæ filii patruum* semet ipsum. res est in epp. Cœlii. pro *certaret* forte melius sit *certarit*.

20 CICERO ATTICO S.

SATURNALIBUS mane se mihi Pindenissæ dediderunt, septimo et quadragesimo die, postquam oppugnare eos cœpimus. qui (malum) isti Pindenissæ? qui sunt? inquies: nomen audivi numquam. [22] quid ego faciam? potui Ciliciam, Ætoliam, aut Macedoniam reddere? hoc jam sic habeto, nec hoc exercitu hic tanta negotia geri potuisse. quæ cognosce ἐν ἐπιτομῇ. sic enim concedis mihi proximis litteris. Ephesum ut venerim, nosti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me umquam delectavit magis. inde oppidis, iis, [23] qua ieram, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. [24] ibi morati biduum, perillustres fuimus, [25] honorificisque verbis omnis injurias revellimus superiores. quod idem dein Apameæ quinque dies morati, et Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconii decem, fecimus. nihil ea jurisdictione æquabilius, nihil lenius, nihil gravius. inde in castra veni a. d. VII Kal. Septemb. a. d. III exercitum lustravi apud Iconium. ex his castris, cum graves de Parthis [26] nuntii venissent, perrexi in Ciliciam per Cappadociæ partem eam, quæ Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes, et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. cum dies quinque [27] ad Cybistra [Cappadociæ] castra habuissem, certior sum factus, Parthos ab illo aditu Cappadociæ longe abesse; Ciliciæ magis imminere. itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. Tarsum veni a. d. III Non. Octob. inde ad Amanum contendi, qui Syriam [28] a Cilicia ima aquarum divortio dividit; qui mons erat [29] hostium plenus sempiternorum. hic a. d. III Idus Octob. magnum numerum hostium occidimus. castella munitissima, nocturno Pomtini adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus. imperatores appellati sumus. castra paucos

22 *Quid ego faciam? potui, &c.*] Ms. Balliol. *quid ergo f.* quod recte placet Grævio. Ego locum sic constituerim: *Quid ergo? non potui, &c.* Ms. Helmst. habet *non.* edd. pr. *numq.* quod et ipsum non displicet.

23 *Qua ieram.*] Malim *ieramus.* nam numeri hic sunt plurales: et illud est e correctione: edd. pr. *quæ erant.*

24 *Ibi morati biduum.*] Ep. 16. est *triduum*

25 *Honorificisque verbis.*] An in Appium?

26 *Nuntii venirent.*] Immo *venissent.*

27 *Ad Cybistra Cappadociæ.*] *Cappadociæ* delendum puto.

28 *A Cilicia ima.*] *Ima* abest ed. Jens. et aliis libris edd. et scr. In ed. Rom. est *in. ima* est a Bosio, qui in Ms. suo reperit. Grævius corrigit *ultima:* sed id redundat, ut opinor. puto delendum.

29 *Hostium sempiternorum.*] Parthorum, quos et alibi sic appellat.

dies habuimus, ea ipsa, quæ contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paullo melior, quam aut tu, aut ego. ibi dies quinque morati, direpto et vastato b.
Amano, inde discessimus. scis enim dici quædam πανικὰ, dici item τὰ κενὰ τοῦ πολέμου. rumore adventus nostri, et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit, et Parthis timor injectus est. itaque eos, cedentes ab oppido, Cassius insecutus, rem bene gessit. qua in fuga, magna auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis post diebus. erat in Syria nostrum nomen in gratia. Venit interim Bibulus. credo voluit [30] appellatione hac inani nobis esse par. in eodem Amano cœpit laureolam in mustaceo quærere. at ille cohortem primam totam perdidit, centurionemque primipili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, et reliquos cohortis ejusdem, et Sex. Lucilium, T. Gavii Cæpionis, locupletis et splendidi hominis, filium, tribunum militum. sane plagam odiosam acceperat cum re, tum tempore. Nos Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoria in armis fuit, (feri homines et acres, et omnibus rebus ad defendendum parati,) cinximus vallo et fossa: aggere maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. Hilaria sane Saturnalia. militibus quoque, equis exceptis, reliquam prædam concessimus. mancipia vænibant [31] Saturnalibus tertiis. [32] Cum hic scribebam, in tribunali res erat ad H-S CXX. hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam. ipse me Laodiceam recipiebam. Hæc adhuc. sed ad præterita revertamur. Quod me maxi- p. 80.
me hortaris, et, quod pluris est, quam omnia, in quo labo- a.
ras, ut etiam [33] Ligurino μώμῳ satisfaciam: moriar, si quicquam fieri potest elegantius. nec jam ego hanc continentiam appello, quæ virtus voluptati resistere videtur. ego in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum adfectus,

30 *Appellatione hac inani.*] Imperatoris.

31 *Saturnalibus tertiis.*] Tertio Saturn. die. sic enim loquebantur, v. Gronov. ad Liv. XXX, 36.

32 *C. h. scribebam in tribunali, res erat,* &c.] An ergo hanc talem epistolam in tribunali sedens scripsit? Immo distinguendum post *scribebam*. In tribunali facta est auctio: inde ei, cum ista scriberet, nuntiatum est de summa pecuniæ jam facta.

33 *Ligurino μώμῳ.*] Unde *Ligurinus* dicatur Momus ille, nemo pro certo dixerit. Non displicet tamen Bosii ratio, qui a Græco λιγυρὸς ductum verbum putat; ut sit, qui ubique clamet, Ciceronem esse vanum hominem, et gloriosum.

quanta adficior hac integritate. nec me tam fama, quæ summa est, quam res ipsa, delectat. quid quæris? fuit tanti: me ipse non noram: nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem: recte πεφυσίωμαι. nihil est præclarius. [34] interim hæc λαμπρά. Ariobarzanes opera mea vivit, regnat. ἐν παρόδῳ, consilio, et auctoritate, et quod insidiatoribus ejus ἀπρόσιτον me, non modo ἀδωροδόκητον præbui, regem regnumque servavi. interea e Cappadocia ne pilum quidem. [35][atque etiam spero toto anno imperii nostri teruncium sumtus in provincia nullum fore.] [36] Brutum abjectum, quantum potui, excitavi: quem non minus amo, quam tu; pæne dixi, quam te. Habes omnia. Nunc publice litteras Romam mittere parabam. uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. at te Romæ non fore? [37] sed est totum, quod Kal. Mart. futurum est. vereor enim, ne, cum de provincia agetur, [38] si Cæsar resistat, nos retineamur. his tu si adesses, nihil timerem. Redeo ad urbana: quæ ego diu ignorans, ex tuis jucundissimis litteris a. d. v Kal. Jan. denique cognovi. eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit, perlonga et non satis tuta via, perferendas. nam quas Lenii pueris scribis datas, non acceperam. [39] Jucunde de Cæsare, et quæ senatus decrevit, et quæ tu speras: quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Plætoriano [40] quod Seius ambustus est, minus moleste
b. fero. Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit, et quid actum sit, aveo scire. Ego, cum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuæ filio, [41] togam puram jubeor dare; [42] cui moderabor diligentius. Deiotarus, cujus auxiliis magnis

34 *Interim hæc λαμπρά.*] Intelligo, contemno, parvi duco.

35 *Atque etiam - - fore.*] Hæc in edd. ante Malaspinam sunt post *pæne dixi quam te.* Malaspinam secuti sunt omnes. Jac. Gronovius in veterem locum reposuit.

36 *Brutum abjectum - - excitavi.*] Cum desperaret pecuniam, quam sibi Ariobarzanes deberet, se recepturum, Cicero effecit apud regem, ut pecuniam reddere vellet, ut primum posset.

37 *Sed est totum, quod,* &c.] Sed omnia mihi in hoc sunt, quod Kal. Martiis decernetur, de provinciis.

38 *Si Cæsar resistet.*] Puto scribendum esse *resistat.*

39 *Jucunde de Cæsare.*] Melius puto *jucunda.*

40 *Quod Leius adustus est.*] Sine dubio legendum *ambustus,* quod est in hac re proprium et perpetuum verbum. nec dubitavi sic corrigere. est de judicio sermo. Sed *Leius* etiam vitiosum est. nomen hoc nuspiam occurrit. Scribendum *Seius.*

41 *Togam puram jubeor dare.*] Sc. a fratre, qui hoc ei mandaverat, ut est L. VI, 1. sed id tamen durius h. l. est, propter illud adjunctum, *cum Laodiceam venero. Jubebo* habet ed. Jensoni et seqq. ad Victorium usque, qui e Mss. dedit *jubeor,* quod etiam est in ed. Rom. est sane hoc quoque durum, *jubebo dare:* nam dabat ipse: unde infra, l. c., est *cogitabam dare:* sed dabat tamen per ministros ad tribunal. Deligat lector.

42 *C. moderabor diligentius.*] quam a patre factum est; et erat minus continens.

usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto litteras; ut habeam rationem non modo negotii, verum etiam otii tui. Nicanor in officio est, et a me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam; ut et diligentius perferantur, et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi toties salutem adscribit, est gratum. sed cur non suis litteris idem facit, quod [43] meus ad te Alexis facit? Phemio quæritur κέρας. Sed hæc hactenus. Cura, ut valeas, et ut sciam, quando cogites Romam. etiam atque etiam vale. Tua, tuosque Thermo et præsens Ephesi diligentissime commendaram, et nunc per litteras: ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni, des operam, ut, quod tuo meoque beneficio puer habet, cures, ne qua ratione convellatur. utrique nostrûm honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

CICERO ATTICO S. 21

TE in Epirum salvum venisse, et, ut scribis, ex sententia navigasse, vehementer gaudeo: non esse Romæ meo tempore pernecessario, submoleste fero: hoc me tamen consolor: non spero te istic jucunde hiemare, [44] et libenter requiescere. Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat, (de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint,) quam eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro εὐημερήματι. hodie vero hiemant in Cyrrhestica, maximumque bellum impendet. nam et [45] Orodi, regis Parthorum, filius in provincia nostra est: nec dubitat Deiotarus, (cujus filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest,) quin cum omnibus copiis ipse prima æstate Euphraten transiturus sit. quo autem die Cassii litteræ victrices in senatu recitatæ sunt, id est, nonis Octobribus, eodem meæ tumultum nuntiantes. Axius noster

p. 81. a.

43 *Meus Alexis.*] Est Tiro, quem Cicero eodem modo amabat, quo Atticus Alexin suum. et est in hoc quoque fortasse non proprium nomen.

44 *Et libenter requiescere.*] Hoc delet Ursinus auctore Ms. vetere: placet Junio, etiam mihi.

45 *Orodes.*] Sic edd. pr. sed id vitiosum. Correxi *Orodi*, ut supra, ep. 18. fecimus ex Div. XV, 1. constantiæ causa. alii habent *Orodis*, ut ep. 18. Grævius dedit *Oroda*.

ait, nostras auctoritatis plenas fuisse; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatæ: quas certo scio plenas timoris fore. Ex iis rebus hoc vereor, ne, cum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Cæsari nullus honos a senatu habeatur; dum hic nodus expediatur, non putet senatus, nos, [46] antequam successum sit, oportere decedere; nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos præesse. Hic, ne quid mihi prorogetur, [47] quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo: atque eo magis, quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. [48] Dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. cogor: et velim ita sit. sed omnia metuo. etsi bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: *tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora.* mallem, *ut video:* nihil opus fuit, *ut spero.*
b. acceperam autem satis celeriter Iconii per publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. in his γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore: deinde addis, si quid secus, te [49] ad me [fore] venturum. [50] angunt me dubitationes tuæ: simul et vides, quas acceperim litteras. nam quas Hermoni, centurionis Camulæ, [51] [ipse] scribis te dedisse, non accepi. Lenii pueris te dedisse, sæpe ad me scripseras. eas Laodiceæ denique, cum eo venissem, III Id. Febr. Lenius mihi reddidit, datas a. d. X Kal. Octobres. Lenio tuas commendationes et statim verbis et reliquo tempore re probabo. hæ litteræ cetera vetera habebant, unum hoc novum, de Cibyratis pantheris. multum te amo, quod respondisti M. Octavio, te non putare. sed posthac omnia, quæ certa non erunt, pro certo negato. nos enim et

46 *Antequam successum sit.*] Ante, quam de provinciis decretum factum sit: quod tum fieri nondum potuerat, inprimis propter Cæsarem.

47 *Quod ne int. q. sustinere possit.*] I. e. intercedendo impedire sustineat, si maxime aliquem mihi intercessorem e tribunis parem. sc. quod de intercessione relatum iri putet.

48 *Sed dices.*] *Sed* puto delendum. nam nuspiam additur. et ortum sine dubio est ex ultimis litteris in *occurreres* et prima in *sed.* Non dubitavi delere.

49 *Ad me fore venturum.*] Sic edd. pr. alii dedere *esse*, e Faerni libro. valde defendunt illud *fore*, ut Grævius, et sunt alia exempla. v. Clav. Sed tamen apud Ciceronem nullum exemplum est, et est hic sine dubio a librariis e propinquo temere repetitum, sicut *esse* a glossatore additum. itaque saltem uncis inclusi.

50 *Pungunt me dubitationes tuæ.*] *Pungunt* Victorius dicit, se ex antiquo Ms. dare. Sed erat jam in ed. Jensoni, quam hic deseruere sequentes editores, edideruntque ex Rom. *angunt*, quod et ipse restitui. *Pungere* dicitur de acri sensu ex aliqua re: de quo hic non est sermo; sed de sollicitudine continua: in qua est *angere.*

51 *Ipse scribis t. d.*] Cur *ipse?* nuspiam additur. nec in tali textu locum habet.

nostra sponte bene firmi, et mehercule auctoritate tua inflammati vicimus omnes (hoc tu ita reperies) cum abstinentia, tum justitia, facilitate, clementia. Cave putes quicquam homines magis umquam esse miratos, quam nullum teruncium, me obtinente provinciam, sumtus factum esse, nec in rempublicam, nec in quemquam meorum, prætérquam in L. Tullium legatum. is, ceteroqui abstinens, [52]sed Julia lege, transitans, semel tamen in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis, [53][præter eum semel, nemo accepit] facit ut mihi excipiendus sit, cum teruncium nego sumtus factum. præter eum accepit nemo. has [54]a nostro Q. Titinio sordes accepimus. Ego, æstivis confectis, Quintum fratrem hibernis et Ciliciæ præfeci: Q. Volusium, [55]tui Tiberii generum, certum hominem, sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos dies esset; ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, jus sibi dictum negarent: nam evocari ex insula Cyprios non licet: ipse in Asiam profectus sum Tarso nonis Januariis: non mehercule dici potest, qua admiratione Ciliciæ civitatum, maximeque Tarsensium. postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiæ nostrarum diœcesium, quæ sex mensibus imperii mei [56]nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem viderat. illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quæstu. civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant: Cyprii talenta Attica cc. qua ex insula (non ὑπερβολικῶς, sed verissime loquor) numus nullus, me obtinente, erogabitur. Ob hæc beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi, nisi verborum, decerni sino: statuas, fana τέθριππα prohibeo: nec sum in ulla re alia molestus civitatibus; sed fortasse tibi, qui hæc prædicem de me. perfer, si me amas. tu enim me hæc facere voluisti. Iter igitur ita per Asiam feci, ut etiam fames, qua nihil miserius est, quæ tum erat

p. 82. a.

52 *Sed Julia lege, transitans,* &c.] *Transitans* est e Manutii correctione. ante erat *transita*, quod librarii fecere, retuleruntque ad *lege Julia*, velut violata lex Julia intelligeretur. Sed est iter faciens per provinciam. itaque et interpunxi post *Julia lege.* ea permittebat tales sumtus. v. supra, ep. 10.

53 *Præter eum semel n. accepit.*] Hæc sunt sine dubio spuria, ut judicabat etiam Grævius. sunt repetita e sequentibus, *semel* additum ex antecedenti. Mox recte Malaspina vult *excipiendum sit*: i. e. exceptio addenda.

54 *A nostro Titinio.*] Qui eum mihi commendavit, ut legatum facerem.

55 *Tui Tiberii.*] Qui sit, nondum reperi.

56 *Nullas meas acceperat litteras.*] Sc. quibus pecunia ei imperaretur et erogatio aliqua facienda.

in hac mea Asia, (messis enim nulla fuerat,) mihi optanda fuerit. quacumque iter feci, nulla vi, nullo judicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatione perfeci, ut et Græci, et cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum institueram agere Laodiceæ Cibyraticum et Apamense ex Idibus Mart. ibidem Synnadense, Pamphylium, (tum Phemio dispiciam [57]κέρας Aonium) Isauricum: ex Idibus Mai. in Ciliciam, ut ibi Junius consumatur. velim tranquille a Parthis. Quintilis, si erit, ut
b. volumus, in itinere est, per provinciam redeuntibus, consumendus. venimus enim [58]in provinciam, Laodiceam, Sulpicio et Marcello consulibus, pridie Kal. Sextiles. inde nos oportet decedere a. d. IIII Kal. Sext. Primum contendam a Quinto fratre, ut se præfici patiatur: [59]quod et illo et me invitissimo fiet. [60]sed aliter honeste fieri non potest, præsertim cum virum optimum, Pomtinum, ne nunc quidem retinere possim. rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam Postumia. Habes consilia nostra. nunc cognosce de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et P. Matinium; quos mihi majorem in modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me in castra venit. pollicitus sum curaturum me, Bruti causa, ut ei Salaminii pecuniam solverent. egit gratias. præfecturam petivit. negavi me cuiquam negotianti dare: quod idem tibi ostenderam. [61]Cn. Pompeio petenti probaram institutum meum: quid dicam? Torquato, de M. Lenio tuo, multis aliis. si præfectus vellet esse syngraphæ causa, me curaturum, ut exigeret. gratias egit: discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas [62]Salaminios coerceret; et eundem habuerat præfectum. vexabat Sala-

57 Κέρας *Aonium.*] Supra dixerat tantum κέρας. v. Clav. hic addit *Aonium*, musicum.

58 *In provinciam, Laodiceam.*] *Laodiceam* suspicatus sum additam esse e superioribus per notam glossatoris, ubi Laodiceam primam urbem provinciæ se ingressum dixit. alibi simpliciter *provinciam* memorat: et ita aptius est sequens, *inde* nos oportet decedere: non præcise ex urbe Laodicea. sed fortasse argutati sumus interdum.

59 *Quod et illo et me i. f.*] Hic quoque puto pro *illo* legendum *ipso*. ratio rei est, quod ea res invidiam facere utique poterat: quasi præfectus esset, quia frater esset.

60 *Sed aliter honeste f. n. p.*] Sc. quia alium non habebat, quam tuto præficere posset, cum Pomtinus nollet.

61 *Cn. P. petenti.*] Pro aliquo negotiatore, ut ei darem.

62 *Salaminios coerceret.*] Cogeret pecunias, quas ei deberent, solvere.

minios. ego equites ex Cypro decedere jussi. moleste tulit Scaptius. quid multa? ut ei fidem meam præstarem; cum ad me Salaminii Tarsum venissent, [63]et una Scaptius, imperavi, ut pecuniam solverent. multa de syngrapha, de Scaptii injuriis. negavi me audire. hortatus sum; petivi etiam, pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent: denique dixi me coacturum. homines non modo p. 83.
non recusare, sed etiam hoc dicere, se a me solvere. quod a.
enim prætori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare; atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine, quam in vectigali prætorio. collaudavi homines. recte, inquit Scaptius: sed subducamus summam. interim cum ego in edicto tralaticio, centesimas me observaturum, haberem, [64]cum anatocismo anniversario; ille ex syngrapha postulabat quaternas. quid ais? inquam. possumne contra meum edictum? at ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, UT, QUI CILICIAM OBTINERET, JUS [65]EX ILLA SYNGRAPHA DICERET. cohorrui primo: [66]etenim erat interitus civitatis. reperio duo senatus consulta iisdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii cum Romæ versuram facere vellent, non poterant; [67]quod lex Gabinia vetabat [e syngrapha jus dicere]. tum ii Bruti familiares, freti gratia Bruti, dare

63 *Et in his Scaptius.*] Primum hic *et* me offendit, quod in hac forma non solet addi, nec aptum est *in his:* quia Scaptius non erat Cyprius. itaque prætuli lectionem ed. Jens. *et una Scaptius.* quam et Ascensius, Aldus et alii secuti sunt.

64 *Cum anatocismi anniversario.*] Dissentiunt, *anatocismi* legendum sit, an *anatocismo:* illud defendente Grævio: hoc probante Corrado, Lambino. Quia *anniversarium* substantive nuspiam dicitur apud bonæ latinitatis auctores, *anatocismi anniversario* verum esse non potest. Itaque Corradum in textu secutus sum. Sed mihi totum verbum *anniversario* suspectum est, quod alias simpliciter dicuntur *centesimæ cum anatocismo*, etiam in hac epistola: inestque τὸ *anniversarium* in ipso anatocismo, ut patet e VI, 3. ubi est: *centesimis, renovato in singulos annos fænore.* item ep. 1. *centesimas sexennii cum renovatione annorum singulorum.*

65 EX ILLA SYNGRAPHA.] Nempe Scaptius et Matrinius impetraverant decretum senatus, quo illa syngrapha firmaretur, ne magistratus provincialis eam ex edicto suo irritam redderet.

66 *Et erat enim.*] Sic et Rom. male. at Jens. *etenim erat*, quod et sequentes habent. illud post revocatum est ad usque Gruterum. Grævius *et* tacite delevit.

67 *Quod lex Gabinia vetabat.*] An universe: ne provincialibus liceret pecuniam Romæ mutuam sumere, aut dare. nequaquam: nam id quidem absurdum fuisset Sed lex ea voluit coercere fœneratorum avaritiam in usuris, quarum modum nulla lex statuerat. unde crudelitas eorum in usuris supra modum creverat. Sanxit igitur, *ne magistratus ex syngraphis jus dicerent*, sed ex edicto, in quo modus usurarum statueretur. Id paullo post diserte dicit Cicero, patetque ex eo, quod in SCto, quod ejus legis gratiam fecerat, fuit, ut Ciliciæ magistratus ex syngrapha illa jus diceret, quam Saptius et Matrinius cum Salaminiis fecissent. Hinc, re recenti, nemo provincialibus pecunias credere volebat: et hoc est, *Salaminii cum versuram facere vellent, non poterant.* Sed illud, quod in lege erat, excidit e textu Ciceronis. Idque addidi, sed inclusum uncis.

volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. fit gratia Bruti senatus consultum, UT NE VE SALAMINIIS, NE VE QUI EIS DEDISSET, FRAUDI ESSET. pecuniam numerarunt. [68] at postea venit in mentem fœneratoribus, nihil se juvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha jus dici lex Gabinia vetaret. tum fit senatus consultum, [69] UT EA SYNGRAPHA ESSET QUA VI CETERÆ. Sed ut eodem; cum hæc disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere: sed eos putare, talenta CC se debere; ea se velle accipere: [70] debere autem eos paullo minus: rogat, ut eos ad CC perducam. optime, inquam. voco illos ad me, remoto Scaptio. quid vos? quantum, inquam, debetis? respondent, CVI. refero ad Scaptium. homo clamare. quid opus est? inquam. rationes conferatis. [71] assidunt, subducunt: ad numum convenit. illi se numerare velle, urgere, ut acci-
b. peret. Scaptius me rursus seducit: rogat, [72] ut rem sic relinquam. dedi veniam homini impudenter petenti. Græcis querentibus; [73] ut in fano deponerent, postulantibus, non concessi. clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset: alii, [74] nihil stultius. mihi autem impudens magis, quam stultus, videbatur. nam aut [75] bono nomine centesimis contentus erat, aut, non bono, quaternas centesimas sperabat. Habes meam causam: quæ si Bruto non probatur; nescio, cur illum amemus: [76] sed avunculo ejus certe probabitur, præsertim cum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa,

68 *Et postea venit in mentem f.*] *Et* hic alienum est. itaque aut delendum est, aut *at* scribendum. hoc malui.

69 UT ET EA SYNGRAPHA.] Edd. pr. habent *ex ea s.* id *ex* puto temere repetitum e præcedentibus, ubi est *ex syngrapha*, post ab editoribus mutatum in *et*, cum potius delendum esset.

70 *Debere autem illos paullo minus.*] *Illos* delendum est, repetitum e superioribus. In ed. Jens. est etiam utroque loco *eos*, ut et post est, quod melius puto.

71 *Adsidunt.*] Ed. Jens. et sqq. *adsident.* Ed. Rom. *adsunt*, vitiose pro *adsidunt*: quæ forma et alibi est apud Ciceronem.

72 *Ut rem sic relinquam.*] I. e. ne decernam, sed infectam relinquam.

73 *Ut in fano deponerent.*] Sc. ut usuræ consisterent. depositio autem pecuniarum fiebat in templis.

74 *Nihil stultius.*] Qui non acciperet pecuniam, cum posset, et periculum perdendæ pecuniæ adiret.

75 *Bono nomine c. c. erat.*] Obscurius est hoc. non intelligi potest impudentia in hoc, quod contentus esset centesimis in bono nomine: nam hoc erat honestum. An excidit *non? bono nomine centesimis non contentus erat.* nam hoc impudens erat, quia contra edictum, et avaritiam turpem prodebat. et ante sic est: *nihil impudentius S. qui centesimis - - contentus non esset. non bono, q. c. sperabat*, nempe ab alio post Ciceronem magistratu sperabat se fortasse impetraturum, ut quaternas centesimas solvere Salaminii cogerentur.

76 *Sed avunculo ejus.*] M. Catoni, viro gravi et amanti æquitatis. v. VI, 2.

ut centesimæ [77] perpetuo fœnore ducerentur. hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. in quo quidem, [78] ὁδοῦ πάρεργον, Lucceius M. F. queritur apud me per litteras, summum esse periculum, ne culpa senatus, his decretis, res ad tabulas novas perveniat. commemorat, quid olim mali [79] C. Julius fecerit, cum dieculam duxerit: numquam respublica plus. Sed ad rem redeo. meditare adversus Brutum causam meam: [80] si hæc causa est, contra quam nihil honeste dici potest; præsertim cum integram rem et causam reliquerim. Reliqua sunt domestica. De ἐνδομύχῳ, probo idem, quod tu, [81] Postumiæ F. ille, quoniam Pontidia nugatur. sed vellem adesses. a Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris. nam Taurus propter nives ante mensem Junium transiri non potest. [82] Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. [83] P. Valerium negat habere quicquam Deiotarus rex, eumque, ait, a se sustentari. Cum scies, Romæ intercalatum sit, necne; velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minus paullo exspecto, quam si Romæ esses: sed tamen exspecto.

77 *Perpetuo fœnore.*] V. Clav. in *perpetuus.*

78 Ὁδοῦ πάρεργον.] In parenthesi dictum accipio; ut hoc obiter addam.

79 *C. Julius f. cum dieculam duxerit.*] In h. l. explicando non consentiunt viri docti. ego fateor me non intelligere, quia historiam ignoro. de dilatione solutionis sermonem esse credo, per quam fides sublata sit, ut nemo nemini pecuniam crederet.

80 *Si hæc causa est,* &c.] Nam in causa intelligitur res controversa.

81 *Postumiæ F. ille, qu. Pontidia nugatur.*] F. int. *filius*, si *ille* verum est; sed videtur mihi *ille* natum e *fil.* explanate scripto vitiose, ut in edd. pr. est *filiæ*. Ergo *ille* deleverim; et scribam *Postumiæ filium*, i. e. Serv. Sulpicium; pendet enim e *probo*. Tum dedi *Pontidia*, ut habent edd. pr. quoniam Pontidia, quæ alium commendarat, nugatur: nec ejus filius est intelligendus. Sic *Servilia* commendarat Servium Sulp. unde dicit VI, 1. *malo hunc a Pontidia, quam illum a Servilia.*

82 *Thermum -- cr. litteris fulcio.*] Ed. Jens. *celeberrimis*. *Fulcio litteris* i. e. firmo in benivolentia et voluntate, quam mihi ostendit se commendatione mea habere erga te tuosque.

83 *P. Valerium negat,* &c.] Videtur Attico debuisse, et, quia in Deiotari regno erat, ab eo auxilium petiisse.

p. 84.
a.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

ATTICUM

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Qui has M. Tullii epistolas in libros distribuit, is mihi videtur, libri alius initium hinc maxime fecisse, quod hæ aliis consulibus, quam superioris libri scriptæ fuerint: nempe L. Æmilio Paullo: C. Claudio Marcello: quem Suetonius Marci Marcelli patruelem facit; Dio, sobrinum; vel ex aliorum opinione, fratrem. Hic igitur liber certum argumentum nullum habet, quod ad remp. pertineat. Nam bellum Parthicum, cujus hic mentio fit, in metu potius, quam re ipsa fuit: cum anno superiore, qui ab illo cœpto quartus fuit, finem acceperit. De rebus urbanis, quod odiosa quædam se Cicero audisse scribit, tale fuit. Cæsar cum vereretur, ne se iniqui sui provincia atque exercitu spoliarent: sicque cogeretur, si consul fieri vellet, privatus ac præsens petere: L. Paullum consulem et C. Curionem tribunum pl. antea suis actionibus adversantes, grandi mercede sibi conciliavit: quorum opera factum est, ut retineret exercitum. Nam cum de illo remittendo referretur, Curio ita est assensus, si reliqui quoque dimitterent: Pompeium notans sine dubio. Hoc anno Cicero de provincia decessit III *Kalend. Sext. atque Idib. Oct. Athenis fuit, unde postrema libri hujus epistola data est. Reliqua sunt privata atque domestica: de Tullia Dolabellæ collocanda: et aliis rebus.*

1 CICERO ATTICO S.

ACCEPI tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceæ, quas legi libentissime, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. his igitur respondebo; sic enim postulas: nec οἰκονομίαν meam instituam; sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais, a. d. x Kal. Octob. datas: et scire vis, tuas ego quas acceperim. omnes fere, quas commemoras, præter eas, quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundisio datas. quare non οἴχεται tua industria, quod vereris, sed præclare ponitur; si quidem id egisti, ut ego delectarer.

nam nulla re sum delectatus magis. Quod meam βαθύτητα in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo; vehementer gaudeo: ac putaram secus. Appius enim ad me ex itinere bis terve ὑπομεμψιμοίρους litteras miserat, quod quædam a se constituta rescinderem. Ut, si medicus, cum ægrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quæ ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius, cum ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curarit, sanguinem miserit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, προσανατρεφομένην eam a me non libenter videt; sed modo succenset, modo gratias agit. nihil enim a me fit b.
cum ulla illius contumelia. tantummodo dissimilitudo meæ rationis offendit hominem. quid enim potest esse tam dissimile, quam illo imperante exhaustam esse [1] sumtibus et jacturis provinciam; nobis eam obtinentibus, numum nullum esse erogatum nec privatim, nec publice? Quid dicam de illius [2] præfectis? comitibus? legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio, aut tanta disciplina gubernatur, aut tam modesta est, quam nostra tota provincia. [3] Hæc nonnulli amici Appii ridicule interpretantur: qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, et recte facere, non meæ laudis, sed illius contumeliæ causa. Sin Appius, ut Bruti litteræ, quas ad te misit, significabant, gratias nobis agit, non moleste fero: sed tamen eo ipse die, quo hæc ante lucem scribebam, cogitabam ejus multa inique constituta et acta tollere. Nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio, te auctore, sum complexus: quem etiam amare cœperam: [4] sed, dico, revocavi me, ne te offenderem. noli enim putare, me quicquam maluisse, [5] quam ut mandat is, facere: nec ulla de re plus laborasse. mandatorum autem mihi libellum dedit: iisdemque de rebus tu mecum egeras. omnia sum diligentissime

1 *Sumtibus et jacturis.*] *Sumtus* ad impensas ad itinera, &c. pertinent, *jacturæ* ad largitiones ac dona, quæ provincialibus exprimantur. v. Clav. in *jactura*.

2 *Præfectis, comitibus, legatis.*] De comitibus v. dicta in Clave. hic ab iis distinguuntur præfecti, cum aliis locis eorum nomine contineantur.

3 *Hanc n. A. Appii.*] *Hanc* referunt ad *dissimilitudinem*: sed fatentur melius esse, si scribatur *Hæc*. quia in Ms. reperit Ursinus, recepi.

4 *Sed, dico, revocavi me.*] *Dico* absolute dictum, pro *vere dicam, non celabo*, aut simili quo.

5 *Quam, ut mandat is, facerem.*] Corrigunt *ut mandatis satisfacerem*, et id quidem e Mss. quibusdam, vel *quam mandatis satisfacere*. Sed cur nemo hæsit in tempore? ego corrigam *ut mandarat is*. etiam mox puto scribendum *dederat*; nam sequitur statim *egeras*.

persecutus. Primum, ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quæ mihi pollicebatur, illi daret. quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: post a Pompeii procuratoribus sexcentis premi cœptus est. Pompeius autem cum ob ceteras causas plus potest unus, quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. ei tamen sic
p. 85. nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII,
a. et hoc ex tributis: [6]nec id satis efficit in usuram menstruam. sed Cnæus noster clementer id fert: sorte caret: usura, nec ea solida, contentus est. alii neque solvit cuiquam, nec potest solvere. nullum enim ærarium, nullum vectigal habet. Appii instituto tributa imperat. ea vix, in fœnus Pompeii quod satis sit, efficiunt. Amici regis duo tresve perdivites sunt: sed ii suum tam diligenter tenent, quam ego, aut tu. equidem non desino tamen per litteras rogare, suadere, accusare regem. Deiotarus etiam mihi narravit, se ad eum legatos misisse de re Bruti: eos sibi responsum retulisse, illum non habere. et mehercule ego ita judico, nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. itaque aut tutela cogito me abdicare, aut, ut pro Glabrione Scævola, [7]fœnus et impendium recusare. Ego tamen, quas per te Bruto promiseram præfecturas, M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli. nec enim in provincia mea negotiabantur. tu autem meministi, nos sic agere, ut quot vellet, præfecturas sumeret, [8]dum ne negotiatori. itaque duas ei præterea dederam. sed ii, quibus petierat, de provincia decesserant. Nunc cognosce de Salaminiis: quod video tibi [9]etiam novum accidisse, tamquam mihi. numquam enim ex illo audivi, illam pecuniam esse suam. quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est, *Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis.* eos mihi commendat: adscribit etiam, et quasi

6 *Nec id satis efficitur in usuram menstr.*] *Non id satis efficitur*, nullo modo latinum est. Scribendum *efficit*: illud tributum, illa exactio XXXIII talentorum non tantum efficit pecuniæ, quantum opus est. sic et statim post, ea tributa vix efficiunt in fœnus P. quod satis sit. non dubitavi sic corrigere. de verbo *efficere* in hac tali re vid. Clav.

7 *Fœnus et impendium recusare.*]. *Fœnus* est h. l. ipsa sors; *impendium* usuræ, quas dat debitor, in quibus est impendium. nam et in nomine fœneratorum inest pecunia locata. bene hoc docuit Gronovius in Mantissa ἀντεξηγήσεως, p. 104. tota res alias dicitur *bonam copiam ejurare*, Franci *banquerouter*. Scævola fuit avus Glabrionis pupilli, atque tutor.

8 *Dum ne negotiatori.*] Int. eas peteret, deferri vellet. *negotiatori* pro *negotiarentur* edidit Victorius, ut ait, e vetere libro: forte ex ed. Rom. quæ sic habet. Secutus est P. Manutius.

9 *Etiam novum accidisse, tamquam mihi.*] Non placet *etiam*, *tamquam*. aut glossam puto esse *tamquam mihi*, aut legendum *tam - - quam mihi.*

calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam.
confeceram, ut solverent, centesimis sexennii ductis cum
renovatione singulorum annorum. at Scaptius quaternas
postulabat. metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare de- b.
sineres. nam ab edicto meo recessissem, et civitatem, in
Catonis et in ipsius Bruti fide locatam, meisque beneficiis
ornatam, funditus perdidissem. Atque hoc tempore ipso
impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo pe-
riculo esse: quod nec mihi umquam Brutus dixerat, nec
tibi: etiam, ut præfecturam Scaptio deferrem. id vero per
te exceperamus, ne negotiatori: quodsi cuiquam, huic ta-
men non. fuerat enim præfectus Appio; et quidem habue-
rat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Sa-
lamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur.
itaque ego, quo die tetigi provinciam, cum mihi Cyprii
legati Ephesum obviam venissent, litteras misi, ut equites
ex insula statim decederent. His de causis credo Scap-
tium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. sed ta-
men hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas cen-
tesimas oportuisse decernere, qui in tota provincia singulas
observarem, itaque edixissem, idque etiam acerbissimis
fœneratoribus probaretur; si præfecturam negotiatori de-
negatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Lenio,
Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi, et iis probavi; si equi-
tes deductos moleste feret: accipiam equidem dolorem,
mihi illum irasci, sed multo majorem, non esse eum talem,
qualem putassem. Illud quidem fatebitur Scaptius, me
jus dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi
potestatem fuisse. Addo etiam illud, quod vereor, tibi
ipsi ut probem: consistere usura debuit, quæ erat in edicto
meo. deponere volebant: impetravi ab Salaminiis, [10] ut
silerent. veniam illi quidem mihi dederunt; sed quid iis
fiet, [11] si huc Paullus venerit? sed totum hoc Bruto dedi,
qui de me ad te humanissimas litteras scripsit: ad me p. 86.
autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, arroganter, a.
ἀκοινωνήτως solet scribere. tu autem velim ad eum scribas
de his rebus, ut sciam, quo modo hæc accipiat. facies enim
me certiorem. atque hoc superioribus litteris ad te diligenter

10 *Ut silerent.*] De deponenda pecunia in fano, ut supra memoravit.

11 *Si huc Paullus venerit.*] Qui cum Bruto conjunctus ei omnia concedet, quæ petet. is tum consul erat, poteratque Ciceroni succedere.

perscripseram: sed plane te intelligere volui, mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses; si nihil aliud de hac provincia, nisi illius benivolentiam, deportassem, mihi id satis esse. sit sane; quoniam ita tu vis: [12] sed tamen cum eo credo, quod sine peccato meo fiat. Igitur [13] meo decreto soluta res Scaptio statim. Quam decretum sit, tu judicabis; ne ad Catonem quidem provocabo. sed noli me putare ἐγκελεύσματα illa tua abjecisse, quæ mihi in visceribus hærent. flens mihi meam famam commendasti. quæ epistola tua est, in qua mentionem non facias? itaque irascatur, qui volet: patiar. τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, præsertim cum [14] sex libris, tamquam prædibus, me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo; e quibus [15] unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio Cn. F. ille vero ante decemviros non fuit: quippe qui ædilis curulis fuerit: qui magistratus multis annis post decemviros institutus est. quid ergo profecit, quod protulit fastos? occultatam putant quodam tempore [16] istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis. nec vero pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse, [17] actionesque composuisse: ne me hoc, vel potius Africanum, (is enim loquitur,) commentum putes. Οὐκ ἔλαθε σὲ illud de gestu histrionis; tu scelestc suspicaris, ego
b. ἀφελῶς scripsi. De me imperatore scribis te ex Philotimi litteris cognosse. sed credo te, jam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras a Laodicea, utrasque tuis pueris datas. quibus de rebus, propter casum navigandi, per binos tabellarios misi Romam litteras publice. De Tullia mea tibi assentior; scripsique ad eam, et ad Terentiam, mihi placere. tu enim ad me jam ante scripseras, *ac vellem te* [18] *in tuum veterem gregem retulisses.* [19] correcta vero

12 *Sed tamen cum eo.*] Hac addita conditione vel exceptione.

13 *Meo decreto s. r. Sc. statim.*] I. e. quantum quidem in me fuit, Scaptius accepit pecuniam suam. nam decernebatur pecuniæ solutio: si ille modo accipere voluisset. — *Quam decretum sit*, non habet plenum sensum: puto excidisse *bene*; aut ejusmodi quid.

14 *Sex libris.*] De republica. Erant tum tantum sex scripti. post alii additi: nam ad Q. Fr. III, 5. novem memorantur.

15 *Unum i. requiris.*] I. vitiosum esse putas.

16 *Istam tabulam.*] Fastorum, quæ nunc publice proposita est, ut omnes dies actionum scire possint.

17 *Actionesque composuisse.*] V. Clav. in *actio*.

18 *In tuum veterem gregem ret.*] Ordinem equestrem, et filiam equiti Rom. locasset.

19 *Correcta epistola Memmiana.*] I. e. quæ erat de Memmio proco Tulliæ, eo errore agnito et correcto jam malo *hunc*, equitem, quam *illum*, patricium.

epistola Memmiana, nihil negotii fuit. multo enim malo hunc a Pontidia, quam illum a Servilia. quare adjunges [20] Aufium nostrum, hominem semper amantem mei; nunc, credo, eo magis, quod debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse; qui declaravit, quanti me faceret, cum sæpe, tum in Bursa. næ tu me sollicitudine magna liberaris. [21] Furnii exceptio mihi non placet. nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod ille solum excipit. sed scriberem ad te de hoc plura, si Romæ esses. [22] In Pompeio te spem omnem otii ponere non miror: ita res est; removendumque censeo [23] illud *dissimulantem*. Sed enim, [24] οἰκονομία si perturbatior est, tibi assignato: te enim sequor σχεδιάζοντα. Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur: sed alter, uti dixit Isocrates in Ephoro et Theopompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare. mandavit enim pater. ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est. pueri autem ajunt, eum furenter irasci. sed homo non doctior, nec sanctior fieri potest, nec tui meique amantior. Thermum, [25] Si- p. 87.
lium vere audis laudari. valde se honeste gerunt. adde M. a.
Nonium, Bibulum; me, si voles. jam [26] Scrofa, vellem, haberet, ubi posset. est enim lautum negotium. ceteri [27] infirmant πολίτευμα Catonis. Hortensio quod causam meam commendas, valde gratum. De [28] Amiano, spei nihil putat

20 *Aufium nostrum.*] Nomen hoc quidem vitiosum est. Corradus conjicit C. *Alfium*, qui illis temporibus quæstor fuit. ad Q. fr. III, 3. mihi videtur *Aufidium*, sc. Larconem, qui Pisone et Messala Coss. trib. pl. fuerat. mox pro *amantem me* Malaspina mavult *a. mei*, e perpetua Ciceronis consuetudine, et sic in Mss. repererat. recepi. *adjunges* iis, de quibus deliberatur.

21 *Furnii exceptio.*] Trib. pl. qui sc. de successione provinciarum tulerat, sed ita, si Parthus nihil moveret. nam hoc ne faceret, timebat Cicero, ut sempiternus hostis Romanorum, ut supra dixit.

22 *In Pompeio.*] Revocavi lectionem edd. pr. *In Pompeium* e quibusdam Mss. inductum est amore insolentiæ.

23 *Illud dissimulantem.*] Quod tribuisti Pompeio, cum eum dissimulantem appellasti. *illud* verbum sc. edd. pr. male *illum*.

24 Οἰκονομία.] Ordo epistolæ hujus in rebus scribendis.

25 *Silium.*] Sic edidi cum Grævio pro *Silvium*. Sermo est de magistratibus provinciarum Ciceroni vicinarum. Bithyniæ proprætor Silius ut *Nonius* Suffenas Cretæ et Cyrenaicæ.

26 *Scrofa.*] Tremellius, provinciam cupiebat habere, in qua esset materia laudis et gloriæ. *lautum negotium* indicat, sermonem esse de certa provincia, in quam tum esset mittendus prætor, cum eam alius repudiasset.

27 *Infirmant πολίτευμα Catonis.*] Sensus est: ceteri, præter eos sc. quos laudavi, magistratus provinciarum exemplo suo tollunt rationem administrandæ reip. in provinciis, quæ Catoni probatur, de qua dixit supra, II, 1. nam πολίτευμα apud optimos Græcorum, inprimis apud Polybium, sic dicitur, ut πολιτεία. qui pro actione in rep. cepere, intellexere de provincia ab Catone ex prætura repudiata. Sed illud antecedentibus melius consentit.

28 *Amiano - - Terentii - - Mæragenes.*]

esse Dionysius. Terentii nullum vestigium agnovi. Mœragenes certe periit. feci iter per ejus possessionem, in qua animal reliquum nullum est. hæc non noram [29] tum, cum cum Democrito tuo locutus sum. Rhosiaca vasa mandavi. Sed heus tu, quid cogitas? in felicatis lancibus et splendidissimis canistris, olusculis nos soles pascere; quid te in vasis fictilibus appositurum putem? Κέρας Phemio mandatum est: reperietur; modo aliquid illo dignum canat. Parthicum bellum impendet. Cassius [30] ineptas litteras misit. necdum [31] Bibuli erant allatæ: quibus recitatis, puto fore, ut aliquando commoveatur senatus. equidem [32] sum in magna animi perturbatione. si, ut opto, non prorogatur [33] nostrum negotium; habeo Junium et Quintilem in metu. esto; duo quidem menses sustinebit Bibulus. quid illo fiet, quem reliquero, præsertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? magna turba est. mihi tamen cum Deiotaro convenit, ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus. habet autem cohortes quadringenarias nostra armatura xxx; equitum CIↃ CIↃ. erit ad sustentandum, quoad Pompeius veniat; qui litteris, quas ad me mittit, significat, suum negotium illud fore. hiemant in nostra provincia Parthi. exspectatur ipse Orodes. quid quæris? aliquantum est negotii. De Bibuli edicto, [34] nihil novi,
b. præter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, [35] *nimis gravi præjudicio in ordinem nostrum*. ego tamen habeo ἰσοδυναμοῦσαν, sed [36] tectiorem, ex Q. Mucii P. F. edicto Asiatico, *extra quam si ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat, ex fide bona*: multaque sum secutus

Debitores Attici fuisse, colligi potest ex ultimo, de Mœragenis prædiis.

29 *Tum, cum cum Democrito.*] Edd. pr. non habent alterum *cum*: et potuit absorberi a primo, semel scripto, sed bis legendo. sed tamen male sonat. deleverim. potest et dici *loqui alicui*.

30 *Ineptas litteras.*] Falso gloriantes: *gloriosas* dixit V, 1.

31 *Bibuli nondum e. allatæ.*] Non gloriosæ, ut Cassii, sed periculum demonstrantes.

32 *Sum magna a. p.*] Addendum *in*, quod et libri quidam habent, absorptum a littera *m*.

33 *Nostrum negotium*, &c.] Provincia nostra, menses J. et Q. metuo, ne aliquid periculi afferant: sed tamen spero, B. per illud spatium parem utcumque fore bello.

34 *Nihil movi.*] Sic Lambinus, Manutius &c. edd. pr. *nihil novi*. sed quid est *nihil movi?* an mutavi? sc. in edicto meo, ut visum Bosio. sed Ciceronis edictum prius Bibuli edicto. ergo veterem lectionem veram puto: quod ad edictum Bibuli attinet, in eo nihil novi est, præter illam exceptionem. Dictum est ad excusandum Bibulum.

35 *Nimis gravi præjud. in n. ordinem.*] Hæc verba sunt ex epistola Attici. in iis est reprehensio exceptionis ex eo, quod negotiatoribus valde periculosa sit.

36 *Tectiorem.*] Sc. quia non commemorabat diserte certum causæ et vitii genus, ut negotiatores sentirent statim, eam ad se pertinere, et sibi nocere posse. Ed. Rom. habet *certiorem*, Jens. *rectiorem*. bene. Victorius e Ms. *tectiorem*.

Scævolæ; in iis illud, in quo sibi libertatem censent Græci datam, ut Græci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam διαίρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi: quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de ære alieno, de usura, de syngraphis; in eodem omnia de publicanis: alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, [37] magistris faciendis, vendendis: quæ ex edicto et postulari et fieri solent. tertium, de reliquo jure dicundo, ἄγραφον reliqui. dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum: itaque curo, et satisfacio adhuc omnibus. Græci vero exultant, quod [38] peregrinis judicibus utuntur. nugatoribus quidem, inquies. quid refert? tamen se αὐτονομίαν adeptos putant. vestri enim, credo, graves habent, Turpionem sutorium, et Vtetium mancipem. De publicanis quid agam, videris quærere. habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno; efficio, ne cui molesti sint. (τὸ παραδοξότατον,) usuras eorum, quas pactionibus adscripserant, servavit etiam Servilius. ego sic. diem statuo satis laxam; quam ante si solverint, dico, me centesimas ducturum: si non solverint, ex pactione. itaque et Græci solvunt tolerabili fœnore; et publicanis res est gratissima. sic illa jam habent, pleno modio, verborum honorem, in- p. 88.
vitationem crebram. quid plura? sunt omnes ita mihi fa- a.
miliares, ut se quisque maxime putet. sed tamen [39] μηδὲν αὐτοῖς. scis reliqua. De statua Africani, (ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων! sed me ipsum delectavit in tuis litteris,) ain' tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit [40] censorem non fuisse? atqui nihil habuit aliud inscriptum, [41] nisi Cos. ea statua, quæ ad Opis per te posita in excelso est. in illa item, quæ est ad Πολυδεύκους, hercule inscriptum est, Cos. quam esse ejusdem, status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. at mehercule ego cum in turma inauratarum equestrium, [42] quas hic in Capitolio posuit, animadvertissem in

37 *Magistris faciendis, vendendis.*] *Vendendis* pertinet ad *bona:* si loco suo est, postponitur magistris, quia ante magistri fiunt, quam vendantur bona.

38 *Peregrinis judicibus.*] I. e. suis, non Romanis. dicuntur peregrini more Romano. nam Græcis non erant peregrini.

39 Μηδὲν αὐτοῖς.] I. concedo contra jus cum injuria aliorum.

40 *Censorem non fuisse.*] Sic jam ed. Rom. Jenson. omisit *non*, et inde sequentes: unde difficultas oblata. Sed recte *non* repositum est. est sic et infra in ed. Rom.

41 *Nisi consul.*] Sic e Mss. duobus Bosius. at ita jam erat in ed. Rom.

42 *Quas hic Metellus.*] Grævius auc-

Serapionis subscriptione [43]Africani cognomen, erratum fabrile putavi, nunc video Metelli. O! ἀνιστορησίαν turpem! Nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est; et tu belle ἠπόρησας; et nos publicam prope opinionem secuti sumus, ut multa apud Græcos. quis enim non dixit, Εὔπολιν, τὸν τῆς ἀρχαίας, ab Alcibiade, navigante in Siciliam, dejectum esse in mare? redarguit Eratosthenes. adfert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit. num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? num igitur jacet Theophrastus, si id a Timæo, tuo familiari, reprehensum est? Sed nescire, proavum suum censorem non fuisse, turpe est; præsertim cum post eum consulem, nemo Cornelius, illo vivo, censor fuerit. Quod de Philotimo, et de solutione
b. H-S XX DC scribis; Philotimum circiter Kalend. Januar. in Chersonesum audio venisse: ac mihi ab eo nihil adhuc. reliqua mea Camillus scribit se accepisse; ea quæ sint, nescio, et aveo scire. verum hæc posterius et coram fortasse commodius. Illud me, mi Attice, in extrema fere parte epistolæ commovit: scribis enim sic, τί λοιπόν? deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar vigilare, et ut animadvertam, quæ fiant. [44]num quid de quo inaudisti? etsi nihil ejusmodi est. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. nec enim me fefellisset, nec fallet. sed ista admonitio tua tam accurata, nescio quid mihi significare visa est. [45]De M. Octavio, iterum jam tibi rescribo, te illi probe respondisse. paullo vellem fidentius. Nam Cœlius libertum ad me misit, et litteras accurate scriptas: [46]sed de pantheris fœde, ac civitatibus. rescripsi, alterum me moleste ferre, si ego in tenebris laterem, nec audiretur Romæ, nullum in mea

tore Ms. Balliol. ejiciendum putabat *Metellus*. recte. Ed. Rom. non habet. Jensonus addidit. est a glossatore. delevi.

43 *Africani imaginem.*] Sic omnes inde a Jensono. interpretantur de capite Africani imposito statuæ pro Serapionis capite. sed id est ineptum. caput hoc non diceretur *imago*. et dicitur in subscriptione fuisse. Ed. Rom. habet *Africanum agmen*. Legendum est *Africani nomen*, vel *cognomen*: quod recipere non dubitavi. atque hoc potest dici *fabrile erratum*.

44 *Num quid de quo inaudisti.*] Sc. *meorum*, qui aliquid fecerit, quod mihi vitio verti possit.

45 *De M. Octavio.*] Ædile designato, v. ad Div. VIII, 2. 3. *iterum jam.* nam jam scripserat V, 21.

46 *Sed de Pantheris fœde ac civitatibus.*] Pertinet ad ep. ad Div. VIII, 9. *fœde*, quia petebat ea, quæ honeste fieri non possent: *civitatibus*, quarum agros immunes fieri petebat Fetidii in gratiam. moleste ferebat Cicero, tale quid a se peti, in quo suspicio esse posset, se pecuniam a civitatibus accepisse, ut agros immunes faceret.

provincia numum; nisi in æs alienum, erogari; docuique, nec mihi conciliare pecuniam licere, [47] nec illi capere: monuique eum, quem plane diligo, ut, cum alios accusasset, cautius viveret. illud autem alterum, alienum esse existimatione mea, Cibyratas imperio meo publice venari. Lepta tua epistola gaudio exultat. etenim scripta belle est, meque apud eum magna in gratia posuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit, ut mihi salutem adscriberes: gratum etiam Pilia: sed illa officiosius, quod mihi, [48] quem numquam vidit. igitur tu quoque [49] salutem utrique adscribito. Litterarum datarum [50] prid. Kal. Januar. suavem habuit recordationem clarissimi jurisjurandi: quod ego non eram oblitus. [51] magnus enim prætextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut postulasti, χρύσεα χαλκείων; sed paria paribus respondimus. Ecce autem alia p. 89. a. pusilla epistola; quam non relinquam ἀναντιφώνητον. [52] Bene mehercule potuit Lucceius Tusculanum; nisi forte: solet enim cum suo tibicine: et velim scire, quis sit status ejus. Lentulum quidem nostrum, [53] præ ære, Tusculanum proscripsisse audio. cupio hos expeditos videre: cupio etiam Sextium; adde, si vis, Cœlium; quibus omnibus est, αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι. [54] De Memmio restituendo ut Curio cogitet, te audisse puto. De Egnatii Sidicini nomine, nec nulla, nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime Deiotarus

47 *Nec illi capere.*] Felidio vel Cœlio, qui hoc petisse videatur, ut pecuniam a civitatibus caperet, quibus id impetrasset. Si ad Cœlium pertinet, quod malim, nam et sequentia ad eum pertinent, legendum etiam videtur *ipsi.*

48 *Quem jam pridem numquam vidit.*] *Vidit* edidi cum Grævio, ut voluit Malaspina. sed sic jam edd. Rom. Jens. et aliæ veteres. *jam pridem* deleri volebat idem Malaspina, probabatque Grævius, sed nolebat deleri, quia in libris omnibus est. ego non dubitavi delere, quia manifeste absurdum est.

49 *Salutem utrique adscribito.*] Sc. cum Romam scribes.

50 *Pridie Kal. Jan.*] Est pro nominativo, dies sc. qui fuit pridie Kal. Jan. quo die epistola tua data est. ea die Cicero abiens consulatu, cum orationem ad populum habere, intercedente tribuno plebis, de consulatu suo non liceret, juravit, se remp. servasse.

51 *Magnus prætextatus illo die fui.*] Offendor in *prætextatus.* Vereor, ne in eo aliud quid lateat, aut sit insititium.

52 *Bene m. potuit.*] Int. vendere salubri pretio, et commode ad æs alienum dissolvendum. reliqua interpretantur: nisi forte maluit retinere, quia ibi libenter est cum servulo suo, tibicine, ut Manutius. alii aliter. Tunstallus, p. 123. intelligit *stat,* i. e. adhuc sustinet æs alienum, adjutus altero Lucceio: quod placet. nam convenit sequenti, *qui sit ejus status,* quod ad rem pecuniariam pertinet, et de utriusque ære alieno alibi est.

53 *Præ ære Tusc. proscr.*] Sic correxit Bosius. Ed. Rom. habet *Pr.* Jensoni *præter.* post e Ms. *præ re* datum. quod interpretantur præter rem, sine necessitate. Sed illud etiam *præ ære* abundat. nam ex re intelligitur, æris alieni causa proscriptum fuisse, ut ante in Lucceio.

54 *De Memmio restit.*] V. Clav. in C. Memmius.

curat, graviter ægrum. Respondi etiam minori. Tu, velim, dum ero Laodiceæ, id est, ad Idus Mai. quam sæpissime mecum per litteras colloquare: et cum Athenas veneris, (jam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quæ omnia in mensem Martium sunt collata,) utique ad me tabellarios mittas. Sed heus tu, jamne vos a Cæsare, [55] per Herodem, talenta Attica L extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis. putat enim, suos numos vos comedisse; Cæsarem [56] in Nemorensi ædificando diligentiorem fore. hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi. Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis, et rheda equis juncta, et lectica, et familia magna: pro qua, [57] si Curio legem pertulerit, H-S centena pendat necesse est. erat præterea cynocephalus in essedo: nec deerant onagri. numquam vidi hominem nequiorem. sed extremum audi. Diversatus est Laodiceæ apud Pompeium Vindullum: ibi sua deposuit, cum ad me profectus est. moritur interim Vindullus: quæ
b. res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit: cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. in his inventæ sunt quinque plangunculæ matronarum, in quibus una sororis amici tui, [58] hominis Bruti, qui hoc utatur; et illius Lepidi, qui hæc tam negligenter ferat. hæc te volui παριστορῆσαι. sumus enim ambo belle curiosi. Unum etiam velim cogites. audio Appium προπυλαιον Eleusine facere. num inepti fuerimus, si nos quoque Academiæ fecerimus? puto, inquies. ergo id ipsum scribes ad me. equidem valde ipsas Athenas amo. volo esse aliquod monumentum. [59] odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. sed ut tibi placebit: faciesque me, in quem diem Romana incidant mysteria, certiorem, et quo

55 *Per Herodem.*] Hoc nomen profecto verum non est. Lambinus in Ms. reperit *per Erotem.* quod non displicet. est nomen liberti vel procuratoris, atque id et alibi ap. Ciceronem est.

56 *In Nemorensi ædificando d.*, &c.] Hoc est e correctione Turnebi, Adv. XXIV, 20. enimvero cur hoc displicuisset Pompeio? immo placere debebat.

57 *Si C. legem pertulerit.*] Legem viariam, opinor, de qua v. Clav. vel sumtuariam aliquam.

58 *Hominis Bruti.*] Ludit in Bruti nomine ex ambiguo, quod et appellative intelligi potest, *bruti*: declarat sequens, *qui hoc utatur* familiari. Similis ambiguitas faceta est in sequente, *et illius Lepidi*: qui sane non est lepidus, cum hæc tam leniter fert.

59 *Odi falsas inscriptiones st. a.*] I. contemno statuas nobis honoris causa positas, quarum inscriptiones falsæ, fictæ sunt, assentandi causa, nec adeo monumenta vera et honorifica, sed si ipse ejusmodi monumentum fecero, id nobis veram gloriam afferet. Vulgo accipiunt de mutatis inscriptionibus statuarum. quod nullum aptum loco sensum habet.

modo hiemaris. Cura, ut valeas. [60]Post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

CICERO ATTICO S. 2

CUM Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me, salutandi causa, venisset, et se statim ad te navigaturum esse diceret; has ei litteras dedi: quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primum postremæ tuæ paginæ; quæ mihi magnæ molestiæ fuit; quod ad te scriptum est a Cincio [61]de Statii sermone: in quo hoc molestissimum est, Statium dicere, a me quoque id consilium [62]probari. probari autem? de isto hactenus. dixerim [63]me vel plurima vincla tecum summæ conjunctionis optare: [64]etsi sunt amoris arctissima: tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, laxari aliquid velim. p. 90. a.
[65]illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui, sæpe sum expertus, sæpe etiam lenivi iratum. id scire te arbitror. in hac autem peregrinatione, militiave nostra sæpe incensum ira vidi, sæpe placatum. quid ad Statium scripserit, nescio. quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. mihi autem erit maxime curæ, ne quid fiat secus, quam volumus, quamque oportet. nec satis est in ejusmodi re, [66]se quemque præstare: maximæ partes istius officii sunt pueri Ciceronis, sive jam adolescentis: quod quidem illum soleo hortari. ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare, teque mirifice. sed est magnum illud quidem, verumtamen multiplex pueri ingenium: [67]in quo ego regendo habeo negotii satis. Quoniam

60 *Post Leuctricam pugnam.*] Inter Milonem et Clodium, qua Clodius interfectus est. puto sic dixisse, quia ea libertas et securitas Romæ sic per Milonem restituta est, ut illa Leuctrica Græciæ, a dominatione Lacedæmoniorum liberatæ per Epaminondam.

61 *De Statii sermone.*] Qui dixerit, Q. Ciceronem dimissurum uxorem súam, Attici sororem.

62 *Probari. probari autem,* &c.] Victorius ait, se hunc locum fœde (in ed. Jens. sqq.) corruptum e codice antiquiori suo sic correxisse. Enimvero sic erat jam in ed. Rom.

63 *Me vel plurima vincula - - optare.*] Scribendum puto *plura:* sc. nedum illud affinitatis vinculum rumpi velim: etsi vincula, quæ sunt ex amore, sunt arctiora vinculis affinitatis.

64 *Etsi sunt.*] Sic ed. Jensoni, &c. Ed. Rom. *sint*, quod Grævius repertum in Mss. suis male recepit: est sententia directe pronuntiata.

65 *Illum autem.*] Q. fratrem meum.

66 *Se quemque præstare. ac maxime partes i. o.,* &c.] Exquisite, *se præstare,* ipsum facere, quod debeas. at sequens *ac maxime partes sunt*, &c. sine dubio est vitiosum. nam nec cohæret apte antecedenti, nec est bene latinum. Correxi *maximæ partes sunt*, deleta copula. vitium ortum est ab *e* pro *æ*, ut sæpe, scriptum et in edd. pr. expressum.

67 *Quo ego regendo.*] Scripsit Cicero *in quo e. r.* sic enim Latini semper: littera *m* in *ingenium* absorpsit, ut sæpe. Edd. pr. etiam habent *quod.*

respondi postremæ tuæ paginæ prima mea; nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnes maritimas esse, [68]hominis non nequam, sed etiam tuo judicio probati, Dicæarchi tabulis credidi. is multis nominibus in Trophoniana [69]Chæronis narratione Græcos in eo [70]reprehendit, quod mare tam secuti sint: nec ullum in Peloponneso locum excipit. cum mihi auctor placeret, (etenim erat ἱστορικώτατος, et vixerat in Peloponneso,) admirabar tamen; et, vix accredens, communicavi cum Dionysio. atque is primo est commotus: deinde, quod tum [71]de isto Dicæarcho non minus bene existimabat, quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat, [72]quin ei crederemus. [73]Arcadiæ censebat esse Lepreon quoddam maritimum;
b. [74]Tenea autem, et Aliphera, et Tritia νεόκτιστα ei videbantur; idque τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non fit istorum. atque istum ego locum totidem verbis a Dicæarcho transtuli. [75]Phliasios autem dici sciebam: et [76]ita, fac, ut habeas: nos quidem sic habemus. sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σιποῦς. quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι. sed hoc continuo correximus. Lætari te nostra moderatione et continentia video. tum id magis faceres, si adesses, atque hoc foro, quod egi ex Idibus Febr. Laodiceæ ad Kalend. Mai. omnium diœcesium, præter Ciliciæ. mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ sunt: omnes, suis legibus et judiciis usæ, αὐτονομίαν adeptæ, revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad se ære alieno liberan-

68 *Hominis non nequam - - Dicæarchi.*] *Nequam* mihi non aptum h. l. videtur: nec reperi sic, pro non satis docto, dici. Conjeci *non meo tantum*.

69 *Chæronis.*] Sic ed. Rom. A Jensono fluxit *Charonis*. Habent tamen *Chæronis* et edd. Crat. P. Manutii. et sic placuit Corrado et aliis. Ant. Augustinus malebat *Chærontis*. nempe Chæron inductus est narrans, quæ in antro Trophonii audisset. In antro Trophonii Charon esse non potuit.

70 *Reprehendit, quod mare tam secuti sunt.*] Sine dubio corrigendum *sint*. semper conjunctivus est in hac constructione.

71 *De isto Dicæarcho.*] An *Dicæarcho* est a glossatore? Sic videbatur et P. Manutio.

72 *Quin ei crederemus.*] I. e. credere deberemus: nisi excidit *recte* vel *jure*.

73 *Arcadiæ esse censebat esse Lepreon quoddam maritimum.*] *Censebat* int. Dicæarchus. Sed quare *quoddam?* nam est unum tantum. Legendum videtur *quondam*: Lepreon urbem, quæ jam esset remotior a mari, olim maritimam fuisse: deinde remotam a mari esse vel aggestu terræ, ut aliæ, vel traductam ad interiora. distabat autem tum, ut Strabo tradit, XL. stadiis a mari.

74 *Tene autem.*] Grævius corrigit *Tenea*. recte. Sic semper Græcis et Latinis dicitur, in singulari. non dubitavi sic corrigere.

75 *Phliasios.*] Cicero videtur reprehensus esse ab Attico, quod scripsisset *Phliuntios*.

76 *Ita, fac, ut habeas.*] I. e. in exemplo tuo (sc. librorum de Rep.) sic corrige: et sic ego in meo exemplo correxi.

das aut levandas dedi; uno, quod omnino nullus in imperio meo sumtus factus est, (nullum cum dico, non loquor ὑπερβολικῶς,) nullus, inquam, ne teruncius quidem. hac autem re, incredibile est, quantum civitates emerserint. Accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant. quæsivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant. aperte fatebantur. itaque, sine ulla ignominia, suis humeris pecunias populis retulerunt. populi autem, nullo gemitu, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt. itaque publicanis in oculis sumus. gratis, inquis, viris. sensimus. Jam cetera jurisdictio[77] nec imperita, et clemens cum admirabili facilitate. aditus autem ad me minime provinciales. nihil per cubicularium. ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. grata hæc et magna, mihique nondum laboriosa [78] ex illa vetere militia. Nonis Mai. in Ciliciam cogitabam: ibi cum Junium mensem consumsissem, atque utinam in pace! (mag- p. 91.
num enim bellum impendet a Parthis) Quintilem in reditu a.
ponere. annuæ enim mihi operæ a. d. III Kalend. Sext. emerentur. magna autem in spe sum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana usque ad nonas Martias; e quibus intelligebam, Curionis nostri constantia [79] omnia potius actum iri, quam de provinciis. ergo, ut spero, propediem te videbo. Venio ad Brutum tuum, immo nostrum: sic enim mavis. Equidem omnia feci, quæ potui aut in mea provincia perficere, [80] aut in regno experiri. omni igitur modo egi cum rege, et ago quotidie, per litteras scilicet. ipsum enim triduum quatriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. sed et tum præsens, et postea creberrimis [81] non destiti rogare et petere mea causa; suadere et hortari sua. multum profeci, sed quantum, non plane, quia longe absum,

77 *Nec imperita.*] Falsum hoc. Lege *impedita*: sic et Corrado et Tunstallo placuit, edidit Brutus. Bosius correxit *impetrita* e Ms. mox ed. Rom. *nec demens*, ut Ms. Balliol. quod ex *imperita* natum videtur: *et clemens* Jensonus edidit.

78 *Ex illa vetere militia.*] Sc. urbana et forensi, cum causas adhuc ageret.

79 *Omnia potius actum iri, quam de provinciis.*] Eum nullo modo concessurum, ut aliquid novi de provinciis decernatur, ut prorogentur.

80 *Aut in regno experiri.*] I (T.) Ariobarzanis.

81 *Non destiti r. et p.*] Sc. ut pecuniam debitam solvat, de quo suprà dictum. In Ms. Faerni fuit *creberrimis litteris*, per glossam. at ed. Jens. Asc. &c. *creberrime*. mihi utrumque videtur esse a glossatore. nam frigide abundat, cum res sit in *destiti*.

scio. Salaminios autem (hos enim poteram coercere) adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere; sed centesimis ductis a proxima quidem syngrapha, [82] nec perpetuis, sed renovatis quotannis. numerabantur numi: noluit Scaptius. [83] tun' qui ais, Brutum cupere aliquid perdere? quaternas habebat in syngrapha. fieri non poterat: [84] nec, si posset, ego pati possem. audio omnino Scaptium pœnitere. nam quod senatus consultum esse dicebat, ut jus ex syngrapha diceretur; eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumserant. vetabat autem Auli lex, jus dici de ita sumta pecunia. decrevit igitur senatus, ut jus diceretur ista syngrapha. nunc ista habet juris idem, quod ceteræ, nihil præcipui. Hæc a me ordine
b. facta, puto me Bruto probaturum; [85] tibi, nescio; Catoni certe probabo. sed jam ad te ipsum revertor. Ain' tandem Attice, laudator integritatis et [86] elegantiæ. *ausus es hoc ex ore tuo?* inquit Ennius: ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id facere, si vellem? non amplius, inquis, quinquaginta. Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. quid tandem isti mali [87] in tam tenera insula non fecissent? non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame. erat enim præfectus Appii Scaptius, et habebat turmas ab Appio. id me igitur tu, cujus mehercule os mihi ante oculos solet versari, cum de aliquo officio ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, præfectus ut Scaptius sit? alias hoc statueramus, ut negotiatorem neminem: idque Bruto probaveramus. habeat is turmas? cur potius, quam cohortes? [88] sumtu jam nepos

82 *Nec perpetuis, sed renovatis quotannis.*] I. e. non quæ semper novas ex se gignerent usuras, sed quæ tantum quotannis repeterentur. v. Clav. in *Centesimæ*.

83 *Tun' qui ais B.*] Edd. pr. *Tu, qui ais B.* Tunstallus, p. 132. corrigit: *tun', quæris, Br. cupere aliquid perdere* sc. de pecunia sua. nempe pecunia illa Bruti erat. malim *tun', ais, Brutum*, &c.

84 *Nec si posset, ego pati possem.*] In *possem* hæsi semper. vel delendum et *poteram* intelligendum, aut sic scribendum videtur.

85 *Tibi, nescio.*] Intellige *an*, vel adde. sc. sim probaturus.

86 *Elegantiæ nostræ.*] *Nostræ* Malaspina et Grævius auctoribus Mss. suis deleri volebant. at aberat etiam ed. Rom. non dubitavi delere. Loquitur de integritate et elegantia universe. *elegantiæ*, i. e. recti in agendo judicii.

87 *In tam tenera insula.*] Cypro sc. ubi homines molles, minus fortes, qui non resistere, nec ferre ullam vim possent militarem.

88 *Sumtu jam nepos evasit Scaptius.*] Sic Victorius e vestigiis codicis sui edidisse se dicit. Sed id jam erat in margine

evadit Scaptius. Volunt, [89] inquis, principes. scio. nam ad me Ephesum usque venerunt, flentesque equitum scelera, et miserias suas detulerunt. itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent: ob eamque causam, tum [90] ob ceteras, Salaminii nos in cælum decretis suis sustulerunt. sed jam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii. nisi forte id volumus armis efficere, ut fœnus quaternis centesimis ducant. et ego audebo legere umquam, aut attingere [91] eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice: nos, vereor, ne parum. atque hæc, scripsi ego ad Brutum, scripsisse te ad me. cognosce p. 92.
nunc cetera. Pro Appio [92] nos hic omnia faciemus; ho- a.
neste tamen, sed plane libenter: nec enim ipsum odimus: et Brutum amamus: et Pompeius mirifice a me contendit; quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Cœlium quæstorem huc venire audisti. nescio, quid sit: sed, [93] Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. tuorum itinerum tempora scire sane velim. εὐήθειαν Sempronii Rufi cognovi ex epistola tua Corcyræa. quid quæris? invideo potentiæ Vestorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire; sed lucet: urget turba: festinat Philogenes. Valebis igitur, et valere Piliam et Cæciliam nostram jubebis litteris: salvebis a meo Cicerone.

CICERO ATTICO S. 3

ETSI nil sane habebam novi, quod post accidisset, quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras: tamen cum Philotimum Romam remitterem; scribendum aliquid ad te fuit. Ac primum illud, quod me maxime angebat, (non

ed. Cratandri, nescio unde, quæ in textu habet, *sumtuum jam nec rudes poscet Scaptius.* Atque eo pertinet, quod Victorius dicit, hanc lectionem jam perspexisse videri Germanos. sensus est: non est mirum, eum sumtuosius militum genus habere velle: nam omnino jam fit sumtuosior. edd. pr. *sumtum jam ne posse evadit Scaptius.* Pro *evasit* e vestigiis horum librorum malim *evadit.*

89 *Inquis.*] Mss. quidam, et edd. Jenson. Asc. Ald. Crat. &c. *inquit.* quod melius videtur Grævio. illud Victorius dedit, quod est in ed. Rom. Videtur utique ad Atticum potius pertinere, quam ad Scaptium. Ceterum ironice id dictum.

90 *Ob ceteras.*] Ex ed. Jensoni fluxit. Ed. Rom. habet *cetera*, quod et in Mss. suis reperit Grævius, quod malim.

91 *Eos libros quos*, &c.] Int. libros de republica.

92 *Nos hic omnia faciemus.*] Sic Grævse ait edidisse e duobus Mss. suis, eumque se imitatum esse dicit Gronovius. at sic etiam edd. pr. Rom. Jens. Asc. Aldi. Primus *facimus* edidit P. Manutius. Sed id tamen mihi melius videtur. nam dudum fecerat: ut est in ep. seq.

93 *Pammenia.*] Negotia Pammenis, de quibus supra, V, 20. extr.

quo me aliquid juvare posses: [94]quippe res enim est in manibus: tu autem abes longe gentium:

Πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ
Νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης ἁλὸς) [95]obrepsit dies, ut vides, (mihi enim a. d. III Kal. Sext. de provincia decedendum est,) nec succeditur. quem relinquam, qui provinciæ præsit? Ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem: primum, quod videtur esse honos: nemo igitur potior: deinde, quod solum habeo prætorium. Pomtinus enim [96]ex pacto et conventu (nam ea lege exierat) jam a me discesserat. Quæstorem nemo dignum putat. etenim est levis, libidinosus, sagax. De fratre autem primum illud est: per-
b. suaderi ei non posse arbitror. odit enim provinciam et hercule nihil odiosius, nihil molestius. deinde, ut mihi nolit negare; quidnam mei sit officii? cum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam. eruptururm; hic præsidii nihil sit; sumtus annuus decretus sit; videaturne aut pietatis esse meæ, fratrem relinquere; aut diligentiæ, nugarum aliquid relinquere? magna igitur, ut vides, sollicitudine afficior, magna inopia consilii. quid quæris? [97]toto negotio nobis opus non fuit. [98]quanto tua provincia melior? decedes, cum voles; nisi forte jam decessisti: quem videbitur, præficies Thesprotiæ et Chaoniæ. necdum tamen ego Quintum conveneram, ut jam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari: nec tamen, [99]si posset, quod vellem, habebam. Hoc est igitur ejusmodi. reliqua plena adhuc et laudis et gratiæ, digna iis libris, [100]quos tu laudas. conservatæ civitates; cumulate publicanis satisfactum: offensus contumelia nemo; decreto justo et severo perpauci; nec tamen quisquam, ut queri audeat. res gestæ dignæ triumpho: de quo ipso nihil cupide agemus; sine tuo quidem consilio certe nihil. Clausula est

94 *Quippe res enim.*] Sic ed. Jens. et proximæ. *enim* omittit Rom. Aldi, &c. omisit et Grævius. hæreo tamen, an *quippe enim* sic dicatur ut *quippe quia.* nec delere ausus sum.

95 *Obrepsit dies.*] Credo legendum *obrepit.* nam nondum aderat dies ille.

96 *Ex p. et conventu.*] Bosius e suis libris scr. dicit se edere *conventu.* Sed ita edd. vett. omnes usque ad P. Manutium, qui fecit *convento.* et alibi illa forma est apud Ciceronem.

97 *Toto negotio nobis opus non fuit.*] Int. provinciæ suscipiendæ et administrandæ. debebamus provinciam non recipere.

98 *Quanto tua provincia melior.*] Hæc per jocum dicta sunt.

99 *Si posset.*] Recte restituit Grævius *si* pro *nisi*, quod nescio quomodo primum in ed. Vict. irrepsit, et a Grutero servatum est.

100 *Quos tu laudas.*] Restitui lectionem edd. pr. pro *quos dilaudas.* nam addi deberet *tu*, ut ep. superiori: repetitum est ex eadem epistola.

difficilis in tradenda provincia. sed hæc Deus aliquis gubernabit. De urbanis rebus scilicet plura tu scis; sæpius et certiora audis. equidem doleo, non me tuis litteris certiorem fieri. huc enim odiosa afferebantur de Curione, de Paullo: non quo ullum periculum videam stante Pompeio, vel etiam sedente; valeat modo: sed mehercule Curionis et Paulli, meorum familiarium, vicem doleo. formam igitur mihi totius reipublicæ, si jam es Romæ, aut cum eris, velim mittas, quæ mihi obviam veniat, ex qua me fingere possim, et præmeditari, quo animo accedam ad urbem. est p. 93.
enim quiddam, advenientem non esse peregrinum atque a.
hospitem. Et, quod pæne præterii, Bruti tui causa, ut sæpe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant. sed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos fœnore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum, quam per me in Brutum: [1] quem tamen ego præstare non poteram. erat enim rex perpauper; aberamque ab eo ita longe, ut nihil possem, nisi litteris; quibus pugnare non destiti. summa hæc est. pro ratione pecuniæ [2] liberalius est Brutus tractatus, quam Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter c. Pompeio in sex mensibus promissa cc. jam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. quid est igitur, quod laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium; qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse succenset; aut quia præfectus non est, quod ego nemini tribui negotiatori; non C. Vennonio, meo familiari; non tuo M. Lenio; et [3] quod tibi Romæ ostenderam me servaturum, in eo perseveravi. sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam cum posset, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satisfactum. is a me tribunatum cum accepisset, quem ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me, se uti nolle eo tribunatu. Gavius est quidam; cui cum præfectu-

1 *Quem tamen, &c.*] Int. regem. non possum pro certo dicere, eum pecuniam soluturum Bruto, quam debet.

2 *Liberalius est Br. tr.*] Pro vulgato *liberius* restitui *liberalius*, quod Bosius et Gruterus receperant, Grævius et Gronovius repudiarunt, etsi probabant cum Victorio. uam in tanta evidentia nihil dubitationis est, quo minus recipiatur etiam sine libris, ut multa alia. *liberaliter tractari* est apud eundem Ciceronem in ep. ad Div. Compendium scripturæ attulit vitium.

3 *Quod tibi - - in eo perseveravi.*] Secutus sum Ursini librum, cujus lectionem structura orationis desiderat, pro vulgato *in quo*.

ram detulissem Bruti rogatu, multa et dixit et fecit cum quadam mea contumelia P. Clodii canis. is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est; nec, cum postea in castra venisset, atque inde discederet, numquid vellem, rogavit; et fuit aperte mihi, nescio quare, non amicus. hunc ego si in præfectis habuissem, quem tu me hominem putares? qui,
b. ut scis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem hujus adseclæ? etsi hoc plus est, quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid et honoris. is igitur Gavius, cum Apameæ me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit: (Culleolum vix auderem:) unde, inquit, me jubes petere cibaria præfecti? respondi lenius, quam putabant oportuisse, qui aderant; me non instituisse iis dare cibaria, quorum opera non essem usus. abiit iratus. [4]hujus nebulonis obiratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames; me æmulum non habebis. sed illum eum futurum esse puto, qui esse debet. tibi tamen causam notam esse volui: et ad ipsum hæc perscripsi diligentissime. omnino [5](soli enim sumus) nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset arrogans, ἀκοινώνητον aliquid. tibi autem valde solet in ore esse,

Granius autum
Non contemnere se, et reges odisse superbos:

in quo tamen ille mihi risum magis, quam stomachum, movere solet: sed plane parum cogitat, quid scribat, aut ad quem. Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo. solet enim aperire, idque de meo consilio; si quid forte sit, quod opus sit sciri. in ea autem epistola erat illud idem [6] de sorore, quod ad me. mirifice conturbatum vidi puerum. lacrymans mecum est questus. quid quæris? miram in eo pietatem, suavitatem, humanitatemque perspexi: quo majorem spem habeo, nihil fore aliter, ac deceat. id te igitur scire volui. Ne illud quidem prætermittam: Hortensius, filius, fuit Laodiceæ, gladiatoribus, flagitiose et turpiter. hunc ego patris causa vo-

4 *Hujus nebulonis obiratione.*] *Obiratione* est a Bosio, qui in uno Ms. se reperisse dicit, pro antiquo *operatione*. Sed id verbum etsi analogiam habet, tamen nuspiam alibi occurrit, credoque cum Lambino legendum esse *oratione*, præsertim cum in Ms. fuerit *peroratione*.

5 *Soli enim sumus.*] Nemo ergo audit, quæ tibi dico de Bruto. ex Terentio est.

6 *De sorore, quod ad me.*] Scripseras ep. superiore: eam Quintum dimittere velle.

cavi ad cenam, quo die venit; et ejusdem patris causa [7] nihil amplius. is mihi dixit, se Athenis me exspectaturum, ut mecum decederet. recte, inquam: quid enim dicerem? omnino puto nihil esse, quod dixit. [8] nolo quidem; ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo. sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minime volo. Hæc sunt; etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. litteras mitte quamprimum: si nihil; nihil fieri, vel per tuum tabellarium. Piliæ et filiæ salutem. Cura, ut valeas.

CICERO ATTICO S. 4

TARSUM venimus nonis Juniis. ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum; magna in Cilicia latrocinia; mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris: illud autem difficillimum; relinquendus erat ex senatus consulto qui præesset. nihil minus probari poterat, quam quæstor Mescinius. nam de Cœlio nihil audiebamus. rectissimum videbatur, fratrem cum imperio relinquere: in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sexcenta præterea. o rem totam odiosam! sed hæc fortuna viderit: quoniam consilio non multum uti licet. Tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia, quæ intelliges nostra interesse, in primis de Tullia mea: cujus de conditione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, cum tu in Græcia esses: deinde de honore nostro. quod enim tu abfuisti, vereor ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis. Illud præterea *μυστικώτερον* ad te scribam: tu sagacius odorabere: *τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος (οἶσθα ὃν λέγω) ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο,* b. *πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. δέδοικα δὴ, μήτι νοήσῃς. εἰς δήπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος, τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι.* non queo tantum, quantum vereor, scribere. Tu autem fac, ut mihi tuæ

7 *Nihil amplius.*] Int. feci. intelligit autem, se eum non reprehendisse, coercuisse, ne patrem offenderet, ut e sqq. patet.

8 *Nolo quidem, ne o. p.*] Obscurius hoc est, et nescio an vitiosum. Sensus esse debet, ut Manutius vidit: nolo quidem eum esse in comitatu meo, ne offendam patrem, si habuero. Sed quare hoc timebat? an excidit *non? non nolo quidem:* non eum prohibebo a comitatu meo: nam hoc poterat patrem offendere.

litteræ volent obviæ. Hæc festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliæ et puellæ Cæciliæ bellissimæ salutem dices.

CICERO ATTICO S.

NUNC quidem profecto Romæ es: quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quamdiu abfuisti, [9] magis a me abesse videbare, quam si domi esses. minus enim mihi meæ notæ res erant, minus etiam publicæ. quare velim, etsi, ut spero, te hæc legente [10] aliquantum viæ processero, tamen obvias mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, in primis de quo scripsi ad te antea: *τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὑξελεύθερος, ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων, καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις, καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρχουσι τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου.* hoc tu indaga, ut soles; ast hoc magis. *ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου τειχῶν παρέδωκεν μνῶν κδ. μη. ὀφειλημάτων Καμίλλῳ. ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ. ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χεῤῥονησιατικῶν μη· καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ. χμ. τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διαλύσασθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῇ νουμηνίᾳ. τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ* p. 95. a. *Κόνωνος πατρὶ, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. ταῦτα οὖν, πρῶτον μὲν, ἵνα πάντα σώζηται· δεύτερον δὲ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας. ὅσας αὐτὸν ἠνέγκαμεν σφόδρα δέδοικα. καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος, καί τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς δὲ, ἀλόγως ἀπέστη, ἐπειπὼν, εἴκω· αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν·* meque objurgavit vetere proverbio, *τὰ μὲν διδόμενα.* Reliqua vide, et, quantum fieri potest, [11] prospiciamus. Etsi annuum tempus prope jam emeritum habebamus: dies enim XXXIII erant reliqui: sollicitudine provinciæ tamen vel maxime urgebamur. cum enim arderet Syria bello; et Bibulus, in tanto mœrore suo, maximam curam belli sustineret; ad meque legati ejus, et quæstor, et amici litteras mitterent, ut subsidio venirem: etsi exercitum infirmum habebam; auxilia sane bona, sed

9 *Magis - - quam si domi esses.*] Nam in Græcia cum esset Atticus, proprie minus aberat a Cicerone, quam cum esset Romæ.

10 *Aliquantum viæ processero.*] Deleri volebat Grævius *tamen.* recte. ego delevi. abest et ab ed. Rom. Ceterum *tamen* natum esse potest e *jam.*

11 *Perspiciamus.*] Grævius bene corrigit *prospiciamus.*

ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum; hæc enim sunt nostra robora: tamen esse officium meum putavi, exercitum habere quamproxime hostem, quoad mihi præesse provinciæ per senatus consultum liceret. sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat; de omnibus rebus scribebat ad me potius: et mihi decessionis dies λεληθότως obreptat: qui cum advenerit, ἄλλο πρόβλημα, quem præficiam; nisi Caldus quæstor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus. Cupiebam mehercule longiorem epistolam facere: sed nec erat res, de qua scriberem; nec jocari præ cura poteram. Valebis igitur, et puellæ salutem Atticulæ dices, nostræque Piliæ.

CICERO ATTICO S. 6

EGO, dum in provincia omnibus rebus Appium orno, b.
subito sum factus accusatoris ejus socer. id quidem, inquis, dii approbent. ita velim: teque ita cupere certo scio. sed crede mihi, nihil minus putaram ego; qui [12] de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Romam venerunt, factis sponsalibus. sed hoc spero melius. mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio et comitate [13] adolescentis. cetera noli ἐξακανθίζειν. Sed heus tu, πυρούς εἰς δῆμον Athenis? placet hoc tibi? etsi non impediebant [14] mei certe libri (non enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites liberalitas) me tamen [15] de Academiæ προπύλῳ jubes cogitare; cum jam Appius de Eleusine non cogitet. De Hortensio te certo scio dolere. equidem excrucior. decreram enim cum eo valde familiariter vivere. Nos provinciæ præfecimus Cœlium: puerum, inquies, et fortasse fatuum, et non gravem, et non continentem. assentior: fieri non potuit aliter. Nam quas multo ante tuas acceperam litteras, in quibus ἐπέχειν te scripseras, quid esset mihi faciendum de relinquendo; eæ me pungebant. Videbam enim, quæ tibi essent ἐποχῆς causæ; et erant eædem mihi: [16] puero tradere me? fratri autem? illud non utile

12 *De Ti. Nerone.*] Est is, qui postea Liviam duxit, tum Tulliam petebat.

13 *Adolescentis.*] Dolabellæ: qui tum, cum Tulliam ducebat, jam consul fuerat. Sed consul creatus est longe ante ætatem legitimam, anno quinto et vicesimo, ut Dio tradit.

14 *Mei certe libri.*] De republica.

15 *De Acad. προπύλῳ.*] Sc. ædificando. in sequente *de Eleusine* puto aliquid latere in Appium.

16 *Puero tradere me: fratri autem.*] Hæc interrogative accipienda sunt. *me* abest edd. pr. Sequens *illud non utile nobis* non intelligo quomodo cohæreat reliquæ orationi. Referunt ad fratrem: sed

nobis. Nam præter fratrem nemo erat, quem sine contumelia quæstori, nobili præsertim, anteferrem. tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere, aut etiam reipublicæ causa contra senatus consultum ipse remanere: qui posteaquam, incredibili felicitate, discesserunt; sublata dubitatio est. videbam sermones: hui! fratrem reliquit? num est hoc, non plus annum obtinere provinciam? quid, quod senatus eos voluit præesse provinciis, qui non præfuissent? at hic triennium. ergo [17]hæc ad populum. Quid, quæ tecum? numquam essem sine cura, si quid iracundius, aut contumeliosius, aut negligentius; [18]quæ fert vita hominum. quid, si quid filius puer, et puer bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat; teque id censere, moleste ferebat. At nunc Cœlius, [19]non dico equidem, quid egerit; sed tamen multo minus laboro. Adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Cæsar Antonium: ego sorte datum offenderem? ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? Hoc melius: et hujus rei plura exempla: senectuti quidem nostræ profecto aptius. At te apud eum, dii boni! quanta in gratia posui; eique legi litteras non tuas, sed librarii tui. Amicorum litteræ me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν nostram, non negligendam. quare tu quoque, mi Attice, incipe id cupere; quo nos minus inepti videamur.

p. 96. a.

7 CICERO ATTICO S.

QUINTUS filius, pie sane, me quidem certe multum hortante, sed currentem, animum patris sui sorori tuæ reconciliavit. eum valde etiam tuæ litteræ excitarunt. quid quæris? confido rem, ut volumus, esse. Bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modo tibi redditæ litteræ sunt, Græce, ἐν αἰνιγμοῖς. scilicet, [20]nihil est movendum. sed

ita non addidisset *illud*: quod si abesset, omnia facilia forent.

17 *Hæc ad populum.*] I. e. hæ rationes pertinent ad rempublicam et judicium populi de successore a me relicto.

18 *Quæ fert vita hominum.*] Lenius dixit, quam sensit. Quintus erat iracundior, vehementior, &c. et in eo genere sæpe peccarat in Asiæ administratione, ut ex epistola Ciceronis ad eum de administratione provinciæ, intelligitur.

19 *Non dico eq. quid egerit.*] Sensus est: non possum quidem commemorare multa, quæ ipse in provincia fecerit, ad probandam ejus dignitatem.

20 *Nihil est movendum.*] Int. non jure et severe agendum est ad exigendam pecuniam. mox *ita* mihi suspectum est. nam et durum h. l. est, et, si deleatur, omnia salva et facilia sensu sunt. Est autem *ita* primum in ed. Jens. Rom. habet *aut.* in qua est etiam ante, *receperit.*

tamen, ἀφελῶς percunctando de nominibus Milonis, et, ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid ita tu proficies. Ego Laodiceæ quæstorem Mescinium [21] exspectare jussi, b.
ut confectas rationes lege Julia apud duas civitates possim relinquere. Rhodum volo puerorum causa: inde quamprimum Athenas: etsi etesiæ valde reflant: sed plane volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quæso, obviam litteras, numquid putes reipublicæ nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi cum [22] graviter ægrum reliquissem. sed nuntiant, melius esse. ego tamen angor. nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

CICERO ATTICO S. 8

CUM instituissem ad te scribere, calamumque sumsissem, Battonius e navi recta ad me venit domum Ephesi, et epistolam tuam reddidit II Kal. Octobres. Lætatus sum felicitate navigationis tuæ, opportunitate Piliæ, etiam mehercule sermone ejusdem de conjugio Tulliæ meæ. Battonius autem miros terrores ad me attulit Cæsarianos: cum Lepta etiam plura locutus est: spero, falsa, sed certe horribilia: exercitum nullo modo dimissurum: cum illo prætores designatos, Cassium tribunum plebis, Lentulum consulem facere: Pompeio in animo esse, urbem relinquere. Sed heus tu, numquid moleste fers [23] de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuæ filii? at a quibus victus? sed ad rem. Nos etesiæ vehementissime tardarunt. [24] detraxit XX ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octob. Ephesi conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquitio, simul e portu egredienti, sed expeditius naviganti. nos Rhodiorum aphractis, ceterisque longis navibus tranquilli- p. 97. a.

21 *Exspectare jussi.*] Hæc est lectio ed. Rom., eaque optima, revocata a P. Manutio, Lambino, &c. In aliis ut in scriptis varie interpolatus est.

22 *Graviter ægrum Issi reliquissem.*] *Issi* est e conjectura P. Manutii. alii aliud nomen exsculpere e lectione Jens. *Escæ* vel excogitare tentarunt. Tunstallus, p. 144. corr. ἀσιτίᾳ. Nil melius quam sequi ed. Rom. quæ tantum habet quod edidi.

23 *De illo.*] Corradus in quæstura intelligit M. Catonem, alii Hirrum: quod verius. is igitur competitor Ciceronis in auguratu, qui etiam in ædilitatis petitione a Cœlio Rufo victus erat, ut e Cœlii epistola 3. constat.

24 *Detraxit - - aphractus.*] Hoc sine dubio vitiosum est. Ms. Ursini habebat *detraxere - - aphractos:* unde Tunstallus, p. 144. fecit: *detraxeram et jam aphractos Rhodiorum - - Epheso conscendentes. Detraxere* verum puto: pertinetque ad etesias. tum post *dies* interpungam. *etiam aphractus Rh.* sc. detraxit nobis aliquid dierum, nempe propter imbecillitatem navigii, quam tribuit aphractis, V, 13. et inf.

tates aucupaturi eramus. ita tamen properabamus, ut non posset magis. De rauduseulo Puteolano, gratum. Nunc velim dispicias res Romanas: videas quid nobis de triumpho cogitandum putes; ad quem amici me vocant. ego, nisi Bibulus, qui, [25] dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam domo sua, adniteretur de triumpho, æquo animo essem. nunc vero *αἰσχρὸν σιωπᾶν*. sed explora rem totam: ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. At multa; qui et properarem, et ei litteras darem, qui aut mecum, aut paullo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit. tu dices utriusque nostrûm verbis et Piliæ tuæ, et filiæ.

9 CICERO ATTICO S.

IN Piræea cum exissem prid. Idus Octob. accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras: quas quidem cum exspectassem jam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem ejus, ut aperui, rursus *σύγχυσιν* litterularum, [26] quæ solent tuæ compositissimæ et clarissimæ esse: ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. XII Kalend. Octob. cum febri. percussus vehementer, nec magis, quam debui, statim quæro ex Acasto. ille et tibi et sibi visum, et ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommode. id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. sed amavi tamen, admiratusque sum, quod nihilo mi-
b. nus ad me tua manu scripsisses. quare de hoc satis. spero enim, quæ tua prudentia et temperantia est, et hercule, ut me jubet Acastus, confido te jam, ut volumus, valere. A Turannio te accepisse meas litteras gaudeo. *παραφύλαξον*, si me amas, *τὴν* [27] *τοῦ φυρατοῦ φιλοτιμίαν αὐτότατα*. hanc, quæ mehercule mihi magno dolori est: dilexi enim hominem. procura, quantulacumque est, Præcianam hereditatem, prorsus

25 *Dum unus hostis in Syria fuit.*] Sic non dubitavi rescribere pro *hospes* ex ep. 2. L. VII. ubi eandem rem eodem modo dicit: *qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulit: - - quam domo sua* sc. Romæ in consulatu, cum per octo menses non egressus est domo, metu Cæsaris.

26 *Quæ solent tuæ compositissimæ,* &c.] Mss. quidam *copiosissimæ:* sic et ed. Jens. et quæ ex ea fluxere. probat Junius et, ut videtur, Grævius: ut hoc opponatur brevitati, ut alterum, *clarissimæ*, confusioni. Sed hic de sola confusione sermo est, cognita post apertas litteras: *tuæ* int. cum a te ipso litteræ scriptæ sunt.

27 *Τοῦ φυρατοῦ φιλοτ.*] Philotimi liberti. mox *dices* iterum int. Philotimo, cum volet illam hereditatem, velut meo nomine, exigere.

ille ne attingat. dices, numos mihi opus esse ad apparatum triumphi: in quo, ut præcipis, nec me κενὸν in expetendo cognosces, nec ἄτυφον in abjiciendo. Intellexi ex tuis litteris, te ex Turannio audisse, a me provinciam fratri traditam. adeon' ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? ἐπέχειν te scribebas. quid erat dubitatione dignum, si esset quidquam, cur placeret fratrem, et talem fratrem, relinqui? ἀθέτησις ista mihi tua, non ἐποχὴ, videbatur. monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί. eadem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus. non fuit faciendum aliter, meque ἐπιχρονία ἐποχὴ tua dubitatione liberavit. sed puto te accepisse de hac re epistolam, scriptam accuratius. Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto ante venturos, quam nostrum Saufeium. sed eum sine meis litteris ad te venire, vix rectum erat. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est, de Dolabella, perscribas; de republica, quam prævideo in summis periculis; de censoribus, maximeque [28] de signis, tabulis, quid fiat, referaturne. Idibus Octob. has dedi litteras: quo die, ut scribis, Cæsar Placentiam legiones quatuor. quæso, quid nobis futurum est? [29] In arce Athenis statio mea nunc placet.

28 *De signis, tabulis quid fiat: referaturne.*] Intell. de modo signorum et tabularum, et an censores ad senatum referant, ut modus luxuriæ in eo genere statuatur.

29 *In arce Ath.*] Sic bene Victorius: sic fere ed. Rom. nisi quod pro *in arce* vitiose est *marte*. Est jocus. malim hic manere, quam Romam venire, ubi nihil securum jam est.

p. 98. a.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

ATTICUM

LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Continentes sunt libri hujus epistolæ cum superioribus, ut hæc ipsa prima illa esse videatur, quam proxima superiore, postero die se daturum, promiserat. Scriptæ porro sunt partim ex itinere, dum ex provincia rediit: partim ex fuga, quam, audito Cæsaris adventu, cum consulibus totoque senatu executus est. Nam cum ad urbem prid. Non. Januarii accessit, ibidemque spe triumphi, quem sibi frequens senatus, ut ipsemet scribit ad Tironem, efflagitabat, moratur: XIII *Kal. Febr. nuntio illo, ut diximus, accepto, coactus est exire, atque eam cogitationem omittere. Etenim, cum in sententiam Scipionis S. C. factum esset, ut ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret: si non faceret, eum adversus remp. facturum videri: eique S. C. M. Antonius, Q. Cassius tribunus pleb. intercessissent: de intercessione relatum, acerbissimeque decretum fuisset: illi, urbe cedentes, ad Cæsarem se, qui tum erat Ravennæ, contulissent: Cæsar, iis maxime auctoribus, trajecto Rubicone, Ariminum, quod erat extra provinciam illius, cum venisset, tantus pavor repente urbem invasit, ut passim fuga turpissima facta sit. Continent autem Epistolæ priores, a prima usque ad decimam, quæ incipit,* Subito consilium cepi, *hæsitationem, sollicitudinem, quæ Ciceronis animi, quonam modo cum Cæsare Pompeioque se gereret, cum utrique esset amicus, et illum uterque suis annumeraret: posteriores usque ad finem libri, cum multa alia, tum querelam de Pompeio: tum sine ratione gesta esse omnia ab illo atque geri; accusationem impudentiæ Cæsaris: legationem L. Cæsaris ad Pompeium et consules, C. Cæsaris nomine: et quæ illi ad hæc responderint. Reliqua privata sunt. Scriptæ porro sunt illæ L. Paullo, C. Marcello Coss. Illud etiam sciendum, abfuisse Ciceronem annum et menses circiter octo. Profectus est enim in provinciam ineunte Maio, Ser. Sulpicio et M. Marcello Coss. in eaque et in itinere L. Paulli et C. Marcelli consulatu consumto, ad urbem fuit, prid. Non. Jan. consulatum L. Lentulo et C. Marcello ineuntibus.*

CICERO ATTICO S.

DEDERAM equidem L. Saufeio litteras, et dederam ad te unum, quod, cum non esset temporis mihi ad scribendum

satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam. sed, [1] ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. sin jam illas accepisti, scis, me Athenas venisse prid. Idus Octobres; e navi egressum in Piræeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse; conturbatum, quod cum febre Romam venisses; bono tamen animo esse cœpisse, quod Acastus ea, quæ vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret; [2] cohorruisse autem me, quod tuæ litteræ de legionibus Cæsaris afferrent; et egisse tecum, ut videres, ne quid φιλοτιμία ejus, quem nosti, nobis noceret; de quo jam pridem ad te scripseram. Turannius autem [3] secus tibi Brundisii dixerat; quod ex iis litteris cognovi, quas a Xenone, optimo viro, accepi. Cur fratrem provinciæ non præfecissem, exposui breviter. hæc fere sunt in illa epistola. Nunc audi reliqua. Per fortunas! omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere judico singularem, [4] confer te jam ad eam curam, ut de omni statu meo cogites. videre enim mihi videor tantam dimicationem; nisi idem Deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Par- b.
thico bello liberavit, respexerit rempublicam; sed tantam, quanta numquam fuit. [5] age, hoc malum mihi commune est cum omnibus. nihil tibi mando, ut de eo cogites. illud meum proprium πρόβλημα, quæso, suscipe. videsne, ut te auctore sim [6] utrumque complexus? Ac vellem a principio te audisse amicissime monentem,

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες.
[7] Πατρίδος.

sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer,

1 *Ut philosophi ambulant.*] Nempe tarde, non assueti labori, præsertim e schola Epicuri, e qua Saufeius erat.

2 *Cohorruisse me, quod,* &c.] *Me* e Mss. se addere dicit Malaspina et alii. Sed est in primis edd. Rom. Jens. Asc. Aldi, &c. omissum postea. In vulgata lectione non placet. sed mihi *cohorruisse* suspectum est, nec bene coit sequentibus, *quod tuæ litteræ,* &c. An legendum *conterruisse me,* id, *quod tuæ litteræ,* &c.

3 *Secus tibi dixerat.*] Secus ac factum est a me, sc. de fratre Ciliciæ præposito.

4 *Confer te jam.*] Sic cum Grævio dedi pro *converte jam:* in quo saltem *te* addi deberet. Sed illud e vestigiis Mss. eruerunt recentiores. nemo inspexit ed. primam, Romanam, in qua plane sic est. in ed. Jens. etiam est *confer,* sed sine *te,* quod videtur vitio operarum excidisse: nam ed. Asc. quæ inde fluxit, habet *confer te,* item Aldina, &c. Sed has edd. nemo inspexit.

5 *Age, hoc malum,* &c.] Quid hic *age?* plane alienum est ab hac forma orationis, putoque legendum esse *atque.* nam *age* in tali forma est fac, finge, quod sequi debet responsio, quæ hic nulla est.

6 *Utrumque.*] Pompeium et Cæsarem, quod et a glossatore in libros quosdam scriptos irrepsit, estque et in edd. pr. Rom. Jens., &c.

7 Πατρίδος.] Ἕνεκα, qua nil dulcius est.

quia de me erat optime meritus; alterum, quia tantum valebat. [8] feci igitur. itaque effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior. [9] hæc enim cogitabamus; nec mihi, conjuncto cum Pompeio, fore necesse peccare in republica aliquando; nec, cum Cæsare sentienti, pugnandum esse cum Pompeio: tanta erat illorum conjunctio. nunc impendet, ut et tu ostendis, et ego video, summa inter eos contentio. me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter. nam Pompeius non dubitat (vere enim judicat) ea, quæ de republica nunc sentiat, mihi valde probari. utriusque autem accepi ejusmodi litteras eodem tempore, quo tuas; ut neuter quemquam omnium pluris facere, quam me, videretur. Verum quid agam? non quæro illa ultima, (si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse, quam cum altero vincere,) sed illa, quæ tum agentur, cum venero; ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. DIC M. TULLI. quid dicam? exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam? non est locus ad tergiversandum. contra Cæsarem? ubi illæ sunt densæ dexteræ? nam ut illi hoc liceret, adjuvi, [10] rogatus ab ipso Ravennæ de Cœlio tribuno plebis. ab ipso autem?
p. 99. etiam a Cnæo nostro, [11] in illo divino tertio consulatu. ali-
a. ter sensero? *αἰδέομαι* non Pompeium modo, sed *Τρῶας, καὶ Τρῳάδας: Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην καταθήσει.* quis? tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum meorum. [12] Hanc ergo plagam effugi per duos superiores Marcellorum consulatus, cum est actum de provincia Cæsaris. nunc incido in discrimen ipsum. itaque, [13] ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet, de triumpho nos moliri aliquid: extra urbem esse cum justissima causa. tamen da-

8 *Feci igitur: itaque effeci.*] Dedi *effeci* ex edd. Jens. Asc. Aldi, &c. pro *feci*, quod est a Victorio. Sed *et* post *effeci* delevi. quidam recentiores, ut Brutus, etiam *atque* pro *itaque*. Grævius malebat *idque effeci o. o.* Sed *id* mihi valde languet. melius est *atque*.

9 *Hæc enim cogitabamus, nec mihi, &c.*] Non placet hæc forma orationis, præsertim in Cicerone. Solet dicere *sic enim*, &c. Sed mihi etiam in mentem venit: *Nec enim cogitabamus* (vel *cogitabam*) *mihi*, &c.

10 *Rogatus ab ipso Ravennæ.*] Ut Cœlio persuaderem de rogatione illa pro Cæsare ferenda.

11 *In illo divino tertio consulatu.*] I. eo, quo Cæsarem reliquit.

12 *Hanc ego plagam.*] Edidi cum Grævio *ergo*, qui sic in Ms. Balliol. reperit: ego dudum ex re sic legendum judicavi. At sic jam ed. Rom. habet. — *per duos sup. M. cons.* nempe dum abfuit Roma.

13 *Ut stultus primus suam sententiam dicat.*] Hoc nullo modo sanum est. Si verum esset, in nomine *stulti* intelligendus esset aliquis notus Attico, quem pro stulto uterque haberet, quique appeteret honorem sententiæ primæ. etiam *suam* languet, nec in hac forma additur a Cicerone. Venit in mentem aliquando: *alius primus sententiam dicat.*

bunt operam, ut eliciant sententiam meam. ridebis hoc loco fortasse. quam vellem etiam nunc in provincia morari! plane opus fuit, si hoc impendebat. etsi nil miserius. [14]nam ὁδοῦ πάρεργον, volo te hoc scire; omnia illa prima, quæ etiam tuis litteris in cælum ferebas, [15]ἐπίτηκτα fuerunt. Quam non est facilis virtus! quam vero difficilis ejus diuturna simulatio! cum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumtu, qui mihi decretus esset, me C. Cœlio [16] quæstori relinquere annuum, referre in ærarium [17] ad H-S cIɔ; ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere; ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum ærariis, quam nostro. sed me non moverunt. nam et [18]mea laus apud me plurimum valuit: nec tamen quicquam honorifice in quemquam fieri potuit, quod prætermiserim. Sed hæc fuerit, ut ait Thucydides, ἐκβολὴ λόγου non inutilis. Tu autem de nostro statu cogitabis: primum, quo artificio tueamur benivolentiam Cæsaris: deinde de ipso triumpho, quem video, nisi reipublicæ tempora impedient, εὐπόριστον. judico autem cum ex litteris amicorum, tum ex supplicatione; quam [19] qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decresset triumphos. ei porro assensus est, unus, familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo affuit, et ad me de sententia sua jucundissimas litteras misit. sed tamen gratulans mihi Cæsar de supplicatione, [20] triumphat de sententia Catonis: nec scribit, quid ille sententiæ dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non decrevisse. Redeo ad Hirrum. cœperas eum mihi placare: perfice. habes Scrofam, habes Silium. ad eos ego etiam antea scripsi, et ad ipsum Hirrum. Locutus enim erat cum iis commode, se potuisse impedire, sed noluisse: assensum tamen esse Catoni, amicissimo meo; b.

14 Nam ὁδοῦ πάρεργον.] Ut ab instituta oratione paullum degrediar.

15 Ἐπίτηκτα.] Sic ed. Rom. Asc. a quibus aberravit Aldus edens ἐπίκτητα, unde et in alias quasdam, ut Cratandrinam venit. *illa prima* int. quæ in provincia fecerat, cum tanta laude.

16 *Quæstori relinquere annuum.*] Anni sumtum, qui ipsi decretus a senatu erat, de meo dare.

17 *Ad* HS cIɔ.] Ed. Rom. explanate *ad sestertia mille*. Grævius autem corrigit HS x *sestertium decies*. nam sic loquuntur Latini, non *sestertia mille*. placet. e x facile fieri potuit vetus signum millenarii ∞. sunt 25000 scutatorum amplius.

18 *Mea laus.*] Eleganter conscientia recte factorum, quod est, ut in Tusculanis II, 26. ait, theatrum virtutis omnium optimum et maximum.

19 *Qui non decrevit.*] I. e. Cato, qui plus decrevit quam ceteri, quia sententia sua dixerat, supplicationem esse inferiorem dignitate Ciceronis. vid. epistolam Catonis L.XV. ad Div. quam epistolam mox jucundissimam vocat.

20 *Triumphat de Catonis sent.*] Sc. quod putat me a Catone abalienatum esse, quod non decreverit supplicationem.

cum is honorificentissimam in me sententiam dixisset; nec me ad se ullas litteras misisse, cum ad omnes mitterem. Verum dicebat. Ad eum enim solum, et ad Crassipedem non scripseram. Atque hæc de rebus forensibus. Redeamus domum. [21] dijungere me ab illo volo. Mirus est φυράτης, germanus [22] Lartidius.

ἀλλὰ, τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

reliqua expediamus. Hoc primum, quo accessit cura dolori meo: sed hoc tamen, quidquid est, [23] Præcianum, cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me, quidquid possem numorum, ad apparatum sperati triumphi [24] ad te redacturum. [25] Ista puto ἄμεμπτα fore: verum ut lubebit. [26] Hanc quoque suscipe curam, quemadmodum experiamur. id et ostendisti quibusdam litteris, ex Epiro an Athenis datis, et in eo ego te adjuvabo.

2 CICERO ATTICO S.

p. 100. a. BRUNDISIUM venimus VII Kalend. Decembr. usi [27] tua felicitate navigandi: ita belle nobis flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites. Hunc σπονδειάζοντα, si cui voles τῶν νεωτέρων, [28] pro tuo vendita. Invalitudo tua me valde conturbat. significant enim tuæ litteræ, te prorsus laborare. ego autem, cum sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere, et propemodum infringat: etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse, et alteram leviorem accedere. Terentia

21 *Dij. me ab illo volo.*] A Philotimo liberto, opera ejus uti amplius nolo.

22 *Lartidius.*] Imitator Laertis, Ulyssis.

23 *Præcianum.*] Hereditas Præciana. v. Epp. VI, 9.

24 *Ad te redacturum.*] *Ad te*, ut tu eam recipias et serves. paullo durius hic sonat: et mihi interdum pro glossa suspectum fuit. Si esset *per te*, bene haberet.

25 *Ista puto ἄμεμπτα fore.*] Recte *ista*. edd. vett. *ita*. Græcum non habent edd. pr. Prima Cratandri habet græcum verbum, sed ἀμεμπὰ, quod falso Victorius dicit a Germanis editum pro ἄμεμπτα. nec dubitandum, id e Ms. sumtum esse. nec id repetiit Hervagiana, sed veteres secuta est. Sensus est: quia ita rem ago, ut ei non alium libertum similemve præfero, puto non habiturum, quod queratur. Sed id ei liberum sit, irascatur, nec ne.

26 *H. q. curam, quemadmodum experiamur.*] Arbitror ad Philotimum pertinere; quemadmodum eum removere bono quodam modo a re nostra pecuniaria administranda, et pecuniam nostram, quam in manibus habet, ei extorquere possimus. quidam de triumpho petendo intelligunt: sed ei non conveniunt sequentia: *ostendisti quibusdam litteris, et in eo ego te adjuvabo.* quamquam et in illa ratione non video sensum eorum commodum satis.

27 *Tua felicitate.*] Qua tu es usus vel uti soles? an quia ventus ille secundus flavit ab Epiro, et quasi ab Attico?

28 *Pro tuo vendita.*] Non dubitavi sic edere de certissimo J. F. Gronovii judicio, pro *vendito*.

vero, quæ quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat, etiam eam decessisse. Quod si ita, est quod maxime mehercule opto; idque spero [29] tua prudentia et temperantia te consecutum. Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi, aliam alia jucundiorem, [30] quæ quidem erant tua manu. [31] Nam Alexidis animum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tuæ litteræ: manum non amabam, quod indicabat te non valere. cujus quoniam mentio facta est; Tironem Patris ægrum reliqui, adolescentem, ut nosti, [32] et adde, si quid vis, probum: nihil vidi melius. itaque careo ægre. quamquam videbatur se non graviter habere; tamen sum sollicitus, maximamque spem habeo in M'. Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro, et multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit, quam tu velles se a me diligi, et eo sum admodum delectatus. et mehercule [33] est, quem facile diligas. αὐτόχθων in homine urbanitas est. [34] ejus testamentum deporto Ciceronum signis ob- b.
signatum, [35] cohortisque prætoriæ: [36] fecit palam te ex libella, me ex teruncio. In Actio Corcyræ Alexio me opipare muneratus est. Quinto Ciceroni obsisti non potuit, quo minus Thyamim videret. Filiola tua te delectari lætor, et probari tibi, φυσικὴν esse τὴν πρὸς τὰ τέκνα. et-

29 *Tua prudentia et temp.*] I. e. diligentia, quo verbo utitur ep. 5. extr.

30 *Quæ quidem erant tua manu.*] *Erant* dixit, quia plures erant ipsius manu scriptæ. sed fortasse Cicero scripsit *erat*.

31 *Nam Alexidis animum amabam - - manum non am.*] Sic edd. et scr. omnes. quia *manum* in priori membro melius convenit rei, Manutius id reponi volebat pro *animum*, in altero membro omitti, quod secutus est Grævius. Sed ita hiat oratio: nam in altero membro substantivum necessarium videtur. an scribendum *rem non a.* quod convenit etiam sequenti, *cujus q. m. f.* i. e. invalitudinis. In ed. Aldi et aliis est bis *manum*.

32 *Et adde, si quid vis, probum.*] Non placet *et*: quod in hac forma numquam additur: neo *quid*: putoque scribendum, *adde, si vis*.

33 *Est, quem facile diligas.*] Sic ed. Rom. et inde aliæ, ut Ald. Asc. Man. *quam* est in ed. Jens. revocavit Victorius, Malaspina, &c. *quem* melius convenit formæ orationis *facile diligas*. sed post *diligas* interpungendum est, ut feci. in fine addidi *est*, ex eadem ed. Rom.

34 *Ejus testamentum deporto duorum Cic. signis obs.*] Hæc lectio est e correctione criticorum, ut Manutii, qui tamen et deleri volebat *duorum*, et pro eo poni *Romam*: quod et Grævio placebat. Ego *duorum* delevi, quia ejus nullum vestigium est in edd. vett. ut nec *Romam*, quo verbo nec opus erat.

35 *Cohortisque prætoriæ.*] Non intelligenda est cohors militaris prætoria, sed illa, quæ comites prætoris habebat, præfectos, scribas, medicos, &c. v. Clav. quod ex eo intelligitur facile, quia militaris cohortis signa non cepissent tabulæ.

36 *Fecit palam te, &c.*] Primum *palam* mihi vitiosum videtur, et a glossatore natum, qui non concoquebat *fecit* sine adjunctione. intelligendum est *heredem* e testamento. tum scripsi *ex libella* cum Grævio pro *ex liberis m.* sed *libella* jam edidit Jensonus, inde Ascensius, Aldus et alii. v. et Clav. tum pro *me ex* IX *unciis*, *me ex teruncio*. v. Clav. in *teruncius*.

enim, si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adjunctio; qua sublata, vitæ societas tollitur. [37]*Bene eveniat*, inquit Carneades, spurce: [38]sed tamen prudentius, quam Lucius noster et Patro: qui, cum omnia ad se referant, [39]nec quidquam alterius causa fieri putent, et cum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit; [40]non intelligunt, se de callido homine loqui, non de bono viro. sed hæc, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando, animos mihi addidisti. Redeo ad rem. commodo exspectabam epistolam, quam Philoxeno dedisses: scripseras enim, in ea esse de sermone Pompeii Neapolitano: [41]eam mihi Patro Brundisii reddidit: Corcyræ, ut opinor, acceperat. nihil potuit esse jucundius. [42]erat enim de republica, de opinione, quam is vir haberet, integritatis meæ; de benivolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho. sed tamen hoc jucundissimum, quod intellexi, te ad eum venisse, ut ejus animum erga me perspiceres. hoc mihi, inquam, accidit jucundissimum. De triumpho autem nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras, [43]quas amplissime supplicatio consecuta est. [44]a quo si ea gesta essent, quæ scripsit; gauderem, et honori faverem: nunc illum, qui pedem
p. 101. porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, ho-
a. nore augeri; me, in cujus exercitu spem illius exercitus habuit, idem non assequi, dedecus est nostrum, [45]nostrum

37 *Bene eveniat.*] Omisit verbum spurcum παιδοποιῶμεν.

38 *Sed tamen prudentius.*] Correxere plures *pudentius*, quod et Grævius recepit. Acutior Lambinus, qui hoc non ad *spurce* referri vidit: nam in sequentibus nihil est obsceni: eumque secutus est Gruterus. *Lucius* est Saufeius; pro *Patron* scripsi *Patro* ex edd. Jens. Ascens. Uterque fuit Epicureus.

39 *Nec quicquam.*] Conjeci olim *nec* addendum esse. addidi ex ed. Rom. ed. Jens. habet *non putent*, item Ascens. Ald. Crat. Primi omisere Vict. et Manut. negationem.

40 *Non intelligunt.*] Correxeram pro *intelligant* conjectura, cum reperi sic esse in edd. pr. nam interrogatio, quam Bosius adsciscit, ab h. l. est aliena.

41 *Eam mihi Patro Br. reddidit.*] Credo, in principio excidisse *cum*: ita cohæret recte cum superiori *exspectabam*, ex latinitate eleganti.

42 *Erat enim de republ.*] Suspicor, aliquid post hæc verba excidisse ejusmodi, cujus sunt post cetera *de opinione - - de benivolentia*: quod Ciceroniana elegantia in similitudine membrorum postulat.

43 *Quas amplissime supplicatio consecuta est.*] *Amplissime* intellige, modo honorificentissimo, sc. propter decretum verbis honorificis factum. Sed mihi tamen suspectum est, legendumque puto *amplissima*, propter verbum *consecuta*, cui illud non est aptum: dixisset *decreta est*: et amplitudo fuit in numero dierum, ut e sequentibus patet.

44 *A quo si ea gesta essent, quæ scripsit.*] Correxi sine dubitatione *essent*, pro *sunt*: nam id postulat sequens *gauderem*, ut Corradus jam monuit: et vitium latinitatis, quod in tirone non feratur, non ferendum est in Ciceronis libris.

45 *Nostrum inquam, te conjungens.*]

inquam, te conjungens. itaque omnia experiar; et ut spero, assequar. quod, si tu valeres, jam mihi quædam explorata essent. sed, ut spero, valebis. De randusculo Numeriano multum te amo. [46] Hortensius quid egerit, aveo scire. [47] Cato quid agat: qui quidem in me turpiter fuit malivolus. dedit integritatis, justitiæ, clementiæ, fidei mihi testimonium, quod non quærebam; quod postulabam, [48] id negavit. itaque Cæsar iis litteris, quibus mihi gratulatur, et omnia pollicetur, quo modo exultat Catonis, in me ingratissimi, injuria? at hic idem [49] Bibulo dierum XX. ignosce mihi. non possum hæc ferre, nec feram. Cupio ad omnes tuas epistolas; sed nihil necesse est. jam enim te videbo. illud tamen de Chrysippo: nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine. sed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chrysippum vero, quem ego, propter litterularum nescio quid, libenter vidi, in honore habui, discedere a puero, insciente me? mitto alia, quæ audio, multa: mitto furta: fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. itaque usurpavi [50] vetus illud Drusi, ut ferunt, prætoris in eo, [51] qui eadem liber non juraret; [52] me istos liberos non addixisse; præsertim cum adesset nemo, a quo recte vindicarentur. id tu, ut videbitur, ita accipies. [53] ego tibi assentiar. Uni tuæ disertissimæ epistolæ non rescripsi, in qua est de periculis reipublicæ. quid rescriberem?

Nullo modo mihi probabitur, *conjungens* esse a Cicerone. Credo Ciceronem scripsisse, *te contingens*: quocum facile illud permutari potuit eleganter autem sic dixit: supra, I, 16. est *contagio turpitudinis* de societate dedecoris.

46 *Hortensius quid egerit.*] Int. in auctione quid profecerit.

47 *Cato quid agat.*] Visum mihi est, legendum esse *C. quid aget*, aut *quid agit*. nam illa *aveo scire* pertinent ad superius: nec hoc *agere* Catonis quicquam conjunctionis habet cum superiori.

48 *Negavit id.*] Alii jam viderunt legendum esse *id negavit*, quod mihi quoque videtur. alii delent *id*, quos Grævius secutus est.

49 *Bibulo d.* xx.] Grævius probat lectionem Ms. Ursini, in quo fuit *Bibulo decrevit*, sc. ordinariam supplicationem, non tot dierum. male. immo intelligitur hinc illud, quod supra dixerat, amplissimam supplicationem decretam fuisse: et consentit talis supplicatio iis, quæ de jactantia litterarum Bibuli scripsit supra: omninoque tum numerus dierum in supplicationibus valde auctus est.

50 *Vetus illud Drusi -- prætoris.*] V. Clav. in C. Drusus.

51 *Qui eadem liber non juraret.*] Quæ scil. jurasset domino servus, se liberum domino vel patrono præstiturum: quod dicitur in jure *libertatis causa jurare*. Et non obligabatur valide servus, nisi et post manumissionem juraret, ut tradit Paullus L. VII. ad Plautium. Ergo servus Drusi manumissus noluerat jurare, quæ ante missionem juraverat: Drusus illam manumissionem irritam fecit.

52 *Me istos liberos non addixisse.*] Nempe per venditionem illam servi imaginariam, quæ proprie manumissio est, vel emancipatio. — cum Cicero liberos fecerat istos libertos, non erat, cui de more venderet, cui magistratus addiceret in mancipio.

53 *Ego tibi assentiar.*] Sic pro *assentior* legendum semper judicavi. et sic in edd. pr. reperi.

valde eram perturbatus. sed, ut nihil magnopere metuam, Parthi faciunt, [54] qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

3 CICERO ATTICO S.

b. A. D. VIII Id. Decemb. Herculanum veni, et ibi tuas litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit: e quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptæ: deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. Ac primum illud, in quo te [55] Dicæarcho assentiri negas, etsi cupidissime expetitum a me sit, et approbante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostrûm, qui provincias obtinuimus, quo in his diutius, quam ex senatus consulto maneremus: ut jam ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim in provincia, quam fortasse fuerit utile. sed, QUID SI HOC MELIUS? sæpe opportune dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest, sive ad bonorum victoriam; utriusvis rei me aut adjutorem velim esse, aut certe non expertem. Sin vincuntur boni; ubicumque essem, una cum iis victus essem. quare celeritas nostri reditus ἀμεταμέλητος debet esse. quodsi ista nobis cogitatio de triumpho injecta non esset, quam [56] tu quoque approbabas, næ tu haud multum requireres illum virum, qui in VI libro informatus est. quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? [57] quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abjicere, si id erit rectius. utrumque vero simul agi non potest, et de triumpho ambitiose, et de republica libere. sed ne dubitaris, quin,
p. 102. quod honestius, id mihi futurum sit antiquius. Nam quod
a. putas utilius esse vel mihi, quod tutius sit, [58] vel etiam ut reipublicæ prodesse possim, me esse cum imperio: id coram considerabimus quale sit. habet enim res deliberationem; etsi ex parte magna tibi assentio. De animo autem

54 *Q. repente B. semivivum reliquerunt.*] Ex provincia sua sponte exierunt, cum Bibulus metu exanimatus esset.

55 *Dicæarcho.*] Auctori vitæ practicæ, non otiosæ, ut Epicurus.

56 *Tu q. approbas.*] Sine dubio scribendum *approbabas*: res enim pertinet ad præteritum tempus. nec dubitavi hoc vitio liberare Ciceronem.

57 *Quin nunc ipsum non d.*] *Nunc ipsum* est pro hoc ipso tempore: similiter *nunc ipsum* est infra, L. XII, &c.

58 *Vel etiam ut reip. prodesse possim.*] Concinnius et superiori membro aptius foret *vel reipublicæ*, *ut p. p.* sive *cui pr. p.*

meo erga rempublicam, bene facis, quod non dubitas: et illud probe judicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione, [59] illum in me liberalem fuisse: ejusque rei causam vere explicas; et eis, quæ de [60] Fabio Caninioque acta scribis, valde consentiunt: quæ si secus essent, totumque se ille in me profudisset; tamen illa, quam scribis, custos urbis, me præclaræ inscriptionis memorem esse cogeret; nec mihi concederet, [61] ut imitarer Volcatium, aut Servium, quibus tu es contentus; sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere. quod quidem agerem, si liceret, alio modo, ac nunc agendum est. De sua potentia dimicant homines hoc tempore, periculo civitatis. nam, si respublica defenditur; cur ea, consule isto ipso, defensa non est? cur ego, in cujus causa reipublicæ salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi, aut cur illo modo prorogatum est? cur tantopere pugnatum est, ut de ejus absentis ratione habenda decem tribuni plebis ferrent? his ille rebus ita convaluit, ut nunc [62] in uno civi spes ad resistendum sit: qui mallem, tantas ei vires non dedisset, quam nunc tam valenti resisteret. sed quoniam res eo deducta est, non quæram, ut scribis, ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν; mihi σκάφος unum erit, quod a Pompeio gubernabitur. illud ipsum, quod ais, quid fiet, cum erit dictum? DIC M. TULLI, σύντομα, CN. POMPEIO [63] ASSENTIOR. ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor. sic enim sentio; maximo in periculo rem esse. vos scilicet plura, qui in urbe estis. verumtamen hoc video, cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse; omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes damnatione ignominiaque dignos [64] illuc facere, omnem fere juventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentes, addito [65] C. Cassio, omnes, qui ære alieno premantur: quos plures esse intelligo, quam puta- b.

59 *Illum in me liberalem fuisse.*] Intelligunt Cæsarem.

60 *Fabio Caninioque.*] Legatis Cæsaris. historiam ignoramus.

61 *Ut imitarer Volcatium aut Servium.*] Medios scilicet inter Cæsarem et Pompeium.

62 *In uno civi res ad resistendum sit.*] Valde se torsere viri docti in hoc loco, qui in scr. et edd. varie interpolatus est. Vulgatum est ex edd. pr. Rom. Jens. &c. Gronovius malebat *vis sit ad r.* quod placet, vel *spes*, quod prætulerim. *res* et *spes* et alibi in libris scr. confunduntur.

63 *Assentior.*] Sic ed. Jens. et aliæ pr. ed. Rom. *assentiar.*

64 *Illac facere.*] Corradus corrigebat *illuc.* bene. quia Junius in Mss. reperit, recepi.

65 *C. Cassio.*] Sic edd. at C. fuit Pompeianus. Itaque Corradus corrigebat *Q.*

ram. causam solum illa causa non habet; ceteris rebus abundat. hic omnia facere omnes, ne armis decernatur; quorum exitus semper incerti, nunc vero in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia decessit, Veientonem præfecit. in decedendo erit, ut audio, tardior: quem cum ornavit Cato, declaravit, iis se solis non invidere, quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere. Nunc venio ad privata. fere enim respondi tuis litteris de republica, et iis, quas in suburbano, et iis, quas postea scripsisti. ad privata venio. Unum etiam de Cœlio. tan-
* tum abest, [66]ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quod de sua sententia decesserit, pœnitendum putem. sed [67]quid est, quod ei vici Lucceii sint addicti? hoc te prætermisisse miror. De Philotimo, faciam equidem, ut mones. sed ego mihi ab illo, hoc tempore, non rationes exspectabam, qua tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit. id si præstaret, quantum mihi æris alieni esse ibi edidit, tantum, et plus etiam ipse mihi deberet. sed in hoc genere, si modo per rempublicam licebit, non accusabimur post-
p. 103. a. hac: neque hercule antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo: nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. [68]De serperastris cohortis meæ, nihil est, quod doleas. ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meæ. sed me moverat nemo magis, [69]quam is, quem tu neminem putas. idem et initio fuerat, et nunc est egregius. sed in ipsa decessione significavit, sperasse se aliquid; et [70]id, quod animum induxerat paullisper, non tenuit: sed cito ad se rediit, meisque honorificentissimis erga se officiis victus, pluris ea duxit, quam omnem pecuniam. Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata cognovi. nunc aveo scire, quid hominis sit, et quarum

66 *Ut meam ille sententiam moveat.*] Sc. de Pompeio sequendo.

67 *Quid est, quod ei vici Lucceii sint addicti.*] Hæc est lectio Victorii e vestigiis codicis sui. sic et habuit liber Tornæsii et alius Junii. Ingeniose et valde probabiliter Tunstallus, p. 123. corrigit, *quod mei vicini Lucceii sint addicti?* Lucceii erant vicini Ciceronis Tusculano. Epp. ad Div. V, 15.

68 *De serperastris cohortis meæ.*] Hæc est, quæ supra, ep. 2. *prætoria* dicta est. de *serperastris* v. Clav. de re ep. 2.

69 *Quam is, quem tu neminem putas.*] Fortasse quæstor Mescinius, de quo ita scribit L. VI, 3. 4. ut ad eum hoc referri possit.

70 *Id, quod animum induxerat.*] Videtur addendum *in*, *quod in animum induxerat.*

rerum auctionem instituat. nescio enim, cur, [71] cum portam Flumentanam Cœlius occuparit, ego Puteolos non meos faciam. Venio ad Piræea, in quo magis reprehendendus sum, quod homo Romanus *Piræea* scripserim, non *Piræeum*, (sic enim omnes nostri locuti sunt,) quam quod *in* addiderim. non enim hoc ut oppido præposui, sed ut loco: et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, et Nicias Cous non rebatur, oppidum esse Piræea. sed de re videro. nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod, non ut de oppido, locutus sum, sed ut de loco; secutusque sum, non dico Cæcilium, *Mane ut ex portu in Piræeum,* (malus enim auctor Latinitatis est,) sed Terentium, cujus fabellæ, propter elegantiam sermonis, putabantur a C. Lælio scribi: *Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræeum.* et idem, *Mercator hoc addebat, captam e Sunio.* quodsi δήμους oppida volumus esse; tam est oppidum Sunium, quam Piræeus. sed, quoniam Grammaticus es, [72] si hoc mihi ζήτημα b.
persolveris, magna me molestia liberaris. [73] Ille mihi litteras blandas mittit. facit idem pro eo Balbus. mihi certum est, [74] ab honestissima sententia digitum nusquam. sed scis illi reliquum quantum sit. putasne igitur verendum esse, ne aut objiciat id nobis aliquis, si languidius, [75] aut repetat, si fortius? quid ad hæc reperis? solvamus, inquis. age, a Cœlio mutuabimur. hoc tu tamen consideres velim. puto enim, in senatu si quando præclare pro republica dixero, [76] Tartessium istum tuum mihi exeunti, Jube sodes numos curare. Quid superest? etiam. gener est suavis mihi, Tulliæ, Terentiæ: quantumvis vel ingenii, vel humanitatis. satis. reliqua, quæ nosti, ferenda. [77] scis enim, quos aperuerimus: qui omnes, præter eum, de quo per te egimus,

71 *Cum portam Flumentanam Cœlius occuparit.*] Intell. prædium prope portam Flumentanam. Ad eandem igitur rationem *Puteolos* accipe prædium Hortensii Puteolanum, Baulon.

72 *Si hoc mihi ζήτημα persolveris.*] Videtur dicere debuisse *dissolveris*: sed ζήτημα ad rem pecuniariam pertinet, et ad pecuniam debitam Cæsari: itaque jocose dixit *persolveris.* cf. ep. 8. extr.

73 *Ille mihi, &c.*] Intellige Cæsarem.

74 *Ab honestissima sententia.*] De qua est supra, ep. 1.

75 *Aut repetat, si fortius.*] Int. pecuniam, quam debeo. Sed videtur addendum *ille,* ut respondeat τῷ *aliquis* in membro priori.

76 *Tartessium istum tuum.*] Balbum Gaditanum.

77 *Scis e. quos aperuerimus.*] Hæc sunt paullo obscuriora. Sensus est: scis quales cognoverimus inquirendo, qui filiam meam petierunt, præter unum illum, cujus tu procus fuisti: qui omnes mihi sunt irati maxime et ulciscendi cupidi. ultionis autem genus posuit, quod tum, cum e provincia decessisset, maxime in promtu erat, accusare de repetundis. ratio jocularis est: nam ipsi nec rem nec fidem habent: itaque, quod ipsi facerent, si in provinciam venirent, id me fecisse putant, aut calumniabuntur.

reum me facere rentur. ipsis enim expensum nemo ferret. Sed hæc coram. nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M'. Curio: cui ego scripsi, tibi eum gratissimum facturum. Dat. v Id. Decemb. a Pontio ex Trebulano.

4 CICERO ATTICO S.

DIONYSIUM, flagrantem desiderio tui, misi ad te, nec mehercule æquo animo; sed fuit concedendum: quem quidem cognovi cum doctum, quod mihi jam ante erat notum, tum sanctum, plenum officii, studiosum etiam meæ laudis, frugi hominem, ac, [78] ne libertinum laudare videar, plane virum bonum. Pompeium vidi IIII Id. Decembres: fuimus una horas duas fortasse. magna lætitia mihi visus est affici meo adventu: de triumpho hortari, [79] suscipere
p. 104. partes suas; monere, ne ante in senatum accederem, quam
a. rem confecissem; ne dicendis sententiis aliquem tribunum alienarem. quid quæris? in hoc officio sermonis nihil potuit esse prolixius. de republica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. nihil ad spem concordiæ: plane illum ab se alienatum, cum ante intelligeret, tum vero proxime judicasse: venisse Hirtium a Cæsare, qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse: et, cum ille a. d. VIII Idus Decemb. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. VII ad Scipionem ante lucem venire; multa de nocte eum profectum esse ad Cæsarem. hoc illi [80] τεκμηριῶδες videbatur esse alienationis. quid multa? nihil me aliud consolatur, nisi quod illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederat, non arbitror fore tam amentem, ut hæc in discrimen adducat. quodsi ruere cœperit; næ ego multa timeo, quæ non audeo scribere. sed, ut nunc est, a. d. III Nonas Jan. ad urbem cogito.

78 *Ne libertinum laudare v.*, &c.] Ne tantum ut libertinum laudem: nam istæ virtutes cadunt in libertinum: addam laudem e genere majori: vir bonus est, sensu sc. latino. Buherius ad Tusc. III, 8. etiam addendum putabat *ut*, quia re vera libertus Attici erat: placet.

79 *Suscipere partes suas.*] Rarum dicendi genus. *s. p. meas* usitatum est, et id quoque h. l. dicere poterat: se pro re mea facturum, quæ ipse non possem. Sed dixit *suas*: quam alias *partem virilem* dicunt Latini. igitur dicit, se pro virili laboraturum pro triumpho meo.

80 τεκμηριῶδες - - *alienationis.*] Forma hæc inusitata est Græcis. unde mihi *alienationis* interdum de glossa suspectum fuit.

CICERO ATTICO S. 5

MULTAS uno tempore accepi epistolas tuas: quæ mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant jucundæ. studium enim et benivolentiam declarabant. [81] Invalitudine tua moveor: et, Piliam in idem genus morbi delapsam, curam tibi afferre majorem sentio. date igitur operam, ut valeatis. De Tirone, video tibi curæ esse; quem quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi præbet, cum valet, in omni genere vel negotiorum, vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et modestiam malo salvum, quam propter usum meum.
Philogenes mecum nihil umquam de Luscieno locutus est: b.
de ceteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum, miror. De Chrysippo, meum consilium probari tibi, non moleste fero. Ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore. devium est τοῖς ἀπαντῶσιν, et habet alia δύσχρηστα. sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Jan. inde [82] Pomtinam summam: inde Albanum Pompeii: ita ad urbem III Nonas, natali meo. De republica quotidie magis timeo. non enim boni, ut putant, consentiunt. quos ego equites Romanos, quos senatores vidi? qui acerrime cum cetera, tum hoc iter Pompeii vituperarent: pace opus est. Ex victoria cum multa mala, [83] tum certe tyrannus existet. sed hæc propediem coram. Jam plane [84] mihi deest, quod ad te scribam. nec enim de republica, quod uterque nostrûm scit eadem: et domestica nota sunt ambobus. reliquum est jocari, si hic sinat. nam ego is sum, qui, illi concedi, putem utilius esse quod postulat, quam signa conferri. Sero enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. quid sentis igitur? inquis. nihil scilicet, nisi de sententia tua; nec prius quidem, quam nostrum negotium aut confecerimus, aut deposuerimus. Cura igitur, ut valeas. aliquando ἀποτρίψαι quartanam istam diligentia, quæ in te summa est.

81 *Invalitudine tua.*] In ed. Gronoviana male *In valitudine*, ut et in quibusdam vett. est, ut Jens. Asc. 1.

82 *Pomtinam summam.*] Regionem ad summam Pomtinæ paludis partem.

83 *Tum certe tyrannus.*] Sic pro *tyrannis* ex ed. Vict. et Mss. suis edidit Grævius. at sic jam edd. pr. Rom. Jens. In ed. Asc. est *tyrannis*: quod ceteri secuti sunt. Visum est *malis* melius convenire.

84 *Mihi deest, quod.*] Grævius in Mss. reperit *nihil est, quod*: nec ei displicet. ed. Rom. *non est, quod*. Vulgata est a Jensono, qui et vitiose *quid*: idque Aldus et alii imitati sunt: sicut et in proximæ ep. initio omnes edd. pr. habent.

6 CICERO ATTICO S.

PLANE deest, quod ad te scribam: nota omnia tibi sunt: nec ipse [85]habeo, a te quod exspectem. tantum igi-
p. 105. tur nostrum illud solemne servemus, ut ne quem istuc eun-
a. tem sine litteris dimittamus. De republica valde timeo: nec adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Cæsari, quod postularet, potius, quam depugnandum. est illa quidem postulatio opinione valentior. cur autem nunc primum ei resistamus? *οὐ γὰρ ἂν τόδε μεῖζον ἔπει κακόν*, quam cum quinquennium prorogabamus; aut cum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus. nisi forte hæc illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. Dices, quid tu igitur sensurus es? non idem, quod dicturus. sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur; dicam idem, quod Pompeius: neque id faciam humili animo. [86]sed rursus hoc permagnum reipublicæ malum est: at quodam modo mihi præter ceteros non rectum, me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

7 CICERO ATTICO S.

DIONYSIUS, *vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, et doctissimus, tuique amantissimus, Romam venit* XV *Kal. Jan. et litteras a te mihi reddidit:* tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua. [87] Illud, puto, non adscribis; *et tibi gratias egit*. atqui certe ille agere debuit: et, si esset factum, quæ tua est humanitas, adscripsisses. mihi autem nulla de eo *παλινῳδία* datur propter superioris epistolæ testimonium. sit igitur sane bonus vir. [88]hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. Philogenes recte ad te scripsit. curavit enim, quod debuit. eum ego uti ea pecunia volui,
b. quoad liceret. itaque usus est menses XIIII. Pomtinum

85 *Habeo, a te quod exspectem.*] Correxi vulgatum *quid*, sicut dudum illud *quid* post *deest* ab editoribus posterioribus correctum est.

86 *Sed.*] Est h. l. objicientis.

87 *Illud, puto, non adscr.*] Mire hic variant libri scr. et edd. Rom. Jens. *putato*. Asc. 1. *peccato*, ex Mediol. opinor, quod Cratand. secuta est. Ald. *privatius*, quod P. Manut. et alii secuti sunt. Corradus interpretatur, quod ad me magis proprie pertinet. Victorius fecit *puto*: Bosius *puta tu*, nempe ex *putato*, quod in libris quibusdam scr. fuit: id Gruterus secutus est. Grævius *puto*, sed male servato *tu*, restituit. nihil omnium placet, et puto aliud quid latere. Sed non multum refert.

88 *Hoc enim ipsum - - istam fac.*] Nempe, quod mihi gratias non egit, ostenditque, se non esse gratum: item quod male de me locutus est, ut est in ep. seq.

cupio valere: [89]et, quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit: nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego, quoniam IIII Nonas Januar. Compitalicius dies est, nolo eo die [90]in Albanum venire, ne molestus sim familiæ. veniam III Nonas igitur: inde ad urbem pridie Nonas. Tua λῆψις quem in diem incurrat, nescio; sed prorsus te commoveri incommodo valitudinis tuæ nolo. De honore nostro, nisi quid occulte Cæsar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla. tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc æqui boni facit; et eo magis, quod jam a multis audio constitutum esse Pompeio et ejus consilio, in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. id est Ἀβδηριτικόν. nec enim senatus decrevit, nec populus jussit, me imperium in Sicilia habere. sin hoc respublica [91]ad Pompeium defert; qui me magis, quam privatum aliquem, mittat? itaque, si hoc imperium mihi molestum erit; utar ea porta, quam primam videro. Nam quod scribis, mirificam exspectationem esse mei, neque tamen quemquam bonorum, aut satis bonorum dubitare, quid sensurus sim: ego, quos tu bonos esse dicas, non intelligo: ipse nullos novi: [92]sed ita, si ordines bonorum quærimus. nam singulares sunt boni viri. verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quærenda sunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciæ sunt? [93]numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi cœptum esset: quam sententiam senatus sequi noluit: ex quo factum est, ut Cæsari non succederetur. an publicanos? qui numquam firmi: sed nunc Cæsari sunt amicissimi: an fœneratores? p. 106.
an agricolas? quibus optatissimum est otium. nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id numquam, dum modo otiosi essent, recusarunt. Quid ergo? exercitum retinentis, cum legis dies transierit, rationem haberi placet? mihi vero [94]ne absentis quidem. sed, cum id datum est, illud una datum est. annorum enim decem imperium: et ita la-

89 *Et, quod scribis.*] Videtur legendum *sed* vel *at.*

90 *In Albanum.*] Pompeii.

91 *Ad Pompeium defert.*] Sic bene Grævius restituit post Lamb. et Junium. Vulgatum *refert* alienum est. mox male idem tacite *primum* pro *primam.*

92 *Sed ita, si ordines b. q.*] Sed id ita intelligo, ut ordinem in rep. nullum bonum putem: nam singuli boni viri adhuc sunt, qui ea non probant, quæ fiant, ut h. l. quod provinciis non decernuntur magistratus.

93 *Numquam e. Curio sustinuisset.*] Sc. repugnare senatui, si decrevisset, successores mittendos, et contra remp. facturum, qui intercedat.

94 *Ne absentis quidem.*] Etiamsi exercitum amisisset.

tum placet? placet igitur etiam me expulsum, et agrum Campanum periisse, et adoptatum patricium a plebeio, [95]Gaditanum a Mitylenæo: et Labieni divitiæ, et Mamurræ placent, et Balbi horti, et Tusculanum. sed horum omnium fons unus est. imbecillo resistendum fuit: et id erat facile. nunc legiones XI, equitatus tantus, quantum volet; Transpadani, plebes urbana, tot tribuni plebis, tam perdita juventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. cum hoc aut depugnandum est, aut habenda e lege ratio. depugna, inquis, potius, quam servias; ut quid? si victus eris, proscribare? si viceris, tamen servias? quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quæ dispulsæ sui generis sequuntur greges. Ut bos armenta, sic ego bonos viros, aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiamsi ruent. quid sit optimum male contractis rebus, plane video. nemihi est enim exploratum, cum ad arma ventum est, quid futurum sit: at illud omnibus, si boni victi sunt, nec in cæde principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem, quam Sulla, in pecuniis locupletium. ἐμπολιτεύομαί σοι jamdudum: et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam, DIC M. TULLI. assentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adolescens factus est, (id enim agere videbatur,) salvere jubeas velim.

8 CICERO ATTICO S.

b. QUID [96]opus erat de Dionysio tam valde affirmare? an mihi nutus tuus non faceret fidem? suspicionem autem eo mihi majorem tua taciturnitas attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis; et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades. itaque ego is in illum sum, quem tu me esse vis. Diem tuum ego quoque ex epistola quadam tua, quam incipiente febricula scripseras, mihi notaveram; et animadverteram, posse, pro re nata, te non incommode ad me in Albanum venire III Nonas Januar. sed, amabo te, nihil incommodo valitudinis feceris. quid enim est tantum in uno, aut altero die? Dolabellam video Li-

95 *Gaditanum a Mitylenæo.*] Balbum a Theophane.

96 *Opus est.*] Scribendum esse *erat*, sequentia, *faceret*, &c. ostendunt.

viæ testamento cum duobus coheredibus esse in triente; sed juberi mutare nomen. est πολιτικὸν σκέμμα, rectumne sit nobili adolescenti, mutare nomen mulieris testamento. sed id [97] φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν, cum sciemus, [98] quantum quasi sit in trientis triente. Quod putasti fore, ut ante, quam istuc venirem, Pompeium viderem; factum est ita. nam VI Kal. [99] ad Lavernium me consecutus est. una Formias venimus, et ab hora octava ad vesperum secreto collocuti sumus. Quod quæris, ecqua spes pacificationis sit: quantum ex Pompeii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. sic enim existimat, si ille, vel dimisso exercitu, consul factus sit, σύγχυσιν τῆς πολιτείας fore. atque etiam putat, eum, cum audierit, contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum, ac potius exercitum provinciamque retenturum. sin autem ille fureret; p. 107. a.
vehementer hominem contemnebat, et suis et reipublicæ copiis confidebat. quid quæris? etsi mihi crebro ξυνὸς ἐνυάλιος occurrebat; tamen levabar cura, virum fortem et peritum, et plurimum auctoritate valentem audiens, πολιτικῶς de pacis simulatæ periculis disserentem. habebamus autem in manibus Antonii concionem, habitam x Kal. Januar. in qua erat accusatio Pompeii usque a toga pura, querela [100] de damnatis, terror armorum: in quibus ille, quid censes, ajebat, facturum esse ipsum, si in possessionem reipublicæ venerit, cum hæc quæstor ejus, infirmus et inops, audeat dicere? quid multa? non modo non expetere pacem istam, sed etiam timere visus est. [1] Ex illa autem sententia ita relinquendæ urbis movet hominem, ut puto. mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt numi Cæsari, et instrumentum triumphi eo conferendum.

97 φιλοσοφώτερον.] Non hic de philosophia cogitandum, sed est diligentius, accuratius. patet e subjecta ratione, quæ ad rem pecuniariam pertinet. et φιλοσοφεῖν sic dicitur, pro diligenter considerare rem.

98 *Quantum sit in trientis triente.*] Nempe si Dolabella non adibat hereditatem, quod nomen mutare nollet ex testamento, tamen fortasse coheredes ipsi hereditatem concederent, si ad eos parum rediret, Dolabella ab hereditate excluso.

99 *Ad Lavernium.*] Sic edd. pr. Bosius fecit *L. Avernum* i. e. *lacum A.* quod Gruterus secutus est. Sed Lavernii etiam alibi mentio.

100 *De damnatis.*] Sc. in consulatu ejus tertio.

1 *Ex illa autem sententia ita rel. urbis.*] Valde in hoc loco laborarunt viri docti. Ed. pr. Rom. habet *ira*, quod Asc. Ald., &c. secuti sunt, ed. Jens. neutrum habet. ex *ira* factum est *ita*, ut est in scr. quibusdam, sed sine sensu. quod tamen Gruterus secutus est. Pantagathus corrigebat *Mea autem sententia non rel. urbis*, quod recepit Lambinus. Puto *ex* natum esse e præcedente *est*: legendumque *Illa a. sententia non relinquendæ urbis*, quæ sane erat Ciceronis.

est enim ἄμορφον, ἀντιπολιτευομένου χρεωφειλέτην esse. Sed hæc, et multa alia coram.

CICERO ATTICO S.

[2]QUOTIDIENE, inquis, a te accipiendæ litteræ sunt? si habebo, cui dem, quotidie. at jam ipse ades. tum igitur, cum venero, desinam. Unas video mihi a te non esse redditas; quas L. Quintius, familiaris meus, cum ferret, ad bustum Basili vulneratus et [3]despoliatus est. videbis igitur, numquid fuerit in his, quod me scire opus sit: et simul tu hoc διευκρινήσεις πρόβλημα, sane πολιτικόν: [4]cum sit necesse, aut haberi Cæsaris rationem, illo exercitum vel per se-
b. natum, vel per tribunos plebis obtinente, aut persuaderi Cæsari, ut tradat provinciam atque exercitum, et ita consul fiat; aut, si id non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente, atque obtinente provinciam; aut, si per tribunos plebis non patiatur, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum; aut, si ob eam causam, quod ratio ejus non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo contendere; illum autem initium facere armorum, aut statim nobis minus paratis, aut tum, cum comitiis, amicis ejus postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit: ire autem ad arma, aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut addita causa, si forte tribunus plebis senatum impediens, aut populum incitans, notatus, aut senatus consulto circumscriptus, aut sublatus, aut expulsus sit, dicensve se expulsum, ad illum confugerit: suscepto autem bello, aut tenenda sit urbs, aut ea relicta, ille commeatu et reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes. Dices profecto, persuaderi illi, ut tradat exercitum, et ita consul fiat. est omnino id ejusmodi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit: idque eum, si non obtinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. nobis autem, [5]ut quidam putat, nihil est timendum magis, quam ille consul. at sic malo, inquies, quam

2 *Quotidiene.*] In edd. pr. hæc epistola cohæret præcedenti.

3 *Despoliatus est.*] Puto *dispoliatus*, ut alibi est.

4 *Cum sit necesse.*] Consequens est in verbis *quod horum malorum.*

5 *Ut quidam putant.*] Recte Tunstallus, p. 148. corrigit *putat*, ut ad Pompeium pertineat. nam sic et mox est. nec dubitavi recipere. Sic et mox correxi *putet*, nam ibi *putat* edd. pr.

cum exercitu. certe. [6] sed istud ipsum, dico, magnum malum putat aliquis: neque ei remedium est ullum. cedendum est, si id volet. vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. [7] at tum imbecillus plus, inquis, valuit, quam tota respublica. quid nunc putas? et eo consule, Pompeio certum est esse in Hispania. o rem mise- p. 108.
ram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari a.
non potest; et [8] quod ille si faciat, jam jam a bonis omnibus summam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc, quo illum posse adduci negant: de reliquis quid est deterrimum? concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. nam quid impudentius? tenuisti provinciam per decem annos, non tibi a senatu, sed a te ipso per vim et per factionem datos. præteriit tempus, non legis, sed libidinis tuæ: fac tamen, legis. ut succedatur, decernitur: impedis; et ais, habe mei rationem. habe tu nostrûm. exercitum tu habeas diutius, quam populus jussit, invito senatu? Depugnes oportet, nisi concedis. cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi, vel in libertate moriendi. jam si pugnandum est: quo tempore, in casu; quo consilio, in temporibus situm est. itaque te in ea quæstione non exerceo. ad ea, quæ dixi, affer, si quid habes. equidem dies noctesque torqueor.

CICERO ATTICO S. 10

SUBITO consilium cepi, ut, antequam luceret, exirem; [9] ne qui conspectus fieret, aut sermo, lictoribus præsertim laureatis. de reliquo, neque hercule, quid agam, nec, quid acturus sim, scio: ita sum perturbatus temeritate nostri [10] amentissimi consilii. tibi vero quid suadeam, cujus ipse consilium exspecto? Cnæus noster quid consilii ceperit,

6 *Sed istuc ipsum sic, o magnum malum putet al.*] Sine dubio est hoc vitiosum. J. Fr. Gronovius corrigit *s. istud ipsum, sicut est, m. m. putat aliquis.* Ego corrigo: *sed istud ipsum, dico, magnum m. p. a.* nam est repetitio superioris de malo, quod sit in consulatu Cæsaris. Ita una modo littera mutatur: nec dubitavi in textum recipere.

7 *At tum imbecillus plus, inquis, valuit.*] *Inquis* non rectum puto. non enim hæc est oratio Attici, contra cujus sententiam disputatur, sed Pompeii, de quo ante bis est *putat.* Itaque scribendum puto *inquit.*

8 *Quod ille si faciat.*] Cæsar, ut consul fiat, vel se consulem alii faciant, omissa provincia. tum *jam jam* alienum est: nihil melius scio, quam corrigere *tamen;* quod h. l. aptissimum sit.

9 *Ne qui conspectus fieret aut sermo.*] I. e. ne oculi hominum omnium in me convertantur, et sermones oriantur. Sic *conspici* dicitur, quod insolentia sua convertit oculos hominum. Sic in epp. ad Div. *incurrit hæc laurus non modo in oculos, sed etiam in voculas.* nostri dicunt *ein Aufsehen machen.*

10 *Amentissimi consilii.*] De urbe relinquenda, v. ep. seq.

capiatve, nescio, adhuc in oppidis [11]coarctatus et stupens. omnes, si in Italia consistat, erimus una: sin cedet, consilii res est. adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quæso, crebro ad me scribe, vel quod in buccam venerit.

11 CICERO ATTICO S.

b. QUÆSO, quid hoc est? aut quid agitur? mihi enim tenebræ sunt. Cingulum, inquis, nos tenemus: Anconem amisimus. Labienus discessit ab Cæsare. utrum de imperatore populi Romani, an de Hannibale loquimur? o hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ viderit! atque, hæc, ait, omnia facere se dignitatis causa: ubi est autem dignitas, nisi ubi honestas? [12]num honestum igitur, habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium, quo facilior sit aditus ad patriam? χρεῶν ἀποκοπὰς, φυγάδων καθόδους, sexcenta alia scelera moliri, τὴν θεῶν μεγίστην ὥςτ' ἔχειν τυραννίδα? sibi habeat suam fortunam. unam mehercule tecum apricationem in illo Lucretino tuo sole malim, quam omnia istiusmodi regna; vel potius mori millies, quam semel istiusmodi quidquam cogitare. quid si tu velis? inquis. age quis est, cui velle non liceat? sed ego hoc ipsum velle, miserius esse duco, quam in crucem tolli. una res est ea miserior, adipisci, quod ita volueris. Sed hæc hactenus. libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω σοι. redeamus ad nostrum. Per fortunas! quale tibi consilium Pompeii videtur? hoc quæro, quod urbem reliquerit. ego enim ἀπορῶ: [13]tum nihil absurdius. urbem tu relinquas? ergo idem, si Galli venirent. non est, inquit, in parietibus respublica, at in aris et focis. fecit idem Themistocles. fluctum enim totius barbariæ ferre urbs una non poterat. at idem Pericles non fecit, annum fere post quinquagesimum, cum præter mœnia nihil teneret. nostri olim, urbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.

p. 109. a. Οὕτω που τῶν πρόςθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν. rursus

11 *Coarctatus et stupens.*] *Coarctatus* multitudine omnium Pompeianorum, qui ex urbe fugerunt, *et stupens*, nesciens, quid consilii capiat.

12 *Num honestum igitur.*] Sic edd. pr. Rom. Jens. &c. recentiores pro *num* dedere *nisi*. et in eo ἀποσιώπησιν esse dicunt, sed sensum non dicunt. recte Grævius *num* revocavit. Sed malim et hoc deleri.

13 *Tum nihil absurdius.*] *Tum* h. l. friget. aut deleam, aut *tamen* legam: nempe ut sit correctio τοῦ ἀπορῶ.

autem ex dolore municipali, sermonibusque eorum, quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum. mira hominum querela est, [14](nescio istic: sed facies, ut sciam:) sine magistratibus urbem esse, sine senatu. fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. quid quæris? alia causâ facta est: nihil jam concedendum putant Cæsari. hæc, tu mihi explica, qualia sint. Ego negotio præsum non turbulento. vult enim me Pompeius esse, quem tota hæc Campana et maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus et summa negotii referatur. itaque vagus esse cogitabam. Te puto jam videre, quæ sit ὁρμὴ Cæsaris, qui populus, qui totius negotii status: ea velim scribas ad me, et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam sæpissime. acquiesco enim et scribens ad te, et legens tua.

CICERO ATTICO S. 12

UNAM adhuc a te epistolam acceperam, datam XII Kal. in qua significabatur, aliam te ante dedisse, quam non acceperam. sed quæso, ut scribas quam sæpissime, non modo si quid scies, aut audieris, sed etiam si quid suspicabere, maximeque, quid nobis faciendum aut non faciendum putes. Nam quod rogas, curem, ut scias, quid Pompeius agat, ne ipsum quidem scire puto; nostrûm quidem nemo. Vidi Lentulum consulem Formiis X Kal. vidi Libonem: plena timoris et erroris omnia. ille iter Larinum: ibi enim cohortes, et Luceriæ, et Theani, reliquaque in Apulia. inde b.
utrum consistere uspiam velit, an mare transire, nescitur. si manet; vereor, ne exercitum firmum habere non possit. [15]sin discedit: quo, aut qua, aut quid nobis agendum est, nescio. nam istum quidem, cujus φαλαρισμὸν times, omnia teterrime facturum puto. nec eum rerum prolatio, nec senatus, magistratuumque discessus, nec ærarium clausum tardabit. Sed hæc, ut scribis, cito sciemus. interim velim mihi ignoscas, quod ad te scribo tam multa toties. acquiesco enim, et tuas volo elicere litteras, maximeque consilium, quid agam, aut quo me pacto geram; demittamne me penitus in causam? Non deterreor periculo, sed dirumpor

14 *Nescio istic.*] Videtur excidisse *an*: *nescio an istic*, apud vos: tales sint sc. querelæ.

15 *Sin discedit.*] Sic correxeram vulgatum *discedet* e contextu, ut ante est, *si manet*, infra rursus *si Italia cedit*: cum sic in edd. pr. reperi.

dolore. Tam nullo consilio, aut tam contra meum consilium gesta esse omnia! An cuncter et tergiverser, et iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? αἰδέομαι Τρῶας· nec solum civis, sed etiam amici officio revocor; etsi frangor sæpe [16] misericordia puerorum. ut igitur ita perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem Lepidus (nam fuimus una) eum finem statuit, L. Torquatus eundem. me cum multa, tum etiam lictores impediunt: nihil vidi umquam, quod minus explicari posset. itaque a te nihil dum certi exquiro, sed quid videatur. denique ipsam ἀπορίαν tuam cupio cognoscere. Labienum ab illo discessisse, propemodum constat. si ita factum esset, ut ille Romam veniens magistratum et senatum Romæ offenderet, magno usui causæ nostræ fuisset. damnasse enim sceleris hominem amicum, reipublicæ causa, videretur: quod nunc
p. 110. quoque videtur; sed minus prodest. non enim habet, cui
a. prosit: eumque arbitror pœnitere: nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum. nos quidem pro certo habebamus. et velim, (quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes,) formam mihi urbis exponas, ecquod Pompeii desiderium, ecqua Cæsaris invidia appareat: etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romæ eas esse, an mecum, an aliquo tuto loco. et hæc, et si quid aliud, ad me scribas velim, vel potius scriptites.

13 CICERO ATTICO S.

DE Vennonianis rebus tibi assentior. Labienum ἥρωα judico. facinus jamdiu nullum civile præclarius: qui ut aliud nihil, hoc tamen profecit; dedit illi dolorem. sed etiam ad summam profectum aliquid puto. [17] amo etiam Pisonem: cujus judicium de genero suspicor visum iri grave. quamquam, genus belli quod sit, vides. ita civile est, ut non ex civium dissensione, sed ex unius perditi civis audacia natum sit. is autem valet exercitu; tenet multos spe et promissis; omnia omnium concupivit. huic tradita urbs est, nuda præsidio, referta copiis. quid est, quod ab eo non me-

16 *Misericordia puerorum.*] Int. *nostrorum*; quod quibusdam visum excidisse. sed et alibi simpliciter dicuntur, ut ep. 17.

17 *Amo c. Pisonem.*] Illum Gabinii collegam quondam: qui tum censor, adventante Cæsare, urbem pariter reliquerat, eaque re ostenderat, sibi Cæsaris, cujus socer erat, causam improbari: quod dicitur *judicium* de genere, et quidem *grave*.

tuas, qui illa templa et tecta, non patriam, sed prædam putet? quid autem sit acturus, aut quo modo, nescio, sine senatu, sine magistratu. ne simulare quidem poterit quicquam πολιτικῶς. nos autem ubi exsurgere poterimus? aut quando? quorum dux quam ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis; [18]cui ne Picena quidem nota fuerint: quam autem sine consilio, res testis. ut enim alia omittam [19]decem annorum peccata, [20]quæ conditio non huic fugæ præstitit? b.
nec vero nunc quid cogitet scio: ac non desino per litteras sciscitari. nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. itaque nec præsidium, cujus parandi causa [21]ad urbem retentus est, nec locum ac sedem præsidii ullam video. spes omnis [22]in duabus, invidiose retentis, pæne alienis legionibus. nam delectus adhuc quidem invitorum est, et a pugnando abhorrentium. conditionum autem amissum tempus est. quid futurum sit, non video. commissum quidem a nobis certe est, sive a nostro duce, ut, e portu sine gubernaculis egressi, tempestati nos traderemus. itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam. nam mihi interdum amandandi videntur in Græciam. de Tullia autem et Terentia, cum mihi [23]barbarorum adventus proponitur, omnia timeo: cum autem Dolabellæ venit in mentem; paullum respiro. sed velim consideres, quid faciendum putes: primum πρὸς τὸ ἀσφαλές· (aliter enim mihi de illis, ac de me ipso, consulendum est:) deinde ad opiniones; ne reprehendamur, quod eas Romæ velimus esse in communi bonorum fuga. quin etiam tibi et Peduceo, (scripsit enim ad me,) quid faciatis, videndum est. is enim splendor est vestrûm, ut eadem postulentur a vobis, quæ ab amplissimis civibus.

18 *Cui ne Picena q. nota fuerint.*] Cui ne Picenum quidem ita cognitum fuit. cum esset satis vicinum urbi, ut intelligeret, id inprimis idoneum esse ad Cæsarem ab urbe arcendum, et id occuparet et se Cæsari advenienti opponeret. Pertinet hoc ad Polybii præceptum, qui in bono duce in primis esse debere vult geographiæ scientiam talem, quæ situs, regionum, opportunitates, incommoda, &c. ad bellum gerendum habeat, ejusque ignorantia sæpe graviter peccasse duces belli.

19 *Decem annorum peccata.*] Pompeii, inde ab eo tempore, quo se cum Cæsare conjunxit: qui fuere decem anni.

20 *Quæ conditio.*] Int. a Cæsare proposita Pompeio conservandæ pacis causa. melius fuit omnem conditionem accipere, quamvis duram, quam urbem ita relinquere.

21 *Ad urbem retentus est.*] Cum in provinciam suam ire posset Hispaniam, quam per legatos administrabat.

22 *In duabus - - legionibus.*] Quas Pompeius retinuit in Apulia, cum Cæsari essent decretæ, sub specie Parthici belli: unde ei magna invidia, sive, ut Cæsar dicit de B. C. I, 4. infamia.

23 *Barbarorum adventus ad urbem.*] Delevi cum Grævio *ad urbem*, quod ab ejus Mss. aberat, etiam in Memm. non repertum est. abest et ab ed. Rom. *Barbari* sunt Galli, quos multos in exercitu Cæsar habebat.

sed de hoc tu videbis, quippe cum de me ipso, ac de meis te considerare velim. Reliquum est, ut, et quid agatur, quoad poteris, explores, scribasque ad me, et quid ipse conjectura assequare: quod etiam a te magis exspecto. nam, acta omnibus nuntiantibus, a te exspecto futura. μάντις δ᾽ ἄριστος. Loquacitati ignosces, quæ et me levat, ad te quidem scribentem, et elicit tuas litteras. [24] Ænigma Op-
p. 111. piorum ex Velia plane non intellexi. est enim [25] numero
a. Platonis obscurius. [26] jam intellexi tuum. Oppios enim de Velia [27] succones dicis. in eo æstuavi diu: quo aperto, reliqua patebant, et cum Terentiæ summa congruebant. L. Cæsarem vidi Minturnis a. d. VIII Kal. Febr. mane, cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas: ut id ipsum mihi [28] ille videatur irridendi causa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi forte non dedit, et hic, sermone aliquo arrepto, pro mandatis abusus est. Labienus, vir mea sententia magnus, Theanum venit a. d. IX Kal. ibi Pompeium consulesque convenit. qui sermo fuerit, et quid actum sit, scribam ad te, cum certum sciam. Pompeius ab Theano Larinum versus profectus est a. d. VIII Kal. eo die mansit Venafri. aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus. sed ego nondum habeo, quod ad te ex his locis scribam. ista magis exspecto: quid illinc afferatur; quo pacto de Labieno ferat; quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quæ sit populi urbani voluntas; quæ tua conjectura de rebus futuris: hæc velim crebro, et quid tibi de mulieribus nostris placeat, et quid acturus ipse sis, scribas. [29] Si scriberem ipse, longior epistola fuisset; sed dictavi propter lippitudinem.

14 CICERO ATTICO S.

A. D. VI Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, [30] cum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Cæsar mandata Cæ-

24 *Ænigma Oppiorum*, &c.] Quæ mibi de Oppiis, fœneratoribus a monte Velia, scribis obscurius: seu potius, quæ Oppii dixerunt. nam mox sequitur *tuum* sc. ænigma. res pertinuit ad pecuniam creditam, forte Terentiæ.

25 *Numero Platonis.*] Mss. quidam *Timæo Platonis.*

26 *Jam int. tuum.*] Sc. ænigma. Corradus hic facit initium novæ epistolæ.

27 *Succones.*] V. Clav.

28 *Ille.*] Cæsar. mox *sermone aliquo.* int. Cæsaris de me.

29 *Si scriberem ipse.*] I. si ipse possem scribere. forte tamen legendum *si scripsissem ipse*, propter sequens *fuisset* et *dictavi.*

30 *Cum leviter lippirem.*] Sic libri antiqui edd. et scr. Lambinus o corrupta scriptura duorum codd. fecit *fluenter*, quod Bosius et Gruterus secuti sunt. id verbum est ap. Lucretium.

saris detulit ad Pompeium a. d. VIII Kal. cum is esset cum b. consulibus Theani. probata conditio est, sed ita, ut ille de iis oppidis, quæ extra suam provinciam occupavisset, præsidia deduceret. id si fecisset, responsum est, ad urbem nos rediturog esse, et rem per senatum confecturos. [31] spero esse in præsentia, pacem nos habere. nam et illum furoris, et hunc nostrum copiarum suppœnitet. Me Pompeius Capuam venire voluit, et adjuvare delectum: in quo parum prolixe respondent Campani coloni. Gladiatores Cæsaris, qui Capuæ sunt, de quibus ante ad te falsum ex Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distribuit, binos singulis patribus familiarum. [32] scutorum in ludo IↃↃ fuerunt: eruptionem facturi fuisse dicebantur. sane multum in eo reipublicæ provisum est. De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quæso videas, ut satis honestum nobis sit, eas Romæ esse, cum [33] ceteræ ulla dignitate discesserint. hoc scripsi ad eas, et ad te ipsum antea. velim, eas cohortere, ut exeant; præsertim cum ea prædia in ora maritima habeamus, cui ego præsum, ut in his pro re nata non incommode possint esse. nam si quid offendimus, [34] in genero nostro; quod quidem ego præstare non debeo. sed id fit majus, quod mulieres nostræ præter ceteras Romæ remanserunt. tu ipse [35] cum Sexto, scire velim, quid cogites de exeundo, de totaque re quid existimes. equidem pacem hortari non desino: quæ vel injusta utilior est, quam justissimum bellum. sed hæc, ut fors tulerit.

CICERO ATTICO S. 15

UT ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, quin p. 112. aliquid ad te litterarum darem: non quo haberem magno- a. pere, quod scriberem; sed ut loquerer tecum absens: quo mihi, [36] cum coram id non licet, nihil est jucundius. Capuam cum venissem a. d. VI Kal. pridie, quam has litteras

31 *Spero esse in præsentia.*] Hoc sine dubio vitiosum. Victorius et alii *etiam* edidere, de conjectura, quod et Grævius secutus est. malim *ipse*.

32 *Scutorum in ludo*, &c.] Reposui veterem lectionem pro Victoriana conjectura, *secutorum*. tot gladiatores in uno ludo esse non potuere: scutorum, gladiatorum ante mentio est, qui in *eruptionem facturi* intelligendi.

33 *Ceteræ ulla dignitate.*] Feminæ, in quibus quicquam dignitatis esset.

34 *In genero nostro.*] Offendimus in Dolabella, Cæsariano. ea offensio augebatur, quod credebant homines, Ciceronem clam cum Cæsare facere, quia uxor ejus et filia Romæ manebant, cum omnes aliæ honestiores discessissent.

35 *Cum Sexto.*] Peducæo.

36 *Cum coram id non licet.*] Edd. pr. *liceret*. Ms. Helmst. *cum eorum licet*, quod placet Grævio.

dedi, consules conveni, multosque nostri ordinis. omnes cupiebant Cæsarem, abductis præsidiis, stare conditionibus iis, quas tulisset. uni Favonio, leges ab illo nobis imponi non placebat: sed is haud auditus in consilio. Cato enim ipse jam servire, quam pugnare, mavult. sed tamen ait, in senatu se adesse velle, cum de conditionibus agatur, si Cæsar adductus sit, ut præsidia deducat. ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat: quod metuo ne obsit, in senatu esse vult. Postumus autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret, [37] Furfanoque succederet, negat se sine Catone iturum: et suam in senatu operam, auctoritatemque [38] quam magni æstimat. ita res ad Fannium pervenit. is cum imperio in Siciliam præmittitur. In disputationibus nostris summa varietas est. plerique negant, Cæsarem in conditione mansurum; postulataque hæc ab eo interposita esse, quo minus, quod opus esset ad bellum, a nobis pararetur. ego autem eum puto facturum, ut præsidia deducat. vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit, [39] quam quo ingressus est. sed accipienda plaga est. sumus enim flagitiose imparati cum a militibus, tum a pecunia; quam quidem omnem, non
b. modo privatam, [40] quæ in urbe est, sed etiam publicam, quæ in ærario est, illi reliquimus. Pompeius ad [41] legiones Attianas est profectus: Labienum secum habet. ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

16 CICERO ATTICO S.

OMNES arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas præpostere, reliquas ordine, quo sunt missæ, per Terentiam. De mandatis Cæsaris, adventuque Labieni, et

37 *Furfanoque.*] Hoc secutus cum aliis pro *Fuffano* vel *Fufano*, quod edd. pr. habent, revocavitque Bosius. *Fuffani* nulli fuere, certe clari, qualis hic intelligendus prætor Siciliæ. *Furfano* primus dedit P. Man.

38 *Quam magni æstimat.*] *Quam* in vulgatis recentius abest. Grævius auctoribus suis Mss. et ed. Vict. reposuit. at id erat jam in edd. pr. primus omisit P. Manutius.

39 *Quam quo ingressus est.*] Quam quo cœpit agere contra rempublicam per vim, cum non esset consul. in quo ipso magnum scelus fuit.

40 *Quæ in urbe est.*] Int. in foro et apud fœneratores: nam et publica in urbe est. Videtur addidisse ad æquanda membra, quia in altero est: quæ in ærario est.

41 *Legiones Attianas.*] Quas P. Attius Varus habebat. de Attio supra est, ep. 13. Legiones hæ iterum sunt infra, ep. 20. Lipsius epp. ad Belg. II, 16. putabat legendum *Appianas*, quas Appius legatus habebat, duas sc. illas abductas a Cæsare per ipsum illum Attium, de quibus supra probat Grævius, ut videtur.

responsis consulum ac Pompeii, scripsi ad te litteris iis, quas a. d. v Kal. Capua dedi: pluraque præterea in eandem epistolam conjeci. nunc has exspectationes habemus duas: unam, quid Cæsar acturus sit, cum acceperit, ea, quæ referenda ad illum data sunt L. Cæsari; alteram, quid Pompeius agat: qui quidem ad me scribit, paucis diebus se firmum exercitum habiturum; spemque affert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet, non dubitantem de imbecillitate Cæsaris copiarum: cujus adventu Cnæus noster multo animi plus habet. Nos a consulibus Capuam venire jussi sumus ad Nonas Febr. Capua profectus sum Formias a. d. III Kal. eo die cum Calibus tuas litteras hora fere nona accepissem, has statim dedi. De Terentia et Tullia tibi assentior; ad quas scripseram, ad te ut referrent: si nondum profectæ sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

CICERO ATTICO S. 17

TUÆ litteræ mihi [42] gratæ jucundæque sunt. De pueris in Græciam transportandis tum cogitabam, cum fuga ex Italia quæri videbatur. [43] nos enim Hispaniam peteremus: p. 113. illis hoc æque commodum non erat. tu ipse [44] cum Sexto a. etiam nunc mihi videris Romæ recte esse posse. etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis. nemo enim umquam tantum de urbanis præsidiis detraxit. videsne me etiam jocari? Scire jam te oportet, L. Cæsar quæ responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Cæsarem ferat litteras. scriptæ enim et datæ ita sunt, ut proponerentur in publico: in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, [45] cum scriptor luculentus esset, tantas res, atque eas, quæ in omnium manus venturæ essent, Sextio nostro scribendas dederit. itaque nihil umquam legi scriptum σηστιωδέστερον, perspici tamen ex litteris Pompeii potest, nihil Cæsari negari, omniaque et cumulate, quæ postulet, dari, quæ ille, amen-

42 *Gr. jucundæque sunt.*] Alias dicit *fuerunt.* nam hic non de litteris universe loquitur, sed iis, quas proxime acceperat.

43 *Nos enim Hisp. peteremus.*] Sc. si ex Italia abeundum esset. Malaspina intelligebat *si.* In Hispaniam autem ire cogitabant, quod ibi esset exercitus Pompeianus.

44 *Cum Sexto.*] V. ad ep. 14.

45 *Cum scriptor luculentus esset.*] Pertinet manifeste ad Pompeium. int. *ipse,* quod videtur omisisse, quia modo præcessit: nisi vero transpositum est. nam ibi *mecum* est apud me; non ut alias, uti me. nam nullum hic Ciceronis peccatum est conjunctum cum Pompeii peccato.

tissimus fuerit, nisi acceperit, præsertim cum impudentissime postulaverit. quis enim tù es, qui dicas, si in Hispaniam profectus erit, si præsidia dimiserit? tamen non conceditur; minus honeste nunc quidem, violata jam ab illo republica, illatoque bello, quam si olim de ratione habenda impetrasset: et tamen vereor, ut his ipsis contentus sit. nam cum ista mandata dedisset L. Cæsari, debuit esse paullo quietior, dum responsa referrentur. dicitur autem nunc esse acerrimus. Trebatius quidem scribit, se ab illo IX Kal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem: nihil ei me gratius facere posse. hæc verbis plurimis. intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Cæsar audisset, laborare eum cœpisse, ne omnes abessemus. itaque non dubito, quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit. illud admiror non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Cœlium egisse: quamquam non aspernor Trebatii litteras, a quo me unice diligi scio. rescripsi ad Trebatium, (nam ad ipsum Cæsarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui,) quam illud hoc tempore esset difficile: me tamen in prædiis meis esse, neque delectum ullum, neque negotium suscepisse. in quo quidem manebo, dum spes pacis erit: sin bellum geretur; non deero officio, nec dignitati meæ, pueros ὑπεκθέμενος in Græciam. totam enim Italiam flagraturam bello intelligo. tantum mali excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. sed hæc paucis diebus [46] ex illius ad nostra responsa responsis intelligentur, quorsum evasura sint. tum ad te scribam plura, si erit bellum: sin autem etiam induciæ, te ipsum, ut spero, videbo. Ego IIII Non. Febr. quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres exspectabam: quibus quidem scripseram, tuis litteris admonitus, ut Romæ manerent. sed audio majorem quendam in urbe timorem esse. Capuæ Non. Febr. esse volebam, quia consules jusserant. quidquid huc erit a Pompeio allatum, statim ad te scribam: tuasque de istis rebus litteras exspectabo.

46 *Ex illius ad nostra responsa responsis.*] Non placet idem verbum sic bis positum. Credo *responsa* esse delendum. mox *sin autem* dedi pro *si a.* ex edd. pr. ut et Grævius dedit. ejus formæ et alia exempla sunt.

CICERO ATTICO S. 18

QUARTO Non. Febr. mulieres nostræ Formias venerunt, tuaque erga se officia, plena tui suavissimi studii, attulerunt. eas ego, quoad sciremus, utrum turpi pace nobis, an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui, et
una Cicerones. ipse cum fratre Capuam ad consules (Nonis p. 114.
enim adesse jussi sumus) III Non. profectus sum, cum has a.
litteras dedi. Responsa Pompeii grata populo, et probata concioni esse dicuntur. ita putaram. quæ quidem ille si repudiarit, jacebit: [47] si acceperit? Utrum igitur, inquies, mavis? responderem, si quemadmodum parati essemus, scirem. Cassium, erat hic auditum, expulsum Ancone, eamque urbem a nobis teneri. si bellum futurum est, negotium utile. Cæsarem quidem, L. Cæsare cum mandatis de pace misso, tamen aiunt acerrime delectum habere, loca occupare, [48] vincire præsidiis. ô perditum latronem! o vix ullo otio compensandam hanc reipublicæ turpitudinem! sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. hæc opto in malis; quoniam illius alterum consulatum a republica, ne data quidem occasione, repulimus. Sed hæc hactenus. De Dionysio, fugit me ad te antea scribere: sed ita constitui; exspectare responsa Cæsaris, ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret; sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, cum præsertim rogatus esset, scio. sed hæc non nimis exquiro a Græcis. tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito. Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio solvat: nec Egnatio voluntas deest: nec parum locuples est: sed cum tale tempus sit, ut Q. Titinius (multum enim est nobiscum) viaticum se neget habere; idemque debitoribus suis denuntiarit, ut eodem fœnore uterentur; atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur; nec hoc tem-
pore aut domi numos Quintus habeat, aut exigere ab Egna- b.
tio, aut versuram usquam facere possit; miratur, te non habuisse rationem hujus publicæ difficultatis. ego autem;

47 *Si acceperit.*] Int. pax turpis consequetur, aut simile quid mali, quod mali ominis causa noluit exprimere.

48 *Vincire præsidiis.*] Vulgg. *vinciri.* male, ut res ipsa docet. et edd. pr. habent *vincire:* i. e. firmare. miror de latinitate hac dubitare potuisse viros doctos, etiam Grævium.

etsi illud ψευδησιόδειον (ita enim putatur) observo, μηδὲ δίκην, præsertim in te, a quo nihil umquam vidi temere fieri; tamen illius querela movebar. hoc, quidquid est, te scire volui.

19 CICERO ATTICO S.

NIHIL habeo, quod ad te scribam. quin etiam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi. erat enim plena spei bonæ; quod et concionis voluntatem audieram, et illum [49] conditionibus usurum putabam, præsertim suis. ecce tibi II Non. Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Cæsaris legationem. plane oppressi videmur: nec, quid consilii capiam, scio: nec mehercule de me laboro: de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiscebar hæc scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

20 CICERO ATTICO S.

BREVILOQUENTEM jam me tempus ipsum facit. pacem enim desperavi: bellum nostri nullum administrant. cave enim putes, [50] quidquam esse minoris his consulibus: [51] quorum ego spe audiendi, et cognoscendi nostri apparatus, maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram jussus. illi autem nondum venerant, sed erant venturi, inanes,
p. 115. imparati. Cnæus autem Luceriæ dicebatur esse, et adire
a. cohortes legionum Attianarum, non firmissimarum. at illum ruere nuntiant, et jam jamque adesse, non ut manum conferat, (quicum enim?) sed ut fugam intercludat. Ego autem in Italia καὶ συναποθανεῖν. nec te id consulo. sin extra, quid ago? ad manendum hiems, lictores, improvidi et negligentes duces; ad fugam hortatur amicitia Cnæi, causa bonorum, turpitudo conjungendi cum tyranno: qui quidem incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus. Hæc velim explices, et me juves consilio. etsi te ipsum istic jam calere puto. sed tamen quantum poteris. ego si quid hic hodie novi cognoro, scies. jam enim aderunt consules [52] ad

49 *Conditionibus usurum.*] In ed. Grut. est *usum*, vitio, opinor, operarum, quod servavit Gronovius.

50 *Quicquam minoris h. c.*] Minus curari ab his consulibus.

51 *Quorum ego spe audiendi aliquid, et cognoscendi n. a.*] Omisi cum Grævio *aliquid*, quod a Jensono venit, ab ed. Rom abest: quam nemo editorum inspexit. glossator non cepit phrasin *quorum audiendi*, pro, quorum audiendorum: sed ejus et alia exempla sunt.

52 *Ad suas Nonas.*] Quas ipsi statuerunt, ut ad eas conveniremus Capuam, ut supra dixit.

suas Nonas. Tuas quotidie litteras exspectabo. ad has autem, cum poteris, rescribes. Mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

CICERO ATTICO S. 21

DE malis nostris tu prius audis, quam ego. istinc enim emanant. boni autem hinc quod exspectes, nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr. ita ut jusserant consules. eo die Lentulus venit sero: alter consul omnino non venerat VII Idus. eo enim die ego Capua discessi, et mansi Calibus. inde has litteras postridie ante lucem dedi. hæc, Capuæ dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam delectum. nec enim conquisitores *φαινοπροςωπεῖν* audent; cum ille adsit contra; cum noster dux nusquam sit, nihil agat: nec nomina dant. deficit enim non voluntas, sed spes. Cnæus autem noster (o rem miseram et incredibilem!) ut totus jacet! non animus est, non consilium, non copiæ, non diligentia. mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, ti- b.
midissimas in oppidis conciones, ignorationem non solum adversarii, sed etiam suarum copiarum. hoc cujusmodi est? VII Id. Febr. Capuam C. Cassius tribunus plebis venit, [53] attulit mandata ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore ærario auferrent, statim exirent urbe relicta. redeant: quo præsidio? deinde exeant: quis sinat? Consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum. at illud totum erat amissum: sciebat nemo præter me ex litteris Dolabellæ. mihi dubium non erat, [54] quin ille jam jamque foret in Apulia: Cnæus noster in navi. ego quid agam, *σκέμμα* magnum: neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime, neque ego ullius consilii particeps. sed tamen, quod me deceat. ipse me Cæsar ad pacem hortatur. sed antiquiores litteræ, quam ruere cœpit. Dolabella, Cœlius, me illi valde satisfacere. mira me *ἀπορία* torquet. juva me consilio, si potes: et tamen ista, quantum potes, provide. nihil habeo, tanta rerum perturbatione, quod scribam. tuas litteras exspecto.

53 *Attulit mandata.*] Sc. a Cn. Pompeio.

54 *Quin ille.*] Cæsar. — *in Apulia,* ad persequendum Pompeium. — *in navi,* fugiens ex Italia in Græciam.

22 CICERO ATTICO S.

PEDEM in Italia video nullum esse, qui non in istius potestate sit. De Pompeio scio nihil; eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. o celeritatem incredibilem! hujus autem nostri! sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior. Tu cædem non sine causa times: non quo minus quidquam Cæsari expediat ad diuturnitatem victoriæ et dominationis: sed video, quorum arbitrio sit acturus. recte sit. censeo cedendum de
p. 116. oppidis his. egeo consilii. quod optimum factu videbitur,
a. facies. cum Philotimo loquere: atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? qua aut terra, aut mari persequar eum, qui ubi sit, nescio? etsi terra quidem qui possum? mari quo? tradam igitur isti me? fac posse tuto. multi enim hortantur. num etiam honeste? nullo modo. quid? a te petam consilium, ut soleo? explicari res non potest. sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas, et ipse quid sis acturus.

23 CICERO ATTICO S.

QUINTO Id. Feb. vesperi a Philotimo litteras accepi, Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo et Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu conjunctas esse; Cæsarem intercludi posse, eumque id timere; bonorum animos recreatos Romæ, [55] improbos quasi perculsos. Hæc, metuo equidem, ne sint somnia: sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum plebis, (hi enim sunt nobiscum, id est, in Formiano,) Philotimi litteræ ad vitam revocaverunt. ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnes pæne jam captos esse, Pompeium Italia cedere: quem quidem (o rem acerbam!) persequi Cæsar dicitur. persequi Cæsar Pompeium? quid? ut interficiat? o me miserum! et non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiscis. sed quid faciamus? victi, oppressi, capti plane sumus. Ego tamen, Philotimi litteris lectis, mutavi consilium de mulieribus: quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam: sed mihi venit in mentem, multum fore sermonem, me judicium jam de causa

55 *Improbos q. perculsos.*] Præcedens membrum *bonorum animos* videtur postulare *improborum*: ut et Lambinus sensit.

publica fecisse; qua desperata, quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incertæ et periculosæ fugæ; cum reipublicæ nihil prosim, nihil Pompeio; pro quo emori cum pie possum, tum lubenter. manebo igitur: [56] etsi vivere. Quod quæris, hic quid agatur: tota Capua, et omnis hic delectus jacet. desperata res est; in fuga omnes sunt: nisi quid ejusmodi fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis conjungat. sed videbamur omnia biduo triduove scituri. Cæsaris litterarum exemplum tibi misi: rogaras enim; cui nos valde satisfacere, multi ad me scripserunt: quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

CICERO ATTICO S. 24

PHILOTIMI litteræ me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. ecce postridie Cassio litteræ Capua, a Lucretio, familiari ejus, Nigidium a Domitio Capuam venisse; eum dicere, Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Cnæum, confestim sequi Cæsarem, Domitium non habere militum III millia. idem scripsit, consules Capua discessisse. non dubito, quin Cnæus in fuga sit; modo effugiat. a consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

CICERO ATTICO S. 25

CUM dedissem ad te litteras tristes, et metuo ne veras, p. 117. a.
de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis; Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut soles. omnia facilius credere possum, quam quod scribitis, [57] Pompeium exercitum habere. nemo huc ita affert, omniaque, quæ nolim. o rem miseram! malas causas semper obtinuit, in optima concidit. quid dicam? nisi, illud eum scisse; neque enim erat difficile: hoc nescisse. erat enim ars difficilis, [58] recte rempublicam regere. Sed jam jamque omnia sciemus, et scribemus ad te statim.

56 *Etsi vivere.*] Int. nolo. id consulto reticuit, ne malum omen faceret, aut sollicitudinem moveret Attico.

57 *P. exercitum habere.*] In Ms. Balliol. erat *exercitum firmum*, quod placebat Grævio. nam certe exercitum Pompeius habebat, sed non firmum. nisi vero propterea dixit Cicero, non habere exercitum, quia firmus erat.

58 *Recte remp. regere.*] Idem Ms. habebat *remp. gerere*: quod sane hic dici poterat: sed verbum *artis*, *difficilis ars erat*, requirit potius *regere*, quam *gerere*.

26 CICERO ATTICO S.

NON venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis: *quoties exorior?* ego enim nunc paullum exorior, et maxime quidem iis litteris, quæ Roma afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. omnia erant facta hoc biduo lætiora. itaque fuga, quæ parabatur, repressa est. Cæsaris interdicta,

Si te secundo lumine hic offendero,

respuuntur. Bona de Domitio, præclara de Afranio fama est. Quod me amicissime admones, ut me integrum, quoad possim, servem; gratum est. Quod addis, ne propensior ad turpem causam videar; certe videri possum. ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi esse: non quin rectum esset; sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. plane eum, cui Cnæus noster alterum consulatum deferret et triumphum: at quibus verbis? pro suis rebus gestis amplissimis; inimicum habere nolueram. ego scio, et quem metuam, et quam ob rem. sin erit bellum, ut video fore; partes meæ non desiderabuntur. De H-S millib. XX Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse. tibi autem,
b. crebro ad me scribenti de ejus officio, nihil rescripsi: quod diem ex die exspectabam, ut statuerem, quid esset faciendum. nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri: num et ego, nescio. si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. quod habebo certi, faciam, ut scias. ego bellum fœdissimum futurum puto; nisi qui, ut tu scis, Parthicus casus exstiterit.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Scriptæ sunt libri hujus epistolæ consulibus item L. Cornelio Lentulo et C. Claudio Marcello; continentque historiam dierum XVI, *Pompeii videlicet Pompeianorumque trepidationem: curam in delectu habendo: gesta a Cæsare in Piceno, et in Pelignis ad Corfinium; Domitii, Domitianorumque deditionem; sollicitudinem Ciceronis, aut potius æstum, Atticum consulentis, si Pompeius Italia excedat, quid sibi faciendum sit: navigandumne cum illo, an in suis prædiis manendum: et multa in utramque partem disputantis.*

CICERO ATTICO S.

CUM ad te litteras dedissem, redditæ mihi litteræ sunt a Pompeio. cetera de rebus in Piceno gestis, quæ ad se Vibullius scripsisset; de delectu Domitii; quæ sunt vobis nota; [1] nec tamen tam læta erant in his litteris, quam ad me Philotimus: (ipsam tibi epistolam misissem; sed subito fratris puer proficiscebatur: cras igitur mittam:) sed in ea Pompeii epistola erat in extremo, ipsius manu: *Tu, censeo, Luceriam venias: nusquam eris tutius.* Id ego in eam partem accepi; hæc oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere: nec sum miratus, eum, [2] qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere. Ei statim rescripsi, hominemque certum misi de comitibus meis,

1 *Nec tamen tam læta erant in his litteris, quam a. m. Ph. scripserat.*] Valde hic variant libri scr. et edd. nec locus est nunc quoque sine vitio. Primo *in his litteris* puto esse spurium et a glossatore: satis est in principio esse *litteræ* et post parenthesin *sed in ea epistola.* ea porro glossa peperit *quos* pro *quam* in edd. pr. Deinde *scripserat*, pro quo *dederat* habent libri quidam, pariter est glossa; abestque ab ed. Jens. idque delevi. intelligi potest e superiori *scripsisset*, et alibi quoque omittitur a Cicerone.

2 *Qui caput reliquisset - - non parcere.*] *Caput* Italiæ, Romam. *non parcere*; nempe non pepercerat Romæ, cum eam relinquendo hostibus permiserat occupandam. v. ep. seq. med.

non me quærere, [3] ubi tutissime essem: si me vellet sua,
p. 118. a. aut reipublicæ causa Luceriam venire, statim esse venturum: hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet, hoc me frustra scribere videbam. sed uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiæ contrahantur: [4] et ne is quidem locus stabilis, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. quo minus mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis, neque victoriæ ratio quæsita sit umquam, sed semper flagitiosæ et calamitosæ fugæ. Eundum; ut, quemcumque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire. etsi propediem video bonorum, id est, lautorum et locupletium, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis, refertissimam. quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem. nec me M'. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum pœniteret; quorum nemo nec stultior est, quam L. Domitius, nec inconstantior, quam App. Claudius. Unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate. quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa, qui, cum omnes Cæsarem metuebamus, ipse eum diligebat? postquam ipse metuere cœpit, putat omnes hostes illi oportere esse? Ibimus tamen Luceriam: nec eum fortasse delectabit noster adventus. dissimulare enim non potero, mihi, quæ adhuc acta sunt, displicere. Ego si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

2 CICERO ATTICO S.

b. MIHI vero omnia grata; et quod scripsisti ad me, quæ audieras; et quod non credidisti, quæ digna diligentia mea non erant; et quod monuisti, quod sentiebas. Ego ad Cæsarem unas Capua litteras dedi, quibus ad ea rescripsi, [5] quæ mecum ille de gladiatoribus suis egerat, breves, sed

3 *Ubi tutissime essem.*] Sic libri scr. et edd. omnes. Victorius et Lambinus e Charisio L. II, p. 173. ed. Putsch. edidere *tutissimo*, quod omnes secuti sunt. ego, quia ea forma est contra analogiam, nec aliud exemplum uspiam ejus occurrit, uno Charisii libro, non sum imitatus. Infra, ep. 11. est *tutissime fore*.

4 *Et ne is q. locus stabilis, sed.*] Puto post *stabilis* excidisse *sit*: quod hic facile fieri potuit.

5 *Quæ mecum ille.*] Int. Pompeius; *de gladiatoribus suis*, v. VII, 14.

benivolentiam significantes, non modo sine contumelia, sed
etiam [6] cum maxima laude Pompeii. id enim illa sententia
postulabat, qua illum ad concordiam hortabar. eas si quo
ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die
dedi, quo has ad te. non potui non dare, cum et ipse ad me
scripsisset, et Balbus. earum exemplum ad te misi. Nihil
arbitror fore, quod reprehendas. si qua erunt, doce me, quo
modo ea effugere possim. Nihil, inquies, omnino scripse-
ris. qui magis effugias eos, [7] qui volent fingere? verumta-
men ita faciam, quoad fieri poterit. Nam quod me horta-
ris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam
meorum; facis amice tu quidem, mihique gratissimum:
sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac
causa judicare, atque ego existimem. mihi enim nihil ulla
in gente umquam, ab ullo auctore reipublicæ ac duce, tur-
pius factum esse videtur, quam a nostro amico factum est:
cujus ego vicem doleo: qui urbem reliquit, id est patriam;
pro qua et in qua mori præclarum fuit. Ignorare mihi vi-
deris, hæc quanta sit clades, es enim etiam nunc domi tuæ.
[8] sed, invitis perditissimis hominibus, esse diutius non po-
tes. hoc miserius, hoc turpius quidquam? vagamur egentes
cum conjugibus et liberis. in unius hominis, quotannis peri-
culose ægrotantis, anima positas omnes nostras spes habe- p. 119. a.
mus, [9] non expulsi, sed evocati e patria; quam non servan-
dam ad reditum nostrum, sed diripiendam et inflamman-
dam reliquimus. ita multi nobiscum sunt, non in suburba-
nis, non in hortis, [10] non in ipsa urbe: et si nunc sunt, non
erunt. nos interea, ne Capuæ quidem, sed Luceriæ: et oram
quidem maritimam jam relinquemus; Afranium exspecta-
bimus, et Petreium. nam [11] in Labieno parum est dignita-
tis. [12] Hic tu in me illud; des, id feras. nihil de me dico;

6 *Cum maxima laude Pompeii.*] Edd. pr. *cum hujus max. laude Pompeii*, ut et in Ms. reperit Ursinus. Placet Faerni sententia, qui servabat *hujus*, et delebat *Pompeii*, ut a glossa natum. Puto verum esse. *illum* intellige Cæsarem.

7 *Qui volent fingere.*] De me, quæ sentiam, dixerim.

8 *Sed, invitis p. hominibus, e. d. n. p.*] Venit mihi in mentem, aut legendum: *sed, nisi inv.* aut post *hominibus* interpungendum. non post *tuæ*.

9 *Non expulsi, sed evocati.*] Illud ad Cæsarem, hoc ad Pompeium pertinet.

10 *Non in ipsa urbe.*] *Urbe* abest Mss. quibusdam, item ed. Rom. Vict. Jensonus primus edidit, et post eum omnes ad Victorium. urbem intellige Capuam. Sed non constant sibi hæc: *multi nobiscum sunt - - et si nunc sunt.* An *non* excidit in primo? *ita non multi n. sunt.* Sed omnino locus est vitiosus et obscurus.

11 *In Labieno parum est dignitatis.*] Opinor, quia transfuga erat. v. supra, VII, 11.

12 *Hic tu in me illud,* &c.] Hic locus vitiosus est, ut omnes videre. nec est certa medicina. Videant interpretes, qui

alii viderint. Hic quidem quæ est? domi vestræ estis, et eritis omnes boni. quis tum se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? sic enim jam appellandum est. Vibullii res gestæ sunt adhuc maximæ. id [13] ex Pompeii litteris cognosces: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit διπλῆ. videbis, de Cnæo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quo igitur hæc spectat oratio? ego pro Pompeio lubenter emori possum. facio pluris omnium hominum neminem. [14] sed non ita uno in eo judico spem de salute reipublicæ. significas enim aliquanto secus, quam solebas: ut etiam, Italia, si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec reipublicæ puto esse utile, nec liberis meis: præterea neque rectum, neque honestum. sed cur? poterisne igitur videre tyrannum? quasi intersit, audiam an videam, aut locupletior mihi sit quærendus auctor, quam Socrates; qui, cum XXX tyranni essent, pedem porta non extulit. Est mihi præterea præcipua causa manendi: de qua utinam aliquando tecum loquar! Ego XIII Kalend. cum eadem lucerna hac epistolam scripsissem, qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, [15] si de pace agetur, profecturus; si de bello, quid ero?

3

CICERO ATTICO S.

MAXIMIS et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. Deliberatio autem omnis hæc est: si Pompeius Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes: et quo facilius consilium dare possis; quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. Cum merita Pompeii summa erga salutem meam, familiaritasque, quæ mihi cum eo est, tum ipsa reipublicæ causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, [16] vel fortuna [cum fortuna] conjun-

velint. Tunstallus, p. 63. sic corrigit: *Hic tu in me* (dignitatem) *desideras. Illud des, id feras. desideras* excidisse putat ob similitudinem sequentium, *des, id feras.* mox: *quis istim se mihi nunc ostendet?*

13 *Ex Pompeii litteris.*] Eas adjecerat suis.

14 *Sed non ita uno*, &c.] Non eodem modo, ut illum amo, ita judico, &c.

15 *Si de pace egeretur, præfectus*, &c.] Sic hodie vulgati. Edd. pr. *profecturus*, ut Rom. aut *profectus* ut Jens., &c. Similiter variant libri. Haud dubie verum est *profecturus*, sc. ap. Pompeium consilio meo. sed inde necessarium est *agetur*. Res manifesta est. Itaque sic edidi. idem placuit Tunstallo, p. 79.

16 *Vel fortuna cum fortuna.*] Verba *cum fortuna* sunt e sola conjectura Malaspinæ. itaque et Grævius omisit. et pos-

genda esse videatur. Accedit illud: si maneo, et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem: qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum, et, ut esset, a me est (tute scis) propter suspicionem hujus impendentis tempestatis multo ante provisum: tamen utrumque considerandum est, et quanta fides ei sit habenda; et, si maxime exploratum eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis, esse in ea urbe, in qua cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo præditus, [17] non futurus sit sui juris, subeundumque periculum sit, cum aliquo forte dedecore, quando Pompeius rempublicam recuperarit. In hac parte hæc sunt. vide nunc, quæ sint in altera. Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter; addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. omitto illa vetera, quod istum in p. 120. rempublicam ille aluit, auxit, armavit: ille legibus per vim a. et contra auspicia ferendis auctor: ille Galliæ ulterioris adjunctor: ille gener: ille in adoptando P. Clodio augur: ille restituendi mei, quam retinendi, studiosior: ille provinciæ propagator: ille absentis in omnibus adjutor: idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor reipublicæ cœpit, contendit, ut decem tribuni plebis ferrent, ut absentis ratio haberetur: quod idem [18] ipse sanxit lege quadam sua; Marcoque Marcello consuli, [19] finienti provinciis Galliis Kal. Mart. restitit. Sed, ut hæc omittam, quid fœdius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu, sive potius turpissima fuga? quæ conditio non accipienda fuit potius, quam relinquenda patria? malæ conditiones erant, fateor: sed num quid hoc peius? At recuperabit rempublicam. quando? aut quid ad eam spem est parati? non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis

sunt e superiori, *cons. m. cum ill. consilio* intelligi. puto tamen conjecturam esse veram. Saltem uncis inclusi.

17 *Non futurus sit sui juris.*] Sic primus edidit Jensonus, quem omnes secuti sunt, præter J. Gronovium, qui de conjectura edidit *nomen futurus*, elegante sane, ex antiquiori (ed. Rom.) et Mss. prope omnium lectione *non futurus*. Malui cum Grævio veterem edd. lectionem sequi, cujus sensus optimus est. non liberum esse alibi dicit, idque in summo malo ponit.

18 *Ipse sanxit lege quadam sua.*] Nempe ea, de qua Suetonius tradit, Cæs. 28. lege de imperio magistratuum.

19 *Finienti provinciis Galliis Kal. Mart.*] Hanc lectionem prætuli, quæ et ipsa in Mss. reperta est, etiam adjuncto verbo *diem:* sicut in altera et vulgata hodie lectione *f. provincias Gallias* ed. Rom. habet *Kal. Martiarum die.* Mss. quidam *Kal. Martii die.* Vitium ortum est ab non intellecto verbo *finienti*, quod librarii intellexere vulgari modo, cum sit decernere finem. v. Clav.

et publica et privata adversario tradita? denique [20]nulla causa, nullæ vires, nulla sedes, quo concurrant, qui rempublicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiæ, et ab impetu hujus belli remotissima: fuga et maritima opportunitas visa quæri desperatione. invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, [21]sed sic ne causam, in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor: bonorum autem esset, aliquis, sed hebes, tu solet; [22]et, ut ipse sensissem: multitudo et infimus quisque propensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. Dixi ipsi, me nihil suscepturum sine præsidio et sine pecunia. itaque habui nihil omnino negotii; quod ab initio vidi, nihil quæri præter fugam. Eam si nunc sequor,
b. quonam? Cum illo non: ad quem [23]cum essem profectus, cognovi in iis locis esse Cæsarem, ut tuto Luceriam venire non possem. infero mari nobis, incerto cursu, hieme maxima navigandum est. Age jam, cum fratre, an sine? cum filio, aut quomodo? in utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes fortunasque nostras? acrior, quam in ceterorum; quod putabit fortasse, [24]in nobis violandis aliquid se habere populare. Age jam, has compedes, fasces, inquam, hos laureatos efferre ex Italia, quam molestum est? Qui autem locus erit nobis tutus, (ut jam placatis utamur fluctibus,) antequam ad illum venerimus? qua autem, aut quo, nihil scimus. At si restitero, et fuerit nobis in hac parte locus; idem fecero, quod in Cinnæ dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit; qui tamen ita dicere solebat, se, id fore, videre, quod factum est; sed malle, quam armatum ad patriæ mœnia accedere. aliter Thrasybulus, et fortasse melius. sed est certa quædam illa Mucii ratio atque sententia: est illa etiam Thrasybuli; et, cum sit necesse,

20 *Nulla causa.*] Non consentiunt interpretes. Sensus est similis locis superioribus, ubi causa dicitur nullam causam habere: nempe omnia, quæ tum pro causa jactabantur, ea jam ante fuerant, nec tamen Pompeius iis motus fuerat, ut Cæsari adversaretur.

21 *Sed sic ne causam.*] Edd. pr. *sed sine causa.* quidam correxere: *sed sic, ne causam,* sc. desererem. Sed omnia ista dura sunt, nec apta seriei orationis *non quo - - sed,* quæ postulat *sed ut causam.* idque et consentit sequentibus.

22 *Et, ut ipse sensissem.*] Scil. cum in exsilium mitterer.

23 *Cum essem profectus.*] Sic edd. pr. aliæ edd. vett. *profecturus*: quod est facilius. Sed illud quoque intelligi commode potest: cum jam discessissem et essem in itinere.

24 *In nobis viol. - - populare.*] Scil. quod ex optimatibus esset.

servire tempori, et non amittere tempus, cum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen iidem fasces molestiam. sit enim nobis amicus, quod incertum est: sed sit; deferet triumphum. [25]non acciperene periculosum sit, an accipere invidiosum ad bonos? o rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! atqui explicanda est. qui enim fieri potest? ac ne me existimaris ad manendum esse propensiorem, quod plura in eam partem verba fecerim: potest fieri, quod fit in multis quæstionibus, ut res verbosior hæc fuerit, illa verior. quamobrem, ut maxima de re, æquo animo deli- p. 121.
beranti, ita mihi des consilium velim. Navis et in Caieta a.
est parata nobis et Brundisii. sed ecce nuntii, scribente me hæc ipsa noctu in Caleno, ecce litteræ, Cæsarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu, et pugnare cupiente. non puto etiam hoc Cnæum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat: etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus præmiserat; legionem Fausto conscriptam, in Siciliam sibi placere a consule duci, scripserat ad consules. Sed turpe Domitium deserere erit, implorantem ejus auxilium. Est quædam spes, mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pirenæo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus: summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare. id si est, in Italia fortasse manebitur. Ego autem, cum esset incertum iter Cæsaris, quod vel ad Capuam, vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi et litteras; ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. Hæc te scire volui, scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum judicium interponens, sed exquirens tuum.

CICERO ATTICO S. 4

DIONYSIUS quidem tuus potius, quam noster, cujus ego cum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam judicio, quam meo, [26]ne tui quidem testimonii, quod ei sæpe apud me dederas, veritus, superbum se præbuit in fortuna, quam putavit nostram fore: cujus fortunæ nos,

25 *Non acciperene per. sit, an accipere i. a. b.*] Hæc non placent. nam sententia non satis constat: et variant libri. ed. Rom. habet: *non accipere: ne periculosum sit, invidiosum ad bonos.* puto Ciceronem scripsisse: *non accipere, ne periculosum sit: accipere invidiosum ad bonos, ne* aut affirmando accipiendum, aut intell. *metuo ne.*

26 *Ne tui quidem testimonii - - veritus.*] V. Clav. in *vereor.*

b. quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. cui, qui noster honos, quod obsequium, quæ etiam [27] ad ceteros contemti cujusdam hominis commendatio defuit? ut meum judicium reprehendi a Quinto fratre, vulgoque ab omnibus mallem, quam illum non efferre laudibus; Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri, quam me aliumvis magistrum quærere. ad quem ego quas litteras, dii immortales! miseram? [28] quantum honoris significantes? quantum amoris? Dicæarchum mehercule, aut Aristoxenum diceres arcessi, non unum omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. sed est memoria bona. me dicet esse meliore. quibus litteris ita respondit, ut ego nemini, cujus causam non reciperem. semper enim, *si potero; si ante suscepta causa non impediar.* numquam reo cuiquam, tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno, tam præcise negavi, quam hic mihi. plane sine ulla exceptione præcidit. nihil cognovi ingratius: in quo vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa. Ego navem paravi: tuas litteras tamen exspecto; ut sciam, quid respondeant consultationi meæ. Sulmone C. Attium Pelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse, scis; [29] Cnæum ire Brundisium desertum. confecta res est.

5 CICERO ATTICO S.

CUM ante lucem IIX Kal. litteras ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor. quid enim putem aliud? etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, pœnitere.
p. 122. a. [30] numquam autem certior fuit, quam in hoc negotio. nam,

27 *Ad cet. contemti cujusdam hominis.*] *Ad ceteros* et ad *commendatio* referri potest et ad *contemti.* hoc malim. Sed *cujusdam* non placet: putoque delendum.

28 *Quantum honoris significantes.*] Sic inde a Jensono editur. Grævius e lectione Mss. Ball. Helmst. *quantum honoris significationem* conjiciebat *quantam h. significationem.* At in ed. Rom. plane est *quantam hon. significationem, quantum amoris.* nec id displicet, cum illud *significantes* aures meas suboffendat.

29 *Cnæum ire Brundisium desertum.*] Hoc primum in margine ed. Crat. reperi: recepere in textum Vict. P. Manutius, &c. ed. Rom. habet *Cn. noster Brundisium deseruit*, ut Græv. in Ms. Balliol. reperit atque edidit. Sed putabat excidisse *Domitium* ante *deseruit.* ed. Jens. et seqq. usque ad Vict. *Quo noster Cnæus? Brundisium desertum.* Jensoniana lectio, quæ et in Mss. Pal. reperta est, omnium minime librarium sapere videtur. Sed non audeo decernere.

30 *Numquam a. certior fuit q. i. h. n.*] Quare, aut quomodo *certior?* sensit Lambinus et alii, feceruntque *territior.* quod est sane durum. Mihi videtur legendum *tetrior:* quod rei optime convenit. littera *t* in initio verborum media ætate sic exprimitur, ut facile cum *c* confundas, ut sæpe vidimus. hinc *certior* nasci potuit.

quod ad te non scripseram, postea audivi, a tertio miliario tum eum ῥίψαι

Πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα·

multa, inquam, mala cum dixisse; suo capiti, ut ajunt. sed o meam mansuetudinem! Conjeceram in fasciculum una cum tua vehementem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam [31] Pollicem, servum a pedibus meis, Romam misi. eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam; ne in illius manus perveniret. Novi si quid esset, scripsissem. pendeo animi exspectatione Corfiniensi; in qua de salute reipublicæ decernitur. Tu fasciculum, qui est DES M'. CURIO inscriptus, velim cures ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumtum, eroget.

CICERO ATTICO S. 6

OBSIGNATA jam epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi, (nam eam vesperi scripseram,) C. Sosius prætor in Formianum venit ad M'. Lepidum, vicinum nostrum, cujus quæstor fuit; Pompeii litterarum ad consulem exemplum attulit.

Litteræ mihi a L. Domitio [32] a. d. XIII *Kalend. Mart. allatæ sunt: earum exemplum infra scripsi. nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti reipublicæ intersit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. tu, si tibi videbitur, dabis operam, quamprimum ad nos venias. præsidii Capuæ, quantum constitueritis esse satis, relinquas.*

Deinde supposuit exemplum epistolæ Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Dii immortales, qui me horror b.
perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit? hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. [33] spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis

31 *Pollicem servum a p. m.*] Pro glossemate habet Ursinus *servum a p. m.*

32 *A. d.* XIII *Kal. Mart.*] Pontedera in Antiqu. Rom. et Græc. Em. p. 322. et hunc et alterum numerum VIII qui est in edd. pr. vitiosum esse judicat, et litteras illas datas fuisse III, IV, aut V Id. Febr.

33 *Spero etiam,* &c.] Locum hunc valde corruptum esse, viderunt omnes. nec sensus commodus efficitur, cujuscumque vel libri lectionem vel viri docti conjecturam sequamur. itaque iis commemorandis non molesti erimus lectoribus nostris.

obfuit, nihil mutasse: nec tegentia hoc, quod cum fortiter et diligenter, tum etiam hercule. modo enim audivi, quartanam a te discessisse. moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliæ dic, non esse æquum, eam diutius habere, nec id esse vestræ concordiæ. Tironem nostrum ab altera relictum audio. sed eum video in sumtum ab aliis mutuatum. ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. malo Tironis verecundiam in culpa esse, quam illiberalitatem Curii.

7 CICERO ATTICO S.

UNUM etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. at nemo dubitat, quin subsidio venturus sit. ego non puto. deseret igitur talem civem, [34]et eos, quos una scis esse? cum habeat præsertim et ipse cohortes XXX? nisi me omnia fallunt, [35]deseret. incredibiliter pertimuit. nihil spectat, nisi fugam: cui tu (video enim quid sentias) me comitem putas debere esse. Ego vero, quem fugiam, habeo; quem sequar, non habeo. [36]quod enim tu meum laudas, et memorandum dicis, malle, quod dixerim, me cum Pompeio vinci, quam cum istis vincere: ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat, aut qui mihi esse videbatur; cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit, aut quem fugiat, aut quo, qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui; [37]contigit;
p. 123. a. victus sum. quod superest, nec ista videre possum, quæ, numquam timui, ne viderem; nec mehercule istum, propter quem mihi non modo meis, sed memet ipso carendum est. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive [38]a Moneta, (nemo enim solvit,) sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. [39]cetera apposita tibi mandabo.

34 *Et eos, quos una scis esse.*] Sic legitur e correctione Victorii, sumta ex cod. ejus scr. quam tamen et margo Cratandri habebat, quem P. Manutius et ceteri secuti sunt. Vulgata ante erat, ex ed. Rom. *et eos una, quos is secum habeat, præsertim ex ipso coh.* XXX. Ed. Jensoni etiam vitiosior, quam nemo secutus est.

35 *Deseret.*] Grævius addi vult *Domitium*, quia nomen ejus hic in libris est, post XXX, tum scr. tum edd. antiquis.

36 *Quod e. tu meum laudas.*] Edd. inde a Jens. addunt *consilium*, id Victorius e Mss. se delevisse dicit: sed et ab ed. Rom. aberat. Pro *dicis* Grævius tacite dedit *ducis*.

37 *Contigit.*] Factum est, quod volui. facetus locus, *contigit, victus sum*, per conjunctionem verbi felicia significantis *contigit*, cum verbo tristi, *victus sum*. Mox *istum* intellige Cæsarem.

38 *A Moneta.*] Ex officina numorum cudendorum, quæ erat ad ædem Monetæ, sc. pro argento non signato petendo signato. *nemo enim solvit*, qui mihi debet, ut ab iis petere pecuniam possim.

39 *Cetera apposita tibi m.*] Offendit me verbum *apposita*. vix credo esse a Ci-

CICERO ATTICO S. 8

O REM turpem, et ea re miseram! sic enim sentio, id demum, aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit. Aluerat Cæsarem: eundem repente timere cœperat: conditionem pacis nullam probarat: nihil ad bellum pararat: urbem reliquerat: [40] Picenum amiserat culpa; in Apuliam se compegerat: ibat in Græciam: omnes nos ἀπροσφωνήτους, expertes sui tanti, tam inusitati consilii, relinquebat. ecce subito litteræ Domitii ad illum, ipsius [41] ad consules. fulsisse mihi videbatur τὸ καλὸν ad oculos ejus, et exclamasse ille vir, qui esse debuit,

Πρὸς τοῦθ' ὅ, τι χρὴ καὶ παλαμάσθων,
Καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθων.
Τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

at ille tibi, πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens, pergit Brundisium. Domitium autem ajunt, re audita, et eos, qui una essent, se tradidisse. o rem lugubrem! itaque intercludor dolore, quo minus ad te plura scribam. tuas litteras exspecto.

CICERO ATTICO S. 9

[42] EPISTOLAM meam quod pervulgatam scribis esse, non fero moleste. quin etiam ipse multis dedi describendam. ea enim et acciderunt jam et impendent, ut testatum b.
esse velim, de pace quid senserim. cum autem ad eam hortarer, eum præsertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire ejus sapientiæ dicerem. eam si *admirabilem* dixi, cum eum ad salutem patriæ [43] hortabar; non sum veritus, ne viderer assentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abjecissem. Qua autem est, *aliquid impertias temporis;* non est de pace, sed, de me ipso, et de meo officio, ut aliquid cogitet. Nam quod testificor, me expertem belli fuisse; etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo

cerone: is sic non dicit, cum res necessarias exprimere vult. Si est a Cicerone, significat, his conjuncta vel similia, ut de Inv. II, 50.

40 *Picenum amiserat culpa.*] An addendum *sua:* nam tamen videtur dicendum fuisse, cujus culpa amiserit.

41 *Ad consules.*] Malunt viri docti *ad consulem*, sc. Lentulum, ad quem scripsisse Cicero deserte narrat. Fortasse plurali usus est e more. ad consules scribit in re publica, qui ad unum scribit.

42 *Epistolam meam.*] Ad Cæsarem sc. de qua supra, ep. 2.

43 *Hortabar.*] Frustra Grævius e libris suis *hortarer* probat. quia *cum* temporis vim habet, *hortabar* dicere debuit Cicero.

plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet, quod causam ejus probo. Sed quid hæc nunc? utinam aliquid profectum esset! næ ego istas litteras in concione recitari velim; si quidem [44]ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est, *pro tuis rebus gestis amplissimis:* amplioribusne, quam suis, quam Africani? ita tempestas ferebat. si quidem etiam [45]vos duo tales ad quintum milliarium: quid, nunc ipsum, unde se recipienti? quid agenti? quid acturo? quanto autem ferocius ille causæ suæ confidet, cum vos, cum vestri similes non modo frequentes, sed læto vultu gratulantes viderit? Num igitur peccamus? minime vos quidem. sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset. Quæ vero senatus consulta video? sed apertius, quam proposueram. Ego Arpini volo esse pridie Kal. deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. εὐγενῆ tua consilia, et tamen pro temporibus non
p. 124. incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere
a. συνδιημερεύομεν: quod gratissimum illi est) numquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus. crebro enim illius litteræ ab aliis ad nos commeant. sed me illorum sententiæ minus movebant. minus multa dederant illi reipublicæ pignora. tua mehercule auctoritas vehementer movet. affert enim et reliqui temporis recuperandi rationem, et præsentis tuendi. sed, obsecro te, quid hoc miserius, quam alterum plausus in fœdissima causa quærere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et mehercule quamvis amemus Cnæum nostrum, ut et facimus, et debemus; tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum. nam sive timuit; quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum cæde fore putavit; quid injustius? Sed hæc omittamus. [46]augemus enim dolorem retractando. VI Kal. vesperi Balbus minor ad me venit, occulta via currens ad Lentulum consulem, missu Cæsaris, cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciæ, Romam ut redeat; cui persuaderi posse non arbitror,

44 *Ille ipse.*] Pompeius.

45 *Vos duo tales.*] Int. Atticum et S. Peducæum. v. VII, 12. Mox *nunc ipsum* est hoc ipso tempore, ut alibi usurpat Cicero: *unde*, sc. e bello cum civibus gesto.

46 *Augemus dol. retractando.*] Int. vulnere, ex ipso verbo, puod ad vulnus referri notum est.

[47] nisi erit conventus. idem ajebat, nihil malle Cæsarem, quam ut Pompeium assequeretur: id credo: et rediret in gratiam: id non credo; et metuo, ne omnis hæc clementia ad [48] unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem major ad me scribit, nihil malle Cæsarem, quam principe Pompeio sine metu vivere. tu puto hæc credis. sed, cum hæc scribebam v Kalend. Pompeius jam Brundisium venisse poterat. expeditus enim antecesserat legiones Luceria. sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. plane, quid futurum sit, nescio.

CICERO ATTICO S. 10

DIONYSIUS cum ad me præter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime; tempora exposui: rogavi, ut diceret, quid haberet in animo: me nihil ab ipso invito contendere. respondit, se, [49] quod in numis haberet, nescire quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse, dixit. etiam alia quædam de servulis suis, quare nobiscum esse non posset. morem gessi: dimisi a me, ut magistrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitus. Volui te scire, quid ego de ejus facto judicarem.

CICERO ATTICO S. 11

QUOD me magno animi motu perturbatum putas; sum equidem, sed non tam magno, quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, cum [50] aut constitit consilium, aut cogitando nihil explicatur. lamentari autem licet. [51] illud tamen totos dies. sed vereor, ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sim studiis ac litteris nostris. consumo igitur omne tempus, considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenesne igitur, moderatorem illum rei-

47 *Nisi erit conventus.*] Sc. a Balbo, ut coram res agatur. nec tempus relinquatur, rem referendi ad Pompeium: an aliquid ad largitionem pertinens hic lateat, ut nonnullis visum, non dixerim.

48 *Unam crudelitatem.*] Ut Pompeius interficiatur.

49 *Quod in numis haberet.*] Sic ed. Rom. et inde aliæ. quidam scr. *nominibus*, quod Lamb. et Manutius probarunt, recepit et Grævius. Propria Ciceronis phrasis est *habere in numis*, eaque dicitur de pecunia et quæ in arca est, et quæ fœnori data, opponiturque prædiis. Verr. III, 86. *habet in numis, in urbanis prædiis.*

50 *Aut constitit consilium.*] I. consilium certum captum est. alia lectio est *cum constant consilia*. non male, sed vulgatum melius et facilius.

51 *Illud tamen totos dies.*] Int. non placet.

publicæ quo referre velimus omnia? nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: *Ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori reipublicæ beata civium vita proposita est; ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. hujus enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum*
p. 125. *esse perfectorem volo.* Hoc Cnæus noster cum antea num-
a. quam, tum in hac causa minime cogitavit. dominatio quæsita ab utroque est: non id actum, beata et honesta civitas ut esset. Nec vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non posset; nec Italiam, quod ea pelleretur: sed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. genus illud Sullani regni jampridem appetitur, multis, qui una sunt, cupientibus. An censes, nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? hodie potest. sed neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati simus; [52] uterque regnare vult. Hæc, a te invitatus, breviter exposui. voluisti enim me, quid de his malis sentirem, ostendere. προθεσπίζω igitur, noster Attice, non ariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed conjectura prospiciens;

[53] *Jamque mari magno.*

non multo inquam secus possum vaticinari: tanta malorum impendet Ἰλιάς. atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quam illorum, qui una transierunt, quod illi quidem alterum metuunt, nos utrumque. cur igitur, inquis, remansimus? vel tibi paruimus; [54] vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima æstate, et quati utriusque vi, mancipiis ex omni genere collectis: [55] nec tam irruptio pertimescenda,

52 *Uterque regnare vult.*] Græviana habet *repugnare*: nescio consulto, an operarum vitio. nihil quidem de hac lectione Grævius.

53 *Jamque mari magno.*] Reliqua vid. de Divin. L. I.

54 *Vel non occurrimus.*] Pompeio sc.

55 *Nec tam irruptio - - interitus.*] *Irruptio* est lectio antiqua edd. Rom. Ascens. &c. Victorius e scriptura, quam in codice antiquo dicit se reperisse, *iptio*, fecit *proscriptio*, quod ceteri deinde secuti sunt. ea scriptura est in ed. Jens. ut cetera, quæ ex illo antiquo codice affert, in quo forte illa ipsa editio intelligenda, ut alibi ed. Rom. Sed quomodo e *proscriptio* fiat *iptio?* Immo est compendium ineptum, lectionis veræ *irruptio*, quæ est in ed. Rom. nec ea est loco movenda. *irruptioni* hostili, bene ut gravior opponitur *interitus*, non proscriptioni. Jac. Gronovius e conjectura, haud probabili, in textum recepit *sectio*. Græviana conjectura melior est, *direptio*. mox servavi *universæ* sc. Italiæ, ex eadem ed. Rom. in qua, ut sæpe pro *æ* est *e*. nonnulli libri habent ut ed.

quæ Luceriæ multis sermonibus denuntiata est, quam universæ interitus: tantas in confligendo utriusque vires video futuras. Habes conjecturam meam. tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti: nihil invenio; nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil fœdius. Quod quæris, quid Cæsar ad me scripserit; quod sæpe: gratissimum sibi esse, quod quierim: oratque, in eo ut perseverem. Balbus minor hæc eadem mandata. iter autem ejus erat ad Lentulum consulem cum litteris Cæsaris, præmiorumque promissis, si Romam revertisset. verum, cum habeo rationem dierum, ante puto transmissurum, quam potuerit conveniri. Epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, negligentiam, [56] meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse. earum exempla ad te misi. Cæsaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat, exspecto. utinam aliquid [57] simile Parthicis rebus! simul aliquid audiero, scribam ad te. tu ad me velim bonorum sermones. Romæ frequentes esse dicuntur. scio equidem te in publicum non prodire. sed tamen, audire te multa, necesse est. Memini librum tibi afferri a Demetrio Magnete (ad te missum scio) περὶ ὁμονοίας. eum mihi velim mittas. vides, quam causam mediter.

b.

CN. MAGNUS, PROCOS. S. D. M. CICERONI, IMP.

QUINTUS Fabius ad me venit a. d. IV Kalend. Febr. is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI, et cohortibus XIV, quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corfinio, a. d. V Id. Febr. C. Hirrum cum V cohortibus subsequi. censeo, ad nos Luceriam venias. nam te hic tutissime puto fore.

M. CICERO, IMP. S. D. CN. MAGNO, PROCOS.

A. D. XV Kalend. Mart. Formiis accepi tuas litteras: ex quibus ea, quæ in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, [58] quam ut erat nobis nuntiatum; Vi- p. 126. a.

Jens. *universam*, vel *universum*, e quo Bosius fecit *universim*: melius conjecisset *universorum*.

56 *Meamque in rescribendo dil.*] Grævius e suis Mss. edidit *scribendo*, quia opponeretur melius *litterarum negligentiæ*: in vulgata idem exprimitur, et simul responsio ad illas litteras.

57 *Simile Parthicis rebus.*] I. e. irruptiones et incursiones breves, quales Parthorum fuerant, cum esset in provincia, et quales esse solent.

58 *Quam ut erat nobis nuntiatum.*] *Ut* mihi suspectum est. non solet in hac quidem forma addi τῷ *quam*.

bulliique virtutem, industriamque libenter agnovi. Nos adhuc [59]in ea ora, ubi præpositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus. ea enim audiebamus, et ea verebamur, ut, [60]quodcumque tu consilium præcepisses, id nobis persequendum putaremus. nunc, quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus: si teneri posse putas Tarracinam, et oram maritimam, in ea manebo: etsi præsidia in oppidis nulla sunt. nemo enim nostri ordinis in his locis est, præter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium. nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus: ad te profectum arbitramur. ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus. volueras enim me cum M. Considio proprætore illa negotia tueri. Cum eo venissem, vidi T. Ampium delectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summa item diligentia, et in illa colonia auctoritate. fui Capuæ, quoad consules. iterum, ut erat dictum ab consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. cum fuissem triduum, recepi me Formias. Nunc quod tuum consilium, aut quæ ratio belli sit, ignoro. si tenendam hanc oram putas, quæ et opportunitatem [61]et dignitatem habet, et egregios cives, et, ut arbitror, teneri potest; opus est esse, qui præsit. sin omnia in unum locum contrahenda sunt; non dubito, quin ad te statim veniam: quo mihi nihil optatius est: idque tecum, quo die ab urbe discessimus, locutus sum. Ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro: et tamen, si, ut video, bellum gerendum est, confido me
b. omnibus facile satisfacturum. M. Tullium, meum necessarium, ad te misi: cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

CN. MAGNUS, PROCOS. S. D. M. CICERONI, IMP.

S. V. B. E. Tuas litteras libenter legi. recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magnopere te hortor, pro tuo singulari perpetuoque studio

59 *In ea ora ubi præpositi sumus.*] Puto scribendum esse *cui:* nam verbum *præpositi sumus* simpliciter eo sensu, quo hic est, vix commode dicitur.

60 *Quodcumque tu consilium præcepisses.*] Durius est *consilium præcipere:* vereor, ne *consilium* sit a glossa, ut supra, ep. 7.

61 *Et dignitatem.*] Ex urbe Capua, quæ erat, ut supra dicit, quasi altera Roma.

in rempublicam, ut te ad nos conferas; ut communi consilio reipublicæ afflictæ opem atque auxilium feramus. censeo, via Appia iter facias, et celeriter Brundisium venias.

M. CICERO, IMP. S. D. CN. MAGNO, PROCOS.

CUM ad te litteras misissem, quæ tibi Canusii redditæ sunt, suspicionem nullam habebam, te reipublicæ causa mare transiturum; eramque in spe magna, fore, ut in Italia possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut rempublicam summa cum dignitate defendere. interim, nondum meis litteris ad te perlatis, ex his mandatis, quæ D. Lælio ad consules dederas, certior tui consilii factus, non exspectavi, dum mihi a te litteræ redderentur, confestimque cum Quinto fratre, et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere cœpi. cum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit, aliique complures, Cæsarem iter habere Capuam, et eo ipso die mansurum esse Eserniæ. Sane sum commotus; quod, p. 127.
si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed meipsum a.
plane exceptum putabam. itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Esernia de eo, quod audieram, referretur. At mihi, cum Calibus essem, affertur litterarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses. hæ scriptæ sic erant: Litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII Kal. Mart. allatas esse, (earumque exemplum subscripseras,) magnique interesse reipublicæ scripseras, omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire; [62] et ut, præsidii quod satis esset, Capuæ relinqueret. His ego litteris lectis, in eadem opinione fui, qua reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum: quo mihi, cum Cæsar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. Cum res in summa exspectatione esset, utrumque simul audimus, et quæ Corfinii acta essent, et te iter Brundisium facere cœpisse: cumque nec mihi, nec fratri meo dubium esset, quin Brundisium contenderemus; a multis, qui e Samnio Apuliaque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus, ne exciperemur a Cæsare; quod is in eadem loca, quæ nos petebamus, profectus, celerius etiam, quam nos possemus,

62 *Et ut - - Capuæ relinqueret.*] Quis? nempe Lentulus, forte tamen fuit *relinqueretur*.

[63] eo, quo intenderet, venturus esset. quod cum ita esset; nec mihi, nec fratri meo, nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed etiam reipublicæ noceret; cum præsertim non dubitaremus, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen jam consequi non possemus. interim accepimus tuas litteras, Canusio a. d. x Kalend. Mart. datas, quibus nos hortaris, ut celerius Brundisium veniamus; quas cum accepissemus a. d. III Kalend.
b. Mart. non dubitabamus, quin tu jam Brundisium pervenisses: nobisque iter illud omnino interclusum videbatur, neque minus nos esse captos, quam qui Corfinium venissent. Neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minus, qui regionibus exclusi, intra præsidia, atque intra arma aliena venissent. Quod cum ita sit, maxime vellem primum semper tecum fuisse; quod quidem tibi ostenderam, cum a me Capuam rejiciebam: quod feci non vitandi oneris causa, sed quod videbam, teneri illam urbem sine exercitu non posse: accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse. quoniam autem, tecum ut essem, non contigit: utinam tui consilii certior factus essem! nam suspicione assequi non potui; quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut hæc reipublicæ causa in Italia non posset duce te consistere. Neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam reipublicæ lugeo: nec, si ego, quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minus existimo, te nihil nisi summa ratione fecisse. Mea quæ semper fuerit sententia, primum de pace vel iniqua conditione retinenda, deinde de urbe, (nam de Italia quidem nihil mihi umquam ostenderas,) meminisse te arbitror. sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum; neque id reipublicæ causa, de qua desperavi, quæ et nunc afflicta est, nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest: sed te quærebam: tecum esse cupiebam: neque ejus rei facultatem, si qua erit, prætermittam. Ego me in hac omni causa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere. primum enim præ me tuli, me nihil malle, quam
p. 128. a. pacem; non quin eadem timerem, quæ illi: sed ea bello

63 *Eo, quo intenderet, venturus esset.*] *Intenderet* dedi pro *intenderat*: quod cum mihi dudum placuisset, in edd. Jens. Asc. et aliis antiquis reperi. In ed. Rom. hic excidere, quæ sunt inter *nec mihi, nec fratri meo, nec cuiquam amicorum*, et superius *nec mihi nec fratri meo.*

civili leviora ducebam. inde, suscepto bello, cum pacis conditiones ad te afferri, a teque ad ea honorifice et large responderi viderem; duxi meam rationem; quam tibi facile me probaturum, pro tuo in me beneficio, arbitrabar. Memineram me esse unum, qui pro meis maximis in rempublicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem: me esse unum, qui, si offendissem ejus animum, cui tum, cum jam in armis essemus, consulatus tamen alter, et triumphus amplissimus deferebatur, subjicerer eisdem præliis: ut mea persona semper ad improborum civium impetus [64] aliquid videretur habere populare. atque hæc non ego prius sum suspicatus, quam mihi palam denuntiata sunt: neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem: quam brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides; reliqui facultatem res ademit. Iis autem, quibus non satisfacio, facile respondeo. neque enim ego amicior C. Cæsari umquam fui, quam illi: neque illi amiciores reipublicæ, quam ego. hoc inter me et illos interest; quod, cum et illi cives optimi sint, et ego ab ista laude non absim, ego conditionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt. quæ quoniam ratio vicit; perficiam profecto, ut neque respublica civis a me animum, neque tu amici desideres.

CICERO ATTICO S. 12

MIHI molestior lippitudo erat etiam, quam ante fuerat. dictare tamen hanc epistolam malui, quam Gallo Fabio, amantissimo utriusque nostrûm, nihil ad te litterarum dare. nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram b.
ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio. hujus autem epistolæ non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te litteras; sed etiam hæc justior, ut a te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis; quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus intelligam. Omnia sunt integra nobis. nihil prætermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. nam certe neque tum peccavi, cum [65] imparatam jam Capuam,

64 *Aliquid habere populare.*] V. ad ep. 3. hujus libri.

65 *Imparatam jam Capuam.*] Grævius *jam* deleri volebat. *imparatam* recte ed. Jens. et seqq. Rom. ut codd. quidam, male *imperatam*. est enim ab re alienum. *ignavia delectus* opponitur *diligentiæ del.* quæ supra commemorata est.

non solum ignaviæ delectus, sed etiam perfidiæ suspicionem fugiens, accipere nolui; neque cum post conditiones pacis per L. Cæsarem et Fabatum allatas, cavi, ne animum ejus offenderem, cui Pompeius jam armatus armato consulatum triumphumque deferret. Nec vero hæc extrema quisquam potest jure reprehendere, quod mare non transierim. id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui. neque enim suspicari debui; præsertim cum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarim, quin is Domitio subventurus esset. et plane, quid rectum, et quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. Primum igitur, hæc qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas, velim: deinde aliquid etiam in posterum prospicias, [66] fingasque, quem me esse deceat, et ubi me plurimum prodesse reipublicæ sentias; ecquæ pacifica persona desideretur; an in bellatore sint omnia. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia; quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subiissem. memini, quid
p. 129. mihi tum suaseris per Theophanem, per Culeonem: idque
a. sæpe ingemiscens sum recordatus. quare nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abjecimus; ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed etiam [67] paullo salubribus. sed nihil præscribo. accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. Volo etiam exquiras, quam diligentissime poteris, (habebis autem, per quos possis,) quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quemadmodum nunc se gerant, num quem accusent, num cui succenseant. quid dico, num cui? num Pompeio? omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert: quod ipsius litteris cognosci potest: quarum exemplum ad te mitto. Hæc igitur videbis; et, quod ad te ante scripsi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mittas.

66 *Fingasque, quem me esse deceat.*] Ducta est forma ex eo, quod *fingere hominem* dicunt, qui eum præceptis docent, qualis esse debeat, et quomodo personam v. c. oratoris sustinere debeat. mox, *ubi - - sentias*, refertur ad *scribas*, quod in *fingas* latet κατ' ἔννοιαν.

67 *Paullo salubribus.*] Sic edd. et libri omnes. *paullo* pro *paullum*, ut et alibi occurrit, etsi rarius cum adjectivis positivis. *salubrioribus*, quod quidam maluerunt, plane alienum est. Vult Atticum etiam salubritatis habere rationem, non tantum gloriæ: sed tamen plus hujus quam illius; ideo dixit *paullo salubribus*.

CN. MAGNUS, PROCOS. C. MARCELLO, L. LENTULO, COSS. S. D.

EGO, quod existimabam, dispersos nos, neque reipublicæ utiles, neque nobis præsidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni copia ad nos veniret: si de se dubitaret, ut cohortes XIX, quæ ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret. quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur; neque ipse satis firmus esset [68] ad castra facienda: quod meas XIX, et suas XII cohortes tribus in oppidis distributas haberet: (nam partim Albæ, partim Sulmone collocavit:) [69] neque se, si vellet, expedire posset. nunc scitote, me esse in summa sollicitudine. b. nam et tot et tales viros periculo obsidionis liberare cupio: neque subsidio ire possum; quod his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illuc ducantur; ex quibus tamen non amplius XIV cohortes contrahere potui: quod Brundisium præsidium misi: neque Canusium sine præsidio, dum abessem, putavi esse dimittendum. [70] D. Lælio mandaram, quod majores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrûm ad me veniret; alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuæ et circum Capuam comparastis; et cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur; Domitius cum XII suis cohortibus eodem adjungeretur; reliquæ copiæ omnes Brundisium cogerentur, et inde navibus Dyrrachium transportarentur. nunc, cum hoc tempore nihilo magis ego, quam vos, subsidio Domitio ire possim, se per montes explicare; non est nobis committendum, ut ad has XIV cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere, aut in itinere me consequi possit. Quamobrem placitum est mihi, ac ita video censeri [71] Marcello, et ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut quodcumque militum contrahere

68 *Ad castra facienda.*] Sc. quæ opponeret hostibus, i. e. ad prælia conserenda extra urbem.

69 *Neque se, s. v. expedire posset.*] *Se* est a Lambino, quem secutus est Gruterus. Ejecit Grævius. Lambinum recte fecisse puto. nam *expedire* pertinet non ad *cohortes*, sed ad Domitium, quem dicit Pompeius *implicatum esse*. *Cohortes* pertinent ad *infirmitatem* ante memoratam. Itaque *se* servavi.

70 *D. Lælio.*] Recepi cum Grævio pro *Dellio*. Sic et supra est, ep. 11. et sæpius hoc vitium occurrit.

71 *Marcello.*] In ed. Rom. et aliis inde additur M. item ut in Mss. quibusdam. sed de C. hic sermo est, ad quem et epistola scripta est, nam is cum Lentulo consul fuit.

poteritis, contrahatis, et eodem veniatis quamprimum. arma, quæ ad me missuri eratis, iis, censeo, armetis milites, quos vobiscum habetis. quæ arma superabunt, ea si Brundisium jumentis deportaritis, vehementer reipublicæ profueritis. De hac re [72] velim nostros certiores faciatis: ego ad P. Lupum et C. Coponium prætores misi, ut se nobis conjungerent, et, militum quod haberent, ad vos deducerent.

p. 130. **CN. MAGNUS, PROCOS. S. D. L. DOMITIO, PROCOS.**

MIROR, te ad me nihil scribere, et potius ab aliis, quam a te, de republica me certiorem fieri. Nos, disjecta manu, pares adversariis esse non possumus. [73] conjunctis nostris copiis, spero nos et reipublicæ et communi saluti prodesse. quamobrem cum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat a. d. v Id. Feb. Corsinio proficisci cum exercitu, et ad me venire; miror, quid causæ fuerit, quare consilium mutaris. nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quod audieris, Cæsarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse. Quanto enim magis appropinquare adversarius cœpit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum conjungeres, priusquam Cæsar aut tuum iter impedire, aut me abs te excludere posset. Quamobrem etiam et etiam te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam [74] advenias, antequam copiæ, quas instituit Cæsar contrahere, in unum locum coactæ nos a nobis distrahant. sed si erunt, qui te impediant, [75] ut villas suas servent, æquum est me a te impetrare, ut cohortes, quæ ex Piceno et Camerino venerunt, quæ fortunas suas reliquerunt, [76] ad me missum facias.

72 *Velim nost. c. faciatis.*] *Velim* reposui pro *vellem*, ut dudum videram corrigendum esse ex latinitate. nunc et sic in ed. Rom. reperi. ed. Jens. et inde aliæ vett. *vellem - - faceretis:* quod ipsum quoque bene habet: sed illud melius. inscitia correctoris alicujus in edd. recentiores irrepsit *vellem*, ut sæpe.

73 *Conjunctis n. copiis.*] Sic legi pro *contractis* placebat Grævio e Mss. suis: quia sic et ed. Rom. recepi. infra est *coactæ copiæ*.

74 *Advenias.*] Vulgo vitiose *advenires*. nam præcedit *rogo et hortor*, et sequitur *distrahant*. Librarii male retulerunt ad *destiti*.

75 *Ut illas suas servent.*] Intelligunt *cohortes:* sed ita omisisset *illas*. Græv. bene corrigit *villas suas*. nam mox sequitur *quæ fortunas suas reliquerunt*. cf. et ep. 13. ubi in eadem sententia *agri, villulæ*. non dubitavi recipere.

76 *Ad me missum facias.*] Pro *missas*. v. Perizon. ad Sanctii Min. p. 1125. sed est durius. aliud exemplum in hac forma nuspiam exstat.

CN. MAGNUS, PROCOS. S. D. L. DOMITIO, PROCOS.

LITTERAS abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIIII Kal. Mart. in quibus litteris scribis, tibi in animo esse, ob- b.
servare Cæsarem; et, si secundum mare ad me ire cœpisset, confestim in Samnium ad me venturum; sin autem ille circum istæc loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle. Te animo magno et forti istam rem agere existimo: sed diligentius nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus; cum ille magnas copias habeat, et majores brevi habiturus sit. Non enim, pro tua prudentia, debes illud solum animadvertere, quot in præsentia cohortes contra te habeat Cæsar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. cui rei testimonio sunt litteræ, quas Bussenius ad me misit; in quibus scribit, id quod ab illis quoque mihi scribitur, præsidia Curionem, [77] quæ in Umbris et Tuscis erant, contrahere, et ad Cæsarem iter facere. quæ si copiæ in unum locum fuerint coactæ, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat; ut non pugnet, sed locis suis repugnet, hærebis: neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. Quamobrem te magnopere hortor, ut quamprimum cum omni copia huc venias. Consules constituerunt idem facere. ego Metuscilio ad te mandata dedi, providendum esse, ne duæ legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Cæsaris committerentur. Quamobrem nolito commoveri, si audieris me regredi, [78] si forte Cæsar ad me veniet. cavendum enim puto esse, ne implicatus hæream. nam neque castra, propter anni tempus et militum animos, facere possum: neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit; ne receptum amittam. itaque non amplius XIV cohortes Luceriam coegi. Consules præsidia omnia deducturi sunt, aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum fir- p. 131.
mum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos pos- a.
se, aut regiones ejusmodi obtinere, e quibus repugnemus: id quod neutrum nobis hoc tempore contingit; quod et magnam partem Italiæ Cæsar occupavit, et nos non habe-

77 *Quæ in Umbris et Tuscis.*] Edidi *Umbris*, ut placebat Grævio, qui in Mss. suis repererat. sic et ed. Rom. Melius consentit τῷ *Tuscis*: et *Umbros* potius veteres dicunt quam *Umbriam*.

78 *Si forte Cæsar ad me veniet.*] Melius foret *veniat* propter *si forte*.

mus exercitum tam amplum, neque tam magnum, quam ille. itaque nobis providendum est, ut summam reipublicæ rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quamprimum ad me venias. possumus etiam nunc rempublicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus: sin distrahemur, infirmi erimus. mihi hoc constitutum est. His litteris scriptis, Sica a te mihi litteras attulit et mandata. Quod me hortare, ut istuc veniam: id me facere non arbitror posse; quod non magnopere his legionibus confido.

CN. MAGNUS, PROCOS. S. D. L. DOMITIO, PROCOS.

LITTERÆ mihi a te redditæ sunt a. d. xiii Kal. Mart. in quibus scribis, Cæsarem apud Corfinium castra posuisse. quod putavi et præmonui, fit, ut nec in præsentia committere tecum prælium velit; et, omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter expeditum tibi sit: atque istas copias conjungere optimorum civium possis cum his legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis litteris sum commotus. neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntati satis confido, ut de omnibus fortunis reipublicæ dimicem: neque etiam, qui ex delectibus conscripti sunt a consulibus, convenerunt. Quare da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quamprimum venias, antequam omnes [79] co-
b. piæ adversariorum conveniant. neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire possunt: et, si convenirent, quantum iis committendum sit, quod inter se ne noti quidem sunt, contra veteranas legiones, non te præterit.

13 CICERO ATTICO S.

LIPPITUDINIS meæ signum tibi sit librarii manus, et eadem causa brevitatis: etsi nunc quidem, quod scriberem, nihil erat. omnis exspectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis. Si nactus hic esset Cnæum nostrum, spes dubia pacis: sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. sed videsne, in quem hominem inciderit respublica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si mehercule

79 *Copiæ adversarium.*] Durior hæc contractio est in tali oratione. ed. Rom. habet *adversariorum*, quod recepi.

neminem occiderit, nec cuiquam quidquam ademerit, ab his, qui eum maxime timuerant, maxime diligetur. Multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani. nihil prorsus aliud curant, nisi agros, nisi villulas, nisi numulos suos. et vide, quam conversa res est. illum, quo antea confidebant, metuunt; hunc amant, quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit, non possum sine molestia cogitare. quæ autem impendere putarem, scripseram ad te; et jam tuas litteras exspectabam.

CICERO ATTICO S. 14

NON dubito, quin tibi odiosæ sint epistolæ quotidianæ, cum præsertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam, neque novam denique jam reperiam scribendi ullam sententiam. sed, si dedita opera, cum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem; facerem inepte. euntibus vero, domesticis præsertim, ut nihil ad te p. 132 dem litterarum, facere non possum: et simul (crede mihi) a. requiesco paullum in his miseriis, cum quasi tecum loquor; cum vero tuas epistolas lego, multo etiam magis. omnino intelligo, nullum fuisse tempus post has fugas et formidines, quod magis debuerit mutum esse a litteris: propterea, quod neque Romæ quidquam auditur novi; nec in his locis, quæ a Brundisio absunt propius, quam tu, biduum, aut triduum. Brundisii autem omne certamen vertitur hujus primi temporis. qua quidem exspectatione torqueor. sed omnia ante nos sciemus. eodem enim die video Cæsarem a Corfinio post meridiem profectum esse, id est, Feralibus, quo Canusio mane Pompeium. eo modo autem ambulat Cæsar, et iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citius ad Brundisium, quam opus sit, accesserit. Dices, quid igitur proficis, qui anticipes ejus rei molestiam, quam triduo sciturus sis? nihil equidem. sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor: et simul scito, labare meum consilium, illud, quod satis jam fixum videbatur. non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui a te probantur. quod enim umquam eorum in republica forte factum exstitit? aut quis ab his ullam rem laude dignam desiderat? nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causa profecti sunt: (quamquam hæc ferenda non erant:) video enim, quantum id bellum, et quam pestiferum futu-

rum sit: sed me movet unus vir; cujus fugientis comes, rempublicam recuperantis socius videor esse debere. Totiesne igitur sententiam mutas? ego tecum, tamquam mecum loquor. quis autem est, tanta quidem de re, quin varie secum ipse disputet? simul et elicere cupio sententiam
b. tuam; si manet, ut firmior sim; si mutata est, ut tibi assentiar. Omnino ad id, de quo dubito, pertinet, me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. de Domitio varia audimus, [80] modo esse in Tiburti, haud lepide: quod cum lepidius accessisset ad urbem: quod item falsum video esse. ait enim Lepidus, eum nescio quo penetrasse itineribus: occultandi sui causa, an maris apiscendi? ne id quidem scit. ignorat enim de filio. addit illud, sane molestum; pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. de Lentulo autem nihil audimus. Hæc velim exquiras, ad meque perscribas.

15 CICERO ATTICO S.

A. D. v Non. Mart. epistolas mihi tuas Ægypta reddidit, unam veterem IV Kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus; in qua exspectas, quidnam præmissus agat Vibullius; qui omnino non est visus a Cæsare: (in altera epistola, video, te scire, ita esse:) et, quemadmodum redeuntem excipiam Cæsarem; quem omnino vitare cogito; et, [81] aut Hæmonis fugam intendis, commutationemque vitæ tuæ; quod tibi puto esse faciendum: et ignoras, Domitius cum fascibusne sit; quod cum scies, facies, ut sciamus. Habes ad primam epistolam. Secutæ sunt duæ, pridie Kal. ambæ datæ, quæ me convellerunt de pristino statu, jam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem. Nec me movet, quod scribis, [82] *Jovi ipsi iniquum*. nam periculum in utriusque iracundia positum est: victoria autem ita incer-

80 *Modo esse in Tiburti, haud lepide, &c.*] Locus vitiosus et molestus criticis. nec quicquam certi repertum est. Sensus postulat *haud vere:* nam de altero dicit, *quod item falsum video esse.* Grævius post *Tiburti* non improbabiliter conjicit excidisse *Lepidi:* quod est in ed. Rom. Tum post *quod cum, &c.* etiam constructio stare non potest. debet enim esse accusativus cum infinitivo Conjeci: *inde* (e clausula τοῦ *lepide*) *cum Lepidis accessisse ad urbem.* Forte ergo sic legendum: *modo, esse in Tiburti Lepidi: haud vere. inde cum L. accessisse ad urbem.* Sed sine libris melioribus frustra laboramus in hoc loco.

81 *Aut Hæmonis fugam.*] Pertinere hoc ad transitum Attici trans mare in Græciam, facile intelligitur: de qua et VII, 1. in fine quærit: sed de lectione nihil certi extricatum est, aut extricari potest.

82 *Jovi ipsi iniquum.*] Ad Pompeium pertinet, qui minatus erat omnibus, qui se non sequerentur.

ta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur. nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius moveantur. officii me deliberatio cruciat, cruciavitque adhuc. cautior certe est mansio: honestior existimatur trajectio. malo interdum, multi me non caute, quam pauci non honeste fecisse existiment. De Lepido et Tullo quod quæris; illi vero non dubitant, quin Cæsari præsto futuri, in senatumque venturi sint. Recentissima tua est epistola Kal. data: in qua optas congressum, pacemque non desperas. sed ego, cum hæc scribebam, nec illos congressuros, nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam conditionem accessurum putabam. Quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat: certe transeunt, vel, quo modo nunc est, transierunt. sed memento, præter Appium, neminem esse fere, qui non jus habeat transeundi. nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Setenas, Fannius, Voconius, Sextius, ipsi consules, quibus more majorum concessum est, vel omnes adire provincias; aut legati sunt eorum.[83] sed nihil dissero. quid placeat tibi, et quid propemodum rectum sit, intelligo. Plura scriberem, si ipse possem. sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres. p. 133. a.

BALBUS CICERONI, IMP. S.

OBSECRO te, Cicero, suscipe curam et cogitationem dignissimam tuæ virtutis, ut Cæsarem et Pompeium, perfidia hominum distractos, rursus in pristinam concordiam reducas. crede mihi, Cæsarem non solum fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse judicaturum, si huc te rejicis. velim, idem Pompeius faciat: qui ut adduci tali tempore ad ullam conditionem possit, magis opto, quam spero. sed, cum constiterit, et timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. Quod Lentulum meum, consulem, voluisti hic remanere, Cæsari gratum, mihi vero gratissimum medius fidius fecisti. nam[84] *illum tanti facio, qui non Cæsarem magis di-*

83 *Sed nihil dissero.*] Sc. de officio meo, s. ut supra dixit, quid me facere oporteat, *quid propemodum*, ut post *rectum* sit. *Disserere* est philosophorum, de re aliqua in utramque partem disputantium.

84 *Illum tanti facio, qui.*] *Qui* pro *ut ego.* Sed est durum, præsertim cum statim iterum sit *qui.* forte erat *ut* a Balbo.

ligam: qui si passus esset, nos secum, ut consueramus, loqui, et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quam sum, essem, nam cave putes, hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum, quem ante me diligo, video in consulatu quidvis potius esse, quam consulem. quodsi voluerit tibi obtemperare, et nobis de Cæsare credere, et consulatum reliquum Romæ peragere, incipiam sperare, etiam consilio senatus, auctore te, illo relatore, Pompeium et Cæsarem conjungi posse. quod si factum erit, me satis vixisse putabo. Factum Cæsaris de Corfinio totum [85] *te probaturum scio.* [86] *quomodo in hujusmodi re, commodius cadere non potuit, quam ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te, valde gaudeo. is quæcumque tibi de Cæsare dixit,* [87] *quæque Cæsar scripsit, scio, re tibi probabit, quæcumque fortuna ejus fuerit, verissime scripsisse.*

16

CICERO ATTICO S.

OMNIA mihi provisa sunt, præter occultum et tutum iter ad mare superum. hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. illuc autem, quo spectat animus, et quo
134. a. res vocat, qua veniam? cedendum enim est celeriter; ne forte qua re impediar atque alliger. nec vero ille me ducit, qui videtur; quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium jam ante cognoram; nunc vero etiam ἀστρατηγικώτατον. non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me a Philotimo scribitur. is enim me ab optimatibus ait conscindi. quibus optimatibus, dii boni? qui nunc quo modo occurrunt? quo modo autem se venditant Cæsari? [88] municipia vero Deum: nec simulant, ut cum de illo ægroto vota faciebant. sed plane, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium facere prohibuerit. hunc propitium sperant; illum iratum putant. quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis? quos honores? metuunt, inquies: credo: sed mehercule illum magis. hujus insidiosa clementia delec-

85 *Me probaturum scito.*] Edd. pr. *sciet.* utrumque male. non de suo judicio scribit, ut patet e subjecta ratione, sed de judicio Ciceronis. Itaque recte Grævius dedit *te p. scio,* ut Ursinus in libro vetere reperit: Idque et ipse secutus sum.

86 *Quomodo in h. re, c. c. non potuit.*] *Quomodo in h. re,* est, ut in tali. id est durius. malim *non* deleri. *conficeret* Victorius dicit se e codicibus antiquis dedisse pro *conficeretur.* Sed sic est jam in ed. Rom.

87 *Quæque Cæsar scripsit.*] Grævius *Cæsar* delendum putat. In sequentibus libri valde variant. In lectione vulgata *re - - fuerit,* in parenthesi accipienda sunt. Sed lectio est incerta.

88 *Municipia vero Deum.*] Sic Victorius edidit, int. faciunt; nempe ex *ad eum,* quod ex Mss. laudant, cum sit et in edd. pr. Rom. Jens., &c.

tantur: illius iracundiam formidant. [89] judices DCCCL, qui præcipue Cnæo nostro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, [90] nescio quas ejus Lucerias horrent. itaque quæro, qui sint isti optimates, [91] qui me exturbent, cum ipsi domi maneant. sed tamen, quicumque sunt, αἰδέομαι Τρῶας. etsi, qua spe proficiscar, video; conjungoque me cum homine, magis ad vastandum Italiam, quam ad vincendum parato. demum quem exspecto. et quidem, cum hæc scribebam, IV Nonas, jam exspectabam aliquid a Brundisio. quid autem aliquid? quam inde turpiter fugisset, et victor hic qua se referret, et quo. quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER IX.

ARGUMENTUM.

Continentur item hoc libro Cnæi fuga Brundisium, atque inde in Macedoniam transmissio, quæ fuit Idibus Martiis, præmissis antea consulibus L. Cornelio Lentulo et C. Claudio Marcello, cum omnibus pæne magistratibus, cunctoque senatu: æstus animi ægritudoque Ciceronis, Atticum consulentis, cum Pompeius Italia cesserit, quid sibi faciendum sit: redeuntemque Cæsarem a Brundisio, quo Pompeium fuerat persecutus, exspectarene debeat; et quo maxime in loco, quo vultu sermoneque excipere: denique congressus ipse cum Cæsare, et utriusque discessus. Quæ omnia acciderunt diebus paullo plus viginti. Nam quotidianæ inter eos erant litteræ.

89 *Judices* DCCCL.] Nempe quos Pompeius ex omnibus ordinibus legerat. Sed Plutarchus et Velleius habent DCCCLX. unde hunc numerum hic reponi volunt quidam.

90 *Nescio quas e. Lucerias horrent.*] Intelligunt proscriptionem Luceriæ denuntiatam, ex lectione ep. 11. sed eam lectionem nos non probavimus. aliud puto intelligi, quod tamen nescio.

91 *Qui me exturbent.*] I. e. ex Italia exire et Pompeium sequi velint.

CICERO ATTICO S.

Etsi, cum tu has litteras legeres, putabam fore, ut scirem jam, quid Brundisii actum esset; (nam Canusio [1] VIIII Kal. profectus erat Cnæus; hæc autem scribebam pridie Nonas, XIV die postquam ille Canusio moverat;) tamen angebar singularum horarum exspectatione: mirabarque, nihil allatum esse ne rumoris quidem. nam erat mirum silentium. sed hæc fortasse κενόσπουδα sunt; quæ tamen jam sciantur, necesse est. illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. quæro autem, quo facilius scire possim, quid acturi sint; iturine ad Pompeium; et, si sunt, [2] qua quandove ituri sint. urbem quidem jam refertam esse optimatium audio; Sosium et Lupum, quos Cnæus noster ante putabat Brundisium venturos esse, quam se, jus dicere. hinc vero vulgo vadunt. etiam M.' Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus: deinde Arpinum volebamus. inde, iter qua maxime ἀναπάντητον esset, ad mare superum, remotis sive omnino missis lictoribus. audio enim, bonis viris, qui et nunc, et sæpe antea magno præsidio reipublicæ fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari, multaque in me et severe, [3] in conviviis tempestivis quidem, disputari. cedamus igitur,
p. 135. et, ut boni cives simus, bellum Italiæ terra marique inferamus,
a. et odia improborum rursus in nos, quæ jam exstincta erant, incendamus, et Lucceii consilia ac Theophani persequamur. nam Scipio vel in Syriam proficiscitur, sorte; vel cum genero, honeste; vel Cæsarem fugit, iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Cæsaris timuissent, manerent. Appius et eodem timore, et inimicitiarum recentium: et tamen, præter hunc et C. Cassium, reliqui legati, Faustus proquæstor: ego unus, cui utrumvis liceret: [4] frater acce-

1 VIII *Kal. profectus e. Cn.*] L.VIII, 14. dixit, Pompeium Feralibus profectum mane. Ea quia in vetere anno erant IX Kal. Mart. ut ex Ovidio constat, sic corrigendus numerus, ut docet Pontedera loco supra cit. p. 319. Hinc porro XIV dies erant ad prid. nonas Mart. sic ergo correxi.

2. *Qua quandove ituri sint.*] Vulgo *sunt.* sed *sint* latinitas postulat, et habent edd. Jens. Asc. Ald. &c. Victorius primus *sunt*, ex ed. Rom. opinarer, si certum esset, ea ipsum usum.

3. *In conviviis tempest. quidem.*] Hoc additur irridendi causa. ab hominibus ebriis reprehendebatur inter pocula.

4 *Frater accedet.*] Sic bene Grævius cum Manutio. nam *accederet* factum est, quod librarii putabant id verbum conformandum esse τῷ *liceret.* Eodem modo natum est mox *irasceretur*, quod ex ed. Rom. fluxit, pro quo legendum esse *irascetur* semper existimavi: quia et sic est in edd. Jens. Asc. Ald. &c. correxi. *Iras-*

det; quem socium hujus fortunæ esse, non erat æquum: cui magis etiam Cæsar irascetur. sed impetrare non possum, ut maneat. dabimus hoc Pompeio, quod debemus. nam me quidem alius nemo movet; non sermo bonorum, qui nulli sunt; non causa, quæ acta timide est, agetur improbe. uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam (ut ait) agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

CICERO ATTICO S. 2

ETSI Nonis Mart. [5] die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam a te longiorem; tamen ad eam ipsam brevem, quam III nonas [6] ὑπὸ τὴν λῆψιν dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te, mansisse me; et scribis, in sententia te manere. mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem, ita, si et Cnæus bene comitatus conscendisset, et consules transissent. utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti senten- b.
tiam? sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias, aut alias abs te litteras eliciam. Brundisio nihildum erat allatum. o rem difficilem, planeque perditam! quam nihil prætermittis in consilio dando! quam nihil tamen, [7] quod tibi ipsi placeat, explicas! non esse me una cum Pompeio, gaudes: [8] ac proponis, quam sit turpe, me adesse, cum quid de illo detrahatur, nec fas esse approbare. certe. [9] contra igitur? dii, inquis, averruncent. quid ergo fiet, si in altero scelus est, in altero supplicium? impetrabis, inquis, a Cæsare, ut tibi abesse liceat, et esse otioso.

ceretur revocavit Victorius, qui totum hunc locum ex suo codice vetere, ut appellat, refinxit.—*cui magis etiam Cæsar irascetur*, quia ejus legatus fuit, et liberalissime ab eo tractatus.

5 *Die tuo.*] Quo febris accedit, qua tum laborabat Atticus. v. VII, 8. sic et infr. ep. 4. extr.

6 Ὑπὸ τὴν διάληψιν.] Sic primus Victorius: ante ab Aldo erat ὑπὸ δειλήν. nam in edd. ante eum nullum verbum græcum est, ne in Rom. quidem, quæ alias græca habet. Tum Cicero aliis locis habet λῆψιν, quod est proprium Græcorum verbum, qui et ἐπίληψιν dicunt. Victorius dicit διάληψιν esse idem, sed non firmat exemplo. Atque constat, ab Hippocrate διαλαμβάνειν in morbis significare intermissionem, unde διάληψις esset intermissio febris potius quam accessio. Itaque placet Lambini sententia, qui διὰ delendum putavit atque delevit.

7 *Quod tibi ipsi placeat.*] *Ipsi* omisit tacite Grævius. Sed id est necessarium ad sententiam. nam quid sibi placeret, scripserat in consilio Ciceroni dando: quid ipse facturus esset, non scripserat.

8 *Ac proponis - - approbare.*] Hoc totum nec inter se, nec cum antecedente cohærere videtur. Sed in libris nihil auxilii. Forte pro *ac* scribendum *at*.

9 *Contra igitur?*] Int. dicam. Sermo autem est de rebus, quæ in senatu aguntur. nam ante in *adesse* intelligendum, in senatu, ut e seqq. patet.

supplicandum igitur? miserum. quid, si non impetraro? et de triumpho erit, inquis, integrum. quid, [10] si hoc ipso premar? accipiam? quid fœdius? negem? repudiari se totum, magis etiam, quam olim in XX viratu, putabit. ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. quanto nunc hoc idem accipiet asperius? tanto scilicet, quanto et honor hic illo est amplior, et ipse robustior. Nam quod negas te dubitare, quin magna in offensa sim apud Pompeium hoc tempore; non video causam, cur ita sit, hoc quidem tempore. qui enim amisso Corfinio denique certiorem me sui consilii fecit, is queretur, Brundisium me non venisse, cum inter me et Brundisium Cæsar esset? deinde, etiam scit ἀπαῤῥησίαστον esse in ea causa querelam suam. me putat de municipiorum imbecillitate, de delectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidisse, quam se. sin, cum potuero, non venero; tum erit inimicus: quod ego non eo vereor, ne mihi noceat: (quid enim faciet?

p. 136. a. Τίς δ' ἐστι δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν;)

sed quia ingrati animi crimen horreo. confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, ἀσμένιστον fore. Nam quod ais, si hic temperantius egerit, consideratius consilium te daturum; qui hic potest se gerere non perdite? vita, mores, antefacta, ratio suscepti negotii, socii, vires bonorum, aut etiam constantia. Vixdum epistolam tuam legeram, cum ad me, currens ad illum, [11] Postumus Curtius venit, nihil nisi classes loquens et exercitus: eripiebat Hispanias: tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam: confestim in Græciam persequebatur. eundum igitur est, nec tam ut belli, quam ut fugæ socii simus. nec enim ferre potero sermones istorum, quicumque sunt. non sunt enim certe, ut appellantur, boni. sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur; idque ut exquiras, meque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane nesciebamus. cum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus; sed utemur tuo.

10 *Si hoc ipso premar.*] Nempe, triumpho mihi decernendo eo redigar, ut, quid agam, nesciam.

11 *Postumus Curtius.*] Cæsarianus, qui Cæsaris victorias futuras jactando Ciceronem ad Cæsarem traducere volebat: *eripiebat*, dicebat, Cæsarem erepturum Pompeio, et sic cetera. ed. Rom. habet *Postumius.*

CICERO ATTICO S. 3

DOMITII filius transiit Formias VIII Id. currens ad matrem Neapolim, mihique nuntiari jussit, patrem ad urbem esse; cum de eo curiose quæsisset servus noster Dionysius. nos autem audieramus, eum profectum sive ad Pompeium, sive in Hispaniam. id cujusmodi sit, scire sane velim. nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intelligere Cnæum, non esse faciles nobis ex Italia exitus, cum ea tota armis præsidiisque teneatur, hieme præsertim. nam, si commodius anni tempus esset, vel infero mari liceret uti. nunc nihil potest, nisi supero, tramitti; quo iter interclusum est. quæres igitur et de Domitio et de Lentulo. A Brundisio nulla adhuc fama venerat: et erat hic dies VII Id. quo die, suspicabamur, aut pridie Brundisium venisse Cæsarem. nam Kal. Arpis manserat. sed si Postumum audire velles, persecuturus erat Cnæum. transisse enim jam putabat, conjectura tempestatum ac dierum. ego nautas eum non putabam habiturum: ille confidebat, et eo magis, quod audita naviculariis hominis liberalitas esset. sed tota res Brundisina jam quo modo habeat se, diutius nescire non possum. b.

CICERO ATTICO S. 4

EGO etsi tamdiu requiesco, quamdiu aut ad te scribo, aut tuas litteras lego: tamen et ipse egeo argumento epistolarum, et tibi idem accidere certo scio. quæ enim soluto animo familiariter scribi solent. temporibus his excluduntur: quæ autem sunt horum temporum, ea jam contrivimus. sed tamen, ne me totum ægritudini dedam, sumsi mihi quasdam tamquam θέσεις, quæ et politicæ sunt, et temporum horum; ut et abducam animum ab querelis, et in eo ipso, de quo agitur, exercear. eæ sunt hujusmodi:

Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ; Τυραννουμένης δ' αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν; Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται; Εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ; Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν, ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννουμένης; Εἰ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι; Εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ, καὶ πολιορκη

p. 137. a. τέον ταύτην τυραννουμένην; Εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις; Εἰ τοῖς εὐεργέταις καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων; Εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, δι' αὐτό τε τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν καὶ φθονηθεὶς, κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος; Εἰ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτε καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διὰ πολιτείας;

In his ego me consultationibus exercens, et disserens in utramque partem, tum græce, tum latine, et abduco parumper animum a molestiis, et τῶν προὔργου τὶ delibero. Sed vereor, ne tibi ἄκαιρος sim. si enim recte ambulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

CICERO ATTICO S.

NATALI die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii, summæque cum benivolentiæ tum etiam prudentiæ. eam mihi Philotimus postridie, quam a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem, quæ disputas, difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse, mansio Formiis, ne obtulisse nos gratulationi videamur: sed miserius nihil, quam ea videre, quæ tamen, jam, jam, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Postumus: scripsi ad te, quam gravis. venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu! quo spiritu! properans Brundisium, scelus accusans Pompeii, levitatem et stultitiam senatus. hæc qui in mea villa non feram, Curtium in curia potero ferre? Age, finge me quamvis εὐστομάχως hæc ferentem: quid illa, DIC M. TULLI, quem habebunt exitum? Et omitto causam reipublicæ, quam ego amissam puto cum vulneribus suis, tum medicamentis iis, quæ parantur; de Pompeio quid agam? cui plane (quid enim hoc negem?) succensui. Semper enim causæ eventorum magis movent, quam ipsa eventa. hæc igitur mala, (quibus majora esse quæ possunt?) considerans, vel potius judicans, ejus opera accidisse et culpa, inimicior eram huic, quam ipsi Cæsari; ut majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnæ, quam urbis captæ; quod hoc malum ex illo; itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus igno-

tus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente, ne dicam gravius, afflixerat; præsentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, succensebam. sed ea jam mihi exciderunt. beneficia ejusdem cogito; cogito etiam dignitatem. intelligo, serius equidem, quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi; sed video plane, nihil aliud agi, nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret. ego igitur, si quis apud Homerum, cum ei et mater et dea dixisset,

> Αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἕκτορα πότμος ἕτοιμος,

matri ipse respondit,

> Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ
> Κτεινομένῳ ἐπαμῦναι·

quid, si non ἑταίρῳ solum, sed etiam εὐεργέτῃ? adde, tali viro, talem causam agenti; [12] et ego vero hæc officia mercanda vita puto. optimatibus vero tuis nihil confido, nihil p. 138.
jam ne inservio quidem. video, ut se huic dent, ut daturi a.
sint. quidquam tu illa putas fuisse de valitudine decreta municipiorum præ his de victoria gratulationibus? timent, inquies. at ipsi tum se timuisse dicunt. sed videamus, quid actum sit Brundisii. ex eo fortasse [13] mea consilia nascentur, aliæque litteræ.

CICERO ATTICO S. 6

NOS adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus, putare jam Lentulum consulem transmisisse, nec eum a minore Balbo conventum; quod is hoc jam Canusii audisset: inde ad se eum scripsisse: cohortesque sex, quæ Albæ fuissent, ad Curium via Minucia transisse: id Cæsarem ad se scripsisse, et brevi tempore eum ad urbem futurum. ego utar tuo consilio; neque me Arpinum hoc tempore abdam: etsi, Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Cæsarem. sed

12 *Et ego vero.*] Post longiorem parenthesin, nectit sequentia initio *ego igitur*. Sed *et* verum non puto. an ortum e *sed?* quod in hac forma poni solet, pro *inquam*.

13 *Mea consilia nascentur.*] *Mea* edd. pr. in quo multi hæsere, et varia tentavere. sane non valde placet *mea*. Grævio placebat *certa*. sequens *aliæque litteræ*, sc. ad te, videtur postulare, alia, nova, aut simile quid.

fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romæ potius. sed tamen, si est conveniendus, hic potissimum. tum reliqua videbimus, id est, et quo, et qua, et quando. Domitius, ut audio, in Cosano, et quidem, ut ajunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo: si ad Cnæum, laudo: quovis potius certe, quam ut Curtium videat; quem ego patronus aspicere non possum. quid alios? sed, opinor, quiescamus; ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est patriam, amamus, dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus. Scripta jam epistola, Capua litteræ sunt allatæ hoc exemplo. Pompeius mare transiit cum omnibus militibus, quos secum habuit. hic numerus est hominum millia XXX. et consules, duo et tribuni plebis, et senatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus et liberis. Conscendisse dicitur a. d. IV Nonas Mart. ex ea die fuere septemtriones
b. venti. naves, quibus usus non est, omnes [14] aut præcidisse, aut incendisse dicunt. de hac re litteræ L. Metello tribuno plebis Capuam allatæ sunt ab Clodia socru, quæ ipsa transiit. ante sollicitus eram et angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio explicare nihil possem: nunc autem, postquam Pompeius et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore:

Οὐδέ μοι ἦτορ
Ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτημαι·

non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. [15] Me non primum cum Pompeio, qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causa temere instituta? præsertim cum ii ipsi, quorum ego causa timidius me fortunæ committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent? hoc turpe, et me indignum putarent? nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare ajebat, id animo æquissimo sequebatur. tuas nunc epistolas [16] a primo lego. hæ me paullum recreant. primæ monent et rogant, ne me projiciam. proximæ te gaudere ostendunt, me reman-

14 *Aut præcidisse.*] V. Clav. in *præcidere.*

15 *Me non primum.*] Delevi cum Grævio *ne* in *Mene*, quod Vict. addidit. Superiores omnes *Me non:* idque elegantius est.

16 *A primo lego.*] I. e. ex ordine temporis, initiumque facio a prima, ut nonnulli corrigi voluere. sed sæpe sic et *a primo*.

sisse. eas cum lego, minus mihi turpis videor, [17] sed tam diu, dum lego: deinde emergit rursum dolor, et αἰσχροῦ φαντασία. quamobrem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem, aut minue saltem, aut consolatione, aut consilio, aut quacumque re potes. quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? vix Deus jam. Equidem illud molior, quod tu mones sperasque fieri posse, ut mihi Cæsar concedat, ut absim, cum aliquid in senatu contra Cnæum agatur. sed timeo, ne non impetrem. venit ab eo Furnius, (ut quidem scias, quos sequamur) Q. Titinii filium cum Cæsare esse nuntiat: sed p. 139.
illum majores mihi gratias agere, quam vellem. quid autem a.
me roget, (paucis ille quidem verbis, sed ἐν δυνάμει,) cognosce ex ipsius epistola. me miserum, quod tu non valuisti. una fuissemus: consilium certe non defuisset

Σύν τε δύ' ἐρχομένω.

sed acta ne agamus; reliqua paremus. me adhuc hæc duo fefellerunt; initio spes compositionis, qua facta, volebam uti populari, vita sollicitudine senectutem nostram [18] liberari; deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intelligebam. Melioris mediusfidius civis et viri putabam, quovis supplicio affici, quam illi crudelitati non solum præesse, verum etiam interesse. videtur vel mori satius fuisse, quam esse cum iis. Ad hæc igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. quemvis eventum fortius feram, quam hunc dolorem.

CÆSAR, IMP. S. D. CICERONI, IMP.

CUM Furnium nostrum tantum vidissem, neque loqui, neque audire meo commodo potuissem, properarem, atque essem in itinere, præmissis jam legionibus; præterire tamen non potui, quin et scriberem ad te, et illum mitterem gratiasque agerem: etsi hoc et feci sæpe, et sæpius mihi facturus videor; ita de me mereris. in primis a te peto, quoniam confido, me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium re-

17 *Sed tam diu, dum lego.*] *Tam diu* mihi de glossa suspectum semper fuit: nam id est in *dum*.

18 *Liberari.*] Sic edd. pr. et sic res postulat. *liberanti*, quod Bosius e Ms. suo edidit, non coit cum oratione reliqua, recteque vetus revocavit Grævius. Sequens membrum *deinde*, &c. non satis consentit primo, *spes compositionis, qua facta*, &c. consentiet, si addatur, *quod: deinde bellum c. et exitiosum, quod suscipi a P. videbam.*

rum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meæ brevitatique litterarum ignosces. reliqua ex Furnio cognosces.

p. 141. CÆSAR OPPIO CORNELIO S.

a. GAUDEO mehercule, vos significare litteris, quam valde probetis ea, quæ apud Corfinium sunt gesta. consilio vestro utar libenter, et hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me præberem; et Pompeium, darem operam, ut reconciliarem. tentemus hoc modo, si possumus omnium voluntates recuperare, et diuturna victoria uti: quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, præter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. hæc nova sit ratio vincendi; ut misericordia et liberalitate nos muniamus. id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, et multa reperiri possunt. De his rebus, rogo vos, ut cogitationem suscipiatis. Cn. Magium, Pompeii præfectum, deprehendi. scilicet meo instituto usus sum, et eum statim missum feci. jam duo præfecti fabrûm Pompeii in meam potestatem venerunt, et a me missi sunt. si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus, quam his, qui et illi et mihi semper fuerunt inimicissimi: quorum artificiis effectum est, ut respublica in hunc statum perveniret.

b. BALBUS CICERONI, IMP. S.

S. V. B. E. Posteaquam litteras communes cum Oppio ad te dedi, ab Cæsare epistolam accepi, cujus exemplum tibi misi; ex quibus perspicere poteris, quam cupiat concordiam et Pompeium reconciliare, et quam remotus sit ab omni crudelitate: quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te et tua fide et pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu; non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepisse prædices. Cæsarem hoc idem probaturum, exploratum, pro singulari ejus humanitate, habeo; eique cumulatissime satisfacturum te certo scio, cum nullam partem belli contra eum suscipias, neque socius ejus adversariis fueris. atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit vo-

luntate, ne in iis castris essem, quæ contra Lentulum aut Pompeium futura essent; quorum beneficia maxima haberem: sibique satis esse dixit, si rogatus urbana officia sibi præstitissem; quæ [19]etiam illis, si vellent, præstare possem. itaque nunc Romæ omnia negotia Lentuli procuro, sustineo; meumque officium, fidem, pietatem his præsto. sed mehercule rursus jam abjectam compositionis spem non desperatissimam esse puto; quoniam Cæsar est ea mente, qua optare debemus. hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, et ab eo præsidium petere, ut petisti a Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis. præstabo, (si Cæsarem bene novi,) eum prius tuæ dignitatis, quam suæ utilitatis rationem habiturum. Hæc quam prudenter tibi scribam, nescio: sed illud certe p. 142. a. scio, me ab singulari amore ac benivolentia, quæcumque scribo, tibi scribere: quod te (ita, incolumi Cæsare, moriar) tanti facio, ut paucos æque ac te caros habeam. De hac re cum aliquid constitueris, velim mihi scribas. nam non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam benivolentiam præstare possis: quam mehercule te præstaturum confido. Fac valeas.

BALBUS ET OPPIUS S. D. M. CICERONI.

[20]NEDUM hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate, a plerisque probari solent: tamen freti tua humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus: quod si non fuerit prudens, at certe ab optima fide et optimo animo proficiscetur. Nos, [21]nisi, quod nostro judicio Cæsarem facere oportere existimamus, ut simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiæ suæ et Pompeii, id eum facturum, ex ipso cognovissemus, te hortari desineremus, ut velles iis rebus interesse, quo facilius et majore cum dignitate per te, qui utrique es conjunctus, res tota conficeret: aut, si ex contrario putaremus Cæsarem id non facturum, et eum velle

19 *Etiam illi, si vellem, pr. p.*] Edd. pr. et Mss. *illis*, Lentulo et Pompeio. recte. nam et mox est *his*. *illi* est a Bosio. Sed quid *si vellem?* volebat enim. Puto scribendum *vellent*.

20 *Nedum - - sed etiam.*] Insolenter pro *Non modo - - sed etiam.* Sic et infra, X, 18.

21 *Nisi id.*] Delevi cum Malasp. Lamb. Grævio *id.* abest et ab ed. Rom.

cum Pompeio bellum gerere sciremus; numquam tibi suaderemus, contra hominem, optime de te meritum, arma ferres; sicuti te semper oravimus, ne contra Cæsarem pugnares. sed cum etiamnum, quid facturus Cæsar sit, magis opinari, quam scire possimus: non possumus, nisi hoc;
b. non videri eam tuam esse dignitatem, neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, cum utrique sis maxime necessarius, arma feras: et hoc, non dubitamus, quin Cæsar pro sua humanitate maxime sit probaturus. nos tamen (si tibi videbitur) ad Cæsarem scribemus, ut nos certiores faciat, [22] quid hac re acturus sit: a quo si erit nobis rescriptum, statim, quæ sentiemus, ad te scribemus: et tibi fidem faciemus, nos ea suadere, quæ nobis videntur tuæ dignitati, [23] non Cæsaris rationi, esse utilissima: et hoc Cæsarem, [24] pro sua indulgentia in nos, probaturum putamus.

7 CICERO ATTICO S.

p. 139. a. SCRIPSERAM ad te epistolam, quam darem IV Id. sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus. venit autem eo ipso die ille celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas litteras, quæ [25] mihi quiddam quasi animulæ restillarunt. recreatum enim me non queo dicere. sed plane τὸ συνέχον effecisti. ego enim non jam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar. sic enim video, nec duobus his vivis, nec hoc uno, nos umquam rempublicam habituros. ita neque de otio nostro spero jam, nec ullam acerbitatem recuso. unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, [26] vel, dicam, jam effecissem. sic ergo habeto, salutares te mihi litteras misisse: neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius; sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi jucundissi-

22 *Quid hac re.*] Melius foret *hac de re*: sed et supra sic est in ep. præced. *in* tamen addunt edd. Ascensii et aliæ.

23 *Non Cæsaris, rationi.*] Edidimus *rationi*, ut videbatur legendum Grævio, pro vulgato *actioni*. Sic habent edd. Jens. Asc. Aldi, &c. *actioni* est in ed. Rom.

24 *Pro sua ind. in nos.*] Sic edd. Rom. Asc. Ald., &c. recte. placebat et Grævio. *in suos* primus dedit Jensonus. Cæsar utique in omnes suos indulgens potuit fuisse: sed hic debet aliquid esse, quod his proprium esset.

25 *M. quiddam q. animulæ restillarunt.*] Hæc lectio est a Bosio e Ms. Edd. pr. valde primum vitiosæ, deinde variæ. in ed. Rom. lectione sensus nullus est. in ed. Jens. et Asc. est *stillarunt*, cetera corrupta. Aldinæ *quiddam quo starem instillarunt*. Proclivis sum ad *stillarunt* præferendum: unum illud obstat, quod Cicero videri potest *restillarunt* scripsisse, quia sequitur *recreatum*.

26 *Vel, dicam, jam effecissem.*] Cur *effecissem*, et non *fecissem*? sic legendum puto. etiam alibi *efficere* inculcatum est pro *facere*.

mum fuit, consilium factumque nostrum [27] a Sexto probari: pergratumque mihi tu fecisti, a quo diligi me, et, quid rectum sit, intelligi, scio. Longior vero tua epistola non me solum, sed meos omnes ægritudine levavit. itaque utar tuo consilio, et ero in Formiano: ne aut ad urbem ἀπάντησις mea animadvertatur: aut, si nec hic nec illic eum videro, devitatum se a me putet. Quod autem suades, ut ab eo petam, ut mihi concedat, ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim: id me jam pridem agere intelliges et litteris Balbi et Oppii; quarum exempla tibi misi. misi etiam Cæsaris ad eos, sana mente scriptas; quo modo in tanta insania. p. 140. a.
sin mihi Cæsar hoc non concedat; video tibi placere illud, me πολίτευμα de pace suscipere: in quo non extimesco periculum. cum enim tot impendeant, cur non honestissimo depecisci velim? sed vereor, ne Pompeio quid oneris imponam;

[28] Μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου

intorqueat. mirandum enim in modum Cnæus noster Sullani regni similitudinem concupivit. εἰδώς σοι λέγω. [29] nihil ille umquam minus obscure tulit. cum hocne igitur, inquies, esse vis? beneficium sequor, mihi crede, non causam, ut in Milone, ut in. [30] sed hactenus. Causa igitur non bona est? immo optima: sed agetur (memento) fœdissime. primum, consilium est, suffocare urbem et Italiam fame, deinde, agros vastare, urere, pecuniis locupletum non abstinere. sed, cum eadem metuam ab hac parte: si illinc beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. sed ita meruisse illum de me puto, ut ἀχαριστίας crimen subire non audeam. quamquam a te ejus quoque rei justa defensio est explicata. De triumpho tibi assentior: quem quidem totum facile et libenter abjecero. [31] egregie probo fore, ut, dum agamus, ὁ πλοῦς ὡραῖος obrepat: si modo, inquis, satis ille erit firmus. est firmior etiam quam putabamus. [32] de

27 *A Sexto.*] Peducco. mox *pergratumque mihi tu fecisti*, int. quod cum eo de consilio aut facto meo es locutus.

28 Μή μοι - - *intorqueat.*] Ne irato vultu me terreat.

29 *Nihil - - minus obscure tulit.*] Contextus videtur postulare, nihil minus occultavit, quam hanc suam cupiditatem, nihil magis præ se tulit. alias etiam intelligi potest de offensione non dissimulata, si quis in hoc genere ei adversaretur, de pace loqueretur.

30 *Sed hactenus.*] *Hæc* addit Grævius e Mss. suis, quod alias in hac formula additur.

31 *Egregie probo, fore.*] Plane puto verum esse, quod scribis, dum nos de triumpho agamus, ut opportunitas navigandi ad Pompeium non prætermittenda subito existat.

32 *De isto.*] Non de persona, sed de

isto licet bene speres. promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. tene igitur socio? contra mehercule meum judicium, et [33] contra omnium antiquorum auctoritatem: nec tam ut illa adjuvem, quam ut [34] hæc ne videam, cupio discedere. noli enim putare tolerabiles horum insanias, nec uniusmodi fore. etsi quid te horum fugit? legibus, judiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumtus, egestates tot egentissimorum hominum, nec privatas
b. posse res, nec rempublicam sustinere. Abeamus igitur inde qualibet navigatione: etsi id quidem, ut tibi videbitur: sed certe abeamus. sciemus enim, id quod exspectas, quid Brundisii actum sit. Bonis viris quod ais probari, quæ adhuc fecerimus, scirique, ab iis nos non profectos, valde guadeo; si est nunc ullus gaudendi locus. De Lentulo investigabo diligentius: id mandavi Philotimo, homini forti ac nimium optimati. Extremum est, [35] ut tibi argumentum ad scribendum fortasse jam desit: (nec enim alia de re nunc ulla scribi potest; et de hac quid jam amplius inveniri potest?) sed quoniam et ingenium suppeditat, (dico mehercule, ut sentio,) et amor, quo et meum ingenium incitatur; perge, ut facis, et scribe, quantum potes. In Epirum quod me non invitas, comitem non molestum, subirascor: sed vale. nam, ut tibi ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum. etenim litteræ tuæ mihi somnum attulerunt.

8 CICERO ATTICO S.

[36] CŒNANTIBUS pridie Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. De L. Torquato [37] quod quæris, non modo Lucius, sed etiam Aulus profectus est; [38] alter multos D. [39] De Reatinorum corona

re, negotio capiunt. ego malim de Cæsare, ut sit hoc Attici. sed *bene speres* est ironicum.

33 *Contra omn. antiquorum auctoritatem.*] Romanorum, clarorum in rep. virorum exempla, qui mori malebant, quam talibus interesse.

34 *Hæc ne videam.*] Quæ Cæsariani facient.

35 *Ut tibi a. ad scr. desit.*] Si maxime tibi desit materia scribendi. *nec enim - - inveniri potest*, in parenthesi accipienda.

36 *Cœnantibus*, &c.] Hæc epistola in ed. Rom. cum septima cohæret. male. ceterum epistolis Cæsaris, Balbi, item Balbi et Oppiorum subjicienda est. itaque nos fecimus. in omnibus edd. usque a Jensoniana ei postponuntur.

37 *Quod modo quæris.*] *Modo* delendum esse, recte judicat Malaspina. quia in duobus Mss. non reperit, delevi.

38 *Alter multos D.*] Sic e Ms. dedit Bosius. *D.* intelligit *dies*, ut dedit Grævius. Sed intelligi potest, abrupte scribente Cicerone, ut sæpe in his epistolis.

39 *De R. Corona.*] Intelligo, quod scribis apud Reatinos sub corona venditos esse captivos. alii de concione et circulis accipiunt, in quo sermones facti de Pompeio maligni.

quod scribis, moleste fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. Senatores multos esse Romæ, nos quoque audieramus. ecquid potes dicere, cur exierint? In his locis opinio est, conjectura magis, quam nuntio, aut litteris, Cæsarem Formiis a. d. XI Kal. Apr. fore. hic ego vellem habere Homeri [40] illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

Μέντορ πῶς τ' ἄρ' ἴω, πῶς τ' ἄρ προςπτύξομαι αὐτόν; p. 141. a.

nullam rem umquam difficiliorem cogitavi. sed cogito tamen; nec ero, ut in malis, imparatus. sed cura, ut valeas. puto enim, diem tuum heri fuisse.

CICERO ATTICO S. 9

TRIS epistolas tuas accepi postridie Idus. erant autem IV, III, pridie Idus datæ. igitur antiquissimæ cuique primum respondebo. Assentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer: etiam [41] de supero mari; palpaboque, ut antea ad te scripsi, ecquonam modo possim, voluntate ejus, nullam reipublicæ partem attingere. Quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici: ego vero ita facio. quin ea ipsa, quæ a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse, non memini: tanto plus [42] apud me valere beneficii gratiam, quam injuriæ dolorem, volo. faciamus igitur, ut censes, colligamusque nos. σοφιστεύω enim, simul ut rus decurro, atque in decursu θέσεις meas commentari non desino. sed sunt quædam earum perdifficiles ad judicandum. [43] De optimatibus, sit sane ita, ut vis: sed nosti illud, Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Titinii filius apud Cæsarem est. Quod autem quasi vereri videris, ne mihi tua consilia displiceant; me vero nihil delectat aliud, nisi consilium et litteræ tuæ. quare fac, ut ostendis, ne destiteris ad me, quidquid tibi in mentem venerit, scribere. p. 143. mihi nihil potest esse gratius. Venio ad alteram nunc epi- a. stolam. Recte non credis de numero militum. ipso dimidio plus scripsit Clodia. falsum etiam de corruptis navibus.

40 *Illam Minervam.*] Alterum *illam*, quod est in vulgatis, delevi. non est in edd. pr. nec hic vim habere potest aliquam repetitio ejus.

41 *De supero mari.*] Per id non esse navigandum, si abire vellet ex Italia, scripserat.

42 *Apud me valere.*] Sic semper in hac forma Cicero; sic edd. pr. non *ad me*, ut recentiores dedere.

43 *De optimatibus*, &c.] Sensus est: sit ita, optimates Romæ probare, quod in Italia manserim, non secutus Pompeium, cum tutus hic sim a Cæsare: sed Cæsar, quamvis jam potens, potest, ut ille Dionysius, potentia sua privari, victore Pompeio. quid tum fiet?

Quod consules laudas; ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo. [44]dispersu enim illorum, actio de pace sublata est; quam quidem ego meditabar. itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi, et Philotimo dedi. nec vero dubito, quin exitiosum bellum impendeat, cujus initium ducetur a fame. et me tamen doleo non interesse huic bello; in quo tanta vis sceleris futura est, ut, cum parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam et sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent. atque hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus. omnis hæc classis Alexandria, [45]Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrna, Mileto, Coo, ad intercludendos commeatus Italiæ, et ad occupandas frumentarias provincias comparatur. at quam veniet iratus! et iis quidem maxime, qui eam maxime salvam volebant, quasi relictus ab iis, quos reliquit. itaque mihi dubitanti, quid me facere par sit, permagnum pondus affert benivolentia erga illum; *qua demta perire melius esset in patria, quam* [46]*patriam servando evertere.* [47] De Septentrione, plane ita est. metuo, ne vexetur Epirus. sed quem tu locum Græciæ non direptum iri putas? prædicat enim palam, et militibus ostendit, [48]se largitione ipsa superiorem, quam hunc fore. Illud me præclare admones, cum illum videro, ne nimis
b. indulgenter, et ut cum gravitate potius loquar. plane sic faciendum. Arpinum, cum eum convenero, cogito, ne forte, aut absim, cum veniet, aut cursem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio venisse, et redisse pridie Idus. Philotimum, ut ais epistola tertia, exspectabas. at ille Idib. a me [49]profectus est. eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, redditæ sunt

44 *Dispersu illorum.*] Sic pleriquee Mss. sic et ed. Rom. *dispersione* Jens. Asc. Ald. Crat. Victorius illud revocavit. Sed P. Man. edidit *discessu*, post eum ali , quod Malasp. servavit; cui assentior. n m sua sponte, non vi, abierant: nec dispersio de duobus dicitur.

45 *Colchis.*] Nomen populi pro regionis nomine *Colchide.* intelligenda autem est regio Pontica. nam Pompeius Ponto imperasse naves, constat.

46 *Patriam servando evertere.*] Quam patriam evertere, dum eam servare videri volumus, in belli communionem veniendo, et contra dominationem defendendo patriam.

47 *De Septentrione.*] Regionibus Græciæ versus septentrionem, in quas ire, et bellum contra Cæsarem parare vult Pompeius.

48 *Se largitione ipsa, &c.*] Qua uti non potest, nisi direptionibus pecuniæ copias paraverit. *quam hunc* est fortasse a glossatore: nimis enim languet, nec sic alibi Cicero.

49 *Profectus est.*] Opinor *erat*, propter *exspectabas*, et *redditæ sunt* sc. tibi.

meæ litteræ. De Domitio, ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit, et consilium ejus ignoretur. [50] Iste omnium turpissimus et sordidissimus, qui consularia comitia a prætore ait haberi posse, est ille quidem, qui semper in republica fuit. itaque nimirum hoc illud est, quod Cæsar scribit in ea epistola, [51] cujus exemplum ad te misi, se velle uti CONSILIO meo; age, esto hoc commune: GRATIA; ineptum id quidem; sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias: DIGNITATE; fortasse [52] sententiæ consularis. illud extremum est, OPE OMNIUM RERUM. id ego suspicari cœpi tum ex tuis litteris, aut hoc ipsum esse, aut non multo secus. nam permagni ejus interest, rem ad interregnum non venire. id assequitur, si per prætorem consules creantur. nos autem in libris habemus, non modo consules a prætore, sed ne prætores quidem creari jus esse, idque factum esse numquam: consules, eo non esse jus, quod majus imperium a minore rogari non sit jus; prætores autem, cum ita rogentur, ut collegæ consulum sint, quorum est majus imperium. aberit non longe, quin hoc a me decerni velit, neque sit contentus Galba, Scævola, Cassio, Antonio.

Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών.

sed quanta tempestas impendeat, vides. Qui transierint senatores, scribam ad te, cum certum habebo. De re frumentaria recte intelligis; quæ nullo modo administrari sine vectigalibus potest: nec sine causa et eos, [53] qui circum illum sunt, omnia postulantes, et bellum nefarium times. p. 144. a.
Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim: quem fac horteris, ut properet. opportune enim ad me ante adventum Cæsaris venerit. De Lanuino, statim, ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura respublica, ut id aliquis emeret meorum: neque tamem de te, qui maxime meus, cogitavi. sciebam enim te [54] quoto anno, et quantum in solo, solere quærere: neque

50 *Iste omnium turpissimus.*] Putant esse Lepidum, post triumvirum, qui tum prætor fuerit, et voluerit consules creare.

51 *Cujus exemplum.*] Quod est supra, scriptæ ad Ciceronem, ep. 6.

52 *Sententiæ consularis.*] Sic Bosius edidit, quem secutus est Gruterus. edd. vett. *sententia consularis*, pro quo et conjecit Corradus *sent. consulari*. Bosii lectio melior. intelligitur dignitas et auctoritas sententiæ consularis, qua uti cupiebat pro sua causa Cæsar, sc. ut consules crearentur. v. infra: *aberit non longe*, &c.

53 *Qui c. illum sunt.*] Pompéianos. nam oratio ad Pompeii partes transiit, inde a verbis: *qui transierint*, sc. ad Pompeium in Epirum.

54 *Quoto anno*, &c.] Sc. reddant fructibus sortem, in eo positam emendo. *quantum in solo*, v. Clav. in *solum*. dicit, eum non oblectationem in prædiis emendis spectare, sed reditus.

solum Romæ, sed etiam Deli [55]tuum digamma videram. verumtamen ego illud, quamquam est bellum, minoris æstimo, quam æstimabatur Marcellino consule, cum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, jucundiores mihi fore putabam, et minore impensa, quam si Tusculanum refecissem. [56]volui H-S. D. egi per prædem, ille daret, Antii cum haberet venale: noluit. sed nunc omnia ista jacere puto propter numorum caritatem. mihi quidem erit aptissimum, vel nobis potius, si tu emeris. sed ejus dementias cave contemnas. valde est venustum. quamquam mihi ista omnia jam addicta vastitati videntur. Respondi epistolis tribus: sed exspecto alias. nam me adhuc tuæ litteræ sustentarunt. D. Liberalibus.

10 CICERO ATTICO S.

NIHIL habebam, quod scriberem. neque enim novi quidquam audieram, et ad tuas omnes rescripseram pridie.
b. sed, cum me ægritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid, nullo argumento proposito, scribere institui. Amens mihi fuisse videor a principio, et me una hæc res torquet, quod non, omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. vidi hominem XIV Kal. Febr. plenum formidinis. illo ipso die sensi, quid ageret. numquam mihi postea placuit; nec umquam [57]aliud in alio peccare destitit. nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. quid quæris? sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundæ, insulsæ, indecoræ: sic me illius fugæ negligentiæque deformitas avertit ab amore. nihil enim dignum faciebat, quare ejus fugæ comitem me adjungerem. nunc emergit amor; nunc desiderium ferre non possum; nunc mihi nihil libri, nihil litteræ, nihil doctrina prodest: ita dies et noctes, [58]tamquam avis illa, mare prospecto;

55 *Tuum digamma.*] V. Clav. in h. v.

56 *Volui H-S. Q.*] Intelligunt *quingenties*. Sed ita efficitur summa pecuniæ major, quam pro tali prædio. Manutius intelligit quingentis millibus. In ed. Rom. post H-S est lacuna. et sequitur, *et cum Q. egi*. Locus est corruptus: nec eum sanare possum. Ceterum quia numeri ap. Latinos non per primam verbi litteram exprimuntur, sed per signa, scripsi *D.* e quo et *Q.* nasci potuit.

57 *Aliud in alio.*] Sc. genere: i. e. in omni genere rerum susceptarum. Sed tamen suspicatus sum *aliud ex alio*. nam illius formæ exemplum non reperi.

58 *Tamquam avis illa.*] Illa sc. ap. Platonem, ep. 9. ubi se dicit inclusum hortis, velut cavea, prospicere extra et avo-

evolare cupio. Do, do pœnas temeritatis meæ: etsi quæ fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? si enim nihil præter fugam quæreretur, fugissem libentissime: sed genus belli crudelissimi et maximi, quod, nondum vident homines, quale futurum sit, perhorrui. quæ minæ municipiis? quæ nominatim viris bonis? quæ denique omnibus, qui remansissent? quam crebro illud, *Sulla potuit, ego non potero?* Mihi autem hæserunt illa: male Tarquinius, qui Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam; impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis; recte Themistocles, qui mori maluit; nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit, arma contra patriam ferens. at Sulla, at Marius, at Cinna recte, immo jure p. 145. a.
fortasse. sed quid eorum victoria crudelius? quid funestius? hujus belli genus fugi, et eo magis, quod crudeliora etiam cogitari et parari videbam. me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum, et Armeniorum, et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiæ? [59] Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse extingui cogitabam: urbem autem, et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam; et tamen [60] spes quædam me obtentabat, fore, ut aliquid conveniret potius, quam aut [61] hic tantum sceleris, aut ille tantum flagitii admitteret. alia res nunc tota est, [62] alia mens mea. Sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi e mundo videtur. Ut ægroto, dum anima est, spes esse dicitur; sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. hæc, hæc me fefellerunt; et, ut verum loquar, ætas jam a diuturnis laboribus devexa ad otium, domesticarum me rerum delectatione molliit. nunc, si vel periculo experiundum erit, experiar certe, ut hinc avolem. ante oportuit fortasse. sed [63] ea, quæ scripsi, me tardarunt, et auctoritas maxime

lare cupere. nam *illa* cum Bosio intelligere adverbialiter pro *illac*, non patiuntur cetera, *mare*, *evolare cupio*.

59 *Hunc.*] Ad Cæsarem pertinet.

60 *Spes obtentabat.*] Sic consensu libri. esse debet pro *tenebat*, quod in hac sententia dicitur. Ceterum hujus verbi exemplum nullum aliud est.

61 *Hic - - sceleris, ille - - flagitii.*] Cæsar tyrannide invadenda, Pompeius Italiam ad vastitatem vocanda.

62 *Alia mens mea.*] Nempe, quia tota res est commutata, etiam mens mea mutata est. Sic edd. pr. *Meus* primi omisere Victorius et P. Manutius. intelligunt: quia tota res mutata est, etiam mea mutari debuit: male. quid est hic *res mea?* quis sic loquitur? mutatis rebus mutantur consilia: et id factum tum, ut patet e sqq. itaque veterem lectionem revocavi.

63 *Ea, quæ scripsi.*] Sc. paullo ante: sic bene e Mss. suis Grævius. nam de iis,

tua. nam cum ad hunc locum venissem, evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego sub signo habeo, servoque diligentissime. erat igitur in ea, quam x Kalend. Febr. dederas, hoc modo: *sed videamus, et Cnæus quid agat, et illius rationes quorsum fluant. Quodsi iste Italiam relinquet; faciet omnino male, et, ut ego existimo,* ἀλογίστως: *sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.* Hoc scribis post diem quartum, quam ab urbe discessimus. deinde VIII
b. Kalend. Febr. *tantummodo Cnæus noster, ne, ut urbem* ἀλογίστως *reliquit, sic Italiam relinquat.* Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissime respondes. est enim sic *sed venio ad consultationem tuam. si Cnæus Italia cedit, in urbem redeundum puto: quæ enim finis peregrinationis?* Hoc mihi plane hæsit: et nunc ita video, infinitum bellum junctum miserrima fuga; quam tu peregrinationem ὑποκορίζῃ. Sequitur χρησμὸς VI Kalend. Februar. *Ego, si Pompeius manet in Italia, nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore: sin Italiam relinquit,* [64] *ad posterum bellum* ἄσπονδον *strui existimo.* Hujus igitur belli ego particeps et socius et adjutor esse cogor; [65] quod et ἄσπονδον est, et cum civibus. Deinde VII Idus Februar. cum jam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quandam hoc modo: *Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere. summo enim periculo facies, nec reipublicæ proderis; cui quidem posterius poteris prodesse, si manseris.* Quem φιλόπατριν ac πολιτικὸν, hominis prudentis et amici, tali admonitu, non moveret auctoritas? Deinceps III Idus Februar. iterum mihi respondes consulenti sic: *Quod quæris a me, fugamne fidam,* [66] *an moram deserendam utiliorem putem: ego vero in præsentia subitum discessum, et præcipitem profectionem, cum tibi, tum ipsi Cnæo inutilem et periculosam puto: et satius esse existimo, vos dispertitos, et in speculis esse. sed medius fidius turpe nobis puto esse, de fuga cogitare.* Hoc

quæ Atticus scripserat, post dicit, *maxime auctoritas tua.*

64 *Ad posterum bellum - - strui.*] *Ad p.* pro *in p.* Sed quorsum id additur, quod est clare satis in *strui?* et quomodo hæc tota sententia differt a priori, ubi longum bellum putat fore?

65 *Quod et ἄσπ. est, et c. c.*] Addidi *est*, quod edd. pr. habent, sed sine *et*, quod exciderat.

66 *An moram deserendam.*] Sic edd. vett. et plures scr. quod varie mutatum est. *mora deserenda* esset incerta: sed non credo id Atticum sic dixisse. dixisset *infidam.* quid scripserit, nondum reperi. Sed et epitheton *fida* mihi non satis certum videtur. nec tamen id corrigendum est *fœdam*, vel *defœdam*, ut cum Bosio Gruterus dedit. nam ita non Atticus fœditatem ejus demum ostendisset.

turpe Cnæus noster biennio ante cogitavit: ita sullaturit animus ejus, et proscripturit diu. Inde, ut opinor, cum tu p. 146. a.
ad me quædam γενικώτερον scripsisses, et ego mihi a te quædam significari putassem, ut Italia cederem: detestaris hoc diligenter XI Kalend. Mart. *Ego vero nulla epistola significavi, si Cnæus Italia cederet, ut tu una cederes: aut, si significavi, non dico fui inconstans, sed demens.* In eadem epistola alio loco, *Nihil relinquitur, nisi fuga: cui te socium neutiquam puto esse oportere, nec umquam putavi.* Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratius in litteris IIX Kalend. Mart. datis. *Si M. Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut,* [67] *si salvus sit Pompeius, et constiterit alicubi, hanc νεκυίαν relinquas, et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris, quam cum hoc in ea, quæ perspicitur futura, colluvie regnare.* Multa disputas huic sententiæ convenientia. inde ad extremum. *Quid si,* inquis, *Lepidus et Volcatius discedunt? plane ἀπορῶ. Quod evenerit igitur, et quod egeris, id στερκτέον putabo.* [68] Si tum dubitaras, nunc certe non dubitas, istis manentibus. Deinde in ipsa fuga v Kal. Mart. *Interea non dubito, quin in Formiano mansurus sis. commodissime enim τὸ μέλλον ibi καραδοκήσεις.* Ad Kal. Mart. cum ille quintum jam diem Brundisii esset: *Tum poterimus deliberare, non scilicet integra re, sed certe minus infracta, quam si una projeceris te.* Deinde IV Nonas Mart. ὑπὸ τὴν λῆψιν cum breviter scriberes, tamen ponis hoc: *Cras scribam plura, et ad omnia: hoc tamen dicam, non pœnitere me consilii de tua mansione: et, quamquam magna sollicitudine, tamen, quia minus mali puto esse, quam in illa profectione, maneo in sententia, et gaudeo te mansisse.* Cum vero jam angerer, et timerem, ne quid a b.
me dedecoris esset admissum, III Nonas Mart. *Tamen, te non esse una cum Pompeio, non fero moleste. Postea si opus fuerit, non erit difficile; et illi, quoquo tempore fiet, erit ἀσμένιστον. sed hoc ita dico, si hic, qua ratione initium fecit, eadem cetera aget, sincere, temperate, prudenter; valde videro, et consideratius utilitati nostræ consuluero.* VII Idus Mart. scribis Peduceo quoque nostro probari, quod quierim, cujus auctoritas multum apud me valet, His ego tuis

67 *Si salvus sit.*] I. e. evaserit Cæsarem salvus, vel persequentem vel Brundisii obsidentem: *et constiterit alicubi*, ut post factum ad Dyrrhachium in Epiro.

68 *Si tum dubitaras.*] Sic Bosius et secutus Gruterus. Edd. pr. et Mss. *dubitares.* Immo legendum *dubitabas.* melius tamen est *dubitaras* quam *dubitares.*

scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. tu modo auctoritatem tuam defendito; adversus me, nihil opus est: sed consciis egeo aliis. ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor. ad ea tu te hortare, et me omnino tua cogitatione adjuva. Hic nihildum de reditu Cæsaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci; perlegi omnes tuas, et in eo acquievi.

11 CICERO ATTICO S.

[69] LENTULUM nostrum scis Puteolis esse: quod cum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, cum is paullum lecticam aperuisset, cognosse, etsi vix verisimile, misi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, et ad eum litteras. inventus est vix in hortis suis se occultans, litterasque mihi remisit, mirifice gratias agens Cæsari: de suo autem consilio [70] C. Cæcio mandata ad me dedisse. eum ego hodie exspectabam, id est XIII Kal. April. Venit etiam ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus et prudens: existimatus quidem est semper auctor otii. quam ille hæc non probare mihi quidem visus est! quam illam νεκυίαν, ut tu appellas, timere! p. 147. a. huic ego in multo sermone epistolam ad me Cæsaris ostendi, eam, cujus exemplum ad te antea misi; rogavique, ut interpretaretur, quid esset, quod ille scriberet, consilio meo se uti velle, gratia, dignitate, ope rerum omnium. respondit, se non dubitare, quin et opem et gratiam meam ille ad pacificationem quæreret. utinam aliquod in hac miseria reipublicæ πολιτικὸν opus efficere et navare mihi liceat! Matius quidem et illum in ea sententia esse confidebat, et se auctorem fore pollicebatur. Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Nonas Mart. Brundisio profectum, atque ibi Pompeium reliquisse dicebat: quod etiam, qui IIX Idus illinc profecti erant, nuntiabant: [71] illa vero omnes, in quibus etiam Crassipes, ([72] qui prudentia potis attendere,) sermones minaces, inimicos optimatium, municipiorum hostis, meras proscriptiones, meros Sullas: quæ

69 *Lentulum n.*] In edd. pr. hæc ep. cohæret præcedenti. male.

70 *C. Cæcio.*] Qui sit hic *Cæcius*, nescio. Ed. Jens. tamen habet C. *Cælius*.

71 *Illa vero omnes.*] Nempe, quæ post memorantur, *sermones minaces*, &c. int. nuntiabant? ex antecced. Sic et infra de his: *et illa non salutaria*. Sed suspicatus sæpe sum, legendum esse *illi v. omnes*.

72 *Qui prudentia*, &c.] Hæc sunt vitiosa, nec intelligo. nec aliæ lectiones, ut edd. pr. *qui pr. potius a.*, placent: nec emendatio Grævii satisfacit, *qua pr. potes attendere*.

Lucceium loqui? quæ totam Græciam? [73] quæ vero Theophanem? et tamen omnis spes salutis in illis est: et ego excubo animo, nec partem ullam capio quietis; et, ut has pestes effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio. Quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem prætermissurum sceleris putas? quorum creditores convenire dicuntur. quid eos autem, cum vicerint, [74] in cives effecturos? quam vero [75] *μακροψυχίαν* Cnæi nostri esse? nuntiant Ægyptum, et Arabiam *εὐδαίμονα*, et *Μεσοποταμίαν* cogitare, Hispaniam abjecisse. monstra narrant; quæ falsa esse possunt. sed certe et hæc perdita sunt, et illa non salutaria. Tuas litteras jam desidero. post fugam nostram [76] numquam jam nostrum earum intervallum fuit. Misi ad te exemplum b. litterarum mearum ad Cæsarem; quibus me aliquid profecturum puto.

CICERO, IMP. S. D. CÆSARI, IMP.

UT legi tuas litteras, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem; te velle uti consilio et dignitate mea, minus sum admiratus: de gratia et de ope quid significares, mecum ipse quærebam: spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer: et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et personam meam. Quod si ita est; et si qua de Pompeio nostro tuendo, et tibi ac reipublicæ reconciliando cura te attingit; magis idoneum, quam ego sum, ad eam causam profecto reperies neminem: qui et illi semper, et senatui, cum primum potui, pacis auctor fui; nec, sumtis armis, belli ullam partem attigi; judicavique, eo bello te violari, contra cujus honorem, populi Romani beneficio concessum, inimici atque invidi niterentur. sed ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuæ fui, verum etiam ceteris auctor ad te adjuvandum; sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet. aliquot enim

73 *Quæ vero Theophanem.*] *Vero* hic angel. quæ adeo Theophanem loqui, qui sit homo nullius in rep. honoris aut dignitatis, qui de talibus loqui non debeat.

74 *In cives effecturos.*] Prima in *effecturos* ex ultima in *cives* potuit oriri. nam e sua consuetudine Cicero videtur dixisse *in cives facturos*. sic in tali re semper.

75 *Μακροψυχίαν.*] Rectissime probat Grævius correctionem viri docti ap. Manutium *μικροψυχίαν*. nam ironia hic locum non habet, ut opinor.

76 *Numquam jam nostrum earum intervallum fuit.*] Hoc certe vitiosum est. Correctio varia est. Levissima est delendo *nostrum*.

sunt anni, cum vos duo delegi, quos præcipue colerem, et quibus essem, sicut sum, amicissimus. Quamobrem a te peto, vel potius omnibus precibus oro et obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique
p. 148. a. esse, in maximi beneficii memoria, possim. quæ si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum: sed, ut arbitror, et ad tuam fidem, et ad rempublicam pertinet, me e paucis, et ad utriusque vestrûm, et ad civium concordiam, per te, quam accommodatissimum, conservari. Ego, cum antea tibi de Lentulo gratias egissem, [77] cum ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses: tamen, lectis ejus litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eandem me salutem a te accepisse putavi, quam ille: in quem si me intelligis esse gratum; cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

12

CICERO ATTICO S.

LEGEBAM tuas litteras XIII Kalend. cum mihi epistola affertur a Lepta, circumvallatum esse Pompeium, [78] ratibus etiam exitus portus teneri. non medius fidius præ lacrymis possum reliqua nec cogitare, nec scribere. misi ad te exemplum. miseros nos, cur non omnes fatum illius una executi sumus? ecce autem a Matio et Trebatio eadem: quibus Minturnis obvii Cæsaris tabellarii. torqueor infelix, ut jam illum Mucianum exitum exoptem. at quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus, [79] quam itineris, quam navigationis, quam congressus, sermonisque cum Cæsare! omnia tum honesta, tum cauta. in Epirum vero invitatio quam suavis, quam liberalis, quam fraterna? De Dionysio, sum admiratus: qui apud me honoratior fuit, quam apud Scipionem Panætius: a quo impurissime hæc nostra fortuna despecta est. odi hominem, et odero: utinam ulcisci possem! sed illum
b. ulciscentur mores sui. Tu, quæso, nunc vel maxime, quid agendum nobis sit, cogita. Populi Romani exercitus Cn.

77 *Cum ei saluti - - fuisses.*] Dimisso incolumi, cum in potestate haberet, atque interficere posset. v. VIII, 9. et Cæs. B. Civ. I, 23.

78 *Ratibus etiam exitus portus teneri.*] Hoc qui planius cognoscere velit, adeat Cæs. B. C. I, 25. s.

79 *Quam - - quam, &c.*] Sic habet ed. Rom. recte. Vulgatum *qua - - qua* est ex ed. Jens. quam omnes secuti sunt: quo pertineat *qua*, nemo dixit.

Pompeium circumsidet; fossa et vallo septum tenet; fuga prohibet; nos vivimus, et stat urbs ista? Prætores jus dicunt? Ædiles ludos parant? [80] viri boni usuras perscribunt? ego ipse sedeo? Coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? boni non sequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores præsertim et armati, vim et manus afferent. Quid censes igitur? ecquidnam est tui consilii [81] ad finem hujus miserrimæ vitæ? nunc doleo, nunc torqueor, cum quibusdam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse. mihi contra. numquam enim illius victoriæ socius esse volui; calamitatis mallem fuisse. quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam aut benivolentiam implorem? actum est. nulla re jam possum juvari, qui, [82] ne quod optem quidem, jam habeo, nisi ut aliqua inimici misericordia [83] liberemur. οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος, ut opinor, ille de ratibus. quid enim est, quod Dolabella his litteris, quas III Idus Mart. a Brundisio dedit, hanc εὐημερίαν quasi Cæsaris scriberet, Pompeium in fuga esse? eumque primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. hic quidem mera scelera loquuntur. sed non erat nec recentior auctor, nec hujus rei quidem melior Dolabella.

CICERO ATTICO S. 13

TUAS XI Kalend. accepi litteras, quibus omnia consilia differs in id tempus, cum scierimus, quid actum sit. et certe ita est: nec interim potest [84] quidquam non modo statui, sed ne cogitari quidem. [85] quamquam hæ mihi litteræ Do- p. 149. a.

80 *Viri boni u. p.*] Res fœnebris ab locupletibus (nam hi sunt h. l. *viri boni*,) exerceretur, ut in pace.

81 *Ad finem hujus m. vitæ.*] Sic dedi ex edd. Jens. Asc. Ald. Crat. Vict. Ed. Rom. autem habet *ad finis*, quod secuti sunt post alii, primus P. Manutius, qui etiam *adfinis*, ut quidam alii. illud *ad finis* ita interpretantur, ut *ad finem*: i. e. qui sit finis faciendus hujus miserrimæ vitæ.

82 *Ne quod optem quidem, jam habeo.*] Vulgo *quid*.

83 *Liberemur.*] Edd. vett. omnes *liberetur*, quod esset intelligendum de Pompeio. sed de hoc non est sermo, ut contextus docet facile. recte igitur correxit Bosius *liberemur*, quod et Gruterus secutus est.

84 *Quicquam non modo statui, sed*, &c.] Addidi *non modo* ex edd. primis, Rom. Jens. Asc. Ald. Primus id delevit Victorius, et contra addidit *quicquam*: quem Manutius et alii secuti sunt. *non modo* abesse non potest, quia sequitur *sed*. id si abesset, et illud abesse posset. atque etiam in libris scr. repertum est. sed *quicquam* posset abesse: quia tamen et ipsum in libris scr. repertum est, servavi.

85 *Quamquam hæ mihi litteræ.*] Primum *hæ* mihi suspectum est, et natum videtur ex eo, quod hæc epistola in libris quibusdam, ut et in ed. Rom. cum priori conjuncta est, in qua est *Dolabella his litteris. mihi* porro non ad *jubent* referendum, sed enclitice accipiendum. quamquam suspicio est, id a germanizante librario additum esse.

labellæ jubent ad pristinas cogitationes reverti. fuit enim pridie Quinquatrus egregia tempestas, qua ego illum usum puto. [86] Συναγωγὴ consiliorum tuorum non est a me collecta ad querelam, sed magis ad consolationem meam. nec enim me tam hæc mala angebant, quam suspicio culpæ ac temeritatis meæ: eam nullam puto esse, quoniam cum consiliis tuis mea facta et consilia consentiunt. Quod mea prædicatione factum esse scribis magis, quam [87] illius merito, ut tantum ei debere viderer; est ita. ego illa extuli semper, et eo quidem magis, ne quid ille [88] superiorum meminisse me putaret: quæ si maxime meminissem; tamen [89] illius temporis similitudinem jam sequi deberem. nihil me adjuvit, cum posset: et postea fuit amicus, etiam valde: ecquam ob causam, plane nescio. ergo ego quoque illi. quin etiam illud par in utroque nostrûm, quod ab eisdem illecti sumus. sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! mihi tamen, quod fecit, gratissimum: nec ego nunc, eum juvare qua re possim, scio: nec, si possem, cum tam pestiferum bellum pararet, adjuvandum putarem. tantum offendere animum ejus hic manens nolo. nec mehercule ista videre, quæ tu potes jam animo providere, nec interesse istis malis possem. sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu voluntario, sine ulla spe reditus, cogitare. nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius ἐλάπιζεν, ut puto; sed certe dicebat, peditum CCIϽϽ, equitum sex
b. [90] polliceri sumtu suo annos decem. sed sit hoc λάπισμα. magnas habet certe copias: et habebit [91] non, ut ille, vectigal, sed civium bona. adde confidentiam hominis; adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, [92] oderunt, ut tu scribis, ludum. [93] ac vellem, scribis, quisnam hic significasset. sed et iste,

86 *Συναγωγὴ cons. tuorum.*] Quæ sc. ab Cicerone ex epistolis Attici facta erat ep. 10.

87 *Illius merito.*] Ad Pompeium pertinet, secundum eandem epistolam.

88 *Superiorum temporum.*] Quibus mihi invidit, me deseruit, &c.

89 *Illius temporis similitudinem.*] Cum me, ante desertum, adjuvit in reditu in patriam conficiendo.

90 *Polliceri sumtu suo.*] In edd. pr. male additur *se*; quasi de Matio sit. Gallos dicebat Matius polliceri.

91 *Non, ut ille, vectigal.*] De Pompeio est, ut semper *ille* in his epp. *vectigal* (melius *vectigalia*) e provinciis Orientis.

92 *Oderunt, ut tu scribis, ludum.*] Nempe, si vera est lectio, hunc ludum belli, cujus incertus est exitus, quia timent Pompeium sibi iratum, quod eum non secuti erant.

93 *Ac vellem, scribis, - - significasset.*] Hoc non intelligo, nec conjecturæ virorum doctorum satisfaciunt. Grævius: *ac vel-*

quia plus ostenderat, quam fecit, [amatur,] et vulgo illum qui amarunt, non amant. municipia vero, et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. quare ita paratus est, ut, etiamsi vincere non possit, quo modo tamen vinci ipse possit, non videam. ego autem non tam γοητείαν hujus timeo, quam πειθανάγκην. αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις, inquit Πλάτων, οἶσθ᾽ ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις. [94] Illa ἀλίμενα video tibi non probari: quæ ne mihi quidem placebant: sed habebam in illis et occultationem, et ὑπηρεσίαν fidelem: quæ [95] si mihi Brundisii suppeterent, mallem. sed ibi occultatio nulla est. verum, ut scribis, cum scierimus. [96] Viris bonis me non nimis excuso. quas enim eos cenas et facere et obire scripsit ad me Sextus? quam lautas? quam tempestivas? sed sint quamvis boni, non sunt meliores, quam nos: moverent me, si essent fortiores. De Lanuino Phameæ, erravi: [97] Trojanum somniabam. id ego [98] volui D. sed pluris est. [99] istud tamen cuperem emere, si ullam spem fruendi viderem. Nos [100] quæ monstra quotidie intelligamus, ex illo libello, qui in epistolam conjectus est. Lentulus noster Puteolis est ἀδημονῶν, ut Cæcius narrat, [1] quid agat: διατροπὴν Corfiniensem reformidat: Pompeio nunc putat satisfactum: beneficio Cæsaris movetur; sed [2] tamen movetur magis perspecta re. Tene hæc posse ferre? Omnia misera: sed hoc nihil miserius; [3] Pompeius N. Magium de pace misit; et tamen oppugnatur; quod ego non credebam: sed habeo a Balbo p. 150. a.
litteras, quarum ad te exemplum misi: lege quæso, et illud

lem, quinam hi, significasses. mox pro vulgato hodie *sedet*, reddidi ex edd. pr. *sed et*, ut et Grævius vult, nec displicet ejus conjectura, excidisse *amatur* post *fecit*: idque adeo addidi, sed cum nota, ut intelligi locus posset. Sensus est: *iste*, Cæsar, amatur, qui quæ minatus erat, non fecit, sed mitem se præbuit: *illum*, Pompeium non amant, nempe quia omnibus minatur, qui eum non sunt secuti.

94 *Illa ἀλίμενα.*] V. Græca in Clave.

95 *Si mihi Br. suppetunt.*] Male vulgg. *suppetunt*: edd. pr. *suppetant*, paullo melius: sed necessario corrigendum est *suppeterent*, aut post *suppetant* scr. *malim*. Illud secutus sum.

96 *Viris bonis*, &c.] Locus pertinet ad malignos lautiorum sermones de se in conviviis, de quibus jam supra scripsit, ep. 1.

97 *Trojanum.*] V. Clav. Geogr.

98 *Volui D.*] V. supra ad ep. 9.

99 *Istuc t. cuperem emeres.*] In edd. pr. et scr. mire vitiatus est hic locus. *istuc* est pro *istud*, ut et aliis locis. qui *emeres* dedere, spectavere id, quod supra Cicero Attico commendaverat id prædium. Sed verba *cuperem* et *viderem* clare indicant, Ciceronem cupiisse emere: itaque *emere* edidi, eo jure, quo alii *emeres*.

100 *Q. m. q. intelligamus, ex illo libello.*] So. intelliges et tu: si tamen lectio recta est, quod mihi non videtur.

1 *Quid agat.*] Grævius sejungit a superioribus: *Quid agat?* mihi glossema videtur, pertinens ad ἀδημονῶν. Si a Cicerone est, conjungendum est cum ἀδημ. sic: ita sollicitus est animo, ut nesciat quid agat.

2 *Tamen movetur magis p. r.*] Puto scribendum *movebitur*: nam pertinet ad futurum tempus.

3 *Pompeius N. Magium.*] Legatum suum. de prænomine v. Clav.

infimum caput ipsius Balbi optimi, cui Cnæus noster locum, ubi hortos ædificaret, dedit. quem cui nostrûm non sæpe prætulit? Itaque miser torquetur. sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam rejicio. spem autem pacis habeo nullam. Dolabella suis litteris, Idibus Mart. datis, merum bellum loquitur. maneamus ergo in illa eadem sententia misera et desperata: quando hoc miserius esse nihil potest.

BALBUS CICERONI, IMP. S.

CÆSAR nobis litteras perbreves misit, quarum exemplum subscripsi. brevitate epistolæ scire poteris, eum valde esse distentum, qui tanta de re tam breviter scripserit. si quid præterea novi fuerit, statim tibi scribam.

CÆSAR OPPIO CORNELIO S.

A. D. VII Id. Mart. Brundisium veni: ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii. misit ad me N. Magium de pace. quæ visa sunt, respondi. hoc vos statim scire volui. cum in spem venero, de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam.

Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? namque, quod absens facere possum, opto. quod si una essem, aliquid fortasse proficere possem videri. nunc exspectatione crucior.

14 CICERO ATTICO S.

b. MISERAM ad te VIIII Kal. exemplum epistolæ Balbi ad me, et Cæsaris ad eum;[4] ecce tibi eodem die Capua litteras [accepi] ab Q. Pedio: Cæsarem ad se pridie Id. Mart. misisse hoc exemplo: *Pompeius se oppido tenet. nos ad portas castra habemus. conamur opus magnum, et multorum dierum, propter altitudinem maris. sed tamen nihil est, quod potius faciamus. ab utroque portus cornu moles jacimus, ut aut illum quamprimum trajicere, quod habet Brundisii copiarum, cogamus, aut exitu prohibeamus.* Ubi est illa pax,

4 *Ecce tibi, eodem die Capua litteras accepi.*] *Ecce tibi* non patitur verbum *accepi.* nam hæc formula semper sine verbo est. sine dubio est glossa. Itaque uncis inclusi. Contra in seqq. *litteras* additur post *misisse* in edd. Jens. Ald. &c. omisit Vict. et abest ab ed. Rom. potestque intelligi.

de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? atque eum loqui [5] quidam αὐθεντικῶς narrabat; Cn. Carbonis, M. Bruti se pœnas persequi, omniumque eorum, in quos Sulla crudelis [6] hoc socio fuisset: nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset [7] ad ambitionem: (a se,) quibus exsilii pœna superioribus legibus non fuisset; ab illo patriæ proditores de exsilio reductos esse: queri [8] de Milone per vim expulso: neminem tamen se violaturum, [9] nisi qui arma. Hæc contra Bæbius quidam, a Curione III Id. profectus, homo non infans, [10] sed quis, ulli non dicat. plane nescio, quid agam. Illinc equidem Cnæum profectum puto. Quidquid est, biduo sciemus. [11] A te nihil: ne Anteros quidem quid litterarum. nec mirum. quid enim est, quod scribamus? ego tamen nullum diem prætermitto. Scripta epistola, litteræ mihi ante lucem a Lepta Capua redditæ sunt Idib. Mart. Pompeium a Brundisio conscendisse, at Cæsarem a. d. VII Kal. April. Capuæ fore. p. 151. a.

CICERO ATTICO S. 15

CUM dedissem ad te litteras, ut scires Cæsarem Capuæ VII Kalend. fore, allatæ mihi sunt litteræ, eum in Albano apud Curionem V Kalend. fore. eum cum videro, Arpinum pergam. si mihi [12] veniam, quam peto, dederit, [13] utar con-

5 *Quidam αὐθ. narrabat.*] Grævius correxit *narrabant*, sed sine libris, et præter necessitatem. in sequentibus etiam unus est Bæbius, qui aliquid attulerit.

6 *Hoc socio.*] Pompeio: et hic Cn. Carbonem et M. Brutum interfecerat.

7 *Ad ambitionem.*] Si est a Cicerone, pertinet ad antecedentia, quibuscum conjungitur in edd. pr. Ita Pompeius intelligetur sub Sullæ dominatione multa ambitiose fecisse, præsertim in reducendis exsulibus. atque ita et ipse edidi: initio sequentium jam aliquid deest. Grævius explebat conjectura *a se damnatos*: sed id est nimium, nec *damnatos* satis convenit sequentibus. ego nihil addo, nisi *a se*, quod opponitur τῷ *ab illo*: sic: *a se* indemnatos de exsilio reductos, *ab illo* proditores patriæ. non dubitavi sic edere, sed ut uncis notarem.

8 *De Mil. per vim expulso.*] Hoc quoque ad Pompeium pertinet, qui judicium ejus terrore suo atque militari ita perculerat, ut eum condemnarent.

9 *Nisi qui arma. H.*] In edd. ante Vict. vulgo erat *n. q. a. hæc contra se moverant*. Victorius ultima delevit, ut non necessaria. bene. sed sine auctore. Aberant autem ab ed. Rom. Fluxere ex ed. Jensoni. In Rom. etiam sequentia sic sunt: *Hæc contra B. q.*

10 *Sed quis, ulli non dicat.*] Sic edd. vett. omnes. Si vera lectio est, est periphrasis hominis obscuri, similis illi Octavio in epp. ad Div. VII, 16. Si quid mutandum, scribam, *sed qui sit*, ut *sit* per siglam scriptum adhæserit pronomini.

11 *A te nihil, ne Anteros quidem, qui a te, litterarum.*] Sic locum constituit e vestigiis librorum Bosius. Sed *qui a te* durius est. Ed. Jens. habet *quid litterarum*, et inde aliæ. hoc restitui: int. attulit.

12 *Veniam, quam peto.*] Sc. ut mihi liceat abesse urbe: sc. necesse sit in senatum venire, sententiam dicere, &c. v. supra, ep. 4. et 6. sic et infra in hac ep. *venia* intelligenda.—post *impetrabo aliquid a me ipso*, venuste, pro abibo ad Pompeium et ejus exercitum, quod adhuc non sustinui facere.

13 *Utar conditione.*] Delevi *illius*, quod ab edd. pr. abest. et plerumque ge-

ditione: sin minus, impetrabo aliquid a me ipso. Ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti. claudere mihi videtur maritimos exitus: et tamen ipse Græciam spectare potius, quam Hispanias. sed hæc longius absunt. Me nunc et congressus hujus [14] stimulat: is vero adest: et primas ejus actiones horreo. volet enim, credo, S. C. facere: volet [15] augurum decretum: [16] rapiemur, aut absentes vexabimur: vel ut consules roget prætor, vel dictatorem dicat: quorum neutrum jus est. sed si Sulla potuit efficere, ab interrege ut dictator diceretur, cur hic non possit? nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tamquam Q. Mucius, aut ab illo, tamquam L. Scipio. Cum tu hæc leges, ego illum fortasse convenero. Τέτλα, κύντερον. [17] ne illud quidem nostrum proprium. erat enim spes propinqui reditus; erat hominum querela. nunc exire cupimus; qua spe reditus, mihi quidem numquam in mentem venit. non modo autem nulla querela est municipalium hominum, ac rusticorum, sed contra metuunt, ut crudelem, iratum. nec tamen
b. mihi quidquam est miserius, quam remansisse; nec optatius, quam evolare, non tam ad belli, quam ad fugæ societatem. sed tu omnia consilia differebas in id tempus, cum sciremus, quæ Brundisii acta essent. scimus nempe: hæremus nihilo minus. vix enim spero mihi hunc veniam daturum: etsi multa affero justa ad impetrandum. sed tibi omnem illius, meumque sermonem, omnibus verbis expressum, statim mittam. Tu nunc omni amore enitere, ut nos cura tua et prudentia juves. ita subito accurrit, ut ne T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre. omnia nobis imparatis agenda. sed tamen

- - - - ἄλλα μὲν αὐτὸς, ut ait ille,
ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται.

Quidquid egero, continuo scies. Mandata Cæsaris ad con-

nitivus non additur: itaque nec addendus est, ubi libri non habent. Primum est in margine Crat.

14 *Stimulat.*] V. Clav. Mox *primas actiones* edd. vett. inepte Victorius e libris quibusdam *prima actionis* dedit.

15 *Augurum decretum.*] Nempe, prætorem consularia auspicia facere posse, ut comitia consularia habere possit.

16 *Rapiemur.*] Cogar Romam venire, quia augur sum et senator consularis.

17 *Ne illud quidem n. p.* &c.] Locus est subobscurus. Sensus est: exsilium (meum) nostrum superius minus grave hoc communi fuit. nam in illo spes reditus propinqui erat, homines dolebant vices meas: in hoc ipsi cupimus exire, nulla est spes reditus, nemo queritur eo nomine. immo nolunt redire Pompeium; nam eum metuunt.

sules et ad Pompeium, quæ rogas, nulla habeo: [18]neque descripta attulit illa Lucius. E via misi ad te ante, e quibus mandata puto intelligi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. De Domitio, ut facis, sciscitare, ubi sit, quid cogitet. Quod scribis, asperius me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse: vide, quam sim antiquorum hominum. te medius fidius hanc rem gravius putavi laturum esse, quam me. nam præterquam quod te moveri arbitror oportere injuria, quæ mihi a quoquam facta sit; præterea te ipsum quodam modo hic violavit, cum in me tam improbus fuit? sed tu id quanti æstimes, tuum judicium est. nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono. ego autem illum male sanum semper putavi, nunc etiam impurum et sceleratum puto: nec tamen mihi inimiciorem, quam sibi. [19] De Philargyro bene: causam certe habuisti et veram et bonam; relictum esse me potius, quam reliquisse. Cum dedissem jam litteras a. d. VIII Kal. [20]quos cum Matio et Trebatio miseram, pueri, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo:

MATIUS ET TREBATIUS CICERONI, IMP. S.

CUM Capua exissemus, in itinere audiimus Pompeium p. 152. a.
Brundisio a. d. XVI Kalend. April. cum omnibus copiis, quas habuit, profectum esse: Cæsarem postero die in oppidum introisse; concionatum esse; inde Romam contendisse; velle ante Kalend. esse ad urbem, et paucos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Cæsaris pro certo habebamus, pueros ad te remittere, ut id tu quamprimum scires. Mandata tua nobis curæ sunt, eaque, ut tempus

18 *Quæ Ægypta attulit, illa e via misi ad te ante.*] *Ægypta* est e conjectura Turnebi, Adv. I, 21. vetus lectio est *descripta*. Sed ita nomen deest adferentis. Tunstallus, p. 150. acute locum constituit sic: *neque descripta attulit illa L. E via misi ad te ante*. Intell. *Lucius*, sc. Cæsar, qui venerat cum mandatis et visus erat a Cicerone Minturnis, unde Cicero cognoverat. Nomen servi aut ministerium in talibus mandatis locum non habet. Quo jure Turnebi conjectura recipi potuit, eodem et hæc minus violenta recipi a nobis potuit, dum melius quid reperiatur.

19 *Philargyro bene curasti.*] Sic Victorius et Bosius. Quæ lectio si est vera, de pecunia sermo est. Sed ei non apta sunt sequentia, causam habuisti veram et bonam, &c. Igitur prætuli lectionem ed. Rom. *De Philargyro bene*. Sic alibi etiam Cicero in tali re. Etiam in ed. Jens. *de* excidit. Sensus est: quod apud Philargyrum me defendisti, de Dionysio. nam ad eum pertinent illa: *relictum esse me potius, quam reliquisse*.

20 *Quos cum M.* &c.] In his nihil nisi *pueri* locum mutaverunt, quem ante inter Matium et Trebatium habebant: Malaspina et Grævius ab initio ponebant.

postularit, agemus. Trebatius Scævola facit, ut antecedat. Epistola conscripta, nuntiatum est nobis, Cæsarem a. d. VIII Kal. April. Beneventi mansurum, a. d. VII Capuæ, a. d. VI Sinuessæ. hoc pro certo putamus.

16 CICERO ATTICO S.

CUM, quod scriberem ad te, nihil haberem: tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi litteras. A. d. VI Kal. Cæsarem Sinuessæ mansurum nuntiabant. ab eo mihi litteræ redditæ a. d. VII Kalend. quibus jam opes meas, [21] non, ut superioribus, opem, exspectat. cum ejus clementiam Corfiniensem illam per litteras collaudavissem, rescripsit hoc exemplo:

CÆSAR, IMP. CICERONI, IMP. S. D.

RECTE auguraris de me, (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me abesse longius crudelitate. atque ego cum ex ipsa re magnam capio voluptatem: tum, meum factum probari ab te, triumpho, gaudeo. neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur; ut mihi rursus bellum inferrent: nihil enim malo, quam et me mei
b. similem esse, et illos sui. Tu velim mihi ad urbem præsto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse jucundius. hanc adeo habebo gratiam illi: neque enim aliter facere poterit: tanta ejus humanitas, is sensus, ea in me est benivolentia.

17 CICERO ATTICO S.

TREBATIUM VI Kalend. quo die has litteras dedi, exspectabam. ex ejus nuntio Matiique litteris meditabor, quo modo cum illo loquar. O tempus miserum! nec dubito, quin a me contendat, ad urbem veniam. Senatum enim Kal. velle se frequentem adesse, etiam Formiis proscribi jussit. ergo ei negandum est? [22] sed quid præcipio? statim

21 *Non, ut superioribus litteris.*] *Litteris* non bene repetitur; quia Malaspina in libris scr. non reperit, delevi. Ceterum non credo, mentem Ciceronis esse, in *opibus* intelligendam esse rem ejus familiarem. Sed in *opibus* potest intelligi potentia major et auctoritas. Sed est lusus Ciceronis.

22 *Sed quid præripis.*] In h. l. se misere torsere viri docti e varietate librorum, varieque edidere. Faernus corrigebat *præcipio*; nam et in libris est *præcipi* et similia. probabat Grævius: recepit Lambinus, quem secutus sum. Sensus est: sed quid ante scribo, quam factum est? cum brevi rem ipsam, ut acta est, possim scribere.

ad te perscribam omnia. ex illius sermone statuam, Arpinumne mihi eundum sit, an quo alio. Volo Ciceroni meo togam puram dare. istic puto. tu, quæso, cogita, quid deinde. nam me hebetem molestiæ reddiderunt. A Curio, velim scire, ecquid ad te scriptum sit de Tirone. ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear, quid agat. qui autem veniunt inde, [23] κινδυνώδη nuntiant. sane in magnis curis etiam hæc me sollicitat. in hac enim fortuna perutilis ejus p. 153.
et opera et fidelitas esset. a.

CICERO ATTICO S. 18

UTRUMQUE ex tuo consilio. nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret, quam gratias ageret: et in eo mansimus, ne ad urbem. illa fefellerunt, facilem quod putaramus. nihil vidi minus. damnari se nostro judicio, tardiores fore reliquos, [24] si nos non venerimus, dicere. ego, dessimilem illorum esse causam. cum multa; veni igitur, et age de pace. meone, inquam, arbitratu? an tibi, inquit, ego præscribam? sic, inquam, agam, senatui non placere in Hispanias iri, nec exercitus in Græciam transportari; multaque, inquam, de Cnæo deplorabo. tum ille, Ego vero ista dici nolo. ita putabam, inquam: sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est, multaque quæ nullo modo possem silere, si adessem; aut non veniendum. summa fuit, ut ille, quasi exitum quærens, ut deliberarem. non fuit negandum. ita discessimus. Credo igitur, hunc me non amare. at ego me amavi; quod mihi jam pridem usu non venit. reliqua, o Dii! qui comitatus! quæ, ut tu soles dicere, νεκυία! in qua erat [25] area scelerum. o rem perditam! o copias desperatas! quid, quod Servii filius? quod Titinii? quot in his castris fuerunt, quibus Pompeius circumsideretur? sex legiones. multum vigilat, audet: nullum video finem mali. nunc certe promenda tibi sunt consilia. hoc fuerat extremum. Illa tamen κατακλεὶς

23 Κινδυνώδη *nuntiant.*] Sic rescripsi ex epp. ad Div. XVI, 1. Vulgatum κινδυνωδῶς est e conjectura Bosii. edd. pr. *id modo*, quod et Grævius retinuit. est sine sensu.

24 *Si nos non venerimus.*] Hic quoque mire vitiosi sunt libri. Vulgatum post Vict. *si in his n. v.* nullum sensum habet. Faernus corrigebat *si nos.* recepit bene Grævius, qui et *nos* in Ms. Helmst. reperit. *venerimus* int. Romam.

25 *Area scelerum.*] Revocavi lectionem edd. pr. quam Victorius mutavit in *Eros Celeri*, alii aliter: sed Gronovius in ἀγχίβατη *leti*. Tunstallus, p. 151. τέρας *sceleris*. omnia dura. illud bene convenit Attici verbo νεκυία.

illius est odiosa, quam pæne præterii: si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum. vidisti igitur virum, ut scripseras? ingemuisti? certe. credo reliqua. quid? continuo ipse in Pedanum, ego Arpinum. inde [26] exspecto quidem λαλαγεῦσαν illam tuam. tu (malum) inquies, actum ne agas. etiam illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. sed ego tuas litteras exspecto. nihil est enim jam, ut antea, *videamus, hoc quorsum evadat*. extremum fuit de congressu nostro: b. quo quidem non dubito, quin istum offenderim. eo maturius agendum est. amabo te, epistolam, et πολιτικήν. valde tuas litteras nunc exspecto.

19

CICERO ATTICO S.

EGO meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum togam puram dedi: idque municipibus nostris fuit gratum. etsi omnes, et illos, et qua iter feci, mœstos afflictosque vidi: tam tristis, et tam atrox est ἀναθεώρησις hujus ingentis mali. delectus habentur: in hiberna deducuntur. Ea, quæ, etiam cum a bonis viris, cum justo in bello, cum modeste fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt; quam censes acerba nunc esse, cum a perditis, in civili nefario bello, petulantissime fiant? cave autem putes, quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit. vidi ipse Formiis universos: neque mehercule umquam homines putavi; et noram omnes; sed numquam uno loco videram. Pergamus igitur, quo placet, et nostra omnia relinquamus. proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quam si una fuissemus. tum enim eramus in maxima spe; nunc, ego quidem, in nulla: nec, præter me, quisquam Italia cessit, nisi qui hunc inimicum sibi putaret. nec mehercule hoc facio reipublicæ causa, quam funditus deletam puto: sed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat: et simul, quod ea, quæ fiunt, aut quæ certe futura sunt, videre non possum. etiam equidem senatus consulta facta quædam jam puto; utinam [27] in Volcatii sententiam! sed quid refert? est enim una sententia omnium. sed erit injustissi-

26 *Exspecto λαλαγεῦσαν illam tuam.*] Hoc est e Bosii et Junii conjectura. Malasp. edidit δᾷδ' αἴθουσαν, quod probabat Grævius, et Lambinus recepit. Tunstallus, p. 21. *μαντεύουσαν*. Edd. pr. ἀλλὰ τελέαν.

27 *In Volcatii sententiam.*] Ut de pace legati mitterentur.

mus Servius, qui filium misit [28]ad effligendum Cn. Pompeium, aut certe capiendum, cum Pontio Titiniano. etsi hic quidem timoris causa; [29]ille vero? sed stomachari desinamus, [30]et aliquando sententiam, [31]ut nihil novi, nisi id, quod minimum vellem spiritum reliquum esse. Nos, quoniam superum mare obsidetur, infero navigabimus; et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus, aut Thurios; et boni cives, amantes patriæ, [32]mare infestum habebimus. aliam rationem hujus belli gerendi nullam video. [33]in Ægyptum nos abdemus. exercitu pares esse non possumus. pacis fides nulla est. sed hæc satis deplorata sunt. Tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum; nisi plane obmutuerunt. Ego tuis consiliis usus sum, maximeque, quod gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui; et, ad urbem ut non accederem, perseveravi. Quod superest, scribe, quæso, quam accuratissime, (jam enim extrema sunt,) quid placeat, quid censeas: etsi jam nulla dubitatio est. tamen, si quid, vel potius quidquid veniet in mentem, scribas velim.

p. 154. a.

28 *Ad effligendum Cn. P.*] Sic in Mss. suis reperere Vict. Malaspina. nempe tum vulgatum erat *affligendum* ex ed. Jensoni ortum. Sed *effligendum* jam erat in ed. Rom. idque adeo et ipse servavi. est autem plus quam *affligendum*: nempe perdendum, interficiendum. Sic *efflictim amare*, pro perdite dicitur: eumque sensum requirit sequens, *aut certe capiendum*.

29 *Ille vero?*] Quam improba et fœda de causa.

30 *Et aliquando sententiam.*] I. e. dicamus, quæ rem decernat. Edd. veteres inde a Jensono addunt *terminemus*: quod abest ab ed. Rom. delevit Victorius. bene.

31 *Ut nihil novi.*] Sc. velimus, optemus, nisi, &c. cetera sunt adhuc vitiosa, ut hodie eduntur, ut et sunt in ed. Rom. Ed. Jensoni habet *nisi id quod vellem, minimum spiritum reliquum esse*. Sed vulgatum hodie eodem modo intelligi potest.

32 *Mare infestum habebimus.*] Non, infestum nobis erit, sed infestum reddemus, (sic et infra dicitur, XVI, 1.) ut commeatus ex Italia intercludatur.

33 *In Ægyptum nos abdimus.*] Faernus corrigebat *abdemus*, recte. Immo sic ed. Rom. unde restituimus.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

ATTICUM

LIBER X.

ARGUMENTUM.

Argumentum idem fere est libri hujus et superioris: Querimonia de perditis Cæsaris et Pompeii consiliis: Curionis congressus, proprætoris in Siciliam proficiscentis, largeque et liberaliter de sua Cæsarisque in Ciceronem voluntate pollicentis: Quinti filii scelus, Romam profecti, Hirtioque, tum patris tum patrui excedendi consilia indicantis: Deliberatio, an, quæ in Hispania gerantur, exspectandum sit, ad quod et sui et multi alii hortabantur: Cæsaris litteræ, ne quo progrediatur, monentis: Cælii, ut aliquod oppidum eligat, vacuum a bello, rogantis: Antonii, id ipsum, et mandatum sibi significantis, ne quem Italia excedere permittat: Congressus cum Servio Sulpicio: Fuga Catonis ex Sicilia in Africam transmittentis: firmum propositum proficiscendi, primum occulte, postea palam. Scriptæ sunt epistolæ ex ante diem III *Non. Aprilis, ad* XIIII *Kalendas Junias, plus minus: iisdem, L. Cornelio Lentulo, C. Claudio Marcello Coss.*

CICERO ATTICO S.

TERTIO Nonas cum in Laterium fratris venissem, accepi litteras, [1] et paullulum respiravi: quod post has ruinas mihi non acciderat. per enim magni æstimo, tibi firmitudinem animi nostri, et factum nostrum probari. Sexto enim nostro quod scribis probari, ita lætor, ut me quasi patris ejus, cui semper uni plurimum tribui, judicio comprobari putem: qui mihi, quod sæpe soleo recordari, dixit olim, [2] Nonis illis Decembribus, cum ego, Sexte, quidnam ergo?

1 *Et paullulum respiravi.*] Sic ed. Rom. *paullum* Jens. et seqq. Bosius ex aliquot Mss. addidit *lectis*: quod a glossatore esse puto. Cicero dixisset: *quibus lectis paull. resp.*

2 *Nonis illis Decembr.*] *Illis* duplicavit sine libris Victorius ed. sec. et voluerat ita fieri ed. 1. sed operæ non paruerant. Cicero in his Nonis commemorandis et similibus semel modo pronomen ponit. Loca a Victorio ad firmandum allata, nihil prosunt.

Μὴ μὰν, inquit ille, ἀσπουδεῖ γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην·
Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Ejus igitur mihi vivit auctoritas; et simillimus ejus filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille: quem salvere velim jubeas plurimum. Tu tuum consilium etsi non in longinquum tempus differs: jam enim [3] illum emtum pacificatorem perorasse puto, jam actum aliquid esse in consessu senatorum; (senatum enim non puto;) [4] tamen suspensum me tenes, sed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. [5] quid enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas, et id jam fieri? quæ tu scelera partim parari, et jam cogitari, partim ex tempore futura censes? ego vero Solonis, popularis tui, ut puto, etiam mei, legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset; nisi tu aliter censes; et hinc abero et filii. sed alterum mihi est certius: [6] nec præripiam tamen; ex- p. 155. a.
spectabo tuum consilium et eas litteras, nisi alias jam dedisti, quas, scripsi, ut Cephalioni dares. Quod scribis, non quo alicunde audieris, sed te ipsum putare, me attractum iri, si de pace agatur: mihi omnino non venit in mentem, quæ possit actio esse de pace, cum illi certissimum sit, si possit, exspoliare exercitu, et provincia Pompeium: nisi forte [7] iste Summanus ei potest persuadere, ut, dum oratores eant, et redeant, quiescat. nihil video, quod sperem, [8] aut quod jam putem fieri posse; sed tamen hominis hoc ipsum probi, [9] et magnum τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona

3 *Illum emtum pacificatorem.*] C. Curionem, e Vell. II, 48. vel Volcatium supra, IX, 22.

4 *Tamen suspensum me tenes.*] Bosius e lectione Mss. *meum detines*, quæ et est in ed. Rom. fecit *me inde tenes:* sed illud *inde* nimis friget, itaque delevi.

5 *Quid enim Flavio - - scribas.*] *Quid scribas?* e libris scr. pro vulgato *quod scribis*, bene dedit Bosius: sed sic ante ed. Rom. alterum est a Jens. quare enim, dicit, tu mihi hoc scripsisses de Flavio, nisi, &c. de Flavio v. Clav. in *L. Flavius.*

6 *Nec præripiam tamen.*] Sic et ed. Rom. et ceteræ vett. nec tamen displicet lectio ed. Jensoni *præcipiam*, de quorum verborum permutatione paullo ante vidimus. miror hic Jensonum ab omnibus proximis desertum esse, quem alias sequuntur.

7 *Iste summarius.*] Sic edd. omnes et libri scr., pro quo P. Manutius malebat *numarius*, nempe ille *emtus pacificator*, de quo ante, ut *numarii judices* pro emtis. Jac. Gronovius de conjectura edidit *Summanus*, qui esset Pluto, ingeniose utique. de Summano v. Clav. Eam retinui, quia antiqua *summarius* sine dubio falsa, altera etiam e conjectura est.

8 *Aut quod jam p. f. p.*] Correxi *quod* pro *quid.* nam et ante est *quod*, et id *nihil* desiderat. si esset *non video*, utroque loco *quid* esse deberet.

9 *Et magnum.*] *Et* habent libri veteres, ut et Grævius dedit, non *sed.* pro *magnum* malit *unum* Muretus. placet. alii addunt *sit.*

deliberaturus sit. quare, si quid ejusmodi evenerit, ut arcessamur: (quod equidem non curo: quid enim essem de pace dicturus, dixi; ipse valde repudiavit:) sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum, utique scribito. nihil enim mihi adhuc accidit, quod majoris consilii esset. Trebatii, boni viri et civis, verbis te gaudeo delectatum: tuaque ista crebra ἐκφώνησις, ὑπέρευ, me sola adhuc delectavit. Litteras tuas vehementer exspecto, quas quidem credo jam datas esse. Tu cum Sexto servasti gravitatem eandem, quam mihi præcipis. [10] Celer tuus disertus magis est, quam sapiens. De juvenibus, quæ ex Tullia audisti, vera sunt. [11] M. Antonii istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste, quam verbo. hæc est ἄλη, in qua nunc sumus, mortis instar. aut enim mihi libere inter malos πολιτευτέον fuit, aut vel periculose cum bonis: aut nos temeritatem bonorum sequamur: aut audaciam improborum in-
b. sectemur. utrumque periculosum est. at hoc, quod agimus, nec turpe, nec tamen tutum. [12] Istum, qui filium Brundisium de pace misit, (de pace idem sentio, quod tu; simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrime;) legatum iri non arbitror; cujus adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit. eo minus habeo necesse scribere, aut etiam cogitare, quid sim facturus, [13] si acciderit, ut legarer.

2 CICERO ATTICO S.

EGO cum accepissem tuas litteras Nonis April. quas Cephalio attulerat, essemque Minturnis postridie mansurus, [14] et inde protinus; sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco essemus, agerenturque nihilo minus, quæ sine nobis agi possunt. [15] λαλαγεῦσα jam adest, et animus ardet; nec est quicquam, quo,

10 *Celer tuus.*] Q. Metellus Celer.

11 *M. Antonii istud.*] Hoc quid sit, nemo dicat. Tunstallus, p. 80, corrigit de conjectura: Ἄκρον *istud:* ultimum istud ep. tuæ.

12 *Istum, qui filium.*] Intelligunt quidam Sulpicium, qui filium miserat Brundisium, ut supra est: sed ille non de pace missus erat, sed ad Pompeium vel capiendum vel occidendum. sed id tamen potuit factum esse sub specie pacis faciendæ. nam statim dicit, simulationem fuisse. Manutius Cornelium Balbum intelligit. mox ad *legatum* addunt *me* vel *et mei*, sed de uno sermonem esse, sequentia ostendunt *cujus adhuc*, &c. quod manifeste tantum: ad *istum* pertinet.

13 *Si acciderit, ut legarer.*] *Legarer* edd. Rom Asc. Aldi, &c. at Jens. *legerer*, quod in Mss. fere repertum est. Malaspina autem corrigebat *leger*, quod et Grævius tacite secutus est. Sed *acciderit* postulat *legarer* secundum ἀκρίβειαν grammaticam.

14 *Et inde protinus.*] Ad mare, ut abirem Italia.

15 Λαλαγεῦσα, &c.] V. supra, IX, 18.

et qua. sed hæc nostra erit cura et peritorum. tu tamen, quod poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis juvabis. res sunt inexplicabiles. fortunæ sunt committenda omnia. sine spe conamur ulla. si melius quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum: de quo ad me Tullia mea scripsit. sed et tempus alienum est; et homini non amico nostra incommoda, tanta præsertim, [16] spectaculo esse nollem: cui te meo nomine inimicum esse nolo.

CICERO ATTICO S. 3

CUM, quod scriberem, plane nihil haberem, hæc autem reliqua essent, quæ scire cuperem; profectusne esset; quo in statu urbem reliquisset; in ipsa Italia quem p. 156.
cuique regioni aut negotio præfecisset; ecqui essent ad a.
Pompeium et ad consules ex senatus consulto de pace legati; cum igitur hæc scire, dedita opera has ad te litteras misi. feceris igitur commode, mihique gratum, si me de his rebus, et si quid erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiorem. ego in Arcano opperior, dum ista cognosco. A. d. VII Id. alteram tibi eodem die hanc epistolam dictavi; et pridie dederam mea manu longiorem. Visum te ajunt [17] in regia; nec reprehendo: quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim. sed exspecto tuas litteras: neque jam sane video, quid exspectem: sed tamen, etiamsi nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. Cæsar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim; seseque in optimam partem id accipere dicit. facile patior, quod scribit, secum [18] Tullum et Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset. homines ridiculos! qui cum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsidendum, ipsi in senatum venire dubitarent. sed tamen exemplum misi ad te Cæsaris litterarum.

CICERO ATTICO S. 4

MULTAS a te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas; eam vero, quæ voluminis instar erat, sæpe legendam, sicuti facio: in qua non frustra laborem

16 *Spectaculo esse nollem.*] Ser. puto *nolim*: nam *nollem* non consentit structuræ. *t. alienum est, et - - nolim.*

17 *In regia.*] Numæ, quæ proprie dicebatur, an Cæsaris per jocum? hoc magis placet propter sequentia. nam reprehensio nulla esse poterat in regia Numæ. Cicero apud Cæsarem fuerat.

18 *Tullum.*] Volcatium.

suscepisti; mihi quidem pergratum fecisti. quare, ut id, quoad licebit, id est, quoad scies ubi simus, quam sæpissime facias, te vehementer rogo. [19] Ac deplorandi quidem,
b. quod quotidie facimus, sit jam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quædam, quod profecto potest. non enim jam, quam dignitatem, quos honores, quem vitæ statum amiserim, cogito, sed quid consecutus sim, quid præstiterim, qua in laude vixerim: his denique in malis, quid intersit [20] inter me et istos, quos propter omnia amisimus. hi sunt, qui, nisi me civitate expulissent, obtinere se non posse putaverunt licentiam cupiditatum suarum: quorum societatis et sceleratæ consensionis fides quo eruperit, vides. alter ardet furore et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit: modo Italia expulit: nunc alia ex parte persequi, [21] et alia provincia exspoliare conatur: nec jam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quemadmodum est, sic etiam appelletur, tyrannus. alter, is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui se nihil contra hujus voluntatem ajebat facere posse, elapsus e soceri manibus ac ferro, bellum terra ac mari comparat, non injustum ille quidem, sed cum pium, tum etiam necessarium, suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit; calamitosum, etiamsi vicerit. horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, [22] qua illi florentissima, nos duriore conflictati videmur. Quis enim potest, aut deserta per se patria, aut oppressa, beatus esse? et si, ut nos a te admonemur, recte in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum; nihil malum, nisi quod turpe sit: certe uterque istorum est miserrimus; quorum utrique semper patriæ salus et dignitas posterior sua dominatione, et domesticis commodis fuit. Præclara igitur conscientia sustentor, cum cogito me de republica aut meruisse optime, cum potuerim: aut certe [23] numquam, nisi divine, cogitasse: eaque
p. 157. a.

19 *At deplorandi quidem.*] *At* est ab initio hoc alienum: et sine dubio legendum *ac.*

20 *Inter -- istos.*] Cæsarem et Pompeium.

21 *Et alia provincia exspoliare.*] Sic edit. Rom. ex quo in ed. Jens. factum temere *ex alia p. s.* quod tamen constanter servatum est.

22 *Qua illi florentissima.*] Videtur hic aliquid deesse, ut *usi*; sed id intelligi potest e *conflictati*: et forte consulto uno hoc verbo usus est, ut eo ipso illud *florentissima* debilitaretur.

23 *Numquam, nisi divine, cogitasse.*] *Divine* verum esse nullo modo potest. nam sensum commodum non habere potest. Nam de præscientia cum Grævio intelligi,

ipsa tempestate eversam esse rempublicam, quam ego XIV
annis ante prospexerim. hac igitur conscientia comite pro-
ficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter
me, aut propter fratrem meum, [24]quorum jam acta ætas;
quam propter pueros, quibus interdum videmur præstare
etiam rempublicam debuisse: quorum quidem alter, non
tam, quia majore pietate est, me mirabiliter excruciat; al-
ter, (o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita
acerbius,) indulgentia videlicet nostra depravatus, eo pro-
gressus est, quo non audeo dicere; et exspecto tuas litte-
ras. scripsisti enim, te scripturum esse plurima, cum ipsum
vidisses. omne meum obsequium in illum fuit cum multa
severitate: neque unum ejus, nec parvum, sed multa mag-
na delicta compressi. patris autem lenitas amanda potius
ab illo, quam tam crudeliter negligenda. nam litteras ejus
ad Cæsarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem ce-
laremus; sed ipsius videmus vitam insuavem reddidisse.
hoc vero ejus iter, simulatioque pietatis qualis fuerit, non
audeo dicere. tantum scio, post Hirtium conventum, arces-
situm ab Cæsare: cum eo, de meo animo ab suis rationibus
alienissimo, et consilio relinquendi Italiam; et hæc ipsa
timide. sed nulla nostra culpa est: natura metuenda est.
hæc Curionem, hæc Hortensii filium, non patrum culpa,
corrupit. jacet in mœrore meus frater, neque tam de sua vita,
quam de mea metuit. huic tu, huic tu malo affer consolatio-
nes. si ullas potes: maxime quidem illam velim; ea, quæ ad
nos delata sint, aut falsa esse, aut minora. quæ si vera sint;
quid futurum sit in hac vita et fuga, nescio. nam si habe-
remus rempublicam, consilium mihi non deesset nec ad se- b.
veritatem, [25]nec ad diligentiam. Hæc, sive iracundia, sive
dolore, sive metu permotus, gravius scripsi, quam aut tuus
in illum amor, aut meus postulabat. si vera sunt, ignosces:
si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem. [26]quoquo

alienum est, bene se sensisse, animatum fuisse in remp. dicere vult. Bosius vidit; qui conjecit *pie*, sensu optime: sed nimis recedit a vulgato. Ed. Rom. habet *de ea*: sed ita modus cogitandi non exprimitur. Suspicatus sum *digne*, uti me atque ipsa dignum est. Sic *digne laudare, digne deflere*, et similia.

24 *Quorum jam acta ætas.*] Sic edd. pr. et Mss. Grævii. *utut* a Bosio additum e Mss. ante *jam*. si esset *utique*, ferrem.

25 *Nec ad diligentiam.*] Sic edd. pr. P. Manutius dedit *indulgentiam*, nescio unde, idque et Grævius secutus est. Sane id *severitati* opponitur accuratius, ut infra, ep. 7. extr. *non nostra indulgentia*. id mihi obstat, quod supra *indulgentiam* in malam partem dixit. *severitas* est in peccatis castigandis, *diligentia* in cavendis.

26 *Quoquo modo se res habebit.*] *Ha-*

modo vero se res habebit, nihil assignabis, nec patruo, nec patri. Cum hæc scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est, eum ad me venire. venerat enim is in Cumanum vesperi pridie: id est Idibus. si quid ejus igitur sermo ejusmodi attulerit, quod ad te scribendum sit; [27] id in litteris adjungam. Præteriit villam meam Curio, jussitque mihi nuntiari, mox se venturum: cucurritque Puteolos, ut ibi concionaretur. concionatus est: rediit: fuit ad me sane diu. o rem fœdam! nosti hominem: nihil occultavit; in primis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur; itaque se in Sicilia eorum opera usurum. de Hispaniis, non dubitabat, quin Cæsaris essent: inde ipsum cum exercitu, ubicumque Pompeius esset: ejus interitu [28] finem illi fore: propius factum esse nihil: et plane iracundia elatum voluisse Cæsarem occidi Metellum tribunum plebis. quod si esset factum, cædem magnam [29] futuram fuisse; permultos hortatores esse cædis; ipsum autem non voluntate, aut natura non esse crudelem, [30] sed quod putaret popularem esse clementiam: quodsi populi studium amisisset, crudelem fore: cumque perturbatum, quod intelligeret, se apud ipsam plebem offendisse [31] de ærario. itaque ei cum certissimum fuisset, antequam proficisceretur, concionem habere, ausum non esse, vehe-
p. 158. menterque animo perturbato profectum. cum autem ex eo
a. quærerem, [32] quid videret? quod exemplum? quam rempublicam? plane fatebatur nullam spem reliquam: Pom-

bebit est in ed. Rom. item a Grævio repertum in Ms. Balliol. idque recepi. nam *habeat* verum esse non potest. malim tamen *habet*.

27 *Id in litteris adjungam.*] Non placet *in*. mox pro *cucurritque* Grævius tacite edidit *concurritque*. id si libris firmaretur, præferrem. nam pro cupide currere, festinare, etiam de uno homine dicitur, ut *concursare*. v. Clav.

28 *Finem illi fore.*] Sc. Cæsari, belli gerendi, vel armorum. Sic edd. vett. omnes et libri scr. post a P. Manutio correctum est *belli*, quod sane facile erat, et aptum verbum rei. id plerique secuti sunt, etiam Gruterus et Grævius. Jac. Gronovius de conjectura edidit *Ilii*. ingeniose. Sed ea Roma foret: cujus finem non exspectabant. Vetus *illi* defendit Tunstallus, p. 152.

29 *Futuram fuisse.*] Non dubitavi sic edere pro *esse*: latinitate et re necessario postulante.

30 *Sed quod putaret p. e. c.*] Primum legenti possit videri legendum *putet*, quod et in mentem venit Corrado. Sed vulgatum recte habet. pertinet ad præteritum, nempe ad imperatam Metelli cædem.

31 *De ærario.*] V. VII, 11.

32 *Quid videret? q. exemplum, quam remp.*] *Quid videret?* sc. Romæ, e pristina rep. reliquum. forma tamen loquendi durior est. sed *quod exemplum* nihili sane est: de rep. sermo est, non de hominibus, ut accipi debet, cum a rep. distinguitur. *exemplum reipublicæ* solet Cicero dicere. itaque placet Tunstalli correctio, p. 152. *quod exemplum inquam reipublicæ?* nisi quod *inquam* hic non satis aptum esse videtur. Tum mox pro *spem* legit *speciem*, recte: nam id præcedentia plane requirunt; sæpe e *speciem* factum est *spem*.

peii [33] classem timebat: quæ si esset, se de Sicilia abiturum. Quid isti, inquam; sex tui fasces? si ab senatu, [34] cur laureati? si ab ipso, cur sex? [35] Cupivi, inquit, ex senatus consulto surrepto: nam aliter non poterat. at ille impendio nunc magis odit senatum: a me, inquit, omnia proficiscentur. cur autem sex, quia duodecim nolui: nam licebat. Tum ego, quam vellem, inquam, petiisse ab eo, [36] quod audio Philippum impetrasse: sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat. Libenter, inquit, tibi concessisset. verum puta te impetrasse. ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. quid autem illius interest, quoniam in senatum non venis, ubi sis? [37] quin nunc ipsum minime offendisses ejus causam, si in Italia non fuisses: ad quæ ego, me recessum et solitudinem quærere, maxime quod lictores haberem. laudavit consilium. quid ergo, inquam? nam mihi cursus in Græciam per tuam provinciam est: quoniam ad mare superum milites sunt. quid mihi, inquit, optatius? hoc loco multa perliberaliter. [38] ergo hoc quidem est profectum, ut non modo tuto, verum etiam palam navigaremus. reliqua in posterum diem distulit: ex quibus scribam ad te, si quid erit epistola dignum. Sunt autem, quæ præterii: interregnumne esset exspectaturus; [39] an, quomodo dixerit ille quidem, ad se deferri consulatum, sed se nolle in proximum annum. et alia sunt, quæ exquiram. Jurabat ad summam, quod nullo negotio faceret, [40] amicissimum mihi Cæsarem. esse

33 *Classem, quæ si esset.*] At erat: nam timebat eam Curio. legendum ergo *isset*, ut recte judicavit idem Tunstallus l. c. si cum classe profectus esset ad bellum gerendum contra Cæsarem, qui classe carebat.

34 *Cur laureati.*] Nam senatus tibi supplicationem et nomen imperatoris non decrevit.

35 *Cupivi ex SCto surrepto.*] Volui ego quidem ista habere e SCto: quia hæc legitima est ratio ea consequendi, etsi per falsas artes, non legitime facto: nam legitimum impetrare non poteram.

36 *Quod audio Philippum impetrasse.*] Sc. ut mihi liceret ab Italia abesse.

37 *Quin n. ipsum minime offendisses, ejus causa si, &c.*] Gronovius corrigebat *off. ejus causam, si, &c.* rectissime. nam *ejus causa si abesses*, nullum sensum commodum habet. Librarii *ipsum* ad Cæsarem retulerunt, unde *ejus causa* facere, sed *nunc ipsum* conjungendum est, hoc ipso tempore, ut et alibi dixit. non dubitavi id recipere.

38 *E. hoc quidem est verum profecto.*] Hoc nihili est, verissime Manutius correxit *profectum*, quod non dubitavi recipere, ut et alii ante fecere. Sed et *verum* delevi. nam id ortum est post corruptelam.

39 *An, quomodo dixerit ille quidem, ad se def. c.*] Sic edidi partim ex edd. primarum vestigiis, partim e correctione. primum illud *an q. d. ille quidem*, est in ed. Rom. Jens. &c. nisi quod *dixerit* dedi pro *dixerim*, ut placuit et Grævio, quod evidens est ita esse debere.

40 *Amicissimum mihi Cæsarem, &c.*] Hic variant libri, et conjecturæ eruditorum. Ego vulgatum verum puto: habet sensum commodum: primo in *amicissimum mihi Cæsarem* intelligo *fore*. Sensus est; ut brevi dicam, Curio jurabat, Cæsarem mihi fore valde amicum, idque se facile effecturum. Tum responderat Cicero:

b. debet. quid enim, inquam, scripsit ad me Dolabella? [41] dico, quid? affirmabat, cum scripsisset, quod me cuperet ad urbem venire, illum quidem gratias agere maximas, et non modo probare, sed etiam gaudere. quid quæris? [42] acquievi. levata est enim suspicio illa domestici mali, et sermonis Hirtiani. quam cupio illum dignum esse nobis: et [43] quam ipse me invito, qua pro illo sit supplicandum! sed opus fuit Hirtio convento. est profecto nescio quid: sed velim quamminimo. et tamen eum nondum redisse miramur. sed hæc videbimus. Tu Oppios Terentiæ dabis. jam enim urbis unum periculum est. Me tamen consilio juva, pedibusne Rhegium, an hinc statim in navem. ceterum, quoniam commoror, ego ad te statim habebo, quod scribam, simul ut videro Curionem. De Tirone cura, quæso, quod facis, ut sciam, quid is agat.

5 CICERO ATTICO S.

DE tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut mihi visus sum, diligenter. de die nihil sane potest scribi certi, præter hoc; non ante lunam novam. Curionis sermo postridie eandem habuit fere summam, nisi quod apertius significavit, se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, ἀρκαδίαν. tamen nihil prætermittam. atque utinam tu! [44] sed modestior non ero. Epistolam ad Vestorium [45] statim de Tullia, ac valde requirere solebat. Commodius tecum Vectenus est locutus, quam ad me scripserat. sed mirari satis [46] hominis negligentiam non queo. cum enim mihi Philotimus dixisset, H-S L emere

credo: nam et *esse debet* mihi amicus; non possum aliter de ejus animo in me existimare, vel propter ea, quæ de eo mihi gener Dolabella scripsit. Alii omnia hæc ad Curionem referunt, et hinc legunt *esse debere*, idque cum antecedentibus connectunt: deinde pro *inquam* legunt *inquit*, porro *eum scripsisse*, &c.

41 *Dico, quid?*] *Dico* mihi suspectum est, et a glossatore ortum videtur.

42 *Acquievi. levata est enim suspicio,*&c.] Nihil amplius quæsivi. Sed cum hoc non cohærent sequentia. *Levata est enim:* suspicatus sum, pro *enim* legendum esse *etiam. domesticum malum* pertinet ad Quinti filium, qui cum Hirtio et Cæsare locutus erat: de quo supra scriptum est.

43 *Quam i. me invito, qua,* &c.] Hæc sunt vitiosa et obscura, nec correctio sine libris melioribus excogitari potest.

44 *Sed modestior non ero.*] Victorius corrigebat *molestior*: nempe *modestior* rei non videbatur convenire. est autem lenior, qui modum facit severitati et iræ.

45 *Statim de Tullia.*] Grævius e Mss. suorum vestigiis corrigebat *detuli.* non bene. nam ita non est, quo referatur sequens *solebat requirere.* me interdum offendit collocatio. forte fuit *de Tullia statim*, sc. scripsi. argumentum epistolæ e sequentibus patet, nempe ad prædium pertinet, quod illa emtum cupiebat, quod *diversorium* post vocat.

46 *Hominis negligentiam.*] Videtur ad pecuniam pertinere, de cujus solvendæ die non egerit ante cum Cicerone, quam promiserit. hinc et intelligendum, quod post ait, se stomachosius rescripsisse.

de Canuleio diversorium illud posse, minoris etiam emturum, si Vectenum rogassem; rogavi, ut, si quid posset, ex p. 159. ea summa detraheret: promisit: ad me nuper, se H-S a. XXX emisse: [47] ut scriberem, cui vellem addici: diem pecuniæ Id. Novemb. esse. rescripsi ei stomachosius, cum joco tamen familiari. nunc, [48] quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem, scripsique ad eum, me a te certiorem esse factum. Tu, de tuo itinere quid et quando cogites, velim me certiorem facias. A. d. XV Kal. Mai.

CICERO ATTICO S. 6

ME adhuc nihil, præter tempestatem, moratur. astute nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet: [49] et tamen retice. meas cogitationes omnes explicavi tibi superioribus litteris. quocirca hæ sunt breves: et tamen, quia festinabam, eramque occupatior. De Quinto filio, fit a me quidem sedulo; sed nosti reliqua. Quod dein me mones, et amice, et prudenter mones: sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero. magnum opus est. mirabilia multa. nihil simplex, nihil sincerum. vellem, suscepisses juvenem regendum. pater enim nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat. si sine illo possem, regerem: quod tu potes. sed ignosco: magnum, inquam, opus est. Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. ego nunc, qua et quo, videbo.

CICERO ATTICO S. 7

[50] EGO vero Apuliam, et Sipontum, et tergiversationem b. istam probo: nec tuam rationem eandem esse duco, quam meam: non quin in republica rectum idem sit utrique nostrûm: sed ea non agitur. regnandi contentio est; in qua pulsus est [51] modestior rex, et probior, et integrior, et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est: sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. ergo hac in contentione neutrum tibi palam sentiendum, et tem-

47 *Ut scriberem.*] Melius abesset *ut. cui vellem addici*, mihi ipsi an Tulliæ.

48 *Quoniam agit liberaliter.*] Int. de die solutionis.

49 *Et tamen retice.*] Sic edidit bene, ut opinor, Victorius, e lectione librorum, qui habent *reticet*. Bosius correxit *reticenter*, quod Gruterus secutus est. sed verbum hoc nuspiam occurrit. Lambinus ingeniose *reticebo*.

50 *Ego vero - - probo.*] Consilium itineris facjundi a te per Apuliam, Sipontum, sed ita, ut ne recta, ne Cæsar sentiat.

51 *Modestior rex.*] Pompeius modestius dominaturus, si vicerit, quam Cæsar.

pori serviendum est. Mea causa autem alia est, quod beneficio vinctus, ingratus esse non possum: nec tamen in acie, sed Melitæ, [52]aut alio in [loco] simili oppidulo, futurum puto. nihil, inquies, juvas eum, in quem ingratus esse non vis? immo minus fortasse voluisset. sed de hoc videbimus. exeamus modo: quod ut meliore tempore possimus, [53]facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio. Injecta autem mihi spes quædam est, velle mecum Ser. Sulpicium colloqui. ad eum misi Philotimum libertum cum litteris; si vir esse volet, præclara συνοδία: sin autem; erimus nos, qui solemus. [54]Curio mecum vixit, jacere Cæsarem putans offensione populari, Siciliæque diffidens, si Pompeius navigare cœpisset. Quintum puerum accepi vehementer. avaritiam video fuisse, et [55]spem magni congiarii. magnum hoc malum est. sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse. hoc autem vitium, puto te existimare non a nostra indulgentia, sed a natura profectum: [56]quem tamen nos disciplina regimus. De Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. [57]Epirum nostram putabimus: sed alios cursus videbamur habituri.

8 CICERO ATTICO S.

ET res ipsa monebat, et tu ostenderas, et ego videbam, [58]de iis rebus, quam intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse. sed, cum ad me sæpe
160. mea Tullia scribat, orans, ut, quid in Hispania geratur,
a. exspectem; et semper adscribat, idem videri tibi; idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim: non puto esse alienum, me ad te, quid de ea re sentiam, scribere. Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; quod fieri dicitis oportere. necesse est enim, aut, id quod

52 *Aut alio in loco simili oppidulo.*] Hæc lectio a Jensono fluxit. nullo modo vera esse potest. Lenior est lectio Rom. *a. in loco sive oppidulo.* ut et Mss. Grævii habebant, qui et sentiebat alterutrum *loco* vel *oppido* vitiosum esse. Puto *alio in simili oppidulo.*

53 *Facit Adriano - - Curio.*] Nam quia ii tenent ea maria, sine impedimento potero utrolibet exire Italia.

54 *Curio mecum vixit.*] Diu apud me fuit. Ed. Jens. *visit.* an fuit *me invisit?*

55 *Spem magni congiarii.*] Præmii a Cæsare consequendi, sicut et alibi dicitur, ut *congiario prosequi, donare.* v. Clav.

56 *Quem tamen - - regimus.*] Videtur scribendum *quam* sc. naturam. forte et *regemus.*

57 *Epirum nostram putabimus.*] Int. Attici prædia, quibus usurus erat pro suis, ut eo diverteret, cum placeret.

58 *De iis rebus quam i. periculosum esset.*] Edd. pr. habent *quas:* neutrum bene. puto scribendum esse *quum.* int. litteras.

maxime velim, [59]pelli illum ab Hispania; aut trahi id bellum; aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. [60]si pelletur; quam gratus, aut quam honestus tum erit ad Pompeium noster adventus; cum ipsum Curionem ad eum transiturum putem? si trahitur bellum; quid exspectem, aut quam diu? relinquitur, ut, si vincimur in Hispania, quiescamus. id ego contra puto: istum enim victorem magis relinquendum puto, [61] quam victum et dubitantem magis, quam fidentem suis rebus. nam cædem video, si vicerit, et impetum in privatorum pecunias, et exsulum reditum, et tabulas novas, et turpissimorum honores, et regnum non modo Romano homini, sed ne Persæ quidem cuiquam tolerabile. [62] tacita esse poterit indignitas nostra? pati poterunt oculi, me cum Gabinio sententiam dicere? et quidem illum rogari prius? præsto esse [63] clientem tuum Clœlium? [64]C. Ateii Plaguleium? ceteros? sed cur inimicos colligo? qui meos necessarios, a me defensos, nec videre in curia sine dolore, nec versari inter eos sine dedecore potero. quid? si ne id quidem est exploratum, fore, ut mihi liceat; (scribunt enim ad me amici ejus, me illi nullo modo satisfecisse, quod in senatum non venerim;) tamenne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, quicum conjuncti ne cum præmio quidem voluimus esse? deinde hoc vide, non esse judicium de tota contentione in Hispaniis: nisi forte, iis amissis, arma Pompeium abjecturum putas: cujus omne consilium Themistocleum est. ex- b.

59 *Pelli istum ab Hisp. - - istum, ut conf. videtur,* &c.] Non potest utrumque *istum* verum esse. pro alterutro scribendum *illum*, ut et alibi distinguuntur in his epistolis, cum eos non appellat nominibus suis. quia post de Cæsare est *istum*, prius sic correxi, quod ad Pompeium pertinet. nam ita major est concinnitas e similitudine membrorum.

60 *Si pelletur.*] Intelligendum *ille*, aut etiam addendum, quod hic propter *pelletur* facile excidere potuit.

61 *Quam victum, et dubitantem,* &c.] Hæc *et dubitantem*, &c. conjungenda sunt cum *victum*: nam si sejungantur, ut novum sit membrum, textus vitiosus est, ut sensit Lambinus, qui corrigi volebat, *et confidentem magis, quam diffidentem rebus suis.* Ego et ipse hic hæsitavi eadem de causa, et conjeci, transpositionem esse faciendam sic, *et fidentem magis suis rebus, quam dubitantem,* quod nec nunc displicet.

62 *T. e. p. indignitas nostra.*] Sic est e correctione Vict. et Lamb. Edd. autem pr. *in id dignitas nostra*, quod retineri vult Tunstallus, p. 96. Sed quis sic loquitur: *tacita esse in aliquid?* quid sit *indignitas nostra*, disces e Clave.

63 *Clientem tuum Clœlium.*] Quis sit ille *Clœlius*, nemo dicat. nec displicet Tunstalli conjectura, l. c. legentis *Clodium*, i. e. Sextum, qui tum exsul erat, et rediturus ab exsilio, si Cæsar vicisset. is autem Attici familiaris videtur fuisse, sicut ante Publius, quem Attici sodalem appellat, II, 9. *si per istum sodalem tuum Publium licebit.*

64 *C. Ateii Plaguleium.*] Sc. Ateii clientem, ut Attici Clodium. v. Clav. in *Plaguleius.*

istimat enim, qui mare teneat, [65] cum necesse rerum potiri. itaque, [66] qui numquam id egit, ut Hispaniæ per se tenerentur, navalis apparatus ei semper antiquissima cura fuit. navigabit igitur, cum erit tempus, maximis classibus, et ad Italiam accedet: in qua nos sedentes quid erimus? [67] nam medios esse jam non licebit. classibus adversabimur igitur? [68] quod malum majus, seu tantum denique? quid turpius? [69] Ain' tu, Attice, siccin' absentis solus tuli scelus? ejusdem, cum Pompeio et cum reliquis principibus non feram? Quodsi jam, misso officio, periculi ratio habenda est; ab illis est periculum, si peccaro: ab hoc, si recte fecero: nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest: ut non sit dubium, quin turpiter facere cum periculo fugiamus; quod fugeremus etiam cum salute. non simul cum Pompeio mare transierimus? omnino non potuimus. exstat ratio dierum. sed tamen (fateamur enim, quod est; nec condamus quidem, ut possumus;) fefellit ea me res, quæ fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore: quæ si esset, iratum mihi Cæsarem esse, cum idem amicus esset Pompeio, nolui. senseram enim, quam iidem essent. hoc verens, in hanc tarditatem incidi. sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubia, non hæc collegii nostri [70] ab Appio, sed illa Platonis de tyrannis.
p. 161. a. nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se, etiam languentibus nobis, concidat; quippe qui florentissimus, ac novus, VI, VII diebus ipsi illi egenti ac perditæ multitudini in odium acerbissimum venerit; qui dua-

65 *Eum necesse rerum potiri.*] Nuspiam reperi sic *necesse* sine verbo dici. non dubito excidisse *esse*, quod *necesse* absorpsit, quia librarii non videre syllabas *esse* bis legendas esse.

66 *Qui numquam id egit.*] Puto scribendum esse *quia*, aut post *navalis app. ei semper a. c. f.* Sed illud magis h. l. placet. *ut H. per se tenerentur,* ut ipse Hispaniam, provinciam suam, præsens obtineret: nam semper per legatos administraverat.

67 *Nam medios esse, jam non licebit.*] Pro *mediis esse.* v. Clav. in *licet. medii* isti mox *sedentes* dicuntur, belli non participes.

68 *Quod malum majus seu tantum denique? q. t.*] Sic edidi ex ed. Rom. nisi quod in ea *malum* abest, quod ed. Jens. cum ceteris habet, nec abesse potest. eleganter *seu tantum denique:* i. e. seu omnino tantum, quale hoc est. valde vitiosi hic libri sunt, et valde se torsere viri docti.

69 *Ain' tu, &c.*] Servavi lectionem ed. Grut. nam ea tamen sensum commodum habet, etsi incerta est: aliæ etiam sunt incertiores et fere sine commodo sensu. *absentis* intellige *Cæsaris*, quod in provincia Gallia fuit.

70 *Ab Appio.*] Sic e correctione Victorii. bene. Tunstallus tamen, p. 31. defendit lectionem veterem *Attico:* quod ille Ciceroni sæpe futura prædixerit: sed *collegii nostri* necessario requirit nomen auguris. et Appius scripserat libros de disciplina augurum, ad Ciceronem.

rum rerum simulationem tam cito amiserit, [71] mansuetudinis in Metello, divitiarum in ærario. Jam, quibus utatur vel sociis, vel ministris, si ii provincias, si rempublicam regent, quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare? non sunt omnia colligenda, quæ tu acutissime perspicis: sed tamen ea pone ante oculos: jam intelliges, id regnum vix semestre esse posse. quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in republica excellentes tulerunt: nisi forte me, [72] Sardanapali vicem in lectulo mori malle censueris, quam exsilio Themistocleo: qui cum fuisset, ut ait Thucydides, τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil fefellisset. etsi is erat (ut ait idem) qui τὸ ἄμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα: tamen non vidit, nec quo modo Lacedæmoniorum, nec quo modo suorum civium invidiam effugeret, nec [73] quid Artaxerxi polliceretur. non fuisset et illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidet. Corruat iste necesse est, aut per adversarios, aut ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. id spero vivis nobis fore. quamquam tempus est, nos de illa perpetua jam, non de hac exigua vita cogitare. sin quid acciderit maturius, haud sane mea b. multum interfuerit, utrum factum videam, an futurum esse multo ante viderim. Quæ cum ita sint, non est committendum, ut iis pareamus, quos contra me senatus, ne quid respublica detrimenti acciperet, armavit. Tibi sunt omnia commendata; quæ commendationis meæ, pro tuo in nos amore, non indigent. ne hercule ego quidem reperio, quid scribam. sedeo enim πλουδοκῶν. etsi nihil umquam tam fuit scribendum, quam nihil mihi umquam ex plurimis tuis ju-

71 *Mansuetudinis in Metello*, &c.] Quem, tribunum pl. interficere voluit, quod eum impedire volebat, quo minus ærarium effringeret, et pecuniam inde auferret: qua ipsa re cognitum est, eum pecuniis carere, cum simulasset divitias.

72 *Sardanapali vicem in suo lectulo mori.*] *Vicem* ed. Rom. *vice* ed. Jens. utrumque rectum est. v. Clav. illud, quia minus usitatum, prætuli. pro *suo* Grævius malit *meo*. Immo delevi, quia sine dubio est a glossatore. Cicero et alibi sic loquitur, non tamen addito pronomine: ista sibi respondent: *Sardanapali vicem in lectulo*, et *exsilio Themistocleo*.

73 *Quid Artax. polliceretur.*] Sc. se Græciam ei traditurum in potestatem, cum exsul ad eum fugisset, Thucyd. I, 137.

cunditatibus gratius accidisse, quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti. valde eo ipsa delectata est: ego autem non minus; cujus quidem virtus mirifica. quo modo illa fert publicam cladem? quo modo domesticas tricas? quantus autem animus in discessu nostro? sit στοργὴ, sit summa σύντηξις; tamen nos recte facere et bene audire vult. Sed hac super re nimis; ne meam ipse συμπάθειαν jam evocem. Tu, si quid de Hispaniis certius, et si quid aliud, dum adsumus, scribes: et ego fortasse discedens dabo ad te aliquid; eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. Cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitæ me velit esse, huic bello nolle interesse. eo velim tam facili uti possem, et tam bono in me, quam Curione. is ad Misenum VI Nonas venturus dicebatur, id est hodie: sed præmisit mihi odiosas litteras, hoc exemplo:

ANTONIUS, TRIB. PLEB. PROPRÆT. CICERONI, IMP. S.

NISI te valde amarem, et multo quidem plus, quam tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est,
p. 162. cum præsertim falsum esse existimarem. sed quia te nimio
a. plus diligo, non possum dissimulare, mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. Te iturum trans mare, credere non possum, cum tanti facias Dolabellam, et Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus mehercule dignitas amplitudoque tua pæne carior est, quam tibi ipsi. sed tamen non sum arbitratus esse amici, non commoveri etiam improborum sermone: atque eo feci studiosius, quod judicabam, duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra, quæ magis a ζηλοτυπίᾳ mea, quam ab injuria tua nata est. sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te, excepto Cæsare meo, meque illud una judicare, Cæsarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. Quare, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra serves, ejus fidem improbes, [74] qui tibi, ut beneficium daret, prius injuriam fecit: [75] contra ne

74 *Qui tibi, ut benef. daret, prius injuriam fecit.*] Pompeius, qui ejus exsilium juverat, Clodii adoptionem permittendo et reliqua, beneficium dederat. reditu juvando.

75 *Contra ne profugias.*] Victorius delevit *eum*, quem omnes secuti sunt: Grævius restituit, quod in omnibus ante Victorium esset. immo abest ed. Rom. abestque melius.

profugias, qui te, etsi non amabit, (quod accidere non potest,) tamen salvum amplissimumque esse cupiet. Dedita opera ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi; ut mihi magnæ curæ tuam vitam ac dignitatem esse scires.

Eodem die a Cæsare Philotimus attulit, hoc exemplo:

CÆSAR, IMP. CICERONI, IMP. S.

ETSI te nihil temere, nihil imprudenter facturum judicaram; tamen permotus hominum fama, scribendum ad te existimavi, et pro nostra benivolentia petendum, ne quo progredereris, [76] proclinata jam re, quo, integra etiam, progrediendum tibi non existimasses. namque et amicitiæ graviorem injuriam feceris; et tibi minus commode consulue- b.
ris, si non fortunæ obsecutus videbere, (omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur,) nec causam secutus, (eadem enim tum fuit, cum ab eorum consiliis abesse judicasti,) sed meum aliquod factum condemnavisse: quo mihi gravius abs te nil accidere potest. quod ne facias, pro jure nostræ amicitiæ a te peto. Postremo, quid viro bono et quieto, et bono civi magis convenit, quam abesse a civilibus controversiis? quod nonnulli cum probarent, periculi causa sequi non potuerunt. tu, explorato et vitæ meæ testimonio, et amicitiæ judicio, neque tutius, neque honestius reperies quidquam, quam ab omni contentione abesse. XV Kal. Mai. ex itinere.

CICERO ATTICO S. 9

ADVENTUS Philotimi (at cujus hominis, quam insulsi, et quam sæpe pro Pompeio mentientis!) exanimavit omnes, qui mecum erant. nam ipse obdurui. Dubitabat nos- 1
trûm nemo, quin Cæsar itinera repressisset: volare dicitur: Petreius cum Afranio conjunxisset se: nihil affert ejusmodi. quid quæris? etiam illud erat persuasum; Pompeium cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum fecisse: id enim αὐθεντικῶς nuntiabatur. Melitam igitur, opinor, capessamus, dum, quid in Hispania: quod quidem propemodum videor ex Cæsaris litteris ipsius vo-

76 *Proclinata jam re, qua integra etiam progrediendum, &c.*] *Proclinata* primum Jensonus edidit. ed. Rom. *inclinata*. sed illud melius hoc loco, quia Cæsar sic et in libris suis dixit B. G. VII, 42. tum legendum sine dubio *quo i. e.* nam *progrediendum* absolute dici non potest.

luntate facere posse; qui negat neque honestius, neque tutius mihi quidquam esse, quam ab omni contentione abesse. p. 163. dices, ubi ergo tuus ille animus, quem proximis litteris? a. adest, et idem est. sed utinam meo solum capite decernerem! lacrymæ meorum me interdum molliunt, precantium, ut de Hispaniis exspectemus. M. Cœlii quidem epistolam, scriptam miserabiliter, cum hoc idem obsecraret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicam filiam, ne meos omnes tam temere proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri: etsi meus quidem est fortior, eoque ipso vehementius commovet: nec quidquam, nisi de dignatione, laborat. Melitam igitur; deinde, quo videbitur. tu tamen etiam nunc mihi aliquid litterarum, et maxime [77] si quid ab Afranio. Ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit. ero tamen in credendo, ut mones, cautus. nam occultandi ratio cum difficilis, tum etiam periculosa est. Servium exspecto ad Nonas: et adigit ita Postumia, et Servius filius. Quartanam leviorem esse gaudeo. Misi ad te Cœlii etiam litterarum exemplum.

CŒLIUS CICERONI S.

EXANIMATUS tuis litteris, quibus te nihil, nisi triste, cogitare ostendisti; neque, id quod esset, perscripsisti; neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti; has ad te ilico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. nam deos hominesque, amicitiamque nostram testificor, me tibi prædixisse, neque temere monuisse; sed, postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset parta victoria, cognorim, te certiorem fecisse. si existimas eandem rationem fore b. Cæsaris in dimittendis adversariis, et conditionibus ferendis, erras. nihil, nisi atrox et sævum, cogitat, atque etiam loquitur. iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est. non mehercule erit deprecationi locus. quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus: eorum fortunam non debes velle conturbare; ut eam causam, in cujus victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem

77 *Si quid ab Afranio.*] Ex Hispania, cui ille legatus præerat.

contra salutem tuam habeamus. denique illud cogita, quod offensæ fuerit, in ista cunctatione te subiisse. nunc te contra victorem Cæsarem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quod optimum sit, eligas. quod si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio. quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Cæsar audierat: ac simul atque have mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit. negavi, me scire: tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. me secum in Hispaniam ducit. nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, et hoc a te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas: nec te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides p. 164.
nullum esse. quod si te aut voces optimatium commovent; a.
aut nonnullorum hominum insolentiam et jactationem ferre non potes: eligas, censeo, aliquod oppidum vacuum a bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. id si feceris, et ego te sapienter fecisse judicabo, et Cæsarem non offendes.

CICERO ATTICO S. 10

ME Cæcum, qui hæc ante non viderim! misi ad te epistolam Antonii. ei cum ego sæpissime scripsissem, nihil me contra Cæsaris rationes cogitare; meminisse me generi mei, meminisse amicitiæ; potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio; me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle, nec id ipsum certum etiam nunc habere; vide, quam ad hæc παροινικῶς.

Tuum consilium quam verum est. nam qui se medium esse vult, in patria manet: qui proficiscitur, aliquid de alterutra parte judicare videtur. sed ego is non sum, qui statuere debeam, jure quis proficiscatur, nec ne. partes mihi Cæsar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia

paterer. quare parvi refert, me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. ad Cæsarem mittas, censeo, et ab eo hoc petas. non dubito, quin impetraturus sis, cum præsertim te amicitiæ nostræ rationem habiturum esse pollicearis.

Habes σκυτάλην Λακωνικήν. omnino excipiam hominem. erat autem v Non. venturus vesperi, id est hodie. cras igitur ad me fortasse veniet. [78]tentabo, audeam, nihil properare; missurum ad Cæsarem, clamabo, me; cum pau-
b. cissimis alicubi occultabor; [79] certe hinc, istis invitissimis, evolabo, atque utinam ad Curionem! σὺν θεῷ τοι λέγω. magnus dolor accessit. efficietur aliquid dignum nobis. δυςουρία tua mihi valde molesta. medere amabo, dum est ἀρχή. De Massiliensibus gratæ tuæ mihi litteræ. quæso, ut sciam, quidquid audieris. Siciliam cuperem, si possem palam: quod a Curione effeceram. Hic ego Servium exspecto. rogor enim ab ejus uxore et filio: et puto opus esse. [80]Hic tamen Cytheridem secum lectica aperta portat, altera uxorem: septem præterea conjunctæ lecticæ amicarum sunt, an amicorum? vide, quam turpi leto pereamus: et dubita, si potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, cædem facturus sit. ego vero vel lintriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio. Sed plura scribam, cum illum convenero. Juvenem nostrum non possum non amare: sed ab eo nos non amari, plane intelligo. nihil ego vidi tam ἀνηθοποίητον, tam aversum a suis, tam nescio quid cogitans. vim incredibilem molestiarum! sed erit curæ, et est, ut regatur. mirum est enim ingenium. ἤθους ἐπιμελητέον.

11 CICERO ATTICO S.

OBSIGNATA jam epistola superiore, non placuit ei dari, cui constitueram, quod erat alienus. itaque eo die data non est. interim venit Philotimus, et mihi a te litteras reddidit: quibus quæ de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, sed habent nihil ὕπουλον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non, quo velis,
p. 165. a. uno sermone possis perducere. ne multa; omnes suos, et-

78 *Tentabo, audeam, nihil properare.*] Hoc nec intelligo, nec commode corrigere possum.

79 *Certe hinc, istis inv. evolabo.*] Hæc est lectio antiqua et bona. Bosius e vitiosa scriptura librorum suorum dedit *carris:* quod omnes secuti sunt. non placet.

80 *Hic tamen.*] Res docet, intelligendum esse Antonium. eum non nominat, quia de eo epistola tota est.

iam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. Quod de puero aliter ad te scripsit, et ad matrem de filio, non reprehendo. De itinere et de sorore, quæ scribis, molesta sunt, eoque magis, quod ea tempora nostra sunt, ut ego his mederi non possim. nam certe mederer. sed quibus in malis, et qua in desperatione rerum simus, vides. Illa de ratione numaria non sunt ejusmodi (sæpe enim audio ex ipso) ut non cupiat tibi præstare, [81] et in eo laboret. sed si mihi Q. Axius, in hac mea fuga, H-S XIII non reddit, quæ dedi ejus filio mutua, et utitur excusatione temporis; si Lepta; si ceteri; soleo mirari, de nescio quis H-S XX. cum audio ex illo, se urgeri. vides enim profecto angustias. curari tamen ea tibi utique jubet. an existimas illum in isto genere lentulum, aut restrictum? nemo est minus. De fratre satis. de ejus filio, indulsit illi quidem suus pater semper; sed non facit indulgentia mendacem, aut avarum, aut non amantem suorum; ferocem fortasse, atque arrogantem et infestum facit. itaque habet hæc quoque, quæ nascuntur ex indulgentia: sed ea sunt tolerabilia. quid enim dicam, hac juventute? ea vero, quæ mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro; non: suas radices habent; quas tamen evellerem profecto, si liceret. sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. ego meum facile teneo. nihil est enim eo tractabilius: cujus quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi; et, [82] quo ille me fortiorem vult esse, eo magis timeo, ne in eum existam crudelior. Sed Antonius venit heri vesperi. jam fortasse ad me veniet, aut ne id quidem; quoniam scripsit, quid fieri vellet. sed scies continuo, quid actum sit. Nos jam nihil, nisi occulte. De pueris quid agam? parvone navigio committam? quid mihi animi in navigando censes fore? recordor enim, æstate cum illo Rhodiorum ἀφράκτῳ navigans, quam fuerim sollicitus. quid, duro tempore anni, actuariolo fore censes? rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus. quæ ille monstra, dii immortales! etiamne Balbus in senatum venire cogitet? sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. Vectenum mihi amicum,

81 *Et in eo laboret.*] Sic edd. pr. recte. refertur enim ad illud, *ut non cupiat.*

82 *Quo ille me fortiorem*, &c.] Restitui cum Grævio lectionem edd. pr. pro *certiorem*, quod Victorius, Bosius, &c. edidere. est enim durius h. l.

ut scribis, ita puto esse: cum eo, quod [83]ἀποτόμως ad me scripserat de numis curandis, θυμικώτερον eram jocatus. id tu, si ille aliter acceperit, ac debuit, lenies. *Monetali* autem adscripsi, quod ille ad me, *Proconsuli*. sed [84]quoniam est homo, et nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. Vale.

12 CICERO ATTICO S.

QUIDNAM mihi futurum est? aut quis me non solum infelicior, sed jam etiam turpior? nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius; nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit, caduntque ea, quæ diligentissime sunt cogitata, tæterrime? ego enim Curionem nactus, omnia me consecutum putavi. is de me ad Hortensium scripserat. [85]Reginus erat totus noster. huic nihil suspicabamur cum hoc
p. 166. mari negotii fore. quo me nunc vertam? undique custodior.
a. [86]sed satis lacrymis. πάρωρα πλευτέον igitur, et occulte in aliquam onerariam corrependum. non committendum, ut etiam compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda: quam si erimus nacti, majora quædam consequemur. sit modo recte in Hispaniis: quamquam de ipsa Sicilia utinam sit verum! sed adhuc nihil secundi. concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus; orasse, ut resisteret; omnia pollicitos: commotum illum, delectum habere cœpisse. non credo, ut est luculentus auctor: potuisse certe tenere illam provinciam scio. ab Hispaniis autem jam audietur. Hic nos C. Marcellum habemus, eadem de re cogitantem, aut bene simulantem: quamquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo ejus audiebam. tu, quæso, si quid habebis novi. ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium [87]severius adhibebo. utinam proficere possim! tu tamen eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando concerpito, ne quando quid emanet: ego item tuas. Servium exspecto, nec ab eo quidquam ὑγιές. scies, quidquid erit. sine dubio errasse nos, confitendum est. at se-

83 *'Aπ. ad me scr. de numis cur.*] Vide supra, ep. 5.

84 *Quoniam est homo.*] Miror, in hoc hæsisse viros doctos. int. quia est non expers humanitatis.

85 *Reginus.*] V. Clavis.

86 *Sed satis lacrymis.*] Int. datum est a nobis.

87 *Severius adhibebo.*] Nihili est *adhibebo* h. l. bene Grævius *cohibebo*. Mox edd. pr. *possem*. Correctum est a Corrado et Malaspina per latinitatem. bene. cur ergo non et similia corrigamus? cur non et paullo post *quam turpe sit*, pro *q. t. est*?

mel? at una in re? immo omnia, quo diligentius cogitata, eo facta sunt imprudentius.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ

in reliquis modo ne ruamus. jubes enim de profectione mea providere. quid provideam? ita patent omnia, quæ accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum dedecore et dolore: si negligam, periculum est, ne in manus incidam perditorum. sed vide, quantis in miseriis simus. optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab istis quamvis acerbam injuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. quodsi nobis is cursus, quem speraram, pateret; effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris, dignum nostra mora. sed mirificæ sunt custodiæ: et quidem ille ipse Curio suspectus. quare vi aut clam agendum est: et, si vi, forte et cum tempestate: clam autem istis. in quo si quod σφάλμα, vides, quam turpe sit. trahimur: nec fugiendum, si quid violentius. [88] De Cœlio, sæpe mecum agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispanias spero firmas esse. Massiliensium factum cum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est, recte esse in Hispaniis. minus enim auderent, si aliter esset, et scirent: [89] nam et juncti, et diligentes sunt. Odium autem recte animadvertis significatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia assumsit, alienissimas esse video. sed tamen nihil inimicius, quam sibi ipse. illud recte times, ne ruat. si desperarit, certe ruet. quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim meliore, animo Cœliano. sed primum quidque; quod, qualecumque erit, continuo scies. Nos juveni, ut rogas, suppeditabimus, et [90] Peloponnesum ipsam sustinebimus. est enim indoles: modo aliquod hoc sit [91] ἦθος διδαχῇ ἁλωτόν. quod si adhuc nullum est, esse tamen potest: aut ἀρετὴ non est διδακτόν· quod mihi persuaderi non potest.

88 *De Cœlio*, &c.] Videtur Atticus Cœlii factum ad imitandum proposuisse, qui Syllæ dominationem impediturus, bellum in Italia commoverat. Massiliensium factum est, quod Cæsari ad se venienti portas clausere.

89 *Nam et juncti et dil. sunt.*] Sic ed. Rom. pro quo Jens. dedit *invicti.* misere se in hac lectione torsere viri docti, quod miror, cum, ut Grævius bene monet, nil facilius sit, quam viciniam cogitare, item alias conjunctiones, e commerciis, &c.

90 *Peloponnesum ipsam sustinebimus.*] Est lusus facetus e proverbio, *Spartam, quam nactus es, orna.* dicit, se etiam plus præstiturum. quam postuletur. non Spartam modo, sed totam Peloponnesum sustinebo.

91 Ἦθος διδ. ἁλωτόν.] Lectio græca h. l. ubique est e conjectura. retinui maxime vulgatam. Jac. Gronovii conjectura, quam textui Gruteriano inseruit, ἦθος κακίᾳ ἄδολον, est sensu bona, sed contextui non ita apta, ut illa.

13

CICERO ATTICO S.

EPISTOLA tua gratissima fuit meæ Tulliæ, et mehercule mihi. semper secum aliquid afferunt tuæ litteræ. scribes igitur: ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. Tu Antonii leones pertimescas cave. [92] næ, nihil est illo homine jucundius. attende πρᾶξιν πολιτικοῦ. [93] evocavit litteris e municipiis denos: et IIII viri venerunt ad villam ejus mane. primum dormiit ad H. III. deinde, cum esset nuntiatum, venisse Neapolitanos et Cumanos, (his enim est Cæsar iratus,) postridie redire jussit: lavari se velle, et περὶ κοιλιολουσίαν γίνεσθαι. hoc [94] here effecit. hodie autem in Ænariam transire constituit. exsulibus reditum pollicetur. Sed hæc omittamus, de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi litteras. De Tirone gratum. Vectenum diligo. Vestorio reddidi. Servius pridie Nonas Maii Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. cras igitur nos mature videbit, mihique dabit argumentum ad te epistolæ. jam enim [95] non reperio, quod tibi scribam. Illud admiror, quod Antonius ad me ne nuntium quidem, cum præsertim [96] me valde observarit. [97] videlicet aliquid atrocius de me imperatum est: coram negare mihi non vult. quod ego nec rogaturus eram: nec, si impetrassem, crediturus. nos tamen aliquid excogitabimus. Tu, quæso, si quid in Hispaniis: jam enim poterit audiri: et omnes ita exspectant, ut, si recte fuerit, nihil negotii futurum putent. ego autem nec, retentis his, confectam rem puto; neque, amissis, desperatam. Silium et Ocellam, [98] et ceteros credo retardatos. te quoque a Curtio impediri video. etsi, ut opinor, habes κέλητα ἄοκνον.

p. 167. a.

14

CICERO ATTICO S.

O VITAM miseram! majusque malum, tam diu timere, quam est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea

92 *Næ, nihil est.*] Addidi *næ* ex ed. Rom. quod per conjecturam placebat Grævio. mox pro πρᾶξιν πολ. eadem ed. ἀρχὴν πολ.

93 *Evocavit - - denos.*] I. e. decem primos, ut et alii existimavere: cum his venere magistratus IVviri.

94 *Here.*] Sic Malaspina in vetustis libris reperit: sic et ed. Rom.

95 *Non reperio, quod.*] Vulgo hic est *quid.* at supra, ep. 8. *ne hercule ego quidem reperio, quod scribam,* ubi pariter edd. quædam veteres *quid.* itaque correxi *quod.*

96 *Me valde observarit.*] Ironice dictum.

97 *Videlicet aliquid,* &c.] Hic locus mihi sanus non videtur. illa *aliquid,* vel, ut est in recentioribus edd. *aut aliquid a. d. m. i. est,* nullo modo cum ceteris coeunt: si eximantur, omnia plana fiant et bene cohærentia.

98 *Et ceteros.*] Pompeianos, ex Italia exire cupientes.

scripsi, cum venisset Nonis Maii, postridie ad me venit. ne b. diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. numquam vidi hominem perturbatiorem metu: neque hercule quidquam timebat, quod non esset timendum: illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, cum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniarum, qua erui nusquam, nisi ex privatorum bonis posset. atque hæc ita multis cum lacrymis loquebatur, ut ego mirarer, eas tam diuturna miseria non exaruisse. mihi quidem etiam lippitudo hæc, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacryma est, sed sæpius odiosa est propter vigilias. quamobrem quidquid habes ad consolandum, collige, et illa scribe, non ex doctrina, neque ex libris: nam id quidem domi est; sed nescio quo modo imbecillior est medicina, quam morbus: hæc potius conquire, de Hispaniis, de Massilia: quæ quidem satis bella Servius affert: qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. hæc igitur si habebis, et talia. et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. sed redeo ad Servium. Distulimus omnino sermonem in posterum: sed tardus ad exeundum: multo se in suo lectulo malle, quidquid foret. odiosus scrupulus [99] de filii militia Brundisina. unum illud firmissime asseverabat, si damnati restituerentur, in exsilium se iturum. nos autem ad hæc: [100] et id ipsum certo fore, et, quæ jam fiant, non esse leviora; multaque colligebamus. verum ea non animum ejus augebant, sed timorem, ut jam celandus magis de nostro consilio, [1] quam ad idem videretur. quare in hoc non multum est. Nos a te admoniti de Cœlio cogitabimus.

CICERO ATTICO S. 15

SERVIUS cum esset apud me, Cephalio cum tuis litteris VI Id. venit: quæ nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus: (etenim hæ quoque, quæ in his locis sunt, labare dicuntur:) eodem die Funisulanus a te attulit litteras, in quibus erat confirmatius idem illud. ei de suo negotio respondi cumulate, cum omni tua gratia. p. 168. a.

99 *De f. militia Brundisina.*] Adversus Pompeium. de qua supra, IX, 18. X, 3.

100 *Et ipsum certo fore.*] Omissum est *id*, aut in *et* mutatum: tum pro *fiebant* legendum *fiant*. nam illud propter τὸ *jam* et reliqua verba vitiosum.

1 *Quam ad idem videretur.*] Excidit sine dubio verbum *cohortandus* aut simile: nam ejus ellipsis nimis dura foret.

adhuc non satisfaciebat: debet autem mihi multos numos; nec habetur locuples. [2] nunc ait se daturum, cui expensos tulerit: moram in tabellariis; si apud te esset, qua satisfecisses, dares. quantum sit, Eros Philotimi tibi dicet. sed ad majora redeamus. Quod optas, [3] Cœlianum illud maturescit. itaque torqueor, utrum ventum exspectem. vexillo opus est: convolabunt. Quod suades, ut palam; prorsus assentior: itaque me profecturum puto. tuas tamen interim litteras exspecto. Servii consilio nihil expeditur, omnes captiones in omni sententia occurrunt. unum C. Marcello cognovi timidiorem; [4] quem consulem fuisse pœnitet. ὢ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret; [5] quo ipse, credo, honestius. Antonius autem VI Id. Capuam profectus est: ad me misit, se, pudore deterritum, ad me non venisse, quod me sibi succensere putaret. ibitur igitur, et ita quidem, ut censes; nisi [6] cujus gravioris personæ suscipiendæ spes erit ante oblata. sed vix erit tam cito. Allienus autem prætor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis. quivis licet, dummodo
b. aliquis. De sorore, laudo. De Quinto puero, datur opera. spero esse meliora. De Quinto fratre, scito eum non mediocriter [7] laborare de usura: sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. [8] Axius de XII millibus pudens. sæpe enim adscripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. quod si non scripsisset, possemne aliter? et quidem sæpe sum pollicitus: sed tantum voluit cito. me vero [9] adjuvarent his in angustiis. sed dii istos! verum alias. Te a quartana liberatum gaudeo, itemque Piliam. Ego, dum panes et cetera in

2 *Nunc ait se daturum - - dares.*] Hæc sunt e correctione Bosii: alii aliter. Locus est ita vitiosus, ut sanari non possit, aut explicari. itaque non frustra in eo nos et lectores torquebimus.

3 *Cœlianum illud maturescit.*] Videtur jam venire tempus, quo commode et cum successu illud, quod de Cœlio dixi, ep. 12. fieri possit; tantum opus est duce, qui signum det: *vexillo opus est, convolabunt.*

4 *Q. consulem fuisse pœnitet.*] Quia Cæsari vehementius resistendo causa belli fuerat, ipsumque iratum sibi fecerat, ut ab eo omnia timere debeat.

5 *Quo ipse c. honestius.*] In Italia manere possit, si ego non abeam.

6 *Cujus gravioris personæ.*] Opinor, quæ pacis faciendæ auctor esset Cæsari et Pompeio, velut reip. nomine, sed cum ea gravitate, ut ii cederent.

7 *Laborare de usura.*] Non credibile est in usura tantopere laborari potuisse. Credo Corradum recte conjecisse *de versura*, i. e. de solvendo debito per versuram. Egnatius fœnerator nondum adduci potuit, ut pecuniam tibi solveret.

8 *Axius pudens.*] Ironice. qui non modo non dat, quod debet, nempe XII H S. sed etiam plus petit. *adscripsit*, si verum est, intelligendum: cum scribit se solvere non posse hoc tempore, scribit insuper de pecunia filio danda. alias placeret Manutii conjectura, legendum *scripsit*.

9 *Adjuvarent.*] Sc. potius, quam etiam a me pecuniam peterent.

navem parantur, excurro in Pompeianum. Vecteno velim gratias; [10] quod studiosus sit. Si quemquam nactus fueris, qui perferat; litteras des ante, quam discedimus.

CICERO ATTICO S. 16

COMMODUM ad te dederam litteras de pluribus rebus, cum ad me bene mane Dionysius fuit: cui quidem ego non modo placabilem me præbuissem, sed totum remisissem, si advenisset, qua mente tu ad me scripseras. erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum facturumque, quod ego vellem. ego volebam autem, vel cupiebam potius, esse eum nobiscum. quod quia plane, cum in Formianum venisset, præciderat, asperius ad te de eo scribere solebam. at ille perpauca locutus, hanc summam habuit orationis; ut sibi ignoscerem; se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse. pauca respondi; magnum accepi dolorem: intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. quid quæris? fortasse miraberis. in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. velim, ut tibi amicus sit. hoc cum tibi opto, opto ut beatus sis. erit enim tamdiu. Consilium nostrum spero vacuum periculo fore. nam et dis- p. 169.
simulabimus, et, ut opinor, [11] acerrime adservabimus. navi- a.
gatio modo sit, qualem opto. cetera, quæ quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. tu, dum adsumus, non modo quæ scieris audierisve, sed etiam quæ futura providebis, scribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, et, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem VIII Kal. Mai. ut ad me Curio scripsit. utinam, quod ajunt, [12] Cotta Sardiniam teneat! est enim rumor. o, si id fuerit, turpem Catonem! Ego, ut minuerem suspicionem profectionis aut cogitationis meæ, profectus sum in Pompeianum a. d. IIII Id. ut ibi essem, dum, quæ ad navigandum opus essent, pararentur. cum ad villam venissem, ventum est ad me; centuriones trium cohortium, quæ Pompeiis sunt, me velle

10 *Quod studiosus sit.*] Addidit *sit* Grævius e Mss. suis. est et in edd. Rom. Jens. &c. int. mei, rerum mearum.

11 *Acerrime adservabimus.*] Hoc verbum vitiosum puto, si maxime *adservare* pro observare dici possit. nam ei *τὸ acerrime* non convenit. Si intelligamus, custodiemus premendo, ne animadvertatur, cui conveniret *acerrime*, illud *ut opinor* non convenit. interim sic locum intelligemus. ep. 18. *custodiæ, quibus asservor.*

12 *Cotta Sardiniam teneat.*] M. Aurelius, C. v. Cæs. B. C. I, 30.

postridie; (hæc mecum Ninnius noster;) velle eos mihi se et oppidum tradere. at ego tibi postridie a villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. quid enim erat in tribus cohortibus? quid, si plures? quo apparatu? cogitavi eadem illa Cœliana, quæ legi in epistola tua, quam accepi, simul et in Cumanum veni, eodem die, [13] et simul fieri poterat, ut tentaremur. omnem igitur suspicionem sustuli. sed cum redeo, Hortensius venerat, et ad Terentiam salutatum diverterat; sermone erat usus honorifico erga me. tamen eum, ut puto, videbo. misit enim puerum, se ad me venire. hoc quidem melius, quam collega noster Antonius: cujus inter lictores
b. lectica mima portatur. Tu, quoniam quartana cares, et nedum morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Græcia siste; et litterarum aliquid interea.

17

CICERO ATTICO S.

PRID. Idus Hortensius ad me venit, scripta epistola. [14] vellem cetera ejus. quam in me incredibilem ἐκτένειαν! qua quidem cogito uti. deinde Serapion cum epistola tua: quam prius quam aperuissem, dixi ei, te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. deinde, epistola lecta, cumulatissime cetera: [15] et hercule hominem bonum et doctum, et probum existimo. quin etiam navi ejus me, et ipso convectore usurum puto. Crebro refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quæ impediat scriptionem meam. Valitudinem tuam jam confirmatam esse et a vetere morbo, et a novis tentationibus, gaudeo. Ocellam vellem haberemus. videntur enim esse hæc paullo faciliora. nunc quidem æquinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. id si ἀκραὲς erit, utinam idem maneat Hortensius! [16] siquidem ut adhuc erat: liberalius esse nihil potest. De diplomate admiraris, quasi nescio cujus te flagitii insimularem. negas enim te reperire, qui mihi id in mentem venerit. ego autem, quia scripseras, te proficisci cogitare; (etenim audieram, [17] nemini aliter licere;) eo te habere censebam, et

13 *Et simul f. p.*] Hoc mihi non placet. non bene cohæret cum præcedentibus.

14 *Vellem cetera ejus.*] Sc. *quæ fecit*, essent vel fuissent similia his, quæ dixit.

15 *Et hercule hominem bonum et doctum, et probum e.*] Sic edidimus ex edd. pr. nam hodie vulgata, *et h. h. probo. nam et doctum et probum existimo*, non placet. mallem tamen et *bonum* abesse, et legi *hominem et doctum et p. e.* ut placuit Grævio.

16 *Siquidem ut adhuc erat.*] Sic Faernus, et Malaspina, addito *ut*, quod et Grævius recepit. Forte fuit *ut quidem adhuc erat*, et *ut* absorpsit finalis in *Hortensius*, additurque post *si*.

17 *Nemini aliter licere.*] Sc. proficisci ex Italia, nisi haberet diploma.

quia pueris diploma sumseras. habes causam opinionis meæ: et tamen velim scire, quid cogites, in primisque, si quid etiam nunc novi est. XVII Kal. Jun.

CICERO ATTICO S. 18

TULLIA mea peperit XIIII Kal. Jun. puerum ἑπταμη- p. 170.
νιαῖον. quod ηὐτόκησεν, gaudebam. quod quidem est natum, a.
perimbecillum est. Me mirifice tranquillitates adhuc tenuerunt, atque majore impedimento fuerunt, quam custodiæ, quibus asservor. nam illa Hortensiana omnia fuere infantia. [18]ita fiet homo nequissimus. a Salvio liberto depravatus est. itaque posthac non scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim. omnes enim Κωρυκαῖοι videntur subauscultare, quæ loquor. Tu tamen, si quid de Hispaniis, sive quid aliud, perge quæso scribere; nec meas litteras exspectaris, nisi cum, quo opto, pervenerimus, aut [19]si quid ex cursu. Sed hoc quoque timide scribo. ita omnia adhuc tarda et spissa. [20]Ut male posuimus initia, sic cetera sequuntur. Formias nunc sequimur, eadem nos fortasse furiæ persequentur. ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. dubitas igitur, quin nos in hostium numero habeat? scripsi equidem Balbo, te ad me de benivolentia scripsisse, et de suspicione. egi gratias. de altero ei me purga. ecquem tu hominem infeliciorem? non loquor plura, ne te quoque excruciem. ipse conficior, venisse tempus, cum jam nec fortiter, nec prudenter quidquam facere possim.

18 *Ita fiet homo nequissimus.*] Cur *fiet*, non potius *fit?* forte: *ita fit. homo n.* &c. quæ interpunctio est in ed. Rom.

19 *Si quid ex cursu.*] In ipso itinere meo ad te scripsero.

20 *Ut male posuimus initia.*] An *male* est a glossatore?

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

ATTICUM

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

Silentur menses fere novem. Conscendit enim, ut ad Pompeium navigaret, VII *Id. Junii, Lentulo et Marcello Coss. ut ex epistola* VII *ad Terentiam cognosci potest; et ex eo tempore scriptæ litteræ, ad mensem Februarium, præter primas libri hujus, nullæ inveniuntur. Nam cum Cæsar, a colloquio illo Ciceronis, quo de penultima epistola proximi libri agitur, Romam se contulisset; pecuniamque ex sanctiore ærario, nequidquam repugnante L. Metello tribuno pleb. abstulisset: rebus nonnullis ad suum arbitrium constitutis, Italiaque Antonio tradita et commendata, ipse in Hispaniam contra Pompeii legatos exercitum duxit: quo tempore Cicero in Macedoniam* VII *Id. Junii, ut diximus, transmisit, unde priores quatuor epistolæ datæ sunt: sed C. Cæsare* II *et Servilio Isaurico Coss. ante pugnam Pharsalicam, partim ex castris Pompeii, partim Dyrrachio. Nam Cæsar, devictis legatis illis, Hispaniæque rebus compositis, Romam reversus, consulque cum Isaurico declaratus, exeunte, ut ait Dio, et Plutarchus Prid. Non. Jan. jam exercitum in Epirum deportaverat. Reliquæ autem epistolæ Brundisio; quo jam acie devicto et fugato Pompeio, Cicero se contulerat, datæ sunt, nisi fallor, mense Octobr. Nam ad Terentiam scribens, libro epistolarum ad ipsam, pridie Non. Novemb. Quod nos (inquit) in Italiam salvos venisse gaudes, &c. ut ante eas, Brundisio aliæ datæ fuerint. Fuit autem Brundisii menses minimum undecim: ab exitu, inquam, Octobris, ad* VI *Kal. Octobris, anni sequentis: ut recte subducenti menses fluxerint plus minus* XXI *quo toto tempore Cæsar et cum Pompeio pugnavit, ipsumque in Ægyptum persecutus est: et ibidem contra Ptolemæum bellum gessit, in quo menses novem consumsit, ut Appianus ait: et Romam rediens in itinere Pharnacem recepit. Quæ vero datæ sunt ex Kal. Jan. usque Kal. Septemb. C. Cæsare dictatore* III *et M. Antonio Mag. Eq. scriptæ sunt. Nam, ut Dio scribit, populus Rom. audita cæde Pompeii, consulatum absenti Cæsari, in annos quinque, dictaturam in annum, Tribuniciam potestatem in æternum mandavit. Qui dictaturam statim iniit; quamvis anni exitu, Calenum et Vatinium, eodem auctore, subrogaverit in ternos novissimos menses. Datæ ante pugnam Pharsalicam res fere domesticas continent: quæ post pugnam, querelam sui consilii: vel, ut ipse vocat, amentiæ*

et temeritatis, quod statim ab ipso conflictu, Pompeianorum causa nondum plane desperata, et postea in Africa prope revirescente, non exspectato exitu, in Italiam venerit: cum neque id tutum, neque honorificum esset. Quædam insunt etiam de remittendo nuntio uxori Terentiæ: de inopia Tulliæ: de scelere Dolabellæ, qui tribunus pleb. leges perniciosissimas de novis tabulis ferret, omniaque misceret. quædam etiam de Q. Q. contra se scelerate loquentibus.

CICERO ATTICO S. 1

ACCEPI a te signatum libellum, quem Anteros attulerat; ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus: de quibus acerbissime afflictor, quod, [1] qui eas dispensavit, neque adest istic, neque, ubi terrarum sit, scio. omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tua erga me mihi perspectissima benivolentia: quam si his temporibus miseris et extremis præstiteris, hæc pericula, quæ mihi communia sunt cum ceteris, fortius feram: idque ut facias, te obtestor atque obsecro. ego in cistophoro in Asia habeo ad H-S bis et vicies. hujus pecuniæ per mutatione fidem nostram facile tuebere: quam quidem ego nisi expeditam relinquere putassem, credens ei, cui tu scis jam pridem minime credere, commoratus essem paullisper, nec domesticas res impeditas reliquissem: ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid timendum esset. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias; ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, una cum iis possim incolumis esse, salutemque meam benivolentiæ tuæ acceptam referre.

CICERO ATTICO S. 2

LITTERAS tuas accepi pridie Nonas Febr. eoque ipso p. 171 a.
die ex testamento crevi hereditatem. ex multis meis miserrimis curis est una levata, si, ut scribis, ista hereditas fidem et famam meam tueri potest, quam quidem te intelligo, etiam sine hereditate, tuis opibus defensurum fuisse. De dote quod scribis, per omnes deos te obtestor, ut totam rem suscipias, [2] et illam, miseram mea culpa et negligentia, tueare meis opibus, si quæ sunt; tuis, quibus tibi molestum non erit, [3] facultatibus: cui quidem deesse omnia, quod

1 *Qui eas dispensavit.*] Philotimus. v. ep. 4. mox *existimatio* est fama boni viri, ep. 2. in re pecuniaria fidem servantis.

2 *Et illam, miseram mea culpa.*] Int. Tulliam, quam miseram reddiderat, collocando Dolabellæ, qui ejus dotem dissiparat.

3 *Facultatibus.*] Hoc puto esse a glossatore, *tuis* referendum ad *opibus*.

scribis, obsecro te, noli pati. in quos enim sumtus abeunt fructus prædiorum? jam illa H-S LX, quæ scribis, nemo mihi umquam dixit, ex dote esse detracta: [4] numquam enim essem passus. sed hæc minima est ex iis injuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore et lacrymis scribere prohibeor. Ex ea pecunia, quæ fuit in Asia, partem dimidiam fere exegi. tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos. Quod me hortaris, ut firmo sim animo: vellem posses aliquid afferre, quamobrem id facere possem. sed si ad ceteras miserias accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari, (tu nihil significasti) [5] de domo; quis me miserior uno jam fuit? oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. quanto mœrore urgear, profecto vides: quod si mihi commune cum ceteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur, et eo tolerabilior esset. nunc nihil est, quod consoletur; nisi quid tu efficis, si modo etiam nunc effici potest, ut [6] ne qua singulari afficiar calamitate et injuria. Tardius ad te re-
b. misi tabellarium, quod potestas mittendi non fuit. A tuis et numorum accepi H-S LXX, et vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur velim des litteras meo nomine. nosti meos familiares. [7] signum requirent, aut manum: dices, me propter custodias ea vitasse.

3 CICERO ATTICO S.

QUID hic agatur, scire poteris ex eo, qui litteras attulit: quem diutius tenui, quia quotidie aliquid novi exspectabamus: neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit, præter eam, de qua tibi rescribi voluisti. [8] Quod ad Kal. Quint. pertinet, quid vellem; utrumque grave est, [9] et tam gravi tempore periculum tantæ pecuniæ, et, dubio rerum exitu [10] ista, quam scribis, abruptio. quare, ut alia, sic hoc vel maxime tuæ fidei benivolentiæque permitto, et illius

4 *Numquam enim e. p.*] Non placet *numquam*. Conjicio *nequaquam* aut *neque*. *enim* abest ed. Jens.

5 *De domo.*] An, ut ea privarer publicando, quia essem ad Pompeium profectus. Sic Manutius.

6 *Ne qua singulari, &c.*] Qua alii Pompeiani affecti non sunt a Cæsarianis.

7 *Signum requirent, &c.*] Grævius malebat *si signum*. non est necesse. ejus omissi in tali forma et alia exempla sunt. mox *iis* friget: et abest ed. Rom. Sed ejus loco est *vel*, ut in Mss. Grævii. delevi.

8 *Quod ad Kal. Quint. p.*] Sc. diem pecuniæ solvendæ vel collocandæ.

9 *Tam gravi.*] Puto addendum *et*; vestigium ejus est in lectione edd. pr. *etiam*, quod ex *et tam* factum est. *grave tempus* est bellum civile.

10 *Ista -- abruptio.*] Divortium Tulliæ cum Dolabella.

consilio et voluntati, cui miseræ consuluissem melius, si tecum olim coram potius, quam per litteras, [11] de salute nostra fortunisque, deliberavissem. Quod negas præcipuum mihi ullum incommodum impendere; etsi ista res nihil habet consolationis, tamen etiam præcipua multa sunt, quæ tu profecto vides, ut sunt, et gravissima esse, et me facillime vitare potuisse: ea tamen erunt minora, si, ut adhuc factum est, [12] administratione diligentiaque tua levabuntur. Pecunia apud Egnatium est. sit a me, ut est. neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse; ut scire jam possim, quid maxime opus sit: et si egeo rebus omnibus; quod is quoque in angustiis est, quicum sumus; cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes, nobis, constitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Tu, p. 172.
ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scri- a.
bendum a me existimes, ipse conficias. Tuis salutem dic. Cura, ut valeas. inprimis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Jun. ex castris.

CICERO ATTICO S. 4

ACCEPI ab Isidoro litteras, et postea datas binas. ex proximis cognovi prædia non venisse. videbis ergo, [13] ut sustentetur per te. [14] de Frusinati, [15] si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna. Meas litteras quod requiris, impedior inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas; quippe cui nec, quæ accidunt, nec, quæ aguntur, ullo modo probentur. utinam coram tecum olim potius, quam per epistolas! [16] Hic tua, ut possum, tueor apud hos. cetera Celer ipse. fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset. Quid sit gestum novi, quæris: ex Isidoro scire poteris: reliqua non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit sollici-

11 *De salute n. f.*] De Tullia Dolabellæ collocanda. factum enim erat absente Cicerone in provincia.

12 *Administratione d. t.*] Pertinet ad rem familiarem Ciceronis.

13 *Ut sustentetur per te.*] Tullia, pecunia ei suppeditanda; supra, *tuis opibus.*

14 *De Frusinati.*] Prædio, quod vendiderat cum conditione redemtionis, redimendo, ut diserte est ep. 13.

15 *Si modo futuri sumus.*] Sc. salvi et incolumes.

16 *Hic tua - - apud hos.*] *Hic*, in Epiro, ubi Cicero erat apud Pompeium. *apud hos*, Pompeianos, in quorum potestate erat Epirus, atque adeo prædia Attici. *cetera Celer ipse*, narrabit, cum ad te venerit.

tudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis: qua levata, ero una cum eo, qui negotium gerit, estque in spe magna. Brutus amicus in causa versatur acriter. Hactenus fuit, quod caute a me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni cura considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

5 CICERO ATTICO S.

b. [17] QUÆ me causæ moverint, quam acerbæ, quam graves, quam novæ, coegerintque impetu magis quodam animi uti, quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere: fuerunt quidem tantæ, ut id, quod vides, effecerint. itaque nec quod ad te scribam de meis rebus, nec quod a te petam, reperio. rem et summam negotii vides. equidem ex tuis litteris intellexi, et iis, quas communiter cum aliis scripsisti, et iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, te subdebilitatum novas rationes tuendi mei quærere. Quod scribis placere, ut propius accedam, iterque per oppida noctu faciam; non sane video, quemadmodum id fieri possit. neque enim ita apta habeo diversoria, ut tota tempora diurna in his possim consumere; neque ad id, quod quæris, multum interest, utrum me homines in oppido videant, an in via. sed tamen hoc ipsum, sicut alia considerabo, quemadmodum commodissime fieri posse videatur. ego propter incredibilem et animi et corporis molestiam conficere plures litteras non potui: iis tantum rescripsi, a quibus acceperam. tu velim et Basilo, et quibus præterea videbitur, etiam Servilio conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos; profecto intelligis rem mihi deesse, de qua scribam, non voluntatem. Quod ne Vatinio quæris: neque illius, neque cujusquam mihi præterea officium deesset, si reperire possent, qua in re me juvarent. Quintus aversissimo a me animo Patris fuit. eodem Corcyra filius venit. inde profectos eos una cum ceteris arbitror.

17 *Quæ me causæ moverint*, &c.] Ad discedendum ab armis; quod fecerat statim ab acie Pharsalica, redieratque Brundisium, ubi hæc epistola scripta. v. et epist. seq.

CICERO ATTICO S. 6

SOLLICITUM esse te cum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me, ac de dolore meo, sentio: qui quidem dolor meus non modo non minuitur, cum socium sibi adjungit dolorem tuum, sed etiam augetur. omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maxime possim. probas enim meum consilium, negasque mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse. addis etiam, (quod etsi mihi levius est, quam tuum judicium, tamen non est leve,) ceteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. id si ita putarem, levius dolerem. crede, inquis, mihi. credo equidem: sed scio, quam cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis, numquam pœnituit: [18] tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus conjunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata; ut jam omnium judicio constitutum esset, omnium vestrûm bona prædam esse illius victoriæ; vestrûm, plane dico: numquam enim de te ipso, nisi crudelissime, cogitatum est. quare voluntatis me meæ numquam pœnitebit: consilii pœnitet. in oppido aliquo mallem resedisse, quoad arcesserer. minus sermonis subiissem: minus accepissem doloris: ipsum hoc me non angeret. Brundisii jacere, in omnes partes est molestum. propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum, qui mihi incolumi adimi non possunt? [19] quos ego nunc paullisper cum bacillis in turbam conjeci ad oppidum accedens, ne quis impetus militum fieret. [20] reliquo tempore me domo. Te nunc ad Oppium et Antonium: iis placeret modo propius accedere, [21] ut hac de re considerarem: credo, fore auctores (sic enim recipiunt) Cæsari non modo de conservanda, sed etiam de

(margin: p. 173. a. — b.)

18 *Tanta in illis crudelitas*, &c.] Pompeianis, qui vehementer minabantur iis, in eosque sæviebant, qui a suis partibus non stetissent. *barbaræ gentes*, a quibus auxilia acceperant.

19 *Quos ego nunc p.*] *Nunc* pro *non* dedi, ut placuit et Tunstallo, p. 158. hoc quidem lenius, quam aliorum *modo*, quod et quidam, denique Grævius, recepere in textum.

20 *Reliquo tempore me domo.*] Int. non moveo, ne quis me videat. sed sic editur e correctione: quam servavi, quia tamen intelligi potest. Locus in edd. et scriptis valde et varie corruptus est, vexatusque conjecturis, quos videat, qui velit, in notis ed. Grævianæ. addam tantum correctionem Tunstalli l. c. *recipio tempore meo.* Δρόμῳ *te nunc ad Oppium.*

21 *Ut hac de re considerarem.*] Sc. cum ipsis. pro vulg. *considerarent*, e Mss. suis Grævius, bene. Sic et ed. Rom. Possis et conjicere *consideraremus*, ut ultimæ litteræ per compendium scriptæ exciderint.

augenda mea dignitate [22] curæ fore: meque hortantur, ut magno animo sim; ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quæ quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. sed ingero præterita. vide, quæso, igitur ea, quæ restant, et explora cum istis; et si putabis opus esse, et si istis placebit, quo magis factum nostrum Cæsar probet, quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii: scribantque ad Cæsarem, me, quidquid fecerim, de sua sententia fecisse. Tulliæ meæ morbus et imbecillitas corporis me exanimat, quam tibi intelligo magnæ curæ esse; quod est mihi gratissimum. [23] De Pompeii exitu mihi dubium numquam fuit. tanta enim desperatio rerum ejus, omnium regum et populorum animos occuparat, ut, quocumque venisset, hoc putarem futurum. non possum ejus casum non dolere. hominem enim integrum, et castum, et gravem cognovi. De Fannio consoler te? [24] perniciosa loquebatur de mansione tua. L. vero Lentulus Hortensii domum sibi et Cæsaris hortos, et Baias desponderat. omnino hæc eodem modo ex hac parte fiunt: nisi quod illud erat infinitum. omnes enim, qui in Italia manserant, hostium numero habebantur. sed velim hæc aliquando solutiore animo. Quintum fratrem audio profectum in Asiam, [25] ut deprecaretur. de filio nihil audivi. sed quære ex Diochare, Cæsaris liberto, quem ego non vidi, qui istas [26] Alexandrinas litteras attulit. is dicitur vidisse, [27] euntem, an jam in Asia? Tuas litteras, prout res postulat, exspecto; quas velim cures quamprimum ad me perferendas. IIII Kal. Decemb.

22 *Curæ fore.*] Hoc mihi sæpe pro glossa suspectum fuit. Dicit Cicero, *sic recipiunt.* quid igitur recipiunt? sc. se fore auctores Cæsari, de dignitate mea, &c. quorsum igitur *curæ fore?* sed contra *meque hortantur* esse videtur. Sed id potest conjungi cum *recipiunt*. est tamen hic aliquid duri.

23 *De Pompeii exitu.*] De cæde ejus in Ægypto intelligendum.

24 *Perniciosa loq. de mansione tua.*] Fannius, qui in acie Pharsalica ceciderat: is minabatur olim Attico, quia in Italia manserit.

25 *Ut deprecaretur.*] Apud Cæsarem, cujus cum legatus fuisset, tamen ab ejus partibus discesserat.

26 *Alexandrinas litteras.*] De Cæsare Alexandriæ incluso ab Ægyptiis. Victorius dedit *Alexandreas*, quod et Gruterus secutus est.

27 *An euntem, an jam in Asia.*] Prius *an* delendum est. nam est contra bonam latinitatem. Ed. Rom. habet *incidisse*, quod prætulerim, legamque *incidisse in euntem, an,* &c. Interim *an* delevi.

CICERO ATTICO S. 7

[28]GRATÆ tuæ mihi litteræ sunt, quibus accurate per- p. 174.
scripsisti omnia, quæ ad me pertinere arbitratus es. Fac- a.
tum igitur, ut scribis, istis placere, iisdem istis lictori-
bus me uti; quod concessum Sextio sit; cui non puto
suos esse concessos, sed ab ipso datos. audio enim, eum ea
senatus consulta improbare, quæ [29]post discessum tribuno-
rum facta sunt. quare poterit, si volet sibi constare, nostros
lictores comprobare. quamquam quid ego de lictoribus, qui
pæne ex Italia decedere sim jussus? nam ad me misit An-
tonius exemplum Cæsaris ad se litterarum, in quibus erat,
se audivisse, Catonem et L. Metellum in Italiam venisse,
Romæ ut essent palam: id sibi non placere; ne qui motus
ex eo fierent; prohiberique omnes Italia, nisi quorum ipse
causam cognovisset: deque eo vehementius erat scriptum.
itaque Antonius petebat a me per litteras, ut sibi ignosce-
rem: facere se non posse, quin iis litteris pareret. tum ad
eum misi L. Lamiam, qui demonstraret, illum Dolabellæ
dixisse, [30] ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimum
venirem: ejus me litteris venisse. tum ille edixit ita, ut me
exciperet, [31] et Lælium nominatim. quod sane nollem. po-
terat enim, sine nomine, [32] re ipsa excipi. o multas et gra-
ves offensiones! quas quidem, tu das operam, ut lenias.
nec tamen nihil proficis: quin hoc ipso minuis dolorem
meum, quod, ut minuas, tam valde laboras: idque velim
ne gravere quam sæpissime facere. maxime autem asse-
quere quod vis, si me adduxeris, ut existimem, me bono- b.
rum judicium non funditus perdidisse. quamquam quid tu
in eo potes? nihil scilicet. sed, si quid res dabit tibi facul-
tatis, id me maxime consolari poterit: quod nunc quidem
video non esse; sed si quid, ex eventis; ut hoc nunc acci-
dit. dicebar debuisse cum Pompeio proficisci. exitus illius
minuit ejus officii prætermissi reprehensionem. sed ex om-
nibus nihil magis tamen desideratur, quam quod [33] in Afri-

28 *Gr. tuæ m. litteræ sunt - - perscripsisti.*] In hac structura et forma orationis Cicero videtur scripsisse *fuerunt*, ut alibi.

29 *Post discessum tribunorum.*] In principio belli civilis, cum ab urbe fugerant timore Cæsaris. Causa: quod in istis legibus jus intercedendi non valuisset, adeoque impediri leges malæ non potuissent.

30 *Ut ad me scriberet, ut.*] Primum ut melius abesset, ut aliis locis similibus abest.

31 *Et Lælium.*] D. Lælium Pompeianum. v. Clav.

32 *Re ipsa excipi.*] Alii libri scr. et edd. *res ipsa.* non male.

33 *In Africam non ierim.*] Cum Pompeiani me imperatorem dixissent, ut qui plus omnibus in illo bello vidissem.

cam non ierim. judicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimæ gentis rempublicam defendendam, præsertim contra exercitum sæpe victorem. non probant fortasse. multos enim viros bonos in Africam venisse audio, et scio fuisse antea. [34] valde hoc loco urgeor. [35] hic quoque opus est casu, aliqui sint ex iis, aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. nam si perseverant et obtinent; quid nobis futurum sit, vides. dices, quid illis, si victi erunt? honestior est plaga. Hæc me excruciant. Sulpicii autem consilium, non scripsisti, cur meo non anteponeres: quod etsi non tam gloriosum est, quam Catonis, tamen et periculo vacuum est, et dolore. Extremum est eorum, qui in Achaia sunt. ii tamen ipsi se hoc melius habent, quam nos, quod et multi sunt uno in loco; et cum in Italiam venerint, [36] domum statim venerint. Hæc tu perge, ut facis, mitigare, et probare quamplurimis. Quod te excusas: ego vero et tuas causas nosco; et mea interesse puto, te istic esse, vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quæ erunt agenda de nobis, ut ea quæ egisti; in primisque hoc velim animadvertas. multos esse arbitror, qui ad Cæsarem detulerint, delaturive sint, me aut pœnitere consilii mei, aut non probare, quæ fiant: quorum etsi utrumque verum est; tamen ab illis dicitur animo a me alienato, non quo ita perspexe-
p. 175. rint. sed totum ut hoc Balbus sustineat, et Oppius, et eorum
a. crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur, et hoc plane ut fiat, diligentiam adhibebis. Alterum est, cur te nolim discedere; [37] quod scribis Tulliam efflagitare. o rem miseram! quid scribam? aut quid velim? breve faciam. lacrymæ enim se subito profuderunt. tibi permitto: tu consule. tantum vide, ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit. ignosce, obsecro te: non possum præ fletu et dolore diutius in hoc loco commorari. tantum dicam, nihil mihi

34 *Valde hoc loco urgeor.*] Abeundumne sit in Africam, nec ne: sed videtur inclinasse in illud. nam mox *Sulpicii consilium* opponit suo: atqui Sulpicius in Italia manserat, nec in Africam ierat cum aliis viris bonis.

35 *Hic quoque opus est casu.*] Hoc mihi non satis convenire videtur sequentibus. nam casus est in hoc: *nam si perseverant*, &c. Verbo, non intelligo locum, nec satisfaciunt interpretes.

36 *Domum statim venerint.*] Sc. venia a Cæsare impetrata statim Romam ire poterunt, cum ipse Brundisii sedeam miser.

37 *Quod scribis te flagitari.*] Hoc sanum esse non potest: nam sensum nullum habet. Sequentia ostendunt, sermonem esse de Tullia: mox: *quam quod eum diligis.* edd. pr. habent *q. scribis efflagitare*, ut et libri scr. quidam *te flagitare*. unde et alii jam conjecere *Tulliam te flagitare*, nuper et Tunstallus *Tulliam efflagitare* sc. ut maneres in Italia: quod placet, nec dubitavi recipere, cum sit certius vulgato.

gratius esse, quam quod eam diligis. Quod [38]litteras, quibus putas opus esse, curas dandas; facis commode. Quintum *filium vidi, qui Sami vidisset, patrem Sicyone*: quorum deprecatio est facilis. utinam illi, [39]qui prius illum viderint, me apud eum velint adjutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem! Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis litteris, quæ me mordeant: ego vero in optimam; teque rogo, ut aperte, quemadmodum facis, scribas ad me omnia, idque facias quam sæpissime. Vale. XIV Kalend. Januar.

CICERO ATTICO S. 8

QUANTIS curis afficiar, etsi profecto vides; tamen cognosces ex Lepta et Trebatio. maximas pœnas pendo temeritatis meæ; quam tu prudentiam mihi videri vis: neque te deterreo, quo minus id disputes, scribasque ad me quam sæpissime. nonnihil enim me levant tuæ litteræ hoc tempore. Per eos, qui nostra causa volunt, valentque apud illum, diligentissime contendas opus est, per Balbum et Oppium maxime, ut [40]de me scribant quam diligentissime. b. oppugnamur enim, ut audio, et præsentibus quibusdam, et per litteras. iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. Furnius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium non solum sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. dictitat, se a me apud Cæsarem oppugnari: quod refellit Cæsar ipse, omnesque ejus amici. neque vero desistit, ubicumque est, omnia in me maledicta conferre. nihil mihi umquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. qui ex ipso audissent, cum Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria quædam ad me pertulerunt. [41]nosti genus, etiam expertus es fortasse: in me id est omne conversum. sed augeo commemorando dolorem, et facio etiam tibi. quare ad illud redeo; cura, ut hujus rei causa, dedita opera, mittat aliquem Balbus. ad quos vi-

38 *Litteras - - curas dandas.*] Nempe, meo nomine scriptas, ut supra, et in fine hujus epistolæ.

39 *Qui prius illum viderunt.*] Aut *viderint*, ut Corrado placuit, legendum, aut *videbunt*, ut Grævio. *viderunt* non potest stare propter τὸ *velint*: itaque *viderint* rescripsi, ut quam minimum a vulgato recederem. Sed sic in Mss. regiis esse tradit Alemannus.

40 *De me scribant quam dil.*] Ad Cæsarem, deprecandi, commendandi causa.

41 *Nosti genus, etiam expertus es f.*] Varie hic locus et interpolatus est in libris et vexatus conjecturis. hæc est lectio ed. Rom. quam servavimus. Pertinet autem ad familiam Q. fratris.

debitur, velim cures litteras meo nomine. Vale. VI Kal. Januar.

9 CICERO ATTICO S.

EGO vero et incaute, ut scribis, et celerius, quam oportuit, [42] feci, nec in ulla sum spe; quippe qui exceptionibus edictorum [43] retinear: quæ si non essent sedulitate effectæ, et benivolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas. nunc ne id quidem licet. quid autem me juvat, quod [44] ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod veni, nihil juvat? jam, quid sperem ab eo, qui mihi amicus numquam fuit; [45] cum jam lege etiam sim confectus et oppressus? quotidie jam Balbi ad me litteræ languidiores; multæque multorum
p. 176. a. ad illum, fortasse contra me. meo vitio pereo. nihil mihi mali casus attulit: omnia culpa contracta sunt. ego enim, cum genus belli viderem, imparata et infirma omnia contra paratissimos, [46] sciveram, (quid facerem?) ceperamque consilium non tam forte, quam mihi præter ceteros oncedendum. [47] cessi meis, vel potius parui: ex quibus unus qua mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te et ad alios misit: quas ego numquam aperuissem, nisi res acta sic esset. Delatus est ad me fasciculus: solvi, si quid ad me esset litterarum: nihil erat: epistola Vatinio et Ligurio altera: jussi ad eos deferri: illi ad me statim ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes: epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. hic Ligurius furere. se enim scire, summo illum in odio fuisse Cæsari: illum tamen [48] non modo favisse, sed et tantam illi pecuniam dedisse honoris mei

42 *Feci.*] Ut in Italiam redirem.

43 *Retinear.*] Ut ex Italia exire non possim: quia in edicto Antonii scriptum erat, ut nemini Pompeianorum in Italia esse liceret, præter D. Lælium et Ciceronem. nam si eo beneficio non uteretur, timenda erat perpetua Cæsaris ira: quod erat periculosum nimis.

44 *Ante initum trib.*] Nempe id fecerat, ne tribuni novi, aliquid in absentes statuendo, eum excluderent Italia.

45 *Cum jam lege etiam*, &c.] Hoc non cohæret antecedentibus. Puto legendum *cujus jam l. e. sum confectus*, &c. *sum* habet ed. Rom. quod et correctioni nostræ favet. Intelligenda autem lex Dolabellæ aliqua. nam ad eum pertinet superius.

46 *Sciveram.*] I. e. decreveram. Sic edd. pr. Rom. Jens. Ald. &c. Victorius edidit *iveram*, quod et P. Manutius retinuit, sed in notis post repudiavit, et *quieveram* prætulit, quod Bosio placuerat. Tunstallus, p. 111, corrigit *siveram*: quod verum puto.

47 *Cessi meis.*] Post illa sc. et profectus sum ad Pompeium. mox *unus* est Q. frater.

48 *Non modo favisse.*] Sic habet ed. Rom. quod et Grævius in Mss. suis reperit atque edidit. In ed. Jens. errore operarum editum est *fuisse*: unde factum a seqq. *fovisse*: quod nimium est pro re et contextu. *favit* Quinto Cæsar, legationem ei dando.

causa. hoc ego dolore accepto, volui scire, quid scripsisset ad ceteros. ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si ejus hoc tantum scelus percrebuisset. cognovi ejusdem generis: ad te misi: quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes; nil me lædet. nam quod resignatæ sunt; [49] habet, opinor, ejus signum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis cum usus esset, tanto me dolore affecit, ut postea jacuerim: neque nunc tam pro se, quam contra me, laborare dicitur. ita omnibus rebus urgeor; quas sustinere vix possum, vel plane nullo modo possum. quibus in miseriis una est pro omnibus, quod [50] istam miseram, patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam. quare te, ut polliceris, vi- b.
dere plane velim. alium enim, cui illam commendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quæ mihi. sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam, patruumque in ea, quantum poteris, mitigato. Hæc ad te die natali meo scripsi: quo utinam susceptus non essem, aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! plura scribere fletu prohibeor.

CICERO ATTICO S. 10

AD meas incredibiles ægritudines aliquid novi accedit ex iis, quæ de Q. Q. ad me afferuntur. P. Terentius, meus necessarius, [51] operas in portu et scriptura Asiæ pro magistro dedit. is Quintum filium Ephesi vidit VI Id. Decemb. eumque studiose propter amicitiam nostram invitavit; cumque ex eo de me [52] cunctaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum; volumenque sibi ostendisse orationis, quam apud Cæsarem contra me esset habiturus: multa a se dicta contra ejus amentiam: multa postea Patris consimili scelere secum Quintum patrem locutum: cujus furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. hæc tibi dolori esse [53] certo scio:

49 *Habet o. ejus signum Pomponia.*] Quo rursus obsignari potest.

50 *Istam miseram, patrim. fort. o. spol. rel.*] Edd. pr. addunt post *miseram*, *partii*: Grævius et in Ms. reperit *perte*, unde bene conjecit legendum *patre*, *patrim. f.*

51 *Operas - - dedit.*] Edd. pr. addunt *magnas*, quod recte deletum male revocavit Grævius, putans illum Terentium publicanum fuisse, et dici magnas operas dedisse, quia majorem vectigalium partem conduxerit. pessime. *Operas dant* ministri publicanorum, in *portu* portitores: et in eorum numero est etiam, *Promagistro* qui dicitur. Recte Lambinus improbavit, etsi in Mss. et ipse repereral.

52 *Cunctaretur.*] Margo Cratandri *percunctaretur*.

53 *Certo scio.*] Hoc verum. Sic habent Ald. Crat. P. Manut. Vict. edd. pr. *certe*, quod male revocatum a recentioribus.

me quidem excruciant, et eo magis, quod mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum puto. De Africanis rebus longe alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur. nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius. [54]accedit Hispania, et alienata Italia; legionum nec vis eadem, nec voluntas; urbanæ res perditæ. quid est, ubi acquiescam, nisi quam diu tuas litteras lego? quæ essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. sed ta-
p. 177. men te rogo, ne intermittas scribere ad me, quidquid erit,
a. eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen; non ut aliquid proficias, sed ut me tibi carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas litteras, quas proxime ad te dedi, rescripseris. Vale. XII Kal. Febr.

11 CICERO ATTICO S.

CONFECTUS jam cruciatu maximorum dolorum, ne, si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facile id exequi possim; hoc minus, quod res nulla est, quæ scribenda sit; cum præsertim ne spes quidem ulla ostendatur, fore melius. ita jam ne tuas quidem litteras exspecto: quamquam semper aliquid afferunt, quod velim. quare tu quidem scribito, cum erit, cui des: ego tuis proximis, quas tamen jam pridem accepi, nihil habeo, quod rescribam. longo enim intervallo video immutata esse omnia: illa esse firma, quæ debeant, nos stultitiæ nostræ gravissimas pœnas pendere. P. Sallustio curanda sunt H-S XXX, quæ accepi a Cn. Sallustio. velim videas, ut sine mora curentur. de ea re scripsi ad Terentiam. atque hoc ipsum jam prope consumtum est. quare id quoque velim, cum illa videas, ut sit, qui utamur. [55]hic fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore. sed prius, quam id scirem, nihil sum ausus sumere. Qui sit omnium rerum status noster, vides. nihil est mali, quod non et sustineam et exspectem. quarum rerum eo gra-
b. vior est dolor, quo culpa major. Ille in Achaia non cessat

54 *Accedit Hispania.*] Non potest esse sermo de bello Pompeii filii in Hispania: id tum nondum cœperat: intelligendus Q. Cassius Longinus, qui Hispanos alienaverat. de quo vid. Hirtius Bell. Alex. c. 48.

55 *Hic f. p. sumere, si sciam istic paratum fore.*] Hic possum pecuniam mihi necessariam mutuam sumere, si sciam, Romæ vos reperisse, qui solveret creditori meo per attributionem, ut ante in Sallustio.

de nobis detrahere. nihil videlicet tuæ litteræ profecerunt. Vale. VIII Id. Mart.

CICERO ATTICO S. 12

CEPHALIO mihi a te litteras reddidit a. d. IIX Id. Mart. vespere. eo autem die mane tabellarios miseram, quibus ad te dederam litteras. tuis tamen lectis litteris, putavi aliquid rescribendum esse, maxime, quod ostendis, te pendere animi, quamnam rationem sim Cæsari allaturus profectionis meæ tum, cum ex Italia discesserim. nihil opus est mihi nova ratione. sæpe enim ad eum scripsi, multisque mandavi, non potuisse, cum [56] cupissem, sermones hominum sustinere; multaque in eam sententiam. nihil enim erat, quod minus eum vellem existimare, quam me tanta de re non meo consilio usum esse. postea, cum mihi litteræ a Balbo Cornelio minore missæ essent, illum existimare, Quintum fratrem lituum meæ profectionis fuisse: ita enim scripsit: qui nondum cognossem, quæ de me Quintus scripsisset ad multos: etsi multa præsens in præsentem acerbe dixerat et fecerat: tamen [57] Nilo meo his verbis ad Cæsarem scripsi.

De Quinto fratre meo non minus laboro, quam de me ipso: sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. illud duntaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse, quo minus mea in te officia constarent, minusve te diligerem, potiusque semper illum auctorem nostræ conjunctionis fuisse, meique itineris comitem, non ducem. quare ceteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua, amicitiaque vestra postulat. ego ei ne quid apud te obsim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.

Quare, si quis congressus fuerit mihi cum Cæsare, (etsi p. 178. a. non dubito, quin is lenis in illum futurus sit, idque jam declaraverit,) ego tamen is ero, qui semper fui. sed, ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa; quam quidem tu scribis [58] confirmari quotidie magis ad conditionis

56 *Cupissem.*] Sic, non *cupiissem*, habent edd. pr.

57 *Nilo meo.*] Sic de Bosii correctione editum est. sed id non convenit reliquis. deberet esse *per Nilum* sc. libertum Ciceronis. nec placet Grævii correctio *nihilo minus*: nam id est jam in. *tamen*. nihil certi hic est. pro *scripsi* ed. Jens. *rescripsi*.

58 *Confirmari magis ad c. spem, quam victoriæ.*] *Confirmari* mihi non videtur aptum esse reliquis, quæ *converti* aut simile quid requirunt.

spem, quam victoriæ. quod utinam ita esset! sed longe aliter esse intelligo; teque ipsum ita existimare arbitror, aliter autem scribere, non fallendi, sed confirmandi mei causa, præsertim cum adjungatur ad Africam etiam Hispania. Quod me admones, ut scribam ad Antonium, et ad ceteros: si quid videbitur tibi opus esse, velim facias id, quod sæpe fecisti. nihil enim mihi venit in mentem, quod scribendum putem. Quod me audis fractiorem esse animo: quid putas, cum videas accessisse ad superiores ægritudines præclaras [59] generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad ejus facere poteris, scribere ad me, etiamsi rem, de qua scribas, non habebis. semper enim afferunt aliquid mihi tuæ litteræ. Galeonis hereditatem crevi. puto enim cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. IIX Id. Mart.

13 CICERO ATTICO S.

A MURENÆ liberto nihil adhuc acceperam litterarum. P. Siser reddiderat eas, quibus rescribo. De Servii patris litteris quod scribis, item, Quintum in Syriam venisse, quod ais, esse qui nuntient; ne id quidem verum est. Quod certiorem te vis fieri, quo quisque in me animo sit,
b. aut fuerit eorum, qui huc venerunt; neminem alieno intellexi. sed, quantum id mea intersit, existimare te posse [60] certo scio. mihi cum omnia sunt intolerabilia ad dolorem, tum maxime, quod in eam causam venisse me video, ut ea sola utilia mihi esse videantur, quæ semper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi esse ajunt, Alexandriæ filium; Rhodoque Alexandriam C. Cassium profectum esse constat. Quintus mihi per litteras satisfacit, multo asperioribus verbis, quam cum gravissime accusabat. ait enim, se ex litteris tuis intelligere, tibi non placere, quod ad multos de me asperius scripserit: itaque se pœnitere, quod animum tuum offenderit: sed se jure fecisse. deinde perscribit spurcissime, quas ob causas fecerit. sed neque hoc tempore, nec antea patefecisset odium suum in me, nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu scripseras, itineribus propius te accessissem! nunc nec ubi, nec quando te sim visurus, possum suspicari. De coheredibus Fufidianis nihil fuit, quod ad

59 *Generi actiones.*] In tribunatu. v. ep. 23.

60 *Certo scio.*] Vulgo *certe.* male, ut alibi. illud habet ed. Rom.

me scriberes. nam et æquum postulant; et, quidquid egisses, recte esse actum putarem. [61] De fundo Frusinati redimendo jam pridem intellexisti voluntatem meam: etsi tum meliore loco res erant nostræ, [62] neque desperaturi mihi ita videbamur; tamen in eadem sum voluntate. id quemadmodum fiat, tu videbis. et velim, quoad poteris, consideres, ut sit, unde nobis suppeditentur sumtus necessarii. si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, cum id videbamur sapienter facere, detulimus. itaque tum et a tuo villico sumsimus, et aliunde mutuati sumus, cum Quintus quereretur per litteras, sibi nos nihil dedisse; qui neque ab illo rogati sumus, [63] neque ipsi eam pecuniam aspeximus. sed velim vi- p. 179.
deas, quid sit, quod confici possit, quidque mihi de omni- a.
bus des consilii: et causam nosti. Plura ne scribam, dolore impedior. si quid erit, quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias: [64] quotiesque habebis, cui des ad me litteras, nolim prætermittas. Vale.

CICERO ATTICO S. 14

NON me offendit veritas litterarum tuarum, quod me, cum communibus, tum præcipuis malis oppressum, [65] ne incipis quidem, ut solebas, consolari, faterisque id fieri jam non posse. nec enim ea sunt, quæ erant antea, cum, ut nihil aliud, [66] comites me et socios habere putabam. omnes enim [67] Achaici deprecatores, item qui in Asia, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi. ita præter Lælium, neminem habeo culpæ socium: qui tamen hoc meliore in causa est, quod jam est receptus. de me autem, non dubito, quin ad Balbum et ad Oppium scripserit: a quibus, si quid esset lætius, certior factus essem: tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim, et ad me, quid tibi responderint, scribas: non quod ab isto salus data quidquam habitura sit firmitu-

61 *De fundo Frusinati.*] V. ep. 5.

62 *Neque desperaturi mihi ita videbamur.*] Hæc est lectio ed. Rom. quæ mihi aliis facilior et melior visa est. Vulgata hodie, *neque tam mihi desperatum iri videbantur*, est a Bosio e codd. ejus. Grævius e vestigiis codd. suorum edidit: *neque tum mihi desperatum ita videbatur:* in quo *desperatum* sic simpliciter positum non placet.

63 *Neque ipsi eam pec. aspeximus.*] Nam statim tota Pompeio data erat.

64 *Quotiesque hab.*] Edd. pr. *quotiescumque*, quod et Grævius restituit e codd. suis. sed *quotiesque* melius videtur. nam ita conjungitur cum antecedentibus aptius.

65 *Ne incipis quidem.*] Non satis placet τὸ *incipis*, pro instituis, conaris.

66 *Comites et socios.*] Reditus in Italiam.

67 *Achaici deprecatores.*] Pompeiani, qui in Achaia erant, et veniam a Cæsare petebant, v. ep. 16. quam et adepti sunt. v. ad Div. XV, 15.

dinis; sed tamen aliquid consuli et prospici poterit. etsi omnium conspectum horreo, præsertim hoc genero; tamen, in tantis malis quid aliud velim, non reperio. Quintus pergit, ut ad me et Pansa scripsit, et Hirtius: isque item Africam petere cum ceteris dicitur. Ad Minucium [68] Tarentum scribam, tuas litteras mittam. ad te scribam, [69] numquid egerit. H-S XXX potuisse mirarer, nisi multa [70] de
b. Fufidianis prædiis. [71] et id video tamen. Te exspecto; quem videre, si ullo modo potest, (poscit enim res,) pervellem. jam extremum concluditur. Tibi facile est, [72] quid, quale sit gravius, existimare. Vale.

15 CICERO ATTICO S.

QUONIAM justas causas affers, quod te hoc tempore videre non possim: quæso, quid sit mihi faciendum. [73] ille enim ita videtur Alexandriam tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus. Hi autem ex Africa jam affuturi videntur; Achæi, item ex Asia redituri ad eos, aut libero aliquo loco commoraturi. quid mihi igitur putas agendum? video difficile esse consilium. sum enim solus, aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit, neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. sed tamen scire velim, quid censeas: idque erat cum aliis, cur te, si fieri posset, cuperem videre. Minucium XII sola curasse, scripsi ad te antea: [74] quod superest, velim videas, ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, sed acerbissime scripsit: filius vero mirifico odio. nihil fingi potest mali, quo non urgear. omnia tamen sunt faciliora, quam peccati dolor, qui et maximus est, et æternus: cujus peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset consolatio tenuis. sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea

68 *Tarentum scribam.*] Sic e J. F. Gronovii correctione edidit filius, pro vulgato *parentem*. recte. favet lectio antiquior *parentum*, inprimis in ed. Rom. quæ habet *Parentum*, ut appareat nomen proprium esse. P. et T. in libris antiquis, præsertim in nominibus, non raro permutantur.

69 *Numquid egerit.*] I. e. pecuniam, quam petii, confecerit.

70 *De Fufidianis prædiis.*] Vendita sunt, et ita pecunia facta.

71 *Et id video tamen*, &c.] Recepi correctionem Grævianam e vestigiis librorum: quæ tamen intelligi potest. Lectiones omnes aliæ sensum nullum habent, suntque manifeste vitiosæ. Mox et ex ejus correctione edidi *Tibi*, pro vulgato *ibi*, vel *ubi* in ed. Rom. ante pro *pervellem* malim *pervelim*.

72 *Quid, quale sit gravius.*] *Quale* verum esse non potest. Non dubito, corrigendum esse *quare*. quid sit gravius, et quare.

73 *Ille enim.*] Cæsar. post ex edd. pr. dedi *Hi* pro *ii*. opponitur τῷ *ille*.

74 *Quod superest.*] Sc. de XXX H-S. curatis XII. i. e. XVIII H-S.

nullum. alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eo minus scilicet, cum se expedierint, et una esse cœperint. ii autem ipsi, qui sua voluntate [75] ad Fufium venerunt, nihil possunt, nisi timidi, existimari. multi autem
sunt, qui, [76] quicumque sunt, modo ad illos se recipere vo- p. 180.
lent, recipientur. quo minus debes mirari, non posse me a.
tanto dolori resistere. solius enim meum peccatum corrigi non potest, et fortasse Lælii. sed quid me id levat? [77] C. quidem Cassium ajunt consilium Alexandriam eundi mutavisse. Hæc ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu ad ea afferas, quæ me conficiunt: ad quæ gener accedit, et cetera, quæ, fletu reprimor, ne scribam. quin etiam Æsopi filius me excruciat. prorsus nihil abest, quin sim miserrimus. sed ad primum revertor: quid putes faciendum; occultene aliquo propius veniendum, an mare transeundum. nam hic maneri diutius non potest. De Fufidianis quare nihil potuit confici? [78] genus enim conditionis ejusmodi fuit, in quo non solet esse controversia; cum ea pars, quæ videtur esse minor, licitatione expleri posset. hæc ego non sine causa quæro. suspicor enim, coheredes dubiam nostram causam putare, et eo rem in integro esse. Vale. Pridie Idus Mai.

CICERO ATTICO S. 16

NON meo vitio fit, hoc quidem tempore, (ante enim est peccatum,) ut me [79] ista epistola nihil consoletur. nam et exigue scripta est, et suspiciones magnas habet, non esse ab illo; quas animadvertisse te existimo. De obviam itione ita faciam, ut suades. [80] neque enim valde de adventu ejus opinio est; neque, si qui ex Asia veniunt, quidquam
auditum esse dicunt de pace: cujus ego spe in hanc frau- b.
dem incidi. nihil video, quod sperandum putem, nunc præ-

75 *Ad Fufium.*] Calenum, Achaiæ a Cæsare præpositum post pugnam Pharsalicam.

76 *Quicumque sunt, modo,* &c.] Mss. duo regii Paris. *quocumque sunt modo:* unde Alemannus fecit, *quocumque modo ad illos se,* &c.

77 *C. quidem Cassium.*] Grævius edidit *Equidem Cassium,* male. non patitur *ajunt.* melius Alemannus e Mss. duobus: *Nam C. quidem.*

78 *Genus conditionis.*] Sc. dividendæ hereditatis: cum portiones fieri æquales non possent, ut licitatione pretium constitueretur, atque ita portiones æquales fierent, pecunia addita portioni minori ad eam ceteris æquandam: quæ conditio in testamento præscripta videtur fuisse.

79 *Ista epistola.*] Quæ mihi missa est, tamquam a Cæsare scripta.

80 *Neque valde - - opinio est.*] Edd. pr. *neque enim valde adventu ejus.* cui additum est *de.* Sed durum est, *valde est opinio.* Lambinus corrigit *ulla de a. e. o. est.* quod placet Grævio: etiam mihi. Brutus etiam recepit in textum.

sertim, cum ea plaga [81] in Asia sit accepta, in Illyrico, in Cassiano negotio, in ipsa Alexandria, in urbe, in Italia. ego vero, etiamsi rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum ejus [82] negotium confectum iri puto. Quod autem scribis, quandam lætitiam bonorum esse commotam, ut sit auditum [83] de litteris; tu quidem nihil prætermittis, in quo putes aliquid solatii esse: sed ego non adducor, quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam [84] peterem ab illo, et eo minus, quod [85] hujus consilii jam ne socium quidem habeo quemquam. Qui in Asia sunt, rerum exitum exspectant. Achaici etiam Fufio spem deprecationis afferunt. horum et timor idem fuit primo, qui meus, [86] et constitutum. mora Alexandrina [87] causam illorum correxit, meam evertit. quamobrem idem a te nunc peto, quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. si recipior ab his, quod vides non fieri; tamen, quoad bellum erit, quid agam, aut ubi sim, non reperio: sin jactor, eo minus. itaque tuas litteras exspecto; easque ut ad me sine dubitatione scribas, rogo. Quod suades, ut ad Quintum scribam de his litteris: facerem, si me quidquam istæ litteræ delectarent. etsi quidam scripsit ad me his verbis: *Ego, ut in his malis, Patris sum non invitus: essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quæ ego audire vellem.* Quod ais illum ad te scribere, me sibi nullas litteras remittere; semel ab ipso accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse, jam

81 *In Asia.*] Ubi Pharnaces Domitium Calenum, Asiæ præfectum, vicerat: *in Illyrico*, victo Gabinio a barbaris: *in Cassiano negotio*, in Cassii discordia cum Marcello (uterque Cæsaris præfectus erat in Hispania): *in i. Alexandria*, cum Cæsaris milites ab Alexandrinis fusi essent, ipse in magno periculo fuisset, de quo et supra dixit: *in urbe* per dissidia tribunorum, absente Cæsare: *in Italia* per Antonium, de quo supra.

82 *Negotium confectum iri.*] De bello civili, ut id exitum habeat.

83 *De litteris.*] Illis, quæ a Cæsare scriptæ dicebantur: de quibus in principio hujus ep.

84 *Peterem ab illo.*] Cæsare: quod sc. factum a Cicerone, ex illa epistola colligebant. *ab illo* est a Manutio, edd. pr. habent *ab ullo*, quod Vict. Lamb. &c. servavere, estque et in Mss. fere. Sed id natum videtur ex antecedente *ullam salutem*, efficitque sententiam non probandam.

85 *Hujus consilii.*] De salute a Cæsare petenda.

86 *Et constitutum.*] Offendit hoc Ursinum, qui conjiciebat *institutum*, et me. nec displicet Ursini conjectura. *consilium* mihi in mentem venit: sed pro eo nemo librarius *constitutum* scripserit.

87 *Causam ill. correxit.*] Ut possint jam liberius decernere, quid agere velint. *meam evertit*, deteriorem fecit, qui nimis properavi in Italiam redire, et jam ab omnibus reprehendor.

ante ad te scripsi. [88] Extremum est, quod te orem, si putas rectum esse, et a te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento. tempora monent, ut videat, ut satisfaciat, quibus debeat. auditum ex Philotimo est, [89] eam scelerate quædam facere. credibile vix est. sed certe, si quid est, fieri possit, providendum est. de omnibus rebus velim ad me scribas: [90] et maxime quid scribas de eo, in quo tuo consilio egeo, etiamsi nihil excogitas: [91] id enim mihi erit pro desperato. III Nonas Jun. p. 181. a.

CICERO ATTICO S. 17

PROPERANTIBUS tabellariis alienis hanc epistolam dedi; eo brevior est, et, quod eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus Jun. deque tua erga se observantia benivolentiaque mihi plurima exposuit, litterasque reddidit trinas. ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui; sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari, idque accidere nullo ipsius delicto, summa culpa mea. itaque a te neque consolationem jam, qua cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, exspecto: teque omnia cum superioribus sæpe litteris, tum proximis tentasse intelligo. Ego cum Sallustio Ciceronem ad Cæsarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non videbam esse causam, cur diutius mecum tanto in communi mœrore retinerem. [92] itaque matri eam, cum primum per ipsam liceret, eram remissurus. [93] Pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, ὦ τὰν, ea putato me scripsisse, quæ tu ipse intelligis b.

88 *Extremum est, quod te orem.*] Alibi dicit, *Extr. est, ut te orem.* si lectio sana est, verba sic struenda sunt: extremum, quod te orem, est hoc.

89 *Eam scelerate quædam facere.*] V. ad Div. IV, 14. propter quæ et scribit Plancio, se divortium facere velle.

90 *Et maxime quid scribas de ea.*] Sic edd. omnes, quod varie tentatur, sed nil certi aut melius affertur. Lenissimum erit legere *eo* pro *ea*: *scribas* quidem delendum puto, temere repetitum. quæ sequuntur, pertinent ad statum ejus præsentem, non ad uxorem. de hoc sibi vult aliquid scribi.

91 *Id enim mihi erit pro desperato.*] *Desperato* primus edidit Jens. at ed. Rom. habet *exploroto*: et libri scr. inter has lectiones fluctuant. res quidem postulat *desperato*: nempe in quo tu nullum consilium excogitare potes, eius nullam medelam esse putabo.

92 *Itaque matri eam, &c.*] Hoc est e Bosii correctione per conjecturam, quam recepit Gruterus. Lectio antiqua scr. et edd. est *Emothiam*. Corradus dedit *eram tibi eam*, quod secutus est Junius. Tunstallus, p. 181. *eam tibi jam*. Sed τὸ *jam* non convenit satis sequentibus, *cum primum liceret*.

93 *Pro ea, quam ad m. c. scr., &c.*] Locus vitiosus, et varie, sed frustra tentatus a viris doctis. Est sine libris melioribus insanabilis. piget conjecturas referre.

responderi potuisse. Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret a mea suspicione ejus oratio. sed non dubito, quin istis persuaderi nullo modo possit, ea, quæ faciant, mihi probari posse; quoquo modo loquar. ego tamen utar moderatione, qua potero. quamquam, quid mea intersit, ut eorum odium subeam, non intelligo. Te justa causa impediri, quo minus ad nos venias, video; idque mihi valde molestum est. Illum ab Alexandria discessisse, nemo nuntiat; constatque, ne profectum quidem [94] illinc quemquam post Idus Mart. nec post Idus Decemb. ab illo datas ullas litteras. [95] ex quo intelligis, illud, de litteris a. d. v Id. Febr. datis, (quod inane esset, etiamsi verum esset,) non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus, Pæstumque venisse. quid is afferat, aut quo modo exierit, aut quid in Africa fiat, scire velim. dicitur enim per Nasidium emissus esse. id quale sit, velim, si inveneris, ad me scribas. De H-S x, ut scribis, faciam. Vale XIIX Kalend. Quint.

18 CICERO ATTICO S.

DE illius Alexandria discessu, nihil adhuc rumoris, contraque opinio, valde esse impeditum. itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem, et te rogo, ut [96] me hinc expedias. quodvis enim supplicium levius est hac permansione. hac de re et ad Antonium scripsi, et ad Balbum, et ad Oppium. sive enim bellum in Italia futurum est, sive classibus utetur; hic esse me, minime convenit: quorum fortasse utrum-
p. 182. a. que erit; alterum certe. intellexi omnino ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quæ istorum via esset: sed, ut eam flectas, te rogo. nihil omnino jam exspecto, nisi miserum. sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. quare, et cum Antonio loquare, velim, [97] et cum istis; et rem, ut poteris, expedias; et mihi quamprimum de omnibus rebus rescribas. Vale XII Kal. Quint.

94 *Illinc.*] Secutus sum scripturam libri Faerniani, pro vulgato e Victorii conjectura *illim.* edd. pr. *illo* vel *illi.*

95 *Ex quo intelligis, illud.*] Delevi *illud* ante *intelligis.* nam est ineptum, et temere e seqq. huc tractum.

96 *Me hinc expedias.*] Cures, ut hinc, Brundisio, abire possim, ubi supra se dixit jacere.

97 *Et cum istis; et rem, ut p. exp.*] *Et* ante *rem* delendum puto. *et cum istis, rem ut p. exp.*

CICERO ATTICO S. 19

[98]CUM tuis dare possem litteras, non prætermisi: [99]etsi, quod scriberem, non habebam. tu ad nos et rarius scribis, quam solebas, et brevius: credo, quia nihil habes, quod me putes libenter legere, aut audire posse. verumtamen velim, si quid erit, qualecumque erit, scribas. est autem unum, quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit: quod nulla equidem habeo in spe. sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare, quod optandum vix est. Philotimus dicitur [100]Idib. Sext. nihil habeo de illo amplius. tu, velim, ad ea mihi rescribas, quæ ad te antea scripsi. mihi tantum temporis satis est, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caveam, qui nihil umquam cavi. Vale. XI Kal. Sext.

CICERO ATTICO S. 20

SEPTIMO decimo Kal. Sept. venerat die XXIIX Seleucia Pieria [1]C. Trebonius, is qui se Antiochiæ diceret apud Cæsarem vidisse Quintum filium cum Hirtio. eos de Quinto, quæ voluissent, impetrasse nullo quidem negotio. quod b. ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorati haberent. sed et alia timenda sunt, ab aliisque, et ab hoc ipso. quæ dantur, ut a domino, rursus in ejusdem sunt potestate. etiam Sallustio ignovit. omnino dicitur nemini negare. [2]quod ipsum est suspectum, notionem ejus differri. M. Gallius Q. F. mancipia Sallustio reddidit. is venit ut legiones in Siciliam traduceret: et protinus iturum Cæsarem Patris. quod si faciet, ego, [3]quod ante mallem, aliquo propius accedam. tuas litteras ad eas, quibus a te proxime consilium petivi, vehementer exspecto. Vale. XVI Kal. Septemb.

CICERO ATTICO S. 21

ACCEPI VI Kal. Sept. litteras a te, datas XII Kal. doloremque, quem ex Quinti scelere jampridem acceptum

98 *Cum tuis, &c.*] Hanc epistolam in h. l. repositam primum a Victorio dicit Grævius. cum ante in vulgatis fuerit, 21. sed edd. pr. jam hic habent.

99 *Etsi, quod scriberem, n. hab.*] Vulgg. *quid*, ut alibi, male.

100 *Idib. Sext.*] Sc. ex Asia venturus.

1 *C. Trebonius, is qui se, &c.*] Addidi *is*, ut placebat Grævio ex Ms. Ball. at sic edd. pr. Rom. Jens. &c. nempe duo erant C. Trebonii.

2 *Quod ipsum est suspectum.*] Mihi *est* suspectum est: sensus postulat *facit*, aut simile quid.

3 *Quod ante mallem.*] Me fecisse. sic non multo post *ac mallem illum*, int. venisse.

jam abjeceram lecta ejus epistola [4]gravissimum cepi. tu etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistolam non mitteres: tamen mallem, non esse missam. Ad ea autem, quæ scribis de testamento, videbis, quid, et quo modo. De nummis et illa sic scripsit, ut ego ad te antea; et nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. Ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore. multa eum in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces. legio XII, ad quam primum Sulla venit, lapidibus egisse hominem dicitur. nullam putant se commoturam. illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam. sed, si hoc ita est, huc veniat necesse est. ac mallem illum. [5]aliquo enim hinc evasissem. nunc metuo,
p. 183. ne sit exspectandum; et cum reliquis etiam loci gravitas
a. hic miserrime perferenda. Quod me mones ut ea videam, quæ ad tempus accommodem: facerem, si res pateretur, et si ullo modo fieri posset. sed in tantis nostris peccatis, tantisque nostrorum injuriis, nihil est, quod aut facere dignum nobis, aut simulare possim. [6]Sullana confers: in quibus omnia genere ipso præclarissima fuerunt, moderatione paullo minus temperata. hæc autem ejusmodi sunt, [7]ut obliviscar mei; multoque malim, quod omnibus sit melius, [8]quorum utilitati meam junxi. Tu ad me tamen velim quam sæpissime scribas, eoque magis, quod præterea nemo scribit: ac si omnes, tuas tamen maxime exspectarem. Quod scribis, illum per me Quinto fore placatiorem: scripsi ad te antea, cum statim Quinto filio omnia tribuisse, nostri nullam mentionem. Vale.

22 CICERO ATTICO S.

DILIGENTER mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. accepi enim a te litteras, quibus videris vereri, ut epistolas illas acceperim: quas quidem vellem mihi numquam redditas. auxerunt enim mihi dolorem: nec [9]si in

4 *Gravissimum cepi.*] An, quia illum dolorem ante abjectum dicit, legendum *recepi?*

5 *Aliquo enim hinc ev.*] Delevi *modo*, cum Grævio, auctore Ms. Helmst.

6 *Sullana confers.*] Sc. tempora, quorum mala cum ferri potuerint, etiam hæc esse ferenda. *genere ipso*, quia pro nobilitate et optimatibus bellum gestum.

7 *Ut obliviscar.*] *Mei* addi voluit Manutius, probat Grævius, recepit et Brutus. bene, puto. nam simpliciter dictum intelligi non potest.

8 *Q. utilitati meam junxi.*] Durius hoc est. Grævius e vestigiis librorum scr. et edd. malebat *quorum utilitatem meam duxi.* favent præter Ms. Helmst. edd. pr. quæ habent *utilitatem meam.* in quo *meam duxi* non satis placet. dixisset *duco.*

9 *Si in aliquem incidissent.*] In alium quem, ut alibi: si timere in alias, non meas manus venissent: *quidquam attulissent novi*, quod ei non ante notum fuisset.

aliquem incidissent, quidquam novi attulissent. quid enim tam pervulgatum, quam illius in me odium, et genus hoc litterarum? quod ne Cæsar quidem ad istos videtur misisse, [10][quasi] quo illius improbitate offenderetur, sed, credo, uti notiora nostra mala essent. Nam quod te vereri scribis, ne illi obsint, [11] eique rei mederi; ne rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est: illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere.
Sulla, ut opinor, cras hic erit cum Messala. currunt ad il- b.
lum pulsi a militibus; qui se negant usquam, [12]nisi acceperint. ergo ille huc veniet: quod non putabant: tarde quidem. itinera enim ita facit, [13] ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram. quid mihi igitur censes? jam enim corpore vix sustineo gravitatem hujus cæli, qui mihi laborem affert in dolore. [14] An his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? quæso, attende; et me, quod adhuc sæpe rogatus non fecisti, consilio juva: scio rem difficilem esse: [15] sed, ut in malis. etiam illud mea magni interest, te ut videam. profecto aliquid profecero, si id acciderit. De testamento, ut scribis, animadvertes.

CICERO ATTICO S. 23

[16] QUOD ad te scripseram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit, [17] te secum locutum. tuas litteras exspectabam. [18] nisi illud quidem mutari. [19] si aliter

10 *Quasi quo ill. i. offenderetur.*] Alterutrum, *quasi* aut *quo*, delendum: puto *quasi*, quæ est glossa τοῦ *quo*, cui mox respondet *uti*. uncis inclusi.

11 *Eique rei mederi.*] Te cupere.

12 *Nisi acceperint.*] Ad milites pertinet, intell. stipendia, præmia.

13 *Ut multos dies in oppidum ponat.*] In oppidum *quodque* intelligere proclive est. Sed Manutius explicat, in itinere ab oppido in oppidum, dum in oppidum veniat aliquod, multos dies consumit: quod sane melius convenit verbis *itinera ita facit*.

14 *An his illuc euntibus mandem.*] *His* si verum est, referendum ad Messalam et Sullam, ad Cæsarem euntes.

15 *Sed ut in malis.*] Recepi *in* cum aliis et Grævio. nam vulgatum non habet sensum aptum loco.

16 *Quod ad te.*] Hæc epistola post 25. scripta videtur. Sermo est de testamento Terentiæ. v. ep. 16.

17 *Te secum locutum.*] Olim, cum in vulgatis esset *te cum eo locutum*, sc. ortum ex ed. Jens. in h. l. laborarunt viri docti, donec Bosius e Ms. protulit *se tecum* et ex alio *te secum*. illud prælatum est. at ego alterum prætuli, quod et ed. Rom. habet: quam nemo inspexerat. nam Cicero scripserat Attico, ep. 16. ut ipse cum Camillo loqueretur: hoc factum scripserat Ciceroni Camillus.

18 *Nisi illud q. mutari.*] Sc. testamentum Terentiæ potest. *nisi*, quod edidit Grævius, est in omnibus edd. vett. *ni sic* est a Bosio.

19 *Si aliter est et oportet.*] Sic ed. Jens. *est* ab ed. Rom. abest. Manutius correxit, *si aliter est ut op.* Grævius malit *ac*, non bene ante *oportet*. *aliter et* etiam alibi est, ut supra, X, 11. *si de puero aliter scripsisti et ad matrem.* — *non video posse* sc. mutari testamentum.

est et oportet, non video posse. [20]sed cum ab illo accepissem litteras, desideravi tuas. [21]etsi putabam, te certiorem factum non esse. modo valeres. scripseras enim, te quodam valitudinis genere tentari. Acusius quidam Rhodo venerat IIX Id. Quint. is nuntiabat, Quintum filium ad Cæsarem profectum IV Kal. Jun. Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse; habere ad me litteras. ipsum Acusium audies, sed tardius iter faciebat. eo feci, [22] ut has celeriter eunti darem. quid sit in iis litteris, nescio: sed mihi valde Quintus frater gratulatur. equidem [23] in meo tanto peccato
p. 184. nihil ne cogitatione quidem assequi possum, quod mihi to-
a. lerabile possit esse. Te oro, ut de hac misera cogites: et illud, de quo ad te proxime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam, et etiam de ipso testamento. [24]illud quoque vellem antea: sed omnia timuimus. melius quidem in pessimis nihil fuit discidio. aliquid fecissemus, [25]ut vini, vel tabularum novarum nomine, vel nocturnarum expugnationum, vel Metellæ, vel omnium malorum: nec res perisset: et videremur aliquid doloris virilis habuisse. memini omnino tuas litteras, sed et tempus illud: etsi quidvis præstitit. nunc quidem ipse videtur denuntiare. audimus enim de statu reipublicæ. o dii! generumne nostrum potissimum, ut hoc, vel tabulas novas? placet mihi igitur, et idem tibi, nuntium remitti. petet fortasse tertiam pensionem. considera igitur, tumne, [26]cum ab ipso nascetur, an prius. ego, si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus

20 *Sed cum a nullo a. l. desideravi tuas.*] Inepta sententia est ex verbis *a nullo.* Corradus et Manutius recte conjecere *ab illo* sc. Camillo: quod non dubitavi recipere. alii conjecere *a Nilo*, quod et receptum est in textum: in quo et Grævius reliquit, etsi illud probabat.

21 *Etsi putabam, te certiórem f. n. e.*] Sc. esse, qui ad me iret, per quem litteras ad me mittere posses. Sic edd. pr. Vulgg. *et sic p.*

22 *Ut has celeriter eunti darem.*] *Has* dedi ex ed. Rom. quam nemo inspexit: Jens. edidit *eo*, quod et in aliis libris repertum est: ex eo factum *ego* in edd. recentioribus, quod Grævius ut supervacuum delevit.

23 *In meo tanto peccato.*] Quod admisi filia mea Dolabellæ locanda, ut et alibi vocat.

24 *Illud quoque vellem a.*] De divortio Tulliæ cum Dolabella — *sed omnia timuimus* sc. a Dolabella.

25 *Ut vini, vel tab. n. n.*] *Ut vini* est a Bosio, e Ms. tamen. edd. pr. omnes et plerique Mss. *ut vivi:* quod et defendit Grævius, non bene. nam quod in his verbis quærit, est in illo: *videremur aliquid doloris virilis habuisse.* requiritur verbum alicujus culpæ, qualia sequuntur. *vino* ebrietas bene exprimitur. igitur *vini* servavi. Tunstallus, p. 183. corrigit *vici* male. *Metellæ:* videtur pellex fuisse, vel adultera. denique ex edd. pr. *perisset* dedi pro *periisset.*

26 *Cum ab ipso nascetur.*] Discidium, sc. quod ipsum denuntiaturum dixerat, et discidii faciendi occasio. Mox rectius *potero* legetur.

experiar, ut te videam. tu et hæc, et si quid erit, [27] quod intersit mea scire, scribas velim. Vale.

CICERO ATTICO S. 24

QUÆ dudum ad me, et, quæ etiam ante bis ad Tulliam de me scripsisti, ea sentio esse vera. eo sum miserior, (etsi nihil videbatur addi posse,) quod mihi non modo irasci gravissima injuria accepta, sed ne dolere quidem [28] impune licet. quare istud feramus. quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ tu, ne accidant, ut caveamus, mones. ea enim est a nobis contracta culpa, ut omni statu, [29] omnique populo eundem exitum habitura videatur. [30] sed b.
ad meam manum redi: dehinc enim hæc occultius agenda. vide quæso etiam nunc de testamento, quod tum factum, cum illa quærere cœperat. [31] non credo te commorit; neque enim rogarit, ne me quidem. sed quasi ita sit: quoniam in sermonem jam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat, cujus extra periculum hujus belli fortuna sit. equidem tibi potissimum velim, si idem illa vellet: quam quidem celo miseram, me in hoc timere [32] de illo altero. Scio equidem vænire nunc nil posse: sed seponi et occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quæ impendet. Nam quod scribis, [33] nobis nostra et tua Tulliæ fore parata: tua credo: nostra quæ poterunt esse? de Terentia autem (mitto cetera, quæ sunt innumerabilia) quid ad hoc addi potest? scripseras, [34] ut H-S XII permutaret; tantum esse reliquum de argento. misit illa CCIↃↃ mihi, et adscripsit, tantum esse reliquum. cum hoc tam parvum de parvo detraxerit, per-

27 *Quod intersit me scire.*] Legendum est *mea*. Malaspina sensit aliquid: sed *me* jungi vult cum *scire*. Sed sic Latini non dicunt.

28 *Impune liceat.*] Scribendum sine dubio *licet*.

29 *Omnique populo.*] I. e. quocumque sensu populus erit. alias dicit Cicero, quemcumque populum habeamus.

30 *Sed ad meam manum redi: dehinc.*] Scil. hic cœpit sua manu scribere. Legitur sic e correctione Bosii. edd. pr. *reddiderint*, nullo sensu. Manutius e Ms. *rediero, etenim hæc*, &c. quod secutus est Grævius.

31 *Non credo te commorit: neque e. rogarit.*] Sic Bosius correxit vitiosam edd. vett. lectionem. malim *rogavit*.

32 *De illo altero.*] De Dolabella, ne ille pecuniam Terentiæ auferret, aut ut Bosio placet, ne argentum et supellex Terentiæ surripiatur.

33 *Nobis nostra, et tua Ter.*] Malim *nostra nobis, et tua Ter.* Ceterum pro *Terentiæ* cum Lambino dedi *Tulliæ*, quod res postulat et volebat etiam Bosius.

34 *Ut HS* XII *permutaret.*] Bosius malebat *permutarem*, sc. sumerem Brundisii, quæ redderentur Romæ a Terentia. Grævius vulgatum probat, ut Terentia pecuniam Romæ solveret, quæ redderetur Ciceroni Brundisii. Verbum *scripseras* non sinit: quod ad Ciceronem pertinet. Si ad Terentiam pertineret, esset *dixeras*.

spicis [35] quid in maxima re fecerit? Philotimus non modo nullus venit, sed ne per litteras quidem, aut per nuntium certiorem facit me, quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in jus adeuntem vidisse nuntiant: quæ quidem (ita enim verisimile est) in adventum Cæsaris fortasse rejiciuntur. ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, et eo [36] me magis esse despectum: aut, etiamsi quid habet, id, nisi omnibus suis negotiis confectis, ad me referre non curat. ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere. nihil enim mea minus interesse puto, quam quid illinc afferatur. id quam ob rem, te intelligere [37] certo scio. Quod me mones de vultu et oratione ad tempus accommodanda; etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si
p. 185. mea quidquam interesse putarem. Quod scribis, litteris
a. [38] putare Africanum negotium confici posse: [39] vellem scriberes, cur ita putares: mihi quidem nihil in mentem venit, quare id putem fieri posse: tu tamen, velim, si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me. sin, ut perspicio, nihil erit, scribas idipsum. ego ad te, si quid audiero citius, scribam. Vale. IIX Id. Sext.

25 CICERO ATTICO S.

FACILE assentior tuis litteris; quibus exponis pluribus verbis, nullum te habere consilium, quo a te possim juvari. consolatio certe nulla est, quæ levare possit dolorem meum. nihil est enim contractum casu. nam id esset ferendum. sed omnia fecimus iis erroribus et miseriis et animi et corporis, quibus proximi utinam mederi [40] maluissent. quam ob rem, quoniam neque consilii tui, neque consolationis cujusquam spes ulla mihi ostenditur, non quæram hæc a te posthac. tantum velim, ne intermittas: scribas ad me, quidquid veniet tibi in mentem, cum habebis, cui des,

35 *Quid in maxima re f.*] In universa re sua et testamento, sc. eam iniquam in me et filiam fore.

36 *Me - - despectum.*] Sc. a Cæsare, ut nihil Philotimus haberet, quod ad me scriberet.

37 *Certo scio.*] Vulgg. recentiores *certe.* male. *certo* habent Ald. P. Manutius, Crat. Vict.

38 *Putare Afr. n.*] Grævius malebat *putare te.* bene.

39 *Velim scriberes, cur i. putares.*] Legendum est *vellem*, sicque rescripsi. *velim* postulat *scribas - - putes*, ut mox.

40 *Maluissent. quamobrem, quoniam, &c.*] Sic volebat Grævius corrigi lectionem vulgatam, *quam obesse*, quæ nullum sensum habet, nec apta est antecedentibus. Sic ille in Mss. suis reperit: sic et ed. Rom.

et dum erit, ad quem des: quod longum non erit. Illum discessisse Alexandria, rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii litteris: quas cuncti postea nuntii confirmarunt: quod verum, an falsum sit, quoniam mea nihil interest, utrum malim, nescio. Quod ad te jampridem de testamento scripsi; [41] apud εὔπιστον illas velim; ut possint, advertas. [42] ego hujus miserrimæ fatuitate confectus conflictor. nihil umquam simile natum puto: cui si qua re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri. video eandem esse difficultatem, quam [43] in consilio dando ante: tamen hoc me magis sollicitat, quam omnia. [44] In pensione secunda cæci fuimus. [45] alium mallem. sed præteriit. te oro, [46] ut in per- b.
ditis rebus, si quid cogi, confici potest, quod si in tuto, ex argento, neque satis multa ex supellectile, des operam. jam enim mihi videtur adesse extremum, nec ulla fore conditio pacis, eaque, quæ sunt, etiam sine adversario peritura. hæc etiam, si videbitur, cum Terentia loquare oportune. non queo omnia scribere. Vale. III Non. Quint.

41 *Apud εὔπιστον illas velim, ut possint, advertas.*] Servavi lectionem Bosii, quia et ingeniosa est, et intelligi potest: antiqua *apud epistolas velim ut possint adversas* nullo modo. De deponendo testamento Terentiæ sermo est: vult illas, Terentiam et Tulliam, deponere testamentum apud εὔπιστον hominem.

42 *Ego hujus miserrimæ fatuitate c. c.*] *Fatuitate* Grævius per conjecturam legi volebat. ego sic correxi, quia ed. Romana habet. Sed et *miserrimæ* dedi: nam sic de Tullia solet dicere, et sunt vestigia ejus in ed. R. *miserrimi ea.*

43 *In consilio dando.*] Sic cum Græv. edidi, pro *dato.*

44 *In pensione secunda c. f.*] In pensione secunda dotis, quam dederant Dolabellæ, atque ita perdiderant imprudenter.

45 *Alium mallem.*] Sunt, qui corrigant *aliud.* placet. nam *alium* quem intelligemus.

46 *Ut in perditis rebus.*] Mss. reg. Par. *ut impeditis rebus.* vulgatum melius est. In seqq. iidem: *ex argento tibi quod satis, multa ex supp.* sed hoc non magis placet, quam vulgatum. illud *neque satis multa* si abesset, omnia plana forent.

p. 289. a.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

QUINTUM FRATREM

LIBER I.

1

ARGUMENTUM.

Quintus Cicero, ex prætura provinciam Asiam sortitus, annos jam duos continuos parum secunda fama eam administrarat. Cum in annum tertium prorogatum illi imperium fuisset, Marcus frater inde occasionem cum ad laudem cohortandi sumsit, quod de accessione hac annua facere illum certiorem vellet. Est autem bipartita cohortatio: prior enim pars ad ea, quæ rempubl. attingunt, altera ad ea, quæ privata et Quinti fere præcipua sunt, pertinet: nam in priore parte ea persequitur, quæ ad Quinti imperium ac provincialem administrationem spectant; de quibus quadripartite disputat. Primo loco, de Quinto ipso præcepta dat; sed non ita quasi de Quinto ac cive Romano; verum ut de amplissimo populi Romani magistratu, Asiam provinciam cum summo imperio administrante. Altero loco, de iis comitibus præcipit, quos secum in provinciam imperii sui ministros publicorumque negotiorum adjutores eduxerat. Postea de vitandis Græcorum et publicanorum nimiis familiaritatibus illum monet; utpote quibus imperii sui dignitas labefactari facile convellique possit. Postremo etiam, de servis cautionem adhibet; ejusque caput hoc esse voluit. ne quid iis, quod ad rempublic. ulla ex parte pertineat, committatur. Itaque summatim hæc omnia in epilogo enumerans, quatuor hæc dignitatis Quinti fundamenta nominat; integritatem ipsius et continentiam, omnium qui cum ipso erant pudorem, delectum in familiaritatibus et provincialium et Græcorum, postremo familiæ gravem et constantem disciplinam. Altera pars ea, ut ante dixi, quæ privata magis sunt, id est, quæ Quinti personam atque officium præcipue attingunt, complectitur. Nam primo loco, de moderanda acerbitate, qua usus in suppliciis antea fuerat, deque retinenda in jure dicendo æquabilitate præcipit; secundo, de sublevandis provinciæ oneribus, minuendisque sumtibus et jacturis; tertio, de conciliandis cum publicanorum ordine sociis, constituendaque inter illos concordia; postremo, de coercenda iracundia et naturæ impetu moderando ita luculenter et prope divinitus disputat, ut hanc epistolam non Quinto fratri scripsisse potius, quam omnibus provinciarum gubernatoribus præclaram quandam imperii recte administrandi normam ac regulam præscripsisse videatur.

MARCUS Q. FRATRI S.

ETSI non dubitabam, quin hanc epistolam multi nuntii, 1
[1] fama denique esset ipsa sua celeritate superatura, tuque ante ab aliis auditurus esses, annum tertium accessisse desiderio nostro, et labori tuo: tamen existimavi a me quoque tibi hujus molestiæ nuntium perferri oportere. Nam superioribus litteris, non unis, sed pluribus, cum jam ab aliis desperata res esset, tamen ego tibi spem maturæ decessionis afferebam; non solum, ut quam diutissime te jucunda p. 290. a.
opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur et a nobis et a prætoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. Nunc quoniam ita accidit, ut neque prætores suis opibus, neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre: sed tamen nostros animos maximis in rebus et gerendis et sustinendis exercitatos, frangi et debilitari molestia non oportet. Et quoniam ea molestissime ferre homines debent, quæ ipsorum culpa contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum, quam tibi. factum est enim mea culpa, contra, quam tu mecum, et proficiscens, et per litteras egeras, ut priore anno non succederetur. Quod ego, dum sociorum saluti consulo, dum [2] impudentiæ nonnullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non sapienter: præsertim [3] cum id commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset adducere. Quod quoniam peccatum meum esse confiteor; est sapientiæ atque humanitatis tuæ, curare et perficere, ut hoc minus sapienter a me provisum, diligentia tua corrigatur. Ac si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris; non ut cum aliis, sed ut tecum jam ipse certes; si omnem tuam mentem, curam, cogitationem, [4] ad excellentem omnibus in rebus laudis cupiditatem incitaris: mihi

1 *Fama denique ipsa.*] Verbum *denique*, deinde etiam consuetudo Ciceronis in tali re me movit dudum, ut suspicarer hic, post *nuntii* excidisse *multorum litteræ*.

2 *Impudentiæ n. negotiatorum.*] Qualis illa impudentia fuerit, optime ex epistolis ad Atticum e Cilicia scriptis disci potest. nempe volebant Ciceronis auctoritate apud fratrem perficere, ut eorum avaritiæ in re fœnebri indulgeret.

3 *Cum id commiserim.*] Putem, Ciceronem scripsisse *ita*.

4 *Ad excellentem o. i. r. laudis cupiditatem.*] Potest ferri, excellentiæ notionem cum cupiditate conjungi, cum proprie ad laudem pertineat. poetæ quidem sæpe ita epitheta permutant: sed est tamen in hoc genere orationis durius. itaque malim legere *excellentis*. ed. Jens. habet *excellentiam*, quod forte ex *excellentis* factum est.

crede, unus annus additus labori tuo, multorum annorum lætitiam nobis, gloriam vero etiam posteris nostris afferet. Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas, aut demittas animum, neve te obrui, tamquam fluctu, sic magnitu-
b. dine negotii sinas: contraque erigas, ac resistas, sive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim ejusmodi partem reipublicæ geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit, et diligentia. Quodsi tibi, bellum aliquod magnum et periculosum administranti, prorogatum imperium viderem; tremerem animo, quod eodem tempore esse intelligerem etiam fortunæ potestatem in nos prorogatam. Nunc vero ea pars tibi reipublicæ commissa est, in qua aut nullam, aut perexiguam partem fortuna tenet, et quæ mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam prælii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii, aut rei frumentariæ, nullam seditionem exercitus pertimescimus: quæ persæpe sapientissimis viris acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunæ impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas: ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem [5] vel obruere, vigilantem etiam delectare possit. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum: deinde ex eo genere civium, qui aut, quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt: aut, quod ita negotiantur, ut locupletes sint, [6] nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas ha-
2 bere arbitrantur. At enim inter hos ipsos exsistunt graves controversiæ, multæ nascuntur injuriæ, magnæ contentiones consequuntur. [7] Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intelligo, permagnum esse negotium, et maximi consilii. sed memento, consilii me hoc negotium esse magis aliquanto, quam fortunæ, putare. Quid est enim negotii, continere eos, quibus præsis, si te
p. 291. ipse contineas? Id autem sit magnum et difficile ceteris,
a. sicut est difficillimum: tibi et fuit hoc semper facillimum,

5 *Vel obruere.*] *Vel* hoc loco plane alienum est, adeoque delendum videtur. Aldus *vel* etiam ante *vigilantem* addidit.

6 *Nostri cons. beneficio se incolumes fort. h. a.*] Quia in consulatu impedierat tabulas novas. hoc nomine sæpe gloriatur Cicero.

7 *Quasi vero ego id putem, &c.*] *Id* plane redundat, et duriorem orationem facit.

et vero esse debuit; cujus natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse: ea autem adhibita doctrina est, [8] quæ vel vitiosissimam naturam excolere possit. Tu cum pecuniæ, cum voluptati, cum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis: erit, credo, periculum, ne improbum negotiatorem, paullo cupidiorem publicanum comprimere non possis. Nam Græci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria, aut etiam de cælo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent. Atque hæc nunc, non ut facias, sed ut te facere et fecisse gaudeas, scribo. Præclarum est enim, summo cum imperio [9] fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, [10] nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cujusquam, nulla [11] conditio pecuniæ (quibus rebus abundat ista provincia) ab summa integritate continentiaque deduxerit. Quid autem reperiri tam eximium, aut tam expetendum potest, quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam, non latere in tenebris, neque esse abditam, sed in luce Asiæ, in oculis clarissimæ provinciæ, atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterreri homines? non sumtu exhauriri? non adventu commoveri? esse, quocumque veneris, et publice, et privatim maximam lætitiam: cum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem, recepisse videatur? His autem in rebus jam 3
te usus ipse profecto erudivit, nequaquam satis esse, ipsum b.
hasce habere virtutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia provinciæ non te unum, sed omnes ministros imperii tui, sociis, et civibus, et reipublicæ præstare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suæ; de quibus honore, et dignitate, et ætate præstat Tubero, quem ego arbitror, præsertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus

8 *Quæ vel v. naturam attollere possit.*] *Attollere* est ex ed. Jo[illegible]s. Rom. habet *accolere*, ed. s. l. et a. *excolere*, quod etiam Aldus et alii, Victorius, Grævius secuti sunt, nosque et ipsi recepimus.

9 *Fuisse in Asia triennium.*] Sic edd. omnes præter Hageusem recentiorem, quæ ex Ursini conjectura recepit *biennium*: nempe quia tum Cicero tantum fuerat *biennium*. sed illud *fecisse et facere* indicant, etiam tertii anni hic rationem habitam esse. itaque *triennium* retinui.

10 *Nulla vestis.*] Intellige stragulam, peristroma: in quibus magnus ornatus tricliniorum fuit: itaque ea interdum pulcherrima et pretiossima fuere. In Verrinis furta talium vestium interdum commemorantur.

11 *Conditio pecuniæ.*] Est promissio pecuniæ, quamvis magnæ, ad obtinendum aliquid contra jus.

posse deligere, quos velit et possit imitari: [12]Allienus autem noster est cum animo et benivolentia, tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut propter [13] amorem in nos fraternum, etiam de nostra laboret. Quæstorem habes, non tuo judicio delectum, sed eum, quem sors dedit. hunc oportet et sua sponte esse moderatum, et tuis institutis ac præceptis obtemperare. Quorum si quis forte esset sordidior, ferres eatenus, quoad [14] per se negligeret eas leges, [15]quibus esset adstrictus: non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quæstum uteretur. Neque enim mihi sane placet, præsertim cum [16] hi mores tantum jam ad nimiam lenitatem et ad ambitionem incubuerint, scrutari te [17] omnes sordes, excutere unumquemque eorum: sed, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos, eos, quos tibi comites et adjutores negotiorum publicorum dedit ipsa respublica, dun-
4 taxat finibus his præstabis, quos ante præscripsi. Quos
p. 292. vero aut ex domesticis convictionibus, aut ex necessariis
a. apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte prætoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere: minus consulentes existimationi tuæ, facillime coercere: a quibus, [18] rudis cum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi: nam ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eandem, quam superiores, [19] cautiorem etiam ac diligentiorem. Sint aures tuæ, quæ id, [20] quod audiant, existimentur audire, non in quas ficte et simulate quæstus causa insusurretur. Sit annulus tuus [21] non ut vas aliquod,

12 *Allienus.*] Addidi *est*, quod hic abesse non potest, habentque Mss. Paris. *Allienus* edidi pro vulgato *Halienus*. ut et aliis viris doctis placuit. Ed. Jens. habet *Auienus*, quod ex *Allienus* manifeste factum est. v. Clav. in *Halienus*.

13 *Amorem in nos fraternum.*] V. Clav. in *Gratidius*.

14 *Per se negligeret.*] Privatim, modo eo, quo posset etiam, si non esset legatus, quæstor, et in rebus privatis, non publicis.

15 *Quibus est adstrictus.*] Ed. Rom. et aliæ, etiam Vict. *esset*, quod recepi. Sic et mox *permisisses*, non *permisisti*.

16 *Hi mores.*] Sic edd. pr. recte, non *ii*, ut recentiores. mox ex edd. primis dedi et *ad ambitionem*. recentiores *ad* omisere.

17 *Omnes sordes.*] An *omnium sordes?*

18 *Rudis cum esses.*] Int. provinciæ. quod fortasse excidit, est enim ejus omissio paullo durior.

19 *Cautiorem etiam ac dil.*] Faernus et Urs. malebant *cautionem etiam diligentiorem*; probante et Malasp. Infra, n. 6. est rursus *cautus et diligens*.

20 *Quod audiunt.*] Legendum *audiant*.

21 *Non ut vas aliquod.*] Ut instrumentum, utensile. sic Græci *σκεῦος* dicunt.

sed tamquam ipse tu: non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ. Accensus sit eo numero, quo eum majores nostri esse voluerunt: qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris, ac muneris, non temere nisi libertis suis deferebant: quibus illi quidem non multo secus, ac servis, imperabant. Sit lictor [22] non suæ, sed tuæ lenitatis apparitor: majoraque præferant fasces illi ac secures dignitatis insignia, quam potestatis. Toti denique sit provinciæ cognitum, tibi omnium, quibus præsis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique hæc opinio sit, non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum (si id cognoveris) futurum. Neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari. Nec tamen est hæc oratio mea hujusmodi, ut te in tuos aut durum esse nimium, aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum, qui tibi biennii spatio numquam in suspicionem avaritiæ
venerit, (ut ego Cæsium, et Chærippum, et Labeonem, et b.
audio, et, quia cognovi, existimo,) nihil est, quod non et iis, et si quis est alius ejusdemmodi, et committi et credi rectissime putem. Sed si quis est, in quo jam offenderis, de quo aliquid senseris; huic nihil credideris, nullam partem
existimationis tuæ commiseris. In provincia vero ipsa, si 5
quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus; huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse provinciales viri boni; sed hoc sperare licet, judicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur, et quasi velis quibusdam obtenditur uniuscujusque natura: frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur; oratio vero sæpissime. Quamobrem, [23] quî potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniæ cupiditate adducti careant his rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo, ac non sui commodi causa simulent? mihi quidem permagnum videtur; præsertim si iidem homines

Hebr. כלי. Robortellus corrigebat *vas aliquis*, quod Verburgius et Alemannus recepere. male.

22 *Non suæ, sed tuæ lenitatis apparitor.*] Cur tantum *lenitatis?* nec placet Ursini correctio, *non suæ sævitiæ, sed tuæ lenitatis*, quæ Lipsio placebat, Elect. I, 23. An fuit *voluntatis?* ut paullo ante in annulo.

23 *Qui potes reperire - - te autem*, &c.] Oratio visa est non cohærere. sed quomodo cohærebit, si cum nonnullis legas, *si potes reperire?* nempe *reperire* non habebit nomen rei, quæ reperiatur. Immo bene cohærent omnia, modo teneas, hæc *qui pec. cup.*, &c. non conjungi cum *genere hominum*, sed cum *reperire*.

privatum non fere quemquam, prætores semper omnes [24]amant. Quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorem (fieri enim potuit) quam temporis, hunc vero [25]ad tuum numerum libenter adscribito: sin autem id non perspicies; nullum erit genus in familiaritate cavendum magis: propterea quod et omnes vias pecuniæ norunt, et omnia pecuniæ causa faciunt: et, quicum victuri non sunt, ejus existimationi consulere non curant. Atque etiam e Græcis ipsis diligenter cavendæ sunt [26] quædam familiaritates, præter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Græcia
p. 293. a. digni. [27] Sic vero fallaces sunt permulti, et leves, et diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi. quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque conjungi dico oportere: nimiæ familiaritates eorum [28] neque tam fideles sunt, (non enim audent adversari nostris voluntatibus,) et vero invident non nostris solum,
6 verum etiam suis. Jam qui in ejusmodi rebus, in quibus vereor etiam, ne durior sim, cautus esse velim ac diligens: quo me animo in servos esse censes? quos quidem cum omnibus in locis, tum præcipue in provinciis regere debemus: quo de genere multa præcipi possunt. sed hoc et brevissimum est, et facillime teneri potest, ut [29] ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via facias: neve interesse quidquam putent, utrum Tralles an Formias venerint. At, si quis est ex servis egregie fidelis; sit in domesticis rebus, et privatis: quæ res ad officium imperii tui, atque ad aliquam partem reipublicæ pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quæ recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandæ causa, committenda non sunt. Sed nescio, quo pacto ad præcipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei præcipiam, quem ego in hoc præsertim genere intelligam prudentia non esse inferiorem, [30] quam me; usu vero etiam supe-

24 *Amant.*] Puto scr. *ament.*

25 *Ad tuum numerum.*] Ms. Longolii habebat *tuorum*, quod Ursinus præferebat.

26 *Quædam familiaritates.*] *Quædam* spurium aut vitiosum est: nec consentit sententiæ.

27 *Sic vero sunt fallaces.*] Nihil est, quod τῷ *sic vero* respondeat in sequentibus. *Sic* est sine dubio vitiosum. an *nunc vero?*

28 *Neque tam fideles.*] Non placet *tam.* malim *jam*, aut aliud quid.

29 *Ita se gerant - - ut si iter A. v. faceres.*] Male *faceres* post *gerant*, Legendum *facias.*

30 *Quam me.*] Scio Ciceronem et alibi *quam* post comparativum habere: sed hic *quam me* sine dubio est a glossatore.

riorem? Sed tamen si ad ea, quæ faceres, auctoritas accederet mea, [31] tibi ipsi illa putavi fore jucundiora. Quare sint hæc fundamenta dignitatis tuæ: tua primum integritas et continentia: deinde omnium, qui tecum sunt, pudor: delectus in familiaritatibus, et provincialium hominum et Græ- b.
corum, percautus et diligens: familiæ gravis et constans disciplina. Quæ cum honesta sint in his privatis nostris quotidianisque rationibus; in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia, divina videantur necesse est. Hæc institutio atque hæc disciplina potest sustinere in rebus statuendis et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas simultates cum magna mea lætitia susceptas habemus. nisi forte me Paconii nescio cujus, hominis ne Græci quidem, at Mysii, aut Phrygis potius, querelis moveri putas; aut Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi vocibus, cujus tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summa cum æquitate. Hæc, et cetera plena severitatis, quæ statuisti 7
in ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus. quare sit summa in jure dicundo severitas, dummodo ea ne varietur gratia, sed conservetur æquabilis. Sed tamen parvi refert abs te ipso jus dici æquabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu ejus muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota [32] jurisdictione maxime sustineri. In qua scientiæ præsertim provincialis ratio ipsa expedita est: constantia est adhibenda et gravitas, quæ resistat non solum gratiæ, verum etiam suspicioni. Adjungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, [33] in satisfaciendo ac disputando diligentia. His rebus nuper [34] C. Octavius jucundissimus fuit: apud quem [35] primus lictor quievit; tacuit

31 *Tibi ipsi illa.*] *Ipsi* nullo modo verum est, aut convenit loco. Ursinus corrigebat *ipsa*, bene.

32 *Jurisdictione sustineri.*] Usitatius *contineri*, quod quidam substitui voluere. non est necesse. nam fore idem est tropus in utroque verbo.

33 *In satisfaciendo ac disputando.*] V. Clav. in *satisfacere*.

34 *Cn. Octavius.*] In Macedonia prætor, v. Clav. Ceterum correxi *C.* nam hoc prænomen illius Octavii fuit, ut alii demonstravere, et sic habet ed. Jens. quam nescio quomodo hic omnes deseruere. Similiter est in ep. 2.

35 *Primus lictor quievit.*] Cur *primus?* qui nihil præcipui habet, præter admonitionem et submotionem, cum prætor incedit in publico, quo trahebat Lipsius Elect. I, 23. sed id ab h. l. alienum, ubi sermo est de jurisdictione. Malaspina corrigebat *primum*, et sunt alia exempla, ubi id est sine *deinde*.

accensus: quoties quisque voluit, dixit, et quam voluit
p. 294. diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi
a. hæc lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines, quæ per vim et metum abstulerant, reddere. qui in magistratibus injuriose decreverant, eodem ipsis privatis erat jure parendum. hæc illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Quodsi hæc lenitas grata Romæ est, [36] ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, [37] tanta vis [populi], tanta senatus auctoritas: quam jucunda tandem prætoris comitas in Asia potest esse, in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur? [38] ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla concio? Quare cum permagni hominis est, et cum ipsa natura moderati, tum vero etiam doctrina, atque optimarum artium studiis eruditi, sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus ipse
8 præsit, desideretur. Cyrus ille a Xenophonte non ad historiæ fidem scriptus, sed ad effigiem justi imperii: cujus summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate conjungitur: (quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat: nullum est enim prætermissum in iis officium diligentis et moderati imperii:) [39] eaque, si sic coluit ille, qui privatus futurus numquam fuit; quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, et ab iis legibus datum est,
b. ad quas revertendum est? Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui præsunt aliis, ut ii, qui erunt eorum in imperio, sint quam beatissimi: quod tibi [40] et esse antiquissimum, et ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est.

36 *Ubi tanta arrogantia est.*] Puto esse, ubi homines tam sunt arrogantes etiam adversus magistratus, ut his severitas necessária videatur, ad retundendam hanc arrogantiam.

37. *Tanta vis.*] Excidisse puto *populi:* nam alias, quæ *vis* sit, intelligi non potest, ut *auctoritas* non intelligeretur, si abesset senatus: et respondet ei in sqq. *concio.* nec dubitavi addere, sed inclusum uncis.

38 *Ubi nullum auxilium est, nulla conquestio.*] *Auxilium* est tribunorum plebis, *conquestio* apud alios magistratus, prætoris collegas.

39 *Eaque si sic coluit ille.*] In hac lectione oratio est ἀνακόλουθος. nam nihil est, quod respondeat superiori: *Cyrus ille—conjungitur*, nam cetera *quos—imperii* sunt in parenthesi dicta. itaque videtur delendum *que*, et *ille.* Lambinus in principio legebat, *Si Cyrus*, ut hæc melius respondeant.

40 *Et esse ant.*] Sic pro *esse et ant.* edidimus, ut et alii recentiores.

Est autem non modo ejus, qui sociis et civibus, sed etiam
ejus, qui servis, qui mutis pecudibus præsit, eorum, quibus
præsit, commodis utilitatique servire. Cujus quidem gene-
ris constare inter omnes video, abs te summam adhiberi
diligentiam: nullum æs alienum novum contrahi civitatibus:
vetere autem magno et gravi multas abs te esse [41] liberatas:
urbes complures dirutas ac pæne desertas, (in quibus unam
Ioniæ nobilissimam, alteram Cariæ, Samum et Halicarnas-
sum,) per te esse recreatas: nullas esse in oppidis seditiones,
nullas discordias: provideri abs te, ut civitates optimatium
consiliis administrentur: sublata Mysiæ latrocinia: cædes
multis locis repressas: pacem tota provincia constitutam:
neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam
plura et majora oppidorum et fanorum furta et latrocinia
esse depulsa: remotam a fama, et a fortunis, et ab otio lo-
cupletum, illam acerbissimam ministram prætorum avaritiæ,
calumniam: sumtus et tributa civitatum ab omnibus, qui
earum civitatum fines incolant, tolerari æquabiliter: facilli-
mos esse aditus ad te: patere aures tuas querelis omnium:
nullius inopiam ac solitudinem, non modo, illo populari
accessu, ac tribunali, sed ne domo quidem et cubiculo esse
exclusam; [42] tuo toto denique imperio [43] nihil acerbum
esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiæ, mansue-
tudinis, humanitatis. Quantum vero illud est beneficium 9
tuum, quod iniquo et gravi [44] vectigali ædiliciorum, magnis
nostris simultatibus, Asiam liberasti? Enimvero, si unus p. 295.
homo nobilis queritur palam, te, quod edixeris, NE AD LU- a.
DOS PECUNIÆ DECERNERENTUR, H-S CC sibi eripuisse:
quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine,
quicumque Romæ ludos facerent, quod erat jam institu-
tum, erogaretur? Quamquam has querelas hominum nos-
trorum illo consilio oppressimus, quod in Asia [45] nescio
quo modo, Romæ quidem non mediocri cum admiratione

41 *Liberatas: urbes complures.*] Sic distinguendum est, nam illud pertinet ad civitates, quæ ante nominatæ, *dirutas*, &c. ad *urbes*.

42 *Tuo toto imp.*] *Tuo* quidam ad *cubiculo* retulere, et Lamb. *domo* addidit *tua*, non bene. Ceterum *tuo* commodo abfuerit.

43 *Nihil acerbum esse, nihil crudele.*] Deest tertium, cui respondeat in sequentibus *humanitatis*. nam *acerbum* respondet *clementiæ*; *crudele*, *mansuetudini*.

44 *Vectigali ædiliciorum.*] Quale hoc vectigal sit, v. in Clav. in *vectigal* et *ædilicius*.

45 *Nescio quonam modo.*] *Nam* sine dubio delendum est: dicit, nescio quidem quomodo in Asia laudetur, Romæ quidem vehementer laudatur.

laudatur, quod, cum ad templum monumentumque nostrum civitates pecunias decrevissent; cumque id, et pro meis magnis meritis, et pro tuis maximis beneficiis, summa sua voluntate fecissent: nominatimque lex exciperet, UT AD TEMPLUM MONUMENTUMQUE CAPERE LICERET; cumque id, quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius, quam populo Romano, ac diis immortalibus datum videretur: tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi; cum aliis de causis, tum etiam ut animo æquiore ferrent ii, quibus nec deberetur, nec liceret. Quapropter incumbe toto animo, et studio omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuæ fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit et credidit, diligas, et omni ratione tueare, ut esse quam beatissimos velis. Quodsi te sors Afris, aut Hispanis, aut Gallis præfecisset, immanibus ac barbaris nationibus: tamen esset humanitatis tuæ, consulere eorum commodis, et utilitati salutique servire. Cum vero ei generi hominum præsimus, non modo in quo ipsa sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur humanitas:
b. certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus. Non enim me hoc jam dicere pudebit, præsertim in ea vita, atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiæ aut levitatis ulla suspicio, nos ea, quæ consecuti sumus, his studiis et artibus esse adeptos, quæ sint nobis Græciæ monumentis disciplinisque tradita. Quare præter communem fidem, quæ omnibus debetur, [46] præterea nos isti hominum generi præcipue debere videmur, ut, quorum præceptis [47] simus eruditi, apud eos ipsos, quod ab
10 iis didicerimus, velimus expromere. Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinæ Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, si aut docti ac sapientes homines eas regere cœpissent, aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia [48] collocarent. Hanc conjunctionem videlicet potestatis ac sapientiæ, saluti censuit civitatibus

46 *Præterea.*] Hoc verbum frigide redundat, delendumque puto.

47 *Sumus eruditi.*] Scr. *simus eruditi*, pendet enim e *velimus*: sic mox *quod a. i. didicerimus*. et sic dedit Aldus.

48 *Collocassent.*] Pro hoc edidi *collocarent*. necessario. nam si vulgatum verum esset, nihil hoc differret a priori *docti ac sapientes homines*: sed Cicero exprimit illud, quod alibi sic dictum est: *si aut philosophi imperarent, aut imperantes philosopharentur.*

esse posse: quod fortasse aliquando universæ reipublicæ nostræ, nunc quidem profecto isti provinciæ contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda [49] plurimum a pueritia studii fuisset et temporis. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiæ [50] prorogatus esse videatur. [51] quoniam in te retinendo fuit Asia felicior, quam nos in deducendo; perfice, ut lætitia provinciæ desiderium nostrum leniatur. Etenim si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, [52] quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus: multo majorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. Et qui- p. 296.
dem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te a.
ante. semper eos putavi, si vulgares essent, viles: si temporis causa constituerentur, leves: si vero (id quod ita factum est) meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in his honoribus tuendis operam esse ponendam. Quare quoniam in istis urbibus [53] cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas et in deorum numero collocatas vides: in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te judiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit ejusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut te parentem Asiæ et dici et haberi velis. Atque huic tuæ vo- 11
luntati ac diligentiæ difficultatem magnam afferunt publicani: quibus si adversamur; ordinem de nobis optime meritum, et per nos cum republica conjunctum, et a nobis, et a republica [54] dijungemus. sin autem omnibus in rebus obsequemur; funditus eos perire patiemur, quorum non modo saluti, sed etiam commodis consulere debemus. Hæc est una (si vere cogitare volumus) in toto imperio tuo

49 *Plurimum studii f. et temporis.*] Lambinus addi volebat *positum* vel *collocatum*, frustra. si *et temporis* non addidisset Cicero, nemo hæsisset.

50 *Prorogatus esse.*] Quia ante *annus* dicitur *accessisse*: putem Ciceronem scripsisse hic *propagatus esse*. nam hoc verbo utitur Cicero, cum continuationem simpliciter intelligit. Sæpe hæc verba confusa sunt a librariis. v. Clav. in *prorogare*.

51 *Quoniam.*] Faernus et Malasp. corrigebant *quoniamque*, non male.

52 *Quanti haud scio an nemini.*] Pro *quanti nemini*, modestiæ sc. causa. Mox *honoribus* delendum putabat vir doctus in ed. Hag. bene.

53 *Cum summo imperio.*] *Summum imperium* int. civile: nam exercitum non habebat. v. in *imperium*.

54 *Dijungemus.*] Sic edd. Rom. Jens. &c. Ed. s. l. et a. induxit *disjungemus*, quod Asc. Aldus, &c. secuti sunt, etiam, quod miror, Gruterus. antiquum et verum revocavere Victorius et Jac. Gronovius.

difficultas. Nam esse abstinentem, continere omnes cupi-
ditates, suos coercere, juris æquabilem tenere rationem; fa-
cilem te in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis,
admittendisque præbere; præclarum magis est, quam dif-
ficile. non est enim positum in labore aliquo, sed in qua-
dam inductione animi atque voluntate. Illa causa publica-
norum quantam acerbitatem afferat sociis, intelleximus ex
civibus, qui nuper in portoriis Italiæ tollendis, non tam de
portorio, quam de nonnullis injuriis portitorum quereban-
b. tur. Quare non ignoro, quid sociis accidat in ultimis ter-
ris, cum audierim in Italia querelas civium. Hic te ita
versari, ut et publicanis satisfacias, præsertim publicis
male redemtis, et socios perire non sinas, divinæ cujusdam
virtutis esse videtur, id est, tuæ. Ac primum Græcis, id
quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acer-
bum videri debet, propterea quod sine imperio populi Ro-
mani, suis institutis, [55] per se ipsi ita fuerunt. Nomen au-
tem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vec-
tigal sine publicano non potuerunt, [56] quod iis æqualiter
Sulla descripserat. Non esse autem leniores in exigendis
vectigalibus Græcos, quam nostros publicanos, hinc intel-
ligi potest, quod Caunii nuper, omnesque ex insulis, [57] quæ
erant ab Sulla Rhodiis attributæ, confugerunt ad senatum,
nobis ut potius vectigal, quam Rhodiis penderent. Quare
nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vecti-
gales fuerunt; neque ii aspernari, [58] qui per se pendere vec-
tigal non potuerunt; neque ii recusare, qui postulaverunt.
Simul et illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi,
neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam
fuisse, si hoc imperio non teneretur. id autem imperium cum
retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo
parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redi-
12 mat atque otium. Quodsi genus ipsum et nomen publicani
non iniquo animo sustinebunt: poterunt iis, consilio et
prudentia tua, reliqua videri mitiora. Possunt in pactio-
nibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius

55 *Per se ipsi ita fuerunt.*] Cum liberi essent, suis ipsorum institutis habuere publicanos.

56 *Quod iis æqualiter Sulla d.*] Sc. in capita. de ea re v. Plutarch. in Lucullo, qui xx millia talentorum fuisse tradit.

57 *Quæ erant ab Sulla Rhodiis attributæ.*] Quam ob causam Sulla Rhodiis hoc dederit, non constat.

58 *Qui per se pendere vectigal.*] *Per se*, est, sine publicanis.

commoditatem conficiendi negotii, et liberationem molestiæ. Potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie, et facis, ut commemores, quanta sit in publicanis dignitas, p. 297.
quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio, ac vi a.
potestatis et fascium, publicanos cum Græcis gratia atque auctoritate conjungas. Sed et ab iis, de quibus optime tu meritus es, et qui tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua, nos eam necessitudinem, quæ est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patiantur. Sed quid ego te hæc hortor, quæ tu non modo facere potes tua sponte sine cujusquam præceptis, sed etiam magna jam ex parte perfecisti? non enim desistunt nobis agere quotidie gratias honestissimæ et maximæ societates: quod quidem mihi idcirco jucundius est, quod idem faciunt Græci. Difficile est autem, ea, quæ commodis, utilitate, et prope natura diversa sunt, voluntate conjungere. At ea quidem, quæ supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi, (neque enim prudentia tua cujusquam præcepta desiderat,) sed me in scribendo commemoratio tuæ virtutis delectavit: quamquam in his litteris longior fui, quam aut vellem, aut quam
me putavi fore. Unum est, quod tibi ego præcipere non 13
desinam, neque te patiar (quantum in me erit) cum exceptione laudari. omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam. quod vitium, cum in hac privata quotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur: tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturæ adjungere. Quare illud non suscipiam, ut, quæ de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea tibi nunc exponam, cum et nimis longus esse nolim, et ex multorum scriptis ea facile possis [59] cognoscere: quod est epistolæ proprium, ut b.
is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, prætermittendum esse non puto. Sic ad nos omnes fere deferunt, nihil, cum absit iracundia, te fieri posse jucundius. sed cum te alicujus improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desi-

59 *Cognoscere: illud, quod est,* &c.] Delevi hoc *illud*, temere e superioribus repetitum, aut a glossatore additum. Hæc est perpetua forma elegantiæ Ciceronianæ, *illud* vel *id*, deinde in altera parte periodi *quod*. tum mox pro *ignorat* scribendum est *ignoret*.

deretur humanitas. Quare quoniam in eam rationem vitæ nos non tam cupiditas quædam gloriæ, quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit; caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse cum in omni natura, tum jam in nostra ætate difficile est, mutare animum, et si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere: sed te illud admoneo, [60] ut, si hoc plane vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur, ut te ante compares, quotidieque meditere, resistendum esse iracundiæ; cumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam: quæ quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quam omnino non irasci. Nam illud non solum est gravitatis, sed nonnumquam etiam lentitudinis: moderari vero et animo et orationi, cum sis iratus, aut etiam tacere, et tenere in sua potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocris ingenii. Atque in hoc genere multo te esse jam commodiorem mitioremque nuntiant. Nullæ tuæ vehementiores animi concitationes, nulla maledicta ad nos, nul-
p. 298. læ contumeliæ perferuntur: quæ cum abhorrent a litteris,
a. ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. nam si implacabiles iracundiæ sint; summa est acerbitas: sin autem exorabiles; summa levitas: quæ tamen
14 (ut in malis) acerbitati anteponenda est. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi hominum injuriæ, quod avaritiæ, quod insolentia [61] præter opinionem accidebat, et intolerabilis videbatur; secundus autem multo lenior, quod et consuetudo, et ratio, et (ut ego arbitror) meæ quoque litteræ te patientiorem lenioremque fecerunt: tertius annus ita esse debet emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. Ac jam hoc loco non hortatione, neque præceptis, sed precibus tecum fraternis ago; totum ut animum, curam, cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quodsi in me-

60 *Ut, si - - ne occuparetur, ut te ante comp.*] Alterum *ut* abest ab edd. vett.

61 *Præter opinionem accidebat.*] Videtur esse debere *acciderat*: item post pro *fecerunt*, *fecerant*.

diocri statu sermonis ac prædicationis nostræ res essent: nihil abs te eximium, nihil præter aliorum consuetudinem postularetur. nunc vero, propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni cum faveant, tum etiam a nobis omnem diligentiam virtutemque et postulent et exspectent, omnes autem improbi (quod cum iis bellum suscepimus sempiternum) vel minima re ad reprehendendum contenti esse videantur. Quare quoniam [62] ejusmodi theatrum est totius Asiæ, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, judicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Ro- b.
mam significationes vocesque referantur: contende, quæso, atque elabora, non modo ut [63] his rebus dignus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videare. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem reipublicæ, tibi provincialem dedit; [64] et si mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. Simul et illud cogita, nos non [65] de reliqua et sperata gloria jam laborare, sed de parta dimicare. quæ quidem non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda est. Ac si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi jam partus est. nunc vero res sic sese habet, ut, nisi omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me meis tantis laboribus, tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum putem. Quod si ut amplissimum nomen consequeremur, unus præter ceteros adjuvisti: certe idem, ut id retineamus, præter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis utendum existimationibus ac judiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt: quamquam illorum erit verius

62 *Ejusmodi theatrum est totius Asiæ, &c.*] Sic edd. omnes veteres, omisso *virtutibus est datum*, quod primus Victorius addidit, secutusque est Gruterus. In hac lectione etiam *totius* offendit. Nuper Alemannus edidit: *quoniam ejusmodi theatrum virtutibus tuis est datum*: sed sine libris. et mihi illud *virtutibus tuis e. d.* glossatorem sapit, nec convenit sequentibus: *non modo ut his rebus dignus fuisse — videare*. Itaque veterem lectionem revocavi.

63 *His rebus.*] Hoc tali theatro, et iis quæ in illo theatro agenda sunt.

64 *Et si mea pars.*] Faernus, Malaspina, Ursinus, Manutius, delent *et*. bene.

65 *De reliqua et sp.*] Quæ nobis paranda restet, et speretur a nobis. — *de parta dimicare*, de ea, quam jam habemus, retinenda. non agitur hoc, inquit, ut gloriam nobis paremus; nam abunde gloriæ nobis est: sed ut eam conservemus, nec amittamus re male gerenda. infra est *consequi et retinere nomen*.

judicium, obtrectatione et malivolentia liberatum. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quærere: quod si esset; tamen non negligeres, præsertim cum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui: sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris. [66] In qua cavendum est, ne, si negligentior fueris, non solum tibi parum consuluisse, sed
16 etiam tuis invidisse videaris. Atque hæc non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut cur-
p. 299. rentem incitasse videatur. Facies enim perpetuo, quæ
a. fecisti, ut omnes æquitatem tuam, temperantiam, severitatem, integritatemque laudent. Sed me quædam tenet, propter singularem amorem, infinita in te aviditas gloriæ: quamquam illud existimo, cum jam tibi Asia, sicut unicuique sua domus, nota esse debeat, cum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem attineat, quod non tu optime perspicias, et tibi non, sine cujusquam hortatione, in mentem veniat quotidie. Sed ego, qui, cum tua lego, te audire, et qui, cum ad te scribo, tecum loqui videor: idcirco et tua longissima quaque epistola maxime delector, et ipse in scribendo sæpe sum longior. Illud te ad extremum et oro et hortor, ut, tamquam poetæ boni, et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui, tamquam tertius actus, perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id facillime facies, si me (cui semper uni magis, quam universis, placere voluisti) tecum semper esse putabis, et omnibus iis rebus, quas dices ac facies, interesse. Reliquum est, ut te orem, ut valitudini tuæ, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias.

66 *In qua cavendum est.*] *Qua* referunt sc. ad *gloriam*. Sed Cicero sine dubio scripsit more suo: *in quo cavendum est*: nam illud durius est.

ARGUMENTUM. 2

De Statii liberti nimis apud Quintum gratiosi adventu, et hominum de eo sermonibus et querelis: de Græcis, quos commendaverat, aut quibus videbatur indulgere, excusatio: de litteris Quinti iniquis, duris, contrariis, de eisque tollendis consilium: L. Flavii, cui hereditas in Asia venerat, aliorumque commendatio: objurgationum suarum excusatio, ac tandem de rebus publicis commemoratio.

MARCUS Q. FRATRI S.

STATIUS ad me venit a. d. VIII Kalend. Novembr. 1
ejus adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis,
dum is abesset, molestus mihi fuit. Quod autem [67] exspectationem tui, concursumque eum, qui erat futurus, si
una tecum decederet, neque antea visus esset, sustulit; id b.
mihi non incommode visum est accidisse. Exhaustus enim est sermo hominum, et [68] multis emissæ jam ejusmodi voces, ἀλλὰ αἰεὶ τίνα φῶτα μέγαν. quæ te absente confecta esse lætor. Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit. Primum enim numquam ille mihi fuit suspectus: neque ego, quæ ad te de illo scripsi, scripsi meo judicio, sed cum ratio, salusque omnium nostrûm, qui ad rempublicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea judicia perscripsi. qui quidem quam frequentes essent, et quam graves. adventu suo Statius ipse cognovit. Etenim intervenit nonnullorum querelis, quæ apud me de illo ipso habebantur: et sentire potuit, sermones iniquorum in suum potissimum nomen erumpere. Quod autem me maxime movere solebat, cum audiebam, illum plus apud te posse, quam gravitas illius ætatis et imperii prudentia postularet, (quam multos enim mecum egisse putas, ut se Statio commendarem? [69] quam multa autem ipsum ἀφελῶς mecum in sermone ita protulisse?) id mihi non placuit: monui, suasi, deterrui. Quibus in rebus etiamsi fidelitas

67 *Exspectationem - - sustulit.*] Nempe omnes erant cupidi videndi illum libertum, qui tam gratiosus apud Quintum esse diceretur; unde magnos concursus fore putabat Q. si una secum e provincia venisset Romam. eos igitur concursus non sperabat, si solus venisset. M. Ciceroni hoc commodum videbatur. pro *accidisse* malim *cecidisse*. nam eo verbo Cicero in tali sententia utitur.

68 *Multis emissæ, &c.*] Voces, quibus indicarent, non esse Statium talem, qualem putassent: nec esse, qui tam potens esse apud Quintum potuerit. nam id est in verbis Homeri: idque adeo valebat ad invidiam Quinti minuendam.

69 *Quam multa - - ita protulisse.*] Ut appareret, eum se valde potentem apud te existimare.

summa est, (quod prorsus credo, quoniam tu ita judicas,) tamen species ipsa tam gratiosi liberti, aut servi, dignitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeto, (nihil enim nec temere dicere, nec astute reticere debeo,) materiam omnem sermonum eorum, [70] qui de te detrahere vellent, Statium dedisse: et antea tantum intelligi potuisse, iratos tuæ severitati esse nonnullos: hoc manumisso, iratis, quod lo-
2 querentur, non defuisse. Nunc respondebo ad eas episto-
p. 300. las, quas mihi reddidit L. Cæsius, (cui, quoniam ita te velle
a. intelligo, nullo loco deero,) quarum altera est de Blaudenio Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. Qua de re, et de hoc genere toto, ne forte me in Græcos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce. Ego cum Græcorum querelas nimium valere sentirem, propter hominum ingenia ad fallendum parata: quoscumque de te queri audivi, quacumque potui ratione placavi. Primum Dionysipolitas, qui erant [71] inimicissimi mei, lenivi: quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apamensem Hephæstum, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnæum, ego [72] nugas maximas omni mea comitate sum complexus, Nymphontem etiam Colophonium. quæ feci omnia, non quo me, aut ii homines, aut tota natio delectaret: pertæsum est levitatis, [73] assentationis, animorum, non officiis, sed temporibus servientium. Sed, ut ad Zeuxim revertar: cum is de M. Cascellii sermone secum habito, quæ tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti ejus sermoni, et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quæ fuerit cupiditas tanta, nescio, quod scribis cupiisse te, quoniam Smyrnæ [74] duo Mysos insuisses in culeum, simile in superiore parte provinciæ edere exemplum severitatis tuæ, et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse: quem adductum in judicium fortasse dimitti non oportuerit; conquiri vero, et elici blanditiis (ut tu scribis) ad judicium, necesse non fuit; cum præsertim hominem, quem ego et ex suis civibus, et

70 *Qui de te d. vellent.*] *Vellent* edidi pro *velint*, ut mox est *loquerentur*.

71 *Inimicissimi mei.*] P. Manutius aut *tui* legendum, aut delendum *mei* putat. bene, opinor.

72 *Nugas maximas.*] Homines nugacissimos et nullius pretii.

73 *Assentationis, animorum.*] An *hominum?* quod conjungatur cum *servientium*.

74 *Duo Mysos.*] *Duo* pro *duos* bene e Ms. Manut. *Mysos* edd. pr. non *Mysios*.

ex multis aliis quotidie magis cognosco nobiliorem esse prope, quam civitatem suam. At enim Græcis solis indulgeo. Quid? L. Cæcilium nonne omni ratione placavi? b. quem hominem? qua ira? quo spiritu? quem denique, præter Tuscenium, [75] cujus causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce [76] supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur. cujus tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo: certo enim scio, te fecisse cum causa. sed quid opus fuit ejusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses: te curaturum, [77] fumo ut combureretur, plaudente tota provincia. Quid vero ad C. Fabium, nescio quem? (nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat.) renuntiari tibi, [78] Licinium plagiarium cum suo pullo milvino tributa exigere? Deinde rogas Fabium, ut et patrem et filium vivos comburat, si possit: sin minus, ad te mittat, uti judicio comburantur. Hæ litteræ abs te per jocum missæ ad C. Fabium, si modo sunt tuæ, cum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent. Ac, si omnium mearum litterarum præcepta repetes; intelliges, nihil esse a me, nisi orationis acerbitatem et iracundiam, et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea, quam tua sive natura paullo acrior, sive quædam dulcedo iracundiæ, sive dicendi sal facetiæque [79] valuisset, nihil sane esset, quod nos pœniteret. Et mediocri me dolore putas affici, [80] cum audiam, qua sit existimatione Virgilius, qua tuus vicinus [81] C. Octavius? Nam si te interioribus vicinis tuis, [82] Ciliciensi et Syriaco anteponis, valde magnum facis. Atque is dolor est, quod cum ii, quos nominavi, te innocentia non

75 *Cujus causa sanari non potest.*] Sc. quia in eum jam severe animadverterat, ut est in ep. 1.

76 *Supra caput.*] Int. adstat. Virg. Æn. 194. *tum mihi - - supra caput adstitit imber*. habet autem significationem molestiæ, quam ille, querendo de fratre, Ciceroni attulit.

77 *Fumo ut combureretur.*] Credo, *fumo* esse vitiosum. nec tamen placet Ursini conjectura *furno*.

78 *Licinium cum suo pullo milv.*] *Pullum* intelligo filium, quia mox pater et filius junguntur de iisdem sine dubio. Ceterum res non intelligitur. Licinius videtur esse idem, qui est II, 1. negotiator in provincia Ciceronis.

79 *Valuisset.*] Vulgg. omnes *valuissent*, vitiose. pendet enim verbum ex *auctoritas mea*, quod *valuisset* postulat. mox *quod* est pro quare: alias esse deberet *cujus*.

80 *Cum audiam.*] Immo, *cum audio:* sic in hac sententia Cicero dicit.

81 *C. Octavius.*] V. supra ad ep. I, 8.

82 *Ciliciensi et Syriaco.*] Ciliciensis qui fuerit, ignoratur; Syriacus fuit L. Marcius, Phil. XI, 12.—*valde magnum facis*, ironia est.

p. 301. vincant, vincunt tamen artificio benivolentiæ colligendæ,
a. qui neque Cyrum Xenophontis, neque Agesilaum noverint: quorum regum summo in imperio nemo umquam verbum ullum asperius audivit. Sed hæc a principio tibi præci-
3 piens, quantum profecerim, non ignoro. Nunc tamen decedens (id quod mihi jam facere videris) relinque, quæso, quam jucundissimam memoriam tui. [83] Successorem habes perblandum: cetera valde illius adventu tua requirentur. In litteris mittendis (ut sæpe ad te scripsi) nimium te exorabilem præbuisti. tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Statius mihi narravit, scriptas ad te solere afferri, ab se legi: et, si iniquæ sint, fieri te certiorem. antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse: ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quæ reprehendi solerent. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo. sero est enim: ac scire potes, multa me varie diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, cum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut hæc genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum: postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego hæc tam esse, quam audio, non puto: et si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, [84] quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam: legi nonnullas iracundas. sed tempore ipso de epi-
b. stolis. Nam cum hanc paginam tenerem, L. Flavius, prætor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos litteras misisse; quæ mihi visæ sunt iniquissimæ: ne quid de bonis, quæ L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecuniam solvissent. Itemque misisse ad Apollonidienses, nec de bonis, quæ Octavii fuissent, deminui paterentur, priusquam Fundanio debitum solutum esset. Hæc mihi verisimilia non videntur. sunt enim a prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid? [85] si infitiatur? Quid si omnino non debetur? Quid? [86] præ-

83 *Successorem habes.*] Qui fuerit, non reperi traditum.

84 *Quam ipse scripsisse Sulla,* &c.] Cur *ipse* additum sit, non video.

85 *Si infitiatur.*] Se debere, vel deberi.

86 *Prætor solet judicare deberi.*] Nam judicium est de facto, quod non est prætoris: qui tantum jus dicit: in quo non est de facto judicium.

tor solet judicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordia moveor? nemo magis: sed via juris ejusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiæ. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, [87] te aut quasi amicis tuis gratias acturum, aut quasi inimicis incommoda laturum. Quid multa? ferebat graviter, [88] id vehementer mecum querebatur, orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem: quod facio, et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminuendo, et de Apollonidiensibus, ne quid perscribas, quod contra Flavium sit: amplius, et Flavii causa, et scilicet Pompeii, facias omnia. Nolo mediusfidius ex tua injuria in illum, tibi liberalem me videri: [89] sed et te oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti, aut litterarum tuarum relinquas, quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum. Fert enim graviter homo et mei observantissimus, et sui juris dignitatisque retinens, se apud te neque amicitia, neque jure valuisse: et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Cæsar tibi commendarunt: et ipse ad te scripserat Flavius, [90] et ego certe. p. 302.
Quare si ulla res est, quam tibi me faciendam petente putes, a.
hæc ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. hoc te ita rogo,
ut majore studio rogare non possim. Quod ad me de Her- 4
mia scribis, mihi mehercule valde molestum fuit. Litteras ad te parum fraterne scripseram: quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram, et revocare cupiebam. huic tu epistolæ non fraterne scriptæ, fraterne debes ignoscere. De Censorino, Antonio, Cassio, Scævola, te ab iis diligi (ut scribis) vehementer gaudeo. [91] cetera fuerunt in eadem epistola graviora; quam vellem, ὀρθὰν τὰν ναῦν, et ἅπαξ θανεῖν. majora ista erunt. Meæ objurgationes

87 *Te aut quasi amicis - - laturum.*] Hæc non intelligo. pro *incommoda laturum*, Ms. ap. Gruterum *incommodaturum*. alii malint *inc. allaturum*. sensus quidem tale quid desiderat. nam opponitur τῷ *gratias acturum.*

88 *Id vehementer.*] Scr. *et veh.*

89 *Sed et te oro, ut tu ipse.*] Hæc offendunt aures meas. Ciceronem credo dedisse, *sed te oro, ut ipse.*

90 *Et ego certe.*] *Et* delendum est: non solet Cicero in hac forma addere.

91 *Cetera fuerunt - - ista erunt.*] Vix certo licet assequi sententiam hujus loci. Si ad objurgationem trahamus illud *graviora*: quomodo conveniunt ei: *quam vellem* ο. τ. ν. et ἅ. θ.? Videntur res valde tristes fuisse: quia de re læta præcessit, *vehementer gaudeo.*

fuerunt amoris plenissimæ, quæ sunt nonnullæ, sed tamen mediocres, et parvæ potius. Ego [92] te numquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, cum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quæ ad te aliqua admonitione aut objurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meæ, in qua et maneo et manebo, et, idem ut facias, non desistam rogare. Attalus Iphemenus mecum egit, ut se ne impedires, quo minus, quod [93] ad Q. Publiceni statuam decretum est, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri, tamque nostri necessarii, honorem minui per te, aut impediri velis. Præterea Æsopi tragœdi, nostri familiaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit. inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sar-
b. dianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum, et qui tum Athenis fuerat, cum Licinius eo venisset, cum eum fugitivum postea esse ex Æsopi litteris cognosset, hominem comprehendit, et in custodiam Ephesi tradidit: sed [94] in publicam, an in pistrinum, non satis ex litteris ejus intelligere potuimus. Tu, quoquo modo, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim, summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit: parvi enim pretii est, qui jam nihili sit: sed tanto dolore Æsopus est affectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius
5 facere possis, quam si illum per te recuperarit. Nunc ea cognosce, quæ maxime exoptas. Rempublicam funditus amisimus: adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus, et Cato, [95] vix vivus effugeret; quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque prætores diebus aliquot adiri possent, vel potestatem sui facerent, in concionem adscendit, et [96] Pompeium privatus dictato-

92 *Te n. u. in re dignum m. r. p.*] *Dignum reprehensione* non convenire videtur sequentibus, *nisi inimicos multos haberemus*, vel *haberes*. Nempe illud *dignum* non est nimis premendum. vult dicere, nulla se reprehensione usurum fuisse, nisi inimici ejus multa de eo sparsissent, arrepta occasione aliqua, ut eum cautiorem redderet: quod et sequentibus consentit.

93 *Ad Q. Publiceni statuam.*] *Publiceni* quidem nomen vitiosum est. nec aliæ lectiones prolatæ adhuc satisfaciunt, ut *publicani*, quod in Ms. Gruterus reperit, estque et in ed. Jens. Nomen hominis clari requiritur.

94 *In publicam, an in pistrinum.*] *An* ex ed. Rom. dedi. ceteræ inde a Jensono habent *vel*, super quo, sc. an *vel* pro *an* dici possit, est longa torquentis se Malaspinæ nota.

95 *Vix vivus effugeret.*] Scribendum sine dubio *effugerit*.

96 *Pompeium privatus.*] Ed. Rom. *privatum*, quod et in Ms. reperit Wowerius. male. Dictator vel lege vel a Consule dicitur. iste privatus erat, productus ab aliquo magistratu in concionem: nam tribunus post demum factus est.

rem appellavit. propius nihil est factum, quam ut occideretur. Ex hoc, qui sit status totius reipublicæ, videre potes. Nostræ tamen causæ non videntur homines defuturi. mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur: et quidem cum spe sum maxima, tum majore etiam animo. spero superiores fore nos: [97] confido animo, ut in hac republica ne casum quidem ullum pertimescam: sed tamen res sic se habet. Si diem nobis Clodius dixerit; tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus: sin autem vi agere conabitur; spero fore, studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum, ut vi resistamus. Omnes et se, et suos liberos, amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. [98] Si qui antea aut alieni- p. 303.
ores fuerant, aut languidiores, nunc horum regum odio se a.
cum bonis conjungunt. Pompeius omnia pollicetur et Cæsar: quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuam. Tribuni plebis designati sunt nobis amici. Consules se optime ostendunt. Prætores habemus amicissimos, et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios: sed hos singulares. Quare magnum fac animum habeas, et spem bonam. De singulis tamen rebus, quæ quotidie gerantur, faciam te crebro certiorem.

ARGUMENTUM. 3

De pueris sine epistola missis se excusat, et de exilii miseria et calamitate graviter conqueritur.

MARCUS Q. FRATRI S.

MI frater, mi frater, mi frater, tune id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim? aut etiam [99] ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? scilicet. tu enim me afflixisti: tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te misere perdidi. Meus ille laudatus consulatus, mihi te, liberos, patriam,

97 *Confido animo, ut in hac rep.*] In *conf. an.* intell. *ita. in hac republica*, accipio, in hoc reipublicæ vel rerum statu, ut paullo ante dixit, sicque et alibi dicitur. Manutius corrigebat *in hac re*, probabatque Lambinus: nempe ut ad illam, de qua sequitur, rem pertineat. quod et facilius est: quia statim sequitur: *res sic se habet.*

98 *Si qui antea - - fuerant.*] Legendum *fuerunt.*

99 *Ne te videre noluerim.*] Sic edd. pr. non *voluerim*, ut posteriores quidam, Lamb. Gruterus, &c. edidere: vix consulto.

fortunas; tibi velim ne quid eripuerit, præter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et jucunda ceciderunt; a me tibi luctus meæ calamitatis, metus tuæ, desiderium, mæror, solitudo. Ego te videre noluerim? Immo vero me a te videri nolui. Non enim vidisses fratrem tuum: non eum, quem reliqueras: non eum, quem noras: non eum, quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras: ne vestigium quidem ejus, nec simulacrum; sed quandam effigiem spirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidisses, aut audisses! [100] utinam te non solum vitæ, sed etiam dignitatis meæ superstitem reliquis-
b. sem! Sed testor omnes deos, me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuæ vitæ repositam esse dicebant. Quare peccavi, scelerateque feci. nam si cecidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet. nunc commisi, ut vivo me careres, vivo me aliis indigeres: mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quæ sæpe alienissimis præsidio fuisset. Nam quod ad te pueri sine litteris venerunt, quoniam vides [1] non fuisse iracundiæ causa, certe pigritia fuit, et quædam infinita vis lacrymarum et dolorum. Hæc ipsa me quo fletu putas scripsisse? eodem, quo te legere certo scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te, aut umquam sine lacrymis cogitare? Cum enim te desidero, fratrem solum desidero? [2] Ego vero suavitate fratrem, prope æqualem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te umquam, aut tibi sine me jucundum fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio? effigiem oris, sermonis, animi mei? Quid filium venustissimum, mihique dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e com-

100 *Utinam te non solum vitæ, sed etiam dignitatis.*] Res et sententia et sequentia videntur postulare, ut sit, *non solum dignitatis, sed etiam vitæ.*

1 *Non fuisse iracundiæ causa.*] *Causa* est ex ed. Jens. sqq. Ed. Rom. *causam*, ut quædam aliæ veteres. Gruterus recte volebat deleri

2 *Ego vero suavitate prope fr. prope æqualem.*] Hoc certe vitiosum est, ut omnes agnoscunt, sed varie tentant. male quidam *fratrem* delent, ut Manutius. Sunt tria, *frater, filius, pater:* et verbum fratris debet habere adjunctum substantivum, ut cetera. putem: *ego vero suavitate fratrem, obs. filium, consilio parentem:* vel potius, ut edidi, *suavitate fratrem prope æqualem,* &c. in æqualibus enim, quorum consuetudine utimur, suavitas quæritur maxime: et in fratribus ætatis discrimen aliquid etiam in consuetudine discriminis facit: non multo post est de Ciceronibus pueris: *meus Cicero et amabat* (sc. Q. Cic.) *ut fratrem, et jam ut majorem fratrem verebatur.*

plexu dimisi meo, [3] sapientiorem puerum quam vellem. sentiebat enim miser jam, quid ageretur. Quid vero tuum filium? [4] quid imaginem tuam, quam meus Cicero et amabat, ut fratrem, et jam, ut majorem fratrem, verebatur? Quid? quod mulierem miserrimam, fidelissimam conjugem, me prosequi non sum passus, ut esset quæ reliquias communis calamitatis, communes liberos tueretur? Sed tamen, quoque modo potui, scripsi, et dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse: in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis mèis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim te præsidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata. Deinde congressus nostri lamentationem pertimui: digressum vero non tulissem: atque etiam idipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantissimis et conjunctissimis fratribus acerbius ac miserius videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset cum congressio, tum vero digressio nostra. Nunc, si potes, id quod ego, qui fortis tibi semper videbar, non possum, erige te, et confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam, et amorem in te civitatis, et aliquid etiam misericordiam nostri, præsidii laturam. sin eris ab isto periculo vacuus: ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. de quo scribunt ad me quidem multi multa, et se sperare demonstrant: sed ego, quid sperem, non dispicio, cum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint: qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescant. Sed ista qualia sint, tu velim perspicias, mihique declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam. diutius in hac vita esse non possum. Neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia, aut doctrina, ut tantum dolorem possit sustinere. Scio fuisse et honestius moriendi tempus, et utilius: sed non hoc solum, multa

p. 304. a.

3 *Sapientiorem puerum, quam vellem.*] Sapientiorem, quia intelligebat plus, quam puer. *quam vellem*, quia malebat pater, filium non intelligere magnitudinem mali, ut minus doleret.

4 *Quid imaginem meam.*] Sic omnes libri: at ego non dubitavi edere *tuam*, ut Manutio et Lambino placuit. nam res ipsa sic jubet. in blanditiis est, liberos parentibus simillimos dicere.

alia prætermisi: quæ si queri velim præterita; nihil agam,
b. nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est, nec fieri potest, [5] me diutius, quam aut tuum tempus, aut firma spes postulabit, in tam misera, tamque turpi vita commorari: ut, qui modo fratre fuerim, liberis, conjuge, [6] copiis, genere ipso pecuniæ beatissimus, dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior, quam qui umquam fuerunt amplissimi: is nunc, in hac tam afflicta perditaque fortuna, neque me, neque meos lugere diutius possim. Quare quid ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuæ facultates sustineant. qua in re ipsa video miser et sentio, quid sceleris admiserim, cum de visceribus tuis et filii tui satisfacturus sis, quibus debes: ego, [7] acceptam ex ærario pecuniam tuo nomine, frustra dissiparim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, et Cæpioni tantumdem solutum est: mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. sive enim restituimur, sive desperamur, nihil amplius opus est. Tu, [8] si forte quid erit molestiæ, te ad Crassum et ad Calidium conferas, censeo. Quantum Hortensio credendum sit, nescio. me summa simulatione amoris, summaque assiduitate quotidiana, sceleratissime insidiosissimeque tractavit, adjuncto quoque Arrio: quorum ego consiliis, promissis, præceptis destitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed hæc occultabis, ne quid obsint. Illud caveto: et eo puto, per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium, ne ille [9] versus, qui in te erat collatus, cum ædilitatem petebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo, quam ne, cum intelli-

5 *Me diutius - - commorari.*] Hæc pendent ex *illud quidem*; ex *nec faciendum est, nec fieri potest*, sequentia, *ut, qui modo - - is nunc - - neque me, neque meos lugere diutius possim.*

6 *Copiis, genere ipso pecuniæ.*] Manutius malebat *genero ipso, pecunia*, ut ad Pisonem pertineret. Sed locus verbi est ab ea conjectura alienus, dixisset: *conjuge, genero, copiis*: tum *pecunia* frigeret, quæ in copiis intelligitur. *genere ipso pecuniæ* dicit, quod copias suas non malis artibus compararat, sed parsimonia et hereditatibus, quæ ei a viris bonis venerant benevolentiæ causa et honoris.

7 *Acceptam ex ærario p. tuo nomine.*] Quæ ei ex ærario debebatur, ut prætori Asiæ decreta a senatu.

8 *Si forte quid erit molestiæ.*] Sc. a creditoribus, qui dicuntur molesti esse, cum debitores appellant.

9 *Versus, qui in te erat collatus.*] Ignoratur, sed res docet, in eo fuisse objectum Quinto ambitum pecuniarium. *versus de lege Aurelia* indicat, in eo legem Aureliam commemoratam fuisse. Suspicatus sum interdum, *de lege Aurelia* esse a glossa. nam cum versus in aliquem collatus dicitur, indicatur applicatio versus, qui erat de alio proprio scriptus: in versu igitur, qui in Quintum conferebatur, non poterat lex Aurelia commemorari. Sed potest esse interpretatio Ciceronis ipsius. —*falso, testimonio*, Hortensii sc.

gant homines, [10] quantum misericordiæ nobis tuæ preces et tua salus allatura sit, oppugnent te vehementius. Messalam tui studiosum esse arbitror: Pompeium etiam simulatorem puto. Sed hæc utinam non experiare! quod precarer deos, nisi meas preces [11] audire desissent. Verumtamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint: in quibus [12] non modo tamen nullius inest peccati infamia; sed omnis dolor est, quod optime factis pœna est maxima constituta. Filiam meam et tuam, Ciceronemque nostrum, quid ego, mi frater, tibi commendem? quin illud mæreo, quod tibi non minorem [13] dolorem illorum orbitas afferet, quam mihi. Sed, te incolumi, orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur, potestasque in patria moriendi, ut me lacrymæ non sinunt scribere. Etiam Terentiam velim tueare, mihique de omnibus rebus rescribas. Sis fortis, quoad rei natura patiatur. Idibus Juniis, Thessalonicæ.

p. 305. a.

ARGUMENTUM. 4

De perfidia, timore et invidia amicorum conqueritur, et quid sit sperandum de reditu, vere ad se perscribi cupit.

MARCUS Q. FRATRI S.

AMABO te, mi frater, ne, si uno meo facto et tu et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius, quam imprudentiæ miseriæque assignes. nullum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus [14] nefas putabam esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit, aut mihi invidit. ita mihi nihil misero præter fidem amicorum, [15] cautum meum consilium fuit. Quodsi te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestia: perspicis profecto, ecquænam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius, et

10 *Quantum misericordiæ, &c.*] *Misericordiæ* videtur lenius esse, quam pro re. Sic scripsit *miseriæ*, ut opinor. Sic et ep. 4. olim edebatur *imprudentiæ misericordiæque assigno*, pro *miseriæque*.

11 *Audire desiissent.*] Edd. pr. *desissent*. melius.

12 *Non modo tamen nullius - - sed omnis dolor.*] Scio, post *non modo non*. non semper esse, *sed ne quidem*. v. Clav. in *non modo*. sed h. l. tamen est durius: meliusque abesset *non modo*.

13 *Dol. illorum orbitas afferet.*] Sic edidi pro *affert*, ut vulgo editur. ed. Rom. habet *afferat*, ed. Jens. *afferret*. *afferet* Mss. Paris.

14 *Nefas putaram.*] Edd. pr. *putarem*. Legendum est *putabam*, nam et in altero membro est *arbitrabar*.

15 *Cautum m. consilium fuit.*] Vera est correctio Malaspinæ *defuit*.

Sextius, et Piso noster adhuc Thessalonicæ retinuerunt, cum longius discedere, propter nescio quos motus, vetarent. verum ego magis exitum, illorum litteris, quam spe b. certa exspectabam. Nam quid sperem, potentissimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis, pluribus invidis? De novis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sextius, et, spero, [16]Curtius, Milo, Fadius, Gratidius; sed valde adversante Clodio: qui etiam privatus eadem manu poterit conciones concitare: deinde etiam intercessor parabitur. Hæc mihi proficiscenti non proponebantur: sed sæpe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. Quid tu igitur? inquies. quid? multa convenerunt, quæ [17]mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeii, alienatio consulum, etiam prætorum, timor [18]publicanorum, arma. lacrymæ meorum me [19]ad mortem ire prohibuerunt: quod certe et ad honestatem et ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phaethonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum luctum et laborem detrusus es, quantum nemo umquam: si relevare potes communem casum misericordia hominum; scilicet incredibile quiddam assequeris: sin plane occidimus; (me miserum!) ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. Sed tu, ut ante ad te scripsi, perspice rem et pertenta: et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, vere perscribe. Ego vitam, quoad putabo tua interesse, aut ad spem servandam esse, retinebo. Tu nobis amicissimum Sextium cognosces: [20]credo tua causa velle Lentulum, qui erit consul. quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu et quid opus sit, et quid sit, videbis omnino. Si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit: aut per te confici aliquid, aut nullo modo poterit. sin te quoque inimici vexare cœperint, ne cessaris. non enim gladiis mecum, sed litibus agetur. Ve-

16 *Curtius.*] Sic edd. omnes. at *Curius* esse legendum, bene docet Pighius ad a. 696.

17 *Mentem exturbarent meam.*] An *conturbarent?* quia in vulgato nimium est, et deberet esse *exturbarent mihi.*

18 *Publicanorum arma.*] Quomodo *arma publicanorum* poterant timeri? Manutius sic interpungebat: *alienatio consulum, etiam prætorum, timor publicanorum, arma*, bene, opinor. nam equitum studiis Cicero confidebat. *arma* pertinent ad plebem.

19 *Ad mortem ire.*] Per vim resistendo Clodianis.

20 *Credo tua causa vel Lentulum.*] Ms. Paris. optimus *velle Lentulum*, quod cum Alemanno recepi.

rum hæc absint velim. Te oro, ut ad me de omnibus rebus scribas, et in me animi potius, aut consilii putes minus esse, quam antea; amoris vero et officii non minus.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
QUINTUM FRATREM
LIBER II.

ARGUMENTUM.

1

Commemorat quid in Senatu sit actum, referente primum Lupo de lege C. Cæsaris, qua agrum Campanum plebi Romanæ dividi tulerat, deinde Racilio de judiciis, utrum ante, an vero post ædilitia comitia habenda sint. Scripta Lentulo Spinthere et Q. Metello Nepote Coss.

MARCUS Q. FRATRI S.

EPISTOLAM, quam legisti, mane dederam. sed fecit humaniter Licinius, quod ad me, misso senatu, vesperi venit, ut, [1] si quid esset actum, ad te (si mihi videretur) perscriberem. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri [2] sub dies festos. Consulares nos fuimus, et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus; Lepidus, Volcatius, Glabrio prætores. sane frequentes fuimus: omnino ad ducentos. Commorat exspectationem Lupus. egit causam agri Campani sane accurate. auditus est magno silentio. [3] materiam rei non ignoras. nihil ex nostris actionibus prætermisit. Fuerunt nonnulli aculei in C. Cæsarem, contumeliæ in Gellium; expostulationes cum absente Pompeio. Causa sero perorata, sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret. Ex superiorum temporum conviciis, et ex præsenti silentio, quid senatus sentiret, se intelligere dixit.

1 *Si quid esset actum.*] Confectum, decretum de republica.

2 *Sub dies festos.*] Saturnalia.

3 *Materiam rei non ignoras.*] I. e. quantam dicendi materiam illa res de agro Campano habeat.

[4] In illo cœpit dimittere. Tum Marcellinus, noli, inquit,
ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tem-
b pore, aut improbemus, judicare. Ego, quod ad me attinet,
idemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non existimo,
cum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire.
Tum ille, se senatum negavit tenere. Racilius surrexit, et
[5] de judiciis referre cœpit. Marcellinum quidem primum
rogavit. Is cum graviter de Clodianis incendiis, trucida-
tionibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit,
[6] ut ipse judices per prætorem urbanum sortiretur; judi-
cum sortitione facta, comitia haberentur: qui judicia im-
pedivisset, eum contra rempublicam esse facturum. Appro-
bata valde sententia, C. Cato contra dixit, et Cassius,
[7] maxima acclamatione senatus, cum comitia judiciis ante-
ferret. Philippus assensit Lentulo. Postea Racilius de
privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba
de toto furore, latrocinioque P. Clodii: eum, tamquam
reum, accusavi, multis et secundis admurmurationibus
cuncti senatus. Orationem meam collaudavit satis multis
verbis, [8] non mehercule indiserte, Severus Antistius: isque
judiciorum causam suscepit, antiquissimamque se habitu-
rum dixit. Ibatur in eam sententiam. Tum Clodius rogatus,
diem dicendo eximere cœpit. furebat, a Racilio se [9] con-
tumaciter inurbaneque vexatum. Deinde ejus operæ re-
pente a Græcostasi et gradibus clamorem satis magnum
sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis
incitatæ. Eo metu injecto, repente, magna querimonia
omnium, discessimus. Habes acta unius diei. reliqua,
p. 307. a. ut arbitror, in mensem Januarium rejicientur. De tri-

4 *In illo c. d.*] Hoc dicto voluit dimittere senatum. Sic corrigi voluit Manutius vulgatum *Milo*. quia sic Alemannus in Ms. regio reperit. cum ipso recepi.

5 *De judiciis.*] Habendis in eos, quorum nomina delata essent, inprimis sc. in Clodium, qui de vi reus erat: quæ a tribb. pl. impediebantur.

6 *Ut ipse judices per pr. urb. sortiretur.*] *Ipse* intelligendus Clodius. *per prætorem urb.* qui et decurias judicum scribebat. Manutius autem et Lambinus malebant legi, *ut ipse judices prætor urbanus sortiretur.* in qua lectione *ipse* friget. Alemannus e Mss. regiis edidit, *ut ipsi judices per prætorem urbanum sortirentur*, i. e. præsente ac sortitionem regente prætore urb. sane judices dicuntur sortiri; sed sententia commoda non est.

7 *Maxima acclamatione.*] Accipiendum in partem deteriorem.

8 *Non mehercule indiserte Severus Antistius.*] Tunstallus, p. 9. interpungit post *indiserte*, refertque *collaudavit* ad Racilium, et legit post *Severius*. Nempe hic *Antistius* non est *Severus* ille, sed *Sextus Antistius Vetus*. Quid si: *non indiserte Sextus Ant.* vel *Vetus Antistius?*

9 *Contumaciter inurbaneque.*] *Inurbaneque* placebat Manutio, quod in libro aliquo repererat. res sane hoc postulat, et τὸ *contumaciter*. quia sic est in ed. Rom. recepi.

bunis plebis longe optimum Racilium habemus. videtur p. 307 a.
etiam Antistius amicus nobis fore. nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

ARGUMENTUM. 2

Respondet de Lentuli et Sexti nominibus exigendis et Pomponianis inde dissolvendis, aliisque rebus domesticis: et de rege Alexandrino reducendo quid decretum et actum sit, et quale totum negotium sit, breviter commemorat.

MARCUS Q. FRATRI S.

NON occupatione, qua eram sane impeditus, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam: et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso. me enim adhuc nemo rogavit, num quid in Sardiniam vellem: te puto [10] saepe habere, qui, num quid Romam velis, quaerant. Quod ad me de Lentuli et Sexti nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem praeteritae memoriae. Nam, [11] ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi, in campo Martio comitia consulum habenti, contra auspicia accidisset: sic tu mihi videris in Sardinia [12] de forma Minuciana, et de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. Sed ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est. Tusculano emtor nemo fuit. si conditio valde bona fuerit, fortasse non omittam. De aedificatione tua Cyrum urgere non cesso. spero eum in officio fore. sed omnia sunt tardiora, propter [13] furiosae aedilitatis exspectationem. Nam comitia sine mora futura videntur. edicta sunt a. d. XI Kal. Febr. Te tamen sollicitum esse nolo. omne genus a nobis [14] cautionis adhibebitur. De rege Alexandrino factum est senatus consultum, cum multitudine

10 *Saepe habere.*] Vulgati addunt *etsi non semper*; quod est ineptum, delevitque P. Manutius, quod in Mss. pluribus non repererat. ed. Rom. sic habet, *te puto, etsi non semper, saepe certe habere*: paullo melius. Sed Manutium secuti sumus, ex cujus correctione abest ab ed. Ald. nepotis majore.

11 *Ut ille Gracchus.*] Res narratur planius Nat. D. II. 4. ubi v. Boherius. add. Div. I, 17.

12 *De forma Minuciana.*] Sc. aedificii Quinto struendi cf. ep. 6.

13 *Furiosae aedilitatis.*] Sc. Clodianae.

14 *Cautionis.*] Sc. a Clodii vi et insidiis.

eum reduci, periculosum reipublicæ videri. Reliqua cum esset in senatu contentio, Lentulusne ad Pompeius reduceb. ret; obtinere causam Lentulus videbatur. In ea re nos et officio erga Lentulum mirifice, et voluntati Pompeii præclare satisfecimus. sed per obtrectatores Lentuli [15] res calumnia extracta est. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino: sed tamen suspicor, per vim [16] rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius quid velit, non dispicio. Familiares ejus quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis, aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore: quamquam multa fecit, quare, si fas esset, jure ei succensere possemus. Tu, [17] si ita expedit, velim quam primum bona et certa tempestate conscendas, ad meque venias. innumerabiles enim res sunt, in quibus te quotidie in omni genere desiderem. Tui nostrique valent. XIIII Kal. Febr.

3 ARGUMENTUM.

Quid in Senatu sit actum, inprimisque quæ in judicio de Milone, quem Clodius de vi accusaverat ad populum, acciderint, commemorat, et quæ sit exspectatio ejusdem judicii in Quirinalia a Clodio dilati. De Sextio de ambitu a Cn. Nerio, et de vi a M. Tullio postulato: de SCto, quo centuriati et decuriati discedere jubebantur: de Bestia ambitus reo a se defenso; et alia domestica.

MARCUS Q. FRATRI S.

SCRIPSI ad te antea superiora: nunc cognosce, postea quæ sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. rejiciebantur. eo die res confecta non est. a. d. IIII Non. Febr. Milo affuit. ei Pompeius advocatus venit. Dixit Marcellus, a me rogatus. honeste discessimus. producta dies est in IIII Id. Febr. Interim rejectis legationibus in Idus, referebatur de provinciis quæstorum, et de ornandis prætoribus. Sed res, multis querelis de republica interponendis, nulla transacta est. Cato legem promulgavit de imperio Lentuli abrogando. vestitum filius mutavit. [18] A. d.

15 *Res calumnia extr. est.*] Sc. calumnia religionis, de qua in ep. ad Lentulum est.

16 *R. Caninium perlaturum.*] De Pompeio cum lictoribus duobus mittendo ad reducendum regem Ptolemæum. v. ad Div. I, 2.

17 *Si ita expedit.*] Faerni liber scr. habebat, *si ista expedisti.* sic et in aliis repertum. Alemannus in Mss. non reperit, atque edidit: *si ista expedis.* in omnibus *ista* est.

18 *A. d.* VIII *Id.*] VIII correxi vulgatum numerum IV, e sequentibus infra in hac ipsa epistola.

VIII Id. Febr. Milo affuit. dixit Pompeius, sive voluit. nam, ut surrexit, operæ Clodianæ clamorem sustulerunt: p. 308. idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclama- a. tione, sed ut convicio et maledictis impediretur. qui ut peroravit: nam in eo sane fortis fuit: non est deterritus: dixit omnia; atque interdum etiam silentio, cum auctoritate [19]peregerat: sed ut peroravit, surrexit Clodius. ei tantus clamor a nostris, (placuerat enim referre gratiam,) ut neque mente, neque lingua, [20]neque ore consisteret. Ea res acta est, cum H. VI vix Pompeius perorasset, usque ad H. VIII, cum omnia maledicta, versus etiam obscœnissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos, in clamore ipso, quis esset, qui plebem fame necaret. respondebant operæ, Pompeius. Quis Alexandriam ire cuperet. Respondebant, Pompeius. Quem ire vellent. Respondebant, Crassum. Is aderat tum, Miloni animo non amico. H. fere IX, quasi signo dato, Clodiani nostros consputare cœperunt. Exarsit dolor, urgere illi, ut loco nos moverent. Factus est a nostris impetus, fuga operarum. [21]Ejectus de rostris Clodius: ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam: Pompeius domum. neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem, aut in Pompeio defendendo (nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio,) animos bonorum offenderem. res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia produxit diem. A. d. VI Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius adesset. Acta res est graviter a Pompeio. eo die nihil perfectum est. A. d. VI Id. ad Apollinis senatus consultum factum est, EA, QUÆ FACTA ESSENT A. D. VIII ID. CONTRA REMPUBLICAM ESSE FACTA. Eo die Cato est vehementer in Pompeium in- b. vectus, et eum oratione perpetua, tamquam reum, accusavit. De me multa, me invito, cum mea summa laude, dixit. Cum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malivolorum. Respondit ei vehementer Pompeius, [22]Crassumque descripsit: dixitque aperte, [23]se munitiorem

19 *Peregerat.*] Manutius cum P. Danesio corrigebat *semper egerat.* bene.

20 *Neque ore consisteret.*] Sed vultum sæpe mutaret, isque ei excideret.

21 *Ejectus de rostris.*] Coactus periculo lapidum fugere e rostris; quæ ut ædilis occuparat: sicut ipse Cicero fugit.

22 *Crassumque descripsit.*] De eo sic dixit, ut quamquam a nomine ejus abstineret, tamen omnes sentirent, ad Crassum ea, quæ dicerentur, pertinere.

23 *Se munitiorem fore.*] Quo indicabat, sibi insidias fieri.

ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset; quem C. Carbo interemisset. Itaque magnæ mihi res jam moveri videbantur. Nam Pompeius hæc intelligit, nobiscumque communicat, insidias vitæ suæ fieri: C. Catonem a Crasso sustentari: Clodio pecuniam suppeditari: utrumque et ab eo, et a Curione, Bibulo, ceterisque suis obtrectatoribus confirmari: vehementer esse providendum, ne opprimatur, concionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica, non æquo senatu, juventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris arcessit. Operas autem suas Clodius confirmat. manus ad Quirinalia paratur: in eo multo sumus superiores ipsius copiis. Sed magna manus ex Piceno et Gallia exspectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus. A. d. IIII Id. Sextius ab indice Cn. Nerio, Pupinia, de ambitu est postulatus: et eodem die a quodam M. Tullio de vi. is erat æger. domum (ut debuimus) ad eum statim venimus: eique nos totos tradidimus: idque fecimus præter hominum opinionem, qui nos ei jure succensere putabant; ut humanissimi, gratissimique et ipsi et omnibus videremur: itaque faciemus. Sed idem Nerius index [24] edidit ad allegatos, Cn.
p. 309. a. Lentulum Vacciam et C. Cornelium. Eodem die senatus consultum factum est, UT SODALITATES, DECURIATIQUE DISCEDERENT: LEXQUE DE IIS FERRETUR, UT, QUI NON DISCESSISSENT, EA PŒNA, QUÆ EST DE VI, TENERENTUR. A. d. III Id. dixi pro Bestia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium, in foro medio, maximo conventu: incidique in eum locum in dicendo, cum Sextius, multis in templo Castoris vulneribus acceptis, subsidio Bestiæ servatus esset. Hic προφκονομησάμην quiddam εὐκαίρως de iis, quæ in Sextium apparabantur crimina, et cum ornavi veris laudibus, magno assensu omnium. res homini fuit vehementer grata. Quæ tibi eo scribo, quod me de retinenda Sextii gratia litteris sæpe monuisti. Prid. Id. hæc scripsi ante lucem. eo die apud Pomponium in ejus nuptiis eram cenaturus. Cetera sunt in rebus nostris hujusmodi (ut tu mihi fere diffidenti prædicabas) plena dignitatis et gratiæ: quæ quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam, tibi, mihique sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Liciniana conducta est. sed, ut spero, pau-

24 *Edidit ad allegatos.*] V. Clav. in *allegatus*.

cis mensibus post Kalend. Quint. in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiæ conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistolam nullas litteras accepi. Quid agas, et ut te oblectes, scire cupio; maximeque teipsum videre quamprimum. Cura, mi frater, ut valeas. et [25]quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. [26]xv Kalend. Mart.

ARGUMENTUM. 4

De Sextio absoluto et Vatinio in judicio Sextiano vexato, aliisque domesticis rebus certiorem facit.

MARCUS Q. FRATRI S.

SEXTIUS noster absolutus est a. d. II Id. Mart. et, quod vehementer interfuit reipublicæ, nullam videri in ejusmodi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi sæpe curæ esse intellexeram, ne b. cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus: scito hoc nos in eo judicio consecutos esse, ut omnium gratissimi judicaremur. Nam in defendendo moroso homine cumulatissime satisfecimus, et (id quod ille maxime cupiebat) Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus, diis, hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paullus noster cum testis productus esset in Sextium, confirmavit, se nomen Vatinii delaturum, si Macer Licinius cunctaretur: et Macer a Sextii subselliis surrexit, ac [27]se illi non defuturum affirmavit. Quid quæris? homo petulans, et audax, Vatinius valde perturbatus debilitatusque discessit. Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie. hoc nunc magis animadverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrûm ædificatur strenue. Redemtori tuo dimidium pecuniæ curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. [28]Dies erant duo, qui

25 *Quamquam est hiems.*] Quæ minus periculosa est valetudini, tamen, quia Sardinia est gravi cælo, cave tibi et valetudini tuæ.

26 xv *Kal. Mart.*] Ante scripserat, se hanc epistolam scripsisse prid. Id. Febr. Itaque hic numerus vitiosus videtur Pontederæ in epist. p. 345.

27 *Se illi non defuturum.*] I. e. accusaturum.

28 *Dies erant duo, &c.*] Quibus adeo res agi non poterat, de sponsalibus: de quibus v. ep. seq.

post Latinas habentur religiosi; [29] ceterum confectum erat Latiar, eram exiturus.

5 ARGUMENTUM.

De pecunia Pompeio in frumentaria causa decreta; de agro Campano quid in Senatu actum sit, et de M. Furio Flacco de collegiis ejecto.

MARCUS Q. FRATRI S.

DEDERAM ad te litteras antea, [30] quibus erat scriptum, Tulliam nostram Crassipedi prid. Non. April. esse desponsatam: ceteraque de re publica privataque perscripseram. Postea sunt hæc acta. Non. Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad H-S cccc. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope concionali. acriorem causam inopia pecuniæ faciebat, et annonæ caritas. Non
p. 310. prætermittam, ne illud quidem, M. Furium Flaccum, equi-
a. tem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio ejecerunt, præsentem, ad pedes uniuscujusque jacentem.

6 ARGUMENTUM.

De rebus privatis, inprimis sponsalibus et ædificatione, scribit: Consulis Lentuli Marcellini in impediendis legibus perniciosis egregium studium, et alia de re publica.

MARCUS Q. FRATRI S.

A. D. VIII Id. Apr. sponsalia Crassipedi præbui. Huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit: a. d. VI Id. April. veni ad Quintum, cumque vidi plane integrum, multumque is mecum sermonem habuit, et perhumanum, de discordiis mulierum nostrarum. Quid quæris? nihil festivius. Pomponia autem etiam de te questa est. sed hæc coram agemus. A puero ut discessi, in aream tuam veni. res agebatur multis structoribus. Longilium redemtorem cohortatus sum. fidem mihi faciebat, se velle nobis placere. Domus erit egregia. magis enim cerni jam poterat, quam quantum ex forma judicabamus. itemque nostra celeriter ædificabatur.

29 *Ceterum, qui confectum erat Latiar, erat exiturus.*] Hæc vitiosa sunt. Manutius corrigit, *cæteroqui confectum erat Latiare: eram exiturus:* possis etiam *ceterum, quia conf. qui* abest ed. Jens. Rom. optime.

30 *Quibus erat scriptum.*] Hæc epistola periit.

Eo die cenavi apud Crassipedem. cenatus, in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Lucceium convenire non potueram, quod abfuerat. videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus, et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni, et ab eo petivi, ut quamprimum te nobis redderet. statim dixit. Erat autem iturus (ut ajebat) a. d. III Id. Apr. ut [31]aut Labrone, aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simulac ille venerit, primam navigationem (dummodo idonea tempestas sit) ne omiseris. [32]ἀμφιλαφίαν autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam libenter: latentem etiam nunc, non excitem. Tribus locis ædifico, reliqua reconcinno; vivo paullo liberalius, quam solebam. Opus erat, si te haberem, paullisper fabris locum dare. sed et hæc (ut spero) brevi inter nos communicabimus. Res autem Romanæ sic sese habent. Consul est egregius Lentulus, non impediente collega: sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinæ instaurantur: nec tamen deerant supplicationes. sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis: cui tamen egregie imposuit Milo noster. nam ille [33]vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios: nec sine his armatis umquam in publico fuerat. hos alere non poterat. itaque vix tenebat. Sensit Milo. dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspicione emeret eam familiam a Catone: quæ simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus plebis, rem patefecit, eosque homines sibi emtos esse dixit (sic enim placuerat) et tabulam proscripsit, SE FAMILIAM CATONIANAM VENDITURUM. In eam tabulam magni risus consequebantur. [34]Nunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit, et eos, [35]qui de Cæsare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam [36]quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit. neque enim res probatur, et Pompeius noster in amicitia P. 6.

31 *Aut Labrone aut Pisis.*] Wesselingius ad Itinerar. Anton. p. 293. putat Ciceronem scripsisse *Salebrone*, quia *Salebrone* in illo Itinerario in ora ea ponitur, *Labronis* autem nulla alibi mentio fit.

32 ἀμφιλαφίαν *a. illam--excitem.*] Hæc Tunstallus p. 108. transfert ad ep. 9. post verba *ad nostrum Jovem revertamur*.

33 *Vindex glad.*] Int. Catonem trib. pl.

34 *Nunc igitur.*] Ed. Rom. Man. et Vict. *Hunc.* bene opinor.

35 *Qui de Cæsare monstra promulgarunt.*] I. e. leges monstrosas, quibus Cæsari ferunt res absurdas et periculosas reip.

36 *Quod de Pompeio Caninius agit.*] Ut Regem Ægypti reducat. de quo supra.

Lentuli vituperatur, et hercule non est idem. nam apud illam perditissimam atque infimam fæcem populi, propter Milonem, suboffendit; et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satisfacit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit: quo ego me libentius a curia et ab omni parte reipublicæ subtraho. In judiciis ii sumus, qui fuimus. domus celebratur ita, ut cum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode, [37] de S. Cœlio: quem neque hoc tempore, neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. ei [38] tres sententiæ tæterrimæ in consilio defuerunt. Itaque hominem [39] populus revocat, et retrahatur necesse est. non enim ferunt homines. et quia, cum apud suos diceret, pæne damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pompeii offensio nobis obstitit. [40] senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adæquavit, tribuni ærarii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur quotidianæ damnationes inimicorum, in quibus me
p. 311. a. * perlubente [41] Servius allisus est, ceteri conciduntur. C. Cato concionatus est, comitia haberi non siturum, si sibi cum populo dies agendi essent exemti. Appius a Cæsare nondum redierat. Tuas mirifice litteras exspecto: atque adhuc clausum mare scio fuisse: sed quosdam [42] venisse tamen Ostia dicebant, qui te unice laudarent, plurimique in provincia fieri dicerent. [43] eosdem ajebant nuntiare, te prima navigatione transmissurum. id cupio: et, quamquam teipsum scilicet maxime; tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

7 ARGUMENTUM.

De itinere suo, et exspectatione Quinti.

MARCUS Q. FRATRI S.

A. d. III Id. April. ante lucem hanc epistolam dictaveram, scripseramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in

37 *De S. Cœlio.*] Manutius legit *S. Clodio.*

38 *Tres sententiæ teterrimæ.*] Quia sc. Clodium non condemnarunt: defuerunt ad condemnationem.

39 *Populus revocat.*] Iterum accusari vult.

40 *Senatorum urna copiose absolvit.*] Maxima pars judicum e senatu absolverunt. *equitum adæquavit:* numero pari absolverunt et condemnarunt equites.

41 *Servius allisus est.*] Prope damnatus.

42 *Venisse Ostia.*] Valde inclino ad corrigendum *Olbia*, e Sardinia scilicet: conveniunt sequentia. Sic et Manutius judicabat.

43 *Eosdem ajebant.*] Sic cum Vict. et Lamb. dedi pro *iidem.*

Anagnino manerem. postridie autem in Laterio cogitabam: inde, cum in Arpinati quinque dies fuissem, ire in Pompeianum: rediens adspicere Cumanum, ut, quoniam in Non.
Maias Miloni [44] dies prodita est, prid. Non. Romæ essem, b.
teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem (ut sperabam) viderem. Ædificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas, quamprimumque venias.

ARGUMENTUM. 8

De supplicatione Gabinio negata, et desiderio suo fratris videndi.

MARCUS Q. FRATRI S.

O LITTERAS mihi tuas jucundissimas, exspectatas, ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera (ut scribis) præsenti sermoni reserventur. hoc tamen non queo differre. Id. Maiis senatus frequens, divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Adjurat Procilius hoc nemini accidisse. [45] Foris valde plauditur. Mihi cum sua sponte jucundum, tum jucundius, quod me absente (est enim εἰλικρινὲς judicium) sine oppugnatione, sine gratia nostra. eram Antii. Quod Idibus et postridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causa mihi aqua hæret. Sed plura quam constitueram. coram enim. Vale, mi optime et optatissime frater, et advola. Idem te nostri rogant pueri: illud scilicet, cenabis cum veneris.

ARGUMENTUM. 9

Quid cum Pompeio et Crasso Coss. de operibus et inscriptionibus egerit, quid profecerit, et quid in Senatu actum sit, perscribit.

MARCUS Q. FRATRI S.

PLACITURUM tibi esse librum meum suspicabar: tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Quod me admones [46] de nostra Urania, suadesque, ut meminerim Jo-

44 *Dies prodita esset.*] An *prodicta?* unde in edd. vett. quibusdam, et Rom. factum *producta*, quæ confusio et in aliis libris notata est: *prodita* dedit Jensonus.

45 *Foris Valde plauditur.*] Extra senatum, a populo.

46 *De nostra Urania.*] Mss. et edd. pr. *de non curantia.* Tunstallus p. 107. corrigit *de nominum curatione.* quod nunc editur, est a correctione Malaspinæ: eamque veram puto.

vis orationem, quæ est in extremo illo libro: ego vero memini, et illa omnia mihi magis scripsi, quam ceteris. Sed
p. 312. tamen postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum
a. Vibullio veni ad Pompeium. Cumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit: magnam spem attulit. cum Crasso se dixit loqui velle: mihique ut idem facerem, suasit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi: suscepit rem: dixitque esse, quod Clodius hoc tempore cuperet per se, et per Pompeium consequi: putare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione quod vellem. totum ei negotium permisi, meque in ejus potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adolescens, nostri (ut scis) studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua: si minus per senatum, per populum, libera, aut Byzantium, aut ad Brogitarum, aut utrumque. Plena res numorum. Quod ego non nimium laboro, etiamsi minus assequor, quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. videntur negotium suscepisse. si perficiunt: optime. sin minus: ad nostrum Jovem revertamur. A. d. III Id. Maii senatus consultum est factum de ambitu in Afranii sententiam,[47] quam ego dixeram, cum tu adesses: sed magno cum gemitu senatus. Consules non sunt persecuti eorum sententias: qui Afranio cum essent assensi, addiderunt, ut prætores ita crearentur, [48]ut dies LX privati essent. eo die Catonem plane repudia-
b. runt. Quid multa? tenent omnia: idque ita omnes intelligere volunt.

10 ARGUMENTUM.

Respondet epistolæ Quinti, qua se metuere scripserat, ne eum litteris suis interpellet.

MARCUS Q. FRATRI S.

TU metuis, ne me interpelles? primo, [49] si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. An te Ateius? mehercule mihi [50]docere videbaris istius generis humanitatem: qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero, ut me et appelles, et interpelles, et obloquare, et colloquare, velim. Quid

47 *Quam ego dixeram.*] Tibi.

48 *Ut dies LX. privati essent.*] Sc. ab adito magistratu, sc. ut accusari possent, si ambitum fecissent.

49 *Si in isto essem.*] Si ita res meæ se haberent, ut interpellari possem.

50 *Docere videb. istius generis humanitatem.*] Sc. Ateio illo sæpe interpellante admittendo et non indignando, et facilitate admittendi et audiendi, qui interpellent.

enim mihi suavius? Non mehercule quisquam μουσοπάταχτος libentius sua recentia poemata legit, quam ego te audio quacumque de re, publica, privata, rustica, urbana. Sed mea factum est insulsa verecundia, ut te proficiscens non tollerem. Opposuisti semel ἀντέισακτον causam, Ciceronis nostri valitudinem; conticui. iterum Cicerones: quievi. Nunc mihi jucunditatis plena epistola hoc adspersit molestiæ, quod videris, ne mihi molestus esses, veritus esse, atque etiam nunc vereri. Litigarem tecum, si fas esset: sed mehercule istuc si umquam suspicatus ero, nihil dicam aliud, nisi verebor, ne quando ego tibi, cum sum una, molestus sim. Video te ingemuisse. [51] sic fit, εἰδ' ἐν ἄιᾳ ἔζησας. numquam enim dicam, ἔα πάσας. Marium autem nostrum in lecticam mehercule conjecissem, non [52] illam regis Ptolemæi Anicianam. memini enim cum hominem portarem ad Bajas, Neapoli, octophoro Aniciano, machærophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille ignarus sui comitatus, repente aperuit lecticam, et pæne ille timore, ego risu corrui. [53] Tunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis, et humanissimi sermonis attingerem. sed hominem infirmum [54] in villam apertam, ac ne rudem quidem etiam nunc, invitare nolui. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam p. 113.
isto frui. nam illorum prædiorum scito mihi vicinum Ma- a.
rium, lumen esse. apud Anicium videbimus ut paratum sit. nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. habemus hanc philosophiam, [55] non ab Hymetto, sed ab area Syra. Marius et valitudine est et natura imbecillior. De interpellatione tantum sumam a vobis temporis ad scribendum, quantum dabitis. utinam nihil detis, ut potius vestra injuria, quam ignavia mea cessem! De

51 *Sic fit, &c.*] Hæc ego non intelligo.

52 *Illam regis Ptol. Anicianam.*] Quam Ptolemæus Rex, Romæ cum esset, sibi strui curaverat magnifice, donoque deinde dederat, ut videtur, Anicio cuidam, sive creditori, sive familiari, cujus opera usus erat Romæ. Erat illa lectica octophoros: comitatus ille machærophororum centum fuerat opinor Ptolemæi, quem joci causa imitatus est Cicero, cum Marium lectica deferret ad Bajas.

53 *Tunc, ut dico, certe sustulissem.*] Manutius malebat legi: *hunc* - - quod sane placet.

54 *In villam apertam ac ne rudem quidem.*] I. e. nondum exstructam ita, ut sub tecto esse et habitare liceat, immo nondum structo omnino ædificio aliquo, etsi non elaborato et culto satis.

55 *Non ab Hymetto, sed ab area Syra.*] Non a delicatis et elegantibus Atticis, sed e regione duriori, in qua nos nati et educati sumus, e montibus Arpinatibus. Tunstallus p. 110. corrigit *ex arce* Ψυρία. alibi Arpinum dicit νῆσον Ψυρίην ex Homer. Od. Γ. 172. arx Psyria erit regio montana illius patriæ suæ, sive Arpinum ipsum.

republica nimium te laborare doleo, et meliorem civem esse, quam Philoctetem, [56]qui accepta injuria, illa spectacula quærebat, quæ tibi acerba esse video. Amabo te, advola: consolabor te, et omnem abstergebo dolorem: et adduc, si me amas, Marium. sed adproperate. [57]Hortus domi est.

11 ARGUMENTUM.

De Tenediis frustra libertatem petentibus: de laudibus Quinti, et de Lucretii ac Sallustii poematibus.

MARCUS Q. FRATRI S.

EPISTOLAM hanc convicio efflagitarunt codicilli tui. nam res quidem ipsa, et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat. Sed quemadmodum coram cum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolæ nostræ debent interdum halucinari. Tenediorum igitur libertas securi Tenedia præcisa est. cum eos præter me, et Bibulum, et Calidium, et Favonium nemo defenderet. [58]De te magis ab Sipylo mentio est honorifica facta, cum te unum dicerent [59]postulationi L. Sextii Pansæ restitisse. Reliquis diebus, si quid erit, quod te scire opus
b. sit, aut etiamsi nihil erit, tamen scribam quotidie aliquid. Prid. Id. neque tibi, neque Pomponio deero. Lucretii poemata, ut scribis, [60]ita sunt: non multis luminibus ingenii, multæ tamen artis. Sed cum veneris, [61]virum te putabo, si [62]Sallustii Empedoclea legeris: hominem non putabo. Vale.

12 ARGUMENTUM.

Quomodo Appio Consuli restiterit, et cum Cæsare per litteras jocatus sit, commemorat.

MARCUS Q. FRATRI S.

[63]GAUDEO tibi jucundas esse meas litteras: nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi

56 *Qui accepta injuria,* &c.] Cum relictus esset in insula Lemno a sociis, gaudebat naufragiis Græcorum et malis.

57 *Hortus domi est.*] Ita propinquis ædibus, ut in ipsis ædibus esse videri possit.

58 *De te magis ab Sipylo.*] Hoc vitiosum est. Victorius corrigit: *De te Magnetibus a Sipylo,* probante Lambino et aliis.

59 *Postulationi L. Sextii P.*] Publicani, ut opinor.

60 *Lita sunt m. luminibus.*] *Lita* verum esse non potest, adeo abhorret *a luminibus.* Victorius corrigit, *non ita m. l.,* quod bene convenit seqq. *multæ tamen artis. ita* est in ed. Jens. malim, *ut scribis, ita sunt: non multis lum. i.,* &c. nec dubitavi ita edere quidam Mss. etiam addunt *at* ante *multæ.*

61 *Virum te p. - - hominem non putabo.*] Patientem laboris et molestiæ, sed sine sensu humanitatis, pulchri, venusti, &c.

62 *Sallustii Empedoclea.*] Carmen de philosophia Empedoclis, scriptum brevitate molesta et obscura, opinor.

63 *Gaudeo.*] Hanc epistolam cum tertia conjungendam putat Pontedera.

tuas accepissem. nam prid. Id. cum Appius senatum infrequentem coegisset, tantum fuit frigus, ut populi convicio coactus sit nos dimittere. De Commageno rege, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se, et per Pomponium [64]blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, [65]Februarium sterilem futurum: eumque lusi jocose satis: neque solum illud [66]extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrate [67]et Zeugmate: sed præterea togam sum ejus [68]prætextam, quam erat adeptus Cæsare consule, magno hominum risu cavillatus. [69]Quod non vult, inquam, renovare honores eosdem, quo minus [70]togam prætextam quotannis interpolet, decernendum *nihil censeo.* Vos autem homines nobiles, qui [71]Busrenum prætextatum non ferebatis, Commagenum feretis? Genus vides et locum jocandi. Multa dixi in ignobilem regem: quibus totus est explosus. quo genere commotus (ut dixi) Appius, totum me amplexatur. Nihil est enim facilius, quam reliqua discutere. Sed non faciam, ut illum offendam, ne imploret fidem Jovis Hospitalis, Graios omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit. Theopompo satisfaciemus. De Cæsare fugerat me ad te scribere. Video enim, quas p. 314. tu litteras exspectaris. sed ille scripsit ad Balbum, fasci- a. culum illum epistolarum, in quo fuerat et mea, et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse: ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quæ rescripsit his verbis, de Cicerone video te quiddam scripsisse, quod ego non intellexi: quantum autem conjectura consequebar, id erat hujusmodi, ut magis optandum, quam sperandum putarem. Itaque postea misi ad Cæsarem eodem illo exemplo litteras. Jocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripsi, nihil esse, quod posthac

64 *Blanditur App.*] Captans gratiam meam, ut ne idem porro faciam in rege Commag. et aliis legatorum causis.

65 *Februarium sterilem futurum.*] Sibi, sc. in muneribus accipiendis ab rege et aliis, qui per legatos aliquid peterent a senatu.

66 *Extorsi oppidulum.*] Quod petebat rex. effeci, ne regi concederetur.

67 *Et Zeugmate.*] V. Clav.

68 *Prætextam, quam erat adeptus.*] Quæ ei decreta et missa erat consule Cæsare; quod erat honoris magni.

69 *Quod non vult, &c.*] Hæc se non intelligere fatetur Manutius, nec ego intelligo. Pro *non* Tunstallus vult *nunc.*

70 *Togam pr. quotannis interpolet.*] I. e. renovet, iterum det. interpolare est cretam addere in vestem, ut candidior sit: ergo, ut honor augeatur e repetitione decreti.

71 *Busrenum.*] Videtur esse nomen regis barbari in Oriente, clarioris tamen tum rege Commageno.

arcæ nostræ fiducia conturbaret: lusique in eo genere et familiariter, et cum dignitate. Amor autem ejus erga nos perfertur omnium nuntiis singularis. Et litteræ quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu jungentur; reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu præbebis. quamquam ejusmodi frigus impendebat, ut summum periculum esset, [72]ne Appio suæ ædes urerentur. Vale.

12 ARGUMENTUM.

De rebus publicis quædam: item de Callisthene et Philisto historicis.

MARCUS Q. FRATRI S.

RISI nivem atram: teque hilari animo esse, et promto ad jocandum, valde me juvat. De Pompeio, assentior tibi, vel tu potius mihi. nam, ut scis, [73]jampridem istum canto Cæsarem. mihi crede, in sinu est: [74]neque ego discingor.
b. Cognosce nunc Idus. [75]Decimus erat Cœlio dies. Domitius ad numerum judices non habuit. vereor, [76]ne homo tæter, et ferus, Pola Servius ad accusationem veniat. nam noster Cœlius valde oppugnatur a gente Clodia. certi nihil est adhuc: sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens: frequentes contra Syriaci publicani. vehementer vexatus Gabinius: exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosecuti. [77]C. noster Lamia paullo ferocius, cum Domitius dixisset, vestra culpa hæc acciderunt, equites Romani; dissolute enim judicatis: [78]Nos judicamus, vos laudatis, inquit. Actum est eo die nihil. nox diremit. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et quod Ga-

72 *Ne Appio suæ ædes urerentur.*] Ne Appio ita luculento camino opus foret, ut facile incendium fieret. Sed aliud quid latet sub hoc joco, quod non assequor.

73 *Jampridem istum canto Cæsarem.*] Ejusmodi materiam quæro jocandi.

74 *Neque ego discingor.*] Ut excidere sinu possit. i. e. nihil faciam, quo ejus amorem perdere possim. Sed forte Cicero scripsit *discingar.*

75 *Decimus erat C. dies.*] Sc. quo die causam dicere debebat.

76 *Ne - - Pola Servius ad acc. veniat.*] Accuset Cœlium, cum prior accusatio irrita fuisset; quia die judicii legitimo judices non affuerant justo numero: quod cum factum esset, reus eximebatur de reorum numero, ut tradit Asconius ad Or. Cornelianam.

77 *C. noster Lamia.*] Alibi prænomen Lamiæ est L. quod et placebat P. Manutio hic reponi.

78 *Nos judicamus, vos laudatis.*] Nos tamen minus facimus, quam senatores, qui etiam solent reos laudare in judiciis, ut absolvantur; nec adeo habent, quod nobis, equitibus, exprobrent, qui tantum judicant et absolvunt crimine, quod minus est, quam laudare.

binia sanctum sit, [79]etiam cogi ex Kal. Febr. usque ad Kal. Mart. legatis senatum quotidie dari. ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. sed tamen his comitialibus tribuni plebis de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te. sed ut vides, res me ipsa deficit. Itaque ad Callisthenem et ad Philistum [80]redeo: in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium; quemadmodum Græci aliquot [81]locuti sunt. Siculus ille, capitalis, creber, acutus, brevis, pæne pusillus Thucydides: sed utros ejus habueris libros (duo enim sunt corpora) an utrosque, nescio. Me magis de Dionysio delectat. ipse est enim veterator magnus, et perfamilias Philisto. Sed quod adscribis, aggrederisne ad historiam? me auctore potes. et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

ARGUMENTUM. 14

Quid agat, commemorat: Quinto operam suam in rebus ejus pollicetur: M. Orfium et Trebatium commendat.

MARCUS Q. FRATRI S.

DUAS adhuc a te accepi epistolas: [82]quarum alteram in p. 315. a.
ipso discessu nostro, alteram Arimino datam. plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, præterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam. et eram in iisdem locis usque ad Kal. Jun. futurus. Scribebam illa, quæ dixeram, πολιτικά: spissum sane opus, et operosum. sed si ex sententia successerit: bene erit opera posita. sin minus: in illud ipsum mare dejiciemus, quod scribentes spectamus. aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus. Tua mandata persequar diligenter, et adjungendis hominibus, et quibusdam non alienandis. Maximæ mihi vero curæ erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam, scilicet quotidie: sed inspiciam quid discat, quam sæpissime: et, nisi ille contemnet,

79 *Etiam cogi - - dari.*] In *cogi* si int. sese, pro *dari* videtur scribendum *dare*: quia pendet ex *cogi se*. sed si *cogi* est pro consequi, *dari* rectum est.

80 *Redeo.*] Verbum hoc deleri volebat Muretus Var. Lect. II, 5. defendit vulgatum Olivetus.

81 *Locuti sunt.*] Hoc à vetere Mureti libro aberat: defendit idem Olivetus.

82 *Quarum alteram, &c.*] *Quarum* alienum est, delendumque puto.

optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quæ tu
in hac eadem brevi epistola πραγματικῶς valde scripsisti.
De quo petis, ut ad te, nihil occultans, nihil dissimulans,
b. nihil tibi indulgens, genuine fraterneque rescribam. id
est, [89] utrum voles, ut dixerimus, an ad expediendum te,
si causa sit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua
res esset, in qua sciscitarere, quid vellem: tamen, cum tibi
permissurus essem, ut faceres, quod velles; ego ipse,
quid vellem, ostenderem. In hac vero re hoc profecto
quæris, cujusmodi illum annum, qui sequitur, exspectem:
plane aut tranquillum nobis, aut certe munitissimum: quod
quotidie domus, quod forum, quod theatri significationes
declarant: [90] nec laborant, quod mea conscientia copiarum
nostrarum, quod Cæsaris, quod Pompeii gratiam tenemus.
[91] hæc me, ut confidam, faciunt. sin aliquis erumpet
amentis hominis furor: omnia sunt ad eum frangendum
expedita. Hæc ita sentio, judico, ad te explorate
scribo. dubitare te, non assentatorie, sed fraterne veto.
Quare suavitatis equidem nostræ fruendæ causa cuperem
te ad id tempus venire, quod dixeras: sed illud malo tamen,
[92] quod putas; magis etiam illa (etenim magis æstimo
me) ἀμφιλαφίαν illam tuam, et exspectationem debitorum
tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis,
si valebimus, forte fortunatius. parva sunt, quæ
desunt, [93] nostris quidem moribus, et ea sunt ad explicandum
expeditissima, modo valeamus. Ambitus redit immanis.
numquam fuit par. Idib. Quint. [94] fœnus fuit ZZ
ex Z [95] coitione Memmii, quam cum Domitio habuit Scaurus,
[96] unum vincere. Messala flaccet. non dico ὑπερβολικῶς:
vel H-S centies constituunt [97] in prærogativa pro-

89 *Utrum voles, ut diximus, an ad - - commorere.*] *Voles*, i. celeriter huc venias: alibi *advoles* solet dicere. *an* addidi de judicio Manutii. et res sic postulat.

90 *Nec laborant, quod mea consc. cop. nostrarum.*] Hæc vitiosa sunt: nec intelligo.

91 *Hæc me, ut c. faciunt.*] *Me* delendum est, nisi in *faciunt* vitium est.

92 *Quod putas; magis etiam illa.*] Hæc varie tentantur a viris doctis. Tunstallus, p. 108. corrigit: *quod putas, ne agas: etiam illud (etenim magni æstimare te).—et expeditionem deb. tuorum.* hoc quidem bene. nam et mox est *nobis expeditis.*

93 *Nostris quidem moribus.*] Qui sc. non magnifice et copiose vivimus.

94 *Fœnus fuit ZZ ex Z.*] Intelligunt Z notam trientis. ita est, *fuit bessibus ex triente*, adeoque duplicatum. cf. ad Att. IV. 14.

95 *Coitione Memmii.*] Ad consequendum Consulatum. v. ad Att, IV, 17. 18. ad quam cum multum pecuniæ opus esset, fœnus auctum est.

96 *Unum vincere.*] Manutius malebat *enuntiare*, sc. coitionem, pro *enuntiavit*.

97 *In prærogativa pronunciare.*] Tentavi *in prærogativam:* sed et ad Att. XIV, 1. est *in tribu pronunciare*, ubi. v. not.

nuntiare. Res ardet invidia. Tribunicii candidati compromiserunt, H-S quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere ejus arbitratu, ut, qui contra fecisset, [98]ab eo condemnaretur. quæ quidem comitia gratuita si fuerint, p. 317.
ut putantur, [99]plus unus Cato fuerit, quam omnes leges, a.
omnesque judices.

ARGUMENTUM. 16

De occupationibus suis: quid in senatu actum: quæ judicia habita sint aut instent: materiam carminis scribendi, superata a Cæsare Britannia, gratulatur, et quid de suis versibus Cæsar judicet, sciscitatur.

MARCUS Q. FRATRI S.

CUM a me litteras librarii manu acceperis, ne paullum otii me habuisse judicato: cum autem mea, [100]nullum. sic enim habeto, numquam me a causis et judiciis districtiorem fuisse: atque id anni tempore gravissimo, et caloribus maximis. Sed hæc (quoniam tu ita præscribis) ferenda sunt: neque committendum, ut aut spei, aut cogitationi vestræ ego videar defuisse: præsertim cum, tametsi id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam, magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cujus animum offendamus, atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Cæsare tam conjunctos dolent, diligamur: ab æquis vero, aut etiam a propensis in hanc partem vehementer et colamur et amemur. De ambitu cum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum: in senatu non fui. Statui ad nullam medicinam reipublicæ sine magno præsidio accedere. Quo die hæc scripsi, Drusus erat de prævaricatione a tribunis ærariis absolutus, [1]in summa, quatuor sententiis, cum senatores et equites damnassent. Ego eodem die, post meridiem, Vatinium [2]aderam defensurus. ea res facilis est.
Comitia in mensem Sept. rejecta sunt. [3]Scauri judicium b.
statim exercebitur: cui nos non deerimus. συνδείπνους Σοφοκλέους, quamquam a te actam fabellam video esse fes-

98 *Ab eo condemnaretur.*] Ut amitteret pecuniam apud se depositam.

99 *Plus unus Cato fuerit.*] Valuerit ad ambitum coercendum.

100 *Nullum.*] Int. ex superioribus *ne*, i. e. aliquid.

1 *In summa.*] Quoad judices universos, vicit quatuor sententiis.

2 *Aderam.*] Corrigendum videtur *eram*.

3 *Scauri judicium.*] De repetundis. Ascon.

quem tibi proximis nuntiis Arpini de Fufidio H-S ccciↃↃↃ emeramus. Ego locum æstate umbrosiorem vidi numquam; permultis locis aquam profluentem, et eam uberem. Quid quæris? Jugera L prati Cæsius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirifica suavitate te villam habiturum, piscina et salientibus additis, palæstra, et [9] silva viridicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. de eo quid videatur, ipse constitues. Calvus ajebat, [10] aqua demta, et ejus aquæ jure constituto, et servitute fundo illi imposita, tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Messidium mecum habui. is se ternis numis in pedem tecum transegisse dicebat: sese autem mensum pedibus ajebat passuum IV ciↃ. mihi plus visum est. sed præstabo, sumtum nusquam melius posse poni. Chilonem arcessieram Venafro. sed eo ipso die quatuor ejus conservos et discipulos Venafri cuniculus oppresserat. Idibus Sept. in Laterio fui. viam perspexi, quæ mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, præter CL pass. sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est [11] ad Furinæ, Satricum versus. eo loco pulvis, non glarea injecta est: et mutabitur: et ea viæ pars valde acclivis est. sed intellexi aliter duci non potuisse, præsertim cum tu neque per Locustæ, neque per Varronis velles ducere. Veluinus ante suum fundum [12] prope munierat. Locusta non attigerat: quem ego Romæ aggrediar, et, ut arbitror, commovebo: et simul M. Taurum, quem tibi audio promisisse, qui nunc Romæ erat, de aqua per fundum ejus ducenda rogabo. Nicephorum, villicum tuum, sane probavi: quæsivique
p. 319. a. ex eo, ecquid ei de illa ædificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses. tum is mihi respondit, se ipsum ejus operis H-S XVI conductorem fuisse: sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium: itaque id se omisisse. Mihi hercule valde placet, te illa, [13] ut constituebas, addere: quamquam ea villa, quæ nunc est, tamquam philosopha videtur esse, quæ objurget ceterarum

9 *Silva viridicata.*] Verbum hoc *viridicata* alibi non occurrit, sed tamen *viridicans*: unde forte legi possit *viridicante*.

10 *Aqua demta.*] I. e. si aquam in venditione fundi exciperemus et nobis servaremus, ejusque dominium constitueretur, ut inde servitus hæc fundo illi imponeretur, ut hac aqua necessario uteretur, pro ejusque usu aliquid solveret.

11 *Ad Furinæ.*] V. Clav.

12 *Prope munierat.*] An *probe?*

13 *Ut constituebas.*] Malim *constitueras*.

villarum insaniam. Verumtamen illud additum delectabit.
Topiarium laudavi: ita omnia [14]convestit hedera, qua
basim villæ, qua intercolumnia ambulationis; ut denique
[15]illi palliati topiariam facere videantur, et hederam ven-
dere. jam ἀποδυτηρίῳ nihil alsius, nihil muscosius. Ha-
bes fere de rebus rusticis. Urbanam expolitionem urget
ille quidem, et Philotimus, et Cincius: sed etiam ipse
crebro interviso: quod est facile factu. Quamobrem ea te
cura liberatum volo. De Cicerone quod me semper rogas, 3
ignosco equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas.
Non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipse amo.
Atque utinam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat,
et ego non minus, mecum fuisset. Quod ad Pomponiam:
si tibi videtur, scribas velim, cum aliquo exibimus, eat no-
biscum, puerumque ducat. [16] clamores efficiam, si eum me-
cum habuero otiosum. nam Romæ respirandi non est lo-
cus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum. Quid
nunc putas, tanta abs te mihi mercede proposita? Venio
nunc ad tuas litteras: quas pluribus epistolis accepi, dum
sum in Arpinati. nam mihi uno die tres sunt redditæ, et
quidem, ut videbantur, eodem abs te datæ tempore: una
pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies
in tuis fuisset adscripta litteris, quam in Cæsaris. Id facit b.
Oppius nonnumquam necessario, ut, cum tabellarios con-
stituerit mittere, litterasque a nobis acceperit, aliqua re
nova impediatur, et necessario serius, quam constituerat,
mittat: neque nos datis jam epistolis diem commutari cu-
remus. Scribis de Cæsaris summo in nos amore. hunc et
tu fovebis, et nos, quibuscumque poterimus, rebus augebi-
mus. De Pompeio, et facio diligenter, et faciam quod mo-
nes. Quod tibi mea permissio mansionis tuæ grata est, id
ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gau-
deo. In hippodamis, et nonnullis aliis arcessendis, quid co-
gites, non intelligo. Nemo istorum est, quin abs te munus,
fundi suburbani instar, exspectet. Trebatium vero meum
quod [17]isto admisceas, nihil est. Ego illum ad Cæsarem
misi, quia mihi jam satisfecit. si ipsi minus, præstare nihil
debeo: teque item ab eo vindico et libero. Quod scribis

14 *Convestit hedera.*] Faernus corrigebat *convestivit*, et sic est in ed. Rom.

15 *Illi palliati.*] Signa habitu græco.

16 *Clamores efficiam.*] Faciam ut admirentur omnes, quantum ex me vel per me profecerit.

17 *Isto admisceas.*] *Isto* pro *istuc*, sc. istis hippodamis et ceteris.

te a Cæsare quotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Bal-
bum vero, qui est istius rei (quemadmodum scribis) ad-
jutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari, te-
que ab illo, pergaudeo. De tribunatu quod scribis, ego
vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Cæsar nomi-
natim Curtio paratum esse rescripsit, meamque in rogan-
do verecundiam objurgavit. Si cui præterea petiero, (id
quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet,) facile pa-
tiar mihi negari, quoniam illi, [18] qui sibi molesti sunt, sibi
p. 320. negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium (id quod
a. ipsi dixi) non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo di-
ligo, quod litteris tuis studium illius in salutem nostram
facile perspexi. De Britannicis rebus, cognovi ex tuis lit-
teris, nihil esse, nec quod metuamus, nec quod gaudeamus.
De publicis negotiis, quæ vis ad te Tironem scribere, neg-
ligentius ad te ante scribebam, quod omnia, minima, maxi-
4 ma, ad Cæsarem mitti sciebam. Rescripsi epistolæ max-
imæ. Audi nunc de minuscula: in qua primum est de
Clodii ad Cæsarem litteris: in quo Cæsaris consilium pro-
bo, quod tibi, amantissime petenti, veniam non dedit, uti
ullum ad illam Furiam verbum rescriberet. Alterum est
de Calventii Marii oratione. quod scribis, miror: tibi pla-
cere, [19] me ad eum rescribere, præsertim cum illam nemo
lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri
omnes, tamquam dictata, perdiscant. Libros meos, quos
exspectas, inchoavi: sed conficere non possum his diebus.
Orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio absolvi.
Poema ad Cæsarem, quod composueram, incidi. Tibi quod
rogas, [20] quoniam ipsi fontes jam sitiunt, si quid habebo
spatii, scribam. Venio ad tertiam. Balbum quod ais ma-
ture Romam bene comitatum esse venturum, mecumque as-
sidue usque ad Id. Maias futurum, id mihi pergratum per-
que jucundum erit. Quod me in eadem epistola, sicut sæpe
antea, cohortaris ad ambitionem, et ad laborem; faciam
equidem: [21] sed quando vivemus? Quarta epistola mihi
reddita est Id. Sept. quam a. d. IIII Id. Sext. ex Britannia
dederas. In ea nihil sane erat novi, præter [22] Erigonam:

18 *Qui sibi molesti sunt.*] Pro *sibi* leg. *mihi molesti sunt*, sc. petendo commendationem meam ad Cæsarem, ut ab eo aliquid impetrent.

19 *Me ad eum rescribere.*] Faernus bene corrigit *ad eam* sc. orationem.

20 *Quoniam ipsi fontes jam sitiunt.*] Quoniam tu, qui ipse poeta es, carmen desideras ab alio.

21 *Sed quando vivemus?*] I. e. otium habebimus, ut aliquid agere possimus.

22 *Erigonam.*] Poema Quinti tragicum.

quam si ab Oppio accepero, scribam ad te, quid sentiam. nec dubito, quin mihi placitura sit. Et, quod præterii, de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Cæsarem: ego vero facile patior ita Cæsarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum. et prorsus ita fuit: et tamen ille plausus, qui illi datur, quodammodo nobis videtur dari. Reddita est etiam mihi pervetus epistola, sed sero b.
allata, in qua de æde Telluris, et de porticu Catuli me admones. fit utrumque diligenter. ad Telluris quidem etiam tuam statuam locavi. Item de hortis quod me admones: nec fui umquam valde cupidus, et nunc domus suppeditat mihi hortorum amœnitatem. Romam cum venissem a. d. XIII Kal. Octob. absolutum offendi in ædibus tuis tectum: quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum: id non honeste vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum ego absum, non cessavit apud rhetorem. De ejus eruditione quod labores, nihil est, quoniam ingenium ejus nosti: studium ego video. cetera ejus suscipio, ut me putem præstare debere. Gabinium [23] tres 5
adhuc factiones postulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui jam de majestate postulavit: Ti. Nero cum bonis subscriptoribus: C. Memmius tribunus plebis cum L. Capitone. ad urbem accessit a. d. XII Kal. Octobr. nihil turpius, nec desertius. sed his judiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat postulatus. Pompeius a me valde contendit [24] de reditu in gratiam: sed adhuc nihil profecit: nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas litteras vehementer exspecto. Quod scribis te audisse, in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. ejusmodi enim pactiones in ea coitione factæ sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse debuerit: et simul mihi committendum non fuit, ut his coitionibus interessem, quibus Messala excluderetur; cui quidem vehementer satisfacio rebus omnibus: ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi p. 321.
multa jam feci, quæ voluit, quæque a me petivit. Scau- a.
rum beneficio defensionis valde obligavi. adhuc erat valde incertum, et quando comitia, et qui consules futuri essent. Cum hanc jam epistolam complicarem, tabellarii a vobis

23 *Tres factiones.*] Accusatorum et subscriptorum.

24 *De reditu in gratiam.*] Cum Gabinio.

venerunt a. d. XI Kal. Sept. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Cæsaris suavissimis litteris! sed quo erant suaviores, eo majorem dolorem [25] illius ille casus afferebat. Sed ad tuas venio litteras. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, præsertim cum, ut scribis, cum Cæsare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publilio: mihi enim non placuerat. Quod interiore epistola scribis, me Idib. Sept. Pompeio legatum iri: id ego non audivi, scripsique ad Cæsarem, Vibullium Cæsaris mandata [26] de mea mansione ad Pompeium pertulisse, nec ad Oppium. quo consilio? quamquam Oppium ego tenui, quod [27] priores partes Bibuli erant. cum eo enim [28] coram Cæsare egerat, ad Oppium scripserat. Ego vero nullas δευτέρας φροντίδας habere possum in Cæsaris rebus. ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit pæne par. videor id judicio facere. jam enim debeo: sed tamen

6 amore sum incensus. Cum scripsissem hæc infima, quæ sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad cenam, cum Pomponia foras cenaret. dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paullo ante acceperat, [29] Aristophaneo modo, valde mehercule et suavem, et gravem: qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua

b. jubes, eum mihi esse affixum, tamquam magistro. Quam illum epistolæ illæ delectarunt? quam me? Nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius. Hæc inter cenam Tironi dictavi, ne mirere alia manu esse. Annali litteræ tuæ pergratæ fuerunt, quod et curares de se diligenter, et tamen consilio severissimo juvares. P. Servilius pater, ex litteris, quas sibi a Cæsare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Cæsarem humanissime, diligentissimeque locutus esses. Cum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est, hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere, me miratum esse, illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis litteris ad te proficisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse. jam enim diu cogitaveram, ex eo, quod

25 *Illius ille casus.*] Manutius intelligi putat jacturam navium multarum in Oceano, de qua Cæs. B. G. IV, 29.

26 *De mea mansione.*] Me cupere Romæ manere, non legatum Pompeii fieri.

27 *Priores partes Bibuli erant.*] Manutius *Vibullii* legendum putat, quod Cæsar et Bibulus non erant amici.

28 *Coram Cæsare egerat.*] Puto scribendum *Cæsar.*

29 *Aristophaneo modo.*] Festivitate et urbanitate comica, Aristophanis ad similitudinem.

tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem: quod mehercule hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicujus manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me, et Salvio, et Labeoni reservabam. Labeo aut tarde proficiscetur, aut hic manebit. Hippodamus ne nunc quidem, [30] quid velim, rogavit. T. Pinarius amabiles ad me de te litteras mittit: se maxime litteris, sermonibus, cenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit: fraterque ejus mecum est multum. quare, ut instituisti, complectere adolescentem.

Quod multos dies epistolam 7
in manibus habui, propter commorationem tabellariorum, ideo multa conjecta sunt, aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi sæpe jam dixit, sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. In ejus sermone ego utrumque soleo admirari; et te de suburbano emendo, cum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in sententiam scribere; et, cum ad p. 322. a.
illum scribas, [31] nihil te recordari de se, de epistolis illis, quas in Tusculano ejus tu mihi ostendisti, nihil de præceptis Epicharmi, γνῶθι, πῶς ἄλλῳ κέχρηται; totum denique vultum, animum, sermonem ejus: quemadmodum conjicio, [32] quasi. Sed hæc tu videris. De suburbano, cura, ut sciam, quid velis: et simul ne quid ille turbet, vide. Quid præterea? Quid? etiam. Gabinius a. d. IIII Kal. Octobr. noctu in urbem introivit: et hodie H. VIII, cum edicto C. Alfii de majestate cum adesse oporteret, concursu magno, et odio universi populi pæne afflictus est. nihil illo turpius. proximus tamen est Piso. itaque mirificum ἐμβόλιον cogito in secundum librorum meorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset: quorum [33] alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. Ex Britannia Cæsar ad me Kal. Sept. dedit litteras: quas ego accepi a. d. IIII Kalend. Octobr. satis commodas de Britannicis rebus: quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit, se sine te fuisse, cum ad mare accesserit. Ad eas ego ei litteras nihil rescripsi,

30 *Quid velim, rogavit.*] An si vel *num quid velim.* nam sic semper hoc dicitur: e (sic Manutius dedit.

31 *Nihil te recordari de se.*] *De se* pro *de eo.*

32 *Quasi.*] Oblitum videri.

33 *Alter p. alter vendidisset.*] Ille est Piso, hic Gabinius.

ne gratulandi quidem causa, [34] propter ejus luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

2 ARGUMENTUM.

Gabinium redeuntem in urbem, in senatu male vexatum, et a Memmio tribuno pl. ad populum male tractatum esse, ac de judicio ejus proxime futuro, commemorat. Deinde qui de ambitu rei sint, quæ comitiorum spes sit, demonstrat.

MARCUS Q. FRATRI S.

A. d. VI Id. Octob. Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras.
b. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat. Memmius, sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem ejus diei, qui erat tum futurus, cum hæc scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium, et Ti. Neronem, et C. et L. Antonios, M. F. Putabamus fore, ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quæris? probe premitur, nisi noster Pompeius, diis, hominibusque invitis, negotium everterit. Cognosce nunc hominis audaciam, et aliquid in republica perdita delectare. Cum Gabinius, quacumque veniebat, triumphum se postulare dixisset, subitoque bonus imperator noctu [35] in urbem, hostium plane, invasisset, in senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo ipsum oportebat hostium numerum, et militum renuntiare, [36] in re hæsit, summa infrequentia. cum vellet exire, a consulibus retentus est: introducti publicani. Homo [37] undique actus, cum a me maxime vulneraretur, non tulit, et me trementi voce exsulem appellavit. Hic, (o dii! nihil umquam honorificentius nobis accidit,) consurrexit [38] senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus ejus accederet: pari clamore atque impetu publicani. Quid quæris? omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen [39] teneo ab accusando vix mehercule: sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare, (satis est, quod instat de

34 *Propter ejus luctum.*] E morte filiæ.

35 *In urbem, hostium plane.*] Nempe, quia Romæ ei omnes inimici erant. lepide. Tunstallus mox *interim* conjungit cum *committebat*.

36 *In re hæsit.*] Tunstallus corrigit *irrepsit:* Lipsius et Guilielmius *mire hæsit.*

37 *Undique actus.*] Pressus, vexatus.

38 *Senatus - - ad unum.*] Senatus. universus, ad unum omnis.

39 *Teneo.*] Int. vel adde *me*.

Milone,) vel quod [40] judices nullos habemus. ἀπότευγμα formido. addo etiam malivolentiam hominum: et timeo, ne illi, me accusante, aliquid accidat: nec despero, rem, et sine me, et nonnihil per me, confici posse. De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt: a Memmio, Domitius: a Q. Curtio, bono et erudito adolescente, Memmius: a Q. Pompeio, Messala: a Triario, Scaurus. Magno res in motu est: propterea quod aut hominum, aut le- p. 323. a.
gum interitus ostenditur. Opera datur, ut judicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt: [41] rei nolunt, et maxime Memmius, quod [42] Cæsaris adventu sperat se futurum consulem. sed mirum in modum jacet. Domitius cum Messala certus esse videbatur. Scaurus refrixerat. [43] Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum: qui quidem mirificus illo die (quod pæne præterii) fuit in Gabinium: accusavit majestatis, nomina data, cum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi recte, et ipsa domus a redemtoribus tractatur non indiligenter. Vale.

ARGUMENTUM. 3

De rebus domesticis nonnulla: desiderium litterarum a Quinto: Comitiorum dilationes: Gabinius de ambitu reus: et Ciceronis Q. filii in rhetore audiendo diligentia.

MARCUS Q. FRATRI S.

OCCUPATIONUM mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. ita, quidquid conficio, aut cogito, in ambulationis fere tempus confero. Negotia nostra sic se habent: domestica vero, ut volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos, et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrûm sunt in manibus: sed tua ad perfectum jam res rustica Arcani et Laterii. Præterea de aqua et via nihil prætermisi quadam epistola, quin enucleate ad te perscriberem. sed me illa cura sollicitat, angitque vehementer, quod dierum jam amplius L intervallo nihil a te, nihil a

40 *Judices nullos habemus.*] Bonos quidem.

41 *Rei nolunt.*] Sc. haberi comitia. rei, de ambitu: quod eorum ratio in creandis consulibus haberi non poterat.

42 *Cæsaris adventu.*] Non in urbem vel ad urbem, sed in provinciam Galliam Togatam, ex qua multi ad comitia veniebant, quibus a Cæsare commendari posset.

43 *Appius sine lege curiata.*] V. ep. ad Div. I, 9.

Cæsare, nihil ex istis locis, non modo litterarum, sed ne
b. rumoris quidem affluxit. Me autem jam et mare istuc, et
terra sollicitat: neque desino (ut fit in amore) ea, quæ mi-
nime volo, cogitare. Quare non equidem jam te rogo, ut
ad me de te, de rebus istis scribas, (numquam enim, cum
potes, prætermittis,) sed hoc te scire volo, nihil fere um-
quam me sic exspectasse, ut, cum hæc scribebam, litteras
tuas. Nunc cognosce ea, quæ sunt in republica. Comi-
tiorum quotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus,
magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia sunt
consules propter suspicionem pactorum a candidatis præ-
miorum. Candidati consulares quatuor, omnes rei, causæ
sunt difficiles: sed enitemur, ut Messala noster salvus sit;
quod est etiam cum reliquorum salute conjunctum. Gabi-
nium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno
Memmio,[44] fratre Cæcilio Sullæ filio. Contradixit L. Tor-
quatus. omnibusque libentibus non obtinuit. Quæris, quid
fiat de Gabinio? sciemus de majestate triduo: quo quidem
in judicio odio premitur omnium generum: maxime testi-
bus cæditur: accusatoribus frigidissimis utitur: consilium,
varium: quæsitor gravis et firmus, Alfius; Pompeius,[45] ve-
hemens in judicibus rogandis. Quid futurum sit, nescio:
locum tamen illi in civitate non video. animum præbeo ad
illius perniciem, moderatum; ad rerum eventum, lenissi-
mum. Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam.
Cicero tuus nosterque summo studio est Pæonii sui rhe-
toris, hominis, opinor, valde exercitati et boni. sed nos-
trum instituendi genus esse paullo eruditius, et θετικώτερον,
non ignoras. Quare neque ego impediri Ciceronis iter, at-
que illam disciplinam volo, et ipse puer magis illo de-
clamatorio genere duci et delectari videtur. in quo quo-
niam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itine-
p. 324. ribus; eodem enim perventurum esse confidimus. sed ta-
a. men, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nos-
tram rationem consuetudinemque inducemus. Magna enim
nobis a te proposita merces est, quam certe nostra culpa
numquam minus assequemur. Quibus in locis, et qua
spe hiematurus sis, ad me quam diligentissime scribas ve-
lim. Vale.

44 *Fratre Cæcilio.*] Fratre uterino.

45 *Vehemens in judicibus rogandis.*] Pro Gabinio, interpositis etiam minis.

ARGUMENTUM. 4

De Gabinio propter accusatoris et subscriptorum infantiam absoluto perscribit, et quare nec eum accusarit, nec defenderit, sed tantum testimonium contra eum dixerit, ostendit: denique de rebus domesticis quædam addit.

MARCUS Q. FRATRI S.

GABINIUS absolutus est. omnino nihil accusatore Lentulo, subscriptoribusque ejus infantius, nihil illo consilio sordidius. sed tamen nisi incredibilis contentio, et preces Pompeii, dictaturæ etiam rumor, plenus timoris, fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tum illo accusatore, illorumque consilio sententiis condemnatus sit XXXII, cum LXX tulissent. Est omnino tam gravi fama hoc judicium, ut videatur reliquis judiciis periturus, et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides nullam esse rempublicam, nullum senatum, nulla judicia, nullam in nullo nostrûm dignitatem. Quid plura de judicibus? duo prætorii sederunt, Domitius Calvinus; is aperte absolvit, [46] ut omnes viderent: et Cato; is, [47] diremtis tabellis, de circulo se subduxit, et Pompeio primus nuntiavit. Ajunt nonnulli, Sallustius item, me oportuisse accusare. Iis ego judicibus committerem? Quid essem, si me agente, esset elapsus? Sed me alia moverunt. Non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in urbem intrasset: ad inimicitias res venisset: cum Æsernino Samnite Pacidianus comparatus viderer, auriculam fortasse mordicus abstulisset. cum Clodio quidem certe rediisset in gratiam. Ego vero meum consilium (si præsertim 5.
tu non improbas) vehementer approbo. Ille, cum a me singularibus meis studiis ornatus esset, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in republica me a se dissentientem non tulit, (nihil dicam gravius,) et minus potens eo tempore, quid in me florentem posset, ostendit. nunc, cum ego ne curem quidem multum posse, res quidem publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare, id mihi suscipiendum fuisse. Alterutrum, inquit idem Sallustius, defendisses: idque Pompeio con-

46 *Ut omnes viderent.*] Sapit hoc glossam: nisi indicat, eum ostendisse adstantibus tabellam, antequam in urnam mitteret.

47 *diremtis tabellis.*] Non dubitavi sic edere pro *diruptis*, de judicio doctissimorum virorum.

tendenti dedisses. etenim vehementer orabat. lepidum amicum Sallustium, qui mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas fuisse, aut infamiam sempiternam. Ego vero hac mediocritate delector: ac mihi illud jucundum est, quod, cum testimonium secundum fidem et religionem gravissime dixissem, reus dixit, si in civitate licuisset sibi esse, mihi se satisfacturum: [48] neque me quidquam interrogavit. De versibus, quos tibi a me scribi vis, deest mihi quidem opera, quæ non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab omni cura desiderat: [49] sed abest etiam ἐνθουσιασμός. non enim sumus omnino sine cura venientis anni: etsi sumus sine timore. Simul et illud (sine ulla mehercule ironia loquor) tibi istius generis in scribendo [50] priores partes tribuo, quam mihi. De bibliotheca tua Græca supplenda, [51] libris commutandis, Latinis comparandis; valde velim ista confici, præsertim cum ad meum quoque usum spectent. Sed ego, mihi ipsi ista per quem agam, non habebo. neque enim venalia sunt, quæ quidem placeant, et confici nisi per hominem, et peritum, et diligentem non
p. 325. a. possunt. Chrysippo tamen imperabo, et cum Tyrannione loquar. [52] De fisco quid egerit Scipio, quæram. quod videbitur rectum esse, curabo. De [53] Ascanione, tu vero, quod voles, facies: me nihil interpono. De suburbano quod non properas, laudo: ut tu habeas, hortor. Hæc scripsi a. d. IX Kalend. Novemb. quo die ludi committebantur, in Tusculanum proficiscens, ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis. ea re [54] non longius, quam vellem, quod Pomtino ad triumphum a. d. III Non. Novemb. volebam adesse. etenim erit nescio quid negotioli. Nam Cato et Servilius, prætores, prohibituros se minantur: nec, quid possint, scio. Ille enim et Appium consulem secum habebit, et prætores, et tribunos ple-

48 *Neque me quidquam interrogavit.*] Cum testimonium dicerem: de interrogatione testium adi Clavem.

49 *Sed abest etiam ἐνθουσιασμός.*] Qui sit ἐνθ. e sequentibus patet. non possum animum cogitatione rerum scribendarum ita implere et excitare, ut possim scribere ingeniose et cum gratia poetica. cf. ep. 5.

50 *Priores partes tribuo quam mihi.*] Valde languet hoc *quam mihi*, rectiusque abfuerit, etsi forma hæc *quam* post comparativum subinde in his epistolis occurrit, ut supra notavimus,

51 *Libris commutandis.*] Melioribus exemplis.

52 *De fisco quid egerit Scipio.*] De ærario accipit Manutius: quid rei fuerit, ignoratur.

53 *Ascanione*] Videtur servus Quinti fuisse.

54 *Non longius, quam vellem.*] Sententia videtur requirere *brevius*. fortasse scripsit Cicero *quamquam vellem*, sc. paullo longius ibi esse.

bis. sed minantur tamen: in primisque ἄρη πνέων [55] Q. Scævola. Cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas.

ARGUMENTUM.

De libris de republica Sallustii monitu refingendis: de Cæsaris erga se amore: de versibus scribendis excusatio: de reipublicæ statu conquestio: de Gabinio a se non defenso, et de suo in libris Quinto emendis studio.

MARCUS Q. FRATRI S.

QUOD quæris, quid [56] de illis libris egerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui: non cessavi, neque cesso: sed sæpe jam scribendi totum consilium rationemque mutavi. Nam jam duobus factis libris, in quibus, novendialibus iis feriis, quæ fuerunt Tuditano et Aquilio consulibus, sermo est a me institutus Africani, paullo ante mortem, et Lælii, Phili, Manilii, Q. Tuberonis et Lælii, generorum Fannii, et Scævolæ: sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis, et de optimo cive: sane texebatur opus luculenter, hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Hi libri cum in Tusculano mihi legerentur, audiente Sallustio: admonitus sum ab illo, multo majore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de republica, præsertim cum essem [57] non Heraclides Ponticus, sed consularis, et is, qui in maximis versatus in republica rebus essem. quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse. oratorium sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse; ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem: Aristotelem denique, quæ de republica et præstante viro scribat, ipsum loqui. Commovit me, et eo magis, quod maximos motus nostræ civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quam illorum ætas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens, offenderem quempiam. Nunc et id vitabo, et loquar ipse tecum, et tamen illa, quæ institueram, ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim, te existimaturum, a me libros illos non sine aliquo meo stomacho esse relictos. Cæsaris amore, quem

55 *Q. Scævola.*] Tribunus plebis. ad Att. IV, 16.

56 *De illis libris.*] De republica, opinor.

57 *Non Heraclides P.*] Non Philosophus de schola et ex umbra.

ad me perscripsit, unice delector: promissis iis, quæ ostendit, non valde pendeo: nec honores sitio, nec desidero gloriam: magisque ejus voluntatis perpetuitatem, quam promissorum exitum exspecto. vivo tamen in ea ambitione et labore, tamquam id, quod non postulo, exspectem. Quod me de faciendis versibus rogas, incredibile est, mi frater, quam egeam tempore: nec sane satis commoveor animo ad ea, quæ vis, canenda. ὑποθέσεις vero ad ea, quæ ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes [58] isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? Facerem tamen, ut possem: sed (quod te minime fugit) opus est ad poema quadam animi alacritate, quam plane mihi
p. 326. tempora eripiunt. Abduco equidem me ab omni reipub-
a. licæ cura, dedoque litteris: sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor, nullam esse rempublicam, nulla judicia, nostrumque hoc tempus ætatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore jactari, aut domesticis litteris sustentari, illud vero, quod a puero adamaram,

Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,

totum occidisse: inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos: meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum: unumque ex omnibus Cæsarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam (sicut alii putant) hunc unum esse, qui vellet. Quorum tamen nihil est ejusmodi, ut ego me non multa consolatione quotidie leniam: sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. nunc ad illa vel gravissimum accedit tui desiderium. Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem: qui illum oderunt (ii sunt toti ordines) propter quem oderunt, meipsum odisse cœpissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni summa, ut mones, valde me ad otium pacemque converto. [59] De libris, Tyrannio est cessator: Chrysippo dicam: sed res operosa est, et hominis perdiligentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil assequor. De Latinis vero, quo me vertam,

58 *Isto - - genere superasti.*] Forte *superas* melius.

59 *De libris*, &c.] Pertinet ad id, quod supra de bibliotheca fratris scripserat.

nescio: ita mendose et scribuntur, et veneunt: sed tamen quod fieri poterit, non negligam. [60] Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romæ est: et qui omnia adjurant, debere tibi valde renuntiant. Ab ærario puto confectum esse, dum absum.

ARGUMENTUM. 6 b.

Tragœdias a Quinto scriptas sibi mitti vult.

MARCUS Q. FRATRI S.

QUATUOR tragœdias XVI diebus absolvisse cum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et [61] κλέος quæris, cum Electram et Troadem scripseris? Cessator esse noli: et illud γνῶθι σεαυτὸν, noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam [62] ut bona nostra norimus. Sed et istas, et Erigonam mihi velim mittas. [63] Habes ad duas epistolas proximas.

ARGUMENTUM. 7

Proluviem ingentem fuisse scribit et epistolas promittit.

MARCUS Q. FRATRI S.

ROMÆ et maxime Appia ad Martis, mira proluvies. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ: magna vis aquæ usque ad piscinæ publicam. Viget illud Homeri,

Ἦμαρ' ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεύς.

Cadit enim in absolutionem Gabinii

Ὅτε δήγ' ἄνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπαίνῃ,
Οἳ βίῃ ἐν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.

Sed hæc non curare decrevi. Romam cum venero, quæ perspexero, scribam ad te, et maxime de dictatura: et ad Labienum, et ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi

60 *Crebrius.*] Qui sit, ignoramus.

61 Κλέος *quæris?*] Κλέος ab h. l. alienum. Verum est χρέος, quod in Ms. reperit Junius. Χρέος est pecunia mutuo sumta. Id huic loco aptum, et illi *ab alio mutuaris.* Alemannus tamen e Ms. reg. dedit *Et plenus quæris?*

62 *Ut b. n. norimus.*] In hanc partem disputat Socrates de hoc dicto ap. Xenoph. Mem. Socr. III, 7. extr.

63 *Habes duas epistolas pr.*] Verissime Ursinus addit *ad*, quod et recepi, cum et in Mss. regiis repererit Alemannus.

ante lucem, ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat perjucundus, quod eum te ajebant, cum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suavissime et optime frater.

8 ARGUMENTUM.

De Cæsaris amicitia et cautione in litteris dandis adhibenda: de spe Candidatorum consulatus: de Dictaturæ timore, et de Milonis ludis.

MARCUS Q. FRATRI S.

SUPERIORI epistolæ quod respondeam, nihil est: quæ plena stomachi et querelarum est: quo in genere alte-
p. 327. ram quoque te scribis pridie Labieno dedisse; qui adhuc
a. non venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis, et laboribus, et desideriis recordere, consilium nostrum quod fuerit profectionis tuæ. Non enim commoda quædam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat, quod discessu nostro emendum putaremus? Præsidium firmissimum petebamus et optimi et potentissimi viri benivolentia ad omnem statum nostræ dignitatis. [64] Plura ponuntur in spe, quam in pecuniis: reliqua ad jacturam struentur. Quare si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri, et spei, facilius istos militiæ labores, ceteraque, quæ te offendunt, feres: et tamen cum voles, depones. Sed ejus rei maturitas nequedum venit, et tamen jam appropinquat. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas; quod si prolatum sit, moleste feramus. Multa sunt, quæ ego nescire malo, quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, cum (ut spero) se Cicero meus belle habebit. Tu velim cures, ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus: Cæsarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni. Ubi enim isti sint Nervii, et quam longe absint, nescio. De virtute et gravitate Cæsaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poema jubes perficere; etsi distentus cum opera,

64 *Plura ponuntur in spe, quam in pecuniis*, &c.] I. e. plura facienda sunt propter spem futuri boni, quam spem pecuniarum, aut pecunias ipsas, quas per legationem consequi potuissemus. reliqua omnia, ut pecuniæ, facile pereunt, et comparantur, ut sit, quod perdere possimus. Alemannus e Mss. regiis dedit *reliqua ad jacturam reserventur*, i. e. eorum jacturam æquo animo feremus, quia iis carere possumus.

tum animo sum multo magis, quoniam tamen ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Cæsar, me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum; idque perficiam his supplicationum otiosis diebus: quibus Messalam jam nostrum, reliquosque molestia levatos, vehementer gaudeo: eumque b.
quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messalam Cæsari præstabo. Sed Memmius [65] in adventu Cæsaris habet spem: in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaurum autem jampridem Pompeius abjecit. res prolatæ. ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris injucundus bonis: mihi etiam magis, [66] quæ loquuntur. Sed tota res et timetur, et refrigescit. Pompeius plane se negat velle: antea ipse mihi non negabat. [67] Hirrus auctor fore videtur. O dii quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! [68] Crassum Junianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. velit, nolit, scire difficile est. Hirro tamen agente, nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de republica nihil loquebantur. agebatur quidem certe nihil. Serrani Domestici filii funus perluctuosum fuit a. d. IIX Kalend. Decemb. [69] Laudavit pater scripto meo. Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit: [70] et omnia Guttæ: dicitque se perfecturum, [71] ut in illo Cæsar incumbat. hoc horret Milo: nec injuria: et, si ille dictator factus sit, pæne diffidit. Intercessorem dictaturæ si juverit manu, et præsidio suo, Pompeium metuit inimicum. si non juverit: timet, ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentissimos: sic, inquam, ut nemo sumtuosiores: stulte bis, terque, [72] non postulatus: vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, [73] vel quia magister, vel quia potuerat magistrum se, non ædilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

65 *In adventu Cæsaris.*] V. supra ad ep. 2.

66 *Quæ loquuntur.*] De dictatura et de futuro dictatore.

67 *Hirrus auctor fore v.*] Tribunus tum plebis.

68 *Crassum Junianum.*] De hoc v. Clav.

69 *Laudavit pater scripto meo.*] Oratione, quam de scripto recitavit, sed a me scripta.

70 *Et omnia.*] Forte *at omnia* G.

71 *Ut in illo Cæsar incumbat.*] Puto *in* delendum, ut *illo incumbere* sit illuc, in eam rem ac partem.

72 *Non postulatus.*] Conjeci *non postulatos*, nam *ludi postulantur* a populo, non ii, qui edant.

73 *Vel quia magister, &c.*] Hæc non intelligo, nec explicare possum: nec Manutius satisfacit.

9 ARGUMENTUM.

Varia de rebus publicis et domesticis perscribit.

MARCUS Q. FRATRI S.

DE Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quæ amantissime [74] cogitata sunt. *τότε μοι χάνοι.* feci summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate, quæ feci. illum neque ursi, neque levavi. testis vehemens fui: præterea quievi. Exitum judicii fœdum et perniciosum levissime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis reipublicæ licentiaque audacium, qua ante rumpebar, nunc ne movear quidem. nihil est enim perditius his hominibus, his temporibus. Itaque, ex republica quoniam nihil jam voluptatis capi potest: cur stomacher, nescio. Litteræ me, et studia nostra, et otium, villæque delectant, maximeque pueri nostri. Angit unus Milo. sed velim finem afferat consulatus: in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro: tuque istinc, quod facis, adjuvabis. De quo, cetera (nisi plane vis eripuerit) recte sunt: de re familiari timeo,

Ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς

qui ludos [75] H-S ccc comparet. cujus in hoc uno inconsiderantiam et ego sustinebo, ut potero et tu ut possis, est tuorum nervorum. De motu temporum venientis anni, nihil te intelligere volueram domestici timoris, sed de communi reipublicæ statu: in quo etiamsi nihil procuro, tamen nihil curare vix possum. Quam autem te velim cautum esse in scribendo, ex hoc conjicito, quod ego ad te ne hæc quidem scribo, quæ palam in republica turbantur, ne cujusquam animum meæ litteræ interceptæ offendant. Quare domestica cura te levatum volo. In republica scio quam sollicitus esse soleas. Video Messalam nostrum consulem, [76] si per interregem, sine judicio: si per dictatorem, tamen sine periculo. odii nihil habet. Hortensii calor multum valebit. Gabinii absolutio, lex impunitatis putatur. *ἐν παρέργῳ*: de

74 *Cogitata sunt.*] Sc. a te. voluerat Quintus, fratrem ejus defensionem suscipere, in Cæsaris, Pompeii, &c. gratiam.

75 *H-S ccc.*] Numerum huncesse justo minorem, atque adeo vitiosum, in oculos incurrit. mox *inconsiderantiam* dedi pro *considerantiam*, ut voluit Manutius. Tunstallus tamen corrigit *concertationem*, p. 107. *Sustinebo* refero ad pecuniam ei suppeditandam, si indigeat: id patetex eo, quod id dicit esse *nervorum Quinti.*

76 *Si per interregem.*] Int. comitia habebuntur. cf. Att. V, 12.

dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius abest:
Appius miscet: Hirrus parat: multi intercessores nume- b.
rantur: populus non curat: principes nolunt: ego quiesco.
De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo: et sum
equidem, uti scribis, et Romæ, et in prædiis infrequens.
Sed cave, amabo, quidquam, quod ad meum commodum
attineat, nisi maximo tuo commodo, et maxima tua facul-
tate, mi frater, cogitaris. De epistola Vatinii, risi. sed me
ab eo ita observari scio, ut ejus ista odia non sorbeam so-
lum, sed etiam concoquam. Quod me hortaris, ut absol-
vam: habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur,
ἔπος ad Cæsarem: sed quæro locupletem tabellarium, ne
accidat quod Erigonæ tuæ: cui soli, Cæsare imperatore,
iter ex Gallia tutum non fuit. * * Quid? si cæmentum bo-
num [77] non habeam, deturbem ædificium? quod quidem
quotidie mihi magis placet: in primisque inferior porticus,
et ejus conclavia fiunt recte. De Arcano, Cæsaris opus est,
vel mehercule etiam elegantioris alicujus. imagines enim is-
tæ, et palæstra, et piscina, et nilus, multorum Philotimorum
est, non Diphilorum. sed et ipsi ea adibimus, et mittemus,
et mandabimus. De Felicis testamento tum [78] magis que-
rare, si scias. Quas enim tabulas se putavit obsignare,
[79] in quibus in unciis firmissimum tenuerat, (lapsus est per
errorem et suum, et Sicuræ servi,) non obsignavit: quas
noluit, eas obsignavit. ἀλλ' οἰμωζέτω. nos modo valeamus.
Ciceronem, et ut rogas, amo, et ut meretur, et ut debeo.
Dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam, et
quod mater Pomponia discedit, sine quæ edacitatem pueri
pertimesco. sed sumus una tamen valde multum. Rescripsi
ad omnia, mi suavissime et optime frater.

77 *Non habeam.*] Sic correxi vulgatum *haberem*, quia sequitur *deturbem*.

78 *Magis querare.*] Sic pro vulgato *quærere* legi volebat editor Hagiensis. ego in re manifesta sic corrigere non dubitavi. vestigium veræ lectionis est in ed. Jensoni, quæ habet *querar*.

79 *In quibus in unciis firmissimum tenuerat.*] In quibus heredes fecerat ex unciis singulis, idque non mutarat, cum ante scriptum testamentum repudiasset.

p. 273. a.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

BRUTUM LIBER SINGULARIS.

1

ARGUMENTUM.

De L. Clodii Trib. pl. singulari et cognito in se Brutumque amore et fide accurate scribit.

CICERO BRUTO S. D.

L. CLODIUS, tribunus plebis designatus, valde me diligit, vel, ut ἐμφατικώτερον [1] dicam, valde me amat. quod cum mihi ita persuasum sit, non dubito (bene enim me nosti) quin illum quoque judices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur, quam non respondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi visus est suspicari, nec sine magno quidem dolore, aliquid a suis, vel [2] per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior. Non soleo, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror,) temere affirmare de altero. est enim periculosum, propter occultas hominum voluntates, multiplicesque naturas. Clodii animum perspectum habeo, cognitum, judicatum. multa ejus indicia: sed ad scribendum non necessaria. Volo enim hoc testimonium tibi videri potius, quam epistolam. Auctus Antonii beneficio est. ejus ipsius beneficii magna pars a te est. itaque cum salvis nobis vellet salvum. In eum autem locum rem adductam intelligit, (est enim, ut scis, minime stultus,) ut [3] utrique salvi esse non possint.

1 *Dicam.*] Deleri volunt Gruterus et alii, quia in Mss. non reperere. delevit Alemannus, non repertum in Mss. regiis. abest et ed. Rom. Sed Jens. Cratandr. habent, hæc quidem, opinor, e Mss. Germ. itaque servavi, cum et durius abfuerit.

2 *Per suos p. iniquos.*] Sic Mss. fere et edd. pr. quia et alibi *iniqui* substantive dicuntur a Cicerone, v. Clav. in h. v. id pro *inimicos* recepi.

3 *Utrique salvi esse non possint.*] Mihi semper visum est, legendum esse *possimus*: nam præcedit *salvis nobis vellet salvum.*

itaque nos mavult. De te vero amicissime et loquitur, et sentit. Quare si quis secus ad te de eo scripsit, aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui et facilius judicare possum, quam ille nescio quis, et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima, civemque talem, qualis et prudentissimus, et fortuna b.
optima esse debet.

ARGUMENTUM. 2

Respondet epistolæ de cohortibus quinque a Dolabella in Cherronesum missis, ejusque dementiam miratur, et Bruti consilium de eo persequendo laudat. In seditionis auctoribus dimittendis clementiam Bruti reprehendit, et suas in Antonium invectivas defendit.

CICERO BRUTO S.

SCRIPTA et obsignata jam epistola, litteræ mihi redditæ sunt a te, plenæ rerum novarum, [4] maximeque mirabilium. Dolabellam quinque cohortes misisse in Cherronesum? Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quid se nam facturum arbitratus est, cum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? quas quidem cohortes spero jam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. [5] Tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia, Dyrrachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, [6] Bruti eruptione, populi Romani victoria. Itaque, quod scribis, postea statuisse te ducere exercitum in Cherronesum, nec pati, sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate, et e republica. Quod scribis de seditione, quæ facta est in legione quarta, [7] de Antoniis, (in bonam partem accipies,) [8] magis mihi probatur militum severitas, quam tua. Te benivolentiam exercitus equitumque expertum, vehementer gaudeo. De Dolabella, ut scri-

4 *Maximeque mirabile.*] Vulgo libri olim habebant *mirabiles*. Manutius putavit corrigendum esse *mirabilium*. et sic est in ed. Rom. unde recepi. nam et nunc vulgata *m. mirabile*, ut intelligatur *hoc est*, durior est.

5 *Tuum consilium.*] Sic fere Mss. et edd. pr. Vulgo est *et tuum consilium*.

6 *Bruti eruptione.*] D. Bruti e Mutina, ubi ab Antonio obsidebatur.

7 *De Antoniis.*] Sic edd. pr. post editum est *de Catoniis*, nescio e quo libro, ut et Mss. Paris. habent, unde Manutius suspicabatur verum fuisse *C. Antonio*, qui seditionis auctor fuisset: bene.

8. *Magis mihi probatur militum severitas, quam tua.*] *Militum severitas*, qui Antonium voluere occidi, *quam tua*, qui dimisisti. v. Dio Cassius L. 47. p. 340. Sed videtur excidisse atque addenda esse *lenitas*.

bis, si quid habes novi, facies me certiorem: in quo valde delector, me ante providisse, ut tuum judicium liberum esset cum Dolabella belli gerendi: et id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rempublicam, ut nunc judico, ad dignitatem tuam. Quod scribis, [9]me maximo otio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas; credo ita videri tibi: sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis
p. 274. enim *acrius prohibenda bella civilia esse, quam in superatos*
a. *iracundiam exercendam.* Vehementer a te, Brute, dissentio: nec clementiæ tuæ concedo; sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiæ. Quodsi clementes esse volumus, numquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo: *mihi quidem ætas acta ferme est: tua istuc refert maxime.* Opprimemini, (mihi crede,) Brute, nisi provideritis. Neque enim populum semper eundem habebitis, neque senatum, neque [10]senati ducem. Hæc ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta. nihil potest esse verius. XIV Kalend. Maias.

ARGUMENTUM.

Octavianum laudat, et lætitiam Romæ e victoria Consulum et D. Bruti ortam commemorat: Liberalitatem ejus in seditionis auctoribus reprehendi Romæ, et omnes Antonianos hostes judicatos esse scribit.

M. T. C. M. BRUTO S.

NOSTRÆ res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio, quæ gesta sunt. quales tibi sæpe scripsi consules, tales exstiterunt. Cæsaris vero pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tam facile eum florentem et honoribus, et gratia, regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilius: sed tamen non diffidimus. Persuasum est enim adolescenti, et maxime per me, ejus opera nos esse salvos. et certe, nisi is Antonium ab urbe avertisset, periissent omnia. Triduo vero, aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum conjugibus et liberis effundebat. eadem, recreata a. d. XII Kalend. Maias, te huc venire, quam se ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum

9 *Me maximo otio egisse.*] Hoc nullum sensum habet. Manutius bene *maximo animo*; alii *odio*, illud melius.

10 *Senati ducem.*] Sic ed. Rom. Sed Jens. *senatus.*

multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria. Nam tantæ b. multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus. [11]ea cum usque in Capitolium deductus, maximo clamore atque plausu [12]in rostris collocatus sum. Nihil est in me inane: neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio, gratulatioque, me commovet; propterea quod [13]popularem me esse in populi salute, præclarum est. [14]Sed hæc te malo ab aliis. me velim de tuis rebus, consiliisque facias diligentissime certiorem: illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos umquam hostes digniores omni supplicio fuisse, quam eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt: quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor, et persequor, omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias, tui judicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam et eandem esse causam. Consules duos, bonos quidem, sed duntaxat bonos, amisimus. Hirtius quidem in ipsa victoria occidit, cum paucis diebus magno prælio ante vicisset. Nam Pansa fugerat, vulneribus acceptis, quæ ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur, et Cæsar. Hostes autem omnes judicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt. Itaque id senatus consultum plerique interpretantur, etiam ad tuos, sive captivos, sive deditícios pertinere. Equidem nihil disserui durius, cum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te [15]cognoscere causam ejus senatum oportere. X Kalend. Maias.

ARGUMENTUM. 4

Respondet superiori epistolæ, et reprehensionem nimiæ in C. Antonium clementiæ diluit. Monet, ne nimiis honoribus Octaviano tribuendis malum exemplum inducatur, quo regnandi cupidi abutantur, atque illis ita regnandi occasio detur, quod se vehementer timere ostendit.

BRUTUS CICERONI S.

QUANTA sim lætitia affectus, cognitis rebus Bruti nostri, et consulum, facilius est tibi existimare, quam mihi p. 275. a.

11 *Ea cum -- deductus.*] Videtur excidisse ab initio *ab*, et in fine *essem*.

12 *In rostris collocatus sum.*] Ut concionarer sc. de victoria apud Mutinam.

13 *Popularem me esse.*] Gruterus *me* deleri volebat. bene.

14 *Sed hæc te malo ab aliis.*] Omisi *audire*, quod in fine addunt vulgati. abest ed. Rom. Vict. et Mss. Paris.

15 *Cognoscere causam -- oportere.*] Sc. ante, quam judicaret ac decerneret.

scribere. Cum alia laudo, et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adjumento. Quod scribis, trium Antoniorum unam atque eandem causam esse: quid ego sentiam, mei judicii esse: statuo nihil, nisi hoc: Senatus aut populi Romani judicium esse de iis civibus, qui pugnantes non interierint. At hoc ipsum, inquies, inique facis, qui hostilis animi in rempublicam homines, cives appelles. Immo justissime. Quod enim nondum senatus censuit, nec populus Romanus jussit, id arroganter non præjudico, neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coegit, neque crudeliter quidquam eripui, neque dissolute quidquam remisi: habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. Multo quidem honestius judico, magisque quod concedere possit respublica, miserorum fortunam non insectari, quam infinite tribuere potentibus, quæ cupiditatem et arrogantiam incendere possint. Qua in re, Cicero, vir optime ac fortissime, mihique merito, et meo nomine, et reipublicæ, carissime, nimis credere videris spei tuæ: statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere: quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quæ tua est humanitas, æquo animo te moneri patieris, præsertim de communi salute: facies tamen, quod tibi visum fuerit: etiam ego, cum me docueris. Nunc, Cicero, nunc agendum est, ne frustra, oppressum esse Antonium, gavisi simus, neu semper [16] primi cujusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo pejus. Nihil jam
b. [17] neque opinantibus, aut patientibus nobis, adversi evenire potest, in quo non cum omnium culpa, tum præcipue tua futura sit: cujus tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest: quam tu non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter tueri debes. Prudentia porro, [18] quæ tibi superest, nulla abs te desideratur, nisi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia sic abunde adsunt, ut cum quolibet antiquorum [19] comparari

16 *Primi mali excidendi causa sit.*] Brutus vult dicere, neu semper primi mali sublati hic effectus sit, sc. ne semper propterea aliquod malum tollamus, ut aliud inducatur, idque fere majus.

17 *Neque opinantibus aut patientibus nobis.*] Præter opinionem, aut contra voluntatem nostram. *neque* ad utrumque, *opinantibus* et *patientibus* pertinet, estque pro *non.*

18 *Quæ tibi superest.*] Abunde suppetit.

19 *Comparari possint tuæ virtutes.*] Mss.

possunt tuæ virtutes. [20] unum hoc, grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem desiderat. Nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut præsidio sit. Itaque timeo [21] de consulatu, ne Cæsar tuus altius se adscendisse putet decretis tuis, [22] quam inde, si consul factus sit, descensurum. Quodsi Antonius, [23] ab alio relictum regni instrumentum, occasionem regnandi habuit: quonam animo fore putas, si quis, auctore, non tyranno interfecto, sed ipso senatu, putet se imperia quælibet concupiscere posse? Quare tum et felicitatem, et providentiam laudabo tuam, cum exploratum habere cœpero, Cæsarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienæ igitur, inquies, culpæ [24] me reum subjicies? Prorsus alienæ, si provideri potuit, ne exsisteret. quod utinam inspectare possis timorem de illo meum! Hic litteris scriptis, te consulem factum audivimus. tum vero incipiam proponere mihi rempublicam justam, et jam suis nitentem viribus, si isthuc videro. Filius valet, et in Macedoniam cum equitatu præmissus est. Idibus Maiis, ex castris.

ARGUMENTUM. 5

Scribit a Senatu permissum esse arbitrio Bruti rem de Dolabella persequendo, de eaque suum consilium ostendit: Filium suum se velle in collegium Pontificum minorum absentem cooptari, idque per leges Domitiam et Juliam fieri posse demonstrat; de quo sententiam Bruti scire cupit.

CICERO BRUTO S. p. 276. a.

A. D. v Kalendas Maias, cum de iis, qui hostes [25] judicati sunt, bello persequendis, sententiæ dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio, et ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui cum essem assensus, decrevi hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile, eque republica esse, persequerere bello Dolabellam: si minus id commodo reipublicæ

Paris. *tuæ virtutes* conjungunt cum sequentibus, ut et in aliis reperit Manutius.

20 *Unum hoc, grato animo lib. profectum,* &c.] Sensum esse puto: in uno hoc, quamquam grati liberalisque animi documentum et opus est, moderatio liberalitatis desideratur.

21 *De consulatu.*] Si Cæsar consul factus sit.

22 *Quam inde descensurum.*] Pro, quam ut inde descendere sustineat aut possit descendere. est sane durius, sed alius sensus commodus exsculpi e verbis non potest.

23 *Ab alio relictum regni instrumentum.*] Ab alio, a Cæsare. regni instrumentum et infra ep. 15. dicitur *delatum ad Antonium et Lepidum*, ubi vide.

24 *Me reum facies.*] Mss. Paris. *me reum subjicies*, teste Alemanno, et alii, teste Jac. Gronovio, item edd. Rom. Jens. nec dubitavi cum Alemanno recipere. et est elegantius vulgato *facies*.

25 *Judicati sunt.*] Usitatius esset *judicati essent*.

facere posses, sive non existimares e republica esse, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere senatus, quam ut tuum esset judicium, quid maxime conducere reipublicæ tibi videretur. Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat uspiam Dolabella: ad fidem, et ad dignitatem tuam pertinere, eum persequi. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus. neque enim ab ipso ullæ litteræ, neque nuntiabatur quidquam, quod pro certo haberemus. Quantopere autem intersit, opprimi Dolabellam, profecto intelligis; cum ut sceleris pœnas persolvat, tum ne sit, quo se latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. Atque hoc mihi jam ante placuisse, potes ex superioribus meis litteris recordari: quamquam tum et fugæ portus erat in tuis castris, et subsidium salutis in tuo exercitu. quo magis nunc liberati (ut spero) periculis, in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. Sed hæc cogitabis diligentius, statues sapienter: facies nos, quid constitueris, et quid agas, (si tibi videbitur,) certiores. Ciceronem nostrum [26] in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino, absentium rationem, sacerdotum comi-
b. tiis posse haberi. nam etiam factum est antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur: nec, quo minus id postea liceret, ulla lex sanxit. Est etiam in lege Julia, quæ lex est de sacerdotiis proxima, his verbis, QUI PETIT, CUJUSVE RATIO HABEBITUR. [27] aperte indicat, posse rationem haberi etiam non præsentis. Hac de re scripsi ad eum, ut tuo judicio uteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio, et de Catone nostro. Sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt præsentibus faciliora. Quodsi statueris in Asiam tibi eundum, nulla erit ad comitia nostros arcessendi facultas. Omnino, Pansa vivo, celeriora omnia putabamus. statim enim collegam sibi subrogasset: deinde ante prætoria, sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, [28] auspicia ad patres redire non possunt. magna sane perturbatio. Tu tota de re quid sentias, velim me facias certiorem. III Nonas Maias. Vale.

26 *In vestrum collegium.*] Pontificum.

27 *Aperte indicat.*] Lex his verbis, quæ scripsi.

28 *Auspicia ad patres redire non possunt.*] Ut sc. interrex creari, et per eum comitia consularia et Pontificum haberi possint.

6

ARGUMENTUM.

Respondet epistolæ superiori: Glaucona medicum Pansæ, ut e custodia eripiat, rogat; Flavium, qui cum Dyrrhachinis litem habebat, commendat, et de Dolabella fugato cæsoque certiorem facit.

BRUTUS CICERONI S.

NOLI exspectare, dum tibi gratias agam. jampridem hoc ex nostra necessitudine, quæ ad summam benivolentiam pervenit, sublatum esse debet. Filius tuus a me abest. in Macedonia congrediemur. Jussus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam, et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Cum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu ejus ad petitionem, aut ad commendationem honoris. Tibi Glaucona, medicum Pansæ, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. audimus, eum venisse in p. 277. suspicionem Torquato [29] de morte Pansæ, custodirique, ut a. parricidam. nihil minus credendum est. quis enim majorem calamitatem morte Pansæ accepit? præterea est modestus homo, et frugi: quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, et quidem valde rogo, (nam Achilleus noster non minus, quam æquum est, laborat,) eripias eum ex custodia, conservesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum æque, atque ullam aliam rem pertinere arbitror. Cum has ad te scriberem litteras, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita est mihi epistola, [30] a Tillio et Deiotaro, Dolabellam cæsum fugatumque esse. Græcam epistolam tibi misi Cycherei cujusdam, ad Satrium missam. Flavius noster de controversia, quam habet cum Dyrrachinis hereditariam, sumsit te judicem. rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem conficias. quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non est dubium: neque Dyrrachini infitiantur; sed sibi donatum æs alienum a Cæsare dicunt. Noli pati, [31] a necessariis tuis necessario meo injuriam fieri. XVII Kalend. Jun. ex castris, ad imam Candaviam.

29 *De Morte Pansæ.*] Quasi venenum in vulnus indiderit: quæ tum suspicio fuit. v. Svet. Aug. c. 11.

30 *a Tillio*] Sic correxi vulgatum *Tullio*. est enim sermo de *Cimbro*, qui *Tillius* fuit, non *Tullius*, ut omnes hodie sciunt et consentiunt.

31 *A necessariis tuis.*] Dyrrhachinis, qui erant in Ciceronis clientela, ut ipse testatur pro Plancio, c. 41.

7 ARGUMENTUM.

L. Bibulum ut in Pansæ locum nominet, rogat.

BRUTUS CICERONI S.

L. BIBULUS quam carus mihi esse debeat, nemo melius judicare potest, quam tu: cujus tantæ pro republica contentiones, sollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipsius virtus, vel nostra necessitudo debet conciliare te illi: quo
b. minus multa mihi scribenda esse arbitror. Voluntas enim te movere debet nostra, si modo justa est, aut pro officio necessario suscipitur. In Pansæ locum petere constituit. eam nominationem a te petimus. neque conjunctiori dare beneficium, quam nos tibi sumus, neque digniorem nominare potes, quam Bibulum. De Domitio et Apuleio quid attinet me scribere, cum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Apuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes. Sed Apuleius in sua epistola celebrabitur. Bibulum noli dimittere ex sinu tuo, tantum jam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

8 ARGUMENTUM.

C. Nasennium municipem Suessanum commendat.

CICERO BRUTO S.

MULTOS tibi commendavi, et commendem, necesse est. optimus enim quisque vir, et civis, maxime sequitur judicium tuum, tibique omnes fortes viri navare operam et studium volunt: nec quisquam est, quin ita existimet, meam apud te et gratiam et auctoritatem valere plurimum. Sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello, Metello imperatore, octavum principem duxit: postea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore cum reipublicæ partibus, tum tua excellenti dignitate commotus, vellet per te aliquid auctoritatis assumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem, et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

ARGUMENTUM. 9

Brutum, de re, nesciunt eruditi qua, exquisita arte consolatur et ad fortitudinem cohortatur.

CICERO BRUTO S. p. 278. a.

FUNGERER officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras consolarer, nisi scirem, his remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo non egere: ac velim facilius, quam tunc mihi, nunc tibi tute medeare. Est enim alienum tanto viro, ut es tu, quod alteri præceperit, id ipsum facere non posse. Me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua, a nimio mærore deterruit. Cum enim mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, præsertim eum, qui alios consolari soleret; accusasti me per litteras gravioribus verbis, quam tua consuetudo ferebat. Itaque judicium tuum magni æstimans, idque veritus, me ipse collegi: et ea, quæ didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi, tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio solum erat, et naturæ; tibi nunc populo et scenæ (ut dicitur) serviendum est. Nam cum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium, ac pæne gentium conjecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepisti tu quidem dolorem, (id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit,) et est dolendum in tam gravi vulnere, (ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius, quam dolere,) sed, ut modice, ceteris utile est, tibi necesse est. Scriberem plura, nisi ad te hæc ipsa nimis multa essent. Nos te, tuumque exercitum exspectamus: sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. De tota republica plura scribam, et fortasse jam certiora his litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

ARGUMENTUM. 10

Quomodo bellum ad Mutinam geratur, et quid de Octaviano vereatur, totumque reip. statum perscribit; hortaturque, ut ex senatus auctoritate celeriter cum exercitu in Italiam veniat, Cassiumque, ut idem faciat hortetur.

CICERO BRUTO S. b.

NULLAS adhuc a te litteras habebamus: ne famam quidem, quæ declararet, te, cognita senatus auctoritate, in

Italiam adducere exercitum: quod ut faceres, idque maturares, magnopere desiderabat respublica. Ingravescit enim in dies intestinum malum, nec externis hostibus magis, quam domesticis laboramus: qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. Erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. Erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, cum in ceteros hujus generis, tum maxime in socerum: cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Cæsare reprehenderes; nonnulla in Hirtio. hujus belli fortuna, ut in secundis, fluxa: ut in adversis, bona. erat victrix respublica, cæsis Antonii copiis, ipso expulso a Bruto. Deinde ita multa peccata, ut quodammodo victoria excideret e manibus, perterritos, inermes, saucios non sunt nostri duces persecuti: datumque Lepido tempus est, in quo levitatem ejus, sæpe perspectam, majoribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, sed rudes, Bruti et Planci. Sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum. sed Cæsarem meis consiliis adhuc gubernatum, præclara ipsum indole, admirabilique constantia, improbissimis litteris quidam, fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus. Quod simul atque sensi; neque ego illum absentem litteris monere destiti, nec accusare præsentes ejus necessarios, qui ejus cu-
p. 279. a. piditati suffragari videbantur: nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi: nec vero ulla in re memini, aut senatum meliorem, aut magistratus. Numquam enim in honore extraordinario potentis hominis, vel potentissimi potius, (quandoquidem potentia jam in vi posita est, et armis,) accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus, auctor exsisteret. sed in hac constantia atque virtute, erat tamen sollicita civitas. Illudimur enim, Brute, cum militum deliciis, tum imperatoris insolentia. Tantum quisque se in republica posse postulat, quantum habet virium. non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet: non judicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia. Hæc ego multo ante prospiciens, fugiebam ex Italia, tum, cum me vestrorum edictorum fama revocavit. Incitavisti vero tu me, Brute, Veliæ. quamquam enim dolebam, in eam me

urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo simili, casu tristiore: perrexi tamen, Romamque perveni, nulloque præsidio quatefeci Antonium: contraque ejus arma nefanda, præsidia, quæ oblata sunt, Cæsaris consilio et auctoritate firmavi. qui si steterit idem, mihique paruerit satis videmur habituri præsidii. sin autem impiorum con silia plus valuerint, quam nostra; aut imbecillitas ætatis non potuerit gravitatem rerum sustinere: spes omnis est in te. Quam ob rem advola, obsecro, atque eam rempublicam, quam virtute, atque animi magnitudine magis, quam b.
eventis rerum liberasti, exitu libera. omnis omnium concursus ad te futurus est. Hortare idem per litteras Cassium. Spes libertatis nusquam, nisi [32] in vestrorum castrorum principiis est. Firmos omnino et duces habemus [33] ab occidente, et exercitus. Hoc adolescentis præsidium equidem adhuc firmum esse confido. sed ita multi labefactant, ut, ne moveatur, interdum extimescam. Habes totum reipublicæ statum: qui quidem tum erat, cum has litteras dabam. Velim deinceps meliora sint: sin aliter fuerit (quod dii omen avertant!) reipublicæ vicem dolebo: quæ immortalis esse debebat. mihi quidem quantulum reliqui est?

ARGUMENTUM. 11

Veteris Antistii animum in remp. laudat; et ipsius petitionem præturæ ut adjuvet, ceterisque in rebus eum complectatur, rogat.

BRUTUS CICERONI S.

VETERIS Antistii talis animus est in rempublicam, ut non dubitem, quin et in Cæsare et Antonio se præstaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasioni potuisset occurrere. Nam, qui in Achaia congressus, P. Dolabella milites atque equites habente, quodvis adire periculum, ex insidiis paratissimi ad omnia latronis, maluerit, quam videri aut coactus esse pecuniam

32 *In vestrorum castr. principiis est.*] *Principiis* offendit viros doctos. Manutius, si unus liber antiquus haberet *præsidiis*, id se prælaturum dixit. Sed habet ed. Rom. Jensonus primus *principiis* dedit. sic autem videtur dixisse Cicero, si tamen dixit, pro in castris vestris, vel potius in exercitibus vestris, quia in principiis castrorum fiunt conciones ad exercitum, quibus impelli possint ad partes aliquas suscipiendas ac defendendas.

33 *Ab occidente.*] Ab Hispania et Gallia, sc. Sextum Pompeium et Asinium Pollionem, Plancum.

dare, aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo: is nobis ultro et pollicitus est, et dedit H-S XX ex sua pecunia: et, quod multo carius est, seipsum obtulit et conjunxit. Huic persuadere cœpimus, ut imperator in castris remaneret, remque publicam defenderet. [34] statuit eundum sibi, quoniam exercitum dimisisset. statim vero rediturum ad nos confirmavit, legatione suscepta, nisi prætorum comitia habituri essent consules. Nam illi ita sentienti de republica magnopere auctor fui, ne differret tempus petitionis suæ. cujus factum omnibus gratum esse
p. 280. debet, qui modo judicant, hunc exercitum esse reipublicæ.
a. tibi tanto gratius, quanto et majore animo gloriaque libertatem nostram defendis, et dignitatem; si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, [35] perfuncturus es. Ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames, velisque esse quam amplissimum: qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus, indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur judicium suum. et mihi gratissimum erit.

12 ARGUMENTUM.

Excusat se Bruto, quod matris ejus et sororis precibus, de liberis M. Lepidi, quem hostem Senatus judicarat, excipiendis satisfacere non posset. De Antistio liberaliter promittit, et ipsum ut in Italiam veniat, hortatur.

CICERO BRUTO S.

ETSI daturus eram Messalæ Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. Maximo in discrimine respublica, Brute, versatur, victoresque rursus decertare cogimur. id accidit M. Lepidi scelere et amentia. Quo tempore cum multa propter eam curam, quam pro republica suscepi, graviter ferrem, tum nihil tuli gravius, quam me non posse matris tuæ precibus cedere, non sororis. nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satisfacturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat [36] causa Lepidi distingui ab Antonio: omniumque judicio etiam durior erat, quod, cum hono-

34 *Statuit eundum sibi.*] Sic legi volebant Manutius et Lamb. et sic est in ed. Rom. unde restitui. Vulgatum *statuit id sibi* induxit Jensonus.

35 *Perfuncturus es.*] Mihi placet, quod Gruterus in Palat. 3. reperit, *perfunctus es*, i. e. habes quod vis et optasti.

36 *Causa Lepidi distingui ab Ant.*] Aliter Lepidus tractari et lenius, quam Antonius, quippe in eodem genere peccarat.

ribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus præclaras litteras ad senatum misisset: repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrimum terra marique gerit: cujus exitus qui futurus sit, incertum est. Itaque cum rogamur, ut misericordiam liberis ejus impertiamus, nihil affertur, quo minus summa supplicia, si (quod Jupiter omen avertat!) pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. Nec vero me fugit, quam sit acerbum, parentium scelera filiorum pœnis lui. b.
Sed hoc præclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes reipublicæ redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem judicat. Atque ille si, armis positis, de vi damnatus esset, quo in judicio certe defensionem non haberet: eandem calamitatem subirent liberi, bonis publicatis. quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, idipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius, et reliqui hostes denuntiant. Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te, atque exercitu tuo. Cum ad reipublicæ summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet, te in Italiam, ut ante scripsi, venire quamprimum. Eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam consilio respublica. Veterem, pro ejus erga te benivolentia singularique officio, libenter ex tuis litteris complexus sum: cumque cum tui, tum reipublicæ studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo. tecum enim illum, et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

ARGUMENTUM. 13

Liberos Lepidi commendat, sibique ut hoc detur rogat, ne ex lege cum iis agatur.

BRUTUS CICERONI S.

De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui [37] si eripuerit se nobis, (quod velim temere atque injuriose de illo suspicati sint homines,) oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram, tuamque in me benivolentiam obtestans, sororis meæ liberos obliviscaris esse Lepidi filios, meque his in patris locum successisse existimes,

37 *Si eripuerit se nobis.*] Ad partes hostiles transierit.

p. 281. a. hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro his suscipere. Aliter alii cum suis vivunt: nihil ego possum in sororis meæ liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur: aut ego matri, ac sorori, puerisque illis præstaturus sum, si nihil valuerit apud te, reliquumque senatum, contra patrem Lepidum, Brutus avunculus? Scribere multa ad te neque possum præ sollicitudine ac stomacho, neque debeo. Nam si in tanta re, tamque necessaria, verbis mihi opus est ad te excitandum et confirmandum: nulla spes est, facturum te quod volo, et quod oportet. Quare noli exspectare longas preces. intuere meipsum, [38] qui hoc vel a Cicerone, conjunctissimo homine, privatim, vel a consulari, tali viro, remota necessitudine privata, impetrare debeo. Quid sis facturus, velim mihi quamprimum rescribas. Kalend. Quint. ex castris.

14 ARGUMENTUM.

Paucitatem et brevitatem epistolarum Bruti accusat: rogat, ut Ciceronem secum retineat; et in Italiam quam primum ut veniat, hortatur.

CICERO BRUTO S.

BREVES tuæ litteræ: breves dico? immo nullæ. tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? nihil scripsissem potius. et requiris meas. Quis umquam ad te tuorum sine meis venit? Quæ autem epistola non pondus habuit? Quæ si ad te perlatæ non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam. recte id quidem: sed hæc quoque debuit esse plenior. Ego autem, cum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios, litterasque ad Ciceronem; ut, etiamsi in Italiam venisset,
b. ad te rediret. nihil enim mihi jucundius, nihil illi honestius. quamquam aliquoties ei scripseram, sacerdotum comitia, mea summa contentione in alterum annum esse rejecta: quod ego cum Ciceronis causa elaboravi, [39] tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. Sed videlicet cum illam pusillam epistolam tuam ad me

38 *Q. h. a te vel a Cic.*] *A te* bene aberat a Ms. Balliol. et Mss. Paris. delevi.

39 *Tum Domitii, Catonis, &c.*] Qui et ipsi apud Brutum erant, et Pontificatum petere volebant.

dabas, nondum erat tibi id notum. Quare omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas, [40] tecumque deducas: quod ipsum, si rempublicam, [41] cui susceptus es, respicis, tibi jam jamque faciendum est. renatum enim bellum est: idque non parvo scelere Lepidi. Exercitus autem Cæsaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari: qui si Italiam attigerit, erit civis nemo (quem quidem civem appellari fas sit) qui se non in tua castra conferat. etsi Brutum præclare cum Planco conjunctum habemus. sed non ignoras, quam sint incerti animi hominum, [42] et infecti partibus; et exitus præliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii, tuæque auctoritatis res desiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quamprimum, tibique persuade, non te Idibus Martiis, quibus servitutem [43] a tuis civibus depulisti, plus profuisse patriæ, quam, si mature veneris, profuturum. II Idus Quint.

ARGUMENTUM. 15

Messalam mirifice laudat, et reprehensionem nimiæ in tribuendis honoribus facilitatis, in pœnis autem decernendis severitatis accurate diluit. Urget præterea reditum in Italiam, et de Lepidi liberis studium suum pollicetur.

CICERO BRUTO S.

MESSALAM habes. Quibus igitur litteris tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quæ gerantur, quæque sint in republica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit, et elegantissime expedire et deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, (quamquam non est necesse, ea me ad te, quæ tibi nota sunt, scribere: sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio præterire,) cave putes, probitate, constantia, cura, studio reipublicæ quidquam illi esse simile: ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. quamquam in hac ipsa, [44] sa-

p. 282. a.

40 *Tecumque deducas.*] De provincia. Sic ed. Rom. Junt. et Mss. Paris. aliæ *adducas*, præter Victor.

41 *Cui susceptus es.*] Ad cujus salutem natus es.

42 *Et infecti partibus.*] Proclives ad partium studium. puto *et* esse delendum, ita melius *et exitus pr.* conjungitur cum *incerti.*

43 *A tuis civibus repulisti.*] Scripsi *depulisti.* nam jam servitutem sustinuerant: ergo non *repulit* sed *depulit.* alibi etiam hæc verba sunt confusa. Sic ep. seq. *magna pestis erat depulsa per vos*, non, *repulsa.*

44 *Sapientia plus apparet.*] Faernus malebat *sapientiæ.* bene.

pientia plus apparet. ita gravi judicio, multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. Tanta autem industria est, tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio (quod in eo summum est) gratia habenda videatur. Sed provehor amore. non enim id propositum est huic epistolæ, Messalam ut laudem, præsertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus, quam mihi, nota est, et hæc ipsa studia, quæ laudo, notiora: quem cum a me dimittens, graviter ferrem; hoc levabar uno, quod ad te, tamquam ad alterum me, proficiscens, et officio fungebatur, et laudem maximam sequebatur. Sed hæc hactenus. Venio nunc longo sane intervallo ad quandam epistolam, qua mihi multa tribuens, unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis essem nimius, et tamquam prodigus. Tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione pœnaque durior; [45] nisi fortasse utrumque tu. Quod si ita est, utriusque rei meum judicium tibi cupio esse notissimum: neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui et sapientissimus fuit ex septem, et legum scriptor solus ex septem. Is rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio et pœna. est scilicet utriusque rei modus, sicut reliquarum, et quædam in utroque genere mediocritas:
b. sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. Quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicendis, aperire non alienum puto. Post interitum Cæsaris, et vestras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego [46] prætermissum a vobis, quantamque impendere reipublicæ tempestatem dixerim, non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta: vobis vero parta divina gloria: [47] sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium: quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandæ reipublicæ cupiditate, quod opponi posset præsidium, non habebamus. Erexerat enim se civitas, in retinenda libertate consentiens. Nos tum nimis acres: vos fortasse sapientius excessistis

45 *Nisi fortasse utrumque tu.*] Propter honores Cæsari decretos a me, et in liberos Lepidi severitatem, de qua ep. 13.

46 *Prætermissum a vobis.*] Non interfecto sc. una Antonio.

47 *Sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium.*] *Instrumentum regni* intelligit sine dubio copias militum Cæsarianas.

urbe ea, quam liberaratis: [48] Italiæ sua vobis studia profitenti remisistis. Itaque cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea, nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio: mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. Tætrum enim spectaculum, oppressa ab impiis civitas, opitulandi potestate præcisa. Sed animus idem, qui semper infixus est in patriæ caritate, discessum ab ejus periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico cursu, cum Etesiarum diebus Auster me in Italiam, quasi dissuasor mei consilii, retulisset, te vidi Veliæ, doluique vehementer. Cedebas enim, Brute, [49] cedebas; quoniam Stoici nostri negant, fugere sapientis. Romam ut veni, statim [50] me obtuli Antonii sceleri atque dementiæ: quem cum in me incitavissem, consilia inire cœpi Brutina plane (vestri enim hæc sunt propria sanguinis) reipublicæ liberandæ. Longa sunt, quæ restant, prætereunda: sunt enim de me: tantum dico, Cæsarem hunc adolescentem, per quem ad- p. 283.
huc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte con- a.
siliorum meorum. Huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti: nulli, nisi necessarii. Ut enim primum libertatem revocare cœpimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut jam id scire possemus: atque omne præsidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium: quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium: quod quamquam videbatur illi ætati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, [51] celeritatem petitionis primo Servius, post majorem etiam Servilius. nihil tum nimium videbatur. Sed nescio quomodo facilius in timore benigni, quam in victoria [52] grati reperiuntur. Ego enim, D. Bruto liberato, cum lætissimus ille civitati dies illuxisset, idemque casu Bruti natalis esset, decrevi, ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur. in eoque sum majorum exemplum secutus, qui hunc

48 *Italiæ sua vobis studia pr. remisistis.*] *Remisistis*, non estis usi studiis oblatis.

49 *Cedebas.*] Inquam: hoc verbo sum usus, quia fugiendi verbum tibi non convenit.

50 *Me obtuli.*] Opposui, adversatus sum et oppugnavi.

51 *Celeritatem petitionis.*] Ut ante ætatem legitimam posset magistratum petere.

52 *Grati reperiuntur.*] Int. homines. Sic edd. pr. et Mss. fere. Vulgo *reperimur.*

honorem mulieri Larentiæ tribuerunt, cui vos pontifices ad aram [53]in Velabro facere soletis. quod ego cum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimæ victoriæ sempiternam volebam. atque illo die cognovi, [54]paullo plures in senatu malivolos esse, quam gratos. Eos per ipsos dies, effudi (si ita vis) honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam. quod quis reprehendit, nisi qui, deposito metu, præteriti periculi fuerit oblitus? Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quæ etiam posteris esset saluta-
b. ris. Exstare enim volebam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. Suspicor illud minus tibi probari, quod ab tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, sed in republica rudibus, [55]non probabatur, quod, ut ovanti introire Cæsari liceret, decreverim. Ego autem (sed erro fortasse: nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent) nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit, aperiendum non est, ne [56]magis videar providus fuisse, quam gratus. hoc ipsum, nimium. quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. Præclara illa quidem ingenia, quæ gloria invitantur: sed senatus etiam sapiens, qui, qua quemque re putat, modo honesta, ad rempublicam juvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur: cui cum statuam in rostris statuissemus, iidem illam evertimus. Nos illum honore studuimus a furore revocare. vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam. nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali, quantum in evertenda boni. Satis multa de honoribus. nunc de pœna pauca sunt dicenda. Intellexi enim ex tuis sæpe litteris, te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil a te, nisi sapienter. Sed sceleris pœnam prætermittere (id enim est, quod vocatur ignoscere) etiam si in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto. Nullum enim bellum civile fuit in nostra re-

53 *In Velabro facere soletis.*] Edd. pr. addunt *sacrificium*. non bene. ac mihi etiam *ad aram* suspectum est.

54 *Paullo plures esse.*] *Paullo* non placet h. l. idque aut delendum, aut *multo* corrigendum esse puto, vel addendum *haud*.

55 *Non probabatur.*] Sic per conjecturam putavi legendum. quia in Mss. regiis esse tradit Alemannus, estque etiam in ed. Rom. non dubitavi recipere, ut et Alemannus fecit.

56 *Magis providus quam gratus.*] *Providus* videri poterat, quod ita efficere voluerit, ut Cæsar, ingressus urbem ovans, imperium deposceret, de more, atque ita exercitus ad alium veniret, quo ipse obesse reip. poterat, ut et fecit. *quam gratus*, int. in Cæsarem.

publica omnium, quæ memoria mea fuerunt, in quo bello
non, utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset
futura reipublicæ. hoc bello victores quam rempublicam
simus habituri, non facile affirmarim; victis certe nulla um-
quam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Le- p. 284.
pidum severas: neque tam ulciscendi causa, quam ut et in a.
præsens sceleratos cives timore ab impugnanda patria de-
terrerem: et in posterum, documentum statuerem, ne quis
talem amentiam vellet imitari. quamquam hæc quidem sen-
tentia non magis mea fuit, quam omnium. In *qua videtur*
illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt,
pœna pervenit. Sed id et antiquum est, et omnium civi-
tatum: siquidem etiam Themistocli liberi eguerunt. et, si
judicio damnatos eadem pœna sequitur cives, qui potui-
mus leniores esse in hostes? Quid autem queri potest
quisquam de me, qui, si vicisset, acerbiorem se in me futu-
rum fuisse confiteatur necesse est? Habes rationem mea-
rum sententiarum, de hoc genere duntaxat honoris et pœ-
næ. Nam de ceteris rebus quid senserim, quidque censu-
erim, audisse te arbitror. Sed hæc quidem non ita neces-
saria. illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum ex-
ercitu venire quam primum. summa est exspectatio tui:
[57]qui si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive
enim vicerimus, (qui quidem pulcherrime viceramus, nisi
Lepidus perdere omnia, et perire ipse cum suis concupi-
visset,) tua nobis auctoritate opus est ad collocandum ali-
quem civitatis statum: sive etiam nunc certamen reliquum
est, maxima spes est cum in auctoritate tua, tum in exer-
citus tui viribus. Sed propera, per deos. scis enim, quan-
tum sit in temporibus, quantum in celeritate. [58]Sororis tuæ
filiis quam diligenter consulam, spero te ex matris, et ex
sororis litteris cogniturum. qua in causa majorem habeo
rationem tuæ voluntatis, quæ mihi carissima est, quam, ut b.
quibusdam videor, constantiæ meæ. sed ego nulla in re
malo, quam te amando constans et esse, et videri.

57 *Quodsi It. attigeris.*] *Quodsi* a Jac. *qui si*. quod restitui. Gron. editum est e Ms. Balliol. edd. vett. 58 *Sororis tuæ filiis.*] Iisdem Lepidi.

16 ARGUMENTUM.

Graviter reprehendit Ciceronis ad Octavium epistolam, qua eum rogarat, ut liberatores patriæ salvos vellet.

BRUTUS CICERONI S.

PARTICULAM litterarum tuarum, quas misisti Octavio, legi, missam ab Attico mihi. Studium tuum, curaque de salute mea, nulla me nova voluptate affecit. Non solum enim usitatum, sed etiam quotidianum est, aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice dixeris, aut feceris. At dolore, quantum animo maximum capere possum, eadem illa pars epistolæ, scriptæ ad Octavium de nobis, affecit. Sic enim illi gratias agis de republica, tam suppliciter, ac demisse, (quid scribam? pudet conditionis ac fortunæ: sed tamen scribendum est;) commendas nostram salutem illi: [59] quæ morte qua non perniciosior? ut prorsus præ te feras, non sublatam dominationem, sed dominum commutatum esse. Verba tua recognosce, et aude negare, servientis adversus regem istas esse preces. Unum ais esse, quod ab eo postuletur et exspectetur: ut eos cives, de quibus viri boni, populusque Romanus bene existimet, salvos velit. Quid? si nolit, non erimus? Atqui, non esse, quam esse per illum, præstat. Ego, medius fidius, non existimo, tam omnes deos aversos esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cujusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Juvat enim magnifice loqui: et certe decet, adversus ignorantes, quid pro quoque timendum, aut a quoque petendum sit. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium, et illi amicus es?
p. 285. a. aut, si me carum habes, vis Romæ videri; cum, ut ibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velit et patiatur, rogandum putas? An hoc pro beneficio est habendum, quod se, quam Antonium, esse maluerit, a quo ista petenda essent? Vindici quidem alienæ dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de republica liceat esse salvis? Ista vero imbecillitas et desperatio, cujus culpa non magis in te residet, quam in omnibus aliis, et Cæsarem in cupidi-

59 *Quæ.*] Salus ab Octavio impetrata, perniciosior et tristior est morte acerbissima, malo millies mori, quam ab Octavio servari.

tatem regni impulit: et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur: et nunc puerum istum extulit, ut tu judicares, precibus esse impetrandam salutem talibus viris: misericordiaque unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud ulla alia re. Quodsi Romanos nos esse meminissemus: non audacius dominari cuperent [60] postremi homines, quam id nos prohiberemus: neque magis irritatus esset Antonius regno Cæsaris, quam ob ejusdem mortem deterritus. Tu quidem consularis, et tantorum scelerum vindex (quibus oppressis, vereor, ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies,) qui potes intueri quæ gesseris, simul et ista vel probare, vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? nempe quia postulabat hæc, salutem ab se peti: precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset: esse arbitrium suum de republica. Quærenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur: scilicet, ut illo prohibito, rogaremus alterum, qui se in ejus locum reponi pateretur, an ut esset sui juris ac mancipii respublica? nisi forte non b.
de servitute, sed de conditione serviendi recusatum est a nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis atque honoribus, ut participes, frui, quantis vellemus. quid enim [61] neget iis, quorum patientiam videret maximum suæ dominationis præsidium esse? Sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram, et libertatem. Hic ipse puer, quem Cæsaris nomen incitare videtur in Cæsaris interfectores, quanti æstimet (si sit commercio locus) posse, nobis auctoribus, tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere, et pecunias habere, et dici consulares volumus? ceterum nequicquam perierit ille: cujus interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus? [62] Nulla cura ab aliis adhibeatur: sed mihi prius omnia dii, deæque eripuerint, quam illud judicium, quo non modo heredi ejus, quem occidi, non concesserim, quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si reviviscat, ut, patiente me, plus legibus ac senatu possit. An hoc tibi persuasum est,

60 *Postremi homines.*] Nullius pretii ac dignitatis.

61 *Neget iis.*] Scribendum puto *negaret*, quia sequitur *videret*.

62 *Nulla cura ab aliis adhibeatur.*] *Ab aliis* habent edd. pr. alii post male omisere.

fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? Quî porro id, quod petis, fieri potest, ut impetres? Rogas enim, velit nos salvos esse. Videmur ergo tibi salutem accepturi, cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem et libertatem, quî possumus accipere? An tu Romæ habitare, id putas incolumem esse? Res, non locus oportet præstet istuc mihi. neque incolumis fui Cæsare vivo, nisi postquam illud conscivi facinus: neque usquam exsul esse possum, dum servire, et pati contumelias, pejus odero malis omnibus aliis.
p. 286. Nonne hoc est in easdem tenebras recidisse, quum ab eo,
a. qui tyranni nomen ascivit sibi, (cum in Græcis civitatibus liberi tyrannorum, oppressis illis, eodem supplicio afficiantur,) petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim, aut putem ullam, quæ ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublati regis, quam confidat sibi, cum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Cæsari tuo: ne te quidem ipsum, si me audies. Valde care æstimas [63] tot annos, quot ista ætas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. Deinde quod pulcherrime fecisti, ac facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam si Octavius tibi placet, a quo de nostra salute petendum sit: non dominum fugisse, sed amiciorem dominum quæsisse videberis. Quem quod laudas ob ea, quæ adhuc fecit, plane probo. sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Cum vero judicas, tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos; nimium magnam mercedem statuis. Id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur respublica. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat: iis, qui illud malum exciderint, cujus istæ reliquiæ sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum umquam populum Romanum, si omnia simul con-

63 *Tot annos, quot ista ætas recepit.*] Mihi *tot* et *quot* suspecta semper fuere. nam *tot annos* multitudinem exprimit, sed sensus universus paucitatem desiderat. deleverim *tot*, et legerim *quos*.